

www.libtool.com.cn

109 p 48

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

Dr. Friedrich W. Heijer

F. Heijer.

www.libtool.com.cn

Samlede Afhandlinger

af

K. Keyser.

Christiania.

P. I. Møllings Forlagsboghandel.

—
1868.

www.libtool.com.cn

W. L. Mallin & Vogtlyfferi.

F o r o r d.

Efter at Subscriptionsindbydelsen til R. Keyfers „Efterladte Skrifter“ var udstedt, modtog baade Forlæggeren og undertegnede Udgiver fra flere Sider Opfordring til at fuldstændiggjøre denne Samling af Keyfers hidtil utrykte Arbejder ved en ny samlet Udgave af hans tidligere trykte mindre Afhandlinger. Dette Supplement leveres i nærværende Bind, der indeholder alle de mindre Afhandlinger, som Keyfer selv har udgivet og som ikke alt er optagne i „Efterladte Skrifter,“ med Undtagelse af de, som det af forskjellige Grunde ikke kunde ansees hensigtsmæssigt at udgive paany for en større Kæsekrede, og hvoraf heller ikke nogen ny Udgave antages nødvendig.

De i dette Bind optagne Afhandlinger er trykte Ord til andet efter den af Keyfer selv besørge Udgave, dog saaledes, at den i „Efterladte Skrifter“ overensstemmende med Forfatterens seneste Skrivebrug antagne Retsskrivning er gennemført ogsaa her, og Citaterne forandrede efter senere Udgaver af de benyttede Kilder, hvor dette fandtes tilstedeligt. Den første Udgaves Sidetal er overalt i denne Udgave anførte øverst paa Siden.

Afhandlingen om den norske Samfundsordens Udvikling i Middealderen er egentlig, som allerede bemærket i Forordet til de i „Efterladte Skrifter“, andet Bindes første Afdeling, trykte Forelæsninger over „Norges Rets- og Statsforfatning i Middealderen“, Indledningen til en ældre, efter en forskjellig Plan anlagt, Bearbejdelse af disse Forelæsninger. Afhandlingens væsentlige Indhold er vistnok indtaget i den senere Samarbejdelse, men jeg tror dog det vil bifalbes, at jeg har benyttet Anledningen til at udgive den paany, da den sidste Bearbejdelse

efter sin Plan ikke har kunnet give den sammentrængte klare Oversigt over Udviklingens Gang, som denne Afhandling indeholder.

Ved Afhandlingen om Norges Rigsvaaben og Flag, som slut-
ter denne Samling, maa endelig bemærkes, at den er et Leilighedskrift, fremkaldt ved det af Repræsentanten Hofoged Engelbrecht Finne til Stortinget i 1842 fremlærede Forslag til Lov om denne Sag. Kæ-
fers Afhandling oversendtes af Finne den 23de April 1842 som Bilag til Forslaget til Stortingets Konstitutionskommitte. Dennes Indstilling om Sagen til Odelsthinget, afgiven 20de August s. A., gik ud paa, at For-
slaget med dets Bilag skulde oversendes den da arbejdende Kommission til Revision af Unionsbestemmelserne mellem Norge og Sverige til Afbe-
nyttelse, hvilket bifaldtes ved Odelsthingets Beslutning af 16de September. Afhandlingen har uden tvivl haft væsentlig Indflydelse paa Affattelsen af den kongelige Resolution af 20de Juli 1844 om Rigets Vaaben og Flag, hvis Bestemmelser i de fleste Punkter komme overens med de af Kæ-
fer i Afhandlingen fremsatte Anstuelser.

Christiania, September 1868.

O. Rygh.

I n d h o l d.

	Side
Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab	3—246
Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen	249—399
Indledning	251
I. Asetroens Kæresætninger	254 263
1. Verdens Tilblivelse	254
2. Verdens Opholdelse	256
3. Guderne og Gudebølligerne	256
4. Det Dudes Udbredelse; Verdens Forfald	260
5. Gudernes og Verdens Undergang	262
6. Glimte og Naastrønd; Verdens Gjenfødselse	263
II. Ase lærens Udtydning	263—294
7. Om Ase lærens Fortolkning i Almindelighed	263
8. Om Skabelsælæren	266
9. Om Yggdrasil	270
10. Om Ase lærens mytiske Verdensinddeling	273
11. Om Guderne	275
12. Om Verdens Forfald	285
13. Om Tilstanden efter Døden	288
14. Om Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødselse	291
15. Overblik	293
III. Asetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv	294—399
16. Religionens Tjenere	294
17. Aserne, Gjenstand for Nordmændenes Dyrkelse	299
18. Ringere Gudsdomme, Gjenstand for Dyrkelse	308
19. Gudebilleber	318
20. Hellige Bygninger	324
21. Den hedenske Gudstjeneste	331
22. Dyrkelse af Afsøde og af Naturgjenstande	340
23. Ed; Ivelkæmp og Verferkøgang; Ordbaler eller Gudsdomme	343

	Side
www.libtool.com.cn	
24. Trolldom	361
25. Udforskning af det Tilkomende; Spaadom	372
26. Anden Overtro	384
27. Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeand	391
28. Asetroens Forsalb	397
Udsigt over den norske Samsfundsordens Udvikling i Mid- alderen	403—451
Historisk-heraldisk Undersøgelse angaaende Norges Rigsvaaben og Flag	455—480

... ..

... ..

... ..

Om Nordmændenes Herkomst og Folkeslægtskab.

(Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie VI S. 263—462. 1839.)

Det er en erkjendt Sandhed, at hos det enkelte Menneske Fødsel og Slægtskabsforholde hyppig have en afgjørende Indflydelse paa Udviklingen af dets Charakter og Retningen af dets Livs Virksomhed. At det Samme er Tilfældet med Folkesædene, — at deres Folkecharacter, deres Dannelses hurtigere eller langsommere Udvikling og deres Indgriben i Verdensbegivenhedernes Gang i høi Grad er betinget af deres Afstamning og Folkeslægtskab, — vil Ingen negte, der med Opmerksomhed har gransket Historien. Det kan saaledes ingenlunde anses for et unyttigt Arbejde, naar Historieforskeren stræber at forfølge et Folks Herkomst endog i dets fjærneste Spor.

Arbejdet er imidlertid vanskeligt. Det fører ham nemlig som oftest hen i et Tidsrum af Folkets Tilværelse, da det, saalangt fra at have Dannelse nok til i Skrift eller historiske Sagn selv at stildre sin Tilstand, tværtimod neppe engang er blevet sig bevidst som et eget selvstændigt Heelt.

Vel have de fleste Folk visse mythiske Sagn om deres Herkomst og Oprindelse; men ikke at tale om, at disse Sagn ofte ere aabenbar falske, saa ere de i fast alle Tilfælde høist vanskelige at tyde historisk, og maa i det Hele behandles med den skarpeste Kritik for ikke at vildlede. De dreie sig almindelig om Gæt af To, enten om en Fremstilling af Folket som Landets Afkom (Autochthoner, Aboriginer), som paa en Maade fremborne af selve Jorden, de bebo, eller om en ældgammel Indvandring. Med Hensyn til det første Slags maa vi bemærke, at en ældgammel Mythe, der forestiller den hele Menneskeslægts første Stamfædre som oprundne af Jorden, — en Mythe, til hvilken

man hos saa mange Folkesærd finder Spor — lettelig kan af det enkelte Folk være tagen i en mere indskrænket Betydning og overført paa det selv alene i Forhold til det Land, som det i længere Tid har beboet. Man kan derfor ei altid fra Tilhørelsen af et saadant Sagn med Sikkerhed slutte, at Folket er sit Lands Urbeboere. Med Hensyn til det andet Slags kan en herskende Stammes, eller vel endog en eneste Hersterfamilies Indvandring være bleven forvevlet med det hele Folks. Gaar man overhoved ud fra den, som det synes, i alle Henseender vel begrundede Anskuelse, at den hele Mennekeslæggt er oprunden af een Rod, at den fra eet Punkt, hvor nu end dette skal søges, efterhaanden har spredt sig over hele Jorden, — saa er det klart, at der udenfor dette Punkt aldrig kan blive Tale om noget Folk som Landets Afkom, i dette Begrebs strengeste Betydning, men kun om en indvandret Befolkning, — noget, hvortil man ogsaa ved en reen historisk Undersøgelse næsten altid vil komme tilbage.

Det er altsaa klart, at man i Undersøgelsen af et Folks Herkomst trænger til en fastere Grundvold at bygge paa, end den, som hine mytiske Sagn afgive; og en saadan Grundvold finde vi deels i Sprogens indbyrdes Forhold, deels i historiske Vink enten hos Folket selv, eller hos fremmede Folkesærd, med hvilke det er kommet i fjærnere eller nærmere Berørelse, — Vink, der ofte, uden ligefrem at paaapege Folkets Oprindelse, alligevel antyde Retningen af dets Udbredelse og saaledes middelbart lade os slutte til dennes Udgangspunkt.

Sprogforholdene ere dog overhoved det sikreste Grundlag, og det, hvorfra man, saa at sige, nødvendig maa gaa ud for at vinde visse fuldkommen faste Støttepunkter, hvortil man siden kan hefte sig for ei at svæve alt for vidt ud paa Gissningernes store Tumleplads. Sproget er nemlig det skarpeste Udtryk af et Folks Eiendommelighed, og Sprogslægtskab — vel at merke, naar det er et indre Slægtskab, fremtrædende i Sprogens Grundvæsen, i deres Bygning — antyder altid Folkeslægtskab. Sprogene afgive derfor upaatvibelig ikke alene den fasteste Inddelingsgrund, naar det gjælder om at henseøre de enkelte Folk til visse store Afdelinger, men og den sikreste Ledetraad, naar man vil udfinde deres Herkomst eller indbyrdes Slægtskabsforhold. Vi bemærke som en almindelig antagen og i Erfaringen fast begrundet Re-

gel ved Undersøgelser af denne Art, at jo mere bestemt et Sprogs Formlære er, desto ældre og mere ublandet maa Sproget selv ansees for at være, og at følgelig, hvor der handles om at udlede et Sprog af et andet, det i ovennævnte Henseende fuldkomnere altid maa antages som Stammesproget for det mindre fuldkomne; aldrig omvendt¹⁾.

Dette være sagt om deslige Undersøgelser i Almindelighed. I nærbørende Undersøgelser, hvis særegne Gjenstand er det norske Folk, staa ovenberørte Hjælpemidler til vor Naadighed, idet vi dog derhos tillige mødes af alle de Vanskeligheder, der ere antydede som almindelig forbundne med deres Afbenyttelse.

See vi først hen til Landet, som Nordmændene bebo, da finde vi her fra de ældste Tider, hvortil dets Historie naar, ved Siden af dem et andet Folkesæd, nemlig Finnerne eller Lapperne, dog kun i ringe Antal og førende et usfelt Nomadeliv i Landets nordligste Udkanter. Nordmand og Finlapper ere imidlertid, uagtet de beviseligen i meget mere end eet Artusinde have været hinandens Naboer og staaet i mangehaande Berørelser, alligevel endnu indbyrdes grundforskjellige i Sprog og Levemaade. Der kan imellem dem ikke blive Tale om nogen Afstamning, ei engang om noget Folkeslægtfab uden det allerfjærneste. I Norges tvende Nabolande derimod, Sverige og Danmark, finde vi en Befolkning, hvis nære Slægtfab med Nordmændene ved første Diekast er indlysende. Gaa vi videre, saa finde vi, at det Samme er Tilfældet, skjønt i ringere Grad, med alle de saakaldte tydske Folkesæd. Dette Slægtfab bliver det først nødvendigt paa det nøiagtigste at bestemme; og her maa Sprogene i den ældste Form, hvori vi nu kjende dem, tjene os til Veiledning.

Følgende den store Sproggransker Rasks System inndelevi Sprogene, og med det Samme Folkene, i visse vidtomsfattende Hovedafdelinger, hvilke vi benævne Vetter; disse igjen i Klasser, med Underafdelinger af Stammer, Grene og enkelte Folk eller Sprog²⁾.

¹⁾ Jfr. J. Grimms Deutsche Grammatik 1ster Th. (Göttingen 1819) S. XXVI—XXXVII; Rask: om det gamle Nordiske Sprogs Oprindelse S. 34 ff.

²⁾ Rasks Samlede Afhandlinger I 4.

Rass antager otte Sprog- eller Folkeætter¹⁾; men af disse komme i nærværende Undersøgelse kun tvende i Betragtning, som de, til hvilke alle europæiske Sprog lade sig henføre.

Den ene af disse Ætter, hvilken her for os er den mærkeligste, dannede i Oldtiden og danner tildeels endnu en Linie fra det indiske Hav til det atlantiske, gennem det sydvestlige Asien til Europa, over hvis allerstørste Deel den er udbredt. Dens egentlige Middelpunkt, hvorfra den ligesom har spredt sig til begge Sider, ere Landene i Syd for Imaus eller det gamle Iran d. e. omtrent de nuværende persiske og indiske Høilande. Den synes derfor mest passende at kunne benævnes den iraniske²⁾.

Den anden Ætt strækker sig over hele det midterste og nordlige Asien, samt findes adspredt paa enkelte Steder i Europa, især i det østlige. Den ligger i Asien for største Delen paa Nordsiden af den iraniske, og dens Middelpunkt ere overhoved de Egne, som af de gamle Iranier betegnedes med Navnet Turan, nemlig det nuværende Tartari og Mongoli. Vi kalde med Hensyn hertil og i Modsætning af den iraniske denne Ætt den turaniske³⁾.

Den iraniske Ætt kan bekvemt deles i 7 eller 8 Klasser, af hvilke de trende tilhøre Asien, nemlig: 1) den hindostanske, hvortil det bekendte Sanskrit hører; 2) den delanske eller sydindiske, ogsaa benævnt den tamuliske; 3) den mediske, hvortil det ældgamle Zend-sprog og det nuværende Persiske foruden mange flere Sprog hører; — de øvrige tilhøre Europa, nemlig: 4) den keltiske, i Oldtiden udbredt over en stor Deel af Vesteuropa, nu ikkun tilbage i de yderste Udkanter af samme, og deelt i tvende Stammer: den britiske eller kymriske i Wales og Bretagne, og den gæliske i Høistotland og paa

¹⁾ Rass l. c. II 265 ff.

²⁾ Andre benævne denne Ætt den kaukasiske. Rass forkaster dette Navn paa Grund af, at de nuværende Beboere af de kaukasiske Bjergegne for største Delen høre til en anden Ætt; han kalder den derimod den sarmatiske (Saml. Afh. I 5). Men Navnet Sarmater tillægges af de Gamle i Hovedsagen den senere saakaldte slaviske Folkeklasse, og denne kan ingenlunde anses for at indtage en saa udmerket Plads, at den hele Ætt, hvortil den hører, efter den fulde opfalbes. Jeg har her brugt Navnet iranisk, med Hensyn til Ættens formeentlige Stammelands.

³⁾ Rass kalder denne Ætt den slytiske (Saml. Afh. I. c.)

266 267

Irland; 5) den thrakiske (trygiske), hvilken kan deles i 3 Hovedstammer: den græske, den italiske og den illyriske, hvortil man maaskee kunde føie en 4de, nemlig den getiske (daciske); fra denne Klasse stamme igjennem det latinske de nyere saakaldte romanske Sprog; 6) den germaniske, om hvis Underafdelinger nedenfor udførligere skal handles; 7) den slaviske, til hvilken Polst, Russt og mange flere østeuropæiske Sprog høre; — til disse syv Klasser føies endelig endnu af Nogle: 8) den lettiske i Lithauen og nærmest tilgrændsende Egne; denne Klasse kan dog maaskee ligesaa vel ansees underordnet den thrakiske, og for en Green af dennes getiske Stamme¹⁾.

Den turaniske St deles sig i en Mængde Klasser, hvis Grændser imidlertid endnu ere temmelig ubestemte. Af europæiske Sprog henregnes til denne St: det kantabriske eller vaskiske, ifkun tilbage i enkelte Egne af det nordlige Spanien; det ungarske eller magyariske, de tschudiske (finske) Sprog, nemlig finlandst, estisk o. fl., og endelig finlappisk²⁾.

Det er et ældgammelt Sagn blandt Nordmændene, hvis Rigtighed vi ikke have den ringeste Grund til at betvivle, at det Sprog, som de i deres ældre historiske Tid talede og skrev, med dem var indbragt i Norden³⁾. Dette Sprog, som almindeligst benævntes norrœna, norrœn túnga d. e. norsk Sprog⁴⁾, ogsaa undertiden dønsk túnga, har i sin gamle rene Form et skarpt Præg af Eiendommelighed, af ikke at være

¹⁾ Jfr. Rasks Saml. Afh. I 5. II 268. Den Klasse, som jeg har benævnt germanisk, kalder Rask gotisk. Grunden, hvorfor jeg har troet ikke at burde bruge denne Benævnelse, vil sees af det Følgende. Den skarpsindige J. Thunmann i sit Skrift: *Untersuchungen über die alte Geschichte einiger Nordischen Völker* (Berlin 1772), antager de lettiske Sprog for at være fremkomne ved en Blanding af gotisk, finsk og slavisk. At dette er urigtigt, synes Rask tilfulde at have godtgjort (Undersøgelse om det gamle Nordiske Sprogs Oprindelse S. 144—159). Han antager de lettiske Sprog for at udgjøre en egen Klasse; men seer man hen til den paaafalbende Lighed, især i Sprogbygning, som Rask beviser at finde Sted imellem dem og det græske, saa maa man fristes til snarere at antage dem for en blot Underafdeling af den thrakiske Sprogklasse, i hvilket Fald det da bliver rimeligst at henføre dem til en gammel getisk eller dacisk Stamme af denne Klasse.

²⁾ Rasks Saml. Afh. II 269.

³⁾ Dette Sagn ville vi nedenfor komme til nærmere at omtale.

⁴⁾ Betydningen af Ordet norrœna som norsk er tilstrækkelig beviist i den lærde Afhandling, der findes i Saml. til det norske Folks Hist. 2det Bind; see S. 409 ff.

fremkommet ved nogen Sprogblanding. Det henfører sig bestemt til den iraniske Sprogæt og til den Klasse af samme, hvilken vi have benævnt den germaniske, og til hvilken vi desforuden henregne alle de tydske Sprog. Det er altsaa denne Klasses Underafdelinger og disses indbyrdes Forhold, som vi her nøiere skulle bestemme.

Betragte vi først de forskellige tydske Sprog i deres ældste og bekendte Tilstand, saa finde vi, at de lade sig henføre i 3 Hovedgrene: den gotiske, den overtyske og den nedertyske. Den gotiske kjende vi fra enkelte Levninger af det Sprog, som Øst- og Vestgoterne under deres Herredømme i Sydeuropa have talet. Til samme Green have uden Tvivl det vandaliske og gepidiske Sprog hørt, om hvilke det heder, at de i Grunden vare eet med Goternes; ligesom ogsaa det rugiske og det burgundiske. Den overtyske Green kjende vi især fra Levninger af det gamle allemanniske og frankiske; og til samme Green have ogsaa det longobardiske og bayerske hørt. Den nedertyske omfatter det gamle saksiske, angelsaksiske og frisiske. Af disse trende tydske Sproggrene røber den gotiske i sine skarpe Eiendommeligheder og sin bestemte grammatikalske Form den højeste Ælde; den overtyske nærmer sig den heri sterkt og danner ligesom et Mellemled imellem den og den nedertyske, i hvilken saare meget af den grammatikalske Bestemtbed, som man i hine bliver var, er gaaen tabt. Den gotiske Green er for øvrigt allerede tidlig forsvunden af Sproggenes Række; men de tvende andre have igjennem mangfoldige Afledninger, Delinger og Overgange, samt under idelige Forandringer af deres Grændser indtil denne Dag vedligeholdt sig¹).

¹) Den her anførte Inddeling bruger J. Grimm i sin Deutsche Grammatik, og den synes at burde foretrækkes for Rasks. Denne deler sin germaniske (d. e. tydske) Sprogstamme kun i tvende Hovedgrene: overgermanisk og nedergermanisk, idet han under den første indbefatter mæsogotisk, der svarer til Grimms gotisk (see Rasks Angelsaksiske Sproglære Fort. S. 32, og hans Underf. om d. gl. nord. Sprogs Oprindelse S. 65). Navnet Mæsogotisk har sin Oprindelse deraf, at de bethelligste Levninger, vi af dette Sprog have i Behold, ere Brudstykker af en Bibeloversættelse, forfattet af en vis Ulfilas, der ved Aar 370, under Kæiser Valens, var Biskop hos de dengang i Mæsia boende Vestgoter. Grimm (Deut. Gram. I S. XLV—XLVII) gjør imidlertid opmærksom paa, at denne Benævnelse er urigtig, eftersom det Sprog, i hvilket Ulfilas's Bibeloversættelse er affattet, ingenlunde har været

trykt, det har sin Oprindelse udenfor vort Norden og skriver sig fra Middelaalderens engelske, franske og tydske Skribenters omfattende Brug af Navnet dansk, hvilken af norske og islandske Forfattere stundom er bleven efterlignet; den er saaledes mindre eiendommelig og derhos aldeles ubegrundet i de virkelige Sprogforholde. — Fra dette oldnorske nedstammer for øvrigt det nu brugelige norske, svenske og danske; kun paa Island har det vedligeholdt sin gamle Form i Hovedsagen uforandret.

Udenfor de allerede antydede Grændser strakte det norrøne Sprog sig ikke. I Norden og Østen begrænsedes det af de lappiske og tschudiske Sprog, hvilke vi allerede kjende som tilhørende en anden Sproget; i Vesten, i Landene hiinsides Nordsøen, hørte Ursprogene til den keltiske Klasse, og maatte først langt hen i Tiden tildeels vige for et tydskt Sprog (Angelsarisk). I Sydten alene finde vi saa langt tilbage i Tiden som vore historiske Minder naa, at det norrøne Sprog har stødt sammen med mere beslægtede, nemlig de tydske, og nærmest de nedertydske.

Betragter man nu nærmere Forholdet imellem det norrøne Sprog i dets ældre Afarter og de ovennævnte tydske Sproggenene, da merker man strax en stærk Lighed imellem de nedertydske Sprog paa den ene Side og de tilflødende danske Sprogarter paa den anden; men det er derhos aabenbart, at det er Yderledene af tvende Sprogætter, som her i ganske forskjellige Retninger mødes, og som gjensidig have virket paa hinanden uden dog at sammenknytte sig. De danske Sprogarter henseer sig ligesaa bestemt til det oldnorske, som den nedertydske Sproggen til de tvende andre tydske Sproggenene. Det er de nyeste fra Norden paa begge Sider fjærneste Sprog, som her støde sammen, og deres mest paafaldende Lighed er udvortes, hentydende paa Blanding. Om Afstamning ad denne Vej fra nogensomhelst af Siderne kan der altsaa ei blive Tale. Dette forbyrder imidlertid ikke, at en Afstamning alligevel kunde have Sted igjennem et Led høiere oppe i en af Sprogættene, og man skulde i saa Fald snarest vente at finde et saadant Forhold imellem det Gotiske og det egentlige Oldnorske. Disse staa nemlig hver for sig aabenbart som det første og ældste bekjendte Led i sin Række. Imellem dem finder man vistnok ogsaa det største indre Slægtskab, der især viser sig i deres fuldkomne og karakter-

teristiske Formlære. Men der findes paa den anden Side i hvert af dem væsentlige Grundegenheder, som gaa igjennem den hele Række, hvortil hvert hører, og som ei kunne forklares ved en Afstamning. Vi maa altsaa slutte, at de omhandlede tvende Sprogrækker ere tvende hi n anden sideordnede Sprogstammer, oprundne af een Rod, og vi benævne den sterkere med sine 3 Hovedgrene: den tydske Stamme; den svagere, der kun bestaar af eet Sprog i flere Afændringer og Afledninger: den norrøne eller oldnorske ¹⁾.

Begge tilsammentagne ansee vi, som allerede er bemærket, for at udgjøre een Sprogklasse. Kjendte vi begge Stammers fælles Rod i et nængivet Sprog, saa havde vi i dette Navn ogsaa den naturlige Benævnelse for den hele Klasse. Men et saadant fælles Rodsprog kjendes ikke mere. Vi maa derfor andensteds fra søge et Navn, hvormed vi passende kunne betegne den; og dette tilbyder sig formeentlig i Benævnelsen germanisk. Romernes Germania og Germani omfattede nemlig, som velkjendt, mere end Tydskland og det tydske Folk; Benævnelsen udstræktes ogsaa til vort Norden og overhoved til alle de Folkeslægter, som man fandt beslægtede med det nuværende Tydsklands Beboere, hvorimod den hos de bedre Geographer adstillede sig temmelig skarpt fra Benævnelserne sarmatisk og keltisk. Det maa altsaa een Gang for alle bemærkes, at i nærværende Undersøgelse Navnet germanisk bruges i mere udstrakt, Navnet tydsk i mere indskrænket Betydning ²⁾.

¹⁾ Hovedkjendemerkerne, hvorved den norrøne Sprogstamme skjelner sig fra den tydske, antages i Almindelighed at være følgende: a) I den første ses den bestemte Artikel som Substantivverne, hvilket ei finder Sted i noget Sprog af den tydske Stamme. b) I den norrøne have Verberne en egen reflexiv-reciprok Form, hvilken i de nyere deraf oprundne Sprog tildeels er gaaen over til et reent Passivum. Denne Form er aldeles fremmed for den tydske Stamme; thi Passivum i det gotiske er nogen ganske andet (Jfr. J. Grimms D. Gr. S. 599—601). c) I den norrøne Stamme ender Verbernes Infinitiv paa en Vokal, i den tydske derimod paa Consonanten n; dog med Undtagelse af det friske Sprog, hvilket her nærmer sig den norrøne. d) I alle Sprog af den tydske Stamme forekommer hyppigen Forsatsen ge i Begyndelsen af Ordene, hvortil intet svarende findes i den norrøne Stamme. e) Endelig er i Constructionsmåade og Periodebygning den ene temmelig forskjellig fra den anden. Se Rasks Vejledning til det Islandske Sprog Kbhvn. 1811, Fort. S. XVIII jfrt. med Sammes Angelsaksiske Sproglære Fort. S. 7—10; J. Grimms Deut. Gram. I S. LI.

²⁾ Rask benævner Sprogklassen i det Hele den gotiske og dens tvende Stam-

Det er udenfor al Tvivl, at den germaniske Sprogklasse, ligesom alle de øvrige europæiske Klasser af den iraniske Sprogæt, har i det Hele udbredt sig fra Østen mod Westen. I denne Retning er det ogsaa aabenbart, at dens tydske Stamme i sin særegne Gang har udbredt sig over Tydskland og derfra over England. Den norrøne Sprogstamme viser sig derimod, efter hvad ovenfor er udviklet om dens Forhold til den tydske, at have udbredt sig over vort Norden fra Nord mod Syd. Den kan selvfølgelig ei være indkommen fra Tydskland, men maa have gaaet sin særegne Vej fra Østen af paa Østersøens Nordside og først efter at have befæstet sig i den nordst-venste — eller af Skribenterne almindelig saakaldte skandinaviske Halvøs nordligere Dele, derfra udbredt sig videre i Retning mod Syden indtil det Punkt, hvor vi fiade den i dens Yderled, den dansk-jydske Sprogart, at møde den tydske.

Vi have nu seet det norrøne eller oldnorske Sprogs Slægtskabsforholde og Gangen i dets Udbredelse. Men hvad der i saa Henseende er sagt om Sproget, maa og gjælde om Folket eller Folkestammen, hvem Sproget tilhørte. Vi have altsaa af det ovenfor Udviklede Anledning til at slutte, at den store germaniske Folkklasse af den iraniske Art har udbredt sig i Europa fra Østen; at den tidlig har deelt sig i tvende Hovedstammer, af hvilke den ene — den tydske — fremdeles i sin Udbredelse har fulgt en

mer den germaniske og den skandinaviske (see Rasks Underf. om det gl. Nordiske Sprogs Oprindelse S. 70—72; Angelsaxisk Sprogl. Fort. S. 32; Saml. Afh. I 5. II 268). Da imidlertid Navnet gotisk hos de Gamle aldrig findes brugt i en saa omfattende Betydning, som den Rask her tillægger det, og da desuden det gotiske Sprog (Rasks Nøfotisk) efter hans egen Tilskaaelse, saalangt fra at være Kilben for de tvende Sprogstammer, tværtimod paa det bestemteste henseer sig til den ene af dem, nemlig den tydske (sk. germaniske), — saa maa formeentlig Benævnelsen gotisk for den hele Sprogklasse ansees ikke alene som upassende, men endog som vildeledende. J. Grimm har meget rigtig bemærket dette (Deut. Gram. I S. XXXVIII); men naar han igjen paa sin Side, skjønt han indrømmer (l. c. S. LI), at den norrøne Sprogstamme staar sidsordnet og modsat den egentlige tydske (omfattende gotisk, overtydske og nedertydske), alligevel udstrækker Benævnelsen tydske (Deutsch) som almindelig ogsaa til den førstnævnte Sprogstamme, — saa kan dette ligesaa lidet billiges. Jeg har altsaa til at betegne den hele Sprog- og Folkklasse benyttet Navnet germanisk, der virkelig af de romerske Geographer fra det 1ste Aarh. e. Chr. bruges i en tilsvarende vidtløftig Betydning.

vestlig Retning; den anden derimod — den norrøne — er ad den nordligere Bei kommen til den skandinaviske Halvø, og har over denne saavel som over sydligere liggende Lande lige til Tydsfflands Grændse udbredt sig i en Retning fra Nord mod Syd.

De Slutninger, hvortil vi her ere komne, afgive flere vigtige og siktre Støttestruer for det Følgende af vor Undersøgelse.

Vi henvende for det første Opmerksomheden paa det næie Sammenhæng, hvori Norge ifølge det Ovenangførte med Hensyn til sin Befolknings Oprindelse staar med sine tvende Nabolande Sverige og Danmark. Den Folkestamme, hvem det norrøne Sprog tilhører, strakte sig over dem alle, — noget, som ogsaa deres ældre historiske Minder meer eller mindre udtrykkelig erkjende. Det vil altsaa let indsees, at man i en Undersøgelse som nærværende umulig kan heel igjennem betragte noget af de trende Lande aldeles særskilt.

De norst-islandske Historieforskere og Sagamænd have opfattet dette Forhold oberhoved rigtig. Idet de nemlig alle udtale sig for en Befolkning ved Indvandring, lade de fleste og bedste af dem denne udstrække sig over hele vort Norden. At vi nu først og fremst raadsørge vore egne Sagaer med Hensyn til denne Begivenhed, er i sin Orden; det kommer imidlertid an paa ogsaa at vurdere deres Beretning.

De Sagaer, som meddele Underretninger om en Indvandring i Norden, kunne ikke antages for at være opskrevne før allertidligst i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede; muligen kunne de i mundtligt Foredrag være et Par Aarhundreder ældre. Men hos romerske Forfattere fra det 1ste Aarhundrede af vor Tidsregning finde vi Lands- og Folkenavne i vort Norden, der tydelig vise, at den Folkestamme, om hvilken her handles, allerede dengang var bosat der, idetmindste i visse Egne¹⁾. Dens Indvandring er altsaa en Begivenhed, som beviselig ligger meer end 1000 Aar fjærnet fra de Sagamænds Tid, som give os de første Beretninger om den. De hensatte den ogsaa selv til Begyndelsen af vor Tidsregning, men vide itkun meget sparsomt

¹⁾ Plinius's *Nerigos*, Tacitus's *Sviones*, om hvilke Navne og deres Betydning vi forøvrigt komme til at tale udsærligere længer hen i Afhandlingen.

at udfylde det lange Tidsrum af 800 Aar, som ligger imellem Indvandringen og den egentlige historiske Tidsalder i Norden. Allerede disse Omstændigheder maa nødvendig opfordre Historiegranskeren til Barsomhed — til ikke ubetinget at fæste Lid til Sagaernes Beretning i dette Punkt, de maa nu for Næsten være saa fortrinlige som de ville.

Sagaernes Beretninger om en Indvandring i Norden kunne henføres til tvende Klasser: den ene, som lader den strække sig over hele vort Norden og derhos sætter den i Forbindelse med Odin og Aserne; — den anden, som nærmest tager Hensyn til Norge og lader Odin uberørt.

Idet vi nu henvende vor Opmerksomhed paa den første Klasse finde vi i denne tre Beretninger, som fortjene at komme i Betragtning

I. Den første, som er ganske kort, findes i et Brudstykke af en Skindbog, der antages at være fra det 14de Aarh.¹⁾, samt ordret indtaget i den saakaldte Rymbegla, et Skrift af blandet Indhold²⁾. Denne Beretning lyder i Hovedsagen som følger:

„Alle sandfærdige Frasagn i det norrøne Sprog begynde med Tyrkers og Asiamænds Nedsættelse i Norden (nordrit). Thi det er vist, at det Sprog, som vi kalde Norrøna, kom med dem hid nord, og gik dette Sprog over Sjarland, Danmark, Svithjod, Norge og en Deel af England. Anføreren for dette Folk var Odin, Thors Søn. Han havde mange Sønner, og til Odin regne mange Mænd sin Æt. Han gav sine Sønner Lande og gjorde dem til Høvdinge. En af hans Sønner er nævnt Skjold, hvilken tog sig det Land, som nu hedder Danmark. Men den Gang, da Asiamændene nedsatte sig der, benævntes disse Lande Gotlande (Godlönd), og Folket Gotthjod (Godhjód). Der blev bestemt visse Grændser imellem Skjold og Ingifreyr, hans Broder, hvilken besatte (bygdi) det Rige, som nu kaldes Sverige (Sviariki).“ Odin og hans Sønner vare vise og tryllekyndige, og nogle af dem bleve dyrkede som Guder. Skjolds Sønnesøn var Frode, i hvis Tid der herskede en almindelig Fred. „Da blev Kristus født.“

II. Den anden Beretning findes i Indledningen til den yngre,

¹⁾ Fornmanns Sögur XI 412; Scriptorum rer. Danic. med. ævi II 34.

²⁾ Rymbegla (Haun. 1801) III 1. S. 316—318.

eller saakaldte Snorres Edda. Den er vidtløftig og saare uordentlig; vi gjengive her i Korthed dens Hovedindhold.

Forfatteren afhandler først Verdens Stabelse, Noas Deling af Jorden imellem sine Sønner, den babyloniske Taarnbygning, ved hvilken den øverste Bygmester var Zoroastres, alt Afguderis Ophavsmand, og siden tilbedet under Navnet Baal, samt endelig Sprogens Adspaltelse i 72, nemlig ligesaa mange, som der havde været Bygmestere ved Taarnbygningen (Kap. 1—2). Ved Dyncævningen af de tre Verdensdele kalder han Europa med et andet Navn: Enea (Kap. 3). Omtrent midt i Verden „der som vi kalde Tyrkland“ blev den berømteste af alle Stæder, Troja, bygget. Der var 12 Hovedsprog og 12 Kongeriger med een Overkonge. Did regne alle udmerkede Mænd i den nordre Verdensdeel (Europa) deres Æt, og sætte Stadens (Trojas) Høvdinger i Gudetal. Fra Jupiter, Saturnus's Søn, stammede i 6te Led — Dardanus, Herikon, Tros, Iulus, Laomedon — Trojas Overkonge (høfudkonungr) Priamus, hvem man har gjort til Odin (Odin). Den store Berømmelse, som Trojanerne (Trojumenn) indlagde sig i Kampen mod Grækerne og hele den nordlige og østlige Verdens (Europas og Asias) Styrke, foranledigede, at deres Efterkommere gabe sig deres Hædersnavne; og især var dette Tilfældet med Romerne, „der i mange Maader have været de berømteste Mænd efter deres (Trojanernes) Dage.“ Saaledes gjorde og Odin, da han for den romerske Hærfører Pompejus, der herjede i Østen, flygtede „fra Asia hid i den nordlige Verdensdeel (nordrhålfuna); han gav nemlig sig og sine Mænd deres (Trojanernes) Navn og sagde, at Priamus havde hedt Odin, men hans Dronning Frigg, efter hvem Niget, i hvilket Staden (Troja) stod, siden kaldtes Frigia“ (Kap. 4—8). — Munon eller Mennon, en Konge i Troja, var gift med Troan, Overkongen Priamus's Datter. Deres Søn hed Trox; „ham kalde vi Thor.“ Han opspødes hos en Hertug Loricus i Tracia, „som vi kalde Thrudheim.“ Han for vide om Landene, overbandt Kjæmper og Drager. I Verdens nordlige Deel traf han og egtede Spaakvinden Sibil, „som vi kalde Sif,“ og hvis Æt Ingen kjender. Fra Thor stammede i 21de Led, — Lorida, Henrede (rettere Gindride), Vingethor, Vingener, Modi, Magi, Gesspheth (rettere Gesscef), Bedvig, Athra „som

vi kalde Annar," Jermann, Heremod, Skjaldun, „som vi kalde Skjold," Bjar, „som vi kalde Bjar (rettere Bør)," Tat, Gudolf, Fjarlaf, „som vi kalde Fridleif," — Bodin, „som vi kalde Odin" (Kap. 9). — Odin vidste af sin Spaadomsaand, at hans Navn i den nordre Deel af Verden vilde blive hædret over alle Kongers. Han drog derfor did fra Tyrkland med en Mængde Folk, unge og gamle, Karle og Kvinder, samt mange Kostbarheder. De standsede ei, før de kom nord i det Land, „som nu er kaldet Sarsland." Der dvælede Odin længe og tilegnede sig Landet (Kap. 10). Han satte der til Styrere sine tre Sønner. Den ene hed Beggdegg, han raadede for Østersarland, og fra ham stammede i tredje Led — Vitrgils, Vicia — Heingest (Hengist). Den anden Beldegg, „som vi kalde Balder," havde det Land, „som nu hedder Bestfal;" fra ham stammede i femte Led — Brand, Frjotthigar, „som vi kalde Frode," Freovit, Yvig — Gevis, „som vi kalde Gave." Odins tredje Søn er nævnt Sigge; hans Søn Nerer. Han og hans Æt, Vølsungerne, raadede for det Land, „som nu er kaldet Frakkland" (Kap. 10). — Derpaa drog Odin imod Nord til Reidgotaland, „som nu heder Jotland (Jylland)," og tilegnede sig der saa meget Land, som han vilde. Der satte han sin Søn Skjold til Styre, fra hvem Skjoldungerne stamme. Siden drog han nord did, „som nu heder Svithjod." Da den derværende Konge, Gylfe, spurgte til „de Asiamænd, som kaldtes Aser (Æsir)," drog han dem imøde og bød Odin slig Magt i sit Rige, som han selv vilde. „Odin syntes, at der var et skjønt Land, og udkaarede han sig et Borgsted (borgarstad) paa den Plads, som nu heder Sigtunir. Han forordnede der Høvdinge og indsatte, i Bigning med hvad der havde været i Troja, tolv Forstandere (höfudmenn) i Staden for at dømme Landslov; og saaledes ordnede han al Ret, som før havde været i Troja, og som Tyrkerne (Tyrkir) vare vant." Derpaa for han imod Nord, „indtil Søen mødte ham, hvilken man troede omgav alle Lande." Der, i det Land, „som nu heder Noregr," satte han sin Søn Sæming til Styre, og „fra ham regne Norges Konger, Jarler og andre Høvdinge deres Æt, efterdem siges i Haaleggjatal." Fra Odins Søn Yngve derimod, som blev Konge i Svithjod, stammede Ynglingerne. „Aserne giftede sig eller sine Sønner der indenlands, og disse Ætter bleve talrige, saaledes at de spredte

sig over Særland samt alle de nordfor liggende Egne, og Asiamændenes Sprog blev eget i alle disse Lande. Og det synes Mænd at kunne skjønne af deres opskrevne Slægtsnavne, at disse Navne have fulgt dette Sprog, og at Aserne have ført Sproget hid nord i Verden, i Norge og i Svithjod, i Danmark og i Særland" (Kap. 11)¹).

Dette er Hovedindholdet af Beretningen i Fortalen til den yngre Edda. I den næste Forbindelse hermed staar en Epilog til samme (eptirmáli Edda), hvilken ligeledes til yderligere Oplysning udtogsvis meddeles.

Forfatteren opmuntrer de unge Skalder til at benytte Bogen (Edda), for at staffe sig Forraad af Digterudtryk samt lære at fatte de ældre Kvads dunkle Billeder. Men derhos advarer han dem som kristne Mænd ikke at ansee disse Sagn (Eddamytherne) for sande „anderledes end som her findes i Bogens Begyndelse, hvor der er fortalt om Menneskenes Forvildelse fra den rette Tro og dernæst om Tyrkerne, hvorledes de Asiamænd, som Aser ere kaldede, opspandt disse Fragsagn af Tildragelserne i Troja, i den Hensigt, at Landsfolket skulde ansee dem for Guder." Forfatteren gaar derpaa videre i sin Fortolkning. Priamus Konge i Troja var en stor Høvding over al Tyrkernes Hær, og hans Sønner de mest udmerkede i Hæren. Brimis Sal er Priamus's Hal; Hagnaræt: Kampen for Troja; Thor er Hektor, Midgardsormen er Achilles, Ale er Hellenus, Fenrisulven er Pyrrhus (Achilles's Søn); Surt's Rue er Trojas Brand, og Vidar er Aeneas, som undkom fra Troja og siden udførte store Gjerninger²).

III. Den tredie Beretning endelig, hvilken er bleven tillagt mest Bigtighed, er den, som findes i de 18 første Kapitler af Snorre Sturlassøns Ynglingasaga. Den er i sit Hovedindhold følgende:

Det sorte Hav (Svartahaf) stiller de tvende af Verdens tre Hoveddele fra hinanden; paa dets østlige Side ligger Asia, paa dets vestlige Europa eller, som Nogle kalde den, Enea. Nord for det sorte Hav strækker sig det store eller kolde Svithjod (Svithjóð in mikla eða in kalda), hvis nordlige Deel ligger ubebygget formedelst Kulde. Der er mange Folkesærd og mange Sprog. Nord fra de Fjelde, som danne Ydergrændsen for alt beboet Land, falder igjennem Svithjod en

¹) Snorra-Edda. Ed. Arnam. I 2—30.

²) Snorra-Edda I 224—228.

www.libtool.com.cn
 Na, hvis rette Navn er Tanais, men som forud kaldtes Tanakvisl eller Banakvisl (kvisl betegner i det oldnorske Sprog: Forgrening, forgrenet Løb af en Flod). Den løber ud i det sorte Hav. Ved dens Munding ligger Banaland eller Banahjem (Banernes Land, Hjem). Denne Na skiller Europa fra Asien. — Østen for Tanakvisl i Asien ligger Asaland eller Asahjem (Asernes Land eller Hjem) med Hovedborgen Asgaard, hvor der var et stort Offersted (blótstaðr). Høvdingen i denne Borg var Odin; og tolv Tempelforstandere (hofgodar), der benævntes diar eller dróttnar, forestode Offeringerne og Rettergangen. Odin var tryllekyndig og en stor Krieger; han var stedse seiersæl og stjenkede ogsaa sine Mænd Seier, overalt hvor de paakaldte ham; han var vidtberejst og tilegnede sig mange Riger. Han angreb Banerne, og der var længe Strid imellem disse og Aserne. Striden endtes ved et Forlig og en Forening, hvorved de Ypperste af Banerne, Njord og hans Søn Frey, optoges blandt Asernes Diar, og Datteren Freyja blev Offerprestinde (blótgýða). — Fra Nordost mod Sydvest gaar en stor Fjeldstrækning, der skiller det store Svithjod fra andre Riger, og paa denne Fjeldstræknings sydlige Side er der ikke langt til Tyrkland, hvor Odin havde store Eiendele. Paa den Tid fore Romernes Hærførere vide om Verden og undertvang alle Folk. Mange Høvdinge flygtede for dem fra sine Eiendomme. Odin vidste af sin Tryllekyndighed og Spaadoms-aand, at hans Afkom skulde bygge den nordre Deel af Verden. Derfor satte han sine Brødre Vile og Ve over Asgaard, men for selv med alle Diar og meget andet Folk først til Gardarike (Rusland), derpaa til Sargland, og satte der sine Sønner til at raade for Landene. Siden for han nord til Havet og tog Bolig paa det Sted, som nu hedder Odinsøy paa Fjon (Fyen). Da sendte han Askvinden Gefjon nord over Havet for at søge efter Lande. Hun kom til Gylfe og fik af ham et Nsieland. Dette førte hun ved Hjælp af fire til Døne omflabte Jætner (Rjæmper) ud i Havet ligeoverfor Odinsøy, og blev det kaldet Selund (Sjælland). Skjold, Odins Søn, som fik Gefjon til Egte, boede der siden i Hleidra. Paa det Sted, hvor Landet var udrevet, blev der en Sø kaldet Vægeren (eg. Søen, d. e. nuv. Mælaren). — Da Odin hørte, at der øster hos Gylfe var et godt Land, for han did og tog, ifølge et Forlig med Gylfe, Vostad ved Mælaren (Löginn), paa det

Sted, „som nu kaldes gamle Sigtunir (fornu Sigtúnir),“ og gav Hofgoderne (Tempelforstanderne) Bopæle. Njörd boede i Moatun, Frey i Uppsal, Heimdal paa Himinbjörg, Thor i Thrudvang, Valder i Breidablik. Ved Odin og Aserne blev Trylkekundighed og Skaldkunst indført i Norden (nordrönd), samt de Love og Sedvaner, som før havde været blandt Aserne. Over hele Svithjod betaltes Odin Skat. Med Skade, der havde forladt sin første Mand Njörd, avlede Odin Sønnen Sæming, fra hvem igjen Vadejarterne stammede. „Dette Svithjod kaldte de (Aserne) Mannheimar (Mennesternes Hjem); men det store Svithjod kaldte de Godheimar (Gudernes Hjem), og om Godheim fortalte de mange Tidender og mange Undere.“ — Odin døde Sotdød i Svithjod. „Han lod sig merke med Spydod og tilegnede sig alle vaa-benbidte Mænd; han sagde sig at vende hjem til Godheim for der at modtage sine Venner.“ Svearne troede, at han var dragen til det gamle Asgaard, hvor han skulde leve evindeligt. Da begyndte man paany at paakalde Odin. „Det var Tro, at han ofte aabenbarede sig før store Slag; han gav da Nogle Seier, og Nogle indbød han til sig.“ Han havde befalet, at man skulde brænde de Døde, og hans eget Lig blev brændt. „Det var deres Tro, at jo høiere Røgen steg i Luften, des mere anseet i Himmelen var den, der brændtes.“ — Njörd blev Svearnes Styrrer efter Odin og vedligeholdt Dffringerne. I hans Dage var der Fred og gode Maringer; derfor troede Svearne, at han raadede for Marsvert og Velstand. Efter ham blev Frey „Drotten over Svearne;“ han tog sit Sæde i Uppsal og reiste der et stort Tempel (hof). I hans Dage begyndte Frodes Fred. Da han døde, vilde Svearne ei brænde hans Lig, fordi de troede, at Fred og gode Maringer vilde vedblive, „saalænge Frey var i Svithjod.“ De kaldte ham Verdens Gud og offrede siden til ham for Frugtbarhed og Fred. Frey kaldtes med et andet Navn Yngve; heraf Hædersnavnet Ynglinger, som tillagdes hans St. Hans Søn Fjølner raadede efter ham for Svearne og Uppsals Tempel¹⁾.

¹⁾ Foruden de her omtalte tre Beretninger findes andre af samme Slags i den saakaldte Sörla þáttur, der findes indskudt i den vidtløftige Dlaf Tryggvesson's Saga, som er udgivet i Skaalholt (II Kap. 17. Flatsbogen, udg. af Unger I 275), samt i Begyndelsen af Sturlaug Starfsame's Saga (Kap. 1), udgivet i 3die Deel af Fornaldar Sögur (S. 592). Begge disse Sagaer ere albeles

www.libtool.com.cn

Betragte vi nu disse tre Beretninger under Et, da see vi, at de alle ere enige i, at et Folk, hvilket de benævne Aser, Asiamænd eller Tyrker, et Par Mennefsældre f. Chr. under en Odins Anførsel er indvandret fra Asia i vort Norden; — at denne Indvandring er steet over Saxland d. e. over det nordlige Tydskland, som Odin først underlagde sig, hvorpaa han siden besatte Danmark, saa Sverige og endelig Norge; — at Konge- og Høvdingeætterne i alle disse Lande stammede fra Odin; — og endelig at denne og enkelte af hans Bedfagere der bleve dyrkede som Guder. — Dette er altsaa at ansee for Hovedpunkterne i denne Indvandnings Historie, og dem maa vi først undersøge noget næiere.

Spørger man om Hjemmelen for dem, da bliver Svaret, at Beretningerne selv slet ingen saadan anføre. Dette maa allerede forekomme underligt, især hos Snorre, som for Resten altid er omhyggelig for at paapege sine Kilder, og som igjennem det øvrige af sin Ynglingasaga, til hvilken Beretningen om Odins og Asernes Indvandring knytter sig, stedse anfører gamle Digte til Hjemmel. Havde han ogsaa med Hensyn til Indvandringen haft saadanne for sig, hvorfor har han da ikke paa sin sedvanlige Viis anført dem? Odin og Aserne ere os imidlertid andensteds fra bekendte. Den ældre Eddas mythiske Digte dreie sig om dem. De fremstilles dog her ikke som Mennefsker, ikke som jordiske Høvdinger; de fremstilles som Guder, og Odin som den høieste Verdensgud. Her findes ei ringeste Spor til hverken Asiamænd eller Tyrker; her nævnes ei nogen Indvandring, meget mindre beskrives Retningen af en saadan. Men disse Eddadigte ere selv fra Hedenstabet's Tider og udtale Hedenstabet's Anskuelser. Hvorledes kunne vi hermed forene Beretningen om Odin som Hærfører og Aserne som en Folkestamme? De hedenste Nordmænd kunne ei have forestillet sig dem saaledes. Vel tænkte de sig, at disse høiere Væsener stundom aabenbarede sig for Mennefskene, naar det gjaldt vigtige Begivenheder; vel tillagde de dem, for igjennem Billedet at tydeliggjøre sig deres Væsen, mennefskelige Egenstaber, ja mennefskelige Ufuldkommenheder; vel betragtede de, i egte

uden historisk Verb, og hvad den her omhandlede Beretning angaar, da indeholder den ikke i nogen af dem andet, end hvad som findes i de ovenfor anførte. Seg har saaledes troet at kunne forbigaa dem.

hedens Land, sine jordiste Styrere som omgivne med en Afglands af Guddommen, som gudbaarne af Herkomst; men Forestillingen om Aserne som forgudede Mennesker er aabenbar stridende mod Afsalæren i sin Egthed, saaledes som den i Eddadigtene fremstilles. Der er altsaa ikke den ringeste Sandsynlighed for, at der nogensinde have været til Sagn eller Sange fra Hedenstabet, der have fremstillet Odin og Aserne som menneskelige Personer, som en Høvding med sit Folk; og de christne Sagamænd ere saaledes fuldkommen undstyldte, naar de ei ansøe sliige som Hjemmel for Beretningen om en Indvandring, hvilken efter deres Begreber uadstilleligen knyttede sig til hine Navne. Men hvad anden Hjemmel stulde de vel kunne have for Begivenheder, der ligge mindst 900 Aar forud for Christendommens Indførelse i Norden, uden den, som af deres hedenske Forfædre var dem overdraget? — Vi kunne altsaa ei tvivle om, at hine Beretninger endog i deres Hovedpunkter ere ubistoriske.

Dermed være det imidlertid ikke sagt, at de ere forsættelig opdigtede. Dette tro vi ingenlunde. De ere uden Tvivl fra først af fremkaldte ved en Stræben hos de christne Sagamænd efter at forklare sig selv og Andre Afsalæren paa en Maade, der bragte den i nogenlunde Samklang med Christendommen og saaledes gjorde dens Bevaring i Erindringerne usladelig. Tidens Mand maatte her strax lede dem til en historisk Anskuelsemaade, og var Afsalæren først bragt ind paa Historiens Gnemmer, saa afgav den snart Alderdomsforsterne en rig Kilde for historiske Sammenstillinger og Gisninger.

Christendommens Udbredere maatte naturligviis ønske Afsalæren udryddet. For Folket og dets Høvdinge var den imidlertid, endog efter Christendommens Antagelse, af stor Betydning, og det især i tvende Henseender: først som Kilden, hvorfra deres Digtkunst hentede største Delen af sine kunstige og, ifølge dens Væsen, uundværlige Omskrivninger og Billeder; dernæst som oplysende deres mest udmerkede Slægters Herkomst i dens ældste Led. Digtkunsten i sin gamle Form var dybt indvævet i Nordmændenes hele Folkeliv; og Høvdingerne vilde nødig give Slip paa den guddommelige Herkomst, der i Folkets Dine gav dem saa megen Glands, uden idetmindste at sætte noget paa en Maade tilsvarende i Stedet. Afsalæren kunde altsaa ikke saa let

og snart udryddes af Folkets Minde, som Christendommens første Lærere gjerne ønskede. Digtene, der omfattede og fremstillede det hedenske Religionsystem, vedbleve at erindres, skjønt Christendommen grundfæstedes; og Konger og Høvdinger fandt fremdeles Behag i at høre sig priiſte af Skaldene i hedenske Billeder, og deres Slægt opført til Hedendommens Guder, til Aſerne. Nu kom i Slutningen af det 11te Aarhundrede Tiden, da man begyndte at føre i Pennen, hvad der før havde været betroet det levende Sagn. Her udfordredes større Barsomhed for ikke at blive miskjendt af fanatiske christne Lærere. Vilde man skrive om Odin og Aſerne og om de gamle dem vedkommende hedenske Lærdomme, da maatte dette stee paa en Maade, der klart viiſte, at man heri ei lededes af hedenske Forestillinger.

Christendommen havde knyttet et nærmere videnskabeligt Baaud imellem Norden og det øvrige Europa. Nordmændene i Norge og paa Island vare blevne bekjendte med flere af Lydskernes, Frankernes og Engelskmændenes videnskabelige Frembringelser. Selv den ældre romerske Literatur havde fundet Veien til dem. De gamle Romere satte som bekjendt en Værdi i at kunne regne sin Herkomst til Troja. De feltigste Britter efterabede dem i senere Tider heri, idet deres Lærde udfandt, at Folket stammede fra en Koloni af Trojanere under Anførsel af en Brutus, Vneas's Sønneson. Da Franterne og Sakerne efter Christendommens Indførelse fik indenlandſke Historieſkrivere, søgte disse deres Folks Oprindelse ad samme Veie og udlede den fra Troja. Det Samme blev endelig ogsaa Tilfældet med Nordmændene, som nedsatte sig i det franske Normandie. Deres ældste Historieſkriver Dudo fra det 10de Aarhundrede omtaler deres Nedstammelse fra Trojanerne, hvilke under Antenors Anførsel vare komne til Norden¹⁾. Naar han siger, at Normannerne selv gjorde sig til af denne Herkomst, saa viser det sig aabenbare, at Beretningen grunder sig paa Misforstaaelse af Folkets hedenske Sagn. Naar nemlig de franske Lærde hørte de norske Høvdinger med Stolthed nævne sig Aſernes og Odins Sønner, fortolkede de dette om en asiatiske Herkomst, fandt i Navnet Odin en Fordreining af Antenor og havde saaledes, i Lighed med

¹⁾ Dudo i Duchesne Historiæ Normannorum Scriptores antiqui p. 63; jfr. Guilelmus Gemeticensis IV. l. c. p. 218.

Dvpspindet om Franternes egen trojanste Oprindelse, ogsaa en trojanst Herkomst rede for Normannerne. Disse saaledes meer og meer udsprede Meninger om en trojanst Befolkning i Europa smittede ogsaa paa de norst-islandste lærde Historieforskere i det 11te og 12te Aarhundrede, og det saameget lettere, som de netop aabnede Udgang til igjennem en historisk Fortolkning af Asamytherne at kunne bevare disse kjære Oldtidsminder fra Forglemmelse uden Anstød mod Christendommen. At dele Herkomst med de berømte Romere og andre Europas mestberdigte Folkeskærd maatte derhos forekomme dem som hæderligt. De indlemmede altsaa med Glæde deres eget Folk i den almindelige europæisk-trojanste Stamtable, og brugte nu alle de Hjælpekilder, fremmede og indenlandste, som stode til deres Raadighed, for at bestyrke og nærmere udvikle den engang opfattede Mening. De tillagde Europa det andet Navn Enea til Minde om den trojanste Vneas, Romernes formeente Stamfader. Trojanernes Navn Teukrer forverlede de med deres egen Tidsalders bekjendte Folknavn Tyrker, og det trojanste Nige blev i deres Udtryk Tyrkland. Odin, som de ei mere kunde betragte fra samme Standpunkt, som deres hedenste Forfædre, blev gjort til en mægtig Konge i dette Tyrkland, hvilken efter sin Død var bleven forgudet. Aserne, hvis Navn forklares ved Asiamænd, Asiater, blev eenstydende med Tyrker, Odins Undersaatter og Ledsagere; og de 12 Asaguder omstables til 12 Høvdinge og Offerprester blandt Folket.

Af engelske Krøniker, hvilke de norst-islandste Historiegranskere oftere findes at have raadført sig med, viiste det sig, at Angelsaxerne opførte sine Kongeretter — oprindelig i samme Betydning som de hedenste Nordmænd — til Boden, i hvem man lettelig gjenkjendte Odin. Denne maatte selvfølgelig ogsaa have opholdt sig i Angelsaxernes ældre Hjem, i Sarland. Dette bestemte deres Mening om Indvandringens Retning: den var gaaet igjennem Tydskland og Danmark og derfra videre mod Norden. I de gamle Vttetal nævnes Fred-Frode i Hleidra som tredie Mand fra Odin, og under denne Frode skulde efter de hedenste Sagn en gylden Lyffens, Fredens og Rigdommens Tid falde¹⁾.

¹⁾ See det gamle hedenste Digt Grottasöng (Kvernfangen) i Snorra-Edda I 378 — 390 og i Udg. af den ældre Edda.

Det samme sagde det christelige Sagn om den Tid, paa hvilken Christus fødtes. Dette var nok til at gjøre Frode til Christi Samtidige, og hermed var da tillige Odins og Asiamændenes Indvandringstid bestemt til et Par Mennefsaldrer før Kristus. Man maatte have en Grund for hans Udvandring fra det ældre Hjem; denne fandt man ganske naturlig i Romernes Erobringer i Asia, hvilke netop indtraf paa den udregnede Indvandringstid.

Vi have her for os alle Beretningens Hovedpunkter, og det vil formeentlig af det Anførte være klart, hvorledes de aldeles uden nogen virkelig historisk Grundvold have kunnet fremstaa. En saadan Opfatning og Forklaring af Asalæren spore vi allerede i de ældste norst-islandste skriftlige Optegnelser. Ares Frode (f. 1067 † 1148) i sin Íslendingabók, der ogsaa benævnes Schedæ og antages at være skreven omtrent 1120¹⁾, udleder i sit eget Slægtregister Ynglingernes Æt fra en Yngve Tyrkekonge (Tyrkja konungr)²⁾; og det gamle Langfedgatal, der neppe er stort yngre med Hensyn til Optegningstid, har ved Bøden det Tillæg: „ham kalde vi Odin; fra ham ere de fleste Kongeætter komne i Verdens nordre Deel (i nordrhálfuna heimsins). Han var Tyrkekonge (Tyrkja konungr). Han flygtede for Romerne hid nord³⁾.“ I Begyndelsen af det 12te Aarh. maa vi altsaa antage, at den historiske Forklaring af Asalæren allerede har været i fuld Gang og i sine Hovedpunkter uddannet.

Betragte vi nu særskilt Fortalen til den yngre Edda, da finde vi der det paapegede Forklaringsystem strengt fulgt og udviklet tildeels med Hensyn paa Fortalens særegne Bestemmelse, nemlig at forebygge en uchristelig Opfattelse af de hedenske Myther, som udgjøre selve Verkets Indhold. Dette Hensyn udtaler Epilogen, der uden Tvivl er af samme Forfatter som Fortalen, tydelig. Alt hvad der tilhører den nærmere Udvikling af de ovenfor opstillede Hovedpunkter, styldes imidlertid ikke Eddafortalens Forfatter. Med Hensyn til Slægtrækterne fandt han en ældre Forarbejder i Optegneren af Langfedgatal.

Det kunde ikke undgaa de norst-islandste Alderdomsforskeres Op-

¹⁾ Müllers Saga-Bibliothek I 35.

²⁾ Ares Íslendingabók Kap. 12.

³⁾ Scriptores rer. Dan. I 3.

merksomhed, at det med det antagne Forklaringssystem blev i genealogiskt Henseende et stort Hul at udfylde. De hedenste *Wttetal* gik ifkun op til *Odin*, og hans *Tidsalder* var bestemt til det 1ste *Maarh.* før *Christus*; men *Trojas* Undergang, vidste man, laa længer tilbage i *Tiden*. Hvorledes skulde man nu føre *Slægtrækken* op til selve *Troja*?

Her kom tvende Omstændigheder dem ypperlig til Hjælp. Først fandt de i de angelsaxiske *Wttetal* en *Navnrække* paa *Bodens* *Forfædre* lige op til *Sceaf*, om hvem det hed, at han var en *Søn* af *Noa*, født i *Arten*¹⁾. Dernæst fandt de i selve *Asamytterne* et *Navn*, der paa den ene *Side* i *Lyden* mindede om *Troja*, og paa den anden *Side* var ganske udenfor deres gamle *Wttetal*, altsaa godt kunde betegne en af *Odins* ældste *Stamsfædre*, og saaledes danne *Udgangspunktet* for den trojanste *Slægtrække*. De norst-islandste *Udredningsforskere* maatte, efter deres engang antagne *System*, til *Troja*, før de kunde komme til *Arten*; og desuden fandt de vel, at den angelsaxiske *Række* af *Odins* *Forfædre* i sig selv var altfor kort til at naa op til *Syndfloden*. De satte altsaa nærmest foran *Odin* de angelsaxiske *Slægtled* op til *Sceaf* (deres *Sescef*); dernæst toge de af sine egne hedenste *Mytther* de *Navne*, som stode i *Forbindelse* med *Thor*, baade hans egne mytbiste *Tilnavne* og *Navnene* paa hans tvende *Søn-*

¹⁾ *Script. r. Dan.* 1 6—9. Det her af *Chronicon Saxonieum* ubtagne angelsaxiske *Slægtregistre* er i de omhandlede *Led* i opadgaaende *Række* følgende: *Boden*, *Frithuvald*, *Freavine*, *Frithuvulf*, *Finn*, *Gobvulf*, *Geat*, *Lætva*, *Beav*, *Scelbvea*, *Heremod*, *Istermon*, *Hathra*, *Hvala*, *Bedvig*, *Sceaf*, om hvilken sidste det heber: „se væs geboren in thære earce Noe“ (han var født i *Noe* *Art*). De tilsvarende nedadgaaende *Led* ere i *Langfedgatal* følgende: *Eseff*, *Bedvig*, *Athra*, *Istermann*, *Heremotr*, *Scealbna*, *Beaf*, *Eat*, *Gobulfr*, *Finn*, *Frealaf*, *Boden* (see *Script. r. Dan.* 1 3). Ved at sammenholde disse tvende *Slægtregistre* overbevises vi let om, at *Langfedgatal* har taget de omhandlede *Slægtled* enten af *Chronicon Saxonieum* eller af et andet lignende angelsaxisk *Skript*. Alle *Navnenes* angelsaxiske *Form* falder strax i *Øinene*. *Langfedgatal* er igjen *Eddaforvalens* *Kilde* (s. *ovf.* 15 f.). Andre tilsvarende *Slægtregistre*, ubtagne af forskellige angelsaxiske *Forfattere*, findes i *Turners* *History of the Anglo-Saxons* (5th edit.) 1 278—279. Ved at sammenholde disse indbyrdes finder man en stor *Waklen* i de her nævnte *Led*, som i nogle *Slægtregistre* ere flere, i andre færre. At de *Led*, som ere ældre end *Boden*, i *Hovedsagen* have sin *Oprindelse* fra *Christne* *Historieforkeres* vrangte *Anskuelser* og *Forklaringer* af *Angelsaxernes* gamle hedenste *Mytther*, kunne vi et betvivle; men vi kende nu ikke mere disse *Mytther*, og kunne saaledes et nærmere paapege *Forvanskningens* *Bekaffenhed*.

ner, og forlængede dermed Slægtrækken opad fra Sceaf; endelig satte de i dens Spidse Thor selv, hvis Navn de fandt at være en Fordreining af Tror, og som de gjorde til en Søn af Memnon (Munnon) med en Datter af Trojaner- eller Tyrkekongen Priamus¹⁾.

Fra denne havde man nu den trojanske Kongerække op til Saturnus samt dennes Fader Coelum (Himmelen), af hvem man dannede Celius, og for at fuldstændiggjøre det Hele gik man til Slutning over i de bibelske Slægtled og kom saaledes til Noa. Saavidt Langfedgatal²⁾.

Eddafortalens Forfatter har optaget dette genealogiske System uforandret, kun med Udadelelse af Leddene imellem Saturnus og Noa samt med Tilføielse af en norsk Omfkrivning paa nogle af de angelsariske Navne. Imidlertid maatte han ifølge sin Plan stræbe at udvikle nærmere, hvorledes den virkelige Historie var bleven forvansket til et hedensk Troessystem. Dette har han just ikke skilt sig fra paa den bedste Maade; alligevel har rimeligviis hans Udvikling været fyldestgjørende for største Parten af hans samtidige Landsmænd. Trojaner- eller Tyrkekongen Priamus var da efter hans Mening den, der fra først af forgubedes under Navnet Boden, og i Trojas eller det trojanske Riges Indretning finder han Forbilledet for Mytherne om Aserne i det Hele, de 12 store Asaguder og deres Himmelboliger. Fra denne ældre Boden eller Odin stammede en yngre Tyrkehødding, som tillagde sig hiins Navn og guddommelige Hæder. Hvor det Tyrkland har ligget, som udgjorde denne Odins Rige, indlader han sig ikke paa at bestemme videre, end at det hørte til Asia.

¹⁾ I Langfedgatal ere Ledene imellem Priamus og Sceaf følgende: Memnon, gift med Priamus's Datter, Tror, „som vi kalde Thor,“ Floribi, Einribi, Vingethor, Vingener, Moba, Magi, Seseef (Sceaf). Af disse Navne ere de tre første Thors Tilnavne (see Snorra-Edda, Skaldskaparmål Kap. 75, I 553); Vingner var Thors Fosterfader (ibid. Kap. 4, I 252); Mobe og Magne vare, som bekendt, hans Sønner, der, ifølge Eddamytherne, efter Ragnarsk i den fornnyede Verden skulde indtage sin Faders Plads.

²⁾ Script. rer. Dan. I 2—6. Leddene imellem Noa og Saturnus ere her: Japhan (Javan), Beshim (Kithim), Cypus, Cellus. — I Harald Haarfagers Uttetal i Flatsbogen lyde de saaledes: „Japhet, Japhan, Beshun, Cypus, Cretus eller Cellus (rettere Cellus).“ See Snorra-Edda udg. af Raff S. 367, hvormed fremmer Kong Sverrers Slægtregister i samme Codex; see Fornmanna Sögur VIII 2. [jvfr. Ungers Udg. af Flatsbogen I 26. II 534].

Den Vandring til Norden, som Odin ledede, var efter Forfatterens Begreb en Folkevandring. Hvorpaa han grunder sin Mening om dens Retning igjennem Sarland, viser sig tydelig af de tvende første af ham anførte sjariske Vættetal, der udgaa fra Boden. Vi gjensfinde dem begge i de angelsjariske Krøniker¹). Det tredie, Volsungernes, har han hentet af norske Kilder, men henført i Klasse med de tvende foregaaende, paa Grund af at Sagnet satte Skuepladsen for denne Kongeæts Bedrifter for en Deel i tydske Egne.

Med Hensyn til Besættelsen af Danmark seer man, at han støtter sig til Sagn om Skjoldungerne i Hleidra og deres Stamfader Skjold, Odins Søn. Navnet Reidgotland, hvilket han anfører som Jyllands (Jótlands) ældre Benævnelse, peger sammesteds hen, som den kortere Beretnings Udsagn: „at Danmark ved Asiamændenes Indvandring benævntes Gotland og Folket Gotthjod“ — nemlig til et vistnok ældgammelt, men dunkelt Sagn om en ældre Befolkning i disse Egne. Betydningen af dette merkelige Vink komme vi til at udvikle nærmere paa et andet Sted i denne Afhandling.

Gylfe — et Navn, som for Resten hos de gamle Digtere hyppig bruges i den almindelige Betydning: Konge —, dennes Sammenstød med Odin, og hvad der isøvrigt hermed staar i Forbindelse, er aabenbare hentet deels fra et endnu tilværende mythisk Vers af et Digt, som tillagdes den hedenste Stald Brage den gamle, — et Vers, hvis rette Betydning i den afrevne Form, hvori vi nu besidde det, neppe lader sig udfinde²) —; deels fra en, rimeligviis ogsaa meget gammel Indklædning af visse Asatroens Hovedlærdomme, hvilken vi, dog uden Evidens i en nyere Form, have for os i den yngre Eddas Gylfaginning.

Grunden til den almindelige Mening, som ogsaa vor Forfatter hylder, at Odin tog sit Hovedsæde i Svithjod (det nuværende Uppsal), kan neppe have været nogen anden end den, at her, først i Sigtun siden i Uppsal, virkelig har været et berømt Tempel for Odin og Aserne, i dobbelt Henseende merkeligt for Nordmændene: som Udgangspunktet for deres gudebaarne Kongeæt, Ynglingerne, og som det sidste Sæde

¹) Se Turner Hist. of the Anglos. I 277. 279.

²) Snorres Yngl. S. Kap. 5; Snorra-Edda, Gylfaginning Kap. 1.

for Asernes Dyrkelse, hvilket i hented 100 Aar overlevede Nordens øvrige Afatempler¹⁾).

Til Norge maatte endelig Odin føres for at kunne blive Stamfader for Ladejarlernes berømte Æt, der havde sin Oprindelse fra Haalogaland og udlevedes fra ham igjennem en Søn Sæming i den norske Skald Gyvind Skaldaspilders Kvad, Haaleggjatal.

Forfatteren slutter med en Bemærkning om det norrøne Sprogs Udbredelse, hvilken aldeles svarer til hvad der i den korteste Beretning indeholdes. Dette Sprog lød i Nordmændenes religiøse og historiske Digte fra Hedendommens fjærneste Tider; til det knyttede sig deres Skaldkunsts hele Giendommelighed; i det havde de ældste ligesaavel som de yngste Navne i det nordiske Ættetal hjemme; det taltes i de her omhandlede Forfatteres Tid, stjønt i forskjellige Mundarter, over alle de tre nordiske Riger; — disse Omstændigheder maatte ligefrem lede til den Slutning, at det norrøne Sprog i sin Oprindelse og Udbredelse var uadskillelig bundet til Asalæren og til den Folkestamme, som havde indbragt denne i Norden. Dette var noget, som allerede Hedningerne maatte føle, og det hedenske Sagn omtale. De christne Alderdomsforstere opfattede og udtrykte naturligviis Sagen overeensstemmende med deres almindelige Synsmaade: Odins Folk, Asiamændene eller Tyrkerne, havde ført det norrøne Sprog med sig ind i Norden, og Sproget havde udbredt sig i samme Retning, som Folket og dets Høvding havde vandret. Med denne Opfatning kunde de naturligviis ei undgaa at antage Sproget for ogsaa at have strakt sig over Sarland, hvor de jo tænkte sig Odin at have herstket og Asiamændene boet, før de kom til Danmark. At denne sidste Slutning, ligesom og den med Hensyn til Retningen af Sprogets Udbredelse, strider ligefrem imod hvad vi ovenfor ifølge selve Sprogets Beskaffenhed samt dets Forhold til den tydske Sprogstamme have antaget, vil let sees. En feilagtig Slutning fra hine Alderdomsforstere Side var imidlertid her saare undskyldelig.

¹⁾ Man antager almindelig, og det uden Tvivl med god Grund, at Uppsala Tempel ei er blevet ødelagt før end i det tidligste under Kong Inge Steinkelsøn, eller omtrent ved Aar 1100. Bisk er det, at Abam af Bremen, der lever i Slutningen af det 11te Aarh., omtaler det som endnu dengang tilværende og i stort Mh. Adamus Brem. de situ Daniæ &c. c. 233. ed. Lindenbrogii p. 61. [Lappenberg's Udg. i 8. S. 200.]

Vi komme nu til Beretningen i Ynglingasaga, hvilken man uden Tvivl med Rette har tillagt Snorre Sturlassøn, og som baade paa Grund af denne Forfatters velfortjente Ry og ved det Behagelige i selve Fremstillingsmaaden har tiltrukket sig mest Opmærksomhed. Det er denne Beretning, der fortrinlig er lagt til Grund for alle den nyere Tids Gisninger om Odin som historisk Person. Hovedgrundlaget for den er imidlertid umiskjendelig det samme som for de tvende ovenfor behandlede, kun at det i nærværende ligger noget mere skjult.

Man antager i Almindelighed, at Fortalen til den yngre Edda er nyere end Snorres Tidsalder, sælgelig ogsaa nyere end den Beretning i Ynglingasaga, som vi her have for os. Ganste afgjort er det vistnok ikke; men om nu og saa var, da gjælder det kun om Fortalen i dens ydre Form, ei om det egentlige Hovedindhold. At dette er ældre end Snorres Tid, ja jævngammelt med de ældste nord-islandske skriftlige Optegnelser, tro vi ovenfor at have bevist. At den Anstuelse af Aslæren, som deri udtaler sig, skulde have været Snorre ubekjendt, da han sammensatte sin Ynglingasaga, er altsaa i sig selv ikke troligt. Vel fremtræder ikke Troja, Tyrker og Asiamænd under disse Navne i hans Beretning, men han kjender dog Europas fra Uneas hentede Benævnelse Gnea, samt veed, at Odin har haft store Gienkomme i Tyrkland, og at han saavel som Aserne ere udgangne fra Asia. Han anfører ei de angelsaxiske Slægtled; men han veed dog, at Odin paa sin Færd til Norden har været i Saxland og der sat sine Sønner til Styrere. Hans Mening om Udgangspunktet og Retningen af Asernes Indvandring i Norden grunder sig altsaa aabenhare paa de samme historiske Sammenstillinger, som Beretningen i Eddafortalen. Men Snorre, der besad en for sin Tidsalder ualmindelig Smag og historisk Kritik, samt derhos upaatvibelig nære kjendte Aslæren i alle dens Enkeltheder, saavidt som den til hans Tid kunde kendes, — maatte finde meget i det for ham liggende ældre historiske System deels urimeligt, deels ufuldstændigt. Den smaalige Overførelse af Asmytterne paa Troja og de trojanske Begivenheder har rimeligviis stødt baade hans Smag og Kritik; han forbigaar den derfor, eller rettere opstiller i Stedet for Troja et jordisk Asgaard og Asaland i Asia paa hiin Side af Tanais. Fremstillingen af Odins og Asernes

www.libtool.com.cn
 Vandring som en fuldkommen Folkevandring har uden Tvivl forekommet ham lidet at rime sig med dens hurtige Fremstrid, naar den nemlig i een Mands Levetid skulde gaa fra Asias Grændser over Rusland og Tydskland til det nordligste Norge. Han søger at hjælpe herpaa ved at fremstille Aserne snarere som en Koloni af prestelige Høvdinge med en tryllekyndig Overprest i Spidsen, end som en vandrende Folkestamme. Med det samme maatte naturligviis al Tale om det norrøne Sprogs Indførelse ved denne Indvandring bortfalde; Snorre omtaler kun den med Afsæren saa nøie sammenbøvede Skaldekunst som indbragt i Norden med Aserne. — Disse ere i det Væsentlige Snorres Forandringer i det ældre System; men at de ikke bringe hans Beretning den virkelige Historie et eneste Skridt nærmere, saalænge det gamle falske Hovedgrundlag staar uforandret, vil formeentlig Enhver indrømme.

Ere vi først paa det Nene hermed, saa kunne vi med Hensyn til Enkelthederne i Snorres Beretning fatte os i Kortbed. De dreie sig om tre Hovedpunkter: 1) geographiske Oplysninger; 2) Inddragelse af flere enkelte Afsmytter paa Historiens Enemerker for at gjøre Beretningen mere underholdende; og endelig 3) dens Sammenknytning med den egentlige Ynglingasaga.

De geographiske Oplysninger har han upaatvibelig i Hovedsagen hentet fra udenlandske Skribenter, maaskee fornemmelig Jornandes, og anvendt dem til — med Navnefortolkning og Navnefordreining¹⁾ — at bestemme Beliggenheden af Asernes og Vanernes Boliger. At han med sit „store eller kolde Svithjod“ vil udtrykke Middelalderens latinske Scythia magna, er aabenbart. Hiin Benævnelse skriver sig dog neppe fra Snorre; den er uden Tvivl ældre og maaskee i sin Oprindelse en Fordreining af Navnet Tzjud-hjöd eller nærmere den oldnorske Udtale Siuhjöd d. e. Tschudernes Folk eller Land, til det mere bekjendte Svihjöd, pved hvilket Svearnes Folk og Land betegnedes (egentlig sammentrukket for Svia-hjöd), og fra hvilket det altsaa for Tydeligheds Skyld maatte stilles ved Tillægget: „det store.“ Herom ville vi længere ude i Afhandlingen komme til at handle noget udførligere. Naar Snorre senere gjør det store Svithjod til Godheim d. e. Gudernes Hjem, i Modsætning af det egentlige Svithjod som Mannheim

¹⁾ f. Gr. Tanais til Tanavioel, og dette igjen til Vanavioel.

d. e. Mændenes Hjem eller Verden, — saa er dette aabenbare en falst Fortolkning af de hedenske Sagn om en Gudeverden i Himmelen modsat den jordiske Menneskeverden. *Hiin Gudeverden var naturligtviis tillige Afernes Verden eller Gaard, Ásheimr, Ásgarðr. Den henflyttedes i Snorres Beretning til Jorden; men Forfatteren synes dog at have forglemt denne Henflytning, naar han senere anviser de Døde, som vare henbandrede til Odin — til hans Godheim eller gamle Ašgaard -- Plads i Himmelen. Hvad endelig Navnene paa de Boliger angaar, som Odin skjenker sine Tempelforstandere, sine Diar (egentl. tivar, der i den ældre Eddas Digte betegner: Guder), da gjenfinde vi ogsaa dem alle, paa det jordiske Uppsäl nær, i det gamle Eddadigt Grimnismál¹⁾ som Benævnelser paa de enkelte Guders særegne Himmelboliger.

Snorre fuldstændiggjør Beretningen, idet han indfører i den Baserne som et Folk og fremstiller disses mythiske Kamp med Aferne — hvilken paa flere Steder i de gamle Eddadigte berøres²⁾ — som en historisk Begivenhed. Hvad han fortæller om Odins ældre Reiser og om hans Forhold til sine Brødre Vile og Ve, er ligeledes taget af en Mythe, der i Eddadigtene antydes³⁾. Beskrivelsen af Odins Aands- og Legemsfuldkommenheder samt hans Tryllekunster er tagen af det gamle Haavamål⁴⁾. At Forfatteren lader ham i Danmark tage Sæde paa Fyen, er uden Tvivl blot foranlediget ved Navnet Odinsø, som vistnok synes at vidne om, at han der har været dyrket. Den mythiske Beretning om Sjælunds Tilblivelse støttes paa det forhen omtalte dunkle Vers af Brage den gamle, hvortil ogsaa Fortællingen om Forholdet imellem Odin og Gylfe tildeels knytter sig. Hvad der siges om den Skat, Odin lod sig betale, er uden Tvivl blot et Forsøg paa at forklare Oprindelsen til den Afgift, som fra ældste Tider findes at være erlagt til de hedenske Templer (hoftollr). Omstændighederne ved Odins Død ere endelig en Fremstilling af visse for Afsatrens Tilhængere egne Meninger og Skikke, hvilke ellers oftere i de gamle Hedendommens Sagn skildres.

Det stod nu tilbage for Snorre at knytte den hele Beretning om

1) Grimnismál 4—17.

2) Völuspá 22; Egisdrekka 33—36.

3) Egisd. 26.

4) Haavamåls to sidste Afdelinger: Loddafnismál og Rúnatalsþáttir. Óðins.

www.libtool.com.cn

Odins og Afernes Indvandring i Norden til den egentlige Ynglinga-saga, hvilken han for Aesten har grundet paa det gamle Kvad Ynglingatal af den norske Skald Thjodolf af Hvin, Harald Haarfaers Samtidige. For at bane sig Veien hertil er det uden Tvivl, at han har indført Banerne i sin Beretning og omtalt dem som et Folk; thi til denne Klasse af Gudbevæener hørte ifølge Asfalæren Frey, efter Snorres Mening den samme som Yngve, Ynglingættens Stamfader, hvilken ellers af Andre (saaledes i den korteste Indvandningsberetning og i Eddafortalen) gjøres til en Søn af Odin¹⁾. Var det antaget, at

¹⁾ Her er en i Dine salvende Vællen i de gamle *Vttetal*. *Are Frode* har de første Led af Ynglingerne saaledes: „Yngvi Tyrkjakonungr, Njördr Sviakonungr, Frayr, Fjölunir“ (*Schedæ* Kap. 12); *Langfedgatal*: „Óðinn, Njördr, Yngvi-Freyr, Fjölunir“ (*Ser. r. D. I 4.*); *Vttetallet ved Guden af Fundinn Noregr*: „Burri er réð fyrir Tyrklandi, Burr, Óðinn Ása konungr, Freyr, Njördr, Freyr, Fjölunir“ (*Fornaldar Sögur II 12.*); det gamle svenske *Registrum Upsaliense*: „Inge, Naroch, Froy, Fjolv“ (*Gesler Svea-R. Håfd. I Tab. II til S. 452.*) — At *Illnavnet Yngvi* er gammelt for *Frey* og skrives sig fra *Hebendommen*, sees deraf, at den her omtalte *Thjodolf af Hvin*, der var Hedning, i et mytisk Digt kaldet *Hauströng* benævner *Guderne* „attir Ingifreys“ d. e. *Yngve-Freys Slægtninger* (*Snorra-Edda, Rasse Udg. S. 121*; *Ed. Arnam. I 312.*); ligesom man vel og maa antage, at den i *Egisdrökka 43* forekommende *Benævnelser* paa *Frey*: *Ingunnar Freyr*, i *Grundten* er den samme (sfr. *Ynglingasaga* Kap. 20) og egentlig betegner: *Ungdommens* eller den *ungdommelige Frey*, — en *Benævnelse*, som godt passer paa den sig stedse foryngende *Frugtbarheds Gud*. *Merkeligt* er det ellers, at selve *Digtet Ynglingatal* vel nævner den *Rongent*, som det besynger: *Freys Afkom* (*Freys afsprings. Yngl.-S. 23.*; *Freys åttungr. ibid. 33.*), men dog ikke synes at have opført hverken *Navnet Frey* eller *Navnet Yngve* som et eget Led i *Slægttræet* foran *Fjölunir*; idetmindste anføres af *Snorre* intet Vers af *Digtet* for det om *sidstnævnte Rongent*. At *Snorre* og hans *Forgjængere* i at ublede *Ynglingernes Herkomst* fra *Frey* netop have gaaet efter *hine Udtryk* i *Digtet*, er høist rimeligt; men om de heri have truffet det *Rette*, er maaskee tvivlsomt. De gamle *hebenste Skalde* anvende ofte i sine *Dmskrivninger* *Gudernes Navne* paa en meget ubestemt *Maade*; saaledes *Thjodolf* i *Hauströng*, naar han, som ovenfor anført, kalder *Aferne* overhoved: „*Freys Slægt*“; saaledes *Gywind Skaldaspilber*, naar han i sit *Haaleyggjatal* kalder *Haakon Jarl Grjotgarðsøn*: „*Freys åttungr*“ d. e. *Freys Vtling* (*Snorre Harald Haarf. S. Kap. 13.*), uagtet han paa et andet Sted i samme Digt tydelig angiver *Haakons Stamfader Sæming* at være *Odins Søn* (*Ynglingasaga* Kap. 9). *Gywind*s Mening med *Udtrykket „Freys åttungr“* kan altsaa ikke være anden, end blot: den *Gudebaarne*, den fra *Guderne* stammende; og hvad forhindrer vel at forklare *Thjodolfs*; „*Freys afsprings*“ og „*Freys åttungr*“ paa samme *Maade*? De *hebenste Skalde* have saaledes uden Tvivl i sine *Vttetal* i *Grundten* intet andet villet sige, end at de *Høvdingætter*, som de opregne, havde sit *Udspring* fra *Guderne*, eller, hvad der betyder det *Samme*, fra *Odin*, alle *Guders*,

Ynglingerne i Uppfal stammede fra Frey, saa var heraf en naturlig Følge, at denne og hans Fader Njord maatte sættes som Herstere i Svithjod og gjøres til Odins Eftermænd i denne Verldighed. Frey, Frugtbarhedens Gud, blev saaledes, ganske i den øvrige Fortolknings Aand, gjort til en Konge, under hvem Svearne uafbrudt nødde Fred og gode Aaringer, og hvem de derfor efter hans Død paakaldte for fremdeles at beholde denne Lykke. Mytherne om hans Søster Freyja bleve, i et lignende Tilfald, for Fuldstændigheds Skyld vedsjæede. Hvad der endelig fortælles om Freys Død og Begravelsesmaade, har muligen sin Grund i en ældgammel Etik, at de Mænd, som i levende Live fortrinligen dyrkede denne Fredens Gud, lode sig i Døden hvelsægge ubrændte med sine Skatte¹⁾.

Med Fjølner, der gjøres til Freys Søn, begynder den paa Ynglingatal grundede Saga²⁾.

Før vi forlade denne Klasse af Beretninger om Nordens Bebyggelse, hvilken vi nu tro tilstrækkeligen at have drøftet, maa vi tilføie den Bemærkning, at vi her intet Spor finde til nogen historisk Forklaring af Eddalærens Dverge, Jætner, Alfer og lignende mythiske Væsener (naar undtages Vanerne i Snorres Beretning), som Folkesæd, der have dannet Nordens føroldinske Befolkning. Til en saadan Forklaring finder man derimod Spor i den, i sin nærværende Form rigtignok hverken meget gamle eller meget paalidelige, Herbararsaga, hvor det (Kap. 1) heder: „Førend Tyrker og Asia-mænd kom til Norden (norðrlönd), beboede Niser og Halvrifer

alle Slægters Faber (jfr. Gylfaginning Kap. 9 i Snorra-Edda Ed. Arnar. I 54). Skaldenes kristelige Fortolkere have tillagt Resten, og forsvrigt hver forklaret de gamle Udtryk, som ham syntes bedst. Ynglingenavnet som Etnavn kan sølgellig vel have en ganske anden Oprindelse end fra Gudens Freys Elnavn

¹⁾ Den herhen hørende Fortælling om Freys Hoi med Dør og tre Vinbuer o. s. v. (se Ynglingasaga Kap. 12) er uden Tvivl et gammelt Eventyr, opfundet af Christendommens første Lærere. Som saadant viser den sig tydelig paa et andet Sted, hvor den forekommer, nemlig i Olaf Tryggvessøns S. udg. i Staalholt II 50. [Atatobogen I 403.]

²⁾ Med Hensyn til Beretningen i det Hele maa vi ellers henvisse til P. G. Müllers ypperlige Verk: Critisk Undersøgelse af Danmarks og Norges Sagnhistorie, eller om Troværdigheden af Saxos og Snorres Kilder. Kbhvn. 1823. S. 184—195.

* Revser. Samlede Afhandlinger.

Verdens nordre Deel (nordrhalsuna). Da (nemlig ved Asiamændenes Ankomst) skede megen Blanding imellem Folkene; Niserne fik sig Kvinder fra Mannheim, men nogle (Niser) giftede did sine Døttre." — Ved Niserne forstaaes her aabenbare Eddamythernes Jøtner; men Forklaringen af disse som et Folk maa visseligen ansees for ligesaa uefterrettelig, som hele den øvrige historiske Forklaring af Aslæren. Ty vi til dennes Kilde, da finde vi i Jøtnerne under alle deres forfjellige Benævnelser intet uden mythiske Uræfener, hvilke som den grovere Verdensmateries Aander overhoved staa fiendtlige mod Aserne som de stabende eller rettere ordnende og opholdende Kræfter i Naturen. Jøtnerne forestilles tillige i denne Egenkab som ældre end Aserne, og de maatte følgelig i Folketroen være til paa ethvert Sted, hvor man syntes at spore deres Virkninger, og det som Uræfener, bundne paa en Maade til selve Landet og ældre end al Bebyggelse. Dette mythiske Forhold har hos Aslærens kristelige Fortolkere, der i Aserne kun saa en indbandret Folkestamme, ganske naturlig ablet Forestillingen om Jøtnerne eller Niserne som ældre Beboere eller Urbeboere i de Lande, hvilke hine besatte, samt givet Anledning til den Mængde af Middelalderens Eventyr, hvori disse Ræfener spille Hovedrollen. — At det samme blev Tilfældet med Aserne, Eddalærens Luft- og Jordaaender, kan saa meget mindre undre os, da der virkelig fandtes en Stamme eller et Fylke af Nordmændene, der benævntes Aser. Men dette sidste Navn findes at være oprundet fra Beliggenheden af denne Stammes Bopæle ved en stor Elv (Raumelfr); det betegner altsaa Elvboere, og har saaledes i Grunden intet at gjøre med det mythiske Afsenavn. Hvad Dvergene (ogsaa benævnte Svartalser) angaar, da er det først af de nyere Tidens Historieforskere, at disse ere fremdragne i Historien som et Folk.

Vi gaa nu over til den anden Klasse af Sagaberetninger om en Indvandring i Norden. Under denne regne vi tvende indbyrdes meget overensstemmende Fortællinger, begge bekjendte under Navnet Fundinn Noregr d. e. det fundne Norge¹⁾. Vi fremsatte først Be-

¹⁾ De findes bedst udgivne i Rasks Snorra-Edda ved Slutningen, og i Fornaldar sögur 2den Deel; mindre nøjagtig er den ældre Udgave i Björners Rämpadater. Ogsaa trykte i Olaf Tryggvessøns Saga udg. i Staalholt I 214 ff. II 331 ff. [Glatsbogen I 21—29. 219—220]

retningen i sit Hovedindhold efter den vidtløftigere Bearbejdelse, og tilføie derpaa Afvigelserne i den kortere.

„Nu skal berettes, hvorledes Norge først bebyggedes, og hvorledes Kongedatterne der og i andre Lande ere oprundne, og hvi de kaldes Skjoldunger, Budlunger, Bragninger, Ødlinger, Vølunger eller Nislunger.“ Fornjot havde tre Sønner: Hler (Hav), der raadede for Søen, Loge (Lue), der raadede for Jlden, Kaare (Kári Frostvind), der raadede for Vindene. Fra Kaare stammede gennem tvende Led — Jøkul (Jsbjerg), Sneer (Snee) — Thorre og hans tre Søstre, Fønn, Drifa og Mjöll (alle disse tre Navne betegne Snee). Thorre var en berømt Konge; han raadede for Gotland (rigtigere Jotland), Rønland og Finnland. Rønerne (Rvønerne) offrede til ham for godt Kar, det er hos dem Snee og Skiføre. Dette Offer var ved Midvinter, og derfor kaldtes Maanedens Thorremaaned (Porramánaðr). Thorre havde to Sønner Nor og Gor og en Datter Goe, efter hvem den næstfølgende Maaned blev opkaldet. Goe blev bortet, og hendes Brødre droge ud for at opsøge hende. Nor holdt store Slag paa Kjølens vestlige Side, fældede fire Konger, Bee og Wei, Gunding og Heming, og underlagde sig Landet lige til Søen. Han for derpaa op lige til Kjølen og saa syd igjennem Østerdalene (Eystridalir), Barmeland og langs Væneren til Habet; alt Landet i Vest for denne Grændse tilegnede han sig; „dette Land er nu kaldet Noregr“. Ved Midvinter kom han til Heidmørk, hvor han fandt en Konge Nolf i Berge (i Bergi), en Søn af Svade Jætun af Dovre og Masbild, Datter af Kong Eysteim, som længe havde raadet for Heidmørk. Nolf havde borttrøvet og egtet Goe; nu gav han sig under Nor, der siden egtede hans Søster Hødd. Derpaa for Nor atter vest til Habet og traf der i en Fjord, „som nu kaldes Norafjord“, sin Broder Gor, der da var kommen nord fra Dødehav (Daudahafi, maastee rettere Dambshafi d. e. Ishavet) og havde tilegnet sig alle Der paa sin Wei, baade beboede og ubeboede. Brødrene skiftede Riget imellem sig, saaledes at Nor skulde have alt Fastlandet „nord fra Jætunheim og syd til Alfheim“, men Gor skulde have alle Der, „som laa i Bagbord for hans Ellide (Skib), naar han for nordfra langs Landet.“ — Nu opregner Fortællingen Gor „Søkonges“ Afkom med Navne, som

alle findes at være brugte af de gamle Skalde som Benaævnelser for Søkonger. — Derpaa følger Nors *Wt.* Hans Sønner vare *Thrond*, *Gard*, med *Tilnavn* *Agde*, og *Naum*. Den første fik efter sin Fader det efter ham opkaldte *Throndheim*; hans *Aftom* nævnes ikke. — *Gard* havde mange Sønner, der nævnes, og fra hvilke Kongeætterne i det vestlige Norges *Fylker*, *Nordmøre*, *Søndmøre*, *Fjordene*, *Sogn*, *Hordaland*, *Rogaland* og *Agder*, udledes. — *Naum* fik hele det østlige Norge samt *Naumsdal*; fra hans Sønner, der ogsaa opregnes, og det med *Navne*, der for største Delen svare til *Fylkerne*, over hvilke deres *Wtmænd* raadede, udledes alle *Høvdingeætter* i disse Dele af Landet (Kap. 1—2). — En af *Naums* Sønner var *Ming*, der raadede for *Mingerike* og *Baldres*; hans Søn igjen *Halsdan* den gamle. Da *Halsdan* modtog Kongedømmet, gjorde han et stort Offer og udbad sig, at han maatte leve 300 Vintre i sit Kongedømme. Han fik det Svar, at han ei skulde leve meer end een *Mandsalder*; men i 300 Vintre skulde ingen utigin *Mand* (d. e. som ei bar Konge- eller *Jarlsnavn*) og ingen *Kvinde* fødes i hans *Wt.* Han var en stor *Kriger*. I *Kuistrveg* (Landene om *Ostersøen*) fældede han i *Tvekamp* en *Konge* *Sigtrygg* og egtede *Alfny* (*Almveig*), en *Datter* af *Gymund*, *Konge* i *Holmgaard* (*Nusland*). De ni første Sønner, han avlede med hende, „hvilke alle siges at have været jævn gamle,“ faldt i *Strid* uden at efterlade *Børn*; men de vare saa berømte, at deres *Navne* siden brugtes som *Betegnelse* for *Konger* (alle de opregnede *Navne* ere virkelig ogsaa i *Digtersproget* *Konge*benævnelser). Dernæst avlede de atter ni Sønner, fra hvilke nedstamme de efter dem opkaldte *Wtter*: *Døglinger* (fra *Dag*), *Bragninger* (fra *Brage*), *Skilfinger* eller *Skjoldunger* (fra *Skelfer* og dennes Søn *Skjold*), *Hildinger* (fra *Hilder*), *Siklinger* (fra *Sigar*), *Lofdunger* (fra *Lofde*), *Mudlinger* (fra *Mude*), *Budlinger* (fra *Budle*), *Nislunger* eller *Gjukunger* (fra *Næfil*). Disse *Wtter* — paa *Siklingernes*, *Mudlingernes* og *Nislungernes* næst — lader *Fortællingen* samles i *Harald Haarfager* (Kap. 2). — Derpaa tilføies flere *Wttetal*, nemlig (Kap. 3): fra *Alf* den gamle, *Konge* i *Alfheim* (uvisst om samme *Person*, som i Kap. 2 kaldes *Finnalf* den gamle og gjøres til en Søn af *Naum*, *Nors* Søn) igjennem *Ragnar Lodbrok* til *Harald Haarfager* (i *Alt* 11 *Led*); — fra *Harald*

den gamle, Søn af Valdar den milde Groarsøn, igjennem Ivar Vidfadne til Harald Haarfager (ogsaa i Alt 11 Led); — dernæst (Kap. 4) fra Kong Burre, der raadede for Tyrkland, igjennem Ddin, Frey og Ynglingerne; — (Kap. 5) fra Ddin igjennem Ekjold og Fredfode; — og endelig (Kap. 6) fra Adam igjennem Trojanerkongerne, Thor o. s. v., Ddin, Ekjold o. s. v., Ivar Vidfadne — alle tre Vættetal til Harald Haarfager. — Til Slutning vedføies (Kap. 7—9) to Vættetal, et nedadgaaende, et andet opadgaaende, fra Harald Haarfager til Olaf Haakonssøn, der „forbandt“ (hvarf) Aar 1387.

Den anden Bearbejdelse af denne Beretning, der egentlig udgjør Indledningen til en Fortælling om Orknøernes Jarler, have vi kaldet den kortere, fordi den udelader de fleste Slægtregistere; i Fremstillingen af Nors Føg er den derimod udsørligere. Dens væsentligste Afvigelser ere: Begyndelsen, der handler om Fortællingens Diemed, mangler; det hedder derimod strax: „Fornjot har en Konge hedt; han raadede for Jotland, som kaldes Finnland og Kvænland; det er i Øst for den Havgugt, som gaar ind lige mod Gandvik (det hvide Hav), og som vi kalde Helsingjabotn (den nuværende botniste Bugt).“ I det næstfølgende Slægtregister indstødes et Led, nemlig Froste. — Nor og Gor tiltræde sin Reise tre Vintre efter at Goe er forsvunden. — Gores Reise gaar igjennem Helsingjabotn, Alandsbhav og Østersøen til Danmark, hvor han paa Hlesey (Lesø) træffer Frænder, Vætmænd af Hler den gamle. Han fortsætter derpaa sin Reise, men spørger intet til sin Søster. — Nor og hans Følge foretage Reisen paa Ski; de bagenfor (d. e. i Øst for) Finnmark boende Lapper vilde hindre dem Overfarten, men bortstræmtes ved deres Trolddom, da de saa deres Baaben og hørte deres Hærskrig. Nor kom nu vest over Rjælen ned til en stor Fjord og underlagde sig efter heldige Kampe (med hvem nævnes ikke) det omkringliggende Land, „som nu kaldes Throndeheim.“ Sine Mænd lod han undertvinge Nøre. Selv drog han over Fjeldet (Dovreffjeld) syd igjennem Dalene til Søen Njørs (Njøsøen). Her fik han spurgt, at hans Mænd i Vesten vare blevne overbundne af en Konge Sofne, „der raadede for det nu saakaldte Sofnadal.“ Han drog derfor over Valdres til Sogn, hvor han mødte Sofne,

www.libtool.com.cn
 overbandt og fældede ham. Han dvælede en Stund paa det Sted, „som nu hedder Norafjord,“ og her kom hans Broder Gor ham til Nødes sydfra. De deelte nu Landet; Nor skulde have Fastlandet, Gor Derne. Derpaa fór Nor til Dplandene og fandt paa Heidmørk sin Søster, som Molf af Bjarg (or Bjargi), Svade Jætuns Søn norden fra Dobre (hans mødrene Væt nævnes ei her), havde bortrøbet fra Svænland. Det kom til Tvekamp imellem Nor og Molf, men da de længe havde kjæmpet uden at nogen af dem var bleven saaret, forligtes de, og Molf fik Goe til Egte. „Derfra vendte Nor tilbage nord til det Nige, som han havde under sig lagt; det kaldte han Norvegr. Han raadede for det, medens han levede, men hans Sønner efter ham. De stiftede Landet imellem sig. Nigjerne bleve mindre alt eftersom Kongerne bleve flere, og deeldes saaledes i Fylker.“ Om Gor bemerkes derpaa, at han kaldtes Sølonge, at hans Sønner Heiter og Beiter vare urolige Mænd, der ofte angrebe Nors Sønners Nige. Beretningen slutter endelig med et Uttetal paa fem Led fra Heiter til Ragnvald Jarl den mægtige, hvilket ikke findes i den vidtløftigere Bearbejdelse.

Vi have her for os en Beretning, som i Middelalderen synes have været lidet paaagtet, medens derimod enkelte Nyere paa den haa bygget saa at sige hele Norges Fylkeshistorie før Harald Haarfaage. Vi maa først undersøge dens Optegningstid, dernæst dens Kilder.

Begge Bearbejdelser af Fortællingen findes i det bekjendte islandske Pergamentshaandskrift Flateyjarbók, der er skrevet i Aarene 1387—1395. Saavidt vides, forekommer ingen af dem i noget andet gammelt Haandskrift; og ikke heller gives nogen nyere Uffskrifter af dem, som røbe anden Oprindelse end fra Flateyjarbók¹⁾. Af denne Coder's Medskriver ere ogsaa aabenbare de tvende sidste Slægtregister i den vidtløftigere Bearbejdelse (Kap. 7—9), samt maastee de nærmest foregaaende (Kap. 3—6). Det øvrige af Fortællingen er imidlertid i sine Hovedpunkter ganske sikkert meget ældre end Flatsbogens Medskrivelsestid.

Islands Landnamabók (Fortællingen om Islands Bebyggelse ved Nordmændene) giver her en vigtig Oplysning. Dette ypperlige

¹⁾ Fornaldar-sögur II S. V.

Skript findes — som af nyere Lærde er oplyst — i fire Bearbejdelser: den ældste i Hovedsagen af Ake Frode og hans Samtidige Kollegg Asbjørnsøn, altsaa fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede; — den anden af Sturla Thordsson og flere hans lærde Samtidige, fra den anden Halvdeel af det 13de Aarhundrede; — den tredie af den bekyndte norske og islandske Lagmand Paul Erlendsøn, omtrent samtidig med den foregaaende, eller fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede; — den fjerde er kun en nyere Sammenlæbning af de førnævnte tre¹⁾. I alle disse Bearbejdelser af Landnamabok forekommer et Uttetal, hvori Landnamsmanden Bødvar Hvites (fra Bors) Stamfædre opregnes, og hvori den 10de af disse opad er Rolf Konge af Berg (or Bergi)²⁾. I den ældste Bearbejdelse standses ved denne uden noget videre Tillæg. Den anden tilføjer om Rolf, at han var Svases (Svades) Søn nord fra Dovre og gift med Goe, efter hvem Goemaaned er opkaldet. Den tredie endelig lægger endnu hertil, at Goe var en Søster af Gor og Nor, efter hvem Norge er opkaldet. — Tillæggene i den anden og tredie Bearbejdelse berøre aabenbare Hovedpunkterne i Fundinn Noregr. Vi maa altsaa slutte, at en Fortælling, i Hovedsagen stemmende med den, vi nu have under dette Navn, allerede har været til ved Slutningen af det 13de Aarhundrede, samt at den da ikke har været anset for noget blot Dvspind af Samtidige. Men paa den anden Side taler den ældste Bearbejdelse af Landnamabok ikke et eneste Ord om Rolfs Forfædre eller hans Giftermaal, og Ake Frode havde dog den bedste Leilighed til at faa Bødvar Hvites Uttetal saa fuldstændigt, som til hans Tid var muligt, da han, efter hvad man andenstedsfra veed³⁾, havde mange af sine vigtigste Efterretninger fra Odd, en Sønneson af Hall paa Sida, der atter var en Sønneson af bemeldte Landnamsmand Bødvar Hvite⁴⁾. Fortællingen var altsaa ikke den i alle gamle Sagn saa kyndige Ake bekjendt; ja, hvad mere er — og hvad der strax maa vække nogen

¹⁾ See Fortalerne til de tvende kjobenhavnske Udgaver af Landnámabók, samt fortinsvís Professor F. Magnúsens farskyndige Undersøgelser i Grønlands Historiske Mindemærker, I 11—41 [jfr. Fortalen til Isl. sögur 1843 I].

²⁾ Landnámab. IV 7.

³⁾ Jfr. Fortalen til Snorres norske Kongesagaer.

⁴⁾ Landnámab. IV 7.

Mistanke om dens Troverdighed — den kan ikke heller ansees for have været i Ares Tid kjendt i Sidækten, som dog nedstammede f en af de deri forekommende Hovedpersoner. — Fortællingen maa sa ledes, ligesom den er ældre end Slutningen af det 13de Aarhundre; paa den anden Side være yngre end Midten af det 12te, noget sa ogsaa bestrækes derved, at Folketavnet Lapper i dens kortere Be- beidelse forekommer; et Navn, som ei kan paavises brugt i vort Na den førend i Slutningen af dette Aarhundrede (hos Saxo); og vi se sølgelig neppe ved at antage den for at være sammensat i Tidsrumm ved 1200. Den kunde da i Sturlas og Hauks Tid være gammel i til at have Krav paa disse Lærdes Opmerksomhed ¹⁾).

Vi spørge hernæst om Fortællingens Kilder. Selv paaberaal den sig ingen saadanne, ligesaa lidet gamle Sagn som Digte. Imidl tid finde vi en Deel af den virkelig at grunde sig paa en ældre Dv leverelse. — Der findes blandt den ældre Eddas Digte et i flere H seender meget mærkeligt Kvad, benævnt Hyndluljóð d. e. Hyndl Sang, i hvilket en Jotunkvinde Hyndla forestilles, paa Gudint Freyjas Bøn, at opregne hendes Yndlings og Dyrkers Ottars A hvorved hun ogsaa kommer til at berøre andre berømte Høvdingætt Den Ottar, som Digtet angaar, nævnes derpaa som en Søn af Tr stein, hvilken af selve Slægtrækken sees ingen anden at være end i berømte Helt af dette Navn, som fulgte Kong Alf eller Half Hørdaland og selv var en Søn af en hørdst Jarl, Alf den gamle. Kvadet, som maa antages at være digtet for Ottar eller til ha Minde, er altsaa tilblevet i Norge; og da det nævner Harald Hilt tand og hans Stifbroder Randver ²⁾, men hverken dennes Søn Sigu Ring eller Sønnesøn, den berømte Ragnar Lodbrot, maa man anta, at det ei er forfattet senere end ved Aar 700 efter Chr., hvad ogf Kong Halfs rimelige Levetid bestræker. I dette gamle Digt, det ene hedenste Kvad i Eddasamlingen, hvis Alder man nogenlunde kan b stemme, heder det:

1) P. G. Müller i sit Sagabibliothek (I 443) antager den for ældre end Midt af det 12te Aarh. At dette neppe kan være rigtigt, tror jeg fremlyser af i Anførte.

2) Hyndluljóð 12 jfvt. med Halfs Saga Kap. 10.

3) Hyndluljóð 27.

[The text in this section is extremely faint and illegible due to heavy noise and low contrast. It appears to be a list or a series of entries.]

Stuepladsen for hans Bedrifter; kun forstaar man, at han tilhørte det Folk, blandt hvilket Kvadet selv er digtet. De fra ham stammende *Ætter* nævnes kun i Almindelighed som omfattende alt, hvad der va udmerket af Konger og Høvdinge i Norden. I det begge de andt Bearbejdelser tilføie Beretningen om Haldans Døffring og den dermed i Forbindelse staaende Spaadom, følge de uden Tvivl gamle t Hyndluljod knyttede Sagn. Men med deres øvrige Tillæg forholder det sig uden Tvivl anderledes. Navnene paa Haldans ni ældste Sønner — hvilke de begge anføre i samme Orden og med samme tilføiet Oplysning, og som alle befindes at være almindelige Digterbenævnelser for Konger, ere aabenbare i sin Oprindelse blotte Appellativer, ut trykkende Kongens eller Anførers Kald, Verdighed eller Egenstaben Egedan forholder det sig med Navnene paa de ni yngre Sønner — hvilke ogsaa begge Beretninger stemme med hinanden, ikkun at Skald anfører Yngve og Ynglingerne, hvor Fundinn Noregr har Skelfir o Skilfingir — de ere dannede af gjængse Digterbenævnelser for Konge eller Høvdingeætter, Benævnelser, som vistnok sjældnest have sin Rod et Personnavn, derimod oftest i en eller anden Egenstaben, som ma tillægge *Ætten* i Almindelighed eller dens Stamfader i Særdeleshed¹

Der er altsaa den største Grund til at antage, at alle disse b stemte Personnavne, hvilke Hyndluljod slet ikke kjender, kun ere F sterte af en falsk historisk Gisning, hvormed man har villet fuldstændi gjøre det gamle Sagn. Dette Tillæg til Sagnet maa imidlertid væ ældre end baade Skaldas og Fundinn Noregs Affattelsestid, da det begge er optaget. Skalda indskrænker sig forøvrigt til at nævne de f Haldans Sønner stammende *Ætter*, samt ganske enkelte udmerkede L af dem; den taler Intet om deres Sammenstød i Harald Haarfageden forlænger ei heller *Ættetallet* op over Haldan den gamle, ligeså lidet som den nævner et Ord om, hvor denne Konges Rige har væt beliggende; det eneste Træk, hvorved Begivenhederne lokaliseres, er da at Haldans Toge henlægges til Austraeg, og hans Svigersfader Gmund kaldes Konge i Holmgaard, — Omstændigheder, hvori den stemmer med Fundinn Noregr, og som selvfølgelig ogsaa synes at hvile p

¹) Jfr. Müllers Sagabibl. II 444 f., hvor en saadan Forklaring af de her omhandlede Navne findes fremsat.

295 296

et ældre Sagn. — Hvad der i Fundinn Noregr findes om Halfdan Gamles Herkomst er, ligesom de fuldstændige *Wttetal* fra hans Sønner, ganske eget for dette Skrift. Men kun i tvende Punkter finde vi, at dets Beretning her støtter sig til *Hynbluljod*, nemlig i Beretningen om Dags Egteskab med Thora Drengjamoder (Helttemoder) og deres Børn (jfr. *Hynbl.* 18), samt i Beretningen om Arngrims Egteskab med *Syfura* (jfr. *Hynbl.* 23); men i Digtet siges — vel at merke — hverken, at Dag var Halfdan Gamles Søn, eller at Arngrim var Dags.

Flere af Nordens berømteste Høvdingeætter samledes virkelig i Harald Haarfagers Person; at de Led af disse, som Fundinn Noregr anfører — især de Harald nærmeste — ere rigtige, have vi ingen Grund til at betvivle; men om disse *Wtter* virkelig have baaret de *Wt*navne, som her tillægges dem, er ligesaa usikkert, som det at Kong Halfdan den gamle har haft Sønner med de her opgivne Navne.

Hvad vi af denne Deel af Fortællingen kunne slutte, indskrænker sig altsaa dertil: at Halfdan den gamle er en historisk Person, hvis Navn i en fjærn Hedenold har været i et glimrende Ny, baade fornædelt hans Bedrifter, og fordi han ansaaes for Stamsfader til Norges berømteste Høvdingeætter.

Fundinn Noregr angiver Halfdan den gamle for en Søn af Ring og en Sønnesøn af Raum, Nors Søn. Dette er egentlig Baandet, hvorefter Fortællingen om Halfdan og hans *Wt* knytter sig til Beretningens første Afdeling, der ogsaa for en stor Deel er af genealogisk Indhold. At ommeldte Halfdans Nedstammelse ikke med et eneste Ord antydes hverken i *Hynbluljod* eller *Skalda*, er allerede bemærket. Af de fra Nor udgaende *Wttetal* findes kun eet bestemt at støtte sig til hiint Digt, nemlig *Innsteins* eller rettere hans Faders, *Alf* den gamles¹⁾; men i Digtet opføres dette ikke længer end til Ewan den røde; i vor Fortælling gjøres Ewan til en Søn af Finnalf den gamle, Raums Søn, Nors Sønnesøn, og Ewans Moder angives at være Ewanhild Guldfjæder, en Datter af Dag Dellings Søn (Dagen, Morgenrødens

¹⁾ Man maa formode, at der er en Fælltagelse i Fundinn Noregr, naar *Alfs* Sønner kaldes *Ingemund* og *Gystein*; snarere burde det vel være *Innstein* og *Ulfstein*. Leddene ovenfor *Alf* vise tydelig, at ingen anden er meent end den *Alf* den gamle, som baade i *Hynbluljod* og *Halfs Saga* angives for *Innsteins* Fader.

Søn) og Sol, Mundilsfæres Datter. De sidste Navne ere alle udtagne af de gamle Asmythar ¹⁾, og i det Hele maa de Led, som ligge ovenfor Ewan, blive os mistænkelige, eftersom de ei findes i Digtet. Et Par andre af hine Ettetal gjenfinde vi i Landnamabok, dog kun i deres yngste, Landnamstiden (Islands Bebyggelsestid) nærmeste Led ²⁾. Det af dem, som gaar længst tilbage, nemlig Landnamsmænden Inge-mund den gamles ³⁾, naar dog kun til Jætunbjørn, om hvilken der bruges Udtrykket „nordan or Noregi“ d. e. fra det nordlige Norge, men han nævnes ei som Søn af Naum eller Sønneson af Nor, hvor-til han i Fundinn Noregr gjøres.

Ligeledes forholder det sig med det Ettetal fra Gor, Nors Broder, til Ragnvald Mørejarl, som findes ved Enden af Fundinn Noregs kortere Bearbejdelse; i Landnamabok, hvor det ogsaa forekommer, ere de tre første Led (Gor, Heiter, Sneide) udeladte, saaledes at Halfdan den gamle, Ragnvalds Oldefader, staar i Spidsen ⁴⁾.

I alle disse Ettetal have vi altsaa ligeledes den gyldeste Grund til at tvivle om de ældste Led's Egthed. Naar vi videre sammenligne de i denne Deel af Fortællingen forekommende Ettetal med dem i Beretningen om Halfdan den gamle, da spore vi med Hensyn til Vængden de største Uovereensstemmelse. Ifølge de sidste stammer Harald Haarfager i 16de til 11te Led fra Nor; i de første derimod finde vi Samtidige af Harald at stamme i 7de, ja i 5te Led fra samme Nor. Hertil kommer, at om vi endog saa holde os til det længste Ettetal, kunne vi dog ikke faa Nor længere tilbage i Tiden end omtrent 500 Aar før Harald Haarfager d. e. imellem 300 og 400 efter Chr. Men til Navnet Noregr, der dog efter selve Beretningen skulde have sin Oprindelse fra Nor, finde vi allerede Spor i det 1ste Aarh. efter Chr.

Disse Omstændigheder antyde aabenbare en stor Unsiagtighed i Angivelsen af de ældste Led, for ikke at sige disses fuldkomne Uegthed.

Endelig ligesom vi sporede i de fra Halfdan den gamle udgaaende

¹⁾ Ifr. den ældre Eddas Vafprúdnismál 22—25. Den yngre Eddas Gylfaginning Kap. 11 S. 56.

²⁾ Ifr. Landnámabok I 3. II 19. III 2. V 12.

³⁾ Landnámab. III 2. Vatnsdœla S. 1.

⁴⁾ Landnámab. IV 8.

Gtter en Stræben efter at danne Kongenavne af Etnavne, saaledes spore vi i dem fra Nor en Stræben efter at danne Kongenavne af Landskabsnavne, eller rettere efter at ulede Navnene paa norske Fylker fra gamle Konger, som forestilles der at have raadet. Thronheim har saaledes Navn efter en Thron, Hørdaland efter en Hørd, Høgaland efter en Høgalf, Naumarike og Naumsdal efter en Naum, Alfheim efter en Alf, Høbdaland efter en Høbd o. s. v. Bistnol staar det ikke til at negte, at ligesom Gaarde og Bygdelay ikke sjælden findes at være opkaldte efter Personer, saaledes kunde ogsaa et noget større Landstrøg undertiden faa Navn efter en merkelig Høvding — som f. Ex. Gudbrandsdalen rimelig synes at have Navn efter en Gudbrand —; ikke heller er det uden Exempel, at medens et Folk endnu er i en vandrende Tilstand, dets enkelte mindre Stammer undertiden opkalder efter Stammehøvdinge; men at dette skulde finde Sted ikke alene med saa vidtløftige, allerede forlængst beboede Landstrøg, som de, hvorom i Fundinn Noregr er Tale, men ogsaa med saa mange, og det oveniljøbet i et Tidrum af blot to Menneskealder — alle Navnene ere nemlig efter Nors Sønner og Sønnesønner — det er ligesaa utroligt, som at det almindelige Landsnavn, der omfatter de efter visse Høvdinge opkaldte Landskabers Navne, netop skulde være hentet fra Navnet paa samme Høvdingers Fader. — Af alt dette tilsammentaget fremlyser umiskjendelig en vilkaarlig Sammenstilling af historiske Visninger, og vi nødsages til at fælde en lignende Dom om Nors Sønner og Sønnesønner, som ovenfor om Hølfdan den gamle: at de deels ere reent udstøbte af Landskabs- eller Stammenavne¹⁾, deels ere Begyndelsesleddene i bekjendte Slægtrækker, hvilke Forfatteren vilkaarlig har underordnet en indbildt fælles Stamfader.

Vi komme nu til denne Stamfader selv, til Nor, hans Herkomst og Reise. Beretningen herom, der udgjør Fundinn Noregs væsentlige Deel, er ogsaa egentlig Hovedsagen for os i nærværende Undersøgelse.

Af det Ovenførte vil det allerede være klart, at der fra de gamle norske Gtetal aldeles ikke kan hentes nogen Hjemmel for, at

¹⁾ Hvor overmaade tilbøieligt det norske Folkesagn er til saaledes at stabe Personers eller gamle Høvdingers Navne af Stedsnavne, er nofsom bekjendt.

en Nor virkelig har været til. Spørgsmaalet bliver nu: gives der nogen anden Hjemmel for hans historiske Tilbærelse?

Hertil maa svares, at udenfor Fundinn Norge nævnes han ikke i et eneste af vore gamle Digte eller Sagaer, naar undtages paa det allerede omtalte Sted i Landnamabok, hvilket Sted imidlertid, som vi have seet, rigtig betragtet snarere maa antages at vidne imod end for hans Ret til at optages i Historien. Nors historiske Betydning staar altsaa og falder med Troverdigheden af Fundinn Norges Beretning om ham, og denne maa allerede efter det forhen Udviklede forekomme os meget mistænkelig. — Der findes i den ikke det ringeste Spor til et ældre poetisk Grundlag; ikke heller har den i sin Form og Tone noget af hvad der pleier karakterisere det egte historiske Oldsagn.

See vi nu hen til Nors Herkomst, da angives hans første Stamfader at være Fornjot. Dette Navn forekommer i Skalda og ellers i gamle Digte som en Jætunbenævnelse¹⁾; og da det egentlig betegner: den gamle Besidder, Urbesidderen, — kunne vi ikke betvivle, at derunder oprindeligt har været betegnet Urjætunen Ymer, Afamythernes Verdensmaterie, af hvis Krop Aserne, d. e. de skabende og ordnende Naturens Magter, forestilles at danne Jorden og dens nærmeste Omgivelser, og fra hvem den hele Jætunslægt d. e. efter Afadyrkernes Forestilling: de skadevoldende Kræfter i Naturen, — troedes at nedstamme. I denne Betydning kaldes Stormen (Raare), Havet (Hler) og Ilden (Loge) virkelig i de gamle Digte Fornjot Børn²⁾. I samme Betydning kunde og Frost (Froste), Is (Jotul) og Sne (Snær) siges at stamme fra Fornjot; thi Jætnerne var overhoved efter Afamytherne vinterlige Væsener — deraf deres Navn = Rimthurser

Stige vi nu længer ned i Fornjots Æt, til Snærs Børn, saa finde vi Sønnen at bære det Navn, som de gamle Nordmænd tillagde Midvintermaaneden (fra Midten af Januar til Midten af Februar), nemlig Thorre, Døttrene at bære Navne, der alle betegne forskjellige Slags Sne. Navnet Thorre (Porri) betegner egentlig: Hovedstyrke,

¹⁾ See Snorra-Edda I 290. 549.

²⁾ Jfr. P. G. Müllers Sagabibliothek II 435.

— i sig selv en passende Benaevnelse paa den Maaned, der omfatter den haardeste Deel af Vinteren. At denne Maaned personificeret henføres til Jøtnerne's *W*, og Sneen i sin forskjellige Bestaaffenhed kaldes dens Søster, passer meget vel i en kalendarisk Mythe, ligesom og at den næstfølgende Wintermaaned, *Goe* (fra Midten af Februar til Midten af Marts), gjøres til den foregaaendes Datter.

I det hele *W*tital fra *Fornjot* af lige ned til *Thorre* see vi altsaa intet andet end personificerede Naturkræfter, Naturgjenstande og Maaneder, — en Række af betydningsfulde og i Betydning nær beslægtede Navne, hvilken maa ansees for ligesaa urimelig i Historien, som den kan være passende og rigtig i en fysisk eller kalendarisk Mythe.

Fornjots *Nige* kaldes *Jotland* (*Gotland* i den vidtløftigere Bearbejdelse maa uden Tvivl være en *Skriv-* eller *Læsefeil*), der sættes i Forbindelse, eller (efter den kortere Bearbejdelse) gjøres til *Set* med *Finnland* og *Avømland* d. e. med Landene mellem den botniste Bugt og det hvide Hav. Man finder ikke andensteds disse Lande betegede med hiint Navn; men vel sætte de æventyrlige *Sagaer* i disse Egne et *Nige Jøtunheim*, som de have skabt af den saaledes benævnte mythiske Jøtnerne's *Berden*, hvilken ifølge *Asatøren* dannede *Menneskeverdenens* yderste *Omgivelse* mod *Norden*. Vi kunne ei betvivle, at det netop er dette *Jøtunheim*, hvilket *Fundinn Noregr* mener med sit *Jotland*, og det saa meget mindre, som det senere hen ved Bestemmelsen af *Nors Niges* *Udstrækning* udtrykkelig heder, at det omfattede alt *Norges* *Fastland* „nord fra *Jøtunheim*.“

At *Jøtnerne's* *Stamsfader* hersker i *Jøtnerne's* *Berden*, i *Jøtunheim*, er som *Mythe*, betragtet fra *Asatøren's* *Standpunkt*, ganske rigtigt. Men var hiint først indført paa *Historiens* *Enemerker*, saa maatte ogsaa hans *Nige* anvise en *Plads* paa den bekjendte *Jord*, og dertil valgtes naturligtvis de *Egne*, hvor det christne *Folkeæventyr*, der var traadt i *Asatøren's* *Sted*, allerede havde henlagt *Jøtnerne's* *Hovedhjem*. *Jøtnerne* forbleve imidlertid for de christne *Nordmænd* i *Grunden* at være, hvad de for deres hedenste *Forfædre* havde været, nemlig *Trolde*, *Bæfener* af en mere ondartet, om end i legemlig Henseende kraftigere *Natur* end *Menneskene*. Fra saadanne *Bæfener* kunde det neppe være

vor Forfatters Hensigt at lade sin Fortællings Helt, den antagne Stamfader for Norges Høvdingeætter, have sin Oprindelse. Han maatte derfor gjerne ville ombytte et Navn, der altfor levende mindede om hine Bøfener, med et mere historisk, som dog lignede det; saaledes satte han i Stedet for Jotunheim et Jotland, hvilket han — vistnok med en næsten ubegribelig Forglemmelse baade af mythiske og historiske Forholde — befolkede med de til hans egen Tid i disse Egne bekjendte Indbyggere, nemlig Kvænerne. Heraf reiser sig aabenbare det Forvirrede i Beretningen, idet man af dens Sammenhæng ligesvem maa ulede, at Norges herskende Befolkning skulde være af kvænsk Herkomst, noget der dog vist ligesaa lidet har været Forfatterens Mening, som det ellers i Historien eller Sprogforholdene finder nogen Bestyrkelse.

Saaledes er det da bestaaffent med den Vest og den Egn, fra hvilken Fundinn Noregr lader sin Nor oprinde og udgaa. Betragt vi nu Beretningen om selve Toget, saa see vi let, at her ikke egentlig er Tale om Bebyggelse af et forhen ubeboet Land, men om en Erobring. Erobrerne Nor og hans Broder Gor udgaa fra Landene mellem den botniske Bugt og det hvide Hav. Deres Reises Hensigt er kun at opsoge en forsvunden Søster; til en saadan Reise er det ei rimeligt, at de have medtaget nogen stor Hær, og mindst Rimelighed er der i, at en saadan skulde ledsage Nor, der tog Landveien paa Ski over Kjolen. Desuagtet optræder han strax paa denne Fjeldstræknings vestre Side som Erobrer, besejrer i en Hast sine Modstandere og har inden eet Aar underlagt sig Thronheim. Derpaa gjør han en Reise langs Norges Østgrændse lige til Gøtaelvens Udløb og tilegner sig nu uden Bivdere alt Landet i Vest for denne Grændse. Man skulde her næsten tro, at Forfatteren har glemt, at han strax tilforn taler om Norge som allerede befolket. Nors Reise langs Grændsen ligner næsten meer en islandsk Landnamsmands Færd, naar han omfor det Stykke ubeboet Land, som han kaarede til Bosted for sig og sit Følge, end en Erobrers Tog, som med Baabenmagt undertvinger et vidtløftigt Land. Den egentlige Hensigt af Reisen er imidlertid forglemt; først efter den i en Fart fuldendte Erobring gjenfinder Nor sin Søster midt inde i Landet paa Hedemarken hos en der boende Konge, der altsaa skulde have gjort en Reise lige til Egnene ved det hvide Hav for at bort-

føre hende. — Med Hensyn til Gorsk Reise, da see vi, at de tvende Bearbejdelse ere uenige. Naar den kortere lader ham drage igjennem den botniste Bugt og de danske Farvande, skulde man næsten tro, at det var paa Grund af Navnet Hlesey (Hlers Ø), der mindede om den gamle Hler, at den lader ham tage denne Bei. Navnet Mora-fjord, der efter Sagastriverens Mening skulde minde om Mor, har naturligtviis givet Anledning til at sætte Brødrenes Møde paa dette Sted, ligesom hele Kampen med Sokne, om hvilken den kortere Bearbejdelse veed at fortælle, uden Tviivl blot skriver sig fra Nødvendigheden at lade Mor først erobre den Egn, hvor det var antaget, at Brødrene mødtes — nemlig Soknadal, hvis Navn, der synes at maatte udledes af sókn Slag, Strid, desuden i sig selv fremkaldte Forestillingen om der udførte Krigsbedrifter. — Ingen, som med Opmerksomhed betragter denne Beretning om Brødrenes Tog, vil vel kunne negte, at den i sig selv bærer det stærkeste Præg af at være en Opdigtelse.

Det Spørgsmaal paatrænger sig uvilkaarlig: af hvad Folkestamme vare de Erobrende? og af hvad Folkestamme Landets ældre Indbyggere? — Af Beretningens Sammenhæng skulde man ligesvem slutte, at de Første vare Kvæner, altsaa et fint eller tskudist Folk; de ældre Indbyggere maatte man da antage for egentlige Nordmænd. Men i saa Fald hvor urimeligt er det ikke, at en liden Hob Eventyrere af Kvæner i en Haandvending skulde undertvinge et Folk, hvilket Historien ellers skildrer os som høist krigerst, og heri som i Dannelse de tskudiste Folkesærd langt overlegent? hvor urimeligt, at ikke ellers noget Spor til de norske Høvdingeætters kvænske Herkomst skulde gives? — Men at Mor og Gor samt deres Følge skulde have været Kvæner, er neppe heller Fortællingens Mening. Den antager sikkert, sin forbildende Udtryksmaade uagtet, at Erobrerne have været af samme Folkestamme som Nordmændene i Almindelighed. Dog, endog i saa Fald, hvor usandsynlig er ikke Erobringens Hurtighed og alle de øvrige med den forbundne Omstændigheder?

Dg nu Norges Opkaldelse efter Mor? — At Navnet Noregr eller Norvegr (sammentrukket for Nordrvegr) betegner: den nordlige Egn, det nordlige Strøg, og følgelig ikke har sin Oprindelse

fra nogen Persons Navn, men af Landets nordlige Beliggenhed, falder af sig selv let i Minne, og skal længere henne blive yderligere udviklet. Men det at udlede ethvert Lands Navn fra en Person — en første Konge eller Erobrer — var allerede i meget gammel Tid heel sedvanligt og i Middelalderen en Modesag for Historiegranskere. En lignende Tilbøielighed hos Folkesagnet kom dem heri ofte til Hjælp. Denne Lyft har sat Navne som Angul, Francus, Brutus, Dan o. fl. i Spidsen for enkelte Folkfærds Historie; — og der kan neppe være nogen Tvivl om, at den ogsaa har skabt vor Nor, et Navn, som hverken har nogen Betydning i det oldnorske Sprog, eller for Resten nogenfinde har været brugeligt blandt Nordmændene.

Men — vil man spørge — ere da ogsaa Navnene Gor og Nolf af Berge ubistoriske? — Hvad det første angaar, da binder det sig i Grunden til Historien blot ved det Uttetal, som den kortere Bearbejdelse af Fundinn Noregr anfører, fra ham til Ragnvald Mørejarl. Men denne Ragnvalds Nedstammelse bliver strax mistænkelig, baade derved at Uttetallet kun udgjør fem Led imellem ham, Harald Haarfagers Samtidige, og Gor, som altsaa skulde have levet blot i det højeste 200 Aar før denne Konge, — og især derved, at Landnamabok, som ovenfor er bemærket, ikke veed at opregne Ragnvalds Forfædre længere end til hans Oldefader Halfdan, og det uagtet tvende af Jælands berømteste og paa Historiegranskere rigeste Etter, Sidumændene og Sturlungerne, stammede fra hiin norske Jarl¹⁾. De tvende Led ovenfor Halfdan, Sneide og Heiter, ere begge almindelige Digterbenævnelser for Søfonger; det samme er Tilfældet med alle de øvrige Navne paa Gors Sønner og Sønnesønner, som i Fundinn Noregr forefindes²⁾: hvortil endnu kommer den Merkeligthed, at alle disse Navne synes hentede fra Skibet og Søfarten³⁾. Disse Omstændigheder tilsammentagne maa vel overbevise os om, at ligesom Gors Tog er et fuldkomment Døspind, saaledes er ogsaa hans Navn, ligesaa vel som hans ubistoriske Sønners og Sønnesønners, uretteligen indskudt i Uttetallene, og følgelig er hans historiske Tilværelse heraf ubeviselig.

¹⁾ Landnámab. IV 8—9.

²⁾ Den yngre Edda Ed. Arnam. I 546—548.

³⁾ Müllers Sagab. II 439.

— Paa den anden Side findes Navnet Gor, hvilket dog forresten ikke kan paapeges som brugeligt blandt Nordmændene, i Skalda blandt Sækongernes Benævnelser¹⁾. En Maaned, den første i Vinteren fra Midten af Oktober til Midten af November, benævntes i gamle Dage Gor=Maaned²⁾, og en temmelig betydelig Ø ved Staumsdalens Kyst hedte i ældre Tider Gorsin (nu Gossen), hvilket Navn man forklarer ved Gorsey d. e. Gors Ø. Disse Omstændigheder bevise imidlertid i Grunden ligesaa lidet; thi Maanedsnavnet eller Ønavnet kunde fuldt saa vel antages at have foranlediget Kongenavnet som omvendt; det første endog saa meget mere, som det er et fuldkomment Sidesykke til hvad Fortællingen har gjort med Thorre og Gor; — og Navnets Op-tagelse blandt Sækongebenævnelserne i Skalda kan meget let være foranlediget netop ved Beretningen i Fundinn Noregr, som vistnok i sin første Sammensætning er ældre end hiint Skrift. Udenfor Skaldas Grindringsvers (indeholdende en Dypregning af Digterbenævnelser paa forskjellige Gjenstande), hvori Gors Navn forekommer blandt Sækongernes, findes det, saavidt bekjendt, ikke nogensteds brugt i de gamle Digte. — Alt dette giver vel den gyldigste Grund til at slutte, at Gor er ligesaa ubistorisk som hans Broder.

Hvad Rolf af Berge angaar, da forholder det sig uden Tvivl anderledes. Til ham regnede Sidumændene paa Island sin Æt, og hans historiske Tilværelse har den kyndige Ase Frode, efter hvad ovenfor er viist, antaget. At der ti Mandssaldre, eller omtrent 300 Aar, før Harald Haarfager har levet en Konge eller Høvding af dette Navn paa Hedemarken, er altsaa høist sandsynligt. Endogfaa den Omstændighed, som Landnamaboks ældste Bearbejdelse lader uberørt, at Rolf kaldes en Søn af Svade Jotun, synes at have sin Grund i et gammelt Folkesagn. Nordlig paa Hedemarken findes nemlig en meget betydelig Gaard af Navnet Berg, i ældre Tider kaldet á Bergi. Den Deel af Hedemarken, hvori den ligger, kaldtes i gamle Dage Svadabu (omtrent det nuværende Ringsaker Prestegjæld³⁾). Antage

¹⁾ Den yngre Edda I 547.

²⁾ *ibid.* I 510.

³⁾ See Munthes geographiske Anmerkninger til J. Valls Oversættelse af Snorre I 33; jfr. Thaarups Mag. II 279.

Stuepladsen for hans Bedrifter; kun forstaar man, at han tilhørte det Folk, blandt hvilket Kvadet selv er digtet. De fra ham stammende *Ætter* nævnes kun i Almindelighed som omfattende alt, hvad der var udmerket af Konger og Høvdinge i Norden. I det begge de andre Bearbejdelser tilføie Beretningen om Halfdans Døring og den dermed i Forbindelse staaende Spaadom, følge de uden Tvivl gamle til Hynduljod knyttede Sagn. Men med deres øvrige Tillæg forholder det sig uden Tvivl anderledes. Navnene paa Halfdans ni ældste Sønner — hvilke de begge anføre i samme Orden og med samme tilføjede Oplysning, og som alle befindes at være almindelige Digterbenævnelser for Konger, ere aabenbare i sin Oprindelse blotte Appellativer, udtrykkende Kongens eller Anførers Rald, Verdighed eller Egenstaber. Ligedan forholder det sig med Navnene paa de ni yngre Sønner — i hvilke ogsaa begge Beretninger stemme med hinanden, ifkun at Skalda anfører Yngve og Ynglingerne, hvor Fundinn Noregr har Skelfir og Stilfinger — de ere dannede af gjængse Digterbenævnelser for Konge- eller Høvdingeætter, Benævnelser, som vistnok sjældnest have sin Rod i et Personnavn, derimod oftest i en eller anden Egenstaber, som man tillagde *Witten* i Almindelighed eller dens Stamfader i *Særdeleshed* ¹⁾.

Der er altsaa den største Grund til at antage, at alle disse bestemte Personnavne, hvilke Hynduljod slet ikke kjender, kun ere Føstere af en faldt historisk Gisning, hvormed man har villet fuldstændiggjøre det gamle Sagn. Dette Tillæg til Sagnet maa imidlertid være ældre end baade Skaldas og Fundinn Noregs Affattelsestid, da det i begge er optaget. Skalda indskrænker sig forøvrigt til at nævne de fra Halfdans Sønner stammende *Ætter*, samt ganske enkelte udmerkede Led af dem; den taler Intet om deres Sammenstød i Harald Haarfager; den forlænger ei heller *Wttetallet* op over Halfdan den gamle, ligesaa lidet som den nævner et Ord om, hvor denne Konges Rige har været beliggende; det eneste Træk, hvorved Begivenhederne lokaliseres, er det, at Halfdans Toge henlægges til Ausrveg, og hans Svigerfader Symund kaldes Konge i Holmgaard, — Omstændigheder, hvori den stemmer med Fundinn Noregr, og som selvfølgelig ogsaa synes at hvile paa

¹⁾ Jfr. Müllers Sagabibl. II 444 f., hvor en saadan Forklaring af de her omhandlede Navne findes fremsat.

295 296

et ældre Sagn. — Hvad der i Fundinn Noregr findes om Halfdan Gamles Herkomst er, ligesom de fuldstændige Uttetal fra hans Sønner, ganske eget for dette Skrift. Men kun i tvende Punkter finde vi, at dets Beretning her støtter sig til Hyndluljod, nemlig i Beretningen om Dags Egtefælle med Thora Drengjamoder (Heltemoder) og deres Børn (jfr. Hyndl. 18), samt i Beretningen om Arngrim's Egtefælle med Gyfura (jfr. Hyndl. 23); men i Digtet siges — vel at merke — hverken, at Dag var Halfdan Gamles Søn, eller at Arngrim var Dags.

Flere af Nordens berømteste Høvdingeætter samledes virkelig i Harald Haarfagers Person; at de Led af disse, som Fundinn Noregr anfører — især de Harald nærmeste — ere rigtige, have vi ingen Grund til at betvivle; men om disse Ætter virkelig have baaret de Ættnavne, som her tillægges dem, er ligesaa usikkert, som det at Kong Halfdan den gamle har haft Sønner med de her opgivne Navne.

Hvad vi af denne Deel af Fortællingen kunne slutte, indskrænker sig altsaa dertil: at Halfdan den gamle er en historisk Person, hvis Navn i en fjærn Hedenold har været i et glimrende Ny, baade formedelt hans Bedrifter, og fordi han ansaaes for Stamfader til Norges berømteste Høvdingeætter.

Fundinn Noregr angiver Halfdan den gamle for en Søn af Ring og en Sønnesøn af Naum, Nors Søn. Dette er egentlig Baandet, hvorved Fortællingen om Halfdan og hans Æt knytter sig til Beretningens første Afdeling, der ogsaa for en stor Deel er af genealogisk Indhold. At ommeldte Halfdans Nedstammelse ikke med et eneste Ord antydes hverken i Hyndluljod eller Skalda, er allerede bemærket. Af de fra Nor udgaaende Uttetal findes kun eet bestemt at støtte sig til hiint Digt, nemlig Innsteins eller rettere hans Faders, Alf den gamles¹⁾; men i Digtet opføres dette ikke længer end til Ewan den røde; i vor Fortælling gjøres Ewan til en Søn af Finnalf den gamle, Naums Søn, Nors Sønnesøn, og Ewans Moder angives at være Ewanhild Guldfjæder, en Datter af Dag Dellings Søn (Dagen, Morgenrødens

¹⁾ Man maa formode, at der er en Felttagelse i Fundinn Noregr, naar Alfs Sønner kaldes Ingemund og Gystein; snarere burde det vel være Innstein og Utstein. Lebbene ovenfor Alf vise tydelig, at ingen anden er meent end den Alf den gamle, som baade i Hyndluljod og Halfs Saga angives for Innsteins Fader.

Danaveldi) og Sverrige (Svipjóð, Sviaríki, Sviaveldi); og i lignende Betydning, nemlig som Benævnelse for Indbyggerne i de Lande der senere udgjorde hine Riger, bruge Sagaerne dem for det meste endog naar Talen er om Tildragelser ældre end de tre Rigers Opkomst. At de imidlertid have erkjendt disse tre Folks indbyrdes nære Slægtsskab, idet de have tillagt dem alle det samme Sprog, nemlig det norske eller oldnorske, er allerede ovenfor bemærket. Desuden fremlyser ei utydeligen af deres Beretninger, at før ovennævnte Begivenheder som bekjendt indtraf mod Slutningen af det 9de Aarhundrede og foraarfagedes ved flere Smaastaters eller rettere underordnede Stammer (Fylkers) Forening, ingen stærk Adskillelse imellem de tre Folkene har fundet Sted; tværtimod, at de da kun have betegnet Afdelinger af samme Hovedstamme, hvilke saalangt fra at være hinanden fremmede eller hver for sig nøie begrændsede, meget mere ideligen færdedes og hinanden, vare indviklede i hinanden ved de nærmeste Familieforhold imellem deres Hovedingætter, og stiltes kun ad i Navn, forsaavidt som man nærmere vilde betegne de forskjellige Hovedstørg, i hvilke de saft sig fast.

Stige vi op over Sagaernes Tidsalder, da vilde vi finde den Stamforvandtskab imellem de tre Folk bestemtere antydet. I de historiske Digte i den ældre Edda, af hvilke de fleste ganske sikkert ere ældre end de tre førnævnte Rigers Oprindelse, tillægges aldrig den Folkstamme, blandt hvilken selve Digtene have hjemme og fra hvilken den Sagnrække, som er deres Emne¹⁾, paa en Maade udgaar, noget egentligt bestemt Navn; den betegnes kun under almindelige Benævnelser som Folk, Mænd eller andre hermed eenstydende. Den modsættes imidlertid en anden Folkstamme, som med et almindeligt Navn benævnes Subrœnir d. e. Sydlige, Sydligboende, under hvilket igjen tværtimod andre Folkename, Húnar og Gotnar, indbefattes. Ved det første af disse Navne maa man, som senere vil vise sig, ingensunde tænke paa de historisk merkverdige mongoliske Huner; det andet, der i Hovedsagen falder sammen med det ligeledes i samme Digte forekommende Gotþjóð eller Godþjóð, betegner aabenbare Gøterfolket. De Eg-

¹⁾ Næmlig Sagnrækken om Volsunger og Gylfungen.

305 306

Hvor disse Sudrœnir havde hjemme, benævnes overhoved Sudrvegir d. e. de sydlige Reie, det sydlige Strøg¹⁾.

Disse Navne ere os af høieste Vigtighed, idet de bestemt antyde, hvorledes den ubenævnte Folkestamme i Forhold til hine Sudrœnir

¹⁾ At paapege alle de Steber i Eddadigtene, hvor Benævnelsen Sudrœnn forekommer, er formeentlig overskødig; vi holde os kun til de med Hensyn til dens Forhold til Navnene Húnar og Gotnar mest ophlysende. — I Eddadigtet Sigurdarkviða Fafnisbana III 4 benævnes Vølsungen Eirgurd Fafnersbane lige efter hinanden først inn sudrœni, siden húnskr konungr, og ellers oftere i Digtet inn húnski (S. 18. 63). I flere Eddadigte tillægges ham desuden denne sidste Benævnelse, ligesom ham og hans nærmeste Forfædre Navnet Hánkonungar d. e. Hunerkonger (Atlamal 98; Guðrúnarhvöt 3. 6). Paa den anden Side omtales Hunerkongen Atles Underfaatter under Navnet sudrþjóðir, hvilket er eenstydende med sudrœnir (Atlakviða 14), og hans Sendemand benævnes seggr inn sudrœni (ibid. 2). At de saakaldte Húnar tillige have været benævnte sudrœnir, maa altsaa ansees for afgjort.

Med Hensyn til Navnet Gotnar bemærke vi, at det tillægges deels det Folk, over hvilket Niflungerne eller Gjufungerne herskede, deels Jormunreks Underfaatter. Saaledes kaldes paa den ene Side Gunnar Gjufesøn Gotna þjóðan d. e. Goternes Rønge (Atlakviða 20), og hans Moder Grimhild gotnesk kona (Guðrúnarkviða II 17), ligesom og Gjufes Arv og Goternes Styrke eller Mængde (Gota mengi) sammenstilles (Br. af Brynhildarkviða 8); medens paa den anden Side ogsaa Jormunreks Folk benævnes Gotnar (Hamdismál 23) og Godþjóð (Guðrúnarhvöt 8. 16). — At det er to forskellige Grene af Goternes Folk, som her omtales, den første vesligere, den anden alligere boende, er rimeligt; men nærmere at bestemme dette Forhold er her Sagen uevkomende. Forholdet imellem Navnene Gotnar og Sudrœnir er det derimod, som skal ophyses, og dette er ikke vanskeligt. Thi naar det om Eirgurd Fafnersbane, der blev dræbt af Gjufungerne under sit Dødsforhold hos dem, heder, at han laa dræbt „á sudrvega“ (Guðrúnarkviða II 8); og det ved Beretningen om, hvorledes Hunerkongen Atle vil gifte sin Søster Oddrun med Gunnar Gjufesøn, bruges Udtrykket „sudir gefa“ d. e. gifte i Syden (Óðrúnargrátr 17); — saa tilkjendegives derved tydelig, at de Gotnar, over hvilke Gjufungerne herskede, boede i Syd for Hunerne, der dog allerede vare sudrœnir, og at Gjufungernes Rige hørte til Sudrvegir, altsaa laa inden disse Sudrœners Gremser. — At de Gotnar, der beherskedes af Gjufungerne, henhørte under de saakaldte Sudrœnir, maa saaledes ansees som utvilsomt; og at det samme har været Tilfældet med Jormunreks Gotnar eller Godþjóð, kunne vi saameget sikrere slutte, som vi af andre historiske Kilder vide, hvilken Rønge og hvilket Folk dette er — nemlig den berømte Hermanrik og de Goter, som under hans Herredømme, i det 4de Aarh. e. Chr., dannede et mægtigt Rige i Landene mellem det sorte Hav og Østersøen.

Húnar og Gotnar have altsaa begge været regnede for Sudrœnir, men da der nu derhos bestemt fjernes imellem de to første Navne, saa er det tillige klart, at de have betegnet tvende særskilte, men dog stamforvandlede Folk, og at det tredje Navn har som det almindelige Stammenavn omfattet begge.

har betragtet og benævnt sig. Den var og kaldte sig Norrœnir d. e. Nordligboende; og i fuldkommen Overensstemmelse hermed benævnte i Eddadigtene de Egne, hvori den mest færdedes og havde sit Hjem, bestemt Modsætning til Sudrvegir: Nordrvegir d. e. de nordlige Bei det nordlige Strøg, ja endog ligefrem Noregr, hvilket aabenbare er samme Navn i en sammentrukken Form¹⁾. - Hvor Folketnavnet Dani forekommer, hvilket ikkun finder Sted i tvende Eddadigte, der bærer Præg af at være blandt de yngre i Samlingen, modsættes ogsaa de Sudrœnir og hæfter sig altsaa ved Norrœnir²⁾.

Vi have her for os tvende Navne, Norvegr og Norrœnir, hvilket ligesom de have sin Rod i det oldnorske Sprog, saaledes ogsaa paa det bestemteste knytte sig til Norge og Nordmændene som dette Land og dette Folks særegne Navne i en historisk Tidssalder. De ere aabenbare et Udtryk af Folkets eller Folkestammens Bevidsthed, at være nordligstboende i en videre Kreds af indbyrdes beslægtede Folkelærd, til hvilken den vel paa Grund af Lighed i Sprog og Sæder følte sig tilhøre, men af hvilken den dog derhos betragtede sig som en fuldkommen selvstændig Afdeling, paa en Maade modsat alle de øvrige sydligere boende Folk. Navnene ere altsaa oprundne af et Forhold, hvor Norge og Nordmændene endnu kunne siges at befinde sig.

I Eddadigtene finde vi imidlertid umiskjendelige Spor til en Udstrækning af disse Navne udenfor det historiske Norges Grændse. De fremstille Konge- og Høvdingætter, hvilke vi af selve Fremstilling see, eller andensteds fra vide, at have hersket i Lande, senere indbefattede under Benævnelserne Sverige og Danmark, — som oprundne og raadende for den Folkestamme, hvilken modsættes Sudrœnir og altsaa betegnes som Norrœnir. Det gamle genealogiske Digt Hymduljæ

¹⁾ I Digtet Helgakviða Hundingsbana I 4 bruges Udtrykket Nordrvegir til betegne det Strøg, i hvilken Helten Helges store Bedrifter steds skal bestræbes; men derved kan et menes nogen anden Egn, end netop den, hvor Kvædet synger hans Præs, — altsaa ogsaa den ubenævnte Folkestamme — se har hjemme. — I Digtet Helgakviða Hjörvarðssonar 31 forekommer „Noregr“ som Navnet paa Helge Hjørvarðssøns Hjem, hvorom han spørger sin Broder Heðin, der var faren hjemmefra „súðr á lönd“ d. e. á sudrveg, for at finde ham. — Begge de nævnte Kvæd maa anses for at være blandt ælteste i Eddasamlingen, og det første udmerker sig især som et af dem, hvor Afstroen kraftigt fremtræder.

²⁾ Helreið Brynhildar 11; Guðrúnarkviða II 13. 19.

www.libtool.com.cn

norrøne Folkestamme, træftigen fremtrædende i dennes Høvdingæfters Liv, medens det endnu rører sig paa Nordrvegir, derimod tilbagetrædende og endelig ligesom forsvindende i en dunkel Baggrund, alt som det flytter sig længere ind paa Sudrvegir¹⁾; — og naar vi endelig sætte begge Dele i Forbindelse med det nærmest ovenfor udviklede, — saa feile vi vistnok ikke ved heri at finde Retningen af den norrøne Folkestammes Udbredelse temmelig bestemt antydet. Vi see Folkestammen, udgaaende fra et Hjem høit oppe i Norden, virksomt at bevæge sig mod Syden og ligesom vælte sig ind over en anden sydligere boende Stamme.

Hvilken Folkestamme Eddadigtene betegne under Navnet Sudrœnir, er heller ikke utydeligt. Vi finde nemlig i selve Digtene det bekjendte tydske Folknavn Gøter indbefattet under denne Benævnelse, — et andet tydsk Folknavn, Burgunder (Borgundar), sat i umistjendelig Forbindelse dermed²⁾, — og endelig Rhinen omtalt som vedrørende Stammens Gnemerk³⁾. Desuden vide vi, at Nordmændene i en langt sildigere Tid, i det 12te og 13de Aarhundrede, benævnte Tydskerne overhoved Sudrmenn⁴⁾, hvilket Navn maa ansees som aldeles eens-tydende med sudrœnir menn og allerede forekommer brugt istedet for

¹⁾ Det vil uden Tvivl være indlysende for Enhver, der læser Eddadigtene og Volsungasaga med Opmerksomhed, at i Sagnene om Helge Hundingsbane, om Volsungættens Oprindelse og Sigurd Fafnersbanes Ungdom — altsaa der hvor Ohsagnet saa at sige bevæger sig i sit Hjem — der har Alt et mere mytisk Præg, idet Odin og Aserne oftere selv lade sig tilskynde og i sin Aabenbaring kraftig gribe ind i den fra dem oprundne Volsungæts Skjebne. I Sagnene om Gjufungerne, Atle og Jormunrek ere Aserne selv borttraadte fra Skuepladsen; man merker blot Virkningen af den Forbandelse, de have lagt paa Fafners Gulb.

²⁾ Borgunderne (Borgundar) nævnes i Atlakvida 18, idet Hunerne, som omgave Atle, kaldes deres Venner — „vinir Borgunda.“ Dette Udtryk er vist ikke uden Betydning. Det lader os slutte til et meget nært Forhold imellem de tvende her nævnte Folkeslægter, og Hunerne kjende vi allerede til forn som sudrœnir.

³⁾ Gjufungernes Rige, der regnes til Sudrvegir, strakte sig til Rhinen. Om Sigurd Fafnersbane, der faldt for Gjufungerne i deres Hjem, heber det, at han blev dræbt „sunnan Rinar“ d. e. Syd for Rhinen (Brynhildarkvidu 11), ved Rhinen sig Gjufungerne, at de have sine Stridsmænd (Atlakvida 17), og i dens Bænde siges de at have skjult sin Arv i Skat (ibid. 27).

⁴⁾ Everters Saga 103. 104; Haakon Haakonssøns Saga 109. 193.

dette i et af Eddadigtene¹⁾. Navnet Sudrœnir er altsaa i Eddadigtene aabenbare en almindelig Benœvnelse for den tydske Folkestamme, til hvilken da ogsaa de der forekommende Huner have hørt²⁾, og Sudrvegir Navnet paa de Lande overhoved, i hvilke den var bosat. Men da intet af disse Navne, eller noget dertil svarende, findes nogensinde at have været brugt af Tydsterne selv, saa maa man antage, at ogsaa de have hjemme hos den norrøne Folkestamme, og at følgelig Benœvnelserne Norrœnir og Sudrœnir, der gjensidig betinge hinanden, begge have sin Oprindelse i de Forholde, hvori denne Stamme som et Heelt følte sig at være kommen, efter at den under sin Udbredelse i Norden var stødt sammen med den tydske.

Før dette Sammenstød maa vi antage, at den norrøne Stamme, i Lighed med hvad man finder at have været Tilfældet hos saa mange andre, kun har benœvnt sig Folk eller Mænd, og taget denne Benœvnelse i en udmerkende Betydning. Den tydske Stamme har, som i det Følgende nærmere skal udvikles, betegnet sig selv som et Heelt paa samme Maade. Sprogens Lighed maatte nødvendig for-

¹⁾ Gubránarkviða III 6.

²⁾ Hvilket tydske Folk ved Eddadigtens Hæmar egentlig betegnes, lader sig neppe bestemt afgjøre. Ifølge disse Digte boede de, som før er anmerket, i Nord for de Gotnar, over hvilke Gjukungerne herskede, og som skulle have boet ved Hæmar (see ovenfor S. 55); Gjukungerne maa ride over en stor Skov, kaldet Myrkviðr d. e. den mørke Skov, da de skulle besøge Hunerfongen Atle i hans Rige (Atlakviða 13); Atles Sendemand, der fare til Gjukungerne for at indbyde dem, sætte over en Fjord, som benævnes „fjörðr Lima“ (Atlamá 4); en D Hlesey lægges endelig i Nærheden af Atles Kongesæde (Oddrúnargrátr 30). — Om man end ikke ved Navnene Hlesey og fjörðr Lima vil forstaa Læsø og Limfjorden, saa ere alligevel de øvrige Angivelser tilstrækkelige til at vise, at Eddadigtene sætte Hunernes Bopæle i Jylland eller det nordvestlige Thyffland. At i de sidstnævnte Strøg ogsaa virkelig har boet et Folk, saaledes benævnt, herom synes de mange heroverende Stedsnavne, der minde om Huner, og især den almindelige Benœvnelse Hünengråber eller Hünenbedden paa et vist Slags der forekommende ælgamle Gravsteder tydelig at vidne. Skulde maaskee de for sin Bilddhed beryste Hæruler være Eddadigtens Huner? At en Green af dette Folk lige hen i det 6te Aarh. e. Chr. har boet i Varnernes og Thuringernes Rabskab, altsaa omtrent i ovennævnte Egne, maa anses for sikkert (af Theodorik, Ostgoternes Konge, har man et Brev tillet under Gæt til: Hærulernes, Varnernes og Thuringernes Konger, see Cassiodori Varia III 3); ligesom det og af Jornandes's og Procopius's Efterretninger, hvilke vi senere hen skulle omtale, sees, at Hæruler have staaet i Berørelse med Danerne.

aarsage, at dette ved Stammernes Sammenstød fra begge Sider bemerkedes, og denne Omstændighed i Forbindelse med mange flere kun ei andet end overtjede begge Stammer om deres indbyrdes Slægtskab. Tvende sideordnede Stammer af Mænd havde her mødt hinanden, i en særstilt Betegnelse for hver af dem udfordredes. Vor Stamme hentedes paa en meget naturlig Maade denne Betegnelse af de lokale Forholde; den kaldte Tydskerne sudrœnir menn, Sudrmenn og sig selv i Modstætning hertil norrœnir menn, Nordmenn. Strøget, paa hvilket enhver af Stammerne færdedes, adskiltes i Navnet overeensstemmende med samme Hensyn; men her var Grændsen mere ubestemt og naturligvis afhængig af hver enkelt Stammes Udbredelse eller Tilbagetrængning.

Undersøgelsen af vore norske Oldsagn har altsaa i Hovedsagen ledet os til samme Slutninger, som vi ovenfor have udbraget af Sprogforholdene, nemlig at den Folkestamme, som vi hersefter i Overeensstemmelse med dens egen ældgamle og eiendommelige Udtrykksmaate ville benævne den norrœne eller Nordmænd, er med Hensyn til Oprindelse sideordnet den tydske; at den har udbredt sig over de tre Lande Norge, Sverige og Danmark i Retningen fra Nord mod Syd; og endelig at den efter sit Sammenstød med den tydske, i visse Egne, har tilbagetrængt denne og væltet sig ind over dens Enemerk.

Forholdet imellem begge Stammer er saaledes i Almindelighed oplyst. Til at udfinde de nærmere Omstændigheder ved samme maatte de vigtigste Hjælpemidler hentes fra udenlandske Kilder.

Det er bekjendt, at i det 8de og især i det 9de samt Begyndelsen af det 10de Aarhundrede — altsaa strax før eller netop ved de Tidsalder da de tre Riger Norge, Sverige og Danmark fremstode i Norden — hele det vestlige Europa hjemsøgte og herjedes af store Vildfarelses hærskarer, som kom nordensfra, og benævntes af den Tids Skribenter oftest skrevet paa Latin, verekviis Normanni (Nordmænd) og Dani (Daner).

Af de paalideligste samtidige franske og tydske Skribenters Udtalelse fremlyser tydeligen, at de ansaa begge hine Navne for at betegne den samme Folkeskæde; thi ofte ombyrdes Benævningerne i een og samme

www.libtool.com

stria Northmannia (Normandie)¹⁾. Franskmandene og Tydskerne m altsaa have antaget Benævnelsen Nordmænd for almindelig for d hele Folkestamme; og idet de franske Stribenter, i at forklare de Navn ved septentrionales homines, beraabe sig paa Folkets eget Spr antyde de tillige, at det var den Benævnelse, hvormed Stammen, id mindste hyppigst, betegnede sig selv²⁾.

Ogsaa Engelskmændene brugte om hine Visinger Benævnelser Nordmænd og Daner som eenstyvende. I ældre Tider synes d første Navn i England som i Frankrige at have været det almi deligste³⁾; senere derimod er Navnet Dani, eller paa Angelsariff Den Denas, det forherstende, især hos engelske Stribenter yngre end A 1000, d. e. fra eller efter det Tidsrum, da Danmarks Kong Svend Tvestjæg og Knut den mægtige herstede i England. Men Engelskmændene — endog længere hen i Tiden — have havt samm

1) I en gammel fransk Krønike „De gestis Normannorum in Francia“ fra Slutningen af det 9de eller Begyndelsen af det 10de Aarh. heder det: „Northman procedentes de Seanzia insula, quæ Northwegia dicitur;“ og Krøniken ender med følgende Ord: „Postea Carolus Simplex Rodoni (Rolloni?) Neuriam tradidit, quam Northmanniam Northmanni vocaverunt, eo quod Northwegia egressi essent“ (Script. rer. Dan. II 1. 9).

2) Hvorledes de Franke forklarede Navnet Northmanni, sees af Aimoinus, Mu i Klosteret St. Germain des Prés (St. Germani de Pratis) omtrent 884, hans Beskrivelse over et Angreb af Nordmændene paa dette Kloster i Aar 846. Han udtrykker sig saaledes: „Gens Danorum, qui proprie Northman i. e. septentrionales homines appellantur“ (Script. rer. Dan. II 2). At denne Forklaring af Navnet er hentet af det saaledes benævnte Folks e Sprog, siger udtryffellig Glaber Rodulfus, en fransk Historiefriver fra Mid af det 11te Aarh.: „Qui videlicet Normanni nomen inde sumpsere, quoni raptus amore primitus egressi ex aqvilonariibus partibus audacter occidenta petiere plagam. Siquidem lingua illorum propria Nort aqvilodici Ment quoque populus appellatur. Inde vero Normanni quasi aqvilonaris polus denominatur.“ (Glaber Rodulfus I 5, hos Duchesne hist. Franc. scr IV). Det samme maa ogsaa antages at være Meningen af Hugo af Victor's Ord, naar han siger: „Northmanni lingua barbara dicti sunt, q homines septentrionales“ (Script. rer. Dan. II 18).

3) I de saatalte Annales Asserii, fra Begyndelsen af det 10de Aarh., benæv de nordiske Folk, som hjemsegte England, hyppigst med det ubestemte P Pagan i d. e. Hebninger, ofte ogsaa Normanni eller Nordimanni, sjældnere D mod Dani. De to sidste Navne bruges som fuldkommen eenstyvende, ideste ombyttles med hinanden, og Udtryffet „Normanni sive Dani“ paa f Steber forekommer (See Asserii annales hos Th. Gale I under Aarene 839. 860. 878. 884. 893. 903 o. fl. Et.).

Rening om disse Daners Herkomst, som Franterne, det sees tydelig af et Træl i Wilhelm Erobrerens Historie. Denne Konge, som Aar 1066 fra Normandie bemægtigede sig den engelske Throne, lod nemlig kort efter sin Regjerings Tiltrædelse alle Hævdinger og Lovtyndige i hele sit Rige sammentalde til et stort Møde for at undersøge og bringe Enhed i Landets forskjellige Love. England var dengang indeelt i tre Lagdømmer, hvert med sin særskilte Lov, nemlig: Merchenelag (den merciske Lov), Vestsexenelag (den vestsariske Lov) og Denelag (den danske Lov), af hvilke den sidste, der gjaldt i Ostangeln og nogle flere østlige Strækninger i England, var aldeles uafhængig og i mange Stykker forskjellig fra de tvende andre, egentlig engelske Love. Nu siges der, at Wilhelm yndede denne danske Lov mest, just fordi den havde sin Oprindelse fra Norge, hvorfra han selv og hans normanniske Baroner stammede; derfor vilde han have den gjældende over det hele Land. Denne Danelag gjaldt i de Dele af England, som vare besatte af Daner, og havde sit Navn efter dem; men erkjendtes denne Lov for oprunden fra Norge, maatte vel og det samme erkjendes om Folket, der havde medbragt den, og hvis Navn den bar¹). Saaledes var

¹) Disse Oplysninger om Danernes Herkomst ere især hentede fra de gamle engelske Love. Det vigtigste Sted i denne Henseende findes i de saakaldte Edward Confessor's Love, en Samling, der, om den end i den Form, vi nu have den, ei skulde være ældre end fra det 12te Aarhundredes senere Halvdeel (se Phillips's Englische Reichs- und Rechtsgeschichte seit der Ankunft der Normannen I 122 ff.), alligevel indeholder mange ældgamle, høist merkkelige Bestemmelser og paalidelige Efterretninger. Stedet lyder saaledes: „Erat etiam lex Noricorum et Danorum: Norfolk, Suffolk, et Grantabridgeshyre et Deira --- quam cum Rex Wilhelmus audisset cum aliis sui regni legibus, maxime appetitatus est eam, et præcepit, ut observaretur per totum regnum. Proferebat enim, quod antecessores ejus et omnium baronum fere Normannorum Norwegienses extitissent, et quod de Norweja olim venissent. Et hac auctoritate leges eorum, cum profundiores et honestiores omnibus aliis essent, præ cæteris regni sui legibus asserebat se debere sequi et observare“ — (Wilkins's Samling af angelsariske Love S. 207; R. Schmidt: Die Gesetze der Angelsachsen I 298 2den Udg. 513 f.). Dette oplyses yderligere ved det saakaldte Chronicon Lichfeldense, hvor det heber: „Anno Guilielmus regni sui quarto apud Londonias consilio baronum suorum fecit summoniri per universos Angliæ comitatus omnes nobiles, sapientes et sua lege eruditos, ut eorum leges et consuetudines audiret. Et licet idem rex Willielmus leges Northfolkiæ et Suffolkiæ, Grantbrigie et Deiræ, ubi quondam maxima pars Danorum et Norwegensium inhabitabant, prius inagis approbaverat et eas per totum regnum observari præceperat, pro eo quod omnes antecessores ejus, et fere omnes

da ogsaa i Engelftmændenes og de i England bosatte Daners Mening Daner og Nordmænd samme Folkestamme, og oprundne fra Norge — en Mening, som i Grunden ogsaa den saakaldte første Krønike udtrykker, naar den fortæller, at Nordmænd fra Hærdaland (Heredaland) vare de første Danske, som ankom til England¹⁾.

barones Normanniæ Norwegenses extitissent, et quod de Norwegia olim venissent; sed postea ad preces communitatis Anglorum rex adquivit, qui deprecati sunt, quatenus permitteret sibi leges proprias et consuetudines antiquas habere, in quibus vixerant patres eorum, et ipsi in eis nati et nutriti sunt, scilicet leges sancti regis Edwardi“ (Wilkins's Saml. af angelsariske Love S. 216). I Wilhelm Grobrerens Love (Wilkins's Saml. S. 219—227, R. Schmid: Die Gesetze der Angelsachsen I 174—188 2den Udg. I 322—351), der ere forfattede i det gamle franske Sprog, som dengang taltes i Normandie, forekommer ofte Danelæ (Denalag) som modsat Mercenelæ (Mercenalag) og Vestsexenelæ (Vestferenelag). Hvad der ved disse Navne skal forstaaes, visst et Sted i Henrik 1stes Love: „Regnum Anglia trifariam dividitur in regno Britanniae, in Vestsexam, et Mercenon et Danorum provinciam - - - Leges etiam Angliæ trina est partitio ad superiorem modum: alia enim Vestsexia, alia Mercena, alia Denelaga est“ (Wilkins's Saml. S. 239; R. Schmid: Die Gesetze d. Angelf. I 227). Det angelsariske Lag svarer altsaa til det oldnorske Lög og betegner baade Lov og det Distrikt, hvori en vis Lov gjælder, et Lagdømme. I tre saadanne var England under de første normanniske Konger deelt, og det ene var den saakaldte Denalag, hvilken holdtes for at være oprunden fra Norge. Denne Denalag var ellers gammel i England, og meget ældre end Knut den mægtiges Herredømme. Af Udtrykkene i Kong Gudsars Love, fra den senere Halvdeel af det 10de Aarhundrede, kan sluttet, at den allerede dengang bestod som uafhængig. Det heber nemlig her: „Volo etiam, ut temporalia statuta apud Danos observentur juxta optimam, quam eligere possunt, formam legum; apud Anglos autem observetur, quod ego et sapientes mei ad maxime vetustas leges meas addidimus pro necessitate totius nationis;“ og senere hen: „Deinde volo, ut in usu sit apud Danos quam optima eligi possit lex“ (Latinsk Oversættelse i Wilkins's Saml. S. 80 og 81; Schmid's Saml. I 104. 106. 2den Udg. 194. 196). Danerne i England havde selvfølgelig allerede dengang sine egne Love, som de selv havde Ret til at give sig. Deres Forhold til det engelske Rige grundede sig egentlig paa en Overenskomst imellem Kong Alfred og Kong Guthrun (Gudrød?) af Aar 878, ved hvilken der tilfikkedes denne sidste, der lod sig døbe, og de Nordmænd eller Daner, som fulgte ham, Bopæle i Ostangeln og Northumberland, altsaa netop i de Egne, hvor Denalag siges siden at have gjældet (Wilkins's Saml. S. 47). Denalagens Velde i England maa saaledes antages at stige op til Danernes eller Nordmændenes første Nedfættelse i Landet i det 9de Aarhundrede, og denne Lov var det, som i den almindelige Mening antages oprunden fra Norge.

1) (ann. 787). „Cuomon ærest III scipu Nordmanna of Heredalande - - - þæt væron þa ærestan scipu Deniscra monna, þe Angeleynnes lond geston“ (Chronicon Saxonium ed. Ingram p. 78 ed. Thorpe I 97).

Sviarne, Sveones, omtales sjældnere hos ovennævnte Folkeslags Historieksrivere fra hine Tider. De henregnes imidlertid, naar de nævnes, ogsaa til Nordmændene og indbefattes under deres Stamme-
navn ¹⁾. At Navnet Sviar maatte sjældnere komme de vesteuropæiske Folkeskærd for Dre, var en naturlig Følge af, at den Green af Nordmændenes Stamme, som saaledes benævntes, og senere, efter at have erhverbet Herredømmet over de svenste Götlande, kom til at danne et eget Rige, Sviariki, Sviaveldi, ikke dengang strakte sig til Nordøen og saaledes ikke heller kunde komme til at tage en synderlig virksom Deel i hine Vikingetoge, hvorved de øvrige Nordmænds Navn blev saa bekendt i det vestlige Europa.

Vi have nu seet, hvilke Meninger der udtale sig hos det vestlige Europas Historieksrivere fra 9de, 10de og 11te Aarhundrede med Hensyn til Nordmændenes Folkeslægtskab; at nemlig lige ned i det 10de Aarhundrede endnu Daner og Sviar indbefattedes under det felles Stammenavn Nordmænd; at Nordmændenes Stamme i det 9de Aarhundrede strakte sig i Syd til Eideren, hvor den mødte de nedertypiske Saxer, men at dens egentlige Fædreland ansaaes for at være Norge. Her er med klare Ord bekræftet, hvad vi allerede af vore egne Sagaer have haft Anledning til at slutte med Hensyn til Forholdet imellem de tre Folknavne, Nordmenn, Sviar og Danir, for Opkomsten af de trede Riger i Norden; — her er desuden henpeget til den samme Retning af den norrøne Folkestammes Bevægelse, nemlig fra Nord mod Syd, hvilken vi i vore egne ældste Sagn og endnu bestemtere i Sprogforholdene have fundet antydet; — endelig er her udtrykkelig angivet baade en bestemt Grændse for Stammens Udbredelse mod Syd til et vist Tidspunkt og Navnet paa det Folk, med hvilket den paa denne Kant stødte sammen. Vi have altsaa i en fuldkommen historisk Tidssalder fundet et sikkert Fodfæste, og vi ville nu i vor Undersøgelse stige høiere op i Tiden, holdende os fremdeles til udenlandske Kilder.

¹⁾ Eginhard, i hans Vita Caroli magni, yttret sig, ibet han omtaler Østersøen (Kap. 12), saaledes: „hunc (sinum) multæ circumsedent nationes, Daniqvidem ac Sveones, quos Nordmannos vocamus, et septentrionale litus et omnes in eo insulas tenent“ (Duchesne hist. Franc. scriptores II 98).
R. Keyser. Samlede Afhandlinger. 5

Det er en historisk Begivenhed, som ingen Tvivl er underkastet, at første Delen af Sydbritannien i det 5te og 6te Aarhundrede efter Chr. (450—586) blev besat af frigerste Folkesværme, der siges at være komne fra Germania, og for hvilke efter en langvarig Kamp Landets ældste Beboere, de keltiske Briter, forsaavidt de ikke underkastede sig de Indvandrede Herredømme, maatte vige til de vestlige Bjergene og til Gallien. Seierherreerne indførte i det erobrede Land deres Sprog og deres Love, og oprettede efterhaanden otte Riger.

De gamle engelske Skribenter ere enige i at betegne disse Britanniens Erobrere som trede Folk med Navnene: 1) Geátas eller Jótas, lat. Vitæ eller Gioti, d. e. Jyder; 2) Seaxan, lat. Saxones d. e. Saxer; 3) Ængle, lat. Angli, d. e. Angler¹⁾. Det Sprog, de indførte, var det saakaldte saksiske eller angelsaksiske. Om

1) Man antager, ifølge de bedste Historiekrivers Vidnesbyrd, at Angelsaxerne i Aaret 449 e. Chr. først kom til Britannien; men i næsten halvandet hundrede Aar maatte de kæmpe med de Indfødt, før de bleve Englands Herre. Briteren Gildas, som skal have levet omtrent Aar 580, kalder disse Fremmede: „ferocissimi illi nefandi nominis Saxones, deo hominibusque inuisi“ (Gildas historia c. 23, i Th. Gales hist. Britannicæ scriptores I 15). Nennius, ligeledes en Briter, der levede omtrent Aar 820, fortæller deres Ankomst med følgende Ord: „Interea venerunt tres chiliæ a Germania in exilio pulsæ, in quibus erant Hors et Hengist, qui ipsi fratres erant“ (Nennii eulogium Britannicæ c. 28, hos Gale I 105). Beda, en Angler, død Aar 735, siger om dem: „advenerant autem de tribus Germaniæ populis fortioribus, id est Saxonibus, Anglis, Vitis. De Vitarum origine sunt Cantuarii et Vectarii, hoc est ea gens, quæ Vectam tenet insulam, et ea, quæ usque hodie in provincia occidentalium Saxonum Vitarum natio nominatur“ (Beda hist. eccles. gentis Anglorum I 15). Det i denne Bedas Fortælling forekommende mindre bekendte Navn Vitæ er ikke, som Nogle have formodet (Suhm om de fra Norden indvandrede Folk II 10; Joh. Smiths Udg. af Beda, Canterbury 1722 fol. p. 52), en Afskriverfeil for Jutæ, men virkelig en gammel Benævnelse for de til England indvandrede Jyder. I Kong Alfreds angelsaksiske Oversættelse af Bedas latinske Verk gjengives dette Navn ved Geátas, hvilket i andre angelsaksiske Skrifter (s. Gr. i Digtet om Bjovulf udg. af Thorstein Abbn. 1815) betegner et Folk i vort Norden. — Ethelwerdus fra det 10de Aarh. siger: „ergo illa advectio ex tribus provinciis, quæ tum eminentiores habebantur Germaniæ, venisse leguntur, hoc est de Saxonia, Anglia atque Giota. Cantuarii de Giotis traxerunt originem“ (Ethelwerdus l. I. i Henr. Savillii rer. Angl. script. 833). Endelig heber det i Chronicon Saxonicum, ved Aar 449: „þa comon þa menn of þrim mægðum Germanie of Eald-Seaxum, of Anglum, of Jotum. Of Jotum comon Cantvare and Vihtvare - - and þæt cynn on Vest-Sexum þe man nu gyt hæð Jutnacym“ (Chronicon Saxonicum ed. Ingram p. 14, ed Thorpe p. 20).

at Capures er i det
at det godtefflige. Spøffien.
at det godtefflige. Spøffien.
at det godtefflige. Spøffien.

at det godtefflige. Spøffien.
at det godtefflige. Spøffien.
at det godtefflige. Spøffien.

Med Hensyn til Jyderne, da vidne ogsaa om dem de engelske Stribenter, at de vare af samme Stamme som Angler og Saxer. Deres Sprog har man al Grund til at antage for at have været den almindelige angelsaxiske; thi Jyderne vare Beboere af Kent og Stifte af det kentiske Rige; men de kentiske Love, de ældste af alle angelsaxiske, ere i det almindelige angelsaxiske Sprog, og alle de kentiske Konger have egne tydske Navne ¹⁾. Endelig var der en gammel Skrift af den vestsaxiske Konge Ina (688—725), hvori han tilstaar Jyder (Guti), hvis de kom til hans Land, samme Rettigheder som Anglern paa Grund af at de tre Folk Saxer, Angler og Jyder vare Brødre og Edvard Confessors Lov, i hvilken denne Kong Inas Bestemmelse anføres, lægger til, at disse tre Folk altid siden med fælles Kra-

sprog ganske bortfaaldt. Det bliver imidlertid derhos rimeligt, at Anglerns Dialekt har været den overveieende, efterdi deres Stamme udgjorde Hovedstykket af de Indvandrende og tog den største Deel af Landet i Besiddelse — at de altsaa er den, som vi nærmest lære at kjende i det Angelsaxiske.

¹⁾ Kent var, som ovenfor vist, beboet af Jyder (Witer). Det var det ældste af de otte angelsaxiske Riger og stiftet af Anføreren Hengest, hvis Efterkommere der regjerede. En af disse, Ethelbert (+ 616), var den første blandt angelsaxiske Konger, der gav sit Folk skrevne Love (Beda hist. eccles. II. Men Ethelberts Love, ligesom og de senere kentiske Kongers Hlotheres (+ 645) og Bihtreds (+ 725) ere affattede i det almindelige angelsaxiske Sprog (Willkins's Saml. p. 1—13). Der er ingen Grund til at tro, at disse Riger, de første angelsaxiske, der udstedte deres Love skriftlig, dertil skulde have benyttet sig af noget andet Sprog end netop deres Undersaatters, Jydernes, for hvilke Lovene vare givne. Man maa altsaa slutte, at Jyderne have samme Sprog som Anglern, hvilket ogsaa Beda synes at bekræfte, naar han, for at udtrykke, at Ethelberts Love ei vare affattede paa Latin, nævner Landsfolkets eget Sprog (Beda l. c.), siger, at disse Love vare skrevne „Aldorum sermone“. — Det er desuden verdt at lægge Mærke til, som end yderligere Bestyrkelse for den anførte Mening om de til Britannien udvandrede Jyderes Sprog, at alle de kentiske Konger, lige fra Hengest af, have angelsaxiske tydske Navne; og disse Konger vare sikkerligen ikke af anden Stamme end netop Jydernes — noget som ogsaa temmelig tydeligen kjendegives af Nennius (Eulogium c. 28, hos Gale I 105), idet han saar om Hengests første Stamsfader Gudafønne Geat (Geata, qui fuit ut a filius Dei), hvilket Slægtskab i Virkelighed vel ikke udtrykker andet, end Hengest hørte til den Stamme, der uden Tvivl oprindelig og rigtigst benævntes Geatas, eller med en Udtale, mere stemmende med den nuværende engelske Gwitas (hvoraf Witæ er en latiniseret Form), men senere Geotas og Jotas. Om Forbytningen i den angelsaxiske Skriftsætning af a og o, see Næsses Anglesprog. S. 2; samt om den rimelige angelsaxiske Udtale af go foran a og sammest. S. 6 og 7.

jaude kjæmpet mod Daner og Nordmænd ¹⁾). Her sættes ikke alene Jyderne som Brødre og Beslægtede af de tydske Saxer og Angler, men endog i bestemt Modsetning til Nordmændene, som disses Fiender. Jyderne, som nedsatte sig i Britannien, have altsaa ligesaavel som Anglerne hørt til den tydske Folkestamme.

¹⁾ Det omtalte Sted af Edvard Confessors Love lyder saaledes: „Britones vero Armorici, cum venerint, in regno isto suscipi debent et in regno protegi sicut prohi cives. De corpore regni hujus exierunt quondam, de sanguine Britonum regni hujus. Guti vero similiter, cum veniunt, suscipi debent et protegi in regno isto, sicut conjurati fratres, sicut propinqui et proprii cives regni hujus. Exierunt enim quondam de nobili sanguine Anglorum, scilicet de Engra civitate, et Anglici de sanguine illorum, et semper efficiuntur populus unus et gens una. Ita constituit optimus Ina rex Anglorum, qui electus fuit in regem per Angelum - - - Universi prædicti (Angli, Saxones, Guti, Britones) semper postea pro communi utilitate coronæ regni in simul et in unum viriliter contra Danos et Norwegienses semper steterunt, et atrocissime unanimita voluntate contra inimicos pugnaverunt &c.“ (Wilkins's Saml. p. 206; Schmid's Saml. I 296 2den Udg. 512). — Ekjønt denne Kong Inas merkkelige Bestemmelse ikkun findes i en Lovsamling, der maa ansees for at være istandbragt temmelig sildig (see ovenfor S. 63), saa er der dog ingen Grund til at tvivle om dens Egtbed, da den saa usie passer baade til K. Inas Stilling og til hans Lidsalder. Han herskede nemlig foruden over de egentlige Vestfæter ogsaa over Briterne i Cornwallis (see Lingards History of England. Paris 1826. I 160) og over den Deel af Jyderne, der var bosat i Vestfæter (see ovenfor S. 66). Det var saaledes naturligt, at han søgte at vinde begge disse Folkeskærs Hengivenhed ved at begunstige deres Landsmænd. At Bestemmelsen skulde skrive sig fra Edvard Confessors Tid, eller i det Hele være yngre end de angelsaxiske Rigers Forening, og kun være tilskreven Ina for at give den Ulbens Grædighed, — eller at den skulde være et blot Dypspind af den, der foranstaltede Lovsamlingen; — det er, det ene som det andet, urmeligt at antage. Thi naar Tællingen var om England i Almindelighed, hvilket man i saa Fald maatte forudsætte, da passede Udtrykket „cum veniunt &c.“ hverken paa Jyderne i Kent, som selv boede i en Deel af England og indbefattedes under det engelske Folk, eller paa Jyllands daværende norrøne Indbyggere, der ikke længer kunde ansees som Angelsaxernes Brødre, men tværtimod maatte henregnes blandt deres Fiender. Bestemmelsen kan saaledes vistnok ikke frafjendes K. Ina. At Benævnelsen Angler bruges, da dog Ina egentlig var Saxernes Konge, maa ei støde os; begge Benævnelser blandes nemlig allerede paa hans Tid med hinanden, og Ina bruger i sine paa Angelsaxisk affattede Straffelove (Wilkins's Saml. p. 14—27; Schmid's Saml. I 14—31 2den Udg. 20—56) altså Benævnelsen Angler (Englisc man) som almindelig for Angler, Saxer og Jyder, i Modsetning til Briter eller Walsker (Vealh, Vilisc man). Samleren af de saakaldte Edvard Confessors Love har stensynlig optaget Bestemmelsen, rimeligvis ordret, blot for at tilkjendegive, af hvilke Bestanddele det engelske Folk og Rige allerede fra ældgammel Tid har været sammensat.

www.libtool.com.cn

Men er dette afgjort, saa see vi jo endnu i det 5te Aarhundrede tydske Folkefærd som Slesvigs og Jyllands Beboere. I norrøne Stamme udstrakte sig følgelig den Tid paa meget nær saa langt imod Syden, som vi et Par Aarhundreder senere finde at have strakt sig. Først i det mellemliggende Tidsrum maa den i ovennævnte Egne være bleven bosat, efter at have overvældet æl Beboere af den tydske Stamme.

Hvad vi nu have beviist om de til Britannien indvandrede Tydske tydske Herkomst, leder os atter et Skridt videre i vor Undersøgelse.

Disse tydske Tyder benævnes, som vi ovenfor have seet, angelsaxiske Skribenter, enten: Geátas, med tilsvarende latinisk *Uitæ*, eller: Jótas med tilsvarende latinisk *Gioti* og *Guti* — Na som sikkerligen kun i Skribemaaden ere forskellige, men i Udtalen i det nærmeste have faldet sammen; det Land, hvorfra de udgik, det værende Jylland, benævnes paa Latin *Giota*, hvilket svarer til Navn, som vi finde, at Angelsaxerne i det 9de Aarhundrede i de eget Sprog have tillagt det, nemlig *Gotland*¹⁾. Alle disse Na kunne ikke andet end minde os om det baade i Oldtiden og endnu Norden saa udbredte Folkenavn *Goter*.

Ifølge vore gamle Sagaers Udsagn kaldtes hele Danmark i ældste Tid *Gotland* (*Eygotaland* og *Reiðgotaland*)²⁾; og det selige Sverige, som i Sagaerne benævnes *Gautland*, bærer eni Navnet *Götland*, *Gøtarike*. Man kan ikke betvivle, at *Go*

¹⁾ Saaledes benævnes Jylland i Beskrivelsen over Nordmanden *Ottars R* foretagen efter Opmuntring af den engelske Konge *Alfred* (871—900), i den Beskrivelse denne Konge har optaget i sin angelsaxiske Oversættelse *Drofnus*. See *Script. rer. Dan.* II 115 og 117; *Rasks Saml. Afh.* I og 322.

²⁾ See de ovenfor S. 272—74 anførte Beretninger af *Rymbegla* og af i talen til den yngre *Edda*, hvortil endnu kan føies følgende Udsagn *Skaiba*: „Skjöldur hét sonr Óðins, er Skjöldungar eru frá komnir, i hafði atsetu ok réð löndum þar sem nú er kölluð Danmörk, en þá kallat Gotland;“ og paa et andet Sted: „Í þann tíma var kallat allt mǫland þat er hann (Óðinn) átti Reiðgotaland, en eyjar allar Eygotals þat er nú kallat Danaveldi ok Sviaveldi.“ *Snorra-Edda*, *Rasks* I S. 146 og 195. [*Ed. Arnar.* I 374. 530.]

have beboet disse vidtløftige Lande, der bære deres Navn, Lande, som vi see den norrøne Folkestamme i det 9de Aarhundrede at have inde. Spørgsmaalet bliver nu: vare disse Goter selv af den norrøne Stamme?

Besvarelsen af dette Spørgsmaal er afhængig af, hvorvidt Goterne i Norden vare samme Folk, som de i Syden historisk merkelige Goter.

I Undersøgelsen heraf møde os strax tvende høist vigtige Omstændigheder. Historikskriveren Jornandes fra Midten af det 6te Aarhundrede, selv af gotisk Herkomst, levende blandt Goterne i Italien og vel bekendt med deres Oldsaga, anfører som et saadant, at disse Goter i den fjærne Oldtid vare udgangne fra Scanzia d. e. fra vort Norden, og, som det umiskjendelig viser sig af hans Beskrivelse, netop fra de Lande, som endnu benævnes efter dem, nemlig det svenske Götaland¹⁾. Dernæst fortæller den byzantinske Historikskriver Procopius — der er samtidig med og tildeels deeltog i de Begivenheder, han beskriver, og overhoved lægger for Dagen et temmelig nøie Bekjendtskab til de barbariske Folkefærd, med hvilke Romerne dengang havde at staafe —, at den romerske Hærfører Belisarius, da Goterne af Keiser Justinian forlangte en Deel af Nedre-Italien, svarede dem, idet han afflog deres Fordring: „at Romerne allerede havde overladt Goterne sin gamle Giendom Britannia“²⁾. Disse Belisarius's Ord kunne neppe ansees for at udtrykke andet end den Mening, at de Folkefærd, som i det foregaaende Aarhundrede havde sat sig fast i Britannia, og vel især de saakaldte Gioti, Guti eller Vitæ d. e. Jyderne, hørte til samme Stamme som de Goter, med hvilke han kjæmpede og underhandlede i Italien.

Begge disse Omstændigheder drage aabenbare et sterkt Baaend imellem Goterne i Syden og Goterne i Norden. Naar man nu derhos merker sig, at ligesom de i Britannien indvandrende tydske Jyders Navn Gioti eller Guti og det nuværende Jyllands angelsaksiske Navn Gotland gjenfindes i vore gamle Sagaers ældste Benaevnelse for helt Danmark, nemlig Gotland; — saaledes gjenfindes deres andet Navn Vitæ ikke alene i det Navn Witland, som, ifølge en

¹⁾ Jornandes de rebus Geticis ed. Lindenbr. p. 81 og 83.

²⁾ Procopius de bello Gothico II 6.

tydskt Annalistis Widnesbyrd, gaves Jylland endnu i det 11te Aarhundrede af dets egne Indbyggere¹⁾, men ogsaa i Navnet Witaste d. e. Witernes Slette, der i danske paa Latin skrevne Krøniker fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede tillægges Sjælland og flere danske Øer som et ældre Navn²⁾; — naar man videre betænker, at det Navn Witer ogsaa gjenfindes i Benævnelsen Vitland, som af den angelsaksiske Reisebeskriver Wulfstan i det 9de Aarhundrede tillægges Kysten i Øst for Veirelen³⁾, og som lige ned i det 13de Aarhundrede skal have været tillagt Preussens Kystland imellem Veirel og Pregel⁴⁾ — at altsaa dette Navn, som vi have al Grund til at antage for at være i Udtalen det samme som det angelsaksiske Geátas, gjenfindes Egne, hvor netop de sydlige Goter, ifølge Jornandes's Widnesbyrd, toge sine første Bopæle efter at have forladt Scanzia⁵⁾; — saa maa vi sikkerlig indrømme, at de allerbedstgjorte Grunde tale for, at Goterne i Syden og Goterne i Norden egentlig have udgjort eet Folkefærd, skjønt sandsynligviis deelt i flere Grene.

Føjer man nu endelig hertil, at i vore gamle Eddadigte Navnene Gotnar og Godhjód aldrig bruges om den Folkestamme, som ansaa sig for Norrœnir, men tværtimod henføres til den modsatte Benævnelse Sudrœnir⁶⁾ — at Godhjód aabenbare er en oldnorsk Form af Navnet Gut-hiud:

1) Den saakaldte Annalista Saxo, der antages at have levet i den første Halvdel af det 12te Aarh., siger: „Eodem tempore Daniam cismarinam, quam Ueland incolæ appellant, rex Otto subiciens tributo in tres divisit episcopatus &c.“ Navnene paa Biskopsøerne „Sliaswig, Ripa, Arhusan“ vise, at i netop er Jylland som menes, hvilket ogsaa bekræftes ved hans senere Utlæg „quod (fretum) ab orientale pelago ingrediens longis anfractibus in ter Funon (Fyen) et Vidland protenditur in boream &c.“ See Eccards Corpus historicum medii ævi I 282.

2) Det saakaldte Chronicon Erici regis og Annales Esromenses i Script. rer. D. I 150 og 223; om hvilke mere nedenfor.

3) „Seo Visle (Veirel) is svide mycel ea, and hio to lid Witland and Weonland (Wenden). And þæt Witland belimiped to Estum.“ Estrax tilførs: Forfatteren sagt, at „Weonodland“ strakte sig mod Øst lige til Veirel Munding. Witland laa altsaa paa denne Flobs østlige Side. Script. Dan. II 119; Rasks Saml. Afh. I 324.

4) J. Thunmann: Untersuchungen über die alte Gesch. einiger Nordischen B. S. 37 53.

5) Nemlig Egnene omkring Veirelflorens Munding. Jornandes de reb. Get. Lindenbr. p. 83 ffrt. m. p. 98.

6) See ovenf. S. 54.

www.libtool.com.cn
 vorred man veed, at de sydlige Goter i deres eget Sprog betegnede sig, — og at Gotnar upaatvibelig staar i samme Forhold til et gotisk Navn Gutans, af hvilket man maa antage den første Deel af Navnet Gut-piuda, (det gotiske piuda, svarende til det oldnorske þjóð, betegner Folk) at være dannet¹⁾; — erindrer man derhos, at de sydlige Goter (hvad deres Sprog uimodsigelig beviser) hørte til den tydske Folkestamme²⁾, og at de fra Jylland til Britannien indvandrede Goter eller Jyder ligeledes vare tydske³⁾, — saa kan man neppe længer være tvivlsom med Hensyn til Besvarelsen af Spørgsmaalet om Nordmændenes og Goternes ældste Forhold til hinanden i Norden: Goterne hørte ikke til den norrøne, men til den tydske Folkestamme.

Vi ere her komne til en Slutning, som vistnok reent ud strider imod hvad de fleste af Nordens nyere Historikere have antaget, men som forhaabentlig alligevel vil findes fast begrundet baade i Sprogens Forhold til hinanden og i Historiens Udsagn.

¹⁾ See Recension af Geisers Svea-Nikes Hæder i Götting. gel. Anzeigen 56tes Stück Apr. 1828. — Hos de senere norsk-islandske Skalde er Navnet Gotnar, der i den ældre Eddas Digte bestemt betegner et vist Folk, gaaet over til en almindelig ubestemt Digterbenævnelse paa Mænd. Af denne senere Tiders Skaldebrug kan intet Beviis hentes for, at den norrøne Folkestamme vistelig har benævnt sig eller været benævnt Goter. — Man har endogsaa paaæret, at Navnet Gautar har været brugt i en saadan omfattende Bemærkelse, og søgt Beviis herfor i et Vers af Gyvind Skaldaspilber (Snor. Gaafon d. Godes S. Kap. 27), hvori denne skal kalde den norske Konge Gaafon Abalsteins-Fostre Gauternes Konge (F. Magnusen Edda-Lære III 87). Men rigtig fortolket indeholder Verset slet ikke denne Benævnelse (see Versets Fortolkning i Noregs Konunga Sögur VI 25 og i Fornmannasögur XII 30). Snarere skulde man i saa Henseende kunne heraabe sig paa et Vers af Thjóðolf af Hvin (Snorres Dngl. S. Kap. 51), hvori det heber om den vestfolbske Konge Gyfsteins Gravsted:

„Þar er elkaldr

hjá jöfur gauzcum

Vöðlu straumr

at vági kemr.“

hvilket almindelig oversættes saaledes: „der hvor den iskolbe Bablas Strøm ved den gøtiske Konge (d. e. ved hans Grav) falder i Søen“. Men Abj. gauzcum kan her ligesaavel henseses til vági, og Meningen bliver da: „der hvor den iskolbe Bablas Strøm ved Kongens Grav falder i den gøtiske Sø;“ hvilken sidste Benævnelse af Digteren passende kan tillægges den inderste Deel af Norðsøen (ellers kaldet Jótlandshaf d. e. det sydske Hav), som flylende op til Vestergøtland.

²⁾ See ovenfor S. 8.

³⁾ See ovenfor S. 69.

Vi finde altsaa tydelige Goter som de ældre Beboere i Danmark og det sydlige Sverige, hvor de maa være blebne undtvungne eller fortrængte af den nordensfra kommende norrøne Folkstamme. — Dette Forhold paapeges ogsaa, og det ei ganske utydeligt i gamle Sagn, som ikke alene norrøne-islandske Skrifter, men endogsaa danske paa Latin skrevne Krøniker fra Middelalderen have bevaret.

I hine siges nemlig, at Danmark i ældre Tider hed Gotland men at Navnet Danmark først opkom, efter at Odin og hans Lejlagere der havde taget Bopæl og erholdt Herredømmet — det siges, efter at den Folkstamme, som medbragte den oldnorske Religion og Afadrykelsen, hvilken Stamme tillige, ifølge samme Sagn, medbragte det oldnorske Sprog, Norrøna, var indvandret i disse Lande, og i dem var bleven den herskende¹⁾.

Det danske Sagn beretter, at en Dan, der kom fra Sverige først herstede over Sjælland med tilliggende mindre Øer, dengang under et Navn kaldte Withesleth d. e. Withernes Slette, og at han siden, da han havde hjulpet Jyderne mod deres Fiender, ogsaa fik Jylland og Fyn under sit Herredømme, hvorpaa hele hans Rige efter ham blev kaldt Danmark og dets Indbyggere Daner²⁾.

¹⁾ See ovenfor S. 14 og 70.

²⁾ Det saakaldte Chronicon Eriici regis, der antages at være skrevet omtrent 1200 (Script. r. Dan. I 149), begynder med følgende Beretning: „Dani, ut testatur veteres historiographi, tempore Saruch, proavi Abraham, regnum, quod nunc Dania dicitur, intraverunt, venientes de Gothia - - Quod autem quidam dicunt, Danos a Danaitis s. e. Græcis venisse, verisimile est, sed usquequaque certum non est, nisi ab initio dicti sunt Dani, sed quælibet terra habuit nomen speciale, quod habet adhuc, donec tempore David regis habuerunt regem Dan. Nam tempore illo Dan, filius Humblæ, de Svecia veniens, regnavit super Sialandiam, Monen, Falster et Laland, cujus regnum dicebatur Withesleth. Eo tempore rex quidam potentissimus ad invadendum Jutos venit. Quo audito, Juti, timentes valde, locum, qui adhuc Kowirki dicitur, fossatis et fragis ligneis munierunt, miseruntque nuncios ad Danicam regem Withesleth, ut eis ferret auxilium, pollicentes ei, victoriam si repeteret, dominium super se. Qui cum suis veniens, apud Kowirki hostibus occurrit, occisis plurimis, et reliquis in fugam actis. Dominus Jutorum factus Dan, cum Jutis Fyoniam, Scaniam ac omnes alias insulas Daciae sibi occupavit, et postmodum, communi omnium decreto, regnum suum Daniam incolas Danos a se, qui Dan dicebatur, appellavit.“ (Script. rer. Dan. 149. 150). Hermed stemmer i Hovedsagen de saakaldte Annales Esromensium fra Begyndelsen af det 14de Aarh. De vigtigste Afvigelsener ere, at de et tale Danernes Komme fra Gothia, hvorved Chron. Eriici regis aabenbare

At Viterne bare Goter, er ovenfor viist; og at Kong Dan her er det i Sagnet personificerede Folk Daner, denne Green af den norrøne Stamme, vil neppe Nogen negte, der er fortrolig med Oldsagnet's Natur og Middelalderens Krøniker. Det norske og danske Oldsagn stemme altsaa i dette Stykke paa det Merkeligste med hinanden.

Blandt Sviarne maa ogsaa et lignende Sagn have ladet sig høre; thi den gamle svenske Lov erklærer Sveriges Rige for sammensat fra Hedenold af Svea- og Gøtaland, og den første indenlandske svenske Historiefriber Ericus Olai, der levede i det 15de Aarhundrede og skrev paa Latin, antager Gøternes Rige for det ældre ¹⁾).

Vi see tydelig i alle disse Sagn den norrøne Stamme nordfra vælte sig ind over de tydske Goter og underlægge sig deres Lande. Det danske Sagn synes derhos nærmere at angive Retningen af Danernes Indvandring, — at de først kom til det senere Danmark fra Sogne, som ved de Tider, da Sagnet nedstrevtes, hørte til Sverige i vidløftig Forstand, og at først Slaane, dernæst Sjælland, men senere Fyen og Jylland befattedes af dem; noget, som uden Tvivl ogsaa Jornandes antyder, naar han i sin Opregning af Scanzias Beboere omtaler Dani som nedstammende fra Svethidi ²⁾).

Men her have vi jo netop den Retning, hvortil vi ovenfor have set, at Sprogforholdene tydeligt henpegede, idet de gamle svenske Mundarter mest nærme sig Rodsproget, det egentlige norrøne eller oldnorske, samt danne ligesom en Obergang til de gamle danske Mundarter, af hvilke igjen den jydsk ligger Stammesproget fjærnest ³⁾).

Nordmændene have naturligviis kun lidt efter lidt udbredt sig over og faaet Fodfæste i Gøternes Land. Man maa antage, at imaa Hobe først have trængt sig derind og siden trukket større Stær

Naar det svenske Gøtaland; at de nævne som Dan's Fader Dyppe „in Upsala civitate Svethiæ rex“ og tillægge denne tre Sønner, Nori, Østen og Dan; de benævne endelig Sverneres Angriber Augustus, imod hvilken de søgte Hjælp hos Dan, der af sin Fader var sat over Withesleth, hvorved forstaaes det samme som i førstnævnte Krønike (Script. rer. Dan. 1 223—224).

¹⁾ Gøtjer Svea-Rikes Häfder I 432.

²⁾ Svethidi, cogniti (rigtigere end Cogeni) in hac gente reliquis corpore eminentiores, quamvis et Dani ex ipsorum stirpe progressi &c. Jornandes de reb Got. ed. Lindenbr. p. 83.

³⁾ Sfr. S. 9.

efter sig. Det var for dem en Flytning fra rydere Egne og et ubere Himmelfstrøg til Lande mere begunstige af Naturen, men ogsaa mere blottede for naturligt Forsvar. De ældre Beboere have efterhaanden maattet vige for dem, eller underlaste sig dem. Et saaledes en Blanding af Stammerne, paa de forskjellige Steder sterkere og svagere, maatte opstaa, var naturligt. Et af Blandingens Grundbestanddele den norrøne har været den forherstende, vise Sprogene; men denne Grundbestanddel maatte tabe meer og meer af sin Kraft, jo videre Blandingen fortsattes.

Ikke overalt gabe Nordmændene de undertvungne Lande nye Navne; paa mange Steder beholdtes de ældre Landsnavne, og de nyere Beboere, tildeels blandede med de ældre, vænnede sig efterhaanden til at nævnes med disses Navn, dog nærmere formet efter det oldnorske Sprogs Fordringer. Saaledes fremstode nyere Gautar eller Gøter og nyere Totar eller Tyder af den norrøne Stamme. Et for Resten i Sydsvrige, hvor dog, efter Sproget at dømme, Nordmændene maa have nedsat sig i større Tal, end i Danmark, alligevel de ældre Lands- og Folknavn, Goternavnet nemlig, vedligeholdt sig, medens det i Danmark tildeels maatte vige for et nyere, maa uden Tvivl anses for noget ganske tilfældigt.

Det er høist sandsynligt, at man maa søge Roden til Navnet Daner, angelsaxisk Denas, latinist Dani, i den tydske Sprogstamme I det Angelsaxiske finde vi Ordet þen eller þane, som eenstydende med þegn eller þegen, at betegne ikke alene en fri Undersaat (i hvilken Betydning det svarer til det oldnorske þegn, der modsættes þræll), men ogsaa en Høvding, en Magnat, som dog er en høiere Overherre under kastet. Paa Latin oversættes det hyppig ved thanus, og dette Ord bruges igjen næsten eenstydende med det senere baro, dog saaledes at dette sidste uden Tvivl tilkjendegiver en mere udvidet Magt¹⁾. De synes nu meget rimeligt, at, da Nordmændene besatte det senere saa

¹⁾ Ordene thainus og thanus fortales af Spelman: „ei qui servitutum servi contrarius“; altsaa i Grunden enhver fri Mand. Men især betegne det de fornemmere af disse, hvilke efter Normannernes Komme til England blev kaldte barones, og havde sin egen Jurisdiktion. „Habebant enim thani libere quasdam jurisdictiones, quas vel hodie courts barons appellamus.“ Gloeserium til Wilkins's Samling af angelsaxiske Love p. 428.

kaldte Danmark, en stor Deel af de ældre gotisk-tydske Beboere ere forblevne der, dog som Nordmændenes Undergivne, maastee endog i et Slags Livbegenskab. For disse ældre Beboere bleve altsaa de hos dem bosatte Nordmænd virkelig Thaner eller Herremænd, og det Navn, der oprindelig gaves dem af de Undertungne, blev siden af dem selv antaget og gik over den hele Green af den norrøne Stamme, som trængte længst frem mod Syden og mest blandedes med Tydskerne. Af Folketavnet *Daner* udsprang Landsnavnet *Danmörk* d. e. *Danernes Skovland*. Dog har, som man seer, deres oprindelige og mere omfattende Navn *Nordmænd* ei gaaet i Glemme hos dem, før efter at denne Green af Stammen i Slutningen af det 9de Aarhundrede kom til at danne et Heelt for sig, et eget samlet Rige, hvis Indbyggere nu i Navnet maatte skjelne sig fra Nordmændene i Norge, hvilke til samme Tid ligeledes kom til at udgjøre et Rige.

Vi have saaledes bestemt Forholdet imellem Nordmænd og Goter, og gaa nu over til at betragte de Efterretninger om Nord-europa og dets Folkefærd, som Grækerne og Romerne fra vor Tidregnings 1ste til dens 6te Aarhundrede have skjenket os.

Gjennem ufuldstændige Fortællinger af søfarende Græker havde allerede et Par Aarhundreder før vor Tidregning et dunkelt Nygte om Europas nordlige Lande og Have naaet til denne Verdensdeels sydlige kultiverede Folkefærd. Men disse enkelte og i sig selv vistnok høist mangelfulde Efterretninger, hvilke vi senere skulle komme til nærmere at granske, misforstodes, fordreiedes og opfattedes overhoved med en Gensidighed, som dog ikke kan undre os, naar vi kjende Tid-alderens høist indskrænkede geographiske Kundskaber og dens Mangel paa virkelige Erfaringer — en Mangel, hvorpaa man forgjæves søgte at bøde ved forskjellige meer og mindre skarpsindig udtænkte Theorier.

Det var først ved Begyndelsen af vor Tidregning, at der for den romerske Verden opgik et noget klarere Lys over Nordeuropa.

I de Krige, ved hvilke J. Cæsar bragte Gallia under Romernes Herredømme, bleve disse først opmerkssomme paa, at der i Ost for Rhinen boede en vidtstrakt stærk og krigerisk Folkestamme, i Sprog og

Seder forskjellig fra de keltiske Galler. Det var Tydskerne. Enkelte Høbe af dem, hvilke havde overstredet Rhinen og besat Flodens næstlige Bred, benævntes af Gallerne Germaner ¹⁾. Romerne udstrakte dette Navn ikke alene til hele den tydske Folkstamme, om hvilken de snart erfarede, at den var udbredt over alle Landene imellem Rhinen og Weirelen (Vistula), men ogsaa til de nordligere boende Folkfærd, som de efterhaanden, mest middelbart ved Nygtet, lærte at kjende, og som vistnok vare Tydskerne nær forbandte. Landet Germania og de germaniske Folkfærd strakte sig efter deres Begreb ligesaa vidt mod Norden, som den beboede Verden. De erkjendte meget snart, at de mangfoldige saakaldte germaniske Folkfærd maatte henføres til visse Hovedgrene; men at de egentlig udgjorde tvende store Hovedstammer, derom kunde Romerne saameget vanskeligere danne sig noget klart Begreb, som de aldrig kom i nogen stadig umiddelbar Berøring med den fjærnere Hovedstamme, nemlig den norrøne.

Romernes Forsøg at udstrække deres Herredømme ogsaa paa Rhinens østlige Side strandede paa Tydskernes Tapperhed og Frihedsfølelse. De Tøge, som Augustus's Stiffønner Drusus og Tiberius og senere Drusus's Søn Germanicus i den første Fjerdedeel af det 1ste Aarhundrede e. Chr. gjorde over Rhinen og lige henimod Elba, vare imidlertid af største Bigtighed for Udbidelsen af Romernes Kjenndskab til Lande og Folk i hine Egne. Baade Drusus og Tiberius foretoge desuden Søtøge fra Rhinen, den første til Ems's (Amisia), den anden til Elbens (Albis) Munding. Ved disse bleve Romerne umiddelbart bekendte med den kimbriske Halvø (Jylland), om hvilken de tilforn kun havde haft dunkle Sagn ²⁾.

Men allerbigtigst i denne Henseende var uden Tvivl det Tog, som Germanicus Aar 16 e. Chr. gjorde med en stor Flaade fra Rhinens Munding til Mundingen af Ems. Da han nemlig, efterat have trængt ind i Landet til Weseren (Visurgis), om Høsten igjen indstibede sin Hær og vilde vende tilbage samme Wei, som han var kommen, blev Flaaden oversalden af en frygtelig Storm og ganske splittet. Germanicus's eget Skib strandede paa Chaukernes Kyst imellem Weser og

¹⁾ Taciti Germania c. 2.

²⁾ Plinii hist. nat. II 67.

Elben; de øvrige kastedes ud i det aabne Hav og spredtes vidt omkring, nogle til Britanniens Kyster, de fleste til fjærne Der. Efterhaanden kom dog igjen en Deel af disse Skibbrudne tilbage og havde nu Underet at fortælle om de Lande og Have, de havde seet. Nogle af dem maa være drevne hen paa den kimbriske Halvøes østre Side, ja lige ind i Østersøen; thi det heder, at Angrivarierne, et tydsk Folk, som boede i Nord for Elben og dengang var Romernes Bundsvandte, løstjøbte mange af de Skibbrudne fra de indenfor boende (ab interioribus) og sendte dem tilbage til sine Landsmænd ¹⁾. Romerne fik altsaa ved denne uheldige Begivenhed Kundskab om nordlig beliggende Lande og Have — Alt efter deres Begreb henhørende til Germania — hvilke de tilforn ikke havde kjendt uden høist af et dunkelt Rygte. Man finder imidlertid intet sikkert Spor til, at de have benyttet disse tilfældige Opdagelser for at knytte nye varige Forbindelser.

Ogsaa ad en anden Retning erholdt uden Tvivl Romerne, omtrent ved samme Tid, nærmere Kundskab om Østersøens nordøstlige Deel, og hertil gav Havhandelen Anledning. Allerede i en fjærnere Oldtid var denne drevet, som det lader, mest tillands og ved Mellemandel fra det nuværende Preussens Kyster til det adriatiske Hav. Men i Keiser Neros Tid (54—68 e. Chr.) gjorde en romersk Ridder selv en Reise fra Pannonia til Havkysten for at besørge et større Indkjøb af denne kostbare Vare ²⁾. Det kan ikke feile, at denne Reise, og siden en i længere Tid fortsat Handel ad samme Wei, maa have betydelig udvidet Romernes Kundskaber om hine Egne, hvilke de ligeledes indbefattede under Germania.

Endelig indtraf ogsaa ved denne Tid, under Keiser Claudius (41—54 e. Chr.), Britannias Omseiling af en romersk Flaade, som paa dette Tog skal have betvunget de hidtil ubekjendte Orcades (Orknøerne) og saa i det Fjærne det ved et ældre dunkelt Rygte bekjendte Thule, sneedækket og vinterligt, beliggende i et vindstille, tykt og tungt Hav ³⁾.

¹⁾ Taciti ann. II 23 - 24; jfr. Mannerts Geogr. der Griechen und Römer III (2te Aufl.) 279.

²⁾ Plinii hist. nat. XXXVII 3.

³⁾ Taciti Agricola 10. — Om disse Opdagelser i Almindelighed jfr. Mannerts Geogr. d. Griech. und Röm. III 296—330.

Paa disse Dydagelser, satte i Forbindelse med ældre græske Geographers ufuldstændige Angivelser og ofte falske Gjetninger, samt lempede efter deres egne indskrænkede Begreber om Jordkloden i det Helt — grunde sig de Efterretninger om vort Norden, som vi finde både fort efter hinanden levende geographiske Skribenter, Romerne Pomponius Mela (der skrev ved Midten af det 1ste Aarhundrede e. Chr.), den ældre Plinius († 79 e. Chr.) og C. Cornelius Tacitus (der skrev omtrent ved Aar 100 e. Chr.), samt Grækeren Claudius Ptolemæus (der levede og skrev i Alexandria henimod Midten af det 2det Aarh. e. Chr.), hvilke Efterretninger vi nu noget nær mere skulle undersøge. — Vel levede ogsaa den græske Geograph Strabo († omtrent 17 e. Chr.) i Begyndelsen af dette Tidsrum men for ham synes Samtidens Dydagelser med Hensyn til Norden at have været ubekjendte. Han tilhører i denne Deel af sin Jordbeskrivelse ganske en ældre Tid, og kommer saaledes paa nærværende Sted ikke i Betragtning ¹⁾).

Mela lader, ligesom hans Forgængere, de græske Geographer og med nærmest Hensyn til Eratosthenes's dengang almindelig antagne Theori om Jordklodens Bestaafenhed ²⁾, det store Ocean omgib den hele vestlige og nordlige Deel af Europa, ligesom fra Hætkules Støtter (det nuværende Stræde ved Gibraltar) indtil det yderste Skythia, hvor han tænker sig det at staa i Forbindelse med det kaspiske Hav, og saa videre, indtil det forener sig med det østlige Ocean, der omslyder Indien, saaledes at hele Jordens Nordkyst lige fra sidstnævnte Land til Hætkules's Støtter kunde beseiles. Afstanden imellem D

¹⁾ Man jævnføre vor G. Schöninghs Afhandling om de gamle Grækers og Romeres rette Begreb og Kundskab om de nordiske Lande, særdeles om det dem saakaldte Scandinavia, i det Kbhvn. Videnskabs Selskabs Skrifter 9 Deel (Kbhvn. 1765. 4.) S. 151—360. Denne Afhandling fortsættes i 10 Deel (Kbhvn. 1770. 4.) ved en Afh. angaaende hvad Begreb og Kundskab man har havt om de nordiske Lande efter Ptolemæi og indtil de saakaldte mere senere Tider S. 206—248, saa og i 12te Deel (Kbhvn. 1779. 4.) S. 1—5 samt endvidere i det efter hans Død trykte Stykke i Ny Samling af samfundets Skrifter 2den Deel (Kbhvn. 1783. 4.) S. 1—24, hvilket sidste Stykke handler om Procopius's Beretninger.

²⁾ Mannert: Einleitung in die Geogr. der Alten S. 221.

sorte Hav (Pontus Euxinus) og det kaspiske Hav paa den ene Side og Det nordlige Ocean paa den anden forestiller han sig langt mindre, end den i Virkelighed er.

Da han antager Oceanet umiddelbart at naa op til Germanias og Sarmatias Kyster, maa han betragte alle de Lande, han har hørt omtale i Nord for disse, som Der, — en Forestilling, der vedligeholdt sig blandt Sydeuropæerne langt ind i Middelalderen. I sin Beskrivelse over Landene ved dette Ocean gaar han fra Vesten, fra Hercules's Støtter nemlig, mod Østen. Han taler i al Korthed om det indre Germania, skildrer Beboernes Sæder og Levemaade i Almindelighed, men inblader sig ikke paa at nævne de enkelte Folkeslag.

Densfor Floden Elben (Albis) — siger han — er den store codaniske Bugt (Codanus sinus), opfyldt med en Mængde større og mindre Der, saaledes at Havet mere har Udseende af adspredte Floder. Paa det omgivende Land bo Kimbrer (Cimbri) og Teutoner (Teutoni); bortenfor dem Germanias yderste Folk, Hermoner (Hermones). Han forlader derpaa Germania og gaar videre til Sarmatia, som han synes at lægge vestenfor Floden Veisel (Visula), hvilken allerførst af ham nævnes. Han kommer derfra til Scythia, hvis nordlige Deel er ubeveelig formedelst Sne og Kulde, og hvor han tænker sig de ripæiske Bjerger strække sig omtrent i Retning med Oceanet. Endelig standser han ved det kaspiske Hav og gaar nu ober til at opregne Derne i Oceanet, ligeledes fra Vest mod Øst. Han omtaler Britannia og den i Nord for samme liggende Juverna (Ireland), Orcaerne og flere af de britiske Der. Han kommer derpaa til Derne i den codanske Bugt, af hvilke han kun nævngiver Scandinavia (eller efter en anden Læsemaade Codanonia), den største og frugtbareste af dem, beboet af Teutoner. Lige ober for Sarmatia ligge Der, der ved lavt Vand ere landfaste. Her bo Dæoner (Oæones), der leve af Fuglewæg og Havre, Hippopoder (Hippopodes) med Hestefødder og Satmaler (Satmali, eller efter en anden Læsemaade Panoti) med Øren saa store, at de i dem kunne hulle deres hele Krop. Ligeober for Scythia's Kyst ligger Thule, omtalt i græske og romeriske Digte; her sees Solen ved Sommerfolhverv

www.libtool.com.cn
 hele Natten. Fra Thule gaar han over til at omtale Den Taurica eller Taurica i det kaspiske Hav ¹⁾).

Denne hele Beskrivelse røber endnu meget dunkle og tildeels falske Forestillinger om Norden. Man seer ikke tydelig, om Forfatteren ved sin danske Bugt har tænkt sig Havet i Vest for Jylland med det mange smaa Der, eller Østersøen. Navnet Codanus forklares uder Tvivl rigtigst som en Forvanskning af Godanus d. e. den gotiske, og hentyder altsaa paa Goterne som et deromkring boende Folk. Det Land, der danner Bugten, kan man ei antage at være noget andet end Jylland, eller, som Romerne kaldte det, den kimbriske Halvø, og paa den er det følgelig han anviser Kimbrer og Teutoner deres Bolig. Om disse Folknavne kunne vi med Sikkerhed paastaa, at intet af dem vedkommer den norrøne Folkestamme. Med Hensyn til Kimbrerne komme vi længere hen til at fremsætte vor Mening. Navnet Teutoner betegner neppe noget bestemt Folkeskærd, men deels den tydske Folkestamme som et Heelt, deels en Hovedgreen af den, nemlig den nedertydske. Mela har aabenbare intet tydeligt Begreb havt om de forskjellige Grene af den tydske Folkestamme, og vi kunne saaledes af de her forekommende Udtryk ei slutte videre, end at det er tydske Folkeskærd, om hvilke han taler ²⁾).

Bortenfor d. e. i Øst for Kimbrerne og Teutonerne sætter Mela Hermonerne, som han kalder det yderste af Germanias Folkeskærd. At dette Navn ligeledes betegner en større Green af den tydske Stamme (den overtydske Green), vil senere vise sig ved Undersøgelser af Plinius's og Tacitus's Beretninger. Deres Bopæle maa efter nærværende Beskrivelse søges i det østlige eller nordøstlige Lydsland.

Med Hensyn til Melas Scandinavia eller Codanonia svæber man atter i Ubished, om han dermed mener den nordlige Deel af Jylland, hvilken han har anseet for en Ø, eller nogen af de østenfor liggende danske Der eller endelig det Sydlige af det nuværende Sverig. Men hvorledes end Mela selv har tænkt sig det, saa bliver det høi rimeligt, at de Underretninger, paa hvilke han bygger, egentlig har gjældt det sidstnævnte Land, hvor de senere, bedre underrettede, Ge-

¹⁾ Pomponius Mela de situ orbis III 3—6.

²⁾ Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 282—290.

grapher bestemt lægge deres-Scandinavia og Scandia. Ogsaa her sætter han som Beboere Teutoner, altsaa tyske Folk.

Længer mod Østen bevæger han sig i en Fabelverden, som han, efter Navnene at dømme, maa have fundet i ældre græske Beretninger, for hvilke igjen Misforstaaelser eller Opdigtelser, eller maaskee en Blanding af begge Dele ligger til Grund.

Ogsaa Thule har Mela fra Grækerne; og om dette gaadefulde Lands Beliggenhed hverken giver han sine Læsere, eller synes han selv at have hadt noget tydeligt Begreb. Man finder i det Hele i Melas Beskrivelse umiskjendelige Spor til, at han har hørt om de nye Opdagelser i Norden, som Romerne i hans Tid havde gjort; men tillige, at de Underretninger, han derom erholdt, have været meget ufuldstændige.

Langt bedre underrettet om Norden er Plinius, der selv en Stund havde opholdt sig i Frisernes og Chaukernes Land¹⁾, og som tydelig sees at have benyttet Erfaringer, indhentede ad meer end een af de oven omtalte Veie.

Plinius støtter sig i sine Anskuelser af Jordkloden i det Hele til de græske Geographers Theori og stemmer i saa Henseende med Mela. Efter at have beskrevet Landene ved Middelhavets Nordkyst i Retningen fra Vest mod Øst, og dernæst Landene i Nord for det sorte Hav, gaar han over de riphæiste Bjerge, hvis Beliggenhed han tænker sig ligesom Mela, og følger derpaa Europas ydre Kyst langs det nordlige Ocean, fra Øst mod Vest lige til Gades og Hercules's Støtter.

I denne Beskrivelse støder han først paa flere Der ved Scythias Kyst. Han veed imidlertid kun efter forskjellige ældre græske Forfattere at nævne to, nemlig Raunonia, beliggende een Dags Seilads fra Scythia, ved hvilken Øs Kyster der fandtes Rav, og den umaadelig store Baltia eller Basilia. Han har ogsaa hørt tale om Der i disse Egne, paa hvilke bo Doner, Hippopoder og langørede Fanesier. Han ansøger fremdeles efter navngivne ældre græske Kilder, at det nordlige Ocean udenfor Scythia kaldes Amalchius, hvilket Navn i de derboende

¹⁾ Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 311.

Folks Sprog skulde betegne det sammenfrosne; men at det Kimbrerne kaldes Morimarus d. e. det døde Hav, lige til Forbjerg get Rubeas, udenfor hvilket det benævnes Cronium.

Fra Ingævonerens Stamme (gens Ingævonum) — siger han — hvilken er den første (fra Osten regnet) til Germania hørende, blit Underretningerne bestemte. Det store Sævo Bjerg (immense Sævo mons), ikke mindre end de riphæisse Bjerge, danner her lige t Kimbrernes Forbjerg (Cimbrorum promontorium) en stor Bug som kaldes Codanus og er opfyldt med Der, af hvilke den mest be kjendte er Scandinavia, „hvis Størrelse endnu er udforsket.“ Ifku en Deel af den er, saavidt bekjendt, beboet af Hillevionernes Stamm (Hillevionum gens), der er fordeelt i 500 Hæder (pagi) og kalde Landet en anden Verden. Af en lignende Størrelse holder ma Eningia (efter en anden Læfemaade Epigia) for at være, og Nogl berette, at denne beboes lige til Floden Vistula af Sarmater, De neder, Scirer og Hirrer. Der skal være en Bugt, som kalde Kypipenus (sinum Cylipenum vocari), og i dens Munding skal De Latris ligge; i Nærheden deraf skal være en anden Bugt Lagnus, de støder til Kimbrerne. Kimbrernes Forbjerg, der stikker langt ud i Hæ vet, danner en Halvø, der kaldes Cartris. Der udenfor (inde d. e. Vesten) ere ved Romernes Krige 23 Der bleve bekjendte, blandt hvil Burchana og Glessaria. Den sidste er bleven tillagt dette Navn af 1 romerske Soldater, fordi de der fandt Nav; af Barbarerne kaldes de Austrania.

Bed hele dette Hav (nemlig i Vest for den kimbriske Halvø) — siger han videre — bo germaniske Folkefærd lige til Floden Scald (Schelde). Af Germanerne ere der fem Folkeslag (genera): 1) Vi dilli, til hvilke høre Burgundiones, Varini, Carini, Guttones; 2) Ingævones, til hvilke høre Cimbri, Teutoni og Chauci; 3) Istævone nærmest Rhinen; 4) Hermiones, til hvilke høre Svevi, Hermund Chatte, Cherusci; 5) Peucini Basternæ, grændsende til Dacia. Disse Folkeslags Beliggenhed mod hinanden indlader han sig ikke paa næ mere at bestemme. De vigtigste Floder, som falde ud i det nordl Ocean, nævner han ligeledes fra Ost mod Vest: Guttalus (Pregele)

www.libtool.com.cn

... (The following text is extremely faint and largely illegible due to heavy noise and low contrast. It appears to be a list of entries or a table of contents, possibly containing names and dates. Some faint words like "Amisano" and "C..." are visible at the top.)

han intet andet kan mene end sin egen Tidsalder's Dydagelser gjennem Romernes Krige, Sætoge og Handelskreiser¹⁾.

Naar vi betænke, at Plinius i sin Beskrivelse her gaar fra Øst mod Vesten, saa kunne vi ei andet end antage hans cödaniske Bug for Østersøens vestlige Deel, og hans Halvø Cartris med de kimbriske Forbjerg for det nordlige Jylland. Vel findes ikke her noget, som svarer til hans store Bjerg Sævo; men det bliver høi sandsynligt, at han har misforstaaet et Nygte om den store norske Fjeldstrækning og hensat denne paa den kimbriske Halvø.

Plinius's Scandinavia er sikkert den sydlige Deel af den norske-svenske Halvø. Folknavnet Hilleviones minder om de norske Elkarbúar d. e. Elvboere, almindelig kaldte Alfser, hvilke fra ælt gammel Tid boede i Alfheim (Álfheimar) i det sydøstlige Norge mellem Gætælvi i Syd og Raumelvi (Blommen) i Nord og havde et Navn af sine Bopæle ved sidstnævnte store Elv²⁾. Det er høist sandsynligt, at Plinius's Kjenndskab til Scandinavia fortrinlig skrives fra Beretninger af de efter Germanicus's Tog hjemkomne Skibbrudne af hvilke nogle, efter at være ved Stormen kastede langt ud i det vilde Hav og norden om Jylland, siden ved Wind og Strøm kunne være drevne ind til Kysten i Nord for Gætælven, altsaa til det Land, hvor Alfserne boede. Hillevionerne kaldte deres Land en anden Verden. For at forklare os denne mærkelige Beretning, maa vi gjenkalde i Grindringen Benævnelserne norrøenir menn og Nordrvegr hvormed Nordmændene som Folkestamme betegnede sig og det Land de havde inde, i Modsetning til sudrøenir menn og Sudrvegr, hvor de betegnede den tydske Folkestamme og dens Land. Tacitus beretter, at Tydsterne i deres gamle Folkesange uledede deres Herkomst fra Guden Tuiscon, Jordens Søn, og hans Søn Mannus³⁾. Dette antyder umiskjendelig, at den tydske Folkestamme til at betegne sig selv som et Heelt oprindeligen har brugt Benævnelser som gotiske þiuda d. e. Folk (svarende til det oldnorske þjóð) og mæller mannos d. e. Mænd (det oldnorske menn)⁴⁾; at den altsaa

¹⁾ Plinii hist. nat. II 67 og 108 jfr. m. XXXVII 3.

²⁾ See ovenfor S. 34.

³⁾ Taciti Germ. 2.

⁴⁾ J. Grimms Deutsche Gram. (2te Ausg.) I 602 og 610.

332 333

Modsatning til andre Folkestammer har anseet sig for Folk eller Mænd i udmerkende Betydning. Men netop det samme har været Tilfældet med Nordmændenes Stamme; derom vidne baade de ovenanførte Benævnelser paa deres Folk og Land, og desuden Navnet Mannheimr d. e. Mændenes Hjem eller Verden, hvilket de i enger Betydning tillagde deres eget Hjem; thi i det oldnorske Sprog betyder Ordet heimr baade Hjem og Verden — Begreber, som hos mindre dannede Folk let flyde sammen. Hillevionernes Udsagn, at deres Land var en anden Verden, viser tydeligen, at man her er paa Grændsen imellem tvende store Folkestammer, der hver for sig have benævnt sig som et Heelt med det udmerkende Navn Mænd, og dog anseet sig for indbyrdes forskellige, for modsatte hinanden. Ved Gøtaelven opbærer det gotiske Navn, det Navn, som umiskjendelig vidner om en ældre tydsk Befolkning. Nord for denne Elv begyndte med Alfernes Fylke, med Alfheim, Nordmændenes Hjem i Norden; begyndte deres Nordvegr, modsat Sudrvegr d. e. deres nordlige Strøg, modsat det sydlige eller Tydskernes; — fort deres egentlige Mannheimr eller Verden. I de norrøne Alfers Mund bliver altsaa det Udtryk, som Plinius tillægger sine Hillevioner, ganske naturligt. Vi fornemme deri en Stræben hos Landets Beboere, at gjøre det ret indlysende for de Fremmede, at de henhørte til en egen Folkestamme, forskjellig fra den Romerne bekjendte tydske, til hvilken disse have været tilbøielige til at henregne dem. — Hvad Alferne sagde om den Folkestamme i det Hele, hvortil de hørte, det misforstode Romerne som noget, der gjaldt Alferne alene. En lignende Misforstaaelse synes at stikke i Beretningen om de 500 Hereder, som Hillevionerne skulde bebo. Og hvorledes kunde Misforstaaelser undgaaes her, hvor der handles mellem Folk af ganske forskjelligt Tungemaal? Endogsaa om Romerne have haft Tydskere med sig som Lodser eller Dolke, saa maa man vel antage, at en Tydskers Sprog fra Abinlandene var saa forskjelligt fra Nordmændenes, at den mundtlige Meddelelse mellem de Skibbrudne og Landsfolket endda havde sine store Vanskeligheder.

Der er saaledes formeentlig al Grund til at antage, at Plinius's Hillevioner ere de norske Alfer, at sølgelig den norrøne Folkestamme allerede til hans Tider har strakt sig i Syd lige til Gøta-

elven, hvor Grændsen har været imellem dem og de tydske Goter; -- hvorhos det tillige er rimeligt, at fra Alferne ere, ved hjemkomne romerske Skibbrudne, Efterretninger ei alene om dem selv, men ogsaa om andre Lande i Norden komne til Plinius's Kundskab.

Navnet Scandinavia er uden al Tvivl en latiniseret Form af et gammelt gotisk Navn, svarende til det oldnorske Skáney, hvormed, som bekjendt, det nuværende Skaane betegnedes. Men Romerne udstrakte Navnet langt videre og betegnede dermed hele den sydlige Deel af den norsk-svenske Halvø, og saa vidt mod Norden, som den var dem bekjendt. At de overførte paa det Hele netop den sydlige Deels Navn, kan man neppe forklare anderledes end deraf, at det først kom dem for Dre, og det rimeligviis over Østersøen. Et Par af de romerske Skibbrudne fra Germanicus's Tog er efter al Sand synlighed kommet lige ind i dette Hav; det var disse, som Angrivarerne siden løstjæbte og sendte tilbage til deres Landsmænd. De har maastee strandet paa den skaanske Kyst og saaledes lært den at kjende de have hørt Landets Navn og hjembragt det med sig. Om end ifl noget i selve Navnet har ledet dem til at ansee Landet for en stor Ø saa har det været nødvendigt for den romerske Geograph at gjøre dertil for at faa det passet ind i de gjængse geographiske Systemer som ikke tillode ham at antage Fastland i Nord for den germaniske farmatistiske og skythiske Kyst. Er vor Mening rigtig, at Gillebionererne ere de norske Alfer i Nord for Gøtaelven, saa kunne vi umulig antage at det er ifølge deres eget Udsagn, at Plinius gjør dem til Beboere af Scandinavia. De have vist aldrig angivet sig som Indbyggere af Skáney eller Skaane. Men de Romere, som bragte Efterretninger om dem til sine Landsmænd, havde erfaret, at det Land, Gillebionererne beboede, var samfast med en vidtløftig Landstrækning mod Syden. Denne Underretning satte Geographen i Forbindelse med hvad han havde hørt om Scandinavia: dette blev nu gjort til en af uudforsket Størhed, og Gillebionerne satte som et Folk paa samme. Han ansaa dem ifl for det eneste Folk der; han siger tværtimod, at de kun beboede en Deel af Den, men vare det eneste Folk der, som han kjendte af Navn.

Plinius er, ved at omtale Scandinavia, kommen ud af sin egentlige Retning fra Øst mod Vest. Han er i sin Beskrivelse kommen til

333 334

bage paa den timdrifte Halvøs Østside, ind i den codanste Bugt, og fortæller nu at meddele de nye Opdagelser, som her vare gjorte, uden at bekymre sig om deres Uoverensstemmelse, idetmindste i Navnene, med de ældre græske Beretninger, som han ovenfor har anført. Alt, hvad han nu fortæller, synes især at grunde sig paa Efterretninger af de fra Østersøen hjemkomne Romere.

Eningia eller Epigia kan ikke betegne andet end Landene ved Østersøens østlige Kyst. Om Navnet maastee skulde være en Fordreining eller en Afstriverfeil for Finningia, og saaledes fortrinlig betegne det nuværende Finland, lader sig neppe afgjøre. Forfatteren maa atter, for at blive sit System tro, gjøre denne Landstrækning til en Ø, „ikke mindre end Scandinavia,“ og det uagtet han selv tydeligen røber, at hans Hjemmelsmænd ei have haft denne Anskuelse, men tænkt sig det som et Fastland, der „beboedes lige til Vistula (Weirel)“ d. e. indsluttede Østersøens østlige Kyst lige til hiin Flod. Som Beboere af denne Kyst nævner han Sarmater, Bener, Scirer og Hirrer. De to første Navne ere noksom bekendte og betegne — det første fortrinlig, det andet udelukkende — Folk af den slaviske Stamme. Det tredie forekommer flere Aarhundreder senere som Navn paa et — rimeligviis tydsk — Folk, der i Folkevandringerens Tid var nær forenet med Rugierne¹⁾.

Paa disse Kanter sætter vor Forfatter Bugten Cylipenus. Dette Navn, udtalt Kylipenus, minder uvilkaarlig om Folketnavnet Kypingar, hvilket i vore gamle norske historiske Mindesmerker forekommer som Betegning for et Folk i det nuværende nordlige eller nordvestlige Rusland, et østligt Nabofolk til Finnerne²⁾. Navnet Kypingaland findes ogsaa at have været brugt af de gamle Nordmænd som eenstyvende med Gardarike eller dettes nordlige Deel³⁾. Man maa herved

¹⁾ Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 341. Denne lærde og grundige Forfatter antager vel, at Plinius sætter ovennævnte fire Folk som Beboere af Østersøens Kyst i Vest for Weirelen (l. c. S. 313 og 317); men lægger man nøie Mærke til Sammenhængen i Plinius's Beretning, saa kan man her ikke tvivle om, at han gaar fra Østen mod Vesten, og følgelig er Taleren aabenbare om Landene i Øst for Vistula. Mannerts Paastand, at Plinius slet intet vidste om den østlige Halvdeel af Østersøen (l. c. S. 325), er altsaa urigtig.

²⁾ Egils Saga 10.

³⁾ Berlauff Symbolæ ad geogr. med. ævi p. 9; Rymbogla III 9 32.

ledes til den Formodning, at sinus Cylipenus egentlig er en Latinisering af et oldnorsk Navn Kylpingabotn, eller af et dertil svarende gotisk, hvormed disse Folk dengang have betegnet en af de fra Østersøen i det nuværende Rusland indstrømmende Bugter. Plinius har aabenbare udstrakt Navnet til hele den østlige Deel af Østersøen lige til hans Scandinavia's Sydspidse. — Den Latris, som nu ligger ved denne Bugts Munding, passer da paa Sjælland. Her lægge vi de gamle Sagaer det berømte Kongesæde Hleidrar. Dette Navn har neppe sin Rod i det oldnorske Sprog, uagtet man lettelig sees at det er beslægtet med det norske Gaardsnavn Hladir; i det Gotisk derimod betegner Ordet Hleipra ligesom et Tabernakel, et Tempel¹. Romerne have hørt Goterne omtale deres hellige, paa en Ø beliggende Offersted, deres Hleipra, og have strax gjort dette til hele Dens Navn. — Nær herved er Bugten Lagnus, der støder op til Kimbrerne d. i. til den kimbriske Halvø's nordlige Deel (thi nordlig paa den jydsk Halvø tænkte man sig egentlig Kimbrerne at bo, som sees af Tacitus's og Ptolemæus's Beretninger). Beliggenheden passer aldeles paa det nuværende Kattegat, og Navnet synes med en ubetydelig Forvanskning at være det gotiske Ord lagus (omtrent svarende til det oldnorske lögr), Sø, Hav²). Man merter altsaa tydelig paa selv Lands- og Havnnavnene hos Plinius, at de tydske Goter da have været Beboerne af de danske Øer og af den sydlige Deel af det nuværende Sverige, ligesom vi ogsaa vide, at de baade dengang og før tidligere boede paa Østersøens sydlige Kyst. Det var selvfølgelig ganske i sin Orden, om dette Hav's vestlige Deel af Romerne benævntes efter de Godanus eller Codanus, hvis ikke dette Navn maaskee snarere er latiniseret Form af et tydsk, der har betegnet det samme.

Plinius er nu i sin Beskrivelse kommen tilbage til den kimbriske Halvø og gaar i sin oprindelige Orden over paa dens vestlige Side De 23 Øer, han her omtaler, ere Øerne ved Friisland og ved Søderjyllands eller Hertugdømmet Slesvigs Vestkyst. I Navnet Burcha: gjenkjende vi den nuværende Ø Borkum ved Mundingen af Bugt Dollart i Nærheden af Staden Emden.

¹) J. Grimms Deut. Gr. I 603.

²) J. Grimms Deut. Gr. II 464.

De nordlige Lande, som Plinius hidtil har beskrevet, ansaa han for Dele af Germania, eller vidste idetmindste ikke bestemt at skjelne dem herfra. — Hans Inddeling af Germanerne i fem Hovedfolkeslægter tyder tydelig, at han har hørt omtale forskellige Grene af den tydske Folkestamme; men han har neppe opfattet Forgreningen rigtig. De Hovedgrene, til hvilke Tydskerne selv henværte sig, vare — som senere vil sees af Tacitus's Beretning — ifkun de trende: Ingævoner, Istævoner og Hermioner. Plinius's første Klasse, Windiler, og femte Klasse, Peuciner, skriver sig upaatvilelig fra en Forværling af Navne paa enkelte Folkfærd med Navne paa større Afdelinger af Stammen; og ligesom Windilerne (Wandaler hos Tacitus) med de derunder henværte Folk bør gaa ind under Ingævonerens Green, saaledes synes Peucinerne at have hørt til Hermionernes. For Resten er vistnok heller ikke hans Fordeling af de enkelte tydske Folkfærd under de trende virkelige Hovedgrene ganske paalidelig. Saa meget fremlyser imidlertid af hans Beretning, at Ingævoner (derunder indbefattet Guttoner eller Goter) fortrinlig have dannet Befolkningen i Landene om den nordiske Bugt d. e. i det nuværende Danmark og sydlige Sverige, og at denne Green af den tydske Folkestamme igjen mod Norden stødte til Hillebionerne, et Folk af en anden Stamme, nemlig den norrøne.

Fra Germania gaar Plinius til Britannia, og kommer herved ad en anden Vej atter tilbage til det skandinaviske Norden, især dets nordligere Egne. Hovedpunkterne i denne hans Beskrivelse ere: Thule, Nerigos og Scandia.

Sandsynlighedsvis udspringer hans Beljendstak til de af ham saaledes benævnte Lande af tre Kilder: af Grækerens ældre Fortællinger om Thule, af Hellenionernes eller de norske Alfvers Beretning til de romerske Skibbrudne fra Germanicus's Tog, og endelig af de Dydagelser, som vare gjorte, da den romerske Flaade under Keiser Claudius's Regjering omseilede Britannia.

Den første Kundskab om det i det høieste Norden beliggende Thule have Sydeuropæerne uden Tvivl erholdet ved Pytheas fra Massilia og over Britannia; deraf den Forbindelse, hvori disse tvende Lande altid sættes med hinanden. De nærmere Omstændigheder herved skulle

vi nedenfor betragte, naar vi komme til at handle om Pytheas og hans Beretninger om Norden. At Plinius her følger den ældre Forestillin er saa meget mere at undskyldes, som det maatte være ham bekjend at den romerske Flaade paa sin Omseiling af Britannia havde seet eller idetmindste troet at see hiint sneedækkede Land. Der er, baade ifølge Plinius's og Andres Beskrivelse, al Anledning til at tro, at man i Thule oprindelig har villet betegne det nordlige Norge; men samme Forhold som de Gamles geographiske Kundskaber vare ufuldstændige, vare ogsaa deres Begreber om dette Lands sande Beliggenhed vakkende. Snart tænkte man sig det fjærrere, snart nærmere Britannia, hvilken man forestillede sig af en langt videre Udstrækning mod Nordøst, end den virkelig har; snart ansaa man det reent ud som Fabelland. Plinius yttre ingen Tvivl om dets Tilværelse, ligesom lidet som om det sammenfrosne Hav, hvilket skulde være i dens Nærhed.

Men han har ogsaa hørt tale om andre Øer i disse Farban og om den største af dem alle, Nerigos. Man kan her umulig mistænke en latinsk eller græsk Form af Navnet Norvegr eller Noreg det Navn, som Nordmændene selv gave deres egentlige Hjem i Norden og som i sin Oprindelse staar i en uadskillelig Forbindelse med det Folkens navn og historiske Forholde. Navnet, som hverken forekommer før eller senere hos de græske og romerske Geographer, er sandsynligvis først kommet Romerne for Øre hos Hillebionerne. De i Havet omtumlede Romere, som vi antage senere at være strandede paa Hillebionernes eller Alfernes Kyst, have haft det sydvestlige Norge langt ud i Havet synlige Høder i Sigte. De maatte lettelig skjønne at de her saa et Land af en overordentlig vid Udstrækning. Ved drives for Storm og Strøm længer imod Øst tabte de dette Land i Sigte — en naturlig Følge af dets sterke Indbøining mod Norden. De havde altsaa efter deres Mening passeret en uhyre stor Ø. Da endelig strandede paa Alfheims Kyst og hos Beboerne søgte Underrøttelse om det Land, de i Forbifarende havde seet, er dem blevet svar at dette var Nordrøvegr. Romerne havde nu deres Ø Nerigos. Men nu Indbyggerne videre søgt at gjøre dem begribeligt, at Landets Række strakte sig vidt mod Norden og var omgivet af mange Øer, at i

var fuldt af Bjerge (i det Oldnorske björg); have de desuden nævnt enkelte Punkter af Landet ved Navn, saa kunde Romerne lettelig ved Misforstaaelse slaa sig i Tankerne andre Der, som Bergi og Dumna. Betydede de dem endelig, at i Landets nordligste Deel Solen ved Midsummer ikke gik ned, og ved Midvinter ikke kom over Synskrebsen, og at man for did søveis — thi dengang som langt senere var uden Tvivl længere Landreiser noget usædvanligt i Norge —; saa havde Romerne atter en ny fjærrt i Norden beliggende D, i hvilken Plinius, naar han hørte de hjemkomnes Beretning, naturlighviis ikke kunde andet end gjenkende det berømte Thule, til hvilket man altsaa kunde seile ligesaavel fra Nerigos som fra Britannia.

I det Scandia, som Plinius ved denne Leilighed nævner, er det høist rimeligt, at der ikke stikker noget andet Land, end netop det samme, som han før har benævnt Scandinavia. Alferne have vidst at fortælle Romerne ei blot om Landet i Nord, men ogsaa om det nærmeste i Syd. De have i deres Sprog omtalt det nuværende Skåne under Navnet Skåney; dette gjorde Romerne til Scandia. Plinius har ikke under dette Navn villet erkjende det samme Land, som han igjennem andre Kilder havde hørt benævne Scandinavia. Han maatte nu gjøre dette Scandia til en egen D, og da Navnet engang i den Beretning, han her nærmest fulgte, var sat i et Slags Forbindelse med Nerigos, og dette igjen med det oprindelig fra Britannia bekjendte Thule, saa kan man ikke undres paa, at han henfører denne hele Samling af nye opdagede Lande, eller efter hans Begreb Der, til Britannia og ikke til Germania.

Vi see let, af hvilken overordentlig Bigtighed Plinius's Efterretninger ere, naar man opfatter dem i deres rigtige Sammenhæng og med stadigt Hensyn til deres Kilder, saavel som til Forfatterens geographiske Begreber i Almindelighed. Vi finde hos ham uden Sammenligning flere og bedre Oplysninger om vort Norden, end hos nogen anden græsk eller romersk Geograph, ikke alene før hans Tid, men endog igjennem mange paafølgende Aarhundreder. Det var sammenstødende Tilfælde, som satte Plinius i denne Henseende paa det Punkt, hvorpaa vi see ham at staa. En stor Deel af de i hans Tid hændelsesviis gjorte Opdagelser hverken benyttedes eller forfulgtes. Mange af

de Landsnavne i vort Norden, som Plinius veed at nævne, forsvind ligesaa snart som de ere hørte; men den indre Sammenhæng borger for hans Troverdighed.

Tacitus var maaskee med Hensyn til vort Norden ligesaabel, ja visse Retninger endog bedre underrettet end Plinius, men han var en Historiefrieger, ikke Geograph. Han giver i sit med Rette berømte Stykke om Germania en Skildring af Folkene, ikke af Landene. At han med Sælskab forbigaar meget, som af Plinius omtales, dertil maa man søge Grunden ikke i Uvidenhed eller Mistro, men ene deri, at en saadan Beretning ikke laa i hans Plan.

Det er aabenbart, at Tacitus henregner til sit Germania alst det af vort Norden, som til hans Tid var Romerne bekjendt; maaskee Thule undtaget, og hvad som dermed tænkes at staa i Forbindelse hvilket han ifølge sin Tids Anskuelse nærmere maatte henføre til Britannia, og derfor her lader uomtalt¹⁾.

Uf Tacitus's forhen omtalte Beretning, at de gamle Tydskere deres Folkesange udlede deres Stamme fra den af Jorden fødte Gud Tuison og dennes Søn Mannus, maa vi slutte, at Stammen, naar den vilde betegne sig i det Hele med et almindeligt Navn har brugt Ord i sit eget Sprog, som have udtrykt Begrebet Folk eller Mænd. Uf et saadant Ord — det gotiske *hiuda* eller noget tilsvarende i et af de andre tydske Sprog — synes ligesom den nu brugelige Benævnelser, *Deutsche*, saaledes ogsaa Romernes *Teutones* eller *Teutoni* at maatte udledes. Det bliver altsaa en Vildfarelse hos de gamle Geographer, naar de gjøre dette sidste til Navn for et enkelt Folk af den tydske Stamme; *Teutones* i saadan Bemærkelse have ud Tvivl aldrig været til, men vel et tilsvarende tydske Navn, hvorunder den hele vidtløftige Folkestamme, og vel fortrinligvis dens nederste tydske Green, stundom selv indbefattede sig, og hvis Betydning er

¹⁾ At Thule ikke var Tacitus ubekjendt, men at han tænkte sig det paa en Maade som henhørende til de britanniske Øer, sees af hans *Agricola* 10. At han omtaler Scandinavia, har uden Tvivl sin Grund deri, at han her blot fremkaldte Landets Navn, men intet vidste at anføre om de der boende Folks Sædvaner og Karakterer; og Skildringen af Folkene er som sagt hans Hovedsag.

merne misforstode. — Navnet Germaner er efter Tacitus's Udsagn i sin Oprindelse keltisk og tillagt Stammen af Gallerne¹⁾.

Tacitus beretter videre, at de gamle tydske Folkesange gave Mannus tre Sønner, efter hvis Navne Germanerne deelte sig i Ingævoner (Ingævones), nærmest Oceanet, Hermioner (Hermiones), de midterst boende, og Istævoner (Istævones), de øvrige; dog bemærker han, at Nogle ogsaa antog flere af de enkelte Folkens navne for lige saa gamle og ligeledes udsprungne fra Guderne²⁾.

Vi see heri en af Tydskerne selv udtalt Erkjendelse, at deres Folkeslæmme fra ældgammel Tid deelte sig i trende Hovedgrene. Men denne Forgrening var, ifølge Tacitus's Udtryk, uafhængig af den bestaaende Inddeling i Folkesærd, eller, om man saa vil benævne det, Stater. Dens Grundvold maa altsaa have ligget dybere, ligesom og dens Særfjende maa have været for Stammen selv i det Hele sterkt i Dine faldende. Vi mindes her uvilkaarlig om de tre ved deres Sprog sig adskillende Grene af den tydske Stamme, hvilke vi have fundet at bestaa saa langt tilbage i Tiden, som vi kunne forfølge det tydske Sprog, og hvilke vi maa antage allerede ved Stammens Indvandring fra Østen at have udgjort tre Hovedafdelinger af den, nemlig: den gotiske, den øbertydske og den nedertydske — og det kan neppe anses for en ugrundet Formodning, at denne Forgrening netop svarer til den hos Tacitus antydede. Af nærværende Beretning, sammenholdet med ovenanførte hos Plinius, tro vi altsaa at kunne slutte, at Ingævonerne (det indre Lands Folk?)³⁾ betegne den gotiske Green⁴⁾, Istævonerne (Vestfolket?), nærmest Rhinen, den nedertydske Green, og

¹⁾ Tac. Germ. 2.

²⁾ Tac. Germ. 2.

³⁾ Grimms Deut. Gr. (1ste Ausg.) 1ster Th. S. XLIII.

⁴⁾ Med denne Forklaring af Ingævonerne skriver ingenlunde Tacitus's Angivelse af deres Bopæle „nærmest Oceanet;“ thi Østersøen var for ham, ligesaa vel som Nordøen, Oceanet, og man tænkte sig uden Tvivl paa de Liden hinat store Hav netop saa meget aabnere og vilbere, som man kom længere mod det ubekjendte Østen. For Tacitus, ligesom for Plinius, vare altsaa Ingævonerne Beboere af Germanias, med Hensyn til Romerne, fjærreste Kyster, og af de ved disse formeentlig beliggende Øer. At derimod denne Green med Hensyn til de vestligere, ved det rette aabne Ocean boende Nedertydske, af disse deres egne Stamforvandre, der naturligvis bedre kjendte de sande Forholde, benævntes „det indre Lands Beboere“ (hvis ellers denne Forklaring af det høist dunkle Navn er rigtig) — det var ganske i sin Orden.

Hermionerne (hvis Navn aabenbare har sin Rod i det gotiske *mana* og gammel=overtydske *irmin*, hvilke Ord igjen svare til det norske *jörmun*, der synes at betegne Jorden) den overtydske Gre Forøvrigt tager Tacitus i sin paafølgende Opregning af de enkelte germaniske Folk intet Hensyn til hine tre Hovedgrene.

Han begynder (Kap. 28) sin specielle Beskrivelse med de beboende Folk, af hvilke han sidst omtaler Frisii, der bo fra Rhinen til Oceanet. Dette — siger han — havde Romerne besøgt, men v dog ikke komne til de Hercules's Støtter, om hvilke der gik et Ny Drusus manglede ikke Mod og Villie til at opsøge dem, men Deo forhindrede ham (Kap. 34).

Germania — siger han videre — danner mod Norden stor Bøining (in septentrionem ingenti flexu redit), og der bo fi Chauci (Kap. 35); ved Siden af dem (mod Osten inde i Land Cherusci og Fosi (Kap. 36). Paa den samme Bøining af Germania nærmest Oceanet, bo Cimbri, „nu et lidet, men meget berømt Fc (Kap. 37).

Han gaar derpaa over til at omtale Svevi, hvilke — siger I — have den største Deel af Germania inde. De udgjøre ikke eet Fc men mange Folkescærd indbefattes under dette almindelige Navn (K 38). De ældste og ædleste af dem skulle være Semnoner. Hos di er der i en hellig Skov et Offersted, hvilket alle Folkescærd af sam Stamme besøge ved deres Afsendinger. Det er et mægtigt Folk anseer sig selv for Svevernes Hoved (Kap. 39). — Longobardi et tappert Folk, der uagtet sin ringe Talrigbed veed at forsvare imod de mægtigere omkringboende Folkescærd. Næst dem bo Reudig Aviones, Angli, Varini, Eudoses, Suardones og Nuithones imell Floder og Skove. Der er intet mærkeligt ved dem, uden at de dyrke Hertha d. e. Moder Jord (Terra mater). De tro, at I tager Deel i de menneskelige Anliggender og drager om blandt Folke Paa en D i Oceanet er der en hellig Skov; og her findes den G inden indbiede Bøgn, som er tækket med et Klæde, og som ikkun Prest maa røre. Han fornemmer, naar Gudinden indfinder sig i Helligdom, og ledsager ærefrygtsfuld hendes af Kær trutne Wo Da er der Glæde og Høitid paa hvert Sted, som hun hædrer med

Besøg. Da hvile alle Waaben, og der hersker en almindelig Fred. Endelig; naar Gudinden er mæt af Omgangen med de Dødelige, ledjager Presten hende tilbage til hendes Tempel. Derpaa aftoes Bognen og Klæderne, og — hvis man vil tro det — Guddommen selv (numen ipsum) i en skjult S. Træle gaa hermed tilhaande, hvilke strax derpaa druknes i samme S. Heraf en hemmelighedsfuld Rædsel, en hellig Ubidenhed om hvad det er, som Ingen seer uden med Tab af Livet (Kap. 40). — Denne Deel af Sveberne — vedbliver han — strækker sig til Germania's mindre betjendte Egne (Kap. 41). Han forlader dem for at omtale de Romerne nærmere boende svevise Folkelærd. Han begynder med Hermunduri ved Albis's (Elbens) Udspring, nævner derpaa, idet han gaar mod Sydost, Narisci, Marcomanni, Qvadi og flere i samme Strøg boende Folk (Kap. 41 - 42). Det han derpaa atter vender sig mod Norden, bemærker han, at Svevia gennemstjæres af en stor Fjeldstrætning. Paa hiin Side af denne (d. e. nordensfor den) indbefattes under Lygiernes vidtstrakte Navn flere Folkelag, af hvilke han opregner de mægtigste. Bortenfor (i Nord for) Lygii bo Gotones, der styres af Konger med noget mere uindstrænkter Magt, end hos de øvrige germaniske (tydske) Folk, dog uden at deres Frihed derved er tilintetgjort (Gotones regnantur, paullo jam adductius, quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem). Næst dem bo ved Oceanet (protinus deinde ab Oceano) Rugii og Lemovii. Alle disse Folkelærdes Særtjende er: runde Skjolde, korte Sverd, og at de styres af Konger (Kap. 43).

Dernæst (mod Norden) ere i selve Oceanet Svionernes Stater (Svionum civitates), der foruden ved deres Folkerighed og Waaben ogsaa ere mægtige ved Flaader. Deres Skibe have begge Stavnne lige, saaledes at de med hvilken Stavn de ville kunne lægge til Land. De bruge ikke Seil og fæste ikke Racerne ved Siderne, for at Skibene kunne være des mere bevægelige. Rigdom er anseet blandt dem, og de have een Hersker over sig, som de ere pligtige at adlyde. Waaben ere ikke hos dem som hos de øvrige Germaner i hver Mands Haand; men de ligge gjemte, og det under en Træls Bevogtning. Oceanet verner nemlig mod pludselige Overfald af Fiender, og det stemmer med Kongens Fordeel, ikke at vække Ustyrlighed blandt de Dræksløse ved at

gibe dem Waaben i Hænde (Kap. 44). — Paa hiin Side af Svionerne er et andet Hav, tungt og næsten ubevægeligt, hvilket med Hættroes at omgive og ende Jorden, fordi der den nedgaaende Sols sidste Glands vedvarer lige til dens Dpgang, saa klar, at den fordunklede Stjernerne. Man tror ogsaa der at høre Gudernes Røst og see deres Skikkelser og straalende Hoveder. Længere naar hverken Nytte eller den sande Natur (Kap. 45).

Han gaar nu over til at omtale det svevifke Havs østlige Kyst. Her bo Aestyi, der i Skikke og Seder ligne Sveverne, men i Sprog mere nærme sig Britannerne. De dyrkte Gudernes Moder og bære som Tegn paa deres Tro Bildsvinebilleder, hvilke de mene beskyt dem, endog midt iblandt deres Fiender. Jærn er sjældent hos dem deres almindelige Waaben er Koller (fustes). De dyrkte Jorden mere Flid, end Germanerne ellers pleie, og ere de Gnefte, som paa deres Kyst samle Haver, hvilket de selv kalde glesum, og sælge det. — Til Svionerne stode Sitonerne's Folk (Svionibus Sitonum gentis continuantur), ifkun forskjellige deri, at de beherskes af en Kvind Her ender Svevia (Kap. 45).

Peucinerne, Venedernes og Fennerne's Folkesæd var det han ei ret, om han skal henføre til Germanerne eller Sarmatern — Peucini, „som ogsaa Nogle kalde Bastarnæ,“ er han, paa Grund af deres Sprog, Seder og Bopæle, mest tilbøielig til at regne for Germaner. — Venedi sværme som Røvere i Skovene og Bjergene: imellem Peuciner og Fenner; de ligne imidlertid Germanerne deri, de have Huse, bære Skjolde og gaa meget til Fods, tværtimod Sarmaternes Stik, der stedse leve paa deres Heste og Vogne. — Fenner ere yderst vilde og fattige. De have ikke Waaben, ikke Heste, intet Huus og Hjem (non penates); deres Føde er Urter, deres Klædning Skind, deres Leie Jorden. Til sine Pile sætte de al sin Lid, og Mangel paa Jærn gibe de disse Od af Been. De leve af Jagt og paa Jagten færdes saavel Kvinder som Mænd. Deres Boliger ere sammenslattede Grene. I denne Levemaade føle de sig lykkelige og rolige. „Trygge for Menneskene, trygge for Guderne, have de omtrent naaet hvad der ellers er det vanskeligste — det at de ei engang har noget at ønske.“ — Det Øvrige — siger Tacitus til Slutning —

148 www.libtool.com.cn
 jabelagtigt, Hællusier nemlig og Orioner med Menneskehoveder
 og Dyrekroppe. Hvorvidt heri er noget Sandt, vil han ei afsjøre
 (Kap. 46).

Dette er Hovedindholdet af Tacitus's Beretning, forsaavidt som den angaar vort Norden. Ved at sammenholde den med Plinius's fremtyser, at nærværende Forfatter har i visse Maader havt nøiagtigere Underretninger om Østersøens østlige Deel, medens han derimod om den vestlige har havt høist dunkle Begreber. Dette antyder uden Tvivl, at han for største Delen har hentet sine Kundskaber om hine Egne af romerske Handlendes Beretninger, der have fareet den ovenfor omtalte Handelsvei til Lands fra Pannonia til Havkysten paa Østersøens sydlige Side; deraf hans nøie Kjendskab til hele Rækken af østgermaniske Folkesærd lige fra Kvaderne til Gotonerne, lige fra Pannonias Nordgrændse til Veirelens Munding. Hans Beskrivelse tjener derfor her til at fuldstændiggjøre Plinius's, ligesom igjen denne med Hensyn til Østersøens nordvestlige Deel tjener til at oplyse Tacitus's.

Tacitus viser, at han har kjendt det Land, hvis yderste Kyst han antager Kimbrerne at bebo, som en fra Germania imod Norden i Oceanet udgaaende stor Halsv. Han synes imidlertid at have tænkt sig denne langt mindre fremspringende, og i Syden langt bredere og med Hovedlandet mere sammensaldende, — følgelig ogsaa Østersøen i Sydvest langt mindre indstjærende, end i Virkelighed er Tilfældet. Hertil maa man nødvendig tage Hensyn ved Bestemmelsen af de Folkesærdes Boliger, som han længer nedenfor hensætter i disse samme Egne.

Til sine Svever henfører han alle det østlige Germania's Folkesærd, samt alle de Folk, han havde hørt omtale som boende mod Nordost. Han søger i sidstnævnte Egne Intet uden enten Germaner eller Sarmater, og som Stjelmærke imellem disse tvende Folkelasser opstiller han itkun den større Naahed og den fuldkomne nomadiske Levemaade blandt de sidste. Naar han veed om et Folk i hine Egne, at det dyrker Jorden, eller dog har faste Boliger, eller at det færdes til Fods, og ikke stedse er til Hest eller lever paa Bogne, — saa er dette ham nok for at hense det til Germanerne, eller idetmindste antage, at de ei ere Sarmater. Dette maa vi aldrig lade

ud af Sigte, naar vi ville betragte hans Udsagn fra det rette Stant punkt. For Resten er det høist rimeligt, at han, endogsaa hvad vi felig germaniske Folk angaar, udstrækker Svevernes Navn for vidt.

Det første svevise Folk, han omtaler, er Semnonerne. Hva enten man nu antager, at et enkelt bestemt Folk herved betegnes, eller at Navnet har været almindeligt for alle svevise Folkeslag i en vi Egn, hvorfra tillige de sydligere boende Svever troede at have sit Udspring, saa bliver Belliggenheden af denne Egn neppe tvivlsom. De maa søges sydlig i det nuværende Brandenburgske, eller i de midterste Dderegne¹⁾. — Næst Semnonerne nævner han Longobarderne. Om disse vide vi med Bestemthed, at de ved Tacitus's Tid boede i de nedre Elbegne, uden Tvivl mest paa denne Flods østlige eller nordlige Side, afflaarne fra det nordvestlige Ocean ved de mellemboende Angriparier og Chauker²⁾. — Derpaa opregner han som deres nærmeste Naboer syv Folk, om hvilke han intet andet merkeligt beretter, end at de tilbade Gudinden Herttha d. e. Jorden. Spørgsmaalet bliver nu: hvor skal man henseette disse?

Betænte vi, at de, efter hele Sammenhængen af Tacitus's Beretning, have boet i Nord for Longobarderne og Semnonerne, at de ei kunne have strakt sig længer i Vest end til Elben, og hvis vestlige Side Chaukernes Land begyndte, og ei længer i Øst end omtrent til Vestgrændsen af det nuværende Pommern, hvor Rugierne, som siden skal vises, maa have boet, — saa indse vi at Intet af det nuværende Tyskland bliver tilovers for dem, uden det Mecklenburgske og Holsteen. Men dette synes at være en temmelig indskrænket Plads for syv Folkesæd. De have upaatvibelig strakt sig længere mod Norden og udgjort Beboerne af hele det nuværende Danmark. Tacitus synes selv at antyde dette, naar han kalder deres Bopæle „de mindre bekjendte Egne af Germaniæ (secretiora Germaniæ);“ thi vist er det, at man ikke spører hos hans mindre Kjendskab til noget Sted i hans Germania, end netop til Landene ved Østersøens vestlige Ende, om hvis Belliggenhed han desuden — efter hvad ovenfor med Hensyn til Kimbrerne er anført

¹⁾ Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 331—334.

²⁾ Jfr. Mannert l. c. 170—177.

— ganske vist har gjort sig en aldeles feilagtig Forestilling. Flere af de Navne, han giver paa disse Folkesærd, ere os vel aldeles ubekjendte; men Bariner eller Barner vide vi dog med Visshed at have i senere Tider boet i det vestlige af det nuværende Mecklenburgske og maaskee for en Deel i Holsteen¹⁾; og Angler finde vi endnu i det 5te Aarh. som Beboere af det nuværende Slesvigsk²⁾. I Navnet Nuitones endelig gjentjende vi Viterne, denne Green af Goterne, som vi have seet endnu i det 5te Aarh. at være det nuværende Jyllands, og i ældre Tider ogsaa de danske Ders Beboere³⁾. Men forholder dette sig saaledes, da kunne vi ei heller være i Tvivl om, hvor vi skulle søge den D, paa hvilken Hertya (Gotisk airpa, Høitpdt erda d. e. Jorden⁴⁾) dyrkedes. Her oplyse Plinius og Tacitus hinanden. Det Hleidra, det Tempel, som gav hiin Forfatter Anledning til at benævne Den, hvorpaa det laa, Latris, bliver da den Hertyas Helligdom, som Tacitus omtaler, og Den det senere Sjælland. Man kan sølgelig ogsaa af Tacitus's Beretning slutte, at tydske og fortrinlig tydsk-gotiske Folkesærd dengang have beboet hele det nuværende Danmark, og at Hleidra paa Sjælland, den gotiske Gudinde Hertyas Tempel, har været deres fornemste Helligdom.

Efter at være gaaet tilbage mod Syden til Donauegnene, vender han sig atter fra Kvaderne af mod Norden, og kommer saaledes først til de mange tygiske Folkeslag, som boede i de øvre Weirelegne, fra denne Flods Udspring til omtrent ved Midten af dens Løb⁵⁾, og derpaa til Gotonerne d. e. Goterne, hvilke altsaa ifølge hans Forestilling boede i de nedre Weirelegne, i det nuværende Westpreussen og nordlige Polen. Han siger vel ikke udtrykkelig, at de have strakt sig til Oceanet, men dette bliver dog af hans Beskrivelse i det Hele rimeligt. Han sætter dem i Forbindelse med Rugierne og Lemovierne, der bo ved Kysten. Det sidste Navn kjende vi for Resten ikke; men om Rugierne vide vi, at de boede i det nuværende Pommern, hvor Den Rügen endnu i sit Navn minder

¹⁾ Mannert l. c. 335.

²⁾ See ovenf. S. 67; jfr. Abelungs Aelt. Gesch. d. Deut. S. 224.

³⁾ See ovenfor S. 72.

⁴⁾ J. Grimms Deut. Gram. III 379.

⁵⁾ Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 375—378.

om dem, og at de senere i Syden stode i mangehaande Berørelse med Goterne, ja regnedes for et gotisk Folk¹⁾.

Det er aabenbart, at Tacitus her taler om den samme Green (den tydske Folkestamme, som Plinius anseer for en Hovedgreen og bævner Bindiler eller Bandaler. Man maa antage, at Tacitus under sine Gotoner indbefatter ogsaa Bandaler, hvilke han kun en Gang i Forbigaaende nævner uden at bestemme deres Boliger²⁾), - og Burgunder, Plinius's Burgundiones, hvilke han aldeles ikke omtaler. Han betegner altsaa ikke utydeligen Goterne som Hovedfolk i hine Egne; men en gotisk Hovedgreen af den tydske Folkestamme kan han ei vel antage, da han engang har opstillet sine Sveber som saadan med meget vidtstrakte Grændser. De gotiske Folk blive saaledes i hans Beskrivelse tilsyneladende adspredte; men Sagens sande Sammenhæng kan ikke være tvivlsom, naar vi med Opmerksomhed sammenholde hans Beretning med Plinius's. Gotiske Folkeskærd, indfattende Biter, Bandaler, Burgunder og Rugier, have dengang i sammenhængende Række strakt sig fra Beizelegnene over Østfæns Sydlyst og langt ind i vort Norden. Uden Tvivl har deres østlige Grændse været den nuværende Flod Pregel, som i tidligere Tider skilte det efter Goterne eller Biterne opkaldte Bittla fra det østfor liggende Samland³⁾). Denne Omstændighed giver ogsaa stærk Formodning om, at Floden Gutta-lus, som Plinius sætter Øst for Vistula⁴⁾), og hvis Navn synes dannet af Goterne, net er den nuværende Pregel. Mod Syden maa de gotiske Folk have strakt sig temmelig langt, da Tacitus paa et andet Sted sætter Goterne ved Aar 19 e. Chr. i umiddelbar Berøring med det marcomanniske Rige i det nuværende Böhmen⁵⁾). Mod Norden kjender han i noget Folk imellem dem og Svionerne. At disse ere Sviar (Sviar), hvilke vi vide hørte til den norrøne Stamme, kan i

¹⁾ Procopius de bello Gothico III 2; jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. R. III 333.

²⁾ Tac. Germ. 2.

³⁾ See ovenf. S. 72; jfr. J. Thunmanns Unters. über d. alte Gesch. einl. Nord. Völker S. 53 f.

⁴⁾ See ovenfor S. 84.

⁵⁾ Tac. ann. II 62-63.

345 346

betvivles; Navn og Beliggenhed vise det paa det Bestemteste. Men Sviarnes Navn strakte sig sikkert dengang ikke videre mod Syd end det egentlige Svithjods (nu Svealands) Grændser. Vi kunne saaledes ogsaa af Tacitus's Beretning med temmelig Sikkerhed slutte, at Rækten af gotiske Folkefærd til hans Tider har strakt sig over Skaane og det nuværende svenske Götaland d. e. over Plinius's egentlige Scandinavia.

Tacitus har — som ovenfor er yttret — uden Tvivl hentet sine Efterretninger om hine Egne fra romerske Handlende, som have besøgt Ravkysten og altsaa været i Gotonernes Naboskab, ja vel endogaa i deres eget Land. Naar disse Romere hørte omtale Sviarne som de gotiske Folkefærds Naboer i Norden, som et Folk, der især var mægtigt og frygteligt ved sine Sotoge, som boende hiinsides Østersøen, d. e., efter Romernes Begreb, paa en Ø i Oceanet, — saa kunde let Misforstaaelser med Hensyn til den sande Afstand imellem Sviarne og Goterne opkomme i deres Forestillinger, og disse Misforstaaelser gjennem deres Beretninger videre forplantes. Man sporer i Beskrivelsen af disse Egne hos Tacitus som hos Plinius en Balleh, der maa ansees for en nødvendig Følge af det Vanfælske i at forene deres Tidsalderes virkelige Erfaringer med de bestaaende, og ofte feilagtige, geographiske Theorier. Hine pegede umiskjendelig hen paa Østersøens sande Bestaafenhed som en stor Bugt, mod Norden indesluttet af et vidtløftigt fra Østen fremskydende Fastland; disse derimod fastsatte som noget aldeles uomtvisteligt, at Havet i Nordost for Germania var selve Oceanet, der strømmede ind fra Østen, og at sølgelig alle Lande i Nord for dette Hav ikkun vare Der i Oceanet.

Tacitus anfører som Særljende for de gotiske Folkefærd, at de styredes af Konger med en temmelig udstrakt Myndighed, dog saaledes at Folkets Frihed alligevel agtedes. Dette svarer fuldkommen til hvad vi lære af den senere Tids Historie. De gotiske Folk havde da virkelig Konger, og den kongelige Verdighed var endog bunden til disse fortrinlig anseede Uetter, uden just derfor at være arvelig i Ordets strengeste Betydning. Dette var et ikke ubigtigt Skjælnepunkt i deres Forfatning, sammenlignet med de øvrige tydske Folkefærds, med hvilke Romerne til Tacitus's Tid stode i nærmere Berøring. Thi

disse synes ikke at have haft nogen egentlig monarchist Regjering. Deres Fyrster og Høvdinge vare for det meste valgte for Tilfældet¹⁾

Tacitus gaar fra Gotonerne over til at omtale Svionerne: d. e. Sviarnes Stater (eller maaskee rettere Folkefærd), beliggende i selve Oceanet. Hans Udtryksmaade antyder, at han har hørt disse Svioner omtale som en stor Stamme, deelt i mange mindre Afdelinger. Hans Hjemmelmænd maa her antages at have haft sine Underretninger fra Goterne paa Østersøens Sydkyst, og for disse kunde neppe den norrøne Stammes vide Udstrækning mod Norden være ukjendt. Men de kjendte naturligvis bedst den Green af Stammen med hvilken de over Østersøen stode i umiddelbar Forbindelse, nemlig Sviarne. Hvad Folkefærd af samme Stamme de for Resten kunde have hørt omtale, henførte de, som det ofte gaar i saadanne Tilfælde, under dette Navn. At altsaa i Tacitus's Beretning under Navnet Sviones den norrøne Folkestamme i sin Heelhed betegnes, endstjønt Navnet er laant fra en enkelt Green af Stammen, — det kan man formeentlig med god Grund antage. Det er gaaet Tacitus med Sviarne, ligesom det er gaaet Plinius med Hillevionerne eller Alferne. I Grunden er det vistnok een og samme Folkestamme, om hvis Tilværelse begge Forfattere have erholdet et Nys; men den Førstes Hjemmelmænd have truffet til nærmest at kjende dens østlige, den Sidstes, dens vestlige Green.

I Svionernes Forfatning var, ifølge Tacitus's Fremstilling, Monarchiet endnu sterkere fremtrædende, end i de gotiske Folkeslags, ja endog grændsende til en fuldkommen Uindskrænketthed. Frearegnet Misforstaaelser og Overdrivelser, kan der ligge noget Sandt til Grund for Beretningen. Det er en utvivlsom Sag, at hos den norrøne Stamme var fra ældgammel Tid Folkestyrernes Verdighed i strengest Forstand arvelig, under hvilketomhelst Navn den end fremtræder. Allerede denne Omstændighed maatte give mindre underrettede Fremmede især naar de hos sig selv kun vidste af valgte Konger, et høiere Begreb om hine Styrreres Uindskrænketthed. Hertil kommer, at hos den norrøne Folkefærd, medens Aftroen herskede, den prestelige Verdighed stedse var forenet med det verdslige Høvdingdømme — no:

¹⁾ Tac. Germ. 7. 9.

get, som ikke synes at have fundet Sted blandt den tydske Stamme ved den her omhandlede Tid ¹⁾). At ogsaa dette maatte give Konge- og Høvdingerverdigheden hos hine en forsøgt Glæde, begribes let. Det finde vi, at i den historiske Tid, imod Hedenstabet's Slutning, den prestelige Myndighed traadte i Skyggen for den verdslige; men dette hindrer ikke, at i en fjærnere Oldtid Forholdet kan have været omvendt ²⁾) og den prestelige Verdighed ikke alene givet Høvdingerens Magt dens fasteste Støtte, men endog i enkelte Tilfælde hævet den høit over de Stræker, hvormed Folkets Frihed i Almindelighed omgav den. Betænkter man dette, saa har man ikke ondt ved at forklare sig, hvorledes der hos Fremmede kunde udsprede sig overdrevne Nygter om Kongemagtens Uindstrænkethed hos Sviarne. Ogsaa Beretningen om Forbudet hos dem imod at bære Baaben i Fredstid er rimeligvis en Misforstaaelse af den blandt Nordmændene fra ældgammel Tid almindelige Skik, at være vaabenløse ved alle Dffringer og andre under Religionens Bestyttelse staaende Forsamlinger.

At Tacitus ikke skjæler Sviarne fra Tydskerne som hørende til en anden Folkestamme, men henfører dem til Sveverne, er en nødvendig Følge af den vide Udstrækning, han og hans Samtidige give Germania, samt af hans Anskuelse af vort Norden og dets Beboere i Almindelighed. Han er virkelig her mere at undskyldes end med Hensyn til andre Folkeskæb, som han henfører til Sveverne, uagtet de dog betvivelsigen hørte til Folkestammer langt mindre beslægtede med den tydske, end den norrøne Stamme var. — Hans Beretning viser forøvrigt, at sidstnævnte Folkestamme ikke var uden Dannelse. Den drev Søfart og udgjorde Stater med ordentlig Regjering. Den var altsaa dengang ikke ganske nykommen i sine Bopæle; den maa have haft Tid til at befæste og ordne sig der.

Hiinsides Svionerne mod Norden kjender ei Tacitus noget Land; her er det ubevægelige Hav, som man tænkte sig yderst at omgive Jorden. Han har hørt Sagn om de glimrende Nordlys i hine Egne — Duffsyn, hvilke Sydboerne have forklaret sig som Gjenkin af Gudernes Verden.

¹⁾ Tac. Germ. 7. 11.

²⁾ Jfr. Gelljers Svea-N. Håfd. I 494.

Paa Østersøens eller, som han kalder den, det sveviste Høstlige Side sætter han Østtyerne. At dette er samme Navn som senere Tidens Ester, kan man ei betvivle; og hermed betegnes endda som bekjendt, et i hine Egne boende Folk af den tschudiske Stamm. Men Navnet synes i sin Oprindelse at være tydsk og at betegne Østligboende. Tacitus henfører ogsaa sine Østtyer til Sveberne. Man kunde altsaa heraf fristes til at slutte, at Tacitus's Østtyer vare et tydsk Folk, i hvis Bopæle senere hen Tschuder vare indvandrede, hvilke man havde vedblevet at benævne med de ældre Indbyggernes Navn. Flere have ogsaa antaget dette, og fundet den vigtigste Støtte for deres Mening i den af Tacitus angivne Benævnelse for Navet hos dette Folk, nemlig glesum, hvilket er et fordreiet tydsk Ord¹⁾. — Uden Tvivl forholder dette sig dog anderledes. At Tacitus kalder Østtyerne et germanisk og navnlig svevisk Folk, er aldeles intet sikkert Beviis for, at de virkelig vare det. At de havde fast Bopæle, ja endog dyrkede Jorden, at de i det Hele ikke vare gaaet raa og udannede — dette maatte strax bevæge ham til at antage dem for ikke at være Sarmater; følgelig kunde de, efter hans Anskuelse, intet andet være end Germaner. Han er jo senere paa lignende Grunde tilbøielig til ogsaa at antage Benerne herfor; og om disse slaviske, altsaa ugermaniske Herkomst har der neppe været opløst nogen grundet Tvivl. — Ikke heller Navnet glesum er noget sikkert Beviis for, at Tacitus's Østtyer ere virkelige Germaner. Navnet findes, som bekjendt, ikke alene paa den Kyst, hvorom her er Tale, men ogsaa paa mange andre Steder ved Østersøen og Besterhavet. Plinius beretter, at Romerne selv havde paa deres Krigstog erfaret, at de fandtes ved Germanias Nordvestkyst, og derfor gibet en af Derne det Navnet Glessaria²⁾. Man maa imidlertid af Tacitus's Udtryk slutte at den Kyst, paa hvilken Østtyerne boede, var det eneste Sted, hvor man til hans Tid gjorde dets Opsamling til en Næringskilde. Derved var det ogsaa, at den romerske Ridder i Neros Tid drog for at gjøre et Opkjøb af det, og hvor han forefandt det i en uhyre Mængde³⁾.

¹⁾ Saaledes Adelung i hans ælteste Gesch. d. Deutschen S. 202—204, Linnemann i hans Unterf. über d. alte Gesch. ein. Nord. Völker S. 35. 197, o. S.

²⁾ Plin. hist. nat. IV 13. XXXVII 3.

³⁾ Plin. hist. nat. XXXVII 3.

Derfra var det, at Romerne og Grækerne allerede længe før ad en Handelsvei, der gik over Pannonia, havde faaet det. Men denne Handelsvei gik imellem tydske Folkefærd, og Handelen dreves upaatvibelig for en stor Deel ved Tydskere som Mellemænd¹⁾. Tydskerne benævnte Nabet gles; Romerne hørte dette Navn af dem og optog det endog tildeels ved Siden af deres eget, succinum. Hvor let kunde ikke under disse Omstændigheder en Misforstaaelse indsnige sig hos Tacitus, der ikke selv havde været paa Nabkysten, men maatte høre sine Efterretninger om den af en Anden? Han vidste, at Tydskerne kaldte Nabet gles, og at dette Navn havde hjemme i deres Sprog; han vidste, at denne Naturfrembringelse samlede som en Handelsvare hos Vestyerne alene, og disse antog han, paa Grund af deres Bevemaade, for Tydskere. Maatte det nu ikke næsten uvilkaarlig paatrænge sig ham, at hiint tydske Navn var oprundet hos det, i hans Tanker, tydske Folk, hvor, Tingen, som det betegnede, egentlig havde hjemme?

Man seer let, hvor usikre begge de Beviisgrunde ere, som man af Tacitus selv kan hente, for at hans Vestyer vare et tydsk Folk. For det Modsatte derimod have vi et saare vegtigt Beviis i hvad han beretter om deres Sprog, at dette nemlig ikke lignede Svevernes, men mere nærmede sig Britannerne. Man sporer her tydelig, at Tacitus's Kilde har været en Romer, og at denne har fundet Vestyerne's Sprog mærkelig forskjelligt fra de ham bekendte Germanere. Han har tilforn hørt keltiske Britanner tale, og har nu ved at høre Vestyerne troet at fornemme en Lighed i Klengen af deres Sprog med det britanniske. Videre kan man vist ikke tænke sig en i Handelsanliggender reisende Romer at være gaaet i sine Sprogunderjøgelfer. Om en blot Dialektforskjel kan her umulig være Tale; den vilde en Romer neppe engang have bemærket, hvis han forøvrigt havde seet, at Vestyerne og de Tydskere, med hvem de stode i Berøring, kunde indbyrdes forstaa hinanden uden Tolk.

Vestyerne have altsaa ikke talt noget tydsk Sprog; de have selvfølgelig heller ikke hørt til den tydske Folkestamme. Men forholdet dette sig saaledes, da er intet rimeligere, end at Tacitus's Vestyer

¹⁾ Plin. l. c.

er det samme tskudiske Folk, som endnu benævnes Ester og bœ paa Østersøens østlige Kyst i det efter dem opkaldte Estland. Det Navn er imidlertid aabenbare af tydsk Oprindelse og har neppe nogen sinde været optaget af Folket selv, hvilket endnu kalder sig Ma: Rahwast d. e. Landets Folk¹⁾.

Bed Tacitus's Tid beboede Ester — som vi see — den egentlige Narkyst d. e. den østpreussiske Kyst omkring det kuriske Hav; de strakte sig altsaa meget længere mod Westen, end de nu gjør. Uden Tvivl har den nuværende Pregel (Guttalus) dannet Grændsen imellem dem og Goterne. Plinius indbefatter dem rimeligviis under sine Sarmater.

Sitonerne ere et af de dunkleste Folk i Tacitus's Beskrivelse; det omtales kun med faa og utydelige Ord og nævnes for Resten hverken før eller siden. At de vare Svionernes Naboer, siges tydelig; og at de have været deres østlige Naboer, maa man slutte af Sammenhængen, hvori de omtales. Uden Tvivl er det Forfatterens Mening, at de boede imellem Vestjerne og Svionerne, og vi skulde i saa Fald søge dem ved Østersøens nordøstlige Ende d. e. omtrent i det nuværende Finland. Det eneste Træk i deres Forfatning, hvorved Tacitus et Dieblit dvæler, er det, at de styredes af en Kvinde. Dette er imidlertid mærkeligt og leder os paa et — vistnok temmelig usikkert — Spor.

Bed ovenfor at omtale Tacitus's Vestjer kom vi til den Slutning, at disse vare de tskudiske Ester, og at følgelig den tskudiske Folkestamme allerede dengang var bosat ved Østersøens østlige Kyster. Men til denne Folkestamme høre foruden Esterne ogsaa det nuværende Finlands Beboere. Disse have saa langt op i Tiden, som Historien kjender dem, deelt sig i tre Folk: Kareler (i det tskudiske Karjalaiset d. e. Hyrdefolk; i det oldnorske Kyrjalar) i Landets østlige Deel, Hæmer (i det tskudiske Hæmelaiset, som egentlig skal

¹⁾ See Strahls Gesch. d. russ. Staates I 43. — En med det her Udskeide i Hovedsagen stemmende Mening fremfører F. W. Schubert i sin Afhandling: „Das Land Preussen und seine Bewohner vor dem Kriege mit den zum Christenthum übergegangenen Polen und vor der Herrschaft des Deutschen Ordens,“ hvilken findes i „Historische und literarische Abhandlungen der königl. Deutsche Gesellschaft zu Königsberg. Dritte Sammlung.“

tyde: det vandrige Lands Folk) i dets sydvestlige Deel, og Kvæner (i det tschudiske Kainulaiset d. e. Lavlandets Folk; i det oldnorske Kvenir) i dets nordvestlige Deel, i det nuværende Østerbotten¹⁾). Alle disse Folk ere paa det nærmeste beslægtede baade indbyrdes og med Esterne, saaledes at de endogsaa tale næsten samme Sprog, kun i noget forskellige Mundarter²⁾). Man maa selvfølgelig slutte, at de ere indvandrede i Landene ved Østersøens Østside paa samme Tid som Esterne, altsaa før Tacitus's Tider; og at Kvænerne igjen af dem have været de fra Osten tidligst indvandrede, det synes deres Bopæles Beliggenhed længst imod Nordvest at vise. Men Kvænernes Navn finder man allerede tidlig at have givet Anledning til Sagnet om et Kvindelands, et Amazonland i Norden. Paulus Diaconus, som skrev i den 2den Halvdeel af det 8de Aarhundrede, omtaler et saadant Sagn³⁾); den noget yngre Geograph af Ravenna synes at have kjendt det⁴⁾); ja Adam af Bremen, der skrev i Slutningen af det 11te Aarhundrede og for øvrigt havde mange gode Efterretninger om vort Norden, drager ikke dette Kvindefolks Tilværelse, endog paa hans Tider, i ringeste Tvivl⁵⁾). Det er ikke usandsynligt, at et lignende Sagn allerede paa Tacitus's Tider var i Omløb blandt de tydske Folkefærd, igjennem hvilke han fik sine Underretninger om hine Egne, og at dette har givet Anledning til hans Fortælling om et her boende Folk, der beherskedes af en Kvinde.

Navnet Sitones, som han tillægger Folket, synes at bestyrke denne Formodning. Folketnavnet Tschuder (Russisk Czjud) har nærmest hjemme hos Slaverne. Men med et lignende Navn have uden Tvivl ogsaa Nordmændene og Tydskerne oprindelig betegnet samme Folkeslægt i dens Heelhed, skjønt de senere, idetmindste Nordmændene, kaldt sig ved de underordnede Folketavne, Kvæner, Kyrsaler, Ester, o. s. v., og glemte det almindelige. I vore gamle Sagaer tillægges

¹⁾ See Lehrbergs Untersuchungen zur Erläuterung der ältern Geschichte Russlands S. 145—155.

²⁾ Rasks Samlede Afhandlinger I 15, og Sammes Undersøgelse om det nordiske Sprogs Oprindelse S. 100.

³⁾ Paulus Diaconus de gestis Longobardorum I 15.

⁴⁾ Anonymus Rav. I, 12. IV, 4.

⁵⁾ Adamus Bremensis de situ Daniæ c. 222, 224. 228. 232. [IV, 14. 19. 25.]

www.libtool.com.cn

nemlig oftere, især naar Talen er om en meget fjærn Fortid, Landet overhoved i Øst for Sverige (det nuværende europæiske Rusland Navnet Svipjód med Tillæg hin mikla d. e. det store¹⁾ (naturligvis til Adskillelse fra det mindre, egentlige Svithjód), og det forklæres som eenstydende med Cithia d. e. Scythia²⁾. At Navnet Svipjód i denne Betydning skulde være at ulede af Folkenaavnet Sviar, kan ei antages; det maa skrive sig fra et andet, i Lyden lignende, hvilket i Tidens Løb ganske er faldet sammen med det mere bekendte. Men her frembyder sig netop Navnet Tschuder, hvis tydsk-gotiske Form vi uden Tvivl have, latiniseret og maastee noget forvansket, i det Folknavn Tuidi (for Tzuidi?), som hos Jornandes findes i Opregningen af de Folkeskærb, som den gotiske Konge Hermanrik i det 4de Aarh. efter Chr. underlagde sit Herredømme³⁾. Det oprindelige, men med Tiden mindre bekendte, Navn Tzuid-hjód (Tschuderfolk) have Nordmændene sammenblandet med det bekendte Svipjód (d. e. Svía-hjód, Sviasfolk); og af en tilsvarende tydsk Form har Tacitus, som igjennem Tydskere fik Underretning om Folket, dannet Navnet Sitones. — Det Hele er vistnok kun en Misning, men som dog formeentlig er bygget paa en ikke ringe Grad af Sandsynlighed.

Her ender Tacitus's Svevia. Vi see, hvilken vidtløftig Bemærkelse han giver dette Navn. At han derunder indbefatter Folkeskærb, som slet ikke være tydske, vil af det Foregaaende være tydeligt. Det er endog et stort Spørgsmaal, om han ikke selv med Hensyn til de virkelig tydske Folk, som han henregner til Sveberne, farer vidt i Brugen af dette Navn. Det synes nemlig at betegne omsværmende; vandrende Folk; og det er sandsynligt, at ved og før Tacitus's Tid ethvert tydsk Folk, som paa Grund af Omstændighederne — ofte af Lyst til bedre Boliger, oftest tvungne ved andre Stammers Fremrykken — var i en vandrende Tilstand, har benævnt sig saaledes ved Siden af deres rette Folknavn. Egentligst har det maastee betegnet den overtydske Green af Stammen (Hermionerne), der senere synes

¹⁾ See ovenfor S. 30.

²⁾ Fornmanna sögur XI 414.

³⁾ Jornandes de reb. Get. (ed. Lindenbr.) p. 103.

at være kommen til No end den nedertydske. Romerne ved Rhinen og Donau misforstode Navnets Betydning; de ansaa det for et vidt omfattende Stammenavn, og da de merkede, at disse saakaldte Svever kom fra Nordost, var det naturligt, at de i disse Egne satte deres egentlige Hjem, og følgelig henførte under dem alle der boende Folkeslag, hvis Navne efterhaanden bleve dem bekendte. Saaledes har Tacitus tænkt sig det; han henregner nemlig aabenbare under Sveverne ikke alene de tvende Hovedgrenene af den tydske Stamme, den gotiske og den overtydske (Ingævoner og Hermioner), men ogsaa alle fjærrere i Østen og Norden boende Folk, for saavidt som han ansaa dem for germaniske. — Af det virkelige Forhold kan man imidlertid let forklare sig, hvorledes Navnet i sin vidtløftige Betydning hastig maatte forbinde. Thi saasnart et Folk fandt et fast Hjem, ophørte det at være svevst i Navnets tydske Betydning — ophørte følgelig ogsaa at kalde sig saa. Ikkun eet overtydsk Folk, en Green af Allemannerne i det sydvestlige Tydskland, beholdt i tidligere Tider Navnet Svever, og hos dem gik det endog over til et virkeligt Folknavn, af hvilket de senere Navne Schwaber og Schwaben ere udspungne¹⁾.

Tacitus omtaler til Slutning nogle Folkfærd, om hvilke han ikke vil sige, enten han skal henføre dem til Germanerne eller Sarmaterne.

Peucinerne eller Bastarnerne anseer han paa Grund af deres Levemaade for Germaner, hvilket de vel ogsaa have været. Man finder, at de have boet i de østlige carpatiske Egne, paa Dacia's nordøstlige Grændse lige ned mod Ister²⁾.

Venderne er han ogsaa tilbøielig til at antage for Germaner; men her feiler han aabenbare. Dette Folk, hvilket ogsaa Plinius nævner, og som siden har en fast Plads i Jordbeskrivelsen, er intet andet end senere Tidens Vender, den vestligste Green af den store slaviske eller sloveniske Folkestamme, altsaa Sarmater i dette Navns mere indskrænkede, men uden Tvivl egentligste Betydning. Tacitus

¹⁾ Mannerts Geogr. v. Gr. und Röm. III 39—46. 241 ff.

²⁾ Mannert I. c. 394—397. Abelung, i sin Aelteste Gesch. der Deutschen S. 278, erklærer dem, uden Tvivl med Uret, for Gallen.

figer, at de sværmede om i Slovener imellem Peuciner og Fenner. I maa altsaa da have været Romerne bekendte som Germanernes No boer i det Indre af Landene i Øst for Beirel. De kunne est hans Beskrivelse ikke have strakt sig længere imod Vesten end omtredet nuværende Littauen; de vare sølgelig Peucinerne nordlige No boer, Pygiernes og Goternes østlige, og affkares endnu, som det lader fra Østersøen ved melleomboende gotiske og tschudiske Folkeskær Men dette var kun den nordvestlige Green af den store slavist Folkestamme, som for Næsten allerede dengang i mange Forgreninge maa have opfyldt det Indre af det nuværende Rusland, endog temmelig langt mod Norden, og udgjort Hovedmassen af de saakaldte Sarmater¹⁾.

Tacitus har uden Tvivl Navnet Venedi fra Tydskerne; thi hos tydske Folkeskær finde vi de senere mod Vesten, langs Østersøens Sydøst, fremtrængende Slaver steds benævnte Wenden. Nordmændene, der ogsaa over Østersøen kom i Berøring med dem, kaldte dem Vindar. Tschuderne synes endog under deres Navn at have indbefattet hele den slaviske Folkestamme, idet de endnu kalde de slaviske Russer Vænelainen d. e. Wæner- eller Wenderfolk²⁾. Man har af denne Omstændighed Grund til at slutte, at Navnet Wender egentlig har sin Oprindelse fra Tschuderne, med hvilke ogsaa Stammen efter al Rimelighed længst og nærmest har staaet i Berøring. Fra Tschuderne og navnlig Esterne er det blevet Tydskerne og Nordmændene bekendt. Hvert Folk lempede Navnet efter sit Sprog Forbringer og anvendte det paa den Deel af Stammen, som de først lærte at kjende. Slaverne selv derimod have neppe benævnt sig saaledes; derimod synes Navnet Slovener hos dem at have hjem som almindeligt Stammenavn; thi det betyder i deres eget Sprog Talende, og er saaledes en fuldkommen Modsetning til det almindelig Navn, med hvilket de i ældre Tider betegnede alle Fremmede, eller anderledes talende, nemlig Njemzer d. e. Stumme³⁾.

Har man ret gjort sig fortrolig med Betydningen og Udstrækninge

¹⁾ Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. IV 172—177.

²⁾ Giesjer Svea-N. Håfver I 504; Rasks Saml. Afh. II 282.

³⁾ Strahl Gesch. d. russ. Staates I 10, jfr. Lehrbergs Untersuch. S. 177—178

af Tacitus's Bener, saa bliver det lettere at forklare sig hvad han til Slutning beretter om Fennerne, et Folk, som han selv synes at have anseet for saa fuldkommen ugermanist, som det i Virkeligheden er. Naar man læser hans Beskrivelse af dette Folkesærds Levemaade, saa kan man ikke andet end gjenkjende Procopius's og Jornandes's Stridefinner, vor Tids Finner eller Finlapper, hvis Navn altsaa her for første Gang forekommer i Historien.

Man har i Almindelighed troet — og det kan synes saa ved første Blik — at, ifølge Tacitus's Beretning, Finnerne ved hans Tid maatte antages at have boet i langt sydligere Egne, end nu er Tilfældet, nemlig et Sted i det nuværende russiske Polen eller deromkring. Men næriere betragtet, bliver Forholdet uden Tvivl ganske anderledes.

Der ere tvende Hovedpunkter i Tacitus's Beskrivelse, hvorfra vi maa gaa ud i Bestemmelsen af Finnernes Bopæle: 1) de laa paa hiin Side af Benerne; og 2) de laa paa Grændsen af en Fabelverden, altsaa i en Udkant af Jorden. At det sidste virkelig er Forfatterens Mening, det kan man med Bestemthed slutte af den Obergang, han gjør fra Finnerne til de fuldkommen fabelagtige Hellusier og Orioner, paa hvis Tilværelse han selv ikke tror. De kunne altsaa ikke have boet i Ost for Benerne; thi her var jo, efter Tacitus's Begreb, Sarmaternes Hjem, og endnu ingen Fabelverden; endnu mindre kunne de have boet i Syd for Benerne, hvor Lande og Folk dog den Tid vare Romerne temmelig vel bekjendte. Finnerne maa altsaa have boet paa hiin Side af Benerne, — paa hiin Side af den vidt mod Osten og Norden udstrakte slaviske Folkesamme, — i en nordlig Retning.

Nu kommer hertil, at Tacitus betegner Folket ved et Navn, som værken har hjemme i dets eget Sprog, eller i noget af de beslægtede tschudiske, eller i de slaviske, men hvis Rod maa søges enten i det tydske eller i det oldnorske. Kundskaben om Folket maa altsaa antages at være kommen til Romerne igjennem Tydskerne — og, efter alle Forholde at dømme, igjennem de østlig boende Tydske, der igjen maa have lært det at kjende enten umiddelbart eller igjennem et andet Folk, der benævnte det Finner. Men antage vi, at Fin-

nerne boede i Østen omtrent i Linie med selve Tydskerne, da finde ingen af Delene Sted; thi her kunde disse jo umulig lære Folket at kjende uden enten igjennem de slaviske Vender eller de tschudiske Ester, og Ingen af disse benævnte det Finner.

Der bliver følgelig ingen anden Udvei end at søge Finnerne i en nordlig Retning fra Germania, og her komme vi da ligesom i de samme Egne, hvor Procopius i det 6te Aarhundrede rigtig søgt deres Boliger, og hvor de endnu bo — nemlig i de nordligste Dele af den skandinaviske Halvø. Her stødte de i Tacitus's Tid sammen med Nordmændene, en Stamme, som virkelig benævnte de Finner, og igjennem hvilken de tydske Goter kunde lære dem at kjende under dette Navn.

At Tacitus her ikke havde let ved at opfatte de sande Forhold og følgelig ei heller kunde fremstille dem tydelig, kan ei forekomme os underligt. Han forestillede sig — ligesom sine fleste Samtidige — Jorden efter Eratosthenes's System: Østersøen mod Østen i aaben Forbindelse med det nordlige Ocean, i hvilket vort Nordens Lande laa som store Øer, og dette Ocean rykket i det Mindste tre Gange nærmere det sorte og det kaspiske Hav, end virkelig er Tilfældet. Hvilke vrang Begreber om de enkelte Landes Belliggenhed imod hinanden maatte ei af et saadant System fremgaa? De Beretninger, paa hvilke han har bygget sin Skildring af Finnerne, have rimelighvis ikke berørt disse nogen Forbindelse med Svisionerne. Der var altsaa ingen Grund for ham til at sætte dem paa nogen af de indbildte Øer i Oceanet. Men tænkte først Tacitus sig dem som boende paa Fastlandet, saa var strax det rette Forhold paa den mest forvildende Maade forrykket, og deres Bopæle flyttede meget for langt imod Østen og Syden. Oceanets nordøstlige Kyst var de fabelagtige Folkesædes Sæde. Indenfor disse maatte han tænke sig sine Finner. Benedernes sande Udstrækning, og at de i Grunden udgjorde Get med Hovedmassen af Sarmaterne, — derom seer man, at han ei havde noget Begreb. Disse Egnes Land og Folk bleve saaledes i hans Forestillinger paa den allerurigtigste Maade sammenrykkede, og imellem Peuciner og Finner blev blot en Længsel af ganske middelmaadigt Omfang givet Benederne til Turleplads.

Tacitus's Beretning berigtiger sig imidlertid selv; og naar vi læse den med Opmerksomhed, kunne vi umulig fare vild med Hensyn til Beliggenheden af Finnernes Bopæle.

Finnerne (d. e. Finlapperne) ere altsaa et meget gammelt Folk i vort Norden, hvilket allerede paa Tacitus's Tider var fortrængt til dets yderste Kanter. Deres Navn har man almindelig udledet af Ordet fen, som ikke alene i det oldnorske, men ogsaa i flere tydske Sprog betegner Sump, Myr. Det skulde altsaa være dem tillagt af Nordmændene eller af Tydskerne, fordi disse Folkestammer først lærte dem at kjende som Beboere af et sumpigt Land. Sikker er imidlertid ingenlunde denne Udledning af Navnet; thi i det oldnorske Sprog burde det da hedde Fenar, ikke hvad virkelig er Tilfældet, Finnar. — Man kan formeentlig paa en anden Maade lettere forklare det. Ordet Finnar har stedse i det oldnorske Sprog ved Siden af Betydningen som Follenavn ogsaa betegnet en Troldmand. Man har antaget, at dette havde sin Grund i det My for Tryllekyndighed, som Finnerne havde faaet blandt Nordmændene; at altsaa Ordet som Follenavn var ældre. Men det omvendte Forhold er dog i sig selv rimeligere. Finnar kan nemlig bekvemt udledes af fuma, der baade betegner: finde, udfinde, og: vide, forstaa. Det kan saaledes oprindelig have betydet en Wiismand, eller, hvad hermed i hine uoplyste Tider for det meste var eenstyvende, en Troldmand. Ordet fjölkunnugr betyder jo ikke heller efter sin Sammenfætning andet end meget vidende, men er dog det almindelige Udtryk for troldkyndig. Det er noksom bekjendt, at Finnerne altid have sat en Ære i at ansees for troldkyndige, og man veed, hvorledes Overtroen til alle Tider har kommet deres egne Bestræbelser i denne Henseende til Hjælp. Da Nordmændene først stødte sammen med dem, kan en eller anden Omstændighed være indtruffen, der hos hine vakte hos Begreber om deres Tryllekyndighed. Nordmændene ansaa dem for et Folk af Troldmænd og tillagde dem i sit Sprog et Navn, som udtrykte dette, nemlig Finnar.

Saa meget er i alle Tilfælde vist, at Navnet Finner aldrig har været optaget af Folket selv, skjønt de have anseet det for hæderligt, medens de derimod have betragtet det dem senere tillagte Navn Lapper for et Stjældsord. Selv kalde de sig Same, hvilket Navn imid-

www.libtool.com.cn

lertid heller ikke kan forklares af deres eget Sprog og følgelig ik synes at skrive sig fra dem selv. Men det gjenkjendes i Navnene Suomenmaa, hvormed de nuværende tschudiske Finlændinger beteg Finland, og Suomalaiset, hvormed de betegne sig selv som Foden til disse Navne er det tschudiske Ord suo, der betegner M eller Sump.

Det kan ingen Tvivl være underkastet, at Finlapperne enga i den fjærne Fortid have havt hele det nuværende Finland inmen ere derfra efterhaanden blevne fordrevne mod Norden af dets nuværende tschudiske Beboere, der ere indvandrede fra Syden og Øst. Man veed, at endnu i det 14de Aarhundrede Flokke af nomadiske Finlapper havde sit Tilhold i Landets indre og nordlige Dele, hvorfra i først senere gaaft ere fortrængte. Derfor betegner ogsaa Ordet Tschud hos dem en Fiende, uagtet man af Sprogene bestemt kan slutte til et gammelt nær Folkeslægtskab imellem dem og den tschudiske Stamm. Da de tschudiske Folkesærd, Kvæner, Jemer og Kareler, begyndte at vandre ind, kaldte disse, paa Grund af Landets naturlige Bestaffenhed de forefundne Indbyggere Suome eller Suomalaiset d. e. Myrbeboere og Landet efter dem Suomenmaa. Finlapperne, der maa tænke dengang at have vandret om vidt adspredte, havde neppe endnu hos sig selv noget almindeligt Folkenavn; de optog nu det, hvormed de hørt sig benævnte af de Indvandrede, og formede det efter sit eget Sprog Fordringer til Same.

Da de ovennævnte tschudiske Folkesærd havde fæstet Fod i Landet, vedbleve de ikke alene — hvad der var gaaft naturligt — at betegne dette ved Navnet Suomenmaa, men optog endog som et almindeligt Folkenavn, omfattende alle de tre Grene af den tschudiske Stamm hvilke der havde nedsat sig, det samme Navn Suomalaiset, hvormed de oprindelig havde betegnet de nomadiske Urindbyggere. Disse kaldte de derimod fra nu af Lappalaiset, hvilket i de tschudiske Sprog betegner det yderst boende Folk.

Omtrent ligedan gif det med dette Folks oldnorske Nav Finland blev upaatvilelig kaldet saa af Nordmændene, fordi de fandt det beboet af virkelige Finner. Men Benævnelsen vedblev, ef at Landet var blevet besat af tschudiske Folkesærd, og selve Fol

navnet Finnar overførtes efterhaanden paa disse. Da nu Svenskerne fra det 11te Aarhundrede af fik Besiddelser i Finland og vare komne i Bane med urigtigen at benævne dette Lands tschudiske Indbyggere Finner, saa maatte de have en anden Benævnelse for det Folk, som dette Navn egentlig tilkom. De optog nu det tschudiske Navn Lapper. Nordmændene derimod have lige til denne Dag ladet de egentlige Finner beholde deres Navn, og derimod benævnt de tschudiske Finlændinger Kvæner¹⁾.

Det har været nødvendigt at behandle denne Gjenstand noget udførlig; thi her ligge virkelig i Folkenes Navne selv vigtige Bidrag til deres ældste Historie, og uundværlige Hjælpe midler til rigtig at opfatte de Forholde, som Tacitus's Beretning kun svagt antyder. Betragt vi nu denne i sin Sammenhæng og i Forbindelse med det om Finnernes Navn og Bopæle anførte, saa vil det formeentlig klart vise sig, at Finnerne allerede til hans Tid maa have været sterkt tilbagetrængte mod Norden. En stor Deel af deres ældre Sæde, Finland, maa allerede have været besat af tschudiske Folkeskæder, hvilke i en sammenhængende Række have omgivet Østersøens østlige Kyst lige fra den botniste Bugt og indtil Pregel-Floden. Finnerne have vandret om i Landene mellem den botniste Bugt, Fiskhavet og det hvide Hav, ligesom ogsaa ganske vist andre med dem nærbeslægtede nomadiske Folkeskæder have strakt sig videre mod Osten igjennem hele det nordlige Rusland ind i Asien. Men i det østlige Polen og indre Rusland har den slaviske Folkestamme hersket og allerede været vidt fremrykket baade mod Norden og Westen.

Med Finnerne slutter Tacitus's Beskrivelse. De Lande, som laa fjærnere mod Nordost, vare endnu for Grækerne og Romerne en Fabelverden, hvilken deres Indbildningskraft befolkede med lutter Uhyrer.

Claudius Ptolemæus har udmerkede Fortjenester af den mathematisk Geographi, som han bragte i et langt rigtigere og paa virkelige Erfaringer mere grundet System, end nogen af hans bekendte

¹⁾ Jfr. Lehrbergs Untersuchungen S. 198—227.

Forgjængere. Hans almindelige Geographi er derfor uagtet dens store Korthed — thi den er i Grunden kun et tørt Navneregister med de sædte mathematiske Bestemmelser — af stor Vigtighed. Man maa imidlertid vel merke sig, at hvad de fjærnere og mindre bekjendte Egne af Jorden angaar (og dertil hører vort Norden), da er det kun enkelte Punkter, hvis Beliggenhed han nogenlunde sikkert har kunnet bestemme, men naar han efter disse skal ordne de Folk og Lande, som han igjennem ældre Beretninger og samtidige Opdagelser lærte at kjende, er han ligesaa vel som sine Forgjængere udsat for store Bildfarelser. Herhvor maa vi, med særdeles Hensyn til vort Norden, aldrig lade ud af sigt at han levede og skrev i Alexandria, og saaledes ikke kunde have sine Efterretninger om Nordeuropa saaledes fra første Haand som en Plinius og Tacitus, der selv havde færdsels i Nærheden af de Lande og Folk, som de beskrev. Vel er det høist rimeligt, at nye Opdagelser yngre end hine Mænds Levetid, i det Hele have udvidet Ptolemæus' Begreber om disse Egne og gjort meget klart for ham, hvad der for hine var dunkelt; men paa den anden Side er det ogsaa aabenbar at vigtige Enkeltheder, som endnu paa Plinius's og Tacitus's Tid havde Nyhedens Bærd, senere, da Opdagelserne, hvorefter de bleve bekjendte, ei fortsattes eller benyttedes, ere gaaet i Glemme, eller til længere anseende verdige til at paaagtes. I Ptolemæus's Jordbeskrivelse savne vi dem.

Man har troet, at Ptolemæus i sine Beretninger om Nordeuropen har søgt meget af ældre græske og phoeniciske Kilder; men denne Formodning vil neppe ved næriere Granskning findes begrundet. Hans Kilder i denne Deel af Geographien ere vistnok i Hovedsagen samtidige og romerske, og hans Underretninger indhentede netop ad samme Veie som Plinius's og Tacitus's¹⁾.

I sin Beskrivelse af Germania gaar han ud fra Nordvest, og regner først fra Norden mod Syden Folkene langs Rhinen, vender derpaa atter tilbage til det nordvestlige Ocean og begynder her med Friserne (*Φρισιοι*), nævner derpaa de østfor boende Kauch

¹⁾ Om Ptolemæus's Verk i det Hele jfr. Mannerts Einleit. in die Geogr. Alt. S. 142—177; om hans Kilder til de nordiske Landes Geographi H. les især S. 157—164.

(Καῦχοι), der strække sig i Øst til Floden Elben ("Αλβις). Nu begynder (altsaa paa Elbens nordlige Side) den kimbriske Halvø. I dennes sydligste Deel bo Saronerne (Σάρονες); ovenfor dem mod Vesten Sigulonerne, dernæst Sabalingerne, saa Koban-derne; ovenfor dem Chalerne; ovenfor disse igjen i Vesten Phundusierne, i Østen Charuderne; længst i Nord Kimbrerne (Κλυβροί).

Han vender derpaa atter tilbage til Saronerne, og fra dem langs Østersøens Kyst i Retning fra Vest mod Øst. Imellem Floderne Chalusus (Trave?) og Svevus (Σουμβός, Warne?) bo Pharodierne (Φαροδαιοί) d. e. Varnerne; dernæst Sidenerne (Σιδηνοί) indtil Floden Diadrus (Oder?); dernæst Nutiklierne ('Ρουτικλιοί) d. e. Rugierne indtil Floden Vistula (Weirel), hvilken Flod han sætter som Germania's østlige Grændse mod Sarmatia. — Han gaar derpaa over til at opregne Folkene i det indre og sydlige Germania.

Efter at have fuldbendt dette, opregner han de i Nord for Germania liggende Der, nemlig ved Albis's Munding de tre Saronernes Der; ovenfor den kimbriske Halvø de tre alofiske (νησοί Ἀλοχίαι); paa samme Halvøs østlige Side de fire skandiske (Σκανδιαι), af hvilke de tre ere smaa, men den østligste større. Denne, der ligger lige over for Vistula's Munding, kaldes egentlig Skandia (Σκανδέτα). I dens vestlige Deel bo Chædiner (Χαιδέροί), i dens østlige Favoner (Φαρόναι) og Firæser (Φιραιῖοι), i dens sydlige Deel Guter (Γούται) og Daulioner (Δαυλιῶνες), i dens midterste Deel Levoner (Λευῶνοί). Han forlader derpaa disse Egne og henvender sig til Landene i Syd for Donau¹).

I Beskrivelsen af det europæiske Sarmatia antager han som her boende fire store Folkelag: 1) Beneder (Οὐενέδαί), 2) Peuciner og Bastarner, 3) Tazyger og Rhorolaner, 4) de alauniske Skyther. Af disse vedkommer os kun her det førstnævnte, og hvad dermed staar i Forbindelse.

Han sætter Benederne langs hele den benediske Bugt. Som mindre Folk, der bo indenfor dem, langs Vistula fra Nord mod Syd, opregner han Gythoner (Γύθωνες), Finner (Φίννοί), Bulaner

¹) Ptolem. II 11.

(Βούλωνες), Frugundioner (Φρουγουνδιωνες, Burgunder-
 Avarener (Αύαρηνοι) ved Vistula's Udspring — og derpaa frem
 længer mod Syden. Han kommer igjen senere i sin Beskrivelse tilbage
 til den venediske Bugt, og nævner som boende ved det øvrige (læng-
 i Nordost værende) Ocean Belterne (Ούέλται), ovenfor dem Osierne
 ("Οσιοι), og endelig som de nordligste Karbonerne (Κάρβωνες)¹⁾

Bed Beskrivelsen af Albion (Ἀλουίων) d. e. Britannia næv-
 ner han blandt Verne Thule (Θούλη) som beliggende nord for de
 30 Ortader under den 63de Grad; men dette er ogsaa alt hvad
 han herom meddeler os²⁾.

Ptolemæus er den første Forfatter, som viser sig at have et ty-
 deligt Begreb om den kimbriske Halvø's Beliggenhed. Han er
 ogsaa den første, der blandt Germanias Folkeslæg nævner Saxonerne
 d. e. Særerne, og sætter deres Bopæle nord for Elben i ovennævnte
 Halvø's sydligste Dele, i det nuværende Holsteen; her maa altsaa deres
 egentlige Hjem have været. Ved denne Tid maa Særerne først have
 vakt Romernes Opmærksomhed. Et Par Aarhundreder senere optræde
 de som Hovedfolket i det nordvestlige Thydskland, under hvis Navn
 flere af de ældre nedertydske Folknavne inddrages og forsvinde³⁾.

Af de øvrige Folknavne, som Ptolemæus opfører paa den kim-
 briske Halvø, kjender man kun andenstedes fra Charuder og Kimbrer.
 Det første synes nemlig at være samme Folk som de Harudi, der i
 det 9de Aarhundrede nævnes ved Siden af Angri, Svabi og Holsingi⁴⁾;
 det andet Navn er noksom bekjendt og gjenfindes uden Tvivl endnu
 langt ud i Middelalderen i Benævnelsen Humberfyssele, som da til-
 lagdes den Deel af nuværende Halsborgamt i Nørrejylland, der ligger
 i Syd for Limfjorden⁵⁾. Om Kimbrerne ville vi for øvrigt senere
 faa Leilighed til at tale noget udførligere.

Merkeligt er det, at Ptolemæus veed at nævne saa mange Folke-
 navne paa denne, ikke særdeles store, Udstrækning. Man har al Grund
 til at tro, at enkelte Hereders og deres Beboeres Navne ere komne

1) Ptolem. III 5 jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. IV 262—270.

2) Ptolem. II 3.

3) Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 290—294.

4) „Angri, Harudi, Suabi et Holsingi“ Annal. Fuldens. apud Freher. ad. an. 84

5) See Kong Valdemars Forbehold i Scr. rer. Dan. VII 518.

Romerne for Dre, og at Geographen deraf har gjort hele Folkesærd. At de fleste af disse Navne hverken forekomme før eller siden, og at de ikke stemme med dem, Tacitus anfører i samme Egne, bliver i saa Fald ikke at undres over.

Bestrivelsen af Østersøens Kyst fra Sæerne af og indtil Floden Wisula stemmer i Hovedsagen med Tacitus's. Man finder her bosatte fra Vest mod Øst Varner, Sidener (hvilke sidste ere ligesaa ubekjendte som Tacitus's Lemovier) og Rugier¹). Disse lader han strække sig lige til Weirelen, hvilken Flod han først gjør til en bestemt Grændse mellem Germania og Sarmatia. Da han nedenfor sætter de sarmatiske Veneder strax paa denne Flods østlige Side, saa maa man antage, at denne Fremstilling af Grændsen imellem den germaniske og sarmatiske Folketklasse ved hans Tid tildeels udtrykker de sande Forholde, nemlig forsaavidt de nederste eller nordligste Weirelegne angaar. Dybere inde i Landet have rimeligviis Forholdene været ham mere ubekjendte.

Med Hensyn til Beliggenheden af Landene i Nord for Germania sporer man ogsaa i Anskuelsen af det Hele klarere Begreber hos Ptolemæus end hos hans nærmeste Forjængere, skjønt han i det Sætte staar tilbage for disse. — Hans sarkiske og alotiske Der ere os her af mindre Vigtighed. Vi bemærke kun med Hensyn til de sidste, at det ikke er usandsynligt, at han med dem mener den nordligste Del af det nuværende Jylland, Landet nemlig i Nord for Limfjorden²). Det er paa hans skandiske Der, vi især skulle hefte vor Opmærksomhed.

Ptolemæus forlader vel i sit geographiske System den ældre Mening om det nordlige Oceans Forbindelse med det kaspiske Hav og udvider betydelig Europas Udstrækning mod Nordøst; men Østersøen vedbliver ikke desto mindre for ham imod Nordøst at udgjøre Et med det nordlige Ocean, og Landene nord for Østersøen sølgelig at være Der i dette. Hans østligste *Scandia*, den største af dem, og den som han siger Navnet egentlig tilhører, er aabenbare det samme Land,

¹) Jfr. Mannerts Geogr. v. Gr. u. Röm. III 335—338.

²) R. M. Petersens Danmarks Sagnhistorie I 23; Bredsdorffs Bidrag til Fortælling af Ptolemæus's Efterretninger om de nordiske Lande, i det skandinaviske Literatursejlskabs Skrifter XX 225.

som Plinius med en dobbelt Benævnelse kalder baade Scandinav og Scandia, nemlig den sydlige Deel af det nuværende Sverige. At Ptolemæus lægger den lige overfor Wislulas eller Weirelens Munding, er en Feil, som skriver sig derfra, at han giv sin kimbriske Halvø en altfor stor Stræthed mod Osten, og saaledes nødes til ogsaa at fortrykke de østfor liggende Der i samme Retning. Det viser sig tydelig af Beskrivelsen, at de Efterretninger, Ptolemæus har fulgt, itkun have angaaet denne formeentlige Øs sydlige Deel. Han veed at nævne Folk i dens vestlige, østlige, sydlige og midterste Egne, men i dens nordlige ingen. Han lader i sine mathematiske Beskrivelser den ikke strække sig saa langt imod Nord som den kimbriske Halvøes Nordspids, og giver den i det Hele en Størrelse, som ikke udgjør stort mere end Omfanget af det nuværende Skaane. Alt det synes umiskjendelig at antyde, at hine Efterretninger enten skrive sig fra Søfarende, der nordenom Jylland igjennem Kattegat og Øresund langs Skaanens Kyst, have besøgt Østersøen, eller fra Nordtydsklands Beboere, der ikke have kjendt Landet videre, end som det var besat af Folketærd, der hørte til deres egen Stamme¹⁾. I alle Tilfælde bekræfter det fuldkommen, at det romerske Navn Scandia kun er en latiniseret Form af det oldnorske Skáney, eller rettere af et tilsvarende gotisk.

Hvad de paa Scandia opførte Folkensavne angaar, da findes sandsynligviis her det samme Forhold Sted, som ved den kimbriske Halvø: — Navne paa Beboerne i de enkelte Hereder ere blevene antagne for mere udstrakte, end de i Virkelighed vare, og paa Grund heraf sids ordnede det almindelige Folkensavn. Dette have vi upaatvivlelig Navnet Gutai d. e. Guter eller Goter. Forstjellen imellem det og Navnet Gythones, hvormed Forfatteren nedenfor betegner Goter ved Weirelen, antyder vel neppe andet, end at han har øst af to forskjellige Kilder, der hver paa sin egen Maade fordreiede det rene Navn, hvormed de tydske Goter selv betegnede sig, nemlig Gatai. At de øvrige skandiske Folkensavne udenfor Ptolemæus's Beretning ere fuldkommen ubekjendte, har rimeligviis i det antydede Forhold

¹⁾ Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 329 og Sammes Einleit. i Geogr. d. Alten S. 160 f.

The first of the three
principles of the
constitution is
the principle of
equality of
rights. This
principle is
the foundation
of the
entire system
of government
and it is
the basis of
all the other
principles.

The second principle
is the principle
of the separation
of powers. This
principle is
the basis of
the system of
checks and
balances.

Baggrunden. Ptolemæus derimod lader dem ikke alene udstrække sig til Østersøens Kyster, men gjør dem endog til et Hovedfolk i disse Egne, efter hvilket en stor Bugt af Østersøen — eller, efter hans Begreb, af Oceanet — er opkaldet. Afvigelsen imellem Tacitus og Ptolemæus er her altfor isinesfaldende og knytter sig paa begge Sider til altfor mange enkelte Forholde, til at den hos nogen af dem kan grunde sig paa aldeles feilagtige Underretninger. Der maa i disse Egne være foregaaet vigtige Forandringer strax forud for den Tid, i hvilken Ptolemæus skrev. Venederne maa have trængt sig frem paa Veirelens østlige Bred imellem Ester og Goter. Disse sidste maa derimod, idet de forlode Veirelmundingsens østlige Side, have draget sig længer ind i Landet og der udbredt sig i Retning mod Sydøst, hvorved de til Ptolemæus's Tid for et Dieblit ere komne Romerne noget ud af Sigte, og derfor af ham betragtes som et ringere Folkescæd. I disse indre og østligere Egne finde vi ogsaa hos ham deres stamforvandede Burgunderne, medens vi paa den anden Side see dem igjennem de ligeledes stamforvandede Rugier i Forbindelse med Østersøen og deres Brødre paa hiin Side af dette Hav. Man finder saaledes i Ptolemæus's Angivelser tydelige Spor til en begyndende Folkebevægelse i Retningen fra Veirelens Munding indad Landene mod Sydøst — en Folkebevægelse, hvis første Følger Romerne snart efter fik føle i den store markomanniske Krig under Keiser Marcus Aurelius (161—180 efter Chr.), og som senere rystede Grundpillerne for deres Verdensherredømme.

Et os andetstedsfra allerede bekjendt Folkens navn finde vi hos Ptolemæus i Goternes Naboskab, nemlig Finner. Hvorledes skulle vi forklare os dette? Uden Tvivl maa heri stikke en Misforstaaelse af Tacitus's Beretning om Fenni — en Beretning, som vi ovenfor have seet ved sin Dunkelhed at give den bedste Anledning hertil¹⁾.

Den venediske Bugt kan, efter hele Sammenhængen hos Ptolemæus, intet andet betegne, end den Bugt af Østersøen, som dannes af den preussiske Kyst imellem Floderne Veirel og Memel. Hele denne Kyst have altsaa uden Tvivl de slaviske Veneder eller Vender ved hans Tid besat. Det var netop Navtysten, med hvilken Romerne rime

1) Jfr. Mannerts Geogr. b. Gr. u. Röm. IV 268.

ligviis endnu stode i Handelsforbindelse¹⁾). De der foregaaede Forandringer kunde saaledes ei være dem ubekjendte, og det Folk, som havde den inde, maatte være dem vigtigt. Vi kunne her ikke betvivle Ptolemæus's Paalidelighed.

Med Kysten af det formeente Ocean længer mod Nordost sætter han først Belterne, under hvilket for Næsten ubekjendte Navn et slavisk eller tschudisk Folk maa skjule sig. De dernæst boende Osier eller Hosier har man al Grund til at antage for de tschudiske Ester, og ved de nordligst boende Karboner kan man maastee tænke paa de tschudiske Kareler.

Til Svionerne eller Sviarne finde vi hos Ptolemæus ikke det ringeste Spor; de maa til hans Tid være komne Romerne ud af Sigte. Vi kunne ogsaa ganske let forklare os dette som en Følge af de store Omvæltninger, som netop den Gang maa være foregaaede i de Egne, over hvilke Romerne havde erholdet deres første Kundskaber om hvert Folk.

Med Hensyn til Thule er Ptolemæus's Beskrivelse aldeles ufyldestgjørende. Han nævner det, paa sedvanlig Viis, i Forbindelse med Britannia og som en i Nord for dette under den 63de (hos ham den nordligste) Bredegrad liggende Ø. Denne Angivelse passer paa den midterste Deel af Norge; men den kan ogsaa passe paa Færøerne, ja vel til Nød paa Sjetlandsøerne, og tillader os saaledes Intet at slutte med Bestemthed.

Plinius's Nerigos findes ei hos Ptolemæus. Romernes Behjendtskab med dette Navn til Plinius's Tider styldtes uden Tvivl — som ovenfor er viist — en ganske tilfældig Omstændighed. Landet besøgtes ei videre, det havde ingen Interesse for Romerne, og dets Navn gik i Glemme.

Ptolemæus var som Geograph ikke alene sin nærmeste Eftertids, men den hele Middelaalders Drakel, og Videnskaben gjorde efter hans Tid igjennem mange Aarhundreder ingen videre Fremskridt hverken ved Forbedring af Systemet, eller ved nye Opdagelser af Vigtig-

¹⁾ Mannerts Einleit. S. 160 f.

www.libtool.com.cn

hed. Af de følgende græske og romerske Geographer, der alle er mindre Betydning, ville vi kun nævne tvende, som omtale vort Land; og dette er Romeren Julius Solinus, der levede i Begyndelsen af det 3die Aarhundrede, og Grækeren Marcianus Heracle der troes at have været noget yngre.

Solinus leverer egentlig kun et maadeligt og uordentligt Udvalgt af Plinius's store naturvidenskabelige eller rettere encyclopædiske Værk. Hvor han undertiden i det Geographiske viger fra sin Kilde, er altid mistænkkelig og støtter sig vistnok i de færreste Tilfælde til Opdagelser. I Beskrivelsen af Germania er han kort og af ufuldstændigende (Kap. 32). Scandinavia nævner han blot som største af Germanias Øer og som det Land, der frembringer de store Alces d. e. Elgen (Kap. 33). Hans Beretninger om Thule er de eneste, som ved første Blik synes at indeholde noget mærkeligt. Men ved idetmindste her mere end Plinius. Han siger, at Thule ligger yderst af de britanniske Øer; at der ved Sommersolhverv næsten ingen Nat er, og ved Vintersolhverv næsten ingen Dag; bortenfor er et sammenslæbt Hav (pigrum esse et concretum mare); fra Sicilias Forbjerg gaar Veien dertil forbi Hæbuderne og Scandierne; fra disse sidste, hvis nøgne Natur han med Sandhed beretter, er der fem Dages og fem Nætters Seilads til Thule. Landet er stort og frugtbart (diutina pomona copiosa); Indbyggerne leve Sommeren blandt deres Hjorder af Melk, men indsamle Træfrugter for Vinteren; de kjende ikke ordentlige Egteskaber (Kap. 34). Hvorfra han har disse Oplysninger, siger han ikke, — om de gaae sig paa hans egen Tidsalvers Erfaringer, eller om de kun ere et Udvalgt af de gamle Grækeres Beretninger, hvilke vi nedenfor skulle komme til at omtale. At Solinus's Thule er Norge, er i sig selv rimeligt, men alt hvad vi lære om det er, at Landet var beboet — af hvilken Folkestamme — ved den Tid, da Solinus's ubekjendte Opdagelsesmand fik sine Efterretninger. Den fuldkomne Usikkerhed beretter med Hensyn til Tid og Sted gjør i Grunden den hele Beretning ubrugbar.

Marcianus Heracleota leverer en almindelig Periplus, eller Beskrivelse af den bekjendte Jords Kyster, med Bestemmelse af de

tigste Punkters Afstand fra hinanden i Stadiemaal. Han gjengiver i det egentlige Geographiske aldeles Ptolemæus; men han har tillige, for at fastsætte Afstandene med den størst mulige Bestemthed, raadført sig med de bedste ældre græske og romerske Kilder. I vort Norden følger han Ptolemæus Skridt for Skridt; han veed imidlertid ogsaa her at tilføie Afstandene efter Stadier lige til Beirelen — en merkelig Omkæmperhed, hvoraf man maa slutte, at Søfarende, rimeligviis fra de nordligste romerske Provindser, undertiden have vovet sig omkring den kirkeliste Halvø og besøgt Østersøens Kyster lige til hin Flod. Af saadanne Reisesendes Beretninger har uden Tvivl Ptolemæus for en stor Deel øst sine Kundskaber om disse nordlige Egne¹).

Hvad der er Tilfældet med Grækerne og Romernes Geografer, er ogsaa Tilfældet med deres Historiekskribere. Fra det 4te Aarhundrede af og lige til det 6te tabe de det skandinaviske Norden ganske ud af Sigte. Men ved sidstnævnte Tidspunkt indtraf Omkæmperheder, som for et Dieblit frembragte en Nærmelse mellem begge Europas Yderkanter, og atter vakte hos Sydbøerne gamle Grindringer om vort Norden.

Efter det vestlige romerske Riges Fald opstod ved Slutningen af det 5te Aarhundrede et mægtigt østgotisk Rige, hvilket foruden Italia ogsaa omfattede det sydlige Tydskland og flere Lande. Goterne havde forlængst antaget Christendommen, den megen Omgang med Græker og Romere havde afflebet deres Seder, og nu, da de endelig under deres store Konge Theodoriks Styrelse (493—526) fik nyde en Mulighed, som de gjennem Aarhundreder ikke havde kjendt, begyndte de at fatte Smag for Videnskabelighed. De henvendte Opmærksomheden til deres egen Historie, til hvilken de fandt Kilder i gamle Sange og Sagn, der ved mundtlig Forplantning vare bevarede blandt dem. Men disse Sagn henpegede paa Norden som Folkets ældre Hjem, som det Punkt, hvorfra deres Vandring var udgaaet. Det var da intet Under, at de søgte at skaffe sig nogen Kundskab om disse fjærne Lande,

¹) Marcianus Heracleota II 55 i Hubsons Geogr. græc. minor. Tom. I; jft. Mannerts Einleit. S. 161 f. og 179—182.

og den vide Udstrækning af Theodoriks Rige samt hans endnu mindre udstrakte Forbindelser satte dem i Stand dertil.

Theodorik ansaaes af alle tydske Folkeskærd baade i og udenfor det egentlige Tydskland som en Ræglar og øverste Dommer i der indbyrdes Stridigheder. Hans Navns Anseelse strakte sig lige i Nordens og Østersøens Kyster¹). De fjærne Gæter, som engang (under Hermanrik) havde staaet under Goternes Herredømme, sendte ham Gaver²), og en Konge fra Landene hiinsides Østersøen forlod endogsaa dreven ved Nygtet om Theodoriks Døder, sit eget Rige for at gaa hans Tjeneste³).

Under saadanne Omstændigheder var det ganske naturligt, at endog de fjærnere nordiske Lande ved Nygtet bleve bekendte for Gøter i Italien, og Bekjendtskabet overlevede en Stund de Forbindelser, hvorved det var frembragt. Ved Theodoriks Død sank nemlig det østgotiske Riges Anseelse pludselig fra sin Høide, og ikke fuldt tredive Aar efter blev det (553) ganske omstyrret af den byzantinske Keiser Justinians Hærførere. Men i dette Tidspunkt af Rigets Forfald og Udergang drev alligevel den vakte Videnskabeligheds Mand en gotisk Geistlig Jormandes til at skrive sit Folks Historie, medens til samme Tid en kundskabsrig og dannet Græker Procopius, der tjente i den byzantinske Keisers Hæere, beskrev, for det meste som Dievidne, de Krige, der kuldstede tvende tydske Folkeskærdes Herredømme, Vandalernes i Afrika og Goternes i Italia⁴).

Begge de nævnte Forfattere kunde endnu benytte de Erfaringer om fjærnere Folk og Lande, som Theodoriks vidtstrakte Herredømme havde givet Gøterne Leilighed til at indsamle, og begge have benyttet dem endogsaa med Hensyn til det fjærneste Norden, hvilket for Gøtteren maatte have Interesse som hans Landsmænds ældre Hjem, for Grækeren som et hidtil gaadefuldt Fabelland, hvorom han først kun berette sine Landsmænd noget sikkert.

¹) Cassiodori Varia III 3. IV 2.

²) Cassiodori Varia V 2.

³) Jorn. de reb. Get. od. Lindenbr. p. 83.

⁴) Procopius's Historie gaar til Keiser Justinians 26de Regjeringsaar d. 553, og omtrent ved samme Tid, eller maaskee nogle faa Aar før, maa Justinians have fulbenet sin gotiske Historie.

www.libtool.com.cn
 Først naar vi tage tilbørligt Hensyn til disse Forholde, under hvilke Jornandes og Procopius streve, kunne vi tilfulde vurdere Digtigheden af de Efterretninger, de give os om vort Norden, — paa hvilke forøvrigt Tidsalderens indstrænkede og falske geographiske Begreber naturlighviis maatte have den samme skadelige Indflydelse som paa deres ældre Forgjængeres.

Jornandes skjelner imellem Thule, hvilket han nævner efter Oreades som en *D* i det yderste Westen (in ultimo plagæ occidentalis), men i Øvrigt ei nærmere beskriver, — og Scanzia (afvigende Læsemaader: Scandza, Scaura, Scandra), en stor *D* i Oceanets nordlige Deel¹).

Den Scanzia — siger han, beraabende sig paa Ptolemæus — har Formen af et langagtigt tilspidset Cedreblad og ligger ligeover for den tredobbelte Munding af Floden Vistula (Weixel). Idet han begynder at opregne de paa Scanzia boende Folkeslægt, bemærker han, at Ptolemæus har navngivet syv saadanne; dog seer man, at han ikke tager Hensyn til de hos denne Geograph forekommende Navne. I Scanzias nordlige Deel, siger han, bor Folket Adogit, hvilket ved Midsommer har 40 Dages bestandig Dag og ved Midvinter ligesaa længe bestandig Nat. Scerofennæ have ingen Kornavl, men leve af vilde Dyrs Kjød. Svethans have hyperlige Heste, og fra dem komme de dyrebare sorte Saphirinskind (Sobelskind?). Theustes, Vagoth, Bergio, Hallin, Liothida bo alle paa et jævnt og frugtbart Landstrøg, hvorfor de ogsaa ere udsatte for andre Folks Angreb. Derpaa Athelnil, Finnaithæ, Fervir, Gautigoth, et tappert og krigerst Folk; dernæst Evageræ blandede med Othingi; alle disse bebo steile Klipper paa vilde Dyrs Bliis. De ydre af dem ere Ostrogothæ, Raumaricæ, Raugnaricii, Finni, de fredeligste (mitissimi) af alle Scanzias Beboere, samt deres Lige Vinoviloth. Svethidi udmerke sig blandt disse ved deres høie Bert, og Dani, udsprungne af deres Stamme, var det, der udjog Herulerne. Af en lignende høi Bert ere ogsaa Grannii, Aganzis, Unixæ, Ethelrugi, Arochi, Rannii (afv. Læsem. Arochi-

¹) Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 80.

ranni), over hvilke den Konge Rodulf herstede, der forlod sit eget R for at drage til Goternes Konge Theodorik.

Fra dette Scanzia uddroge Goterne i Følge med Gepider; paa tre Skibe til den lige overfor liggende Kyst, hvor Goterne, sø med tvende Skibe først ankom, uddrebe Umerugerne og siden oven vandt og forenede sig med Bandalerne¹⁾.

Vi ville ikke opholde os ved Jornandes's Thule, der staar ganske eensomt, uden Forbindelse med det øvrige Norden, og desuden bli nævnes. Det er Beretningen om Scanzia, som for os har Bigtighed og som vi her nærmere skulle betragte.

Denne Beskrivelse er i det Hele meget forvirret — tildeels uden Tvivl netop en Følge af, at Forfatteren har villet søge Hjælp hos si Tidsalders geographiske Drakel Ptolemæus, men kun halv har forstaa dennes System, og endnu mindre vidst derpaa rigtig at anvende sine egne ad andre Veie indhente Kundskaber. At Jornandes's Scanzia er Ptolemæus's Scandia, — derom kunne vi ei tvivle; men om hui Navn er hentet fra Ptolemæus, ligesom Dens Beliggenhed synes i være; eller om det gamle gotiske Folkesagn, som Jornandes med sin syn til Udvandringen har fulgt, allerede har nævnet et til det oldnorske Skáney svarende gotisk Navn paa det Land, hvorfra Udvandringen først udgik, lader sig vanskelig bestemt afgjøre, ihvorvel den sidste kanstee er fuldt saa rimeligt. Men hvorledes nu end dette forhold sig, saa bliver det gamle Folkesagn, at Goternes Udvandring til Østersøens Nordkyst skede til Skibs, i Forbindelse med Minderne om deres Navn i Danmark og det sydlige Sverig et uomstødeligt Vidnesbyrd for, at sidstnævnte Land virkelig har været Udgangspunktet.

Det er allerede ovenfor omtalt, at man urigtigen har antaget, Jornandes har forefundet de Folknavne, han paa Scanzia opregner hos Ptolemæus, og at han altsaa maatte have havt for sig en Tæ af denne Forfatter, betydelig afvigende fra den, vi nu besidde. Jornandes's Ord give ingen Anledning til en saadan Formodning, og det, at hans Udsæver Rodericus Toletanus har misforstaaet ham, maa ei vildlede os

¹⁾ Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 81—83 samh. m. p. 98.

²⁾ See ovenfor S. 123.

Det er aabenbart, at de Folkenavne, som Jornandes anfører, ere saadanne, som han til sin Tid har hørt nævne; men vist er det ogsaa, at baade han kan have misforstaaet sine Hjemmelsmænd, og hans senere Afstribere igjen her forvansket hans Tert. At det sidste hyppig har været Tilfældet, derom vidne noksom de mange afvigende Læsemaader, som ved disse Folkenavne findes. Flere af disse ere imidlertid bekendte, og naar vi lægge Merke til, at enkelte Folkesærd her aabenbare forekomme under meer end eet Navn — uden Tvivl en Følge af, at Forfatteren af forskjellige Hjemmelsmænd har hørt Navnene forskjellig fremsagte — saa blive de Folkenavne, som vi nogentunde bestemt kunne gjenkende, følgende: Finner (under tre Benævnelser: Scerofennæ, uden Tvivl en Forvanskning for Scerofennæ, Finni og Finnaithæ, hvis ikke dette sidste maaskee snarere sigter til det svenske Finnveden), Sviar (under to Benævnelser, Svethans, der lader til at være en egte gotisk Form, og Svethidi), Raumer (Raumaricæ d. e. Raumariksbøere; Forf. har hørt Landsnavnet og deraf selv dannet Folkenavnet), Ringeringer (Raugnaricii), Græner (Grannii), Nyger (Ethelrugi), Raner (Rannii), — de sidste fem Navne alle tilhørende det sydlige Norge —, Gøter (under tre Navne: Gautigoth, Vagoth og Ostrogothæ, hvoraf Rodericus Toletanus har gjort Gotthi, Vese-gothi, Ostrogotthi) og endelig Daner (Dani). Forfatteren henfører forøvrigt disse Folkenavne uordentlig om hinanden. Det er ham blot om at gjøre at nævne dem, ei at bestemme Folkenes Stilling mod hinanden, hvorom hans Hjemmelsmænd uden Tvivl heller ikke have kunnet meddele ham nogen sikker eller for ham brugbar Oplysning.

Vi behøve ikke at anstille Gjetninger om de øvrige, dunklere Navne¹⁾; de, vi her have udfundet, ere fuldkommen tilstrækkelige til at lade os drage sikke Slutninger om, hvorledes Forholdene i Hovedsagen have været i vort Norden ved Jornandes's Tider. Den norrøne Folkestamme, i flere Forgreninger, mindre Stammer eller Fylker, med forskjellige Navne, har der været den herskende. De nomadiske, udrigerste

¹⁾ Saaledes kan man ved Adogit tænke sig en Fellskrivning for Alogit, hvilket igjen kunde være en Forbreining af Haaleygernes eller Haalogernes Navn, eller af Haalotaland; — ved Hallin Sabaland eller Halland o.s.v.

www.libtool.com.cn
 Finner eller Finlapper have — ligesom langt tidligere og ligesom endnu er Tilfældet — beboet den store Hålvøs nordligste Egne. Naar net Gautigoth, som uden Tvivl er Hovednavnet, hvorunder Vago og Ostrogothæ maa henføres, peger hen paa den oldnorske Bencæ-nelse Gautar, der tillagdes de Nordmænd, der nedsatte sig i den tydske Goters ældre Bopæle i det sydlige nuværende Sverige. Dette i Forbindelse med den Omstændighed, at Jornandes ikke nævner et eneste Ord om noget Landsmandsskab imellem hine Gautigoth og hans egne Goter, hvilke han dog vidste vare uddragne fra disse samme Egne, lader os slutte, at han, eller rettere hans Hjemmelmænd, intet Broderskab imellem dem har erkjendt. Der gives altsaa paa Jornandes's Scanzia ikke mere noget selvstændigt Folketærd af egentlige, d. e. tydske, Goter; thi saadant vilde han sikkert ikke have undladt at bemærke. Den norrøne Stamme havde den hele store Hålvø inde. Han nævner endelig Danerne, af samme Rod som Sviarne blandt Scanzias Beboere. Dette maa vi ikke tage saa nøie efter. Det er, at vi deraf skulde slutte, at Danerne endnu til hans Tid ikke vare Beboere af Fastlandet. Jornandes havde intet tydeligt Begreb om de danske Der, ligesaa lidt som om den jydsk Hålvø; han anser dem uden Tvivl alt for et blot Anhang til det store Scanzia, og heri havde han jo ogsaa, hvad Derne angik, Ptolemæus for sig. Der er altsaa hans Betæning Intet, som jo meget vel kan forenes med, hvad vi nedenfor af andre Kilder skulde godtgjøre, at Danerne dengang havde størst Parten af det nuværende Danmark inde.

Procopius benævner Hovedlandet i det nordligste Europa Thule (Θούλη), hvilket han siger er en Ø, beliggende langt i Nord for Britannia, og meer end ti Gange større end denne. I sin Beskrivelse af Landet angiver han selv som sin Hjemmel Mænd, som derfra vare komne.

Paa Thule, siger han, ere store ubeboede Strækninger; men den beboede Deel er besat af 13 talrige Folketærd (ἔθνη) under ligesom mange Konger. Ved Midsommers Tid gaar Solen i 40 Døgn ikke

ned, og ved Midtvinter er der ligesaa længe bestandig Nat. Denne mørke Tid tilbringe Thuliterne (*Θουλίται*) i Sorg; men naar Natten har været i 35 Døgn, er det Skik, at Nogle bestige Fjeldenes Toppe, og saasnart de derfra see Solen, stige de ned igjen og fortynde dens snare Tilbagekomst. Ved dette glade Budskab høitideligholder Folket sin største aarlige Fest. Blandt de Folk, som bebo Thule, er der kun eet, som fører et aldeles vildt Liv, nemlig Skridefinnerne (*Σκροδιπνοί*). Disse have ingen Jord- eller Agerdyrkning. Mænd og Kvinder ere stedse paa Jagt imellem Fjeldene og i de vidtstrakte Støve, der frembringe en Mængde af Wildt. De spise de vilde Dyr's Kjød og klæde sig i Skindet, som de sammensy med Dyrefener. Kvinderne give ikke deres spæde Børn Die, eller opføde dem med Mælk, men kun med Marv af de vilde Dyr. Saasnart en Kvinde har født, vikler hun Fosteret ind i et Skind, hænger det i et Træ og stikker det et Stykke Marv i Munden; derpaa gaar hun strax igjen paa Jagt. Men det er blot Skridefinnerne, som føre et saadant Liv. De øvrige Thuliter ere i deres Levemaade kun lidet forskjellige fra andre Folkeslag. De dyrke mange Guder og Aander, deels i Himmelen, deels i Luften, deels i Jorden, deels i Habet, og desuden ogsaa andre ringere Bæstier, som de tro have deres Bolig i Kilder og Elve. De offe flittigen allehaande Dyr; men deres fornemste Offer er den første Krigsfange. Ham offre de til Ares (*Mars*), hvem de ansee som den øverste af Guderne, og dette skeer ikke ved simpelt hen at dræbe ham, men ved at op hænge ham i et Træ, eller hængaste ham paa skarpe Torne (spidde ham paa Spyd?), eller ved en anden smertefuld Dødsmaade. Blandt disse Thuliter ere Gauterne (*οἱ Γαυτοί*) et talrigt Folk¹⁾.

Anledningen til, at Procopius omtaler Thule og Gauterne, er nogle Begivenheder, som kort før hans Tid vare indtrufne med Herulerne.

Dette urolige Folk, hvilket han — maastee med Overdrivelse — skildrer som de ryggesløseste af alle Mennesker, havde en Tid lang været mægtigt i Donauegnene ved sin Talrigbed og Tapperhed, da det i Slutningen af det 5te Aarhundrede (omtrent 494) blev overbundet af Longobarderne i et stort Slag og led et frygteligt Nederlag. En

¹⁾ Procopius de bello Gothico II 15.

Deel af de Undkomne drog Syd over Donau og bleve vel modtagne den byzantinste Keiser Anastasius (491—518); men de øvrige to deres Tilflugt til de yderste Egne af Jorden. Under Anførsel flere Høvdinge af kongelig Herkomst droge de nemlig igjennem Slavernes Folkefærd (*τὰ Σκλαβηρῶν ἔθνη*), derpaa over store Strækninger til Barnerne (*Οὐάρροι*), saa igjennem Danernes Folkefærd (*Δανῶν τὰ ἔθνη*), alt uden at lide nogen Overlast, og endelig over Oceanet til Den Thule, hvor Gauterne gav dem Bolig hos sig.

Nogen Tid efter, i Begyndelsen af Keiser Justinians Regjeri (527—565), hændte det sig, at de Heruler, som efter deres store Underlag vare flygtede til det græske Rige og der havde faaet Bopæle det nordligste Illyrien mod at antage Christendommen og træde i Keiserens Krigstjeneste, dræbte deres Konge Otho, kun af den Grund, de havde faaet det Indfald ikke mere at ville staa under nogen Kong. Snart angrede de imidlertid deres Gjerning og sendte nogle Høvdinge til Thule, for derfra at hente sig en Anfører af deres Konger. Sendemændene kom lykkelig til deres Bestemmelsessted, fandt her mang af den heruliste Konger og valgte blandt dem En ved Navn Todoros, som, ledsaget af sin Broder Nardos og 200 heruliste Ynglinge fulgte Sendemændene tilbage til deres Landsmænd i Illyrien ¹⁾.

Procopius's Beretning viser strax ved første Dietast, at han ialene har havt Leilighed til nøie at underrette sig om Europas nordligste Egne, men ogsaa at han har benyttet Leiligheden med megen Skjønksomhed.

Hans Thule er samme Land som Jornandes's Scanzia, nemlig den skandinaviske Halvø. Grækeren trængte i sin Beskrivelse til et almindeligt Navn for det hele vidtløftige Land. Et saadant vidste vel neppe hans Hjemmelmænd at opgive. De valgte da en Benvæbnelse, under hvilken hans Landsmænd vant til at høre det yderste Norden betegnet; han kaldte Land Thule, Indbyggerne overhoved Thuliter. I at gjøre dette Land til en Ø fulgte han, ligesom Jornandes, ifkun de ældre Geographers Mening, fra hvilken det vel maatte falde dem vanskeligt

¹⁾ Procopius. l. c. c. 14—15.

skrive sig, endog om deres Hjemmelsmænds Udsagn kunde synes at være den imod.

Han skjelner imellem de raa og i et nomadist Jægerliv omflakende Skridefinner (d. e. stilsøbende Finner) og de øvrige mere dannede Thuliter. Den Beskrivelse, han giver over disses religiøse Stitte, passer fuldkommen paa Nordmændene i Hedenstabet's Tid. Vi gjenkjenner deres Offer, deres Offer, deres Havguder, deres Bætter og deres Dverge; vi gjenkjenner i Ares deres Odin, Krigen's Gud, til hvem de indbiede deres Fiender som et Offer; i den store aarlige Fæst, som Thuliterne høitideligholdt ved Solens Tilbagekomst efter Wintermørket, gjenkjenner vi endelig Nordmændenes største Høitid, Julen, hvilken de i Hedenstabet feirede ved deres saakaldte Midvinter d. e. i Midten af Januar, altsaa netop ved den Tid, da Solen efter Wintermørket først lader sig tilsyne for de nordligst boende Nordmænd. De 40 Døgn's uafbrudte Dag og Nat passer kun paa Landet under 67—68 Graders Brede, eller til den nordligere Deel af det gamle Haa-logaland — en Egn af Norge, som vi maa ansee for at være blandt de af den nærrøne Stamme tidligst bebyggede.

Beretningen om de flere Folkfærd paa Thule, hvort med sin Løge, peger hen paa Nordmændenes Oldtidsforfatning, da Folket, som bekendt, deelte sig i mange Fylker eller mindre Stammer, som gjerne lær for sig udgjorde et Rige. Tallet 13 er rimeligviis tilfældigt; Forfatterens Hjemmelsmand har ikke vidst at opnævne flere. Foruden Skridefinnerne navngives ifkun eet af disse Folkfærd, nemlig Gautherne, og dette er i Anledning af den Berørelse, hvori disse tilfældigviis kom med Herulerne. Ligesom Procopius i Navnet skjelner imellem disse Gauther (Gautoi) og de egentlige Gøter (Gotthoi), saa taler han heller ikke et eneste Ord om noget Slægtskab imellem begge, og dog kjendte han de sidste saa nøie med samt deres nære Slægtskabsforhold til Vandaler, Gepider og Rugier, hvilke han alle tilkommer, ifølge deres Sprog, Udseende, Seder og Forfatning, anseer for at være i Grunden eet gotisk Folk¹). Der er altsaa i hans Beretning, ligesaaalidet som i Jornandes's, ikke den mindste Anledning til at stille det 5te Aarhundredes Gauther eller Gøter fra den

¹) Proc. de bell. Vand. I 2 smh. m. bell. Got. III 2.

norrøne Stamme, og vi have følgelig ogsaa her en Bekræftelse paa, at denne Stamme dengang har været den ene herskende paa den skandinaviske Halvø.

Procopius's Beretning om Herulernes Tog til Norden giver ypperlige Oplysninger om de daværende Forholde i det østlige Tydskland og paa Østersøens sydlige og vestlige Kyster. Det er i Landene nord for Donau, at Herulerne bleve overvundne af Lombarderne, og den Flok af dem, som tog sin Tilflugt syd over Floden fik Bopæle i Omegnen af Singedon, det nuværende Belgrad. Den store Kamp har altsaa fundet Sted i det vestlige Dacia, rimeligviis de Egne af det nuværende Ungarn, som ligger imellem Floderne Donau og Theis; og derfra udgik Herulernes Tog i Retning mod Nordvest. De drog først igjennem Slavernes d. e. Slavernes Folkefærd, og kom fra dem over en stor Ørken til Barnerne. En visse Folkefærd maa følgelig dengang have været udbredt over hele det østlige Tydskland i Nord for Donau lige til henimod Elben i Westen og lige op til Østersøen i Norden. Thi Barnerne vides ikke nogensinde at have strakt sig længer mod Østen end i den nuværende Mecklenburgske, og alle de øvrige tydske Folkefærd som i ældre Tider havde beboet de pommerske og preussiske Kyster, vare forlængst dragne mod Syden, uden at man finder, at andet Folk af samme Stamme have indtaget deres Plads, hvorimod Slavernes og navnlig den vendiske Green af disse viser sig lige fra det 2de Aarhundrede af i Fremrykken fra Østen langs samme Kyster, hvil man ogsaa efter Procopius's Tid og langt ind i Middelalderen find dem at have behersket, indtil endelig tydske Folkefærd fra Vest af atter oplastede sig til Slavernes Herrer i disse Egne. Men Barnerne omtales af Procopius paa andre Steder som strækkende sig til Rhinen, hvor de vare Frankernes Naboer, hvorimod han slet ikke nævner Saxerne og kun ubestemt Friserne og Anglerne som Bopæle af disse Landstrækninger¹⁾). Heraf lader sig slutte, at Navnet Barner hos ham har en meget udstrakt Betydning og omfatter alle de Folkefærd i det nordvestlige Tydskland, hvilke man senere, og uden Tvivl rigtigere, kaldte med et almindeligt Navn Saxe

¹⁾ Proc. de bell. Goth. IV 20.

eller overhoved hele den nedertydske Green af den tydske Stamme¹⁾. Om nu end muligen de slaviske Vender allerede ved Procopius's Tider have trængt de egentlige Varner fra deres oprindelige Bopæle i det Mecklenburgske længere mod Vesten, saa er det dog af hans Beskrivelse indlysende, at tydske Folkeskærd have boet imellem Venderne og Danerne, følgelig have idetmindste strakt sig saa langt imod Østen som det nuværende Holsteen. Den store Ørken, som han omtaler imellem Varnerne og Slaverne, lader sig let forklare. Det hele nordøstlige Tydsklands tydske Indbyggere havde forlængst traktet sig til sydligere og vestligere Egne og ladet deres gamle Boliger folketomme tilbage; disse besattes efterhaanden af de fra Østen fremtrængende Slaver; men store Strækninger, uden Tvivl imellem Elben og Oder, bleve endnu længe liggende øde som en Grændse imellem de tvende forskjellige Folkeklasser.

Danernes Navn forekommer for første Gang hos Jornandes og Procopius, og sidstnævnte Forfatter giver os derhos et nogenlunde bestemt Begreb om Udstrækningen af deres daværende Boliger. Paa tydsk Side strakte de sig til Varnernes d. e. de nedertydske Folkeskærd's Lande, og paa den modsatte Kant stiltes de ved Havet fra Gøtternes Bopæle paa Thule d. e. den skandinaviske Halvø. Danerne havde altsaa dengang de danske Øer og den jydsk Halvø inde. Hvorvidt de i sidstnævnte Land have strakt sig mod Syden, kan af Procopius's Beretning ikke med Bestemthed stjønnes; men her komme andre Kilder, hvilke tildeels allerede ovenfor ere berørte, os til Hjælp.

Bed Midten af det 5te Aarhundrede have vi seet, at den store Uvdring af tydske Folkeskærd til Britannia tog sin Begyndelse med Viternes Overfart fra Jylland, hvilke stiftede det ældste af de saakaldte angelsaksiske Riger, nemlig Kent (omtr. 455). Uvdringen fortsattes af Saxer fra Elblandene, hvilke efterhaanden stiftede

¹⁾ Procopius har ligesaavel som sine ældre Forgængere et Begreb om de trede Hovedgrene af den tydske Folkestamme. Han skjelner imellem de gotiske Folkeskærd (*Γοτθικά Έθνη*), Frankerne (*Φράγγοι*), hvilke han ogsaa fortrinnsvis benævner Germaner (*Γερμανοί*; se bell Got. II 25), og Varnerne (*Ουαρροι*). Bed den første Benævnelse betegner han den gotiske Green; under den anden synes han at indbefatte den overtydske, og under den tredje den nedertydske.

Nigerne Suser (490), Westser (519) og Etsfer (530). Endnu så fattede imidlertid disse tydske Niger kun en ringe Deel af Britann og strakte sig kun ubetydelig i Nord for Floden Thames; da optraad Anglerne fra det nuværende Sønderjylland eller Hertugdømme Sle sig i Britanniens vestlige Gyne talrigere og med større Kraft end deres tidligere ankomne Stamsforbandte. Efter flere mindre Angreb, dette Folk, hvorved Riget Ostangeln stiftedes (omtr. 527), ankom nemlig (547) en stor Hær af dem til Kysten imellem Floderne Tweed og Forth, hvor de stiftede Riget Bernicia. Uden Tvivl forsterkede de ny tilkommende Storer erobrede de ogsaa snart Landene imellem Tyne og Humber, hvor de oprettede Riget Deira (560), og besatte endelig det Indre af Landet, hvor Riget Mercia fremstod¹).

En saa betydelig Folkebevægelse som den ovennævnte maa have været foranlediget ved et Stød udenfra. Den britiske Historieskriver Nennius antyder ogsaa dette, naar han om de første til Britannia ankomne Tydske — hvilke vare Biter fra Jylland — siger, at de var uddrevne fra deres Fædreland²). Men det er her ikke saa skieligt at see, hvorfra hiint Stød kom. Den norrøne Stamme Udbredelse paa den jydsk Halvø virkede nærmest paa Biterne dernæst paa de sybligere boende Angler, og de slaviske Folks færds Fremtrængen fra Osten af i Elbegnene virkede paa Sakerne.

Antallet af de til Britannia først udbandrende Biter kan ei have været særdeles stort; det var ikkun Kent, som de besatte. Det er rimeligt, at Nordmændene allerede før Midten af det 5te Aarhundrede have haft en Deel af den jydsk Halvø, maaskee den nordligste inde, og at det blot har været henimod Anglernes Grændser, at de endnu dengang boede selvstændige tydske Biter, hvilke, for at undgå Trykket af de fremtrængende Nordmænd, efterhaanden drog til Britannia. I Begyndelsen af det 6te Aarhundrede maa uden Tvivl de norrøne Folkestamme fuldkommen have befæstet sit Hertugdømme Nørrejylland; thi da finde vi den allerede under Benævnelsen Dener at forurolige det frankiske Riges nordøstlige Landstaber med sine Vikingetoge. Den franske Historieskriver Gregorius af Tou-

¹) Sharon Turner: the history of the Anglo-Saxons (London 1828) I 254—2—

²) Nennii Eulogium Britannicæ c. 28; see ovenf. S. 66.

374 375

(† 594) beretter nemlig, at medens Kong Theodorik, en Søn af Glodwig, regjerede i Austraßen (den østlige Deel af det frantiske Rige) mellem Aarene 511 og 535, gjorde Danerne til Søs et Anfald paa disse Egne, men bleve paa Hjemveien slagne af Kongens Søn Theodobert¹). Ved samme Tid bemærkede vi paa den anden Side en betydelig Bevægelse imellem Anglerne, til hvilke nu Trykket af de fremtrængende Nordmænd maa være naaet. Procopius kjender allerede Anglerne (*Ἀγγιλοι*) som Beboere af Britannia²); men deres Hovedvandring did, hvilken, efter hvad vi have seet, først foregik i Midten af Aarhundredet, kan neppe have været ham bekendt, da han skrev sin Historie. Ved Midten af det 6te Aarhundrede maa den norrøne Folkestamme aldeles have overvældet Anglerne i deres ældre Hjem, og dette foranlediget den Udvandring af disse, der gav Britannia Hovedmassen af dets tydske Befolkning. Thi Anglernes Udvandring var, isølge deres Historieforfatter Beda, saa sterk, at det endnu til hans Tid (ved Aar 700) hed, at deres Land laa øde imellem Witernes og Særernes³). Man maa nu vel ikke tage denne Beda's Beretning fuldtommen efter Ordene, saaledes at Anglernes ældre Bopæle i hele 100 Aar efter Udvandringen skulde have været aldeles folketomme; imidlertid bliver der al Grund til at anvende hans Udsagn paa de nærmeste Tider efter denne Begivenhed. Vi maa sølgelig antage, at de norrøne Daner ved Midten af det 6te Aarh. have behersket hele Nørrejyskland, og at det tildeels folketomme Sønderjyskland i længere

¹) Citat hos Gregorius af Tours lyder saaledes: „His gestis Dani cum regno suo, nomine Chochilaico (Hugleik?), evectu navali per mare Gallias appetunt. Egressique ad terras, pagum unum de regno Theodorici devastant atque captivant, oneratisque navibus tam de captivis quam de reliquis spoliis, reverti ad patriam cupiunt. Sed rex eorum in littus residebat, donec naves altum mare comprehenderent, ipse deinceps secuturus. Quod cum Theodorico nunciatum fuisset — — — Theodobertum filium suum in illas partes cum valido exercitu ac magno armorum apparatu direxit. Qui interfecto rege, hostes navali proelio superatos opprimis, omnemque rapinam terræ restituit.“ Greg. Turon. III 2 hos Duchesne script. hist. Franc. I. Landskabet (pagus), som herjebes, kaldes i en anden gammel fransk Krønike (Gesta Francorum c. 19 hos Duchesne I.) Attoarii, hvorved Suhm (Dann. Hist. I 330) forstaaer Østetern ved Floden Nerse. Det nuværende Belgien og sydlige Deel af Nederlendene hørte under det australske Rige, hvis Hovedstad var Metz.

²) Proc. de bello Goth. IV 20.

³) Beda hist. eccl. gent. Angl. I 15 see ovenfor S. 67.

Tid har adstilt dem fra Saxerne, indtil hine efterhaanden udbredte sig til Eideren, som siden blev en stadig Grændse imellem den norrøne og den tydske Folkestamme.

Ved Midten af det 6te Aarhundrede var altsaa den norrøne Stamme herskende i største Dele af det nuværende Danmark; og da den som Beboere af disse Egne allerede var almindelig bekjendt blandt Ublændingerne under Navnet Daner, maa vi antage dette Navn for at være i sin Oprindelse betydelig ældre.

En nærmere Undersøgelse af Herulernes Tog og af dette i flere Henseender gaadefulde Folks øvrige Forholde hører ikke hid. At Procopius's Beretning i det Hele er sandfærdig, derom have vi ikke den ringeste Grund til at tvivle. Hvad der senere er blevet af de i vort Norden indvandrede Heruler, hvilke rimeligviis paa dette deres Tog igjen op søgte et i ældre Tider forladt Hjem, — vide vi ikke med Bestemthed. Det er imidlertid ikke usandsynligt, at Jornandes's Beretning om dette Folks Uddrivelse ved Danerne sigter til den ny ankomne Flok. Den norrøne Stamme har ikke længe kunnet taale disse ryggesløse, urolige og rovfyge Fremmede hos sig, men har alligevel udjaget dem efter at have lært dem bedre at kjende.

Vi have ved vore nærmest foregaaende Undersøgelser af Grækerne og Romernes Beretninger om vort Norden bundet tvende faste Støttepunkter, nemlig Forholdene ved Begyndelsen af vor Tidsregning og Forholdene i det 6te Aarhundrede.

De første have vi fundet at være i Hovedsagen følgende: Den norrøne Folkestamme var udbredt over den skandinaviske Halvøes nordlige Deel omtrent til Gøtølv og de store svenske Indsøer. Den østligste Grænse af den benævntes Sviar, medens det hele Strøg, som Stammen havde besat, indbefattedes under det almindelige Navn Nordrvegr eller Norvegr. I Halvøens nordligste Egne havde nomadiske Finner (Lapper) deres Tilhold; i Syd for den norrøne Stamme derimod boede Folket af den tydske Stamme og gotiske Grænser lige til Halvøens Sydspidse. Tydsk-gotiske Folk

færd havde ogsaa det hele nuværende Danmark inde (dog i de sydværligste Egne ved Siden af nedertydske) og strakte sig langs Østersøens sydlige Kyst mod Østen lige til Floden Pregel. Østersøens østlige Kyst lige fra denne Flod var beboet af tschudiske Folkesærd, der strakte sig mod Norden lige ind i det nuværende Finland, hvor de grændsede til de samme nomadiske Finner, der ogsaa vare den norrøne Stammes nordlige Naboer. Bag Tschuderne i Sydøst udbredte den store slaviske Folkestamme sig i det Indre af det nuværende Rusland og Polen og trængte sig efterhaanden frem imellem hine og Goterne til Østersøens Kyster, hvilke dens vendiske Green allerede i Begyndelsen af det 2de Aarhundrede havde besat imellem Floderne Weixel og Memel.

I det 6te Aarhundrede have vi derimod fundet Forholdene væsentlig forandrede. Paa den skandinaviske Halvø, i Danmark og paa Østersøens Sydkyst vare overalt de tydske Goter forbundne som herskende Folk. Den norrøne Folkestamme havde nu udbredt sig ogsaa over den hele sydlige Deel af den store Halvø, hvor den tildeels havde antaget de ældre Beboeres Navn, lempet efter dens eget Sprog, og kaldet sig Gauter eller Gøter. Den havde videre under det nye Navn Daner besat de gotiske Øer (Ogotland) og den hele nordlige Deel af den tydske Halvø, altsaa største Deelen af det senere efter dem oplaldte Danmark. Nærmest i Syd, i det nordvestlige Tydskland fra Rhinen af indtil ind i det Mellemburgske, boede nedertydske Folkesærd, blandt hvilke Sæxerne vare de merkkeligste. Her dannede mod Østen og inde i Landet en stor og Strækning Grændsen imellem den tydske og den slaviske Folkestamme, hvilken sidste — navnlig dens vendiske Green — havde besat Østersøens øvrige Sydkyst langt imod Østen med ubestemte Grændser, medens andre slaviske Folkesærd spredte sig over det østlige Tydsklands indre Egne, over Polen, det indre Rusland og sydligere Lande¹⁾. I Landene paa Østersøens østlige Kyst maa vi antage Forholdene i Hovedsagen usforandrede, som de

¹⁾ Om den slaviske Folkestammes vide Udstrækning ved disse Læder vider Jornandes, der betegner den ved Navnet Winidæ b. e. Venber, under hvilket Navn han paa en Maade henfører som underordnede Navnene Selavini og Antes. Journ. de. reb. Get. ed. Lindenbr. p. 85.

vare allerede i det 1ste Aarhundrede og som de tildeels ere endnu Her boede tschudiske Folkefærd ikke alene ved Kysten, men endog temmelig dybt inde i det nuværende Rusland, hvor de dog senere men og meer bleve indskrænkede af Slaverne. Imellem begge de sidst nævnte Folkestammer synes ved disse Tider den lettiske Stamm (maaskee Efterkommere af de daciske Geter?), bekjendt i Syden under Navnet Bidoarier, at have udbredt sig til de preussiske Kyster¹⁾, og har saaledes rimeligviis paa denne Kant indskrænket Tschuderne; hvorimod disse paa den modsatte Side, i det nuværende Finland, have meer og meer trængt Urindbyggerne, de nomadiske Finlapper, imod det yderste Norden, hvor vi dengang som nu finde dem i de nordligste Egne af den skandinaviske Halvø som de norrøne Folkestammes Naboer.

Høist vigtige Forandringer ere altsaa foregaaede i Norden i Tidrummet imellem det 1ste og 6te Aarhundrede. Sagen i sig selv er utvivlsom, skjønt vi forgjæves i Historien søge Underretning om de enkelte Omstændigheder. Virkningerne af slike Ombæltninger maa imidlertid, ifølge Tingens Natur, strække sig udenfor Grændserne af de Egne, hvor de foregaa. Dette var ogsaa Tilfældet her, og det var de romerske Rige, som derved føleligst rammes. Uhyre Folkebevægelser brøde i disse Aarhundreder med stedse stigende Kraft paa dets Grændser, og omsider gjennembrøde dem. De romerske Historieforfattere har ikke undladt at skildre disse voldsomme Rystelser. Vel have de ikke formaaet at følge dem til deres første og fjærne Kilde; men fra Virkningerne kunne vi ofte slutte til Aarsagerne, og saaledes lade hine Forandringer os her skimte mangt et vigtigt Mellemsled imellem de tolvte Yderpunkter, vi have fundet.

Romerne vare alt fra deres første Sammenstød med Germaner ved Rhinen og Donau mere de angribende end angrebne. Deres Tog til det Indre af Germania overbeviste dem imidlertid snart om, at de paa denne Kant allerede havde fundet Grændsen for deres Herredømmet. De lode sig derfor efter Germanicus's Tog (16 e. Chr.) nøie med

¹⁾ Jornandes l. c.

sikre denne Grændse. Deres Krige mod Germanerne vare nu i meer end halvandet Aarhundrede af ringe Betydning. Rhinen overstredes sjelden fra nogen af Siderne; heller ikke Donau paa det Strøg, hvor den dannede Grændsen mod Germania, hvorimod Romerne længer mod Østen, ved at undertvinge det thraliske Folkesæd Geterne, udvidede sit Herredømme over hele Dacia, imellem Donau i Syd og de karpathiske Bjerge i Nord, eller over største Delen af det nuværende Valachi, Ungarn og Siebenbürgen. De tydske Folkesæd overlode sig til indbyrdes Stridigheder, og Romerne undlode ikke ved enhver given Leilighed at nære disse, for fra denne Side at være saa meget sikkrere.

Men ved Midten af det 2det Aarhundrede spores en merkkelig Forandring i Forholdene. Alle Folkesæd paa den romerske Nordgrændse, langs Noricum, Pannonia og Dacia, baade germaniske og ugermaniske, vise sig med Set i Bevægelse og trænge ind paa de romerske Enemarker. Den kraftige Keiser M. Aurelius (161—180) havde næsten igjennem sin hele Regjeringstid, og især i de sidste 10 Aar, fuldt op at gjøre med at bekjempe og tilbagedrive disse Indfald. Man har benævnt denne Krig den markomanniske, fordi Markomannerne i det nuværende Böhmen i den spillede den vigtigste Rolle og paa en Maade stode i Spidsen for et Forbund af tydske Folkesæd. Stærken blev for denne Gang ved Keiserens Tapperhed og Klogskab afhendt; men Kilden til disse Bevægelser, som Romerne endnu ikke ret sine, var fremdeles aaben.

Vi have ovenfor hos Ptolemæus fundet det første Spor til en fra Landene ved Weirelmundingen udgaaende Folkerørelse, der allerede maa være begyndt før eller ved Aar 100 e. Chr. Det var Goterne, som bevægede sig fra Østersøens Kyster indad Landet¹⁾. Deres Bevægelse var uden Tvivl langsom og gik fra først af i Retningen mod Sydøst til det Indre af det nuværende Polen. Den blev saaledes for det første ubemerket af Romerne; men man kan ei betvivle, at det derved frembragte Tryk paa vestligere og sydligere Folkesæd netop har været blandt de virksomste Aarsager til den store Gjæring paa de romerske Grændser, hvilken frembragte den markomanniske Krig. Vi kunne saa meget mindre tvivle derom, som virkelig gotiske Folke-

¹⁾ See ovenfor S. 124.

www.libtool.com.cn
 færð, Victofaler nemlig og Bandaler, allerede optræde som deeltagende i den ¹⁾).

Snart lærte imidlertid Romerne mere i Nærheden at kjende Op-havsmændene til denne Gjæring. Efter at en Tid var gaaen hen under bestandige Indfald i Dacia af forskjellige barbariske Folkeskær, under idelige Kampe med værlende Held, viiste Goterne sig i disse Egne som Romernes Hovedfiender. Under Keiser Caracalla (211—217) finde vi dem først ved det romerske Riges Grændser, og ved denne Leilighed nævnes de for første Gang af Romerne ved Navnet Gothi, i Stedet for at de i deres ældre Boliger ved Beirelfloedens Munding benævntes Gotones ²⁾. Under Keiser Decius (249—251) brøde de over Donau og trængte lige ind i Thracien ³⁾. De drevet vel denne Gang tilbage, men kom dog ikke længe efter i rolig Besiddelse af hele Dacia, da Keiser Aurelian (270—275) gaaft rømt denne Provinds og flyttede de der boende Romere over paa Donaus sydlige Side ⁴⁾. Allerede ved Midten af samme Aarhundrede havde de i en østligere Retning udbredt sig til det sorte Hav og besat dette nordvestlige Kyster, hvorfra de ogsaa til Søs foruroligede de romerske Provinds ⁵⁾. De rebe stamforbandte og ubeslægtede Folkeskær med sig i Strømmen og hævdede sig snart til det herskende Folk i alle de sydlige Lande imellem Donau og Don. De deelte sig dengang efter deres Bopæle i tvende Hovedgrene: Visigothi d. e. Vestgoter under Høvdinge af den baltiske Vt, i Dacia, og Ostrogothi d. e. Ostgoter, under Høvdinge af den amaliske eller amelungiske Vt, i de østligere Lande. Deres Herredømme i disse Egne naaede ved Midten af det 4de Aarhundrede sin høieste Epidse under Kong Hermantil af Amalernes Vt. Han skal ifølge de gotiske Sagn som Jorandes har bevaret os, have underlagt Goternes Herredømme ikke alene de slaviske Bende, som havde besat Goternes østlige Bopæle ved Østersøens sydlige Kyst, samt disses Stamforbandte

¹⁾ Julii Capitolini M. Anton. 17 og 22; om den markomanniske Krig i det Heljfr. Mannerts Geogr. d. Gr. und Röm. III 112—131.

²⁾ Spartiani Caracalla 10.

³⁾ Stritter memoriae populorum &c. I 38.

⁴⁾ Vopisci Aurelianus 39.

⁵⁾ Treb. Pollionis Gallienus 13; Stritter mem. pop. I 39—41.

(1) Die ...
 (2) Die ...
 (3) Die ...
 (4) Die ...
 (5) Die ...
 (6) Die ...
 (7) Die ...
 (8) Die ...
 (9) Die ...
 (10) Die ...
 (11) Die ...
 (12) Die ...
 (13) Die ...
 (14) Die ...
 (15) Die ...
 (16) Die ...
 (17) Die ...
 (18) Die ...
 (19) Die ...
 (20) Die ...
 (21) Die ...
 (22) Die ...
 (23) Die ...
 (24) Die ...
 (25) Die ...
 (26) Die ...
 (27) Die ...
 (28) Die ...
 (29) Die ...
 (30) Die ...
 (31) Die ...
 (32) Die ...
 (33) Die ...
 (34) Die ...
 (35) Die ...
 (36) Die ...
 (37) Die ...
 (38) Die ...
 (39) Die ...
 (40) Die ...
 (41) Die ...
 (42) Die ...
 (43) Die ...
 (44) Die ...
 (45) Die ...
 (46) Die ...
 (47) Die ...
 (48) Die ...
 (49) Die ...
 (50) Die ...
 (51) Die ...
 (52) Die ...
 (53) Die ...
 (54) Die ...
 (55) Die ...
 (56) Die ...
 (57) Die ...
 (58) Die ...
 (59) Die ...
 (60) Die ...
 (61) Die ...
 (62) Die ...
 (63) Die ...
 (64) Die ...
 (65) Die ...
 (66) Die ...
 (67) Die ...
 (68) Die ...
 (69) Die ...
 (70) Die ...
 (71) Die ...
 (72) Die ...
 (73) Die ...
 (74) Die ...
 (75) Die ...
 (76) Die ...
 (77) Die ...
 (78) Die ...
 (79) Die ...
 (80) Die ...
 (81) Die ...
 (82) Die ...
 (83) Die ...
 (84) Die ...
 (85) Die ...
 (86) Die ...
 (87) Die ...
 (88) Die ...
 (89) Die ...
 (90) Die ...
 (91) Die ...
 (92) Die ...
 (93) Die ...
 (94) Die ...
 (95) Die ...
 (96) Die ...
 (97) Die ...
 (98) Die ...
 (99) Die ...
 (100) Die ...

bjergfuldt og ubeisomt og forsvarede sig selv. Alt som disse Angrel fra Norden meer og meer toge Overhaand, og Trykket fra denne Side blev vanskeligere at modstaa, var det naturligt, at flere Goter søgt over Havet til deres Brødre ved Weixelmundingen.

Vi have da her den Goternes Udvandring fra Scanzia d. e. Slaane, hvorom Jornandes beretter. Vi maa ikke finde nogen Anstødssteen deri, at Jornandes sætter Udvandringen til de fjærneste Tider — mange Aarhundreder før vor Tidsregning. Han er her bleven forbildet deels af en hos den Tids Historiekskriverer altfor almindelig Stræben efter at gjøre deres Folk ældgammelt, deels af Månligheden imellem Goter og Geter, hvilken blev saa meget mere vildledende, som Goterne virkelig senere hen i lang Tid vare bosatte i Geternes Land, nemlig i Dacia, — en Omstændighed, der gav ham Aaledning til at skrive alle Geternes Bedrifter, og hvad dermed stod i Forbindelse, paa Goternes Regning. Han henviser selv til den rette Udvandringstid i det Slægtregister, som han, uden Tvivl efter gamle gotiske Digte, anfører, og hvori han nævner sex Led imellem Kong Hermanrik og den amaliske Vets Stamfader Amala, og ni mellem samme Konge og en endnu ældre Stamfader Gapt. Det sidste Navn — der synes at være svarende i det Gotiske til de oldnorske Gautr, et af Odins mange Navne — har uden Tvivl egentlig betegnet de hedenste Goters øverste Gud, som det hele Folk og fortrinlig dettes gudebaarne Kongesøts formeentlige Stamfader. Med denne Slægtlinie, der paa egne hedenst Viis taber sig i en Gudeverden, peger netop hen paa det første Aarhundrede af vor Tidsregning som et vigtigt Vendepunkt i Goternes Historie¹⁾.

Goternes Udvandring fra Norden var ikke et stort Tog, som paa een Gang gik for sig; — den stede fra først af i smaa Flokke men dog med stedse voksende Kraft. Trykket fra Norden tiltog, og Veien til at undgaa det var funden. Deres nærmeste Stamforbånd i Tydskland, Rugierne og Vandalerne, henteves mod deres Villi i Strømmen og foragede dens Kraft.

Folkevandringernes Historie lærer, at man i saadanne Folkebevægelser, som den hvorom her er Tale, sjælden maa søge nogen Plan;

¹⁾ Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 94.

det er Tilfældet, som afgjør Alt. Har et Folk først gibet efter for Trykket paa den ene Side, saa kaster det sig med hele sin Kraft paa den modsatte, for her at slaffe sig Luft. Der bliver snart ei mere Tanke hos det om at forsvare ældre Hjemsteder, men kun om at forberbe sig nye, og Strømmen vælter sig med ustandselig Fart frem i den Retning, hvor Tilfældet først har aabnet den et Gjennembrud. Goterne fandt dette opad Weixel-Floden og udbredte sig mod Sydøst over det Indre af det nuværende Polen, som rimeligviis dengang kun har været lidet befolket, og mest af vidtspredte Nomadefolk af slavisk Herkomst, der let vege for hines Tapperhed og mere fornede Magt. Paa denne Kant samlede sig nu alle Goternes Kræfter, paa denne Kant trængte de seierrige frem, imedens de i deres ældre Hjemsteder overalt vege tilbage ikke alene for Nordmændene paa Østersøens nordlige Side, men ogsaa for de slaviske Bønder, hvilke lidt efter lidt fra Østen af besatte Østersøens Sydøst ved Weixelmundingen. Over Rugiernes Land, det nuværende Pommern, vedligeholdtes uden Tvivl længst Forbindelsen med Norden; over det havde fleste nye Sværme af Goter begibet sig til deres sydligere Brødre.

Naar Jornandes fortæller, at Goternes Udvandring fra Scanzia skede paa tre Skibe, da maa vi naturligviis tænke os, at han her taler om det allerførste Tog, som i sig selv var det svageste, men i Folkesagnet det merkeligste. Vi have jo et fuldkomment Sideskykke her til i Jydernes, Saxernes og Anglernes Tog til Britannia, som ogsaa berettes at være begyndt med blot tre Skibe. Jornandes knytter her til sin Beretning et andet merkeligt Sagn. Af de tre fra Scanzia uddragende Skibe, siger han, blev det ene noget tilbage og naaede senere Land end de øvrige. De, som her vare ombord, bleve derfor af deres Landsmænd spotviis kaldte Gepantas, hvilket Ord i det Gotiske betyder Nøler — et Navn, som de siden beholdt, og som gav Anledning til deres Navn Gepider (*Γηπαριδες* hos Procopius), og disse Gepider bleve længe boende i de nedre Weixelegne, efter at de øvrige Goter havde forladt dem¹⁾.

Vi have her i Folkesagnetets dunkle Sprog en Beretning om en senere Udvandring fra Norden af en Green af Goterne,

¹⁾ Jorn. de reb. Got. ed. Lindenbr. p. 98.

sandsynligviis de paa de danske Øer boende Viter, som først senere end deres i det sydlige Sverige boende Brødre ved den norrøne Stammes videre Fremtrængen ere blevne nødt til at forlade deres Hjem.

Ved Tidspunktet af den markomanniske Krig, altsaa i den 2den Halvdeel af det 2det Aarhundrede, maa det Jædre af det nuværende Polen have været overfyldt med Goter, siden Trykket af dem allerede kunde virke til Donauegnene. I Begyndelsen af det 3die Aarhundrede vare de allerede spredte over Dacia og et halvt Aarhundrede senere fremtrængte til Kysten af det sorte Hav. Denne deres voksende Kraft i Syden giver uden Tvivl en sikker Maalestof for Svækkelsen af deres Magt i Norden, og vi feile saaledes neppe meget, naar vi antage, at den norrøne Stamme ved Midten af det 3die Aarhundrede allerede har grundfæstet sit Herredømme over hele det sydlige Sverige og begyndt paa at udstrække det til de danske Øer. Thi ogsaa Gepidernes Udvandring maa dengang forlængst være begyndt. Ved Midten af Aarhundredet, under Keiser Gallus (251—253), nævnes de nemlig blandt de Folk, med hvilke Romerne krigede¹⁾, og som nu endogsaa dette kun har været en ringe Flot af dem, som har blandet sig imellem Goternes Skarer, saa maa dog deres Hovedmasse allerede ved de Tider have udbredt sig vidt i de nedre Reizelegne, efter som vi finde Burgunderne, hvilke herfra bleve fortrængte ned af Gepiderne²⁾, under Keiser Probus (276—282) i Nærheden af Rhinen³⁾, hvor de siden bleve boende indtil deres Indtrængen i Gallia i det 5te Aarhundrede⁴⁾.

Gepidernes Bopæle strakte sig, som det lader, længe temmelig langt mod Norden, og Rugierne ere rimeligviis ogsaa længe blevet boende i deres gamle Hjem ved Østersøens Kyst⁵⁾. Om disse Forholde have vedvaret lige til Hermanriks Tider, kan man ikke med Sikkerhed afgjøre; men vist er det, baade ifølge gotiske og norske Oldsagn, at denne Konges vidtstrakte Herredømme naaede lige til det Nordens Grændser, og at altsaa i hans Tid, d. e. i Midten af det

¹⁾ Stritter mem. popul. I 365.

²⁾ Jorn. de reb. Get. p. 98.

³⁾ Zosimus I 68.

⁴⁾ Mannerts Geogr. b. Gr. und Röm. III 369. 372.

⁵⁾ Mannert III 339. 369.

4de Aarhundrede, Goterne i Norden endnu havde fri Adgang til at forene sig med deres sydlige Brødre.

Med Hunernes Fremtrængen fra Osten i Slutningen af samme Aarhundrede begyndte nye og voldsommere Omvæltninger. Stødet udgik nu fra en anden Side, og Folkebevægelserne toge sølgelig ogsaa en anden Retning, nemlig fra Osten mod Vesten. I de nordligere Egne maatte det naturligtviis virke nærmest paa de slaviske Folkeskærd; og ved denne Tid er det uden Tvivl, at Bunderne have besat de pommerse Kyster og udbredt sig i det nordlige Polen og nordøstlige Tydskland, medens de gotiske Folkeskærd, Gepider og Rugier, trængtes mod Syden. Herved bleve de tydske Goter i vort Norden ganske affkaarne fra deres Brødre. Men gotiske Udvandringer fra disse Egne vare ogsaa rimeligtviis nu for det meste ophørte, og den norrøne Folkestammes Herredømme paa de danske Der grundfæstet. De her tilbageblevne Goter vare undertvungne og smeltede efterhaanden sammen med deres Overbundere, hvilke uden Tvivl ved disse Tider og i disse Egne først ere blevne kaldede og have siden selv antaget Navnet Daner.

Kun i Jylland vare endnu tydske Goter eller Witer tilbage; men ogsaa de maatte snart give efter for Trykket af de fremtrængende Nordmænd. Den Wei, som Goterne i deres tidligere Udvandringer havde fulgt, var nu spærret ved de mellemkommende Bunder. Men en anden Wei laa aaben mod Vesten, og denne betraadte Witerne i Forening med sine Stamforbandte Anglerne og de tillige fra Osten af Bunderne trykkede Saxer, idet de i det 5te og 6te Aarhundrede drog til Britannia og der vandt et nyt Hjem.

Vi have stræbt at tydeliggjøre os det oprindelige Forhold imellem Nordmænd og Goter i vort Norden, og vi have fundet, at overalt hvor Goternavnet forekommer, der vidner det om en ældre tydsk Befolkning, der har maattet vige mod Syden og Vesten for den fra Norden fremtrængende norrøne Stamme.

Midt over Sverige gaar fra Nordøen til Østersøen et Belte af store Bunde og Skove, der skifter Landet i tvende Hoveddele.

www.libtool.com.cn
 Østaelb, den store Sø Bætern, Slovne Fiveden og Kolmorden, samt endelig den fra Østersøen indstjærende Fjord Braaviken danne dette Belte, der endnu er sterkt i Dine faldende, men dog end mere var det i Oldtiden, da de ovennævnte Stove paa uhyre Stræninger dannede et øde og mørkt Bildnis og gave Anledning til Inddelingen af det hele Land i Nordanskog og Sunnanskog¹⁾. Her finde vi Nordgrændsen for det gotiske Navn, og her har uden Tvivl i Oldtiden ogsaa Nordgrændsen været for de tydske Goters Bopæle. I Norden for den staa vi paa den norrøne Folkstammes rette gamle Enemerker, i dens rette Hjem i Norden.

Her møder os imidlertid foruden Folknavnet Nordmenn eller norrøenir menn, der nærmest hester sig ved det vestlig liggende Land Noregr, Norge, ogsaa Folknavnet Sviar, der hester sig ved det østlig liggende Svihjód, Svealand. At Folkstammen paa begge Sider er den samme, maa vi, paa Grund af Overeensstemmelse i Sprog, Religion og Sæder, ansee for afgjort. Men Navne og Beliggenhed tyde hen paa en Hovedforgrening, og dennes Bestaaffenhed maa vi noget næriere undersøge.

Navnet Svihjód er uden Tvivl dannet af Folknavnet Sviar; det er kun en sammentrucken Form for Sviarhjód d. e. Sviarnes Folk. De Oplysninger, man hidtil har villet søge i Fortolkningen af hiint Navn, falde altsaa formeentligen bort, saalænge man ikke finder en Uledning for dette; og en saadan, endog blot nogenlunde fyldestgjørende, er neppe endnu udfunden. Svithjod omfattede i sin ældste Betydning ikke nogen vidtløftig Landstrækning; — det omfattede kun de frugtbare Egne om den nu saakaldte Mælaren Sø, i Fortiden benævnt Lögrion d. e. Søen eller Vandet. Det nuværende Uppland var Sviarnes Hovedsæde; dets Indbyggere kaldtes derfor fortrinnsviis Uppsviar og havde den første Rang i Folket. De omliggende til Svithjod regnede Landskaber have alle deres Indbyggere, nogle ogsaa deres Navn herfra; thi Benævnelserne Vestmannland og Sudermannland ere aabenbare hentede fra Beliggenheden mod Uppland. Udenfor de ovennævnte Landskaber, samt mod Vesten Merike og mod Norden det nuværende Gestríkeland, strakte ikke Svithjod sig i sin egentlige

¹⁾ Schlyter om Sveriges äldsta Inddelning i Landskap S. 1. 3.

Bemærkelse. Alle de vidtløftige Landstaber, som nu i Nord og Vest ligger imellem dette Svithjod og Norge, vare langt hen i Tiden ubeboede, eller idetmindste ikke beboede af Folk af den norrøne Stamme. Om Helsingjaland, Jamtaland og Herdalen vide vi, at de ikke før i det 9de Aarhundrede fik sine norrøne Indbyggere fra Norge; Dalarne, det gamle Jarnberaland, er ogsaa først seent blevet bebygget, for største Delen uden Tvivl fra Westmannland; og Bermaland blev opryddet af udvandrede Sviar ikke før i det 7de Aarhundrede¹⁾. Lige til disse temmelig sildige Tider have altsaa ikke store, søde Skove adskilt Sviarne ved Mælaren fra Nordmændene i Norge, og Forbindelsen imellem disse tvende stamfærdige Folk synes langt ned i Tiden mindre at have været umiddelbar end middelbar igjennem det undertungne Gøtaland.

Naar man seer hen til disse Forholde, bliver der ligesaa liden Sandsynlighed for, at Sviarne ere komne fra Norge, som for at dette Land er blevet befolket fra Svithjod. Den norrøne Folkestammes Adspjaltelse i hine tvende Hovedgrene kan altsaa ikke være foregaaet efter dens Indvandring paa den skandinaviske Halvø, men enten under samme eller strax før. At forøvrigt den Green af Stammen, som besatte Norge, har været den stærkere, bliver høist rimeligt, naar man betragter den langt større Udstrækning af det Land, den tog i Besiddelse, og derhos betænker, at Navnet for Norges Beboere tillige var det Navn, hvormed Stammen siden som et Heelt betegnedes sig.

Hertil knytter sig et andet Spørgsmaal, som rigtignok kun er af underordnet Vigtighed: har den norrøne Stamme udbredt sig over de tyske Goters Land fra Svithjod af, eller fra Norge, eller fra begge Steder?

Det kunde, efter de umiddelbare Oplysninger, som vor ældre Historie og vore Oldsagn give os, ved første Diekast synes rimeligst, at Stammens Udbredelse over hine Lande var hovedsageligen udgangen fra Svithjod. Med Svithjod eller Svealand vide vi nemlig, at Gøtaland i senere Tider var forbundet til eet Rige, i hvilket dog det første i alle Henseender havde Fortrinet, lige indtil i Navnet, da

¹⁾ Jfr. Söfhyter I. c. 26—49; Götters Svea-R. Häfder I 434.

det samlede Rige kaldtes Sviariki eller Sviaveldi, og fra Sverige, lyder det gamle danske Sagn, hvormed Fornandes paa en Raade stemmer, — udgil Kong Dan (d. e. Danernes Folk), efter hvem Danmark fik sit Navn¹).

Betænke vi imidlertid det oprindelige Svithjods ubetydelige Udstrækning, at Sviarne kun meget langsomt have udbredt sig over det nuværende Svealand, at de endnu ved Begyndelsen af vor Tidregning neppe kunne antages at have overstredet betydelig dettes sydlige Grænse; — at derimod til samme Tid den vestlige Green af den norrøne Stamme allerede strakte sig over hele Norge lige fyt til Gøtaelven; — saa bliver det i sig selv lidet rimeligt, at den svage Green af Stammen udelukkende skulde have besat hine vidtløftige Lande, medens den stærkere Green ligesom med Gæt gjorde Stands i sin Udbredelse.

Hertil komme andre Omstændigheder, som ikke maa lades ubemærkede. Forbindelsen imellem Svealand og Gøtaland til eet Rige udgil, ifølge vore Sagaers Vidnesbyrd, ikke fra det første, men stiftedes egentlig ved en dansk Kongeæt fra Slaane, der over Gøtaland fik Herredømmet i Svealand, efter at Sviarnes egne gamle Kongeæt, de gudebaarne Ynglinger, i det 7de Aarhundrede var bleve styrtet. Det var altsaa ingenlunde Gøtalands Undertvingelse ved Sviarne, som senere gav disse Forrangen i det ved deres og Gøsternes Forbund dannede Svearike, men derimod deels den religiøse Glands, der fra ældgammel Tid hvilede over Uppsalamtemplet og dets Forstander Uppsalamkongen, — en Glands, der overførtes fra den ældre Kongeæt paa den nyere —, deels maastee en Selvfølelse hos Sviarne, som den ublandede Green af Hovedstammen, hvilken fandt Gjenklang hos Gøsterne, der neppe endnu havde glemt, at deres Navn var borte af de underbunne Tydske, med hvilke de havde blandet sig. — At det danske Folkesagn i langt sildigere Tider lod det danske Riges Stifter udgaa fra Sverige, vil vistnok ikke sige mere, end at Danerne oprindelig udgil fra Lande, som ved den Tid, Sagnet optegnedes, hørte til det svenske Rige. — Hvad endeli Fornandes's Vidnesbyrd angaar, da synes dette at kunne forklar

¹) See ovenfor S. 74.

om et nært Stamforbandskab imellem Daner og Sviar — et Stamforbandskab, der ikke netop behøver at antyde, at hine vare udsprungne af disse, omendstjont Danerne vel paa en Maade kunde ansees for en fjærnere Green af den norrøne Hovedstamme.

Disse Sagn og senere Forholde udelukke altsaa i Grunden ingenlunde den vestlige Green af den norrøne Stamme fra al Deeltagelse i Østlands og det senere Danmarks Undertvingelse og Befolkning; — og at denne Deeltagelse har været virksommere, end man i Almindelighed har troet, derom synes en hidtil upaaagtet eller misforstaaet Omstændighed at vidne.

Fra ældgammel Tid benævntes de Hæder af det svenske Landskab Væstergötland, der ligge nærmest i Syd for Gøtaelven, Utlandin¹⁾. Dette Navn staar i den næieste Forbindelse med et andet, som endnu den Dag i Dag bruges, idet nemlig de nærmeste Hæder i Nord for ovennævnte Elv, den sydlige Deel nemlig af det forudnævnte, nu svenske, Landskab Bahuslen kaldes Innland²⁾. Den ene af disse Benævnelser er aabenbare betinget af den anden, og de hentyde paa et ældgammelt nært Forhold imellem de Lande, som de tillægges. Dette Forhold kan imidlertid ikke (hvad man dog har troet) stikke deri, at den sydlige Deel af det nuværende Bahuslen engang har tilhørt Væstergötland og faaet sin Befolkning derfra³⁾; thi da maatte jo nødvendigvis Benævnelsen have været modsat: det sydlige Bahuslen maatte være Utlandin, den modsvarende Deel af Væstergötland Innlandin. Man maa tvertimod antage, at Utlandene ere befolkede fra Innlandene, og at begge Benævnelser strive sig fra denne Omstændighed. Men forholder dette sig saaledes, da er vel Intet rimeligere, end at hine Benævnelser have sin Oprindelse fra den norrøne Folkestammes første Indstriden paa den tydskes Gæmmerker. De første Hæder, hiin her besatte, bleve anseede som Udlande, og saaledes benævnte i Modsetning til de indenfor liggende af Stammen fra ældre Tider beboede Gæne⁴⁾.

¹⁾ Den ældre Væstgöta-Lag, Afd. „Horo pinglot skal skiptæ“, i Corp. jur. Sveo-Got. ant. I 69.

²⁾ Schlyter om Sveriges äldsta Ind. 7.

³⁾ Dette antager Schlyter l. c. 8.

⁴⁾ I en fuldkommen tilsvarende Betydning bruges Benævnelsen utlënd i Rnyt-

Finder man altsaa her et tydeligt Spor til, at Nordmænd fra Norge d. e. af den norrøne Folkestammes vestlige Hovedgreen, virkelig have over Gøtaelven udbredt sig til Dele af det nuværende Vestergøtland, og sætter man denne Omstændighed i Forbindelse med hvad der ovenfor er sagt om Svithjods og Sviarnes oprindelig ubetydelige Udstrækning, saa kan man ikke andet end finde det høist sandsynligt, at det er hiin stærkere Green af Stammen, der ogsaa efterhaanden har underlagt sig de vestligere Dele af de tydske Goters ældre Bopæle paa den skandinaviske Halvø, og at det er den, som herfra senere har besat Dgotland (d. e. de danske Der) og Heidgotland (Jylland) og her antaget Navnet Daner; hvorimod paa den anden Side Sviarne uden Tvivl have udbredt sig over de østligere gotiske Lande og undertvunget disse.

Det bliver overhoved altid rimeligst at antage, at det første betydelige Sammenstød imellem den norrøne og tydske Folkestamme har fundet Sted ved Gøtaelven; thi her adskiltes uden Tvivl begges Enemerker ved en i sig selv let overstigelig Grænse, medens længere mod Østen de uhyre store og ubeibare Skovstrækninger, hvilke endnu i langt sildigere Tider ikke uden Vanskelighed og Nædsel befores¹⁾, maatte i hiin fjærne Oldtid lægge uovervindelige Hindringer i Veien for al virksommere Bevægelse imellem de paa begge Sider boende Folk.

Vi have betragtet Forholdene i vort Norden ved Begyndelsen af vor Tidsregning, og vi have fundet den norrøne Folkestamme allerede dengang bosat der, skjønt paa meget nær ikke saa udfraakt mod Syden, som vi nogle Aarhundreder senere see den at være.

linga-Saga 112, hvor Talen er om det danske Riges Deling imellem Eriks søn Grate, Knut Magnússon og Valdemar Knútsøn. Det heber nemlig: „Valdemar lagði i sinn hlut Jótland ok átlönd þau er þar liggja til; d. e. Valdemar gjorde til een Lod Jylland og de Ulande, som dertil høre.“ Her kan ved Udtrykket Ulande neppe forståes andet, end de Venderne fratagne Gagne, hvormed Valdemars Fader, Knut Lavard, havde forøget sit jydsk Hertugdømme. Med samme Hensyn benævnes ogsaa i det gamle Sprog mindre Sotter eller Aulsgaarde, der ligge under et Hovedbol, útjardir eller átlan dur. Fornm. S. II 90; Gloss. til Njaals E. s. v. útjardir o. fl. St.

¹⁾ Schlyter I. c. 13.

Men der gives — som allerede antydet — ældre Underretninger om Nordeuropa, hvilke, hvor dunkle de end ere, ei kunne lades ganske uberyttede. Vi maa altsaa gjøre endnu et Skridt høiere op i Tiden.

Det var, saavidt bekjendt, Havhandelen, der knyttede den ældste Forbindelse mellem Sydeuropa og vort Norden. At Phoenicierne tidlig kjendte Havet som en Handelsgenstand, er sikkert. Man ved, at disse driftige Handelsfolk besøgte med sine Skibe Britannia, hvorfra de hentede Lin. Man har deraf sluttet, at de ogsaa have umiddelbar søgt Havet fra Vesterhavets eller Østersøens Kyster. I sig selv er dette vistnok ikke urimeligt; imidlertid findes der hos de Gamle Intet om Phoeniciernes Seilads videre i Nord, end til Britannia, og det synes saaledes uveligt paa deres Havhandel alene at bygge Paaastande om deres udbredte geographiske Kundskaber til vort Norden og om deres Indflydelse paa dets Kultur — hvilket Mange have gjort —, saameget mere som der gives tydelige Spor til, at den egentlige Vej for denne Handel langt tilbage i Tiden — allerede i det 5te Aarhundrede f. Chr. — har været den samme som i det 1ste Aarhundrede af vor Tidsregning, nemlig over Land, fra Østersøen til det adriatiske Hav¹⁾.

Saa meget er vist, at de ældste, paa selve Stederne indhentede,

¹⁾ Det gamle græske Sagn, hvilket ogsaa Herodot omtaler (III 115), satte Havets Hjem ved Floden Eribanus, hvorved man uden Tvivl tænkte sig den samme, som i senere Tider har dette Navn, nemlig Po (Plinius III 26). Man ved, at Havet ikke frembringes i disse Egne; derimod blev det derfra Grækerne tilført, en Omstændighed, som uden Tvivl har givet Anledning til Sagnet. Man maa altsaa antage, at flere Aarhundreder før vor Tidsregning Havhandelen er bleven drevet ad den samme Vej som til Plinius's Tid, nemlig ved Mellemhandel over Land fra Østersøens Kyster til det adriatiske Hav (Plin. XXXVII 3). At Havet var en Handelsgenstand for Phoenicierne, forudsætter selvfølgelig ingenlunde, at de umiddelbar hentede det tilførs fra dets egentlige Hjem; og var dette ikke Tilfældet, saa er det heller ikke rimeligt, at deres Kundskab om de Egne, hvor det fandtes, var større, end som man kan vente sig, naar den skulde indhentes paa anden og tredie Haand, eller fra endnu fjernere Kilder. Den maatte under saadanne Omstændigheder nødvendigvis blive høist uklart, og vi have altsaa ingen Grund til at antage, at den Forbindelse mellem Norden og Syden, som Havhandelen frembragte, har tjent tydelig til at opklare Sydboernes geographiske Begreber om Landene ved det nordlige Ocean, førend det — som ovenfor er sagt — saaldt Romerne ind i det første Aarhundrede af vor Tidsregning selv at hente Havet over Land fra Østersøens Kyst.

Dplysninger om bort Norden, hvilke ere os levnede, ei skyldes hverken Phoenicierne eller i Almindelighed Nabhandelen, men derimod et højt merkeligt Foretagende af en Græker ved Navn Pytheas fra den phocæiske Koloni Massilia i det sydlige Gallia. Denne Pytheas gjorde nemlig ved Slutningen af det 4de Aarhundrede (omtrent imellem 330 og 300 f. Chr.) tvende Sørejser til Europas nordlige Egne, uden Tvivl fortrinlig i det Hiemed at gjøre Dydagelser, hvoraf Massiliensernes Handel kunde høste Nytte. Paa den første Reise besøgte han Britannia og gik derfra til det yderste Norden, til et Land kaldet Thule. Paa den anden Reise besejlede han, som det hedder, Europas Kyst langs Oceanet fra Gadeira eller Gades (nu nuværende Cadix) lige til Tanais¹). Hans Beskrivelse over disse Rejser er desværre tabt; og de Brudstykker af den, som hos senere Forfattere, især Strabo og Plinius, ere bevarede, ere ikke alene udrebne af deres Sammenhæng, men endogsaar — hvad Strabo angaar, hos hvem de vigtigste findes — næsten stedse ansætte med en forudfattet Mening om Beretningernes Usandfærdighed, hvortil imidlertid aabenbare den vigtigste Grund er, at Pytheas's virkelige Erfaringer ikke stemmede med de geographiske Theorier, som Strabo fulgte. De Brudstykker af Pytheas's Efterretninger, som ere os levnede, indeholde rigtig forstaaede, intet urimeligt, og skjønt de i sig selv ere ubetydelige, give de dog Anledning til Slutninger, som ikke ere uden Vigtighed.

Ifølge Strabo har Pytheas fortalt, at sex Dages Seilads i Nord for Britannia (*Βρετανική*) laa Thule (*Θούλη*) i Nærheden af det bundne (frosne) Hav (*ἐγγύς δεῖναι τῆς πεπηγυίας θαλάττης*²). Paa disse Kanter var der hverken Land eller Hav eller Luft, men en Blanding af alle tre Ting, lig Havalunge (et Slags slimagtigt Sødyr?), i hvilken Blanding Land og Hav og alle Ting svæve; og dette er ligesom et Baand for det Hele, hvilket man hverken kan gjennebvandre eller besejle. Denne lungelignende Materie havde Pytheas selv seet³). Han har berettet, at ved Thule falder Sommer-

¹) Der har været megen Uenighed, om Pytheas har gjort tvende eller een Reise i Norden. Det forekommer mig, at det første ligefrem ligger i Strabo's Ord II p. 104; jfr. Dr. M. Fuhr's lærde Afhandling „De Pythæa Massiliensi“ p. 78.

²) Strabo I p. 63. ³) Strabo II p. 104.

vedtrekningen sammen med Polarkredsen, og antager Thule for det yderste Land. Strabo anseer alle disse Angivelser for urigtige, deels fordi han hos ingen Anden finder nogen Ø Thule omtalt, og deels fordi han tror, at Jerne (Irland), hvilket han lægger strax i Nord for Britannia, er det yderste beboede Land paa Jorden¹⁾. Imidlertid tror han, at Pytheas i Theorien kan have Ret, naar han foretæller om dem, der bo i Nærheden af den kolde Zone, at de deels fuldkommen mangle, deels have ikkun lidet af dyrkede Frugter og tamme Dyr, at Menneskene leve af Urter, vilde Frugter og Rødder; men de, hos hvilke Korn og Honning frembringes, lave ogsaa deraf en Drik. Særdeleshed de ikke have klart Solskin, tærskle de Kornet i store Huse, da det paa aaben Mark vilde fordærves af den megen Regn²⁾. Hvad Pytheas har fortalt om Ostiaierne (*περὶ τοῦ Ὀστιαίου*) og om Egnene hiinsides (d. e. i Ost for) Rhinen lige til Scythia, anseer Strabo for lutter Usandhed³⁾; efter dennes Overbeviisning er nemlig Alt paa hiin Side af Albis (Elben) fuldkommen ubekjendt⁴⁾.

Naar Plinius beraaber sig paa Pytheas, lader han i det Hele til ikke at drage dennes Angivelser i Tvivl. Ifølge ham har Pytheas berettet, at Den Thule ligger 6 Dages Seilads i Nord for Britannia; at een Dags Seilads fra Thule er det sammenløbne Hav (*mare conerctum*), „hvilket af Nogle kaldes Cronium;“ samt at paa Thule er om Sommeren sex Maaneders uafbrudt Dag, og om Vinteren ligesaalænge uafbrudt Nat⁵⁾. Med Hensyn til den sidste Angivelse maa dog bemerkes, at Plinius — og flere med ham — upaatvibelig have misforstaaet Pytheas, som ifølge Andres troverdigere Vidnesbyrd ikkun har talt om een Maanedes bestandig Dag, eller i det Hele om meget korte Nætter ved Sommerfolhvervs Tid⁶⁾. — Videre anfører Plinius, idet han omtaler Havets Oprindelse, en Beretning af Pytheas: „at en Kyst af Oceanet (*æstuarium Oceani*) kaldet Ment-

¹⁾ Strabo I p. 63. II p. 114—115; jfr. Fuhr de Pythea Mass. diss. p. 112—120, samt Grosskurds tydske Oversættelse af Strabo I 187—188.

²⁾ Strabo IV p. 201; jfr. Fuhr l. c. p. 138—141.

³⁾ Strabo I p. 63.

⁴⁾ Strabo VII p. 294.

⁵⁾ Plinii hist. nat. II 75. IV 16.

⁶⁾ Fuhr l. c. p. 12—18; Ufers Geogr. der Gr. und Röm. II 2 29.

nomon, af 6000 Stadiers Længde, beboes af Guttonerne, et germanisk Folk (*Germaniæ genti*); een Dags Seilads fra denne Kyst ligger Den Abalus; der oplastes Havet af Bølgerne og er en Udrensning af det sammenløbne Hav (*concreti maris purgamentum*); Indbyggerne bruge det til Brændsel og sælge det til de nærmeste Teutonier." Dette — tilføier Plinius — har ogsaa Timæus (omtrent 300 f. Chr.) troet, men kalder Den Basilia¹).

Dette er i Hovedsagen de Beretninger om Nordeuropa, der udtrykkelig tillægges Pytheas; men der findes ogsaa hos Plinius andre, fra græske Stribenter hentede, Beretninger om samme Gjenstand. I det han omtaler Verne ved det nordlige Oceans Kyst, paa den Side af de rippøiste Bjerger, siger han: „Blandt disse har Timæus nævnet Raunonia, een Dags Seilads fra Scythia, paa hvilken Ø der i Vaartiden oplastes Hav af Havet. De øvrige Kyster ere kun bekendte efter et dunkelt Nygte. Det nordlige Ocean kalder Heracleus (Alexanders Samtidige) Amalchium, fra Floden Paropamisus, forsaavidt som det flyder op til Scythia, — hvilket Navn i dette Folks Sprog betegner: det frozne (*congelatum*). Philemon (Pytheas's Samtidige), siger, at det af Kimbrerne kaldes Morimarus d. e. det døde Hav lige til Forbjerget Rubeas; længere henne Cronium. Hanno af Lampacus (af ubesiddet Tidsalder) siger, at der tre Dages Seilads fra Scythernes Kyst er en Ø Baltia, af umaadelig Størrelse; den samme kalder Pytheas Basilia. Desuden omtales Oonæ, paa hvilke Indbyggerne leve af Fugleæg og Havre; andre (Øer), paa hvilke der fødes Mennesker med Hestesødder, hvilke kaldes Hippopodes; andre, der beboes af Fanesier, som indhylle deres forøvrigt ganske nøgne Legemer i deres store Øren²." Ved Beskrivelsen af Havet siger samme Forfatter: „Mithridates (Konge af Pontus † 63 f. Chr.) fortæller, at der ved Germanias Kyster er en Ø, som kaldes Ooricta, begroet med Skove af et Slags Cedertre; heraf nedflyder Havet paa Klipperne"³). Endelig omtaler han ogsaa, at Metrodorus Scepsius (omtrent 90 f. Chr.) nævner Den Basilia og Germania som

¹) Plin. hist. nat. XXXVII 2.

²) Plin. hist. nat. IV 13.

³) Plin. hist. nat. XXXVII 2.

de Steder, hvor ikke alene Navet men ogsaa Diamanten (adamas) frembringes ¹).

Til disse Beretninger hos Plinius maa endelig endnu føies, at Diodorus Siculus (Samtidig med Cæsar og Augustus, altsaa fra det 1ste Aarh. f. Chr.) uden at anføre sin Hjemmel siger: Lige over for Scythia, ovenfor Galatia (Gallia) ligger i Oceanet en Ø, kaldet Basileia; paa denne opkastes Navet af Bølgerne, hvilket ellers ikke findes noget Sted paa Jorden ²).

Alle ovennævnte Skribenter — maastee med Undtagelse af Hecætus — ere Pytheas's Samtidige eller yngre end han. Lægger man nu Merke til, at Strabo, idet han forkaster Pytheas's Efterretninger som usandsfærdige, med det Samme erklærer Alt, hvad der ligger i Nord for Irland og i Øst for Elben, for fuldkommen ubekjendt, saa synes heraf ligefrem at følge, at hiin meget belæste Jordbeskriver ikke har forefundet andet om disse Egne, end hvad han antog at skrive sig fra Pytheas's Beretninger. Noget anden Opdagelsesreise paa disse Kanter, senere end hans, omtales heller ikke af de Gamle. Man har altsaa al Grund til at antage, at Pytheas's Reiseberetninger ere Kilden for alle de græske Forfattere, paa hvilke Plinius, der maastee ikke selv har kjendt Pytheas's Værk uden paa anden Haand, beraaber sig med Hensyn til de nordligste Europa; — ja endogsaa til de fabelagtige Beretninger om Doner o. s. v., hvilke baade han og Mela ³) uden nævngiven Hjemmel anføre ⁴). Men forholder det sig saaledes, da afgive ovenanførte spredte Angivelser tilsammentagne adskillige ikke uvigtige Bink om Forholdene i Norden i det 4de Aarhundrede før vor Tidsregning. Vi skulle betragte dem i Sammenhæng.

Seer Dages Seilads i Nord for Britannia laa Thule under Polarkredsen; een Dags Seilads yderligere (mod Norden) var det sammenløbne Hav eller mare Cronium; i Egnene ved Thule var ogsaa denne utilgængelige Blanding af Land, Hav og Luft, hvilken Pytheas ligner med Håblunge, og hvorved han vel har villet betegne det for en Sydlænding usedvanlige Syn af et halvfrosset, roligt Hav,

¹) Plin. hist. nat. XXXVII 4.

²) Diod. Sic. V 23.

³) Se ovenfor S. 81.

⁴) Jfr. Mannerts Geogr. b. Gr. u. Röm. III 300.

indhyllt i tyk Laage; — denne hele Beskrivelse angiver umiskjendelig Thule som et høit mod Norden beliggende Land; og naar man, støtende sig til Beretningens Sammenhæng hos Strabo, antager, at Pytheas har foretaget Reisen til Thule fra et Sted i det nordøstlige Britannia¹⁾, saa bliver intet sandsynligere, end at hiint Land er Norge²⁾. Afstanden af sex Dagsreiser passer da godt paa Norges vestlige Kyst; og denne har Pytheas rimeligviis fulgt temmelig langt mod Norden. Smidlertid er det vel troligt, at han kan have foregivet selv at have seet Ring, som han i Grunden blot kjendte af Andres Udsagn, især deres, som man maa tænke sig at have fulgt ham fra Britannia som Bevisfare. At Pytheas har anseet Thule for en stor Ø, synes at vise sig af Strabo's og Plinius's Udtryk, ligesom en saadan Mening aldeles stemmer med hans Tidsalders geographiske Anskuelse. At han derhos har omtalt det som et beboet Land, maa man slutte af Strabo; thi det er netop heri, at denne Forfatter vil finde et Beviis for Usandsfærdigheden af hans Beretning, da Strabo selv er overtydet om, at Ferne er det nordligste beboelige og beboede Land. Smidlertid er det sikkert en Wildfarelse, naar man har henført Pytheas's Beretning om Klimatets Beskaffenhed o. s. v. til Thule alene. Hertil giver Strabo det hos Strabo, rigtig forstaaet, slet ingen Anledning; tværtimod er der al Grund til at ansee denne Beretning som sigtende til de nordlige Lande i Almindelighed, altsaa ogsaa til dem, som Pytheas besøgte paa sin senere Reise, hvilke maa antages for sydligere beliggende end Norge.

Pytheas's første Reise kan — ifølge Strabos Udtryk — ikke have strakt sig videre end til Thule, og fra den skrive sig ovennævnte vistnok meget ufyldstgjørende Beretninger om dette Land og dets Omgivelser. De øvrige Beretninger, som vi have Grund til at tilskrive Pytheas, maa sølgelig være samlede paa hans anden Reise.

Paa denne udgik han fra Gades og fulgte Europas Kyst langs

¹⁾ Pytheas paastod nemlig, ifølge Strabo, at have bereist Britannia, for saavidt Landet var tilgængeligt, og var herved sat i Stand til nogenlunde at angive Dens Størrelse. Man maa heraf slutte, at han har besøgt Landets Kyst fra Syd mod Nord, og fra et Punkt, som han har anseet for det nordligste af Den, styret over til Thule. Strabo II p. 104.

²⁾ Mannert antager Pytheas's Thule for at have været Island. Geogr. b. Gr. u. Rom. II 2 266.

Oceanet lige til en stor Flod, som han har anseet for Tanais, hvilken i de Tider troedes ikke alene at staa i Forbindelse med den nævnte Sø (det asovske Hav), men ogsaa at have et nordligt Udløb i Oceanet¹⁾. Hvilken Flod det egentlig er, som Pytheas saaledes har betegnet, lader sig neppe med Bestemthed afgjøre. Det er muligt, at det kan have været Elben²⁾; dog er der uden Tvivl fuldt saa god Grund til at antage den for en østligere Flod, maastee Weixel³⁾. Strabos Udtryk er i denne Henseende for ubestemt til deraf at kunne udtræde nogen sikker Slutning; thi paa den ene Side lader det til, at han har tænkt sig den yderste Grændse, som Pytheas angiver for sin Reise, meget fjærent i Østen⁴⁾; men paa den anden Side siger han ogsaa, at Landene ved Oceanet hiinsides Elben ere ganske ubekjendte, „efter som Ingen af de ældre har beseilet Kysten af disse østlige Lande lige til det kaspiske Havs Munding (den indbildte Munding nemlig mod Norden)⁵⁾”; — Udtryk, som dog ikke indeholde nogen bestemt Erklæring, at Pytheas slet ikke har bereist nogen Deel af denne Kyst. Men hvorledes end dette forholder sig, saa er det af Strabo aabenbart, at Pytheas's Beretninger have omfattet Egne i Øst for Elben, hvad enten nu disse Beretninger have haft deres Grund i hans egne Erfaringer eller i Underretninger indhæntede paa anden Haand⁶⁾.

Kysten Mentonomon, ved hvilken Havet fandtes, have Nogle antaget for at være Jyllands Vestkyst, eller rettere hele Kyststrækningen fra Slagen til Nederlandene⁷⁾; — Andre for Østersøens Sydvestkyst⁸⁾. For den sidste Mening — der almindeligst har været antagen — synes følgende Omstændigheder at tale: først at Strabo

¹⁾ Uerts Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 32.

²⁾ Uert l. c. S. 37.

³⁾ Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 302.

⁴⁾ Strabo II p. 104.

⁵⁾ Strabo VII p. 294.

⁶⁾ Strabo VII p. 295.

⁷⁾ Denne Mening er især udviklet af den lærde danske Historiegrænser G. G. Werlauff i hans interessante Skrift „Bidrag til den Nordiske Handels Historie“ S. 98 ff.

⁸⁾ Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 302; Gelfer Svea-R. Hæder I 74; Abelung alt. Gesch. d. Deutschen 84; Thunmann Untersf. über die alte Gesch. ein. Herb. Völker 10; Schubert Das Land Preußen, i Abh. d. Deut. Gesellsch. zu Königsberg 3te Samml. 264, og mange flere.

⁹⁾ K. Reyser. Samlede Afhandlinger.

flet ikke nævner Mentonomon, hvoraf man har Grund til at slutte, at han hos Pytheas har fundet den henlagt i det Strøg, om hvilken han antager, at denne Jordbeskriver har anført lutter Usandheder nemlig paa Germanias Nordkyst i Øst for Elben; der næst at samme Forfatter lader forstaa, at Pytheas i disse Egn ogsaa har omtalt et Folk, Ostiaier, hvis Navn minder os om senere Tidens Westyer ved Østersøens sydsøstlige Kyst¹⁾; endelig a Østersøens Sydøst og fortrinlig den preussiske Kyst, este hvad ovenfor er viist, fra ældgammel Tid var det Sted, hvorfor Havet hentedes som Handelsvare, ligesom den endnu er det Sted hvor denne Naturfrembringelse findes i størst Mængde og af fortrinligst Beskaffenhed.

Antager man Pytheas's Mentonomon for Østersøens Sydøst, saa bliver der al Sandsynlighed for, at Den Abalus, Havet egentlige Hjem, er den nu saakaldte kuriske Mehrung, den smaa Landtunge, som danner det kuriske Hav, et Sted, der endnu er bekjend for sit Nav²⁾. Høist sandsynligt er det ogsaa, at herved betegnes de samme D, som Timæus kaldte Naunonia og satte een Dags Seilad fra Scythia. At her i det Hele hos Plinius er en Forvirring Navnene³⁾, rimeligviis forarsaget derved, at han citerer sine ældste Kilder efter Hukommelsen, er aabenbart; og man berigtiger uden Tvivl denne Forvirring bedst ved at tage Hensyn til den angivne Afstand Pytheas lader Kysten Mentonomon være beboet af Guttoner; Til sægget „et germanisk Folk,“ som i sig selv er ganske rigtig, strive sig dog rimeligviis ikke fra Pytheas, men fra Plinius selv, og ma betragtes som en af ham tilføjet oplysende Anmærkning. At de samme Guttoner ogsaa have beboet Den Abalus eller den egentlige Havøst siges ikke. Da Pytheas paa disse Kanter har omtalt Ostiaierne saa er det sandsynligt, at et Folk, saaledes benævnt, allerede til hans Tid har beboet Havkysten, hvor netop Tacitus 400 Aar senere sætter sine Westyer. At Navnet er det samme, derom kunne vi ikke tvivle;

¹⁾ Strabo I p. 63. VII p. 295.

²⁾ Dette antager ogsaa Mannert i Geogr. d. Gr. u. Röm. III 303. 30 Schubert l. c. udstrækker det til hele Samland, eller den preussiske mellem Belzel og Pregel.

³⁾ Plin. hist. nat. IV 13 samh. m. XXXVII 2.

og saa Folket er det samme, nemlig de tschudiske Ester¹⁾ — er der idetmindste ingen Grund til at negte. Pytheas synes, ifølge det hos Plinius anførte, at have stjelnet imellem Guttoner og Teutoner. I saa Fald har han uden Tvivl med det første Navn betegnet den gotiske Green af den tydske Stamme, ved det sidste den nedertydske.

At der ved den umaadelig store *D* Baltia, tre Dages Seilads fra Skythernes Ryst, betegnes et andet Land end Abalus eller Nauonia, maa sluttes af den angivne Afstand. At derimod Navnene Baltia og Basilia betegne samme Land, antager idetmindste Plinius. Her kommer det imidlertid meget an paa, om han har erindret rigtig sine Kilders Udtryk, og i det Hele, om han har havt Pytheas's eget Bert ved Haanden. Er sidstnævnte Forfatter den oprindelige Kilde til alle de anførte Beretninger, saa kan man vel tænke sig Muligheden af, at han har omtalt tvende Lande: Baltia og Basilia; at Xenophon fra Sampacus har efter ham nævnet det første uden at angive sin Hjemmel, medens andre græske Forfattere have omtalt det sidste, med udtrykkelig Angivelse af Pytheas som Hjemmelsmand; og at Plinius herved er bleven forledet til at slaa begge Navne sammen. Næmlig er det, at den *D*, der af Pytheas er bleven beskrevet som umaadelig ~~hø~~ — hvad enten den nu har været betegnet af ham med det ene eller det andet Navn — er det Sydlige af det nuværende Sverige; og hvis han ogsaa har nævnet den anden *D* i samme Afstand fra Fæstlandet, at denne da har været Sjælland.

Vi komme endelig til de hos Plinius efter ældre græske Skribenter anførte Bencævnelser paa de nordlige Have, hvilke Bencævnelser ogsaa maa antages at skyldes Pytheas, — Hecatæus's *Amalchium* maaskee udsaget. Dette Navn, der skal betegne det frosne eller Isehavet, maa man efter Plinius's Udtryk antage for at have været skythisk og af Skytherne tillagt det nordlige Hav i Almindelighed. De tvende andre Navne *Morimarusa*, d. e. det døde Hav, og *Cronium*, d. e. det bundne eller sammenløbne, havde deres Oprindelse fra Kimbrerne og bleve af dem tillagte samme Hav, som Skytherne bencævnte *Amalchium* — det første dets sydligere, dets sidste dets yderste nordlige Deel. *Cronium* laa bortenfor d. e. i Nord for Thule; det sydligere

¹⁾ See ovenfor S. 106–108.

Morimarusa maa altsaa betegne Habet omkring dette Land, det vil sige Habet ved det vestlige og vel ogsaa sydlige Norge; og Forbjerget Rubeas, hvilket som et Sømerke antoges for Grændsen imellem Cronium og Morimarusa, maa have været et i Dine faldende Punkt i det nordlige Norge.

Sammenholde vi de oven anførte Navne paa Lande og Hæve i vort Norden, som maa antages at være blevne bekendte for Sydboerne ved Pytheas's Reise, da er det strax i Dine faldende, at de for største Delen ere ganske andre end de, som Homerne i det første Aarhundrede af vor Tidsregning forefandt i de samme Egne. Naar man undtager Thule, der fremdeles vedligeholdte sig hos Geographerne som Betegnelse for et isvrigt gaadefuldt og ubekendt Land i det yderste Norden, saa gjengiver hverken Mela eller Tacitus eller Ptolemæus hine Pytheas's Navne; og Plinius anfører dem aabenbare som græske Traditioner fra ældre Tider, ikke som noget endnu paa hans Tid bestaaende. De Navne, som i det første Aarhundrede af vor Tidsregning forekomme i vort Norden, have, efter hvad ovenfor er viist, deres Rod deels i det oldnorske deels i det oldtydske Sprog, og antyde altsaa Nordmænd og Tydske som daværende Beboere af disse Egne. Anderledes forholder det sig med Navnene fra Pytheas's Tid; til disse vil man sikkerlig (naar undtages de bekendte Folknavne Ostiæer, Guttoner og Teutoner) forgjæves søge Roden i nogen af de tvende før nævnte Sprogstammer. Men med Hensyn til de to merkeligste af dem, nemlig Morimarusa og Cronium, siges udtrykkelig, at de stamme fra Kimbrenne. Vi maa altsaa her noget nærmere betragte dette bekendte Folknavn og dets Betydning.

Kimbrenne (*Κίμβροι* eller *Κήμβροι*, Cimbri) bleve Homerne bekendte ved deres Angreb paa det romerske Rige omtrent 100 Aar før Chr. i Forbindelse med Teutonerne. Disse Kimbren angives af de ældre græske og romerske Historieforfattere snart for Kelter snart for Germaner; men de Gamles store Ubestemthed i Brug af disse Navne gjør det yderst vanskeligt her at bygge paa deres Udsegn. De fleste Nyere have paa Grund af den nære Forbindelse, hvorpaa Kimbrenne paa dette Tog befandt sig med Teutonerne, hvis tydske Herkomst er aldeles utvivlsom, ogsaa erklæret de første for et tyd

www.libtool.com.cn
 Foll. Der gives maastee veigtige Grunde, der tale for, at de Kimbrer, som ved denne Leilighed bleve Romerne bekjendte, have idetmindste været sterkt blandede med Lydiskere; men der er derfor Intet, som forbyder at antage Folkenavnet Kimbrer for oprindelig at tilhøre et keltisk Folkesærd. Derfor taler selve Navnet. Det er nemlig bekjendt, at den Green af den keltiske Folkestamme, som endnu bebod Wales og som i ældre historiske Tider har beboet hele den sydlige Deel af Britannia samt den nordøstlige Deel af Gallia, eller det saakaldte Gallia Belgica, saalangt tilbage i Tiden som man kjender den, har kaldet sig selv Kymro eller Kymbro — et Navn, der i deres eget Sprog betegner første eller fornemste Beboere¹⁾. At dette er samme Navn som Grækerne og Romernes *Κίμβροι* og *Cimbri*, er aabenbart.

Betragter man nu de tvende Navne paa det nordlige Hav, hvilke Grækerne angive for kimbriske, nemlig *Morimarusa* og *Cronium*, da vil man ogsaa finde, at de ligefrem ere kymriske og i det nuværende vælske Sprog netop have den Betydning, som de efter Plinius's Udsagn skulle have. Ordet *môr* betegner nemlig i det vælske *Sø*, *Hav*, og *y* *môr* *marw* ligefrem det døde *Hav*²⁾; *croni* betegner i samme Sprog at samle sammen³⁾, og *muir-croinn* (egentlig det sammensluttede Hav) betegner endnu i det nærbeslægtede irske Sprog *Fis-havet*⁴⁾. — Men dette er ikke alene Tilfældet med disse tvende Navne; ogsaa største Delen af de øvrige, som tilhøre Pytheas's Tid, have aabenbare deres Rod i den keltiske Sprogstamme og nærmest i dennes kymriske Green. *Rubeas* er uden Tvivl det vælske *rhybyz* d. e. *Regn*, *Advarsel*⁵⁾ — en passende Benævnelse paa et sterkt i Dine faldende Sømerke. *Basilia* synes ligefrem at være det vælske *bás-ll* d. e. *lavt*, *siddliggende Land*⁶⁾. *Baltia* kan bekvemt udledes af det stoff-keltiske eller gæliske *balt* eller *bolt* d. e. en *Hand*, *Kant* eller *Flig*⁷⁾, en Benævnelse, som man i flere Sprog

¹⁾ W. Owen: Dict. of the Welsh language.

²⁾ Owens Dict. s. v. *môr*.

³⁾ Owens Dict.

⁴⁾ Abelungs *Mithrribates* II 54.

⁵⁾ Owens Dict.

⁶⁾ Owens Dict.

⁷⁾ Dict. Sooto-Celticum.

finder tillagt flade Kyststrækninger ved et aabent Hav¹⁾). En i Betydning synes at ligge i Navnet Cartris, hvilket af Plinius ti den kimbriske Halvøes Nordspids og uden Tvivl ogsaa tilhører Vi Tid; Ordet carth betegner nemlig i det Bælske Udside, Yderi Navnet Mentonomon peger ogsaa hen paa en kymrist Oprindelse har udledet det af de vælske Ord men Sted, ton Bølge, og man liden, og det skulde saaledes betegne: de lave Bandede og udtrykke Begrebet af Romernes æstuarium²⁾). Navnet Ab paa det næste beslægtet med andre keltiske Stedsnavne, n Gallia Aballo (det nuværende Avallon i Depart. Yonne?) i Britannia Avallonia, en latinist Form af det gamle kymriste paa en Ø i det nuværende Sommersetshire, hvor det berømte Glastonbury laa; — Navne, som man har udledet af det aæl d. e. mild Luftning³⁾). Raunonia er maaskee en Fori af Ordet rhagynys, der i det Bælske betyder en nær Land gende Ø⁴⁾). Selve Navnet Thule eller Thyle tilhører umiskjendelig samme Sprogstamme; Ordet tywyll eller tywell i nemlig i det Bælske mørk, dunkel, og det fulde kymriste har rimeligviis været inis-touil eller efter nyere Skrivemaad dywyll d. e. den mørke Ø⁵⁾).

Det er altsaa utvivlsomt, at de Kimbrer, af hvilke man antage, at Pytheas har hørt de fleste af de oven angivne Bæne have været af den keltiske Folkklasse. Men det kan ikke Resterne i Gallia eller Britannia, som han ved sine S har meent; thi hverken finder man disse nogenfinde ellers af C og Romere benævnte Kimbrer, heller ikke er det sandsynligt, at i tunnet underrette ham om Landene ved Østersøens Kyster; ifkun S

¹⁾ Saaledes t. Ex. det oldnorske Navn Jabbarr, der egentlig betegner Jo Øverranden af en Bæ, hvilket Navn, som bekendt, tillægges det Kyst Norge, som nu kaldes Jæderen.

²⁾ Owens Dict.

³⁾ Wachter præf. ad Gloss. Germ. § 45.

⁴⁾ Ufers Geogr. d. Gr. u. Röm. II 2 470.

⁵⁾ B. Baxter Glossar. antiquit. Britan. s. v. Avallonia.

⁶⁾ Owens Dict.

⁷⁾ Owens Dict. samh. m. W. Baxters Gloss. ant. Brit. s. v. Thule. I merke Digter Statius taler om det taagebe, mørke Thule „v ligantia Thules“ og „nigræ litora Thules;“ Fuhrs diss. de Pythea p.

hvorpaa han seilede lige fra Britannia, har han rimeligviis hørt saaledes benævne af de britiske Kelter. Pytheas's Kimbrer maa have boet længer mod Østen. Men netop i Egnene i Nordøst for Gallia er det de senere græske og romerske Forfattere henlægge deres berømte Kimbrers Hjem. Strabo er den eneste, som sætter det i Vest for Elben¹⁾, hvilket imidlertid ikke i Virkeligheden kan have forholdet sig saaledes paa hans Tid, eftersom allerede ved Begyndelsen af vor Tidsregning det hele Strøg imellem Rhinen og Elben var besat med lutter værgløse tyske Folkeskæder. Mela, Plinius, Tacitus og Ptolemæus er alle — som ovenfor er viist — enige i at lægge Kimbrernes Bosættelse i Øst for sidstnævnte Flod, paa den efter dem benævnte kimbriske (nu jydsk) Halvø. Her minder ogsaa virkelig Benævnelsen Gimbryg, hvilken den søndenfor Limfjorden beliggende Deel af det nuværende Halsborgamt i Nørrejylland endnu i det 13de Aarhundrede bar²⁾, om at Landet engang har været beboet af Kimbrer. At disse netop have været de keltiske Kimbrer, som Pytheas foresandt, bliver der altsaa al Grund til at antage; ligesom og at de Kimbrer, som i Forening med Teutonerne angreb det romerske Nige, ikke alene i Navnet men ogsaa hovedsageligen i Herkomst have været Kelter.

Et andet Spørgsmaal bliver det, om der paa de sidstnævnte græske og romerske Forfatters Tid — i det 1ste og Begyndelsen af det 2det Aarh. efter Chr. — virkelig har boet keltiske Kimbrer i disse Egne, eller om her ældre Forholde ere forvekslede med nyere. Naar man betænker, at hine Forfattere skildre os alle Landene overhoved imellem Rhinen og Weixel — det nuværende Danmark og sydlige Sverrige med iberegnet — som beboede af lutter tyske Folkeskæder, saa bliver det vistnok i sig selv lidet rimeligt, at en ubetydelig Flot af Kelter midt imellem disse skulde have holdet sig lige ned i det 2det Aarhundrede eft. Chr. Saade Plinius og Tacitus henføre ogsaa de Kimbrer, som de opregne blandt Nordeuropas Beboere, til Germanerne. Uden Tvivl er her, som oftere, et ældre Folkens navn blevet overført paa senere Beboere af samme Land, skjønt disse have hørt til en ganske anden Stamme, og, ligesom en Deel af Nørrejylland lige

¹⁾ Strabo VII p. 294.

²⁾ See ovenfor S. 120.

ned i det 13de Aarh. var Kimbrernes Navn, saaledes benævntes ogsaa de tydske Beboere i samme Egn længe efter de ældre keltiske. Det var desuden ganske naturligt, at Romerne nødig vilde bortkaste af deres Jordbeskrivelser et Navn, der var blevet saa mærkeligt for dem som Kimbrernes¹⁾.

Af Ovenangførte kunne vi uddrage den Slutning, at i det 4de Aarhundrede f. Chr. keltiske Folkfærd og navnsligen Kimbrer eller Kymrer boede i vort Norden og — idetmindste i en stor Deel af samme — udgjorde Hovedbefolkningen. At Landene ved Østersøens Munding, ikke alene det nuværende Jylland, men ogsaa de danske Øer, samt det sydligste Sverige, vare beboede af dem, gibe de dengang gjængse kimbriske Landsnavne al Grund til at antage Kimbrernes sydlige Naboer i Nordtyskland og paa Østersøens Sydkyst vare tydske Folkfærd, nemlig vestligst Teutoner d. e. den nedertydske Green af Stammen, og længere i Øst Goter. Paa Østersøens østligste Kyst vare allerede tschudiske Folkfærd bosatte, hvilke, efter deres Bopæles østligere Beliggenhed, af de nærmeste tydske Folkfærd benævntes Ester (Ostæer). Norges Kyst, endog meget langt imod Nord, lige henimod Polarcirkelen, var Kelterne bekiendt og befaret af dem. Landet var beboet; men hvilke diske Beboere vare, om Kelter, eller af en anden Folkstamme — derom gibe de usfuldstændige Underretninger os ingen Oplysning.

Sammenligne vi nu disse Forholde med dem, som vi ovenfor have seet at finde Sted ved Begyndelsen af vor Tidsregning, saa viser det sig tydelig, at der i Løbet af de nærmeste tre Aarhundreder f. Chr. maa have foregaaet en ældre Hovedforandring i vort Norden. Keltiske Kimbrer have her dengang maattet vige for tydske, især tydsk-gotiske fra Sydøst fremtrængende Folkfærd, ligesom vi have seet, at disse igjen flere Aarhundreder senere maatte vige for de fra Norden fremtrængende Nordmænd. Et Blik paa den keltiske Folkklasse overhoved vil ydermere overbevise os om Rigtigheden af det Anførte.

Ved Begyndelsen af Europas Historie finde vi Kelterne vidt udbredte over de vestlige og midterste Lande af denne Verdensdeel. Vi

¹⁾ Jfr. Mannerts Geogr. d. Gr. u. Röm. III 282—288.

en i det 2de Aarhundrede f. Chr. see vi dem i Besiddelse af de britanniske Øer, af hele Gallia — paa det sydvestlige Aquitania nær, vis Indbyggere vare Iberer — af Norditalia og af Sydtydskland, nemlig hele Landet i Syd for Floden Main (Moenus) og de uværende Fichtel- og Ertzsjerge, hvilke stoggroede Høider af de Gamle nævntes den herkyniske Skov (silva Hercynia)¹). I det 4de Aarhundrede f. Chr. fandt vi, at de ogsaa havde en stor Deel af det nordlige inde. Dengang vare de altsaa Beboere af mange Lande, som vi senere finde besatte med tydske Folkefølgte, og der er vistnok al Grund til at antage, at Kelter i en fjærnere Fortid have dannet hele Tydskslands og endnu østligere Landes Befolkning, men have maattet vige stedse meer og meer imod Beboerne for den fremtrængende tydske Folkestamme, hvilken det endelig lykkedes i selve Gallia og Britannia at blive Kelternes Beherskere, saaledes at disse nu for Tiden ingensteds mere findes som fuldkommen selvstændigt Folk, og deres Sprog er uddøet undtagen paa Irland, i det nordlige Skotland Indbyggere, i Wales og hist og her i det franske Bretagne.

Det er naturligt, at en saa vidtstrakt Folkefølgte har haft mange Følgte. De Levninger, som endnu ere tilbage af keltisk Sprog, ligesom ogsaa historiske Bøger, lære os at kjende tvende af dens Hovedfølgter, nemlig Galler og Kimbrer eller Kymrer. Af disse to Gallerne (i det keltiske Gael, Gail) tidligst have nedsat sig i det vestlige Europa. Kimbrerne ere komne senere og have, som det ses, i deres Vandring fra Osten fulgt en nordligere Retning. De besatte saaledes Landene ved Nordsøens Kyster, udbredte sig herfra i den nordøstlige Deel, eller det af Romerne saakaldte Gallia Belgica, og gik endelig til Britannia, hvor de dannede Hovedbefolkningen i den sydlige Deel.

At dette har været det virkelige Forhold imellem de omtalte tvende følgter af den keltiske Folkefølgte, er ikke alene indlysende af Sprogforholdene, idet den gælliske d. e. den ældre galliske Sprogfølgte har

¹) Tacitus Germ. 28; jfr. Mannerts Geogr. b. Gr. u. Röm. III 474 ff.; Ufers Geogr. b. Gr. u. Röm. II 2 200 ff.

hjemme i de yderste nordvestlige Dele af Europa, paa Island og i Høiflotland, medens den kymriske Sprogstamme har hjemme i indenfor liggende Egne (i Wales) og fordum strakte sig over hele Sydbritannia; — det udtaler sig ogsaa baade i de galliske og britiske Oldsagn. Den romeriske Historieforfatter Ammianus Marcellinus omtaler som et blandt de galliske Druider eller Prestes bevarer Sagn, „at en Deel af deres Folk ansaaes for Landets Børn; men at ogsaa en Deel var hidkommen fra de yderste Der og fra Egnene hiinsides Rhinen, uddreven herfra ved hyppige Krige og ved Oversvømmelser¹⁾.“ At i dette Sagn ved hine Aboriginer er meent de egentlige Galler, ved de senere Tilkomne Kymrerne, kan man ikke drage i Tvivl. + Det britiske Sagn, som er forplantet igjennem ældgamle væstlige Sange, siger, at Dens første kymriske Befolkning kom til det forhen ubeboede Land „over det taagede Hav“ d. e. Nordøen, og at senere tvende andre Afdelinger af samme kymriske Stamme, komne fra Gallia, den ene efter den anden toge Boliger paa Den som fredelige Nybyggere²⁾.

De ældre Galler synes overhoved, for saavidt som de ei bleve nødte til at underkaste sig sine senere ankomne Beslægtede, at have maattet vige for dem imod Vesten. Paa de vestligste Der stammer, som sagt, endnu største Delen af Islands og Høiflotlands Befolkning fra den ældre galliske Stamme, hvis Navn endog har holdet sig som Særkjende for Høiflotlands Beboere, de saakaldte Gæler³⁾.

Den ældre keltiske Stammes eller Gallernes Indvandring i det vestlige Europa ligger bagenfor Historiens Grændser. Med Hensyn til

¹⁾ Ammianus Marc. XV 9.

²⁾ Turner hist. of the Angl. Sax. I 35. 55.

³⁾ Det kan imidlertid maaskee anses for uvist, om blotte Galler paa de britiske Der ere ældre Beboere end Kymrerne d. e. de egentlige Britanner; eller om de, fortrængte fra Gallia af Kymrer, have tæret til Island og derfra udbredt sig til Skotland, efter at allerede Kymrerne havde bosat sig i Sydbritannia eller det nuværende England. For det første tale de britiske Oldsagn, deels ibet de lade Den, som ovenfor sagt, være ubeboet ved Kymrerens Ankomst, deels ibet de omtale Skotlands Beboere, Celyddon (Romernes Caledonii, senere Liberis Scoti) og Gwyddyl eller Gwyddyl Picti (Romernes Picti), blandt de Folkfærd, som sildigere have nedsat sig paa Den. Turner l. c. 56; jfr. Abelungs Mittheil. II 96.

400 401

den yngre keltiske Stammes d. e. Kymrernes eller Kimbrernes Bevægelse giver derimod Historien os enkelte oplysende Binf.

De ældste Beboere af Landene i Nord for det sorte Hav og vestenfor Tanais, hvilkke Grækerne's Oldsagn og Historie veed at nævne, ere Kimmerierne (*Κιμμέριοι*). Disse bleve, ifølge Herodots Beretning¹⁾, angrebne af de fra Østen fremtrængende Skyther og omfæd aldeles overvældede og fortrængte fra deres Land. En Deel af de flygtende Kimmerier skulle være dragne mod Østen langs med det sorte Hav og saaledes have givet Anledning til det bekjendte Indfald af de forsølgende Skyther, hvorved det hele vestlige Asia omtrent 600 Aar f. Chr. af disse oversvømmedes²⁾. Men den største og mest trængende Deel af de fortrængte Kimmerier tog, ifølge Plutarchs paa ældre græske Kilder grundede Beretning, Veien til de fjærneste Folk ved det yderste Hav, og fra dem stammede de senere berømte Kimbrer³⁾.

Vi see her, hvorfra Kymrerne eller Kimbrerne ere komne, og hvad der har foranlediget deres Vandring til det vestlige Europa. Her foresandt de, efter hvad forhen er viist, ældre keltiske Beboere, nemlig Gallerne. Kimbrernes Fremtrængen maatte naturligtviis have Indflydelse paa disses Stilling; og man har al Grund til at antage, at den store Bevægelse blandt Gallerne, som netop spores i Tidsrummet imellem 600 og 400 f. Chr., da store Skarer af dem oversvømmede Gallien og tildeels der nedsatte sig⁴⁾, herved er bleven foranlediget. Det bliver altsaa høist sandsynligt, at denne Kimmerierne's Udvandring fra deres ældre Boliger i Nord for det sorte Hav er foregaaet henved 700 f. Chr. eller maaskee endnu tidligere, — i alle Tilfælde før hiint Tog mod Østen, hvorved uden Tvivl kun den sidste efterblevne Rest af dem har søgt at undvige Skytherne's Overmagt. Udvandringen har haft en nordvestlig Retning og har bragt dem til Landene ved Østersøen og Nordsøen, hvorfra de have udbredt sig paa den ene Side over Danmark og videre mod Norden, paa den anden Side over Rhinen til Nordgallien og Sydbritannien. De have i deres Fremryk-

¹⁾ Herod. IV 11.

²⁾ Herod. l. c.

³⁾ Plut. Marias 11.

⁴⁾ Livius V 34.

www.libtool.com.cn
 ten over Rhinen trykkes Gallerne ikke alene mod Vesten, men og mod Syden, og saaledes foranlediget disses Udvandringer til Italien.

Men i Nyggen paa Kimbrerne viser sig snart en anden fra Osten fremtrængende Folkestamme, nemlig den tydske, og ved den Tid, da Pytheas bereiste Norden, finde vi denne allerede bosat i Landene ved Østersøen som Kimbrernes Naboer. Vi kunne ei afgjøre, hvorvidt den dengang var fremrykket mod Vesten; men upaatvibelig have allerede da Kimbrerne begyndt at føle dens Tryk. Strax efter denne Tid spores nemlig atter en stor Bevægelse blandt de nordlige og østlige keltiske Folkfærd, en Bevægelse, der havde vigtig Indflydelse paa det sydligere Europa.

I Begyndelsen af det 3die Aarhundrede f. Chr. (280—278) oversvømmede store Sværme af Kelter Macedonien og Grækenland. Denne Folkestrøm synes at være udgangen fra Donaulandene. Den store Folkebevægelse, som i Slutningen af det 2det Aarhundrede f. Chr. (113—101) førte Kimbrerne i Forening med Teutonerne til det romerke Riges Grændser, har efter al Sandsynlighed taget sin første Begyndelse ikke meget længe efter hiin, skjønt Romerne først langt senere sporede dens Virkninger. Den udsprang fra Landene imellem Nordsøen og Østersøen og foranledigedes uden Tvivl baade af store Oversvømmelser, af hvilke disse Egne endnu bære de tydeligste Spor, og ved tydske Folkfærds Fremtrængen fra Osten. Men lang Tid maa være hengaaen, forinden de store Sværme af keltiske Kimbrer have kunnet forene sig med de ombankende Hobe af deres oprindelige Fiender, de tydske Teutoner, og naa Sydgalien og Donaulandene.

Det er af disse Omstændigheder klart, at den tydske Folkestamme i sin Bevægelse fra Osten har fulgt en nordligere Retning end den kimbriske og er saaledes kommen til Østersøens østlige Kyster og de indre Egne af det nordlige Tydskland, nemlig i Nord for den herkyniske Stov og Floden Main. Den har her ligesom en Nile trængt sig ind imellem Kelterne ved Østersøen og Nordsøen paa den ene Side, og Kelterne i Bøhmen og Bayern (Bojerne) samt i de øverste Donauegne (Helvetierne) paa den anden. Dens Fremtrængen har naturligtviis frembragt et sterkt Tryk til begge Sider og saaledes

en dobbelt Bevægelse blandt Kelterne, som ovenfor er antydet. Men ornemmelig synes den for det første at have rettet sig mod Nordvest og her efterhaanden bevirket de keltiske Kimbrers Fordrivelse fra Danmark og overhoved alle Landene i Øst for Rhinen. De fordrevne Kelter aabte tyet til deres Brødre i Gallia og Britannia, og endelig, da de er, formedelst Folkemængden, ei meer fandt noget Tilflugtssted, gjort alles Sag med omslakkende Hobe af deres Fiender for i fjærrerne laade at søge Boliger. Medens disse blandede Slætter af Kelter og Tydske (Kimbrer og Teutoner) sværmede ustadigen om i de herkyniske Stæde i det midterste Tydskland, vare endnu Bojerne og Helvetierne deres fulde Kraft. Men efter Kimbrernes og Teutonernes Undergang i Sydgalien og Italien ved Aar 100 f. Chr. foregik ogsaa med hine Kelter en Forandring. Strømmen af de tydske Folkeskæder væltede sig mod Syden, og snart see vi tydske Martomanner i de keltiske Bojers Hovedsæde, i Bøhmen og Mæhren¹⁾, medens Helvetierne allerede før i store Slætter havde maattet søge Tilflugt i Gallien²⁾. Ved Begyndelsen af vor Tidsregning fandtes ikke meer selvstændige Kelter i Nord for Donau eller i Øst for Rhinen³⁾. Den tydske Folkestamme havde her, ligesaavel som tidligere i Landene ved Østersøen og Nordsøen, grundfæstet sit Herredømme.

Keltiske Kimbrer have altsaa i en fjærr Fortid beboet en stor Del af vort Norden. De ere fra Egnene i Nord for det sorte Hav indvandrede did meer end 600 Aar f. Chr. og have først efter Aar 300 f. Chr. her maattet vige for den tydske Folkestamme, hvilken var fremtrængt fra Østen til Østersøens Sydkyst og herfra efterhaanden udbredte sig til begge Sider.

¹⁾ Tac. Germ. 28. 42.

²⁾ J. Cæsar de bell. Gall. I.

³⁾ For lettere at forklare sig, hvorledes de keltiske Folkeslægter saa hastig kunde aldeles forsvinde fra alle de her omhandlede Egne, da de dog, som senere skal vises, allerede dengang vare i Besiddelse af en Dannelselse, der høvede dem betydelig over det raa Nomadely, — maa bemærkes, at Kelterne endnu i tidligere Tider vare almindelig bekjendte for, at de let ved enhver given Anledning forandrede Boliger. Naar i de mange indbyrdes Stridigheder et keltisk Folkeskæder overvældedes af et andet, brøde de Overvundne op med hele deres Husbøven og tyede andets Steds hen, ligesom og store Flokke af frigsdygtige Mænd,

Disse ere de ældste historiske Bink med Hensyn til vort Norden i det Hele og dets Beboere. Om Norge i Særdeleshed give de imidlertid, som ovenfor er viist, ingen bestemte Oplysninger, og end mindre om den norrøne Folkestamme. Med Hensyn til denne maa vi for det første vende tilbage til Plinius's og Tacitus's Beretninger.

Pf disse lærte vi, at den norrøne Stamme i det 1ste Aarh. ft. Chr. ikke alene var bosat, men endogsaa vidt udbredt paa den skandinaviske Halvø og der dannede nogenlunde ordnede Stater. Vi kunne altsaa slutte, at dens Indvandring did maa være foregaaet et Par Aarhundreder tidligere — et Par Aarhundreder f. Chr. Men et Stammenavn, under hvilket den senere blev historisk bekendt, kunne vi ei antage, at den har tillagt sig førend efter hiin Indvandring; thi da først, efter dens Bosættelse i det yderste Norden og efter Sammenstødet med den tydske Stamme som sydligere boende, indtraadte de Forholde, hvoraf Navnene Nordmænd og Norge, hvis ældste Skjelklang vi fornemme i Plinius's *Nerigos*, ere nødvendig betingede. I den videre Undersøgelse af Nordmændenes Herkomst opstaar da først det Spørgsmaal: hvorledes benævnte Stammen sig ved eller før dens Indvandring paa den skandinaviske Halvø? Herom have vi tildeels allerede yttret os i det Foregaaende, men skulle nu lidt udførligere afhandle Sagen.

Norge var, saalangt tilbage i Tiden som dets Historie naaer, deelt i mange saakaldte Fylker, af hvilke hvert især før Rigets Forening til et Heelt udgjorde en Stat, oftest med en egen Styrrer, Konge, Jarl eller Hærse, i sin Spids; fylkir finde vi derfor ogsaa som en gammel Benævnelse for en Anfører eller Fyrste. Ordet fylki staar i den nærmeste Forbindelse med fólk og omskrives stundom med fóll-land¹⁾, hvilket sidste Ord man ogsaa finder i det gamle Svenske som Betegnelse for hvert af de tre Landstaber, hvori Uppland (eller hvad det er det samme, Svithjod i sin ældste og egentligste Betydning) deelt²⁾.

Indvæntninger, søgte sin Lykke som Reletrupper eller *Ræver*. Uferts Geogr. v. Gr. u. Röm. II 2 214 efter Strabo og Polybius.

¹⁾ Snorres Olaf Tryggv. S. 18 og Fornm. Sögur I 94.

²⁾ Upplandslagens Konungabalk 1; jfr. Gloss. til Uppl. L. i Corp. jur. Sveogot. III s. v. Folkland, samt Geijer Svea-N. Håfb. I 434.

Fylke betegner uden Tvivl oprindelig: en mindre Afdeling af Folket, en Flok eller Stamme i indskrænket Bemærkelse. I saadanne Flokke eller Smaastammer maa man tænke sig den norrøne Hovedstamme at have været deelt, da den, udstødt fra eller paa anden Maade tvungen til at forlade ældre Hjemsteder, vandrede om i nomadisk Tilstand for at søge sig nye. I saadanne Flokke see vi dem jo langt senere, i en ijsorist Tidsalder, at udgaa fra deres Fædreland i Norden for at rejse og tildeels nedfætte sig paa det vestlige Europas Kyster.

Hvert Fylke havde uden Tvivl sit Navn, ligesom sin Høvding, og beholdt begge Dele efter at have paany taget faste Bopæle. Indveget af alle disse beslægtede Fylker eller Smaastammer var Folk, er i det allerældste norske Sprog ei alene betegner Nation, men gaa en større Krigshær.

Med Udgangen fra det ældre Hjem vare de kun løsrevne Grene af en større Stamme. I mindre Hobe og efterhaanden, alt som Næsten tvang dem, havde de givet sig paa Vandringen — de udgjorde endnu intet Heelt, de følte sig endnu ikke som et større for sig bestaaende Samfund; de kunde altsaa ei heller benævne sig som saadant. Under deres nomadiske Omflakten — den være sig lang eller kort — og under Indvandringen i det nye Hjem, — hvilken, ligesom Udvandringen fra det ældre, maa tænkes at være foregaaet efterhaanden og adspredt — kunde der kun blive lidet Spørgsmaal om et almindeligt Navn. Man hjalp sig med Fylkenavnene, og naar flere af disse Fylker stundom behøvede at betegne sig med et fælles Navn, saa var dette Folk eller Mænd (fólk, þjóð, menn). Forsaavidt som de nemlig erbedes i ubeboede Egne, var det blot nødvendigt for dem at stjæle mellem Fylkerne; og forsaavidt som de stødte paa Folkefærd, ganske fremmede for dem i Sprog og Seder, og som derhos muligen stode under dem i Dannelselse og Kraft, — saa vare de selv, betragtede som et Heelt i Modsætning af hine, Folk eller Mænd i udmertende Betødning. Først da de stødte sammen med Folkefærd, i hvis Sprog, Udsæende, Seder og Gudsdyrkelse de maatte finde de tydeligste Vidnesbyrd om et gammelt Stægtstaf, om et Udspring af fælles Rod, — Folkefærd, som de, skjønt Fiender, maatte agte for sine Lige, og som selv, i et Sprog, der for dem ikke var ganske uforstaaeligt, ogsaa be-

www.libtool.com.cn
 nævnte sig med et almindeligt Navn Folk eller Mænd; — først da blev det en Trang for dem at stjelne sig som et Heelt fra disse ved et almindeligt Stammenavn, og dette toge de da af Forholdene, under hvilke Sammenstødet fandt Sted; først nu vare de og kaldte sig norrøenir menn, Nordmenn.

Ligesom det altsaa i sig selv er ganske rimeligt, at flere af Nordmændenes Fylkenavne ere ældre end deres Indvandring paa den skandinaviske Halvø, eller idetmindste ældre end det os bekendte almindelige Stammenavn, saaledes er det paa den anden Side høist sandsynligt, at Stammen i den hele Tid, som ligger imellem dens Beskrivelse fra en større Hovedstamme, dens Udvandring fra ældre faste Bopæle og dens Indvandring i det nye Hjem i Norden, ikke har betegnet sig med noget andet almindeligt Navn, end det ubestemte Folk eller Mænd.

Vi maa sølgelig i Fortsættelsen af denne Undersøgelse, hvor det gjælder om at bevare det Spørgsmaal: hvorfra og ad hvilke Veie har hiin Indvandring fundet Sted? — ikke vente at finde nogen Veiledning i et almindeligt, hos Stammen selv oprundet, Stammenavn. Vi kunne ei heller vente nogen Veiledning i et underordnet Fylkenavn; thi i denne Sag kunne vi blot se af fremmede Kilder, og for fremmede Folkeslag blive, naar Tale er om et Nomadefolk, de enkelte mindre Stammers Navne af liden Betydning; — de fordrer et Navn for det Hele, og finde de ei et saadant hos hiint Folk selv, saa danne de sig det i deres eget Sprog. Men det er naturligtvis høist ubist, om hiint Folk selv antager dette Navn; neppe skeer det uden idetmindste efter en meget lang Samfærsel med det andet Folk, i hvis Sprog Navnet har sin Rod; og et saadant Tilfælde kan kun yderst sjælden indtræde der, hvor nomadiske Folkeskæder i mangehaande Retninger og under forskjellige Forholde krydse og støttrænge hinanden; deres Sammenstød bliver oftest kun forbigaaende.

Ganske blottede for Midler til at bevare hiint Spørgsmaal ere vi alligevel ikke. Med Hensyn til Retningen af den norrøne Stammes Indvandring i vort Norden indeholde uden Tvivl de foregaaende Undersøgelser de vigtigste Oplysninger. Er det nemlig, ifølgende Grunde hentede af Sproggenes Forholde, sikkert, at Roden for den norrøne Stamme maa søges i Osten; og er det tillige afgjort, at

djen tydske Folkestamme — fra hvilken den norrøne ei kan antages at være oprunden, skjønt begge ustridigen staa i et nær sibeordnet Slægtskabsforhold, — i ældgamle Tider har havt alle de Lande af vort Norden inde, der ligge syd for Gøtaelven og de store svenske Indsøer; at den der dannede den ældre Befolkning, der først senere hen blev fortrængt eller undertvungen af den fra Norden fremvæltende norrøne Stamme; at endelig før hiin tydske Befolkning en endnu ældre keltisk har besiddet disse Lande: — saa er det jo med det samme aabenbart, at den norrøne Folkestamme ei kan være indvandret i Norge og Sverige uden i en Retning fra Nordost, det er: nord om eller over den nuværende botniske Bugt, i det oldnorske Sprog kaldet Helsingja-Botn. Sviarne ere efter al Nærlighed komne over den sydligste Deel af denne Bugt, det nu saakaldte Alandsøhav; Norges Indbyggere, de egentlige Nordmænd, nord om Bugten over Kjolen.

Den norrøne Stamme er altsaa kommen til den standinaviske Halvø nærmest igjennem de nordlige Egne af det nuværende russiske Rige. Det gjælder følgelig nu i disse vidtløftige Strækninger at forfølge dens Spor.

Rusland behøves nu og har været behøvet langt tilbage i Tiden af finlappiske, tshudiske og slaviske Folkeslægter, af hvilke de tvende første høre til en ganske anden Folkeslægt end Nordmændene, de sidste ikkun ere langt ude beslægtede med dem. Historien viser os imidlertid et endnu fjærnere Tidsrum, da disse Egne vare en Lumleplads ikke alene for hine Folkeslægter, men ogsaa for Folk af den germaniske Klasse. Rigtignok ere Beretningerne herom dunkle og i mange Maader ubestemte — en Følge af Grækernes og Romernes Ukyndighed i disse Landes Geographi og deres Skjodesløshed i Brugen af Folkens Navne, samt af Middelalderens Krønikeskrivers Efternatlen af deres klassiske Forgjængere; alligevel lader der sig uddrage af dem eet og andet Sikker.

Vi ville for det første henbende vor Opmerksomhed paa Navnet Russer, med hvilket man nu betegner den store Masse af Ruslands

Jndbyggere af slavisk Herkomst, men hvis Betydning i en fjærner Oldtid rækker os en ikke ubigtig Veiledning.

Den russiske Historie begynder først seent, nemlig ved Midten a det 9de Aarhundrede, med Rigets Stiftelse ved de saakaldte Varæger Om denne Begivenhed lyder de ældste russiske Annalers (fra Begyndelsen af det 12te Aarh.) Beretning i Hovedsagen saaledes:

I Aaret 859 kom Varægerne over Havet (Østersøen) og lagte Skat paa de tschudiske og slaviske Folketærd omkring Ilimens To Mar efter bleve de fordrevne af disse samme Folketærd, som nu begyndte at styre sig selv. Men der herskede imellem dem Uorden og indbyrdes Strid. Da enedes de om at indkalde en Fyrste for at styre dem med Retfærdighed. De sendte (862) Bud over Havet til Russer=Varægerne — om hvilke det bemærkes, at de bleve kaldte Russer, ligesom andre Varæger benævntes Sviar, Nordmænd, Engelskmænd og Gøter — og indbødte disse at komme og herske over dem. Af Udlændingerne¹⁾ bleve da valgte tre Brødre, som kom til dem med deres Slægt og et stort Følge. Den ene af Brødrne, Kurik, tog sit Sæde i Nowgorod, den anden, Sineus, i Bielosero, og den tredie, Truwor, i Isborst. Efter disse Varæger bleve Russerne kaldte, og af dem har Rusland sit Navn²⁾.

De russiske Annaler betegne altsaa udtrykkeligen det russiske Rigets Stiftere, de egentlige Russer, som et baade fra Slaver og Tschuder ganske forskjelligt Folketærd. De betegne dem som hørende til den germaniske Folketærd, men til hvilken Hovedstamme af denne, til den tydske, eller den norrøne, antyde de ei med Bestemthed, skjønt man af deres Beretning overhoved har Grund til at antage, at de under Navnet Varæger nærmest have forstaaet Folketærd af den sidstnævnte Stamme.

Men hvorledes skulle vi forklare os den Omstændighed, at de talrige og krigeriske Slaver og Tschuder efter blot et Par Aar

¹⁾ I Originalen Njemei, der egentlig betegner Stumme d. e. af et fremmed Længemaal — en Benævnelse, under hvilken almindelig indbefattedes alle Folketærd af den tydske og norrøne Stamme, altsaa den hele germaniske Folketærd. Lehrbergs Unterf. S. 177 f.

²⁾ Nestors Annaler overs. paa Tydsk af Jos. Müller S. 80—82; Schlözer Russiske Annalen 2ter Th.; Karamsin hist. de l'emp. de Russie I 139 ff.; Ph. Strahl Gesch. des russischen Staates I 55—63.

www.libtool.com.cn
 Berørelse med Russer=Varægerne, og det en fiendtlig Berørelse, hvori de selv havde været de Seirende og fordrevet Varægerne, igjen af egen Drift indkaldte disse og underkastede sig godbilligen deres Herredømme? — At dette ganske har forholdt sig saaledes, er i sig selv lidet sandsynligt; og Usandsynligheden tiltager, naar man jævnfører de russiske Annalers Udsagn i dette Punkt med de Underretninger, som andre af Middelalderens historiske Stribenter meddele om Russerne.

Hos de byzantiske Historieskribere forekommer Russernes Navn ved Midten af det 9de Aarhundrede for første Gang med Bestemthed. I Keiser Michael den 3dies (842—867) tiende Regeringsaar (852) viiste Russerne (of 'Ρῶς) sig i det sorte Hav og angreb med 200 Skibe selve Constantinopel. Staden kom i den største Førfærdelse, men reddedes ved en heftig Storm, der adspredte og ødelagde den fiendtlige Flaade¹⁾. I den følgende Tid omtales de oftere, og efter Aar 900 finder man, at Hobe af dem jævnlig have taget Tjeneste i de byzantiske Keiseres Hære²⁾. Deres fiendtlige Angreb paa det byzantiske Rige fortættes alligevel fra Tid til Tid og i Aaret 941 kom de atter for Constantinopel med en stor Flaade, befat med 10,000 Mand, men maatte efter flere Kampe vende tilbage med uforrettet Sag.

Den med dette Angreb samtidige byzantiske Keiser Constantinus Porphyrogenetus (913—959) meddeler i sin Bog om det byzantiske Riges Statsstyrelse, hvilken antages at være forfattet imellem 949 og 952, flere høist vigtige Oplysninger om Russerne. Han sætter deres Bopæle i de øvre Dniepereregne, adskilte fra det sorte Hav ved de mellemboende Petschenerer. Ivert igjennem disse deres Fienders Land maatte de føre deres Skibe nedad Dnieperfloden for at komme ud i Havet. Han skjelner udtrykkelig imellem Russerne og de dem underlagte slaviske Folkefærd. Han skjelner endogaa bestemt imellem det russiske og slaviske Sprog. I det han nemlig beskriver den Wei, som Russerne toge, naar de fra deres Samlingssted Kjew fore

¹⁾ Stritter *memoria populorum* II 957—959, efter flere paalidelige græske Historieskribere.

²⁾ Stritter l. c. p. 972—975.

med deres Skibe nedad Dnieperen til det sorte Hav, kommer han til at omtale de Fødsler i Floden, som maatte passeres, og anfører ved denne Leilighed deres, indbyrdes aldeles forskjellige, russiske og slaviske Navne¹⁾. — Denne Angivelse er af høieste Vigtighed. De af Constantin anførte russiske Navne have nemlig alle aabnbare deres Rod i det oldnorske Sprog. De Russer, som i det 9de og 10de Aarhundrede angreb Constantinopel, vare altsaa af den norrøne Stamme²⁾.

Paalidelige arabiske Beretninger fra Begyndelsen af det 10de Aarhundrede, grundede paa Jagttagelser, der vare indbente ved Omgang med Russerne selv, omtale disse som et mægtigt og kraftigt Folk, i Udseende, Sprog, Levemaade og Religion (de vare dengang endnu Hedninger) ganske forskellige fra Slaver og Bulgarer. De havde Seilads paa Floden Volga og dreve paa den en virksom Handel. Den Beskrivelse, som Ibn Fozlan, Kaliffen Almoktaders (908—932) Gesandt til Bulgarerne, leverer over Russernes Levemaade og Skikke, minder i sine Hovedtræk ubvilkaarlig om Nordmændene i Hedenstidens Tider³⁾.

Den italienske Skribent Luitprand af Ticino, der tvende Gange, nemlig 949 og 968, var som Gesandt i Constantinopel, taler i sin „Samtidens Historie“ paa to Steder Russerne (Russii) blandt de barbariske Folk, med hvilke det byzantinske Rige stod i Berørelse, og paa begge Steder omtaler han dem med det udtrykkelige Tillæg, at Russerne vare det samme Folk, som i det vestligere Europa benævntes Nortmanner⁴⁾.

Endelig forekommer der med Hensyn til Russerne et særdeles merkeligt Sted i de gamle bertinianske Annaler. Her fortælles nemlig, at i Aaret 839 fremstillede sig for Keiser Ludvig den fromme i Ingelheim Gesandter fra den græske Keiser Theophilus, med hvilke fulgte nogle Mænd, der sagde sig at være af det Folk Rhos. Dette

¹⁾ Stritter 1. c. p. 980—987.

²⁾ Lehrbergs Unterf. S. 317—382; J. Thunmann über die Gesch. der östl. Europ. Völker S. 369 ff.

³⁾ Frähn Ibn Fozlans und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit; Rasmussen de Orientis commercio cum Russia et Scandinavia medio ævo.

⁴⁾ Luitprandus Ticinensis hist. sui temporis I 3. V 6, i Duchesnes hist. Franc. script. III. [I 11. V 15 i Udg. i Mon. hist. Germ. III].

Folks Konge, kaldet Chacanus, havde, efter deres Udsigende, sendt dem i et venstabeligt Erinde til Keiser Theophilus; og denne bad nu skriftligen Ludvig, at han vilde staa dem bi, saaledes at de igjennem hans Rige kunde vende tilbage til deres Hjem; thi de kunde ikke uden Fare foretage Tilbagereisen fra Constantinopel ad den samme Vej, som de vare komne, eftersom de da maatte drage igjennem barbariske og grumme Folkesærd, blandt hvilke en Ulykke let kunde hænde dem. Da Keiser Ludvig næiere efterforskede Marsagen til deres Komme, fandt han, at de vare af Sveonernes (Sviarnes) Folk, og da han mistænkte dem for snarere at være komne som Speidere, end som venstabelige Sendebud, erklærede han, at han vilde holde dem tilbage, indtil han var kommen efter den sande Sammenhæng. Fandt han dem uskyldige, skulde han sørge for, at de sikkert kom til deres Fædreland; i modsat Fald vilde han sende dem tilbage til den græske Keiser, for at denne selv kunde sælde deres Dom¹). — Om disse Rusers senere Skjebne give imidlertid Annalerne ingen Underretning.

Af ovenansførte Beretninger fremlyser uimodsigelig, at de egentlige Russer i deres Folkeherkomst vare forskjellige fra Slaverne (hvori de russiske Annaler ogsaa i Grunden samstemme), og at de vare af den norrøne Folkestamme; — at de, under Navnet Russer, allerede ved Aar 839 vare bekendte i Constantinopel, at de dengang stode under kongelig Regjering og beboede et Land, der var stilt fra det græske Keiserdømmes Provindsfer ved mellembøende barbariske Folkesærd (Chazarer og maastee Petscheneger); — at disse samme Russer ved Aar 852²) besejlede (igjennem Dnieper) det sorte Hav, og at de dengang vare mægtige nok til her at kunne vise sig med en Flaade paa 200 Skibe og vove at angribe det sterke Constantinopel; — at de ved Begyndelsen af det 10de Aarhundrede udgjorde i det Indre af det nævrende Anskland et særstilt Folk, der i Østen stod i Forbindelse med Volgastrømmen; — endelig, at de endnu ved Midten af samme Aarhundrede, stjønt Slavernes Beherskere, alligevel i Syrog og Seder

¹) Annales Bertiniani ad. ann. 839, i Duchesnes h. Fr. scr. III.

²) Stritter henfører det, vist af hvad Grund, til 862 (mem. pop. II 957), Schläger berimod, paa Grunde, som synes mindre fyldestgjørende, til 866. Antaget endog, at disse Forandringer ere besejlede, saa har det i Hovedsagen ingen Indflydelse.

aldeles adskilte sig fra disse, og at de endnu da afflares ved mellemboende Petscheneger fra umiddelbar Berørelse med det sorte Hav, hvilket de dog igjennem Floden Dnieper hyppig besejlede, og over hvilket de baade som Benner og Fiender gjestede Constantinopel.

Men disse Angivelser, om hvis Paalidelighed man ei kan tvivle, lade sig vanskelig forene med de russiske Annalers Beretninger om det russiske Riges Stiftelse, og allermindst med den af dem angivne Tid. Thi om man end med flere Lærde vil henseende Russernes første Angreb paa Constantinopel til Aar 866, altsaa til fire Aar senere end det russiske Riges angivne Stiftelsestid, i Stedet for til det formæntlig bedre begrundede Aar 852, som ligger hele ti Aar forud for samme, og syv Aar forud for den Tid, da Varægerne angives for første Gang over Østersøen at have underbunget Slaverne og Tschuderne ved Ilmen; — og om man end vil hylde den almindelige Mening, at de Russer, som de bertinianske Annaler omtale, vare virkelige Svaner — saa staar der dog fuldt op af haarde Knuder tilbage at løse. Hvorledes er det tænkeligt, at Russer-Varægerne, hvilke dog efter de russiske Annalers Udtryk blot kunne antages at være komne under de tre Brødres Anførsel som en Flok Krigsmænd — ikke som et værdrende Folk i store Skarer med Kvinder og Børn, — hvorledes er det tænkeligt, at de under saadanne Omstændigheder paa et Par Aar skulde kunne opvinge sig til en Magt, som den de allerede ved Angrebet paa det fjærne Constantinopel udbillede? — hvorledes er det troeligt, at de et halvt Aarhundrede efter kunde have forøget sig saaledes, at de kunde regnes for et særskilt Folk midt imellem de talrige Slaver og Bulgærer? og hvad mere er — forøget sig saaledes uden endnu et heelt Aarhundrede efter at have givet Slip paa den Eendommelighed i Sprog og Sæder, som skarpt adskilte dem fra Slaverne, og det uagtet de, ifølge de russiske Annaler, skulde have levet imellem og i Forbund med disse og naturligviis blandt dem søgt deres Egteskab.

Hertil kommer, at flere af de bedste russiske Annaler modsiges sig selv, idet de, ved Siden af den ovenangførte Beretning om Russer-Varægernes første Optræden, nævne Russer blandt deres Landsurbeboere¹⁾. Og endelig fortjener det næie at bemærkes, at der i

¹⁾ Schlözer Russ. Ann 11 30 smh. m. 39.

www.libtool.com.cn
 Haandskrifterne af de gamle russiske Annaler findes netop i Beretningen om Varægernes Indkaldelse en høist vigtig indbyrdes Uoverensemmelse med Hensyn til Læsemaaderne. I det nemlig de fleste udtrykke sig i den Mening, at de tschudiske og slaviske Folkeskærd sendte Bud der Høvet til Russer-Varægerne (eller efter andres Oversættelse: til Varægerne, nemlig til Russerne¹⁾) og indbød dem til at herste over sig, — saa udtrykke et Par meget gode Haandskrifter sig saaledes: „Russerne stilledes Bud til Varægerne“, og senere: „De (de re varæigste Brødre) kom fra hiin Side af Søen (Østersøen) til Rusland“¹⁾. — Denne sidste Læsemaade giver, som let sees, en ganske anden Mening end den almindelig antagne. Den sætter et Folk Russer og et Land Rusland paa Østersøens østlige Side før Varægernes Ankomst; og disse Haandskrifter have saaledes, uden at gjøre sig skyldige i de øvriges Selvomodsigelse, kunnet nævne Russer blandt Landets Urbeboere.

Naar man ret overveier alle disse Omstændigheder, saa kan der vel neppe være nogen Tvivl om, at man ikke maa tage de russiske Annalers Beretning ganske efter Ordene. De ældste af disse — Kunsten Nestors nemlig — ere fra Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, og deres Hovedkilde er Folkesagnet. Men før det 12te Aarhundrede vare allerede Russer og Slaver fuldkommen sammensmeltede, og hine, skjønt oprindelig de herskende, vare som særskilt Folk endelig forbundne i disses Mængde, uden at efterlade sig i det nu rene slaviske Folkesagn noget andet bestemt Spor af fordums Selvstændighed og Herredømme, end Rigets Navn. Ved Rigets Stiftelse skændede Folkesagnet; og om denne Begivenhed vidste det kun, at den var fremkaldet ved en Forening imellem de forskjellige Folkeskærd, Slaver og Russer, ved hvilken de sidste bleve det herskende Folk, samt de Russernes Anførere, Stamsfædrene for Rigets Fyrstætter, vare Varæger, d. e. Nordmænd, komne fra hiin Side af Østersøen. Hvad Under altsaa, om det slaviske Folkesagn gav hele det russiske Folk samme Oprindelse? og om Annalisterne, som fulgte dette Folkesagn, som desuden selv vare Slaver og skreve i det slaviske Sprog, — sammensmeltede tvende i sig selv ganske forskjellige Begivenheder: det

¹⁾ Schöjzer I. c. 178.

rusfiste Riges Stiftelse og det rusfiste Folks første Optræden?

Er nu dette — hvad man vel efter Ovenanførte tør paastaa — tvende forskjellige Begivenheder, saa bortfalde formeentlig med det samme de vigtigste Grunde for den Paastand, som af forskellige Lærde til forskellige Tider har været fremsat: at de egentlige Russer vare Svenske. — Disse Grunde ere hentede deels fra de bertinianste Annalers forhen anførte Udsagn, deels fra den Omstændighed, at Tschuderne (Finlændinger og Estler) endnu benævne Svenskerne Ruotzi d. e. Russer og Ruotzolaine (Ettist: Ruotzolane) d. e. Russerfolk (Endelsen laine i det Finste og lane i det Ettiste betegner nemlig Folk); hvorimod de benævne Ruslands slaviske Indbyggere Vænelaine d. e. Benderfolk ¹⁾).

Hvad de bertinianste Annalers Udsagn angaar, da antyder dette ifkun, at Russerne i Sprog og Udseende lignede Sviarne, eller at de vare af samme Folkstamme som disse. At Keiser Ludvig — uden Tvivl netop paa Grund af en saadan Lighed — antog de rusfiste Sendemænd for svenske Speidere, beviser ikke, at de virkelig vare det. I sig selv er det kun lidet sandsynligt, at en Konge af Sverige den Tid skulde sende et Gesandtskab til den græske Keiser; derimod en Konge over Russer i de øvrige Dniepereregne kunde søge at sætte sig igjennem Dnieperfloden og det sorte Hav i Forbindelse med Constantinopel, trods de mellembøende Chazarer, — er ganske rimeligt, ligesom og at hans Sendemænd, da Leilighed tilbød sig for dem at komme sikkert til Tydskland, maatte foretrække ad denne Vej at drage til deres Stamforbandte ved Østersøen, og saa over dette Hav tilbage til deres Hjem, fremfor den kortere, men farligere Vej igjennem deres Fienders Chazarernes Land. Keiser Ludvig, som paa den ene Side altfor vel kjendte den norrøne Stamme fra deres dristige Plyndringer i fast alle Dele af hans Rige, som allerede Aar 814 havde seet en dansk Konge ved sit Hof ²⁾), og som i

¹⁾ J. Thunmann Unterf. über d. Gesch. der östlichen Europ. Völker S. 374; Geijer Svea-N. Håfver I 405; Lehrbergs Unterf. S. 148; Raftes Saml. Afh. II 283.

²⁾ Script. rer. Dan. I 506.

411 412

www.libtool.com.cn
 Karene 829—831 ved Andgarius's Ombvendelsestog var kommen i nærmere Berørelse med Sviarne¹⁾, — men som paa den anden Side uden Tvivl ikke havde det ringeste Begreb om Forholdene i Landene ved Østersøens østlige Ende, eller i det Indre af det nuværende Rusland, — maatte, naar han hørte hine Sendemænd tale et Sprog, som lignede Nordmændenes, og erfarede af dem, at de vare fra et fjært i Østen beliggende Land, naturligviis slutte, at de vare af Sviarnes Folk, af det østligste Folk af den norrøne Stamme, som Tydskerne kjendte, — og, fortrolig med denne Stammes Dristighed og Modbygge, mistænkte dem for at være Speidere.

Hvad den anden Omstændighed angaar, at nemlig de tschudiske Folkeslag benævne Svenskerne Russer, da leder denne os netop til at udfinde den rette Oprindelse til Russernavnet og det rette Forhold imellem Russerne og den norrøne Folkestamme.

Navnet Ruotzolaine, eller estift Ruotzolane, gjentjender man strax i et ældre berømt Folkensavn: Rorolaner eller Rosolaner (Rhozolani, Rhosolani, 'Ρωζολανοί).

Jornandes fortæller, at den berømte gotiske Konge Hermanrik, der udstrakte sit Rige over alle Landene imellem Østersøen og det sorte Hav, med Tanais mod Østen og ubestemte Grændser mod Westen, havde blandt mangfoldige Folketærd ogsaa lagt Rorolanerne (hvilke man efter Jornandes's Beskrivelse maa antage dengang at have boet i Egnene ved Floden Dnieper)²⁾ under Goternes Herredømme. Men da han i sin høie Alderdom haardt betrængtes af de fra Østen over Volga fremvæltende Huner, blev han svegen netop af hiint Folk. Tvende Ynglinger nemlig af Rorolanerne, Sarus og Ammius, vare fordittrede paa Hermanrik, fordi han havde ladet deres Søster Sanielh (eller Sovilda), paa Grund af hendes Mands forræderste Frasald, lænderslide af vilde Heste. De overraskede Oldingen og tilspøiede ham saa haarde Saar, at han ei længe efter døde³⁾.

Denne Begivenhed, der maa være indtruffen omtrent 374 e. Chr., gjenfinde vi i et ældgammelt norsk Sagn, som udgjør Gjenstanden

¹⁾ Scr. rer. Dan. I 514. 515.

²⁾ Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 94.

³⁾ Jorn. de reb. Get. ed. Lindenbr. p. 105.

for tvende af den ældre Eddas Digte. Gudrun Gjulesdatter, af Gjulingernes eller Niflungernes Æt, var først gift med den berømte Helt Sigurd Fofnesbane, siden med Hunernes Konge Atle. Den sidste dræbte hun til Hevn, fordi han havde forræderisk myrdet hendes Brødre, og flygtede derpaa til en Konge Jonatr, hvem hun egtede og fødte tvende Sønner, Sørle og Hamder. Hun bortgiftede sin Datter af første Egteskab, Svanhild, til Gotthjod (blandt Goternes Folk); men Goternes Konge Jormunrek lod Svanhild ihjeltræde af Heste. Dæggede af Gudrun droge nu Sørle og Hamder ud for at hevne deres Søster. De overrumplede Jormunrek og saarede ham haardt, men bleve derpaa overvældede af Goterne og begge dræbte¹).

At vi her, hos Jornandes og i Edda, have samme Begivenhed for os, derom kunne vi ei tvivle. Eddadigtene sige vel ei udtrykkelig, af hvilket Folk Jonatr var; men tager man Hensyn til Maaden, hvorpaa hine Digte almindelig udtrykke sig, saa maa man netop i denne Omstændighed finde Grund til at tro, at Taler her ei er om noget fremmed Folk, men om et Folk, hvem det ubenævnte, som Digtene tilhøre, nemlig Nordmændene, ansaa for stamforbandt²), — og dette Folk er hos Jornandes Norolanerne.

Her støde Navnligheder, gamle Sagn og historiske Beretninger om den merkeligste Maade sammen for at oplyse Russernes Folkeslægtskab og ældre Forholde. Vi kunne ei betvivle, at de Russer, der i det 10de Aarhundrede boede ved den øvre Dnieper, ere eet og samme Folk som Norolanerne, der i det 4de Aarhundrede boede i disse Egne; — at altsaa Russerne, som selvstændigt Folk, ere langt ældre i det Land, som i Tiden blev opkaldet efter dem, end almindelig er antaget. Men at hine Russer vare af samme Stamme som Nordmændene, er ligesaa utvivlsomt³). Det er saaledes aabenbart, at Navnet Ruotzolaner — fra hvilket Navnene Norolaner og Russer igjen maa udledes — oprindeligt har været brugt af Tschudererne til at betegne hiin Folkeslamme i alle dens Forgreninger; hvorimod det senere, da Russerne ved Dnieper smeltede sammen med og tabte sig i Slavernes

¹) Hamdismål og Gudrånarhvöt.

²) See ovenfor S. 54.

³) Denne samme Mening fremsætter ogsaa Rask (Saml. Afh. II 283), men uden at uvilke sine Grunde for den i det Anfælte.

(Vænelaine) *Rasfer*, blev bestende ved den egentlige norrøne Stamme alene, og længst ved det Folk af denne, med hvilket *Schuderne* stode i en varig og nær Berørelse, nemlig *Sviarne*.

Hvad der fortælles om det russiske Riges Stiftelse, kan da maa-
 skee forklares paa følgende Maade: Et med Nordmændene stamfor-
 bundt Folk har fra gamle Tider boet i det Indre af det nuværende
 Rusland og havt sit Hovedsæde i de øvre Dniepereregne. Omstæn-
 digheder, som vi nu ikke kjende, — maaskee først *Goternes*, siden *Hu-
 vernes* og andre med disse sidste beslægtede Folkeskærs, navnlig *Cha-
 jarernes Tryk* — have i de flere mellemliggende Aarhundreder (400—
 800 efter Chr.), i hvilke vi ikke see deres Navn nævnet i Historien,
 holdet *Russerne* i en Tilstand af Ubetydelighed, der unddrog dem
 det øvrige Europas Opmerksomhed, uden dog at udslette deres charak-
 teristiske Præg som særeget Folk. Genimod den Tid, paa hvilken det
 russiske Rige angives at være stiftet, maa de paa ny have hævet sig;
 og dette synes tildeels at være skeet derved, at de ere komne i nær-
 mere Berørelse med deres Stamforbandte paa hiin Side af *Ostersøen*,
 med Nordmændene. Disse, af *Slaverne* benævnte *Varæger*,
 havde dengang ikke alene befæstet deres Herredømme i hele det skandi-
 naviske Norden, men havde ogsaa allerede forlængst begyndt at sprede
 sig i store Skarer paa Toge baade i Osten og Vesten. De talrige
 tschubiske og slaviske Folkeskærd paa *Ostersøens* østlige Side dan-
 nede ingen ordentlige Stater¹). De kunde i deres adspaltede Forfat-
 ning ei modstaa de øvrø *Ostersøen* angribende *Varæger*, og det saa
 meget mindre, naar disse fik Understøttelse af deres Stamforbandte
Russerne fra det Indre af Landet. Den *Slavernes* og *Tschudernes*
 Underkastelse, hvilken *Annalerne* beskrive som fuldkommen frivillig, har
 saaledes i Virkeligheden neppe været det. Men Nordmændene eller
Varægerne havde, skjønt de kom blandt hine Folkeskærd som *Wikin-*

¹) *Procopius* (de bello Got. III 14) beskriver *Slaverne* (*Slavener* og *Anter*) som levende paa hans Tid — i det 6te Aarh. — i megen Raahed og under en aldeles løs Samskundsforfatning uden egentlige Styrrere. De havde dengang endnu ikke hævet sig fra Romabellvet, og kjendte saaledes neppe til nogen anden Regjering, end den som de simpleste patriarchalske Former medførte. At det Samme omtrent var Tilfældet i det 9de Aarh., vise de russiske *Annaler*. Hvad de tschubiske Folkeskærd angaar, da kjender *Historien* dem til ingen Tid som bannende Stater.

ger, fra Hjemmet af Begreb om en ordentligere Samsfundsforfatning; de vare vant til at see en Konge eller Høvding i sin Epidse og lade sig styre af ham; hvor de paa deres Toge vandt faste Besiddelser — f. Ex. i Frankrige og England — der oprettede de, i Eigning med hvad der fandt Sted i Hjemmet, Stater med indskrænket monarchist Styrelse. Ogsaa deres Stamforbandte, Russerne ved Dnieper, maa man, ifølge de bertinianste Annalers ovenansførte Udsagn, antage at have levet under en lignende Regjeringsform. Deres Forening med Slaverne og Tschuderne, fremskyndet ved Varægernes Angreb over Østersøen, gav saaledes Stødet til Oprettelsen af Riger, i hvilke Russerne under Herfere af Varægernes d. e. Nordmændenes Stamme fra hiin Side af Østersøen vare det herskende Folk, medens den store Masse af Indbyggerne udgjordes af Tschuder og fortrinlig Slaver. Følgen af denne Forening blev inden Løbet af et Par Aarhundreder en fuldkommen Sammensmeltning, ved hvilken Russerne som selvstændigt Folk ganske tabte sig i Slavernes Mængde; og fra nu af var det russiske Rige en fuldkommen slavisk Stat.

Vi have altsaa i Roxolanerne fundet Nordmændenes Stamforbandte, hvilke i det 4de Aarhundrede efter Chr. vare bosatte i det Indre af det nuværende vestlige Rusland. Spørgsmaalet bliver nu: vare Nordmændene Roxolanernes Stamfædre? eller fandt det. omvendte Forhold Sted? eller endelig: vare Nordmænd og Roxolaner tvende sideordnede Grene af den fælles Stamme? — Vi kunne ikke betænke os paa at foretrække den sidste Mening, for hvilken Alt hvad vi om Roxolanerne vide paa det Kraftigste synes at tale.

Roxolanernes Navn og Tilværelse som selvstændigt Folk er nemlig meget ældre end det 4de Aarh. efter Chr. Ved den Tid have vi seet, at Jorrandes fremstiller dem som Goternes Undergivne. Allerede i det 3die Aarhundrede finde vi Roxolanerne i Forening med Goterne i disses Kampe mod Romerne¹⁾; — allerede dengang er det altsaa rimeligt, at de have været i et Afhængighedsforhold til hiint mægtige Folk, som just da var i en virksom Bevægelse fra Østersøens Kyster indad Landene mod Sydost²⁾. Men tidligere finde vi Roxo-

¹⁾ Flav. Vopisci Aurelianus 33.

²⁾ Jfr. Mannert Geogr. d. Gr. u. Röm. III 133 f. IV 165—172.

lanerne som et uafhængigt og saare mægtigt Folk i Landene nord for den mæotiske Sø. Ptolemaeus (ved 150 efter Chr.) sætter dem i Forening med Jazygerne som et af de fire Hovedfolk i det europæiske Sarmatia, og lader dem bo i Nord for det mæotiske Hav, imellem Tanais (Don) og Borysthenes (Dnieper), saaledes at Roxolanerne strækte sig længst mod Nordost, Jazygerne derimod nærmere den romeriske Grænse mod Sydvest¹). — Paa Keiser Hadrians Tid (117—138 efter Chr.) omtales de som boende hiinsides Dacia, og deres Konge som Romernes Bundsforbandte²). — Aar 70 efter Chr. gjorde de, ifølge Tacitus's Beretning, som ved denne Leilighed kalder dem et sarmatisk Folk, et Indfald i Mæsia med 9000 Hytterere, men bleve tilbageflagne af de romeriske Hære. De beskrives her som meget tungt bevæbnede: deres Angrebsvaaben vare et Slags Spyd (contus) og lange Sverd, som de førte med begge Hænder; deres Hæddinger vare ugjennemtrængelige Pantfere af Jærnplader eller haardt Læder, men som vare saa tunge, at de, der bare dem, vanstelig kunde reise sig igjen, naar de først vare kastede til Jorden. Som Hytterere vare de farlige Fiender; men til Fods duede de ikke. De romeriske Krigeres største Lethed hidrog mest til disses Seier³). — Ved Begyndelsen af vor Tidregning holdt Roxolanerne, efter Strabos Beretning, til paa Stetterne mellem Borysthenes (Dnieper) og Tanais og strakte sig saa langt mod Norden, at hiin Forfatter ei kjendte i den Retning noget nordligere boende Folk. Han beskriver dem som krigerske Nomader: de brugte Rustninger af Læder og, som Angrebsvaaben, Spyd, Sverd og Bue; omgivne af talrige Hjorder levede de paa deres med Tætte overspændte Vogne. I den pontiske Konge Mithridates's Krig med Styberne (omtr. 90 f. Chr.) understøttede Roxolanerne de sidste med 50,000 Mand, men lede et frygteligt Nederlag af deres lidet talrige men velordnede Fiender⁴).

¹) Ptolem. Geogr. III 5.

²) Spartiani Adrianus 6.

³) Tac. hist. I 79.

⁴) Strabo VII p. 306. Den Beskrivelse, som Strabo og især Tacitus giver af Roxolanernes Bevæbning, drager en ikke ganske uvigtig Skillelinie imellem dem og de slaviske eller egentlige sarmatiske Folketærd i det Indre af det nuværende Rusland, om hvilke Procopius siger, at de brugte

Saa langt tilbage i Tiden, som til omtrent 100 Aar før vor Tidsregning, kunne vi altsaa forfølge Korolanernes Navn. Allerede ved sidstnævnte Tid finde vi Folket boende omtrent i samme Egne, hvor vi finde dem i det 4de Aarh. eft. Chr., og hvor vi finde dem under Navnet Russer i det 9de, — nemlig i Egnene om Floden Dnieper; ifkun lader det til, at de i de ældste Tider have strakt sig videre mod Syden, end i sildigere. Men 100 Aar før Chr. maa vi, efter hvad længere foran er viist, antage, at den norrøne Stamme allerede har været bosat i Norge og det nordlige Sverige, samt at Landene rundt om Østersøen have været besatte af den tydske Folkstamme i Vest og af den tschudiske i Øst. Allerede dengang var altsaa Nordmændene og Korolanerne meget vidt, ja videre end i sildigere Tider, adskilte fra hinanden ved melleomboende Folketærd af anden Stamme. Der er saaledes al mulig Sandsynlighed for, at Nordmændene og Korolanerne vare sideordnede Grene af en Folkstamme, hvis Adspjittelse i disse tvende Grene maa være indtruffen i en fjærnere Tid end den her omhandlede, og i ælligere Egne.

Tidligere end ved Aar 100 før Chr. finde vi ikke Korolanernes Navn i Historien. Vi have imidlertid seet, at de i sildigere Tider af græske og romerske Skribenter indbefattes under det vidtstrakte Follkenavn Sauromater eller Sarmater; vi maa altsaa slutte, at de ogsaa tidligere skjule sig under denne Benævnelse.

Navnet Sarmater (*Σαρματᾶι*, Sarmatæ) er hos græske og romerske Skribenter meget ubestemt. Af bekjendte Folketærd i de første Aarhundreder af vor Tidsregning henføres derunder, foruden Korolanerne, stedse Tazyger og almindelig ogsaa Benerer.

Tazygerne holdt til nærmest det romerske Niges Grændser og foruroligede Dacia og Mæsia ved hyppige Indfald, oftest i Følge med Korolanerne. Den Maade, hvorpaa disse Folk omtales af de romerske Skribenter, lader os slutte, at der til ovennævnte Tid har sun-

let Bevæbning, havde slet ikke Pantser, ja gik som oftest halv nøgne i Striden. Proc. de bell. Got. III 14.

det en nøie Forbindelse Sted imellem dem. Alligevel kunne vi ikke antage, at de have været af een og samme Folkestamme, ikke engang af een Folkelaske. Navnet Jazyger udledes af det slaviske Ord *Jazyk*, d. e. Tale, og betegner Talende eller Folk i fortrinlig Bemerktelse¹); det svarer saaledes i sin Betydning ganske til Navnet *Slovenner* og har aabenbare sin Oprindelse fra Folket selv. Vi have her et ufeilbart Merke paa, at Jazygerne hørte til den slaviske Folkestamme, hos hvilken vi have seet, at det endnu til langt sildigere Tider var en karakteristisk Egenhed, at den benævnte sig selv *Talende*, i Modsætning til Folkfærd af anden Stamme og andet Tungemaal, hvilke de benævnte *Stumme* (*Njemci*)²).

At Benerne ogsaa vare af den slaviske Folkestamme, have vi allerede ovenfor godtgjort. Vi have saaledes i Romernes Bener og Jazyger upaatvilelig Stamsfædrene for senere Tiders Slaver — hine for de nordligere Grene af Stammen i det nuværende Rusland, Polen og nordlige Tydskland; disse for de sydligere i Landene nordost for det adriatiske Hav. Det er selvfølgelig aabenbart, at det er den slaviske Folkestamme, som Grækerne og Romerne fortrinlig have betegnet med Navnet *Sarmater*, om endog deres mangelagtige geographiske og ethnographiske Kundskaber hyppig have forledt dem til ogsaa at henføre under dette Navn ikke-slaviske Folk, naar de for dem først optraadte i en vis Forbindelse med de egentlige *Sarmater* og i det vidtløftige og ubestemt begrændsede Land, hvilket de kaldte *Sarmatia*. Dette maa netop have været Tilfældet med *Roxolanerne*, om hvilke det er beviist, at de ikke hørte til den slaviske Stamme.

I de samme Egne, hvor vi fra det 1ste Aarhundrede af f. Chr. finde *Roxolanerne* i Forening med Jazygerne og andre saakaldte *Sarmatiske Folkfærd*, boede tidligere *Scythterne* (oi *Σκυθαι*, *Scythæ*). Disse havde, — som der berettes — efter at være fortrevne af *Massageterne* fra Egnene i Ost for det kaspiske Hav, i en fjærn Tidsalder — meere end 700 Aar før Chr. — væltet sig ind

¹) Strahl Gesch. d. russ. St. I 7; Mannert Geogr. d. Gr. u. R. IV 167.

²) See ovenfor S. 178.

www.libtool.com.cn
 ober Kimmerierne, udryddet eller forjaget dem, og sat sig fast i deres fordums Bopæle i Nordvest for det sorte Hav¹⁾.

Ifølge Herodot, som næie kjendte Skytterne, og paa hvis Tid (omtrent 450 før Chr.) deres Magt endnu synes at have været i fuld Flor, strakte deres talrige Stammer sig dengang i flere Forgreninger over Egnene imellem Ister (Donau) og Tanais (Don), fra Kysten af det sorte Hav og dybt ind i det Indre af det nuværende Polen og Rusland. Mod Westen og Norden omgaves de af Folkescærd, hvilke Herodot benævner Agathyrser (*Ἀγᾶθυρσοι*), i det nuværende Siebenbürgen og østlige Ungarn, om hvilke han tillige bemerker, at de i Skikke nærme sig Thrakerne; — Neurer (*Νευροί*), i det indre Polen og Litthauen, hvilke han siger føre Skythisk Leveemaade, men for Osten synes antage for et fra Skytterne forskjelligt Folk; — Androphager (*Ἀνδροφάγοι* d. e. Menneskeædere), i de vestligere Dele af det indre Rusland; — og Melanchlæner (*Μελαγχλαῖνοι* d. e. Sortskædte), i det Midterste af det nuværende Rusland; — om hvilke begge sidstnævnte Folk han udtrykkelig siger, at de ikke vare Skythiske. — Hiinsides disse fire Folkeslag strakte sig ikke Herodots Kundskaber om det nordlige Europa; i Nord for de tre sidstnævnte antager han, at der blot vare Orkenes og Søer og i det Hele ubeboet Land.

Sauromaterne boede endnu dengang paa Øst siden af Tanais, altsaa paa Asias Enemærker; og i Nord for dem ved Floden Daros (Volga) — omtrent i Egnene imellem Saratow og Kasan og maaskee videre mod Norden — boede et talrigt nomadisk Jægerfolk, Budinerne (*Βουδῖνοι*), med blaa Øine og rødligt Haar, blandt hvilke igjen et andet i Sprog og Udseende forskjelligt agerdyrkende Folk, Gelonerne (*Γελωνοί*), der sagdes at være af græsk Herkomst, havde nedsat sig og boede i en Stad med Befæstninger, Templer og Bygninger af Træ. — Hiinsides Budinerne i Nordost og adskilte fra dem ved en stor Orken (altsaa rimeligviis i Permien og maaskee længer mod Sydost) levede tvende vidtløftige Jægerfolk: Thyssageterne (*Θυσσάγεται*) og Tyrkerne (*Τύρραι*); længer mod Østen en Stamme af Skytther. Hos disse begyndte først Landet at blive bjergigt, og de boede i en lang Kraastand Argippæerne (*Ἀργιππαῖοι*), hvilke Herod

¹⁾ Herod. IV 11; jfr. ovenfor S. 171.

dot beskriver paa en saadan Maade, at vi i dem umulig kunne mis-
 kjende et mongolisk Folk, boende paa Syd siden af Altaibjergene. I
 Nord for Argippæerne vare, ifølge Herodot, uoverstigelige Bjerge, og
 om Folkene hiinsides disse habdes kun fabelagtige Beretninger. I
 Osten for Argippæerne — altsaa i det nuværende Mongoli — boede
 Jæsedonerne, ved hvilke Herodots geographiske Kundskaber i denne
 Retning standse ¹⁾).

Disse Herodots ypperlige Beretninger om Folkfærdene til hans
 Tid i Nord for det sorte Hav og videre mod Osten ere af høieste
 Betydning for at vinde noget Lys med Hensyn til Folkebevægelserne i
 hine Egne i de fire nærmeste Aarhundreder før vor Tidstregning.

Den Beskrivelse, som Herodot giver over Skytternes Levemaade
 og religiøse Skikke ²⁾, lader det udenfor al Tvivl, at de have været
 nær beslægtede med Middelalderens berømte Huner og med Nutidens
 Mongoler i Asia ³⁾, altsaa have hørt til den store, især i Asia
 vidt udbredte, Folkeæt, som vi ovenfor have benævnt den turaniske.
 Med Hensyn til de Folkfærdes Herkomst, som i Europa omgave dem
 mod Nord og Nordvest, kan man af Herodots Beretning slutte, at
 Kæthyrserne vare et thrakisk Folk, og at Androphagerne,
 Melanchlænerne og uden Tvivl ogsaa Neurerne ikke vare skyt-
 tiske.

Sammenholder man nu dette med hvad ovenfor er udviklet om
 den tydske Folkestammes Forhold til den keltiske ⁴⁾, saa bliver
 der al Sandsynlighed for, at vi i de sidstnævnte tre Folkfærd finde
 den Behoere af det indre Polen og Rusland en Række af tydske
 Folkfærd, hvilke Herodot tildeels har benævnt med græske Navne,
 hentede fra visse fremstikkende Træk i deres Skikke og Levemaade
 (Menneskeædere, Sortklædte) ⁵⁾. Antage vi nemlig, at den tydske

¹⁾ Herod. IV 17—27. 47—58. 100—118. 122—125; jfr. Mannert Geogr. d.
 Gr. und Röm. IV 2 Buch; Heeren Ideen über die Politik u. I 2 Abth. Jeg
 har fortrinlig fulgt sidstnævnte Forfatter, hvis Mening med Hensyn til de
 forskellige Folkeslags Vælggenhed mod hinanden mest synes mig at stemme
 med Udtrykkene hos Herodot.

²⁾ Herod. IV 58—82.

³⁾ Hr. Ph. Strahl Gesch. d. russ. St. I 4.

⁴⁾ See ovenfor S. 172 f.

⁵⁾ Hr. Heeren Ideen u. I 2 277 ff.

R. Keiser Samlede Afhandlinger.

Folkestamme umiddelbar har efterfulgt den keltiske i Besiddelse af det nuværende Tydskland samt de sydligere Dele af vort Norder og i disse Egne ikke har begyndt at trænge sig ind imellem Kelterne før end i det 4de Aarhundrede før Chr., saa synes heraf at følge, at den netop ved Herodots Tider, i Midten af det 5te Aarhundrede før Chr., maa paa sin Vandring fra Osten have holdet til i det Indre af Polen og Rusland, og her dannet en sammenhængende Linie fra de østlige Tydskland af og lige til Tanais's Kilder og Asiens Grændser.

Skythernes østlige Naboer paa hiin Side af Tanais var Sauromaterne, og de i Nord for disse boende Budiner dannede ligesom et Mellemled imellem dem og de ovenomtalte i Nord for Skytherne, længere mod Vesten, boende Folkefærd. At Sauromaterne i Hovedsagen ere de senere Slavers Forfædre, er ovenfor viist. De hørte altsaa til den store iraniske Folkeæt, modsat den turaniske, til hvilken Skytherne hørte. Det i sig selv fabelagtige Sagn, som Herodot anfører om Sauromaternes skythiske Herkomst¹⁾, synes saaledes upaalideligt. Meget mere Opmærksomhed fortjener derimod et gammelt Sagn, at Sauromaterne stammede fra Mederne²⁾, hvorfor man ogsaa har forklaret selve deres Navn ved Nordmeder³⁾. Langt Nabostik, megen Omgang og maastee paa sine Steder fuldkommen Blanding med Skytherne kan hos de nærmest boende sauromatiske Stammer have frembragt en tilsvarende Lighed med hine, hvilken har vildledet Grækerne Mening med Hensyn til deres gjensidige Folkeslægtskab. At derimod en nærmere Forbindelse imellem Sauromater og Budiner har fundet Sted, synes at fremlyse af Herodots Beretning om den persiske Konge Darius's skythiske Tog (514 før Chr.), ved hvilken Deling disse tvende Folkefærd optræde i Forbund til Skythernes Underkættelse.

Hvad man nu end vil dømme om de imellem Budinerne boende, som det lader, med en høiere Kultur begavede Geloner og disses

¹⁾ Herod. IV 110—117.

²⁾ Diodorus Sic. II 43; Plin. hist. nat. VI 7.

³⁾ Alex. Murray zum Europäischen Sprachenbau, bearb. von Ab. Wagner II 222

⁴⁾ Herod. IV 118—125. Om Darius's Skythiske Tog til Skythien have vi Afsn. af G. Schöningh, hvori Herodots Beskrivelse over Skythien tillige er berøget og oplyst; trykt 1770 i 10de Deel af det Kbhvn. Akad. Selskabs Skrifter S. 61—103.

at tjæmpe i Omegnen af Isterfloden med de macedoniske Konger Philippus's og Alexanders Hære, dog ikke med en Kraft svarende i Folkets tidligere Storhed. Mod Slutningen af samme Aarhundrede finde vi dem endog at have vejet Pladsen i de nærmest i Nord af Ister beliggende Egne for Geterne eller Dacerne, et thrakisk Folk¹, der for at undgaa de macedoniske Kongers Angreb trak sig imod Norden, og snart besatte hele Landet imellem Donau og Dniester, nemlig det senere efter dem benævnte Dacia.

Fra Østen af trængtes Skytherne endnu haardere af Sarmaterne, der uden Tvivl ikke længe efter Herodots Tider have begyndt at udbrede sig paa den vestlige Side af Tanais. De voldsomme Angreb af dem, hvorved en stor Deel af Skythia skal være bleven lagt øde²), er rimeligviis indtruffet allerede i det 4de Aarhundrede og har ganske knækket Skythernes Herredømme i Landene imellem Don og Dnieper. Vi ser det, at fra Alexanders Tid af tier Historie om dem lige til den pontiske Mithridates's Tider (omtrent 90 før Chr.); men da optræde de som et mindre betydende Folk paa Kysten af den mæotiske Sø, trangt begrænsede mod Norden af de under det fælles Navn Sarmater indbefattede Jazyger og Roxolaner. Skjønt understøttede af sidstnævnte mægtige Folk bleve de ganske bundne af Mithridates, der som Beherster af det bosporaniske Rige ved Indløbet til den mæotiske Sø var bleven deres Nabo, og fra nu af forsvinde Skytherne som selvstændigt Folk aldeles i disse Egne. Naar deres Navn alligevel ikke sjælden forekommer hos senere græske og romerske Skribenter, da er dette aabenbar kun en forvildende Overførelse af de ældre Beboeres berømte Navn paa senere i samme Land Indvandrede, eller i Almindelighed paa alle mindre bekendte Folkeslægter i det nordøstlige Europa³).

Ligesom paa Tanais's Vestside strax efter Begyndelsen af det 1ste Aarhundrede før Chr. Skytherne forsvinde, og i deres Ste-

¹) Herod. IV 93; Strabo VII p. 295; jfr. Abelung's Mithrid. II 356 ff.

²) Diodorus Sicul. II 43.

³) „Seytharum nomen usquequaque transit in Sarmatas atque Germanos.“ Plin. hist. nat. IV 12. Jfr. Mannert Geogr. d. Gr. u. Röm. IV 160—165; Strahl Gesch. d. russ. St. I 3—6; Thunmann Unters. üb. d. Gesch. d. östl. eur. Völker S. 9.

421 422

Sarmater d. e. Khorolaner og Jazyger optræde, af hvilke de sidste allerede dengang strakte sig i Vest lige henimod Floden Dniepler, hvor de stødte til de thrakiske Geter og de tydske Bastarner¹⁾, — saaledes forsvinde igjen ved samme Tid paa Tanais's Østside Sarmaterne, idet vi i deres Sted finde Sirakerne (*Σιρακες*) eller Sirakenerne og de mægtige Korser (*Κορσοι*) ved Midten af Aarhundredet at opfylde Landene imellem Tanais og det kaspiske Hav, og de sidste at udstrække sig vidt mod Norden²⁾. Sirakerne ere uden Tvivl senere Tidens Chazarer, altsaa et tatarisk Folk, hørende til den turaniske Folkeæt. Korserne synes at have udgjort Hovedstammen af de berømte Alaner, hvilke ansaaes for de ældre Kaspageters Efterkommere og vistnok overhoved, ligesom Sirakerne, maa antages at have været af turanisk Æt, stjænt deres Navn maastee undertiden af græske og romerske Skribenter, ved at anvendes i en altfor omfattende og derhos ubestemt Betydning, kan feilagtigen være blevet udstrakt ogsaa til iraniske Folkeslægter³⁾.

¹⁾ Strabo VII p. 306; jfr. Appian. bell. Mithrid. 69.

²⁾ Strabo XI p. 506.

³⁾ Jeg veed meget vel, at hvad jeg her har yttret om Alanernes Herkomst skrider imod den almindelige Mening, der fremstiller dem som et med den tydske og norrøne Stamme meget nær beslægtet Folkeslægter. Hovedgrunden for denne Mening ere, at Procopius paa flere Steder kalder dem et gotisk Folk (bell. Vand. I 3; bell. Got. I 1) og i det Hele omtaler Flokke af Alaner i Goternes og Vandalernes Følgeskab; — samt at Jornandes, der selv siger, at hans Fader var en Alan, alligevel anseer sig for at være af gotisk Herkomst (de reb. Got. ed. Lindenbr. p. 134 smh. med 145). At fortjære og ved hine Historieforfatters Tid, nemlig i det 5te og Begyndelsen af det 6te Aarh., enkelte Hobe saakaldte Alaner stode i et meget nært og venstabeligt Forhold til Goter og Vandaler, og at der til samme Tid fandtes et alansk Rige i de nedre Donaugne i Naboskapet af de sammesteds boende Westgoter, eller saakaldte Moesogoter (Jorn l. c. p. 134), er utvivlsomt; men netop denne meer end hundrebaarige Samfærdsel, der paa de fleste Steder synes at have endt med en fuldkommen Sammensmeltning, hvorved Alanernes Giendommelighed tabte sig i de talrigere Goters, kan luttelig have ledet hine Historieforfattere i deres Anskuelse af begge Folkeslægters Slægtskabsforhold. Forudsat endogsaa, at en saadan Misforstaaelse ikke finder Sted, — at de Alaner, om hvilke Procopius og Jornandes tale, virkelig have været Goternes Stamforvandre og altsaa et tydsk eller lidetmindste germanisk Folk, — da maa vi dog vel merke, at disse Alaner, hvilke efter samme Forfatteres Beretning ei have været noget meget talrigt Folk, ei kunne ansees for meer end en ganske ringe Deel af den store Folkeslægter, som tidligere Historieforfattere betegne med hiint Navn. Ammianus Marcellinus, der

Disse alariske Folkesværms Trnf fra Osten har uden Tvivl længe før foranlediget Sarmaternes Udvandring vest over Tanais, og ligeledes i de mere nordlige Egne af det indre Rusland frembragt de Om

strev ved Slutningen af det 4de Aarhundrede, netop paa den Tid, da Hunernes Fremtrængning over Volga gav det sidste og mest afgjørende Støb til de store Folkebevægelse i Osten, der fuldkommen kuldfastede de gamle Forholde det romerske Rige, — omtaler Alanerne, hvilke han kalder Massageternes Efterkommere (veteres Massagetas), som en Masse af tilveels forskjelligartede Folk — nyindvandrede blandede med ældre Landsbeboere — der nader en namadiff Leveiaade holdt til i de store Sletter paa Europas og Asias Grænse. De kunde ei modstaa de vilde Huner, men bleve undertvungne af dem, og først efter deres Undertvingelse kom Raben til de nærmest Tanais boende Ostgoter (Ammian. Marc. XXXI 2—3; jfr. Jorn. de reb. Got. ed. Lindendr. p. 104). At de Folkfærd, som til Ammianus's Tid med et almindeligt Navn kaldtes Alaner og vare udbredte over det hele østlige Rusland, lige fra det kaspiske Hav af indtil Volgas Kilder eller endnu længer imod Nord, sandsynligvis have hørt til den germaniske Folkekasse, er ikke vel tænkeligt. Hvor skulde der nemlig være blevet af disse talrige germaniske Folkfærter, som endnu skulde have holdet til her i Slutningen af det 4de Aarhundrede, som dengang allerede forlængst ved melleumboende Slaviske og tyske Folk vare afskaarne fra vort Norden, og af hvilke kun forholdsvis ubetydelige Hobe tyede til de gotiske Folkfærd og gjorde sælles Sag med dem? At de paa disse Levinger nær skulde være blevne udryddede, giver Historien os ikke den ringeste Anledning til at tro. Men var dette ikke Tilfældet, — bleve de blot nøbte til at underkaste sig Hunerne og for en Tid gjøre deres Sag med dem (hvilket udtryffeligt siges af Ammianus paa anførte Sted); maa man da ikke gjenfinde dem, idetmindste i de nærmest paafølgende Aarhundreder, i hine Egne, hvor dog Hunernes Herredømme ikkun var forbigaaende? Det er imidlertid ikke Tilfældet. Efter Hunernes Tilbagetræden er tvertimod Mængden af hine Egenes Beboere fuldkommen ugermanisk. Chazarer, Bulgarer, Avarer, Hunugurer o. s. v. vare alle Folkfærd, nærbeflagtede med Nutidens Tatarer og følgerig henhørende til en anden Folkeart, — den nemlig, som vi have benævnt den turaniske. Langt rimeligere bliver det vel ogsaa, at tænke sig skidnævnte Folkfærd som Beboere af hine Egne allerede før Hunernes Anfald, og følgerig som Hovedkærken af de store Folkesværme, hvilke Grækerne og Romerne fra det 1ste til det 4de Aarhundrede e. Chr. med et almindeligt Navn kaldte Alaner, og hvilke de endnu tidligere kjendte under forskjellige Navne, Korser, Straker o. fl., som udbredte over Grænselandene imellem Europa og Asia. Sandsynligvis har imidlertid denne Folkfærd, idet den udbredte sig over et Strøg, der tidligere var besat af germaniske Folk, optaget i sig enkelte germaniske Bestanddele; og disse er det maa ske, der ved Hunernes Indfald have forenet sig med Goterne og dannet de Alaner i indfranket Betydning, hvilke Procopius og Jordanes omtale. Om forøvrigt Navnet Alaner af de ældre græske og romerske Skribenter med Rette er blevet brugt i en saa udstrakt Bemærkelse, som ovenfor antydet bliver vel nu vanskeligt at afgjøre. Det er her benyttet i Mangel af nogl bestemtere og bedre.

wildes desuden et være bleven ubemærket af Grækerne og Romerne. Mod Norden bliver altsaa den eneste Vej, ad hvilken vi med Sandsynlighed kunne antage, at de have undveget de fremtrængende Sarmater.

Allerede Herodot beed at berette om en Green af Skytherne, der fra Egnene ved Tanais's Munding var dragen mod Norden o til hans Tid boede paa hiin Side af Thysfageterne og Tyrkerne, i d Egne, hvor de store Sletter ophørte og det bjergige Land begyndte d. e. i det østlige Permien ved Uralbjergene¹⁾. Allerede 500 Aar før Chr. have altsaa Skytherne mod Norden, igjennem de dem paa denne Kant omgivende uligeartede Folkefærd, fundet en Vej for Udvandringer, ad hvilken uden Tvivl længe efter en Forbindelse har vø lighedholdet sig imellem de Udvandrede og Hovedstammen. Da nu den selv maatte vige for Trykket af Sarmaterne, er Intet rimeligere end at ogsaa den efterhaanden har søgt sin Tilflugt i samme Retning, hvor den vidste, at dens Stamforbandte tidligere havde fundet nye Bopæle.

I det Nordlige af det nuværende europæiske Rusland have v ovenfor lært at kjende som bosat fra ældgammel Tid — allerede s Begyndelsen af vor Tidsregning — en talrig og vidtforgrenet Folkestamme, Tschuderne, saaledes benævnt ikke alene af Slaverne, m og, som det synes, oprindeligen af Nordmændene²⁾, til hvilken Stamme ikke alene de om Østersøens østlige Kyst boende Finlændinger (Kvæner, Jemer, Kareler), Ingrer, Ester og Liber hør men ogsaa Hovedbefolkningen af Landene i Nord for de store russif Indsøer og omkring Dvina (i Permien eller Bjarmaland) lige til Sverriens Grændser³⁾. — Allerede Folkestammens Navn og af Syrs grunde beviiste turaniske Herkomst minder om Skytherne. Her kommer en Omstændighed, som vi fortrinlig maa lægge Merke til.

Navnet Roxolaner, hvormed Grækerne og Romerne betegnet et med Sarmaterne (d. e. Slaverne) forbundet Folk i det nuværende sydlige Rusland, er, som forhen viist, eet og samme Navn som Ruotsolane eller Ruotsolaine, hvormed Tschuderne i ældre Tider beteg

¹⁾ Herod. IV 22. 23.

²⁾ See ovenfor S. 110.

³⁾ Bj. Strahl Gesch. d. russ. Et. I 35—48.

425
 nede alle Folk af den norrøne Stamme. At Navnet har hjemme i de tschudiske Sprog, forraader Endelsen lane eller laine, hvilken i disse Sprog betegner Folk; og da Korolanerne ikke vare af den tschudiske Stamme, er der ikke ringeste Rimelighed for, at de selv have betegnet sig med dette Navn, idetmindste ikke i den, for Folket selv ganste fremmede, tschudiske Form. Fra Tschuder er altsaa Navnet Korolaner kommet til Grækerne og Romerne. Disse kunne imidlertid ikke have hørt det af Tschuderne ved Østersøen, hvilke ligesaa lidet stode i Forbindelse med sidstnævnte Folkeslægt som med Korolanerne ved Tanais, paa den Tid da disses Navn først lyder i Historien. Der maa dengang have været sydligere boende Tschuder, der baade stode i Forbindelse med de tanaitiske Korolaner og med Grækerne eller Romerne.

Betænte vi nu, at Korolanerne først optræde i Historien under dette Navn som Skythernes Bundsforbandte imod Mithridates i en Kamp, der nærmest angik de bosporanske Græker, samt at Skytherne dengang vare indskrænkede til Landene paa det mæotiske Hav's nordvestlige Side, imellem det bosporanske Rige og Korolanerne: — saa er vel i sig selv intet rimeligere, end at de bosporanske og pontiske Grækere fra deres Naboer Skytherne have laant Navnet paa disses mægtige Bundsforbandte, et Navn, som Grækerne have formet efter deres eget Sprogs Fordringer, og som siden fra dem er kommet til Romerne.

Men er det saaledes afgjort, at Tschuderne i det nordlige Rusland og Skytherne ved den mæotiske Sø have med eet og samme Navn betegnet den norrøne Stamme, og det i begge dens Hovedforgreninger, baade den jlandinaviske og den tanaitiske, samt at dette Navn i sin Charakter og Form er reen tschudisk; — saa følger heraf ligefrem, at Skyther og Tschuder oprindelig ere een og samme Folkestamme; at denne i Landene ved det sorte Hav og Tanais har staaet i Berørelse med den norrøne, paa en Tid, da den ene saavel som den anden endnu var usplittet; — endelig at deres begges Adspjaltelse er foregaaet omtrent ved een Tid og i een Retning, idet en Deel af hver forblev i Syden, en Deel vandrede mod Norden, og at saaledes begge Stammers Maade gjensidi-

gen at benævne hinanden forplantedes fra deres ældre til deres nye Boliger.

Søge vi nu blandt Herodots Folkefærd den Stamme, der under de her angivne Forholde til Skytherne kan omfatte baade Nordmænd og Roxolaner som et endnu usplittet Heelt, saa komme vi uvilkaarlig tilbage til Budinerne (Odinsdyrkerne), i hvilke vi ovenfor have fundet det æstligste Led af den store germaniske Folkeklasse. Budinerne i de midterste Volgaegne stode ikke alene, ifølge Herodot, Berørelse med Skytherne, men Beliggenheden af deres Bopæle og deres Naboskab og Forbund med Sarmaterne gjør det ogsaa let begribeligt, at de, trykkede fra Osten, deels kunde gjøre fælles Søg med disse sidste i et Indfald paa Skythernes Enemerker, deels kunde søge en Tilflugt i modsat Retning, mod Norden. Vi feile altsaa vist nok ikke meget, naar vi antage, at Herodots Budiner ere den Folkestamme, som Skytherne benævnte Ruotsolane, baade i dens Heelhed, medens den boede i Volgaegnene, og i dens Udspjittelse, da dens ene Green (Nordmændene) fandt nye Boliger i vort Norden, den anden (Grækernes Roxolaner), i Forbindelse med Sarmaterne og tildeels indbefattet under deres Navn, besatte de fordums skythiske Lande imellem Don og Dnieper.

Vi ere da her komne til en Slutning, der, idet den oplyser Sammenhængen imellem Nordmændenes tschudiske Navn Ruotsolane og det hos de græske og romerske Skribenter forekommende Folkenavn Roxolaner, tillige forklarer os Skythernes Forsvinden fra Egnene ved det sorte Hav. De ere, for at undgaa Trykket af Sarmaterne, efterhaanden vegne mod Norden og saaledes komne til Landene paa Ostens østlige Side og det Nordlige af det nuværende Rusland, hvor de have sat sig fast og ere bleve Stamfædre for de der endnu boende tschudiske Folkefærd.

Vi have antaget, at Sarmaternes Fremtrængen paa Skythernes Enemerker er begyndt kort efter Herodots Tider, allerede i det 4de Aarhundrede før Chr. At dette saaledes forholder sig, kunne vi slutte deels af den Svækkelse, der efter dette Tidspunkt spores i Skythernes Magt i Landene ved det sorte Hav, deels af den tydske Folkestammes netop ved samme Tider indtrædende stærke Fremstriden imod Vesten

til Østersøens sydlige Kyster, hvor vi ved Aar 300 før Chr. have fundet en af dens østligere Grene, Goterne nemlig, bosat. Tre Pytheas's Østiaier — hvad der i sig selv er ganske rimeligt — de tschudiske Ester, og have disse følgerlig allerede i det 4de Aarhundrede før Chr. været bosatte i deres nuværende Bopæle ved Østersøens Østkyst, saa vinder ovenmeldte Formodning end mere Styrke; thi de tschudiske Ester maa vi antage for Skyther, indvandrede fra sydligere Egne. Betænte vi, at Hovedsædet for Skythernes Magt, ifølge Herodots Beskrivelse, har været langs Dnieper (Borysthenes), i hvilken Retning de ogsaa strakte sig videst imod Norden, og at Trykket, for hvilket de maatte vige, kom fra tvende Sider, nemlig baade fra Donau og fra Tanais, — saa see vi let, at Deien nordøst, langs med Dnieper, var den naturlige for de Undvigende; og denne Dei maatte meget snart føre dem til Østersøens Østkyst.

Omtrent 400 Aar før Chr. — idetmindste ikke senere — er alt-
saa den store Folkebevægelse indtruffen, der førte de germaniske, slaviske (sarmatiske) og tschudiske Folkeskæder til deres nuværende Bopæle i Europa. Allerede før maa vistnok, hvis man tager Hensyn til Herodots Beretning, den persiske Konge Darius's skythiske Tog i Slutningen af det 6te Aarhundrede før Chr. have frembragt en betydelig Kærelse imellem Folkene i det Indre af det nuværende Rusland. Melanchlæenerne, Androphagerne og Neurerne, i hvilke vi have troet at finde den tydske Folkestammes Forfædre, trak sig nemlig i Forening med en Deel af Skytherne mod Norden (Nordvest) for at undgaa den sig nærmende persiske Hær¹⁾, og skilte sig saaledes fra de østligere boende Budiner, Nordmændenes og Roxolanneres Stamsfædre. Dette Stød var vistnok i sig selv kun kortvarende, men paa de nomadiske Folkeskæder, som det rammede, have uden Tvivl dets Virkninger været varigere; thi et Nomadefolk, som først engang er kastet ind paa nye Enemarker, forlader ei lettelig igjen disse Gæstgæfter for at vende tilbage til de gamle. At Darius's Tog har bidraget meget til at sprede ovennævnte Folkeskæder over et videre Strøg og navnlig til at splitte den store germaniske Folkekasse i de tvende Hovedstammer, der siden, stærkere adskilte, fremtræde som Tyd-

¹⁾ Herodot. IV 125.

skere og Nordmænd, er saaledes høist rimeligt. Smidlertid kan den herved foranledigede Folkebevægelse kun ansees som en forberedende Begivenhed for den paafølgende langt voldsommere og varigere.

Denne foraarstagedes, som ovenfor er viist, ved alaniske Folkestammers Fremtrængen fra Østen, hvilken maa have fundet Sted paa den hele Linie fra Volgas Bøining mod Syd ved Optagelsen af Kama lige til dens Udløb i det kaspiske Hav; thi i hele dette Strøg paa begge Sider af Volga og især paa dens vestlige finde vi i det 1ste Aarh. før Chr. alaniske Folkefærd udbredte, Siralet mod Syden og Korser eller egentlige Alaner i Norden. Stødet af de fremvæltende alaniske Folkeværme traf saaledes først Budinerne og Sarmaterne. Uden Tvivl har det været ved denne Leilighed, at Budinerne deelte sig, idet Nogle af dem (Nordmændenes Stamsædtr) undvege Alanernes Tryk ved at drage sig mod Norden; Andre (de senere for Grækerne og Romerne bekjendte Norolaner) forenede sig nærmere med Sarmaterne og fulgte disse vest over Tanais. Hovedovergangen maa være steet i Flodens midterste eller øvre Egne; thi itkun saaledes kan man forklare sig den Omstændighed, at der senere findes Skyther ved den mægtigste Sø, indsluttede mod Nord og Nordøst af Norolaner og sarmatistiske Folkefærd. Ved Sarmaternes Fremtræng mod Vesten ere altsaa Skytherne bleve adspalttede, og det har sikk blot været en ringe Deel af den hele Stamme, der forblev boende i Nærheden af det sorte Hav i Strøget mellem Dniester og Don; Hovedmassen har, idet den gav Plads for Sarmaterne, trukket sig mod Norden imellem Don og Dnieper. Denne Bevægelse har paa een Gang ikke alene trykket den tydske Folkestamme mod Vesten, men ogsaa mægtig udvidet den rimeligviis allerede tidligere indtraadte Adskillse imellem denne Stamme og den beslægtede budiniske, samt givet h. fra denne sidste løsrevne Nordmænds Vandring en nordlig Retning.

Idet nemlig Skythernes eller Tschudernes Folkestrøm, bestandig fremtrængt af Sarmaterne, tog Veien i Nordvest igjennem det indre Rusland til Østersøens østlige Kyster og efterhaanden indsluttede disse, lodes ingen anden Wei aaben for den norrøne Stamme end paa Tschudernes østlige og siden nordlige Side. Saaledes paa en Maade indklemt imellem Tschuderne i Vest og Alanerne i Øst, maatte

denk Wei ganske naturlig falde imellem Dvinafloden og de store russiske Indsøer og efterhaanden føre den til Egnene mellem det hvide Hav og den botniske Bugt.

I disse Egne finde vi en urgammel Befolkning af Finlapper, en raa, i nomadisk Jægerliv levende, men dog ukrigerisk Folkestamme, i Sprog nær beslægtet med Tschuderne og ligesom disse af den turaniske Folkeæt. At denne Stamme engang har haft det nuværende Finland inde, før det besattes af de tschudiske Kvæner, Tamer og Kareler, er utvivlsomt, ligesom og at den, tilligemed andre nærbeslægtede vilde Jægerstammer — Herodots Thysageter og Tyrtler, senere Uders Permier (Bjarmer), Voguler, Sugrier, Samojeder o. s. v. — i den fjærneste Oldtid har været vidt spredt over det nordlige Europa, til hvis yderste Kanter den efterhaanden af andre Folkfærd er bleven fortrængt. Vi kunne, isølge alt hvad forhen er udviklet, ei antage andet, end at finlappiske Folkfærd allerede have slaktet om i Dvinaegnene, da den norrøne Stamme paa sin Vandring fra Osten kom didhen; det er imidlertid ogsaa let begribeligt, at de vidt udbredte, ukrigeriske Hobe af Wilde ei kunde lægge synderlig Hindring i Veien for dens Fremgang. Findes i hine Egne — hvad der dog næppe endnu er tilbørligen undersøgt — ingen Spor efter hiin Stammes Ophold sammesteds, da lader saadant sig uden Vanskelighed forklare deraf, at dette Ophold kun har været kortvarigt. Beständig fremadtrængt af de bag den fremvæltende Folkeskarer og desuden i et Land, hvis Natur havde lidet Tiltrækkende for Folk fra sydligere Egne, var det i sig selv ganske rimeligt, at den kun stundede fort i den Retning, hvori den engang var stødt, og hvor Veien stod den mest åben.

Nordmændene vare efterhaanden komne paa Nord siden af Tschuderne, og saaledes var uden Tvivl Forholdet, da begge Folkstammer stødte sammen i det nuværende Finland. Her udbredte Tschuderne sig fra Syden. Det var naturligt, at Nordmændene, fremfor at indlade sig i en uviss Kamp med disse vistnok stærke og krigeriske Folkfærd, foretrak at drage ubindret frem i en nordligere Retning

imellem de stige Finlapper. Imidlertid maa her en eller anden Begivenhed have foranlediget Sviarnes Afsondring fra Hovedstammen. Det er sandsynligt, at disse, der rimeligviis allerede dengang som Fylk eller mindre Afdeling af Stammen betegnedes ved Navnet Svia, have prøvet paa at ned sætte sig paa den botniske Bugts Østside, og de her ved mellemkommende Ischuder ere blevne affkaarne fra de øvrige Stamme, og ved hines Paatrængen tvungne til at drage sig over Kalands havet til Uppland, hvis frugtbare Gletter stedse siden bleve deres Hovedsæde.

Hovedstammen har imidlertid fortsat sin Vandring nord om Bugten igjennem det nuværende svenske Lapland. Heller ikke her kunde Landet i nogen høi Grad friste dem til et stadigere Ophold; og uden maa vi antage, at de ogsaa i disse Egne snart ere blevne trængt fra Osten af ischudiske Folketærd, især Kvæernerne.

Toget fra Volgaegnene til den skandinaviske Halvø spæder ifølge de paa pegede Omstændigheder ikke at have kunnet medtage mere end 100 Aar; og vi maa saaledes slutte, at Stammens Hovedstyrke allerede ved Aar 300 før Chr. har naaet Kjølen.

Vi kunne, efter hvad vi tidligere have udviklet, ikke antage, at Stammen under sin Vandring har udgjort nogen tæt sluttet Række. Medførende Kvinder, Børn og Hjorder maatte den drage frem og adspredt i mange Afdelinger. I Volgaegnene havde den rimeligviis sin største Delen levet i Nomadestand; og under dens Flytning var ingen Anledning til at forandre denne Levemaade. Hele Stammens Forfatning har sølgelig været afpasset derefter og ganske patriarkalsk — noget, hvorom ogsaa dens ældste Indretninger, efter at den havde faaet et fast Hjem, tydelig vidne. De mindre Hobe have i Grunden kun udgjort hver for sig en vidtløftig Familie med en Familiehøvding, som tillige var Religionens Forstander og Familiens Dommer, i Epidet. En saadan Flok har det været, som oprindelig benævntes Hær (hær) og Høvdingen kaldtes Hærse (hersir), eller i Egenkab af Religionens Forstander og af Dommer Gode (godi). Flere saadanne Flokke, der under Vandringen sluttede sig nærmere sammen til fælles Forsvar, udgjorde et Fylke, et Folk i det Mindre, hvilket som et Heelt ogsaa havde sin almindelige Forstander, der i de ældste Tider benævntes

Fylker (fylkir) eller Drøtten (dróttinn), det første uden Tvivl med særegt Hensyn til hans Kald som hele Fylkets Overansfører i Krig, det sidste i Egenkab af Overprest og Overdommer. Meget tidlig synes dog begge disse Benævnelser at være indbegrebne i een, som omfattede baade Anførerens og Prestens Verdighed, nemlig Jarl, og senere hen, maaskee først en Tid lang efter Stammens Nedsættelse i det nye Hjem, Konge (konungr). At Fylkesforstanderens Verdighed oprindelig er udsprungen af Familiehovedets, af Hersens, kan man med temmelig Sikkerhed antage, og hiin synes ligesaa vel som denne fra urgamle Tider af at have været arvelig. En almindelig Styre for det hele Folk — Indbegrebet af alle Fylker — fandtes ganske vist ligesaa lidet under Vandringen, som i det første Martusinde efter Stammens Bosættelse. Den her beskrevne Forfatning see vi for Resten at danne Grundlaget for Nordmændenes Statsindretninger i en senere historisk Tid; deraf Norges Inddeling i Fylker, og disses igjen i Hereder (herad af herr); deraf Hersernes (senere Tidens Lendermænds) merktverdige Forhold til Folk og Konge, et Forhold, der neppe lader sig forklare uden igjennem en Oprindelse, som den her anførte.

Saadan maa vi antage, at den norrøne Stammes Forfatning var været, da den nærmede sig Kjølen. Enkelte Hobe af den drog sig over denne Fjeldstrækning. De fandt her Dalstrøg stiftede til Aegavl, ja til Agerbrug, og fremfor alt en Havkyst, hvis overflødige Fiskerier tilbød dem en rig Næringsvei.

Mygdet herom har loffet hele Fylker efter. Lidt efter lidt have de ad forskjellige Veie overstredet Fjeldene, og længe har det neppe været, førend alle Fylker befandt sig paa Kjølens Vestside. Det store Føl satte her for det første en Grændse for Stammens Fremrykken mod Vesten. Men mod Sydten aabnede sig nye Veie: til Lands igjennem Dalene, langs Elvenes Bredder, til Søs fra Fjord til Fjord. Dens videre Udbredelse tog en sydlig Retning.

Det Strøg, som nu udgjør de svenske Lapmarker, blev ligegyldig som en Grændse imellem Nordmændene og Eschuderne — en vidtstrakt Orken, gennemstreift af adspredte finlappiske Nomadefamilier, der baade fra Vest og Ost foruroligedes af deres frigerste

Naboer. Endnu eet Kartusinde senere see vi Nordmændene idelig at drage over Kjølen ind i hine Ørkener for at beslatte Finlapperne og herje paa Kvæner og Kareler, hvilke dog ogsaa ad samme Wei ikke sjælden gjorde Nordmændene Gjengjæld¹⁾.

Wei en nord om den botniste Bugt og vest over Kjølen maatte bringe den norrøne Stamme til de nuværende Nordlande, hvilket hele vidtløftige Kystland lige nord til Malanger Fjord benevntes Haalogaland (Hálogaland) og regnedes for Norges nordligste Fylke. Navnet er merkeligt. Det betegner det hellige Land²⁾ — vistnok et Minde om, at det var den hellige Jord, paa hvilken Stammen, efter at have i flere Menneskealder vandret ustadig om, allerførst fandt et fast Tilholdssted, hvor den trygt kunde bygge sin Arne og uforstyrret tilbede sine fædrene Guder. Haalogaland i Norge benevntes ligesom Uppland i Svithjod i de ældste Tider fortrinnsviis Mannheimr d. e. Mændenes — Folkets — Hjem; og ligesom Ynglingernes gudebaarne Æt efter Sagnet stammede fra Sviarnes Mannheim, nemlig det svenske Uppland, saaledes udsprang Lade=Farlernes Æt, der i Anseelse vel kunde jævnes med hiin, fra det norske Mannheim, fra Haalogaland, hvor dens første Stamfader Sæming (Sæmingr d. e. den Hædrede), Odins Søn, skulde have hersket³⁾. Haalogaland var altsaa med Hensyn til Norge ikke alene den norrøne Stammes, men ogsaa Asatroens første Hjem, og det er uden Tvivl med Antydning heraf, at Nordmændene i et Oldtidskvad kaldes Haaleygernes Sønner⁴⁾.

Men snart bleve uden Tvivl, da flere Fylker vare indbandede Throndheims frugtbare Dale, indbyrdes forbundne ved den store Fjord, Stammens Middelpunkt. Langt ned i Tiden, længe efter at Norge var blevet et samlet Rige, ansaacs endnu Throndheim for

1) Egils Saga 10. 14; Periplus Otheri i Script. rer. Dan. II 112 og i Roskildes Samlede Afhandl. I 314.

2) hálogr en forældet Form for heilag, hellig; en lignende Vokalovergang findes i tákn til tokn (Legn).

3) Gyvind Skaldaspilbers Haaleygjatal i Snorres Yngl. S. 9; Snorra-Edda Fort. Kap. 11; jfr. ovenfor S. 16.

4) Hálf's S. 7.

dettes Hovedstyrke, der med et Slags Uerfrygt betragtedes af det øvrige Land, og Thrønderne hebdede sin Ret til den afsjærende Stemme i alle Folkets almindelige Anliggender; — en Forrang, som selve Erobreren Harald Haarfager agtede, idet han ansaa denne Deel af sit Rige, uagtet den var vunden med Sverdet, for Hovedlandet og for sit egentlige Hjem ¹).

Fra det nordenfjeldske Norge synes Stammen at have udbredt sig over det øvrige Land ad tvende Veie: deels søveis langs den vestlige Kyst, deels landveis over Dovrefjeld. Det nye Hjemms naturlige Bestaafenhed, i Forening med den rimeligviis næst efter Indvandringen paa et forholdsmaessig lidet til Landbrug skiftet Strøg stædt sammenpakkede Folkemængde, har ganske vist drevet en stor Deel af de Indvandrede til at søge deres Næring ved det rige Fiskeri. Dette gjorde dem søvante. Nødvendigheden blev snart en Spore for deres Dristighed. Enkelte vovede til Søs at søge sig bedre Bopæle i et fjærnere Strøg af Landet; det lykkedes dem, — og nu fulgte større Hobe, ja hele Fylker, som ikke fandt Rum for sig paa den nordligere Kyst, i de første Bovehalses Fodspor. Søveien tillod dem at flytte i mere sammentrængte Masser og aabnede dem, alt som Søfartskyndigheden under selve Flytningen steg, lettere Udgang til at medføre Bopæle og Kvæg. De havde Fiskeriet at nære sig ved paa Reisen, og langs Kysten naturlige Havne og Landingssteder i Overflod at ty til ved paakommende Uveir. Det er altsaa rimeligt, at Søveien, da den først var betraadt, hyppigst benyttedes af Stammen under dens Udbredelse, og at saaledes Norges vidtløftige vestlige Kyst forholdsviis langt hastigere er bleven besat end det Indre af Landet. — For dem, som Nødvendighed eller Lyst drev til at vælge Landveien, vare Bænder og Elve sikke Ledere. Ved at følge deres Løb nedad maatte de altid vente at komme igjennem de trange Dale til videre og for Bebyggelse bedre stikkede Landstrøg. Men paa denne Dei vare ogsaa ofte store Fjælde at overstige, og tætte Stove at gjenembryde. Udbredelsen maatte saaledes her gaa langsommere, om den end i det Hele førte til rugtbarere Bosteder.

Vi bør forøvrigt neppe forestille os, at Bosættelsen altid stede

¹ Snorres Har. Haarf. Saga 9.
R. Kevser. Samlede Afhandlinger.

ganste paa et Vykkekræf, at de Vandrende toge fast Stæde paa de første det bedste Sted, hvor Naturen tilbød dem et nogenlunde tilstrækkeligt Livsophold. De have visselig nøie søgt sig for og gjerne gjort en Omvei for at finde det Bedste. De frugtbareste Strøg, om end fjærnere fra deres Udgangspunkt, have de først besat og derfra senere ved tiltagende Follemængde udbredt sig til de trangere Dale. Det er uden Tvivl i det Hele nyttigt, for at tydeliggjøre sig den norske Folkestammes Udbredelse over Norge, at see hen til det ubeboede Islands Bebyggelse ved samme Stamme et Aartusinde senere. I den gamle troverdige Landnamaboks historiske Skildringer af denne merkverdige norske Udflytning ville vi finde mangt et Bunt om den naturlige Gang i lignende Folkebevægelser, især hvor Landet, som besattes, i Forveien enten var aldeles ubeboet, eller kun yderst sparsomt befolket af en Stamme, der i Vægemskraft og Dannelse stod langt under de Indvandrende; — og at et af de her anførte Tilfælde netop har fundet Sted ved Norge, idetmindste dets allerstørste Deel, haabe vi ved nærværende Afhandlings Slutning at skulle godtgjøre.

I det Enkelte at efterspore Stammens Udbredelse over Norge, lader sig vanskeligt gjøre uden at svæve ud i Gissninger. En Betragtning tilbyder sig imidlertid ogsaa her. — De Fylker, der toge Væb om trent samtidig og ad een og samme Vej, have høist sandsynlig allerede før Indvandringen staaet i et nærmere indbyrdes Slægtskabsforhold, der naturligviis yttrede sig i en vis Overensstemmelse ikke alene i Stille og Levemaade i Almindelighed, men og i Retssedvaner; og denne Overensstemmelse, vedligeholdt ved jævnlig indbyrdes Omgang imellem de samme Fylker efter deres Bosættelse i hinandens Nabolag, maa uden Tvivl antages igjen at have ligget til Grund for den samløbe Nages senere Inddeling i visse større Lagdømmer (Lag) hvert med sin særegne Lov. Men forholder dette sig saaledes, da vi fra Maaden, hvorpaa vi vide, at Fylkerne senere vare henlagte under Lagdømmerne, kunne ikke alene slutte til, hvorledes de under selve Indvandringen have flokket sig sammen, men ogsaa, ved et stadig Hensyn til det almindelige Udgangspunkt for deres Udbredelse, danne os en nogenlunde rimelig Formodning om dennes Retning i det mere Enkelte.

www.libtool.com.cn
 Hvad Haalogaland eller Haaleygja-Fylke angaar, da finder ved dette den Mægtighed Sted, at det ikke synes nogenfinde at have været henregnet under noget af de større Lagdømmer, sjønt det vel i Hovedsagen har benyttet Frostathingsloven. Dette er dog muligen en Folge af den affides Beliggenhed, der gjorde det vanskeligt for Indbyggerne at søge det almindelige Lagthing paa Frostø. For Næsten har neppe Haalogaland været udelukkende besat af noget vist enkelt Fylke, men af Eftersiddere fra forskjellige, som her kun havde deres første midlertidige Standpunkt efter Indvandringen over Kjølen.

Af Frostathingslag udgjorde Thrøndernes otte Fylker (Sparbygger, Berdølser, Syner, Steyner, Stjordølser, Strinder, Gauldølser og Drkdølser) Hovedbestanddelene, og fra Thrønderne udgik den Lov, der gjaldt i hele Lagdømmet, hvilket desuden omfattede Naumsdølernes, Nordmørernes og Naumsdølernes Fylker. Denne Forening kunne vi et andet end ansee fortrinlig grundet i en ældre Overensstemmelse imellem alle disse Fylkers Retsvedvaner, hvilken atter peger hen paa et indbyrdes nært Slægtstaf.

Thrønderne (Prøendr eller Prøendir d. e. haardnakkede, udholne Mænd, af prá, holde ud) have uden Tvivl allerede ved Indvandringen dannet et Heelt, der først ved sin Bosættelse har splittet sig i tre, dog stedse paa det nærmeste forbundne, Fylker. Som et Heelt have de vistnok udgjort ikke alene et Hovedfylke, men og det mægtigste og mest anseede Fylke af den hele norrøne Stamme. Det Land, hvor de toge Bolig, benævntes ogsaa med det udmerkende og betydningsfulde Navn heimr d. e. Hjem eller Verden (Prándheimr, Thrøndernes Hjem). Sandsynligviis have Thrønderne udgjort Hovedgrenen af den første større Afdeling af Stammen, der har overstredet Kjølen igjennem de Fjeldpasse, som endnu føre fra de svenske Lapmarker til Ranen og Vessenfjorde i det sydlige Haalogaland¹⁾. De have udbredt sig til Lands igjennem Naumudal (d. e. den trange Dal, af naumr, trang) langs med Lyngensfjord til Throndheimsfjordens inderste Egne (inn i Prándheim d. e. det indre Throndheim, Indthrøndernes Hjem), hvorthen efterhaanden deres Hovedstyrke har samlet sig, fæstet

¹⁾ I det 9de Aarh. sees Veien fra Vessenfjord (Vossnir) at være befaren af de norske Skipsmænd, som krævede Skat af Finuerner; Egils S. 14.

Bopæl og derpaa lidt efter lidt spredt sig over det ydre Throndheim (út i Þrándheim, Udthrøndernes Hjem), i det Hele over alle Dalstrøgene paa Fjordens østlige og sydlige Side, tildeels ogsaa, stjernsparsommere, paa den vestlige og nordlige. Sparabu (det sjældne udmerkede Bosted, af sparr, sjælden; i Sammensætninger: udmerket og Beradals (Mændenes Dal; af verr, Mand) have saaledes uden Tvivl været deres første faste Sæde; i Sparabu paa Mæren (de rene, hellige Sted, af mærr, reen) var ogsaa Indthrøndernes Hovedtempel. Eynerne (Dboerne) og Skeynerne (Sletteboerne; af skaun, Slette) ere herfra udgaaene; siden det ydre Throndheims Beboere, Indbyggerne af Stjoradals (Krigernes Dal; stjorar, Krigere, af styrr, Kamp), Strind (Kysten; strind eenstydende med strönd, Strand), Gaulardals (den brusende Uas Dal; af gaula, tude, buldre), og Orknadals eller Orkadals (den kraftige Uas Dal; af orka, for-maa). Raumdalsens Beboere derimod maa ansees for at være Thrønder, som under Vandringen ere blevene tilbage hist og her i Dølene og Fjordene, og hvis adspredte Høbe senere have forenet sig til et eget Fylke, Raumdølafylke.

En anden Green af samme større Afdeling har imidlertid forlængt sin Lykke søveis og udbredt sig langs Kysten lige syd til Stat (Stat d. e. Sted, Standepunkt; nema stad: standse). Det er ikke usandsynligt, at denne Green oprindeligt har nævnt sig med det fælles Navn Raumar (d. e. stærke Mænd, Kjemper; af ramr, stærk), og at Raumsdal (Raumsdals eller Raumdals) egentlig har været Middepunktet for deres Bosættelse, hvor deres Hovedstyrke fra først af har forenet sig. De, som besatte Kysterne og Øerne til begge Sider, bleve kaldte Mører (Møerir) efter deres Boligers Beliggenhed; Navnet maa udledes af det oldnorske marr, Hav, og betegner følgende Havkystens Beboere. Efter deres Retning mod Hovedlandet dekkede disse sig igjen i Nordmørerens Fylke (Nordmøra-fylki), der strakte sig over hele Kysten fra Raumsdalsfjordens Munding lige til Raumdals Grændse¹⁾; og Søndmørerens Fylke (Sunnmøra-fylki), der strakte sig over Kysten i Sydvest for Raumsdalsfjorden

¹⁾ En saa vid Udstrækning havde bevilfelig Nordmørafylke lige ned i det 15de Aarh. See Munthes Anmerk. til J. Nalls Overf. af Snorre, I 55.

indtil Stat. Selve Raumsdølerne udgjorde det mindste Fylke (Raumsdøla-fylki); men ved dem fæstede sig det almindelige Nann, fordi deres Dalstrøg var den Dei, hvorigjennem en stærk Flok af Raumer, maaskee deres egentlige Hovedstyrke, drog syd over Dovrefjeld.

Antage vi, at den norrøne Befolknings Udbredelse over det nordenfjeldske Norge er foregaaet paa den her beskrevne Maade, saa kunne vi let forklare os, hvorledes Thrøndernes Lov (Prændalæg) eller Frostathingssloven har kunnet blive almindelig for de under den senere hørende Fylker. At ikke ogsaa Søndmørerne under den bleve indbefattede, foraarsagedes rimeligviis alene ved deres fjernere Beliggenhed fra Throndheim, der gjorde det besværligt for dem at søge Frostathingsted; hvorimod Gula Thingsted laa dem nærmere.

Under Gulathingsslag forenedes i Hovedsagen alle Fylker i Best for den store Fjeldkjede, som udgaaende fra Dovrefjeld fra Nord mod Syd gjennemskjærer Norge; nemlig Søndmører (Sunnmørir), Firder (Firdir), Sygner (Sygnir), Hørder (Hördar), Ryger (Rygir) og Egder (Egdir). Om Søndmørerne have vi allerede talt. Hvad de øvrige her nævnte Fylker angaar, da gjælder den Tvivl om dem det samme som om de nordenfjeldske Fylker, at Naagen til deres senere Forening under en almindelig Lov maa søges i ældre indbyrdes Samhold, og da denne Lov i det Enkelte var temmelig forskjellig fra Thrøndernes, saa maa man tillige deraf slutte, at de under selve Indvandringen som et større Heelt have været Thrønderne paa en Maade sideordnede. Det er altsaa sandsynligt, at disse Fylker have udgjort den anden Hovedafdeling af Stammen, der noget sildigere og maaskee tillige i en nordligere Retning har oversteget Kjølen. Da den sandt Landet nærmest i Syd allerede besat af sine Stamforbandte, og den nordligere Kyst ved fortsat Tilflytning snart maatte blive den for trang, har den seet sig nødsaget til at prøve Lykken til Søs i fjærnere Egne, og har, ved at følge den allerede besatte Kyst forbi Stat, efterhaanden fundet sine nye Bopæle.

Den allerede tidlig skarpt betegnede Fylkeinddeling i det vestenfjeldske Norge antyder maaskee, at Bebyggelsen for en stor Deel er skeet fylkeviis. Firder (Fjordboere, af fjörd) og Sygner (Dal-

boere, af søgn, en trang Fjorddal) have aabenbare taget deres Fylke navne af deres nye Boligers naturlige Bestaffenhed. Men i ældre Tider finde vi et Fylkenavn i dette samme Strøg, som senere ganske forsvinder under de tvende her nævnte, og dette er Filir, med det tilsvarende Landsnavn Fjalir¹). At disse Filer som Fylke i ældre Tider have strakt sig videre end til det indskrænkede Strøg af Firdafylke, der i det 9de og 10de Aarhundrede bar Navnet Fjalir, nemlig fra Sogns Grændse og i Nord omtrent til den nuværende Førdefjord, maa sluttes deraf, at Fjeldene imellem Sogn og Balder's efter dem ere blevne opkaldte og benævnes endnu Fjelfjeld²). Man kan maaske lettest forklare sig dette saaledes: Fjordene og Sogn ere blevne bebyggede af eet Fylke, hvis første Sæde og senere Middelpunkt har været hiint det 9de Aarhundredes Fjalir. Dette Navn, der synes at betegne de jævne Marker (af fjöl, egentl. Fjæl, dern. flæ Mark), er blevet Landet tillagt af de første Nybyggere, og heraf er igjen Fylket, som senere har udbredt sig lige til de østlige Fjælde, blevet med et almindeligt Navn kaldet Filer. Siden har dette Fylke splittet sig i tvende: Firder og Sygner. Navnet Filer er hermed gaaet af Brug som Fylkenavn, men har derimod endnu en Stund holdt sig som Benævnelse for Indbyggerne i det oprindelige, nu under Firdafylke regnede Fjalir, der, saalænge Hedenskrabet varede, maaske vedligeholde en vis Anseelse hos de tvende derfra stammende Fylke efter som Firder og Sygner her havde deres fælles Hovedtempel paa Gaular, inderst i Dalsfjorden³).

Hørder (haardsøre, hårdebe Mænd, af hardr haard) og Ryge (stridbare Mænd, maaske oprindelig Rógir, af róg, Strid) have uden Tvivl under disse Navne hver for sig udgjort et særegt Fylke af deres Bosættelse i de efter dem opkaldte Landstaber Hordaland og Rogaland. At Strøget Hardangr (d. e. Hørdernes Fjord) har været Udbredelsepunktet for det førstnævnte Fylke, er af Navnet

¹) See Munthes Anm. til J. Kalls Overs. af Snorre I 43-45.

²) Navnet Fjelfjeld (uden Tvivl en senere Fordreining af det oprindelige Fjafjöll) forekommer som Benævnelse paa det samme Fjeldstrøg, der endnu benævnes saaledes, i et gammelt norsk Brev af 1358, af hvilket man desværre nu kun har en Transsumt fra 1612, og selv denne blot i Kopi.

³) Egils S. 49. Jfr. Munthes Anm. til J. Kalls Overs. af Snorre I 43-4

436 337

slutte rimeligt. — At ogsaa Egderne allerede ved deres Bosættelse have dannet et eget Fylke, er høist sandsynligt; men her synes Landsnavnet Agdir at være grundet i en naturlig Bestaffenhed ved det første Bosættelsespunkt, og Beboerne siden at være nævnte efter Landet.

Af de her opregnede Fylker finde vi, at Firder, Sygner og Hørder havde et fælles Lagthing paa Gula (i Gulens Skibrede, som nu hører til Sogn, men dengang og indtil 1773 hørte til Nordhordaland) allerede før Indstiftelsen af det egentlige Gulathings Lagdømme¹⁾, — en Omstændighed, der vidner om deres nære indbyrdes Slægtskab; ligesom den hyppige Forening imellem Hørder og Ryger under fælles Konger lader slutte det samme med Hensyn til deres indbyrdes Slægtskabsforhold.

Baldres og Haddingjadal (Hallingdalen) hørte, uagtet deres Beliggenhed paa den oplandske Side d. e. paa Østtiden af den store Fjeldryg, alligevel langt ned i Tiden til Gulathingslag. Man maa antage, at begge disse Dalsstrøg ere blevene befolkede fra en anden Kant end de øvrige Oplande, nemlig vestenfra over Fjeldene: Baldres af Filer fra Sogn, Haddingjadalen af Hørder; — og man har da tillige heri en Bestyrkelse for den forhen yttrede Mening, at Norges vestlige Fjorde have tidligere været fuldtbebyggede af den norrøne Stamme end de indre Landskaber.

Oplandene (Upplönd) vare forenede under Eidsivathingslag, og det fælles Thingsted var paa Eidsvold (Eidsvellir) paa Naumarke ved Njøsens sydlige Ende. Denne Omstændighed synes allerede antyde, at Naumerne som Fylke have haft et Slags fortrinlig Ansæelse, og at Loven paa en Maade er udgangen fra dem. Den gamle Eidsivathingslov er nu ikke mere til, og vi savne saaledes Anledning til at bedømme dens Forhold til Frostathings- og Gulathingslovene; men at Naumerne og ligesaa Oplandenes øvrige Befolkning i Hovedsagen er kommen nordenfjeldsfra over Dovrefjeld, derfor tale baade Beliggenhed og Navne og senere Forbindelser.

Vi have allerede, ved at omtale det nordenfjeldske Norges Befolkning, nævnet Naumerne som en vigtig Deel af denne. Igjennem den

¹⁾ Egils 8. 57.

efter dem opkaldte Naumsdal har uden Tvivl deres Hovedstyrke e
 haanden udbredt sig over Dobrejæld igjennem Gudbrandsdalen
 Mjøsen (Mjørs), og dannet Grundlaget for Dylandenes Befolkning, i
 Middelpunkt og Hovedsæde har været de herlige Egne rundt om i
 store Indsø. Ved Mjøsens nordvestlige Side finde vi i ældre
 det mærkelige Navn Mannheimsherað (nu Nedalen i Birid
 flegjæld)¹). Her maa vi formode, at den første, rimeligviis
 lidet talrige, Flok af indvandrede Nybyggere har taget fast E
 — det var Mændenes første Hjem i disse Egne. Talrigere
 som ere fulgte efter, have udbredt sig paa begge Sider af Søen
 ved dennes sydlige Ende har først deres Hovedstyrke ret samle
 Her dannede sig saaledes Naumernes egentlige Hovedfylke (Ra
 fylki), hvis Middelpunkt har været det gamle Eid (Eidsvolds
 flegjæld vestenfor Wormen, Vermá)²), hvor, paa Eidsvellir, E
 vernes (Eidsiva d. e. Eidsboernes) Lagthing holdtes. Herfra ha
 efterhaanden udbredt sig ikke alene over det efter dem opkaldte I
 marike (nubærende øvre og nedre Romerike) paa begge Sider
 den store Naumelb (Glommen), men ogsaa over Odalen (Ódalr
 Solør (Sóleyjar).

Bed en voxende Folkemængde samlede de nordligere boende
 mer sig i tvende særegne Fylker, hvert paa sin Side af Mjøsen.
 den vestre Side vare Haderne (Hadar d. e. Høilandsboer
 haandr Høiland), hvis Middelpunkt blev Egnene om Søen Rønd (Rø
 fjorden), nemlig Hadaland, men hvis Fylke (Hadafylki) ogsaa st
 sig over Land og Thoten, og endelig i en mægtig Green over
 vide Dalsstrøg rundt om Vandet Tyrvi (Tyrifjorden). Denne E
 benævntes, uden Tvivl paa Grund af dens Bopæles Beliggenhed i
 om Indsøen, Hringar (Indsluttende, Omgivende, af hringr, Ring)
 deres Land Hringariki, der ogsaa omfattede Móðheimr (det nubæ
 Modum med Sigdal)³). — Paa Mjøsens østre Side vare
 nerne (Heinir d. e. Hedeboere, af heidr en Hede), hvis Hoved
 var Heiðmörk (d. e. Hedeøsten; det nubærende Hedeøsten),

¹) See Munthes Anm. til J. Kalls Overs. af Snorre I 34.

²) Sammenlæs 33.

³) Sammenlæs 46.

[The text in this section is extremely faint and illegible due to the high contrast and noise of the scan.]

Fylke, som benævntes Grœnafylki, og desuden strakte sig over det nu værende Numedal (Naumudalr?). Af den Omstændighed, at Navnet for Grønlands Indbyggere tillige er Fylkenavn, maa man slutte at Thelamørk og de øvrige til Fylket hørende Egne ere blevne befolkede fra Grønland, at Fylket har udbredt sig fra Kysten af, hvis yderste Deel tilligemed de udenfor liggende Der kaldtes Grønmar (den grønne Kyst) indad Dalene, og følgelig fra først af er ankommet til Esb. Her er altsaa al Grund til at antage, at Grønlands Befolkning har været en Fortsættelse af Ugders og er foregaaet fra Vesten af. Landet synes benævnt efter sin Natur, og Fylket, som besatte det, senere at være opkaldet efter Landsnavnet.

Nærmest i Øst for Grønland, imellem dette og den store Fjord Folden (Foldin, baade: Fjord og Slette-land; den nuværende Christianiafjord), som dannede Vitens Middelpunkt, strakte sig et vidtløftigt Landskab, som i de ældste Tider kaldtes Vestmar eller Vestmarar (det vestlige Kystland), men senere Vestfold¹⁾. Dets ældste Benævnelse synes antyde, at det ikke er blevet befolket fra Vesten — thi med Hensyn til Grønmar maatte det efter Beliggenheden kaldes Vestmar, ikke Vestmar, — men snarere fra Østen eller Norden. Det næste Forhold, hvori vi senere finde det at staa til Oplandene (det ~~hæder~~ fra det 8de Aarh. af oftest Konger tilfælles med Naumarike og andre oplandske Landskaber), gjør det rimeligt, at det herfra har faaet sine Indbyggere. I saa Fald maa vi antage, at disse fra Ringerike ~~at~~ have udbredt sig mod Syden langs Fjorden Drafn (Dramsfjorden), og saaledes efterhaanden besat Foldens vestlige Kyst indtil Grœnafylkes Grændser. Indbyggernes Navn, Vestfyldingar, sees let at være hentet fra Landets, dog ikke fra dets ældre, men fra dets yngre Benævnelse.

I Vitens østlige Deel dannede endelig Alferne (Álfar) et vidtstrakt Hovedfylke. Deres Navn, som er eenstydende med Elfbær og betegner Elvboere²⁾, knytter sig umiskjendelig paa det næreste ti den store Elv (Raumelfr, Glommen), ved hvis Udløb deres Land er beliggende; og detses Navn Álfheimar (Alfernes Hjemsteder eller ~~Be-~~

¹⁾ Sögubrot 10 samf. m. Snorres Dngl. S. 54.

²⁾ Sögubrot 10.

den) synes henpege paa, at det var deres første Hjem, deres første faste Hvilested efter en lang Vandring. Da nu derhos Alferne i den eldste Tid optræde med en vis i Dine saldende Selvstændighed, og oftest i et fiendtligt Forhold til Naumerne og de med dem nær forbundne Vestfyldinger, saa maa man formode, at de ei have været en Green af noget af de oplandske Fylker, men et disse fuldkommen fideordnet Fylke, der er indvandret i sine Hjemsteder umiddelbar nordenfjelds fra og ad en anden Bei end Naumerne, nemlig langs ad den store Elv igjennem Østerdalene. De have udgjort en Green — rimeligviis den mindst sterke — af den først indvandrede Afdeling af den norrøne Stamme. De have ei fundet Plads nordenfjelds ved Siden af de mægtigere Thrønder og Naumer, have derfor trukket sig op ad Orkadalen langs Orknaaen og ere gjennem den trange Nafardal (Næverdalen i det nuværende Kvifne Prestegjæld) komne syd over Dovrefjeld. De fandt her snart for sig en betydelig Elv (Glommen), der strømmede mod Syd, og maatte nu ganske naturlig falde paa at følge dennes Løb; thi jo længere de i denne Retning formaaede at trænge frem igjennem de store Skove, des bedre Bosæder kunde de vente at finde. Til Elven knyttede de paa en Maade deres Skjebne; den blev under Vandringen deres Leder, deres beskyttende Guddom; — det var derfor ei at undre, at de af den toge dens Navn. Sydligst i Østerdalene finde vi et Álfrheimr eller Álfrheimsherað (nuværende Elverum); her har en Flok af Fylket slået sig ned, medens den større Deel fortsatte Veien mod Syden, og snart blev afflaaren fra de Tilbageblevne ved mellemkommende Naumer. Disse havde befat Elvens vestlige Bred; Alferne fulgte den østlige og kom saaledes endelig til dens Munding, hvor de vide, dyrbare Strækninger indbød dem til at opslaa deres Boliger. Imellem Elvens Arme, nær den store Fos Sarpr (den slugende), synes Middelpunktet for deres Bosættelse at have været. Her, i Túnir (de dyrkede Marker, nuværende Tune), finde vi i gammel Tid en heel Samling af Gaarde, alle med Navnet Álfrheimar (de nuværende Albim Gaarde); her, ved det senere Borg eller Sarpsborg, har uden Tvivl Alfernes Fylkestingsted været, hvilket senere blev det almindelige Lagtning for hele Viken; hertil grændsende er Óðinsey (Óðins Ø;

nubærende Dns) og Þorshof (Þhors Tempel; nubærende Þofe), — Egne, hvis Navne vise, at de i Hedendommens Tider have staaet religiøs Anseelse. Fra dette Middelpunkt har Fylket udbredt sig i begge Sider, især langs den frugtbare Kyst. Mod Norden synes en vidtløftig Skovstrækning omkring Foldens Bund længe at have dannet en Grændse mellem Alfer og Raumer; dette var Vingulmørk (den snoede Skov; af vingull, en Snoning), et Strøg, som efter at være bebygget — rimeligviis fortrinlig af Alfer, under hvis Rige det ogsaa stadigt findes at have hørt — oftere var et Tvistsens Gde imellem Alfheim's og Vestfold's Konger. Mod Syden udbredte Alferne sig efterhaanden paa hiin Side Svinesund, over Kystlandet langs Nordfjæren, hvilket erholdt det betydningsfulde Navn Ranrike (Ránriki: Rans eller Havgudindens Rige), lige til en anden stor Elv, hvis Navn Gautelv — uden Tvivl tillagt den af Alferne — minder om disses Sammenstød med Goterne, eller, hvad der er det samme, om den norrøne Stammes Sammenstød med den tydske.

Om begge Stammers Sammenstød allerførst har fundet Sted netop paa dette Punkt, lader sig ikke med Visshed bestemme; itkun maa man, af Grunde som ovenfor ere anførte, slutte, at dette en Tid lang har været deres vigtigste Sammenstødspunkt, og det Punkt, hvorfra den første alvorlige Fremtrængen af den norrøne Stamme paa den tydske Grund er udgaaet. Ligesaa lidet lader det sig sikkert fastsætte, naar den norrøne Stamme i sin Udbredelse mod Syden har naaet denne det ældste og egentligste Nordrøegs sydligste Grændse; men vi have fundet Alferne (Plinius's Hilleviones) allerede ved Begyndelsen af vor Tidsregning talrigt bosatte i dette Strøg; vi have fundet ved samme Tid Navnet Norvegr (Plinius's Nerigos), hvilket bestemt forudsætter et allerede tilværende Sammenstød imellem Norrøner og Sudrøner, imellem Nordrøegr og Sudrøegr; vi have endelig fundet Spor til, at allerede i det 1ste Aarhundrede efter Chr. den norrøne Folkestamme er begyndt at stride sterkt ind paa den tydske Goters Gnemmerker; — vi kunne altsaa med god Grund slutte, at Stammen meer end eet Aarhundrede før vor Tidsregning har været spredt over hele Norge, og det i en ikke ganske ubetydelig Folkemængde.

Vi have fulgt den norrøne Folkestammes Spor fra Kjølen af til Volgaegnene og Asiens Grændser, hvor vi tro, at den allerede i det 6te Aarh. f. Chr. har været bosat. Over dens Tilværelse bagenfor denne Grændse af Sted og Tid hviler et uigjennemtrængeligt Mørke. Vi staa her saa at sige ved de europæiske Folkesfærds fælles Udspring, hvor alt Enkelt og Bestemt taber sig for vort Blik i store utydelige Mæder. — Dog selv paa disse kunne vi ei afholde os fra at kaste et Blik, idet vi atter søge hen til den Egn, hvorfra vi i Begyndelsen af vor Undersøgelse antog, at de europæiske Sprog vare udgangne, og som vi altsaa tillige maa ansee for de europæiske Folkesfærds ældste Stammeland.

Midt igjennem Asien, omtrent i lige Afstand fra det indiske Hav og Nordisshavet, hæver sig en Landryg af meer end 100,000 Kvadratmiles Fladeindhold. Dens Middelpunkt er Fjeldkjeden Imaus eller Mustag, der udbreder sine Arme til alle Sider, idet den i Syden staaer i Forbindelse med Hindukosh og Himalaya; — i Sydvest med de armeniske Bjerger og Kaukasus; — i Norden med Musart-, Altai- og Uralbjergene. Dette uhyre Høiland, fra hvilket Asiens mægtigste Floder i forskjellige Retninger udstrømme, omfatter i sit sydlige mest bjergige Strøg — omkring Hindukosh og Indus's Kilder — Jordklodens skjønneste, af Naturen mest velsignede Egne; mod Norden udbreder det sig paa begge Sider af Musartbjergene i vidtstrakte, af store Sandørkener hyppig gennemstaarne Gletter, der mod Norden begrændses af Altai, mod Westen sænke sig mod det kaspiske Hav og derpaa nordenom dette fortsættes i Ruslands vidtløftige Lavlande.

Fra hiint sydlige Strøg har man — og det vistnok med Grund — udledet hele Mennefteslægten's Oprindelse. At det er Middelpunktet for en mægtig Folkeætt, som derfra har spredt sig til begge Sider over en stor Deel af Asien og største Deelen af Europa, og som udgjør en næsten sammenhængende Række fra det indiske Hav til det atlantiske — det vise Sprogforholdene; og at det ligeledes i en fjærn Oldtid har været Udgangspunktet for en høiere aandelig Dannelse, der siden paa Europas Grund herlig fremblomstred, — derom giver Historien flere ikke utydelige Bink. Det er Oldtidens Iran.

Det nordligere Strøg, der synes slagt til Ophold for Nomader,

har stedse — i den fjærneste Fortid ligesom nu — været gennemstreift af vandrende Folkesærd paa meget forskjelligt Dannelsesstrin. Det er dette, som de gamle Iranier have benævnt Turan.

Fra det her bestrevne asiatiske Høiland viser Historien os alle hine mægtige Folkebevægelser at udgaa, som fra Tid til anden have givet Europa nye Beboere. — Vi have af Sprogforholdene kunnet slutte, at de derfra over hinanden frembæltende Folkemasser maa henføres til tvende store Stæder, hvilke vi efter Landene, hvorfra de udsprang, have benævnet den iraniske og den turaniske. Hiin har medbragt den egentlige Spire til al europæisk Dannelses, medens denne kun med Banskælgighed har formaaet at hæve sig fra Nomadernes Naahed¹⁾. Deres Kamp med hinanden paa Europas Grund maa vi ansee som Fortsættelser af en ældre i Asien; og denne var overhovedet en Kamp imellem Folkesærd med faste Boliger paa den ene Side og raa Nomader paa den anden, — en Kamp imellem Dannelses og Wildhed.

Men det var ikke denne store Kamp alene, som frembragte hine Folkebevægelser; det var ogsaa indvortes Krige i selve Iran og Turan, imellem hvers forskjellige Stammer. Følgen af disse Krige — der uden Tvivl have været stundom religiøse, stundom politiske — var, at iraniske Stammer udstødtes i Turan, og at turaniske trængtes deels af disse, deels af sine egne Stamforbandede til fjærnere Egn.

Høiasiens nordlige Sletter vare saaledes den første Tumsleplads, hvor iraniske og turaniske Folkesværme i mangfoldige Actninger og Forholde krydsede hinanden. Snart forenede sig paa begge Sider de enkelte Stammer til fælles Forsvar mod deres naturlige Fiende; snart splittede de sig i indbyrdes Uenighed og sluttede sig enkeltviis til Fienden, for ved hans Hjælp at overvælde sine egne Beslægtede; — snart afflebes Turaniernes Wildhed under Berørelsen med indvandede Iranier; snart forvildedes igjen disse under et langvarigt tvungent

¹⁾ Vi maa imidlertid bemærke, at ligesom endnu Høiasiens Beboere af turanisk Stæde henføres sig til tvende Hovedklasser: Tartarer i Vesten og Mongoler i Østen, af hvilke den første baade med Hensyn til Regeme og Aand staar høit over den sidste, — saaledes fandt i Oldtiden en lignende Adskillelse Sted; og vi kunne ingenlunde antage, at alle de turaniske Folkesærd, som overflyttedes til Europa, stode paa et lige lavt Dannelsesstrin.

Nomadeliv og jævnlig Forbindelse med raaere Stammer. Naar nu hertil kom Blanding ved Egteskaber og den naturlige Indvirkning af en uvant Himmeleegn og en forandret Levemaade, saa maatte efterhaanden mangfoldige Afændringer i Legemsudseende, Sprog, Sæder og Regionsbegreber fremstaa, hvilke atter frembragte ligesaa mange nye Forholde.

I denne Gjæring see vi saaledes Oprindelsen til først større, siden mindre Forgreninger af de tvende sammenslødende uligeartede Folkemasser. Her søne vi de endnu raa Spirer, hvoraf Europas Folkesæd igjennem forskellige meer og mindre ligeartede Stammer ere fremstude, — Grundstoffet for omfattende Folkelasser, der dog hver for sig i visse Særkjender og fortrinlig i Sproget vise sit Udspring fra en af de tvende store Uletter, fra Iran eller fra Turan.

Lumlepladsen for de gjærende Kræfter udvidede sig efterhaanden udenfor Høasiens egentlige Grændser. Mod Vesten aabnede der sig et Flod, som paa begge Sider af det kaspiske og sorte Hav førte til Europa. Veien i Nord for disse Have — en forstæt Strækning af vide Sletter — laa mest aaben, og blev derfor hyppigst betraadt. Det nuværende Rusland blev i det Mindre, hvad Høasien var i det Større. Her forfattedes Rivningen og Kampen imellem de forskellige Folkelasser, som derved stedse meer og meer forgrenedes og adskredes.

Imidlertid vedblev Gjæringen i Høasien. Nye mere sammenstrængte og saaledes mægtigere Folkessværme væltede sig fra Tid til anden frem over de ældre. Følgen heraf blev deels nye Folkesændringer, idet de ældre undertvungne Folkesæd blandede sig med deres Overvindere; deels Befolkningens videre Udbredelse mod Vesten og Norden, idet hine vege for Trykket fra Østen og i modsat Retning, i fjærnere Egne søgte et Tilflugtssted for deres Selvstændighed. Dette fandt de dog som oftest kun for en Tid; og naar endelig det store Hav satte en uoverstigelig Grændse for deres videre Undvigelse, blev Undertrykkelse ogsaa deres sedvanlige Lod.

Saaledes fik Europa sin Befolkning, hvis overveiende og til Slutning paa de fleste Steder herskende Deel viser sig at være af iranisk Rod. Hvad vi i Høasien kun søne dunkelt som store, ube-

stemte, om hinanden væltende Folkemasser, fremtræder paa Europa Grund i stærkere Omrids, og disse blive atter meer og meer bestemt alt eftersom Masserne stride længere mod Vesten, hvor selve Lande splittet ved Fjælde, Floder og Have, afgiver skarper naturlige Grænser for de enkelte Folkestammers og Folkefærd's Bopæle, end Rusland og Høiasiens umaadelige Sletter.

Vi have, ved at efterspore Udgangspunktet for Europas Befolkning, tillige stræbt at forklare de almindeligste Særshyn ved dens gra- vise Udbredelse. En Oversigt over denne med Hensyn til de enkelte hinanden følgende Folkelasser med deres Hovedforgreninger vil maaske lade os klarere og i bedre Sammenhæng opfatte den Folkestamm Bevægelser, der udgjør det egentlige Emne for nærværende Undersøgelse. Udbyttet af forudgaaende Efterforskninger maa tildeels tjene til Grundlag for den nu følgende Skildring, der saaledes i mang Stykker kun bliver en Gjentagelse i Korthed af hvad ovenfor vidt løftigere er udviklet.

Vi maa af hvad der er sagt om Udbredelsen af Europas Befolkning i det Hele slutte, at de Folkefærd, som vi finde fra gamle Tider henkastede i de nordligste og vestligste Strøg af vor Verdensdeel, i et endnu ældre Tidspunkt have beboet østligere og sydligere Egne, — at de, forsaavidt ikke ældre Slægter aldeles skulde være undergaaene, var vor Verdensdeels Urbeboere.

Betragte vi nu med Historien som Vejleder Forholdene i Europa, saa opdage vi i det's Udkanter tvende Folkestammer, som de fra umindelige Tider have havt hjemme: Ibererne i Sydvest og Finlapperne i Nord. Af hine finde vi nu for Tiden kun en ubetydelig Bevning tilbage, nemlig Baskerne (selv benævne de sig Gaskaldunan) i de pyrenæiske Bjergegne. Finlapperne vandre, som bekjendt, vidt adspredte omkring i det nordligste Norge, Sverige og Rusland. Om disse tvende Folkestammers Oprindelse og Indvandring veed Historien Intet at berette. Finlappernes Sprog viser imidlertid tydelig, at Folket henhører til den turaniske St, og Baskernes giver grundet Formodning om, at det Samme har været Tilfældet med Ibererne¹⁾. At de store Bevægelser i Høiasien først

¹⁾ Rasks Saml. Afh. I 7. II 369.

have bragt turaniske Folkesæd til at søge mod Westen, er ogsaa ifølge disse Bevægelses Aarsag ganske rimeligt. Begge Folkestammer have bevistelig i Oldtiden udstrakt sig videre end nu, idet nemlig, endog i en historisk Tid, Iberer have været udbredte over hele den pyrenæiske Halvø, en stor Deel af Frankrige (det gamle Aquitania, tilligemed Kystlandet langs Middelhavet), samt den nordvestlige Deel af Italien (Liguria¹); — og Finlapper have slættet om i den nordlige og indre Deel af det nuværende Finland²). Der er altsaa Grund til at antage, at disse Folkestammer, og maaskee andre og forbundne, med dem nær beslægtede, alle af turanisk Art, have været hele Europas ældste Beboere, ligesom og at de iberiske Stammer have strakt sig over de sydligere, de finlappiske Stammer over de nordligere Egne af denne Verdensdeel. Begge have uden Tvivl i deres Indvandring fulgt Veien nordenom det kaspiske Hav. Ibererne, et sterkt og tappert Folk, modtog tidlig — dog som det lader mest ved ydre Paavirkning og Blanding med senere Indvandrede — en noget høiere Dannelse. Om Finlapperne er det derimod ei bekjendt, at de nogensinde have hævet sig over Nomadelivet, ligesaa lidet som at de have udmerket sig ved krigerisk Kraft.

Den næste Folkestam, som fra Osten af har fremvæltet sig over Europa, er Kelterne af iranisk Art. De udgjorde en meget stor Folkekasse, omfattende flere efter hinanden følgende mægtige Stammer. Deres Indvandring i Europa ligger langt forud for alle historiske Efterretninger om denne Verdensdeel; allerede de ældste af disse vise og keltiske Stammer som den herskende Befolkning i Europas vestligste Egne. De have fulgt Veien nordenom det kaspiske og sorte Hav, trængt ind imellem Lapper og Iberer, stødte hine mod Norden, disse mod Syden, og saaledes efterhaanden besat hele det mellemste Europa fra Tanais af lige til det atlantiske Hav. Den vestligste, altsaa først fra Asien udgangne, Stamme af dem vare Gallerne, den østligste Kimmerierne eller Kimbrerne, hvilke endnu lige til omtrent 700 Aar før Chr. havde deres Sæde i Egnene ved det sorte Hav's nordlige Kyst. Det er utvivlsomt, at Kelterne fra Osten have medbragt

¹) Abelungs *Mithribates* II 9 12.

²) See ovenfor S. 116.

Spirer til en høiere aandelig Dannelse, hvilke imidlertid aldrig naaet nogen udmerket Grad af Udvikling. De forkuedes nemlig, imeden Folkelassen endnu i de af den befatte Lande var herskende, ved en streng Kasteinddeling og et hemmelighedsfuldt Religionsystem; og sids kvaltes de enten ganske under et fremmed Tryk, eller tabte efterhaanden sin Eiendommelighed under Indflydelse af en fremmed Dannelse, som de maatte tjene til Grundlag.

Uf langt høiere Betydning i Menneskehedens Udviklingshistorie er en anden Folkesværm af iranisk Æt, som enten samtidig med Kelterne, eller idetmindste neppe meget sildigere, udbredte sig fra Asien. Det er den saakaldte thrakiske Folkelaske. Dens Indvandring i Europa i en forhistorisk Tid foregik sandsynligviis syd om det kaspiske og sorte Hav, over Forasien. Langsomt og i mange paa hinanden følgende Smaahobe stred den langs Middelhavets Nordkyst frem imod Vesten, tildeels over ældre iberiske og keltiske Beboere. Dens tre Hovedstammer: den græske, den italiske og den illyriske eller gættiske, spredte hver for sig i flere Forgreninger, omfattede en Mangfoldighed af mindre Folkesæder. Den thrakiske Folkelaske har sikkert paa meget nær ikke kunnet maale sig i Folkestyrke med den keltiske; men den blev alligevel ved aandelig Kraft i Tiden dennes Behersker. Det var især den græske Hovedstamme, som paa Grund af flere sammenvirkende Omstændigheder efterhaanden hævede sig til et saa høit Standpunkt af aandelig Udvikling, at den maa ansees for ikke alene sine Stamforbændtes, men for alle europæiske Folkesæders Lærer. De italiske Romere vare Grækernes Lærlinger og spredte ved deres Erobringer græsk Dannelse over hele det vestlige Europa, som endnu i Beboernes Sprog (de saakaldte romanske, fra Latinen stammende) har et talende Vidne om den thrakiske Folkelaskes mægtige Indflydelse.

Ved det Tidspunkt, da Historien kaster sit første Lys over Europa, see vi en ny Folkesværm at styrte frem fra Asien: Skytterne nemlig af turanisk Æt. Fortrængte fra det indre Asien af de krigerske Massageter toge de Veien ovenom det kaspiske Hav og stødte ved Indtrædelsen i Europa paa de i Nord for det sorte Hav boende keltiske Kimmerier. Disse maatte, henved 700 Aar før Chr., efter en haardnattet Kamp vige sine Bopæle og ty mod Vesten, hvor

deels kastede sig over ældre keltiske Beboere og fortrængte eller under-
 tvang dem, — deels i en nordligere Retning, i Nordtyskland og
 en stor Deel af det skandinaviske Norden, udbredte sig over de
 søgere og raare lappiske Folkesfærds Enemerker. Men Skytherne
 indtog Kimmeriernes gamle Sæde i Nord for det sorte Hav, og
 spredte sine Stammer over det hele vidtløftige Strøg imellem Tanais
 i Øst og Donau og de karpatiske Bjerge i Syd og Vest. Kun de af
 dem, der boede Thraakerne nærmest, hævdede sig under Opholdet i
 disse Egne til at blive Agerdyrkere; Hovedstammen levede paa Nomade-
 nis paa de store indre Sletter.

I de turaniske Skythers Spor fulgte tvende iraniske Folke-
 søerme: Germanerne og Sarmaterne, hvilke allerede i det 6te
 Aarhundrede før Chr. omsluttede Skytherne mod Norden og Østen.
 De germaniske Stammer, der maa antages at være gangne forud,
 strakte sig i en lang Række, gennem det midterste Rusland og Polen,
 fra Volga indtil Weirelen, — gennem Egne, som de uden Tvivl have
 fundet gennemstrefede af lappiske Jægerstammer, hvilke efterhaanden
 ere undvegne mod Norden. Sarmaterne, de slaviske Folkesfærds
 Stamfædre, opfyldte Sletterne i Øst for Tanais og nord om det
 sorte Hav, hvilke rimeligviis efter Skythernes Indrykken i Europa
 have ligget saa godt som øde. Deres iraniske Herkomst uagtet vare
 begge Folkelasser dengang ved et langvarigt Nomadeliv nedsinkne i
 en forvildet Tilstand, under hvilken dog hos den germaniske de fra
 Østen medbragte herlige Spirer til en høiere Dannelse ingenlunde ud-
 sluktedes. De germaniske Folkesfærd savnede kun et fast Hjem for at
 høre sig til et mere ordnet Liv, medens de slaviske, maastee paa
 Grund af mindre gunstige ydre Omstændigheder, heri stedse bleve staaende
 langt tilbage.

For det første havde disse iraniske Folkesøerme Plads nok til
 at udbrede sig uden at forstyrre Skytherne. Disse vedbleve derfor
 i det hele Tidsrum fra Aar 700 til Aar 400 før Chr. at være
 Hovedfolket i Landene nordenfor det sorte Hav, medens til samme Tid
 den thraakiske Folkelasse meer og meer udbredte sig i Landene ved
 Middelhavet, og den keltiske hævdede og udviklede sit Herredømme i

det midterste, vestlige og tildeels nordlige Europa paa de ældre Ibe-
rers og Lappers Befolning.

Disse Forholde forrykkedes dog snart. Nye Ombæltninger
Høiasien dreve de turaniske Alaner mod Vesten. Idet deres talrige
og krigeriske Stater (omtrent ved Aar 400 før Chr.) paa det hel-
Strøg fra Volgas midterste Egne lige ned til det kaspiske Hav valedt
sig ind over de sarmatiske og germaniske Folkestammer, opstod
blandt disse en almindelig Bevægelse. Den østligst boende Stamm
af den germaniske Folkklasse splittedes. En Grene af den — Nord-
mændenes Stamfædre — undveg mod Norden; en anden Grene
— Roxolanerne — tyede mod Syd og sluttede sig til de sarma-
tiske Stammer. De mere vestlig boende germaniske Folketærd, som
udgjorde den tydske Stamme, søgte derimod at undgaa det truet
Stød ved at trække sig endnu længere mod Vesten.

Sarmaterne med de germaniske Roxolaner i Følge trængte
ved Trykket af Alanerne vest over Tanais ind paa Skytherne
Gnemerker. Dette bevirkede en fuldkommen Omstyrkelse af Skytherne
Herredømme. Tilbagetrængte i Vesten af de thrakiske Geter, o-
nu tillige i Østen overvældede af Sarmaterne, undvege de mod
Norden. Langs Dnieper og Dyna trak de sig imellem den tydske
Folkestamme og Alanerne til det nordlige Rusland, hvor de ud-
bredte sig over Landene i Øst for Østersøen, og bleve Stamfædre for
de der boende tschudiske Folketærd. Kun en liden Afdeling af
dem vedligeholdt sig endnu i et Par Aarhundreder som selvstændig
Folk i de gamle Hjemsteder ved den nærtliggende Sø.

Denne store Ombæltning, der maa antages at være foregaaet
det 4de Aarh. før Chr., havde de vigtigste Følger. Imedens Ala-
nerne i lang Tid forbleve paa de engang vundne Gnemerker paa Ta-
nais's Østside, spredte sig Sarmaterne eller Slaverne og de med
dem forbundne germaniske Roxolaner ikke alene over de forhen af
Skytherne befattede Egne, men endog videre mod Vesten og Nord.
Roxolanerne toge deres Sæde ved Dnieper, holdt sig her længe, før
under mere udstrakte, siden inden snevrere Grændser, og bleve Stam-
fædre for de senere egentlige Russer. I Vest og Nord for dem ud-
bredte sig de slaviske Folketærd, idet de paa den ene Side, for

trængende Kelter og Thraker, besatte de nedre Donaulande, og paa den anden Side, trængende Skytterne foran sig mod Norden, spredte sig over det vidtløftige Strøg imellem Weixel og Wolgas Kilder.

Ved Slavernes Udbredelse i disse Egne blev den mægtige tydske Folkestamme, der allerede ved Alanernes Fremtrængen og senere ved Skytternes Undvigelse var sat i Bevægelse mod Westen, trykket videre i denne Retning. I det 4de Aarh. før Chr. udbredte den sig i Nordtydskland. Den nedertydske Green (de egentlige Teutoner) i Spidsen, følgende Elbens og Weserens Løb, besatte det nordvestlige Land imellem Rhinen og Østersøen. Den gotiske Green, i førnævntes Spor, sad allerede før Aar 300 før Chr. paa Østersøens Sydlyst ved Weixels og Oders Munding. Den overtydske Green (de egentlige Sveber) endelig, der synes at have sluttet Toget, drog ad en noget sydligere Wei igjennem de øvre Weixelegne til Landene om den øvre og midterste Oder, paa hvilket sidste Sted dens Hovedsæde længe synes at have været. De keltiske Folkesærd — især af den Kimbriske Stamme —, som tilforn havde hele dette Strøg inde, maatte vige for de Nykomne og fandt først paa hiin Side af Rhinen og Nordsøen i Westen, samt paa hiin Side af de stovrige Øder, som strækte sig midt igjennem Tydskland, mod Syden, et Tilflugtssted, hvor de endnu en Stund forsvarede deres Selvstændighed.

Den tydske Folkestamme var saaledes indtrængt i Europas Middepunkt. I Osten havde den de tschudiske og slaviske Folkesærd i Nyggen, og mod Westen hindredes den af de i Gallien sterkt sammentrængte Kelter fra at overstride Rhinen. I Norden derimod udbredte dens gotiske Green sig snart over Østersøen, og besatte, efter de ældre keltiske Beboeres Fortrængelse, det sydlige Sverige og hele Danmark; og i Syden overvældede endelig (i det 1ste Aarh. før Chr.) dens overtydske Green de keltiske Folkesærd, der endnu boede paa Donaus Nordside, saaledes at denne Flod nu blev Sydgrænsen for den tydske Stammes Enemæker. Det romerske Riges Magt reiste nemlig her, ligesom ved Rhinen i Vest, en Dæmning, hvilken de tydske Folkesærd i et Par Aarhundreder ikke mægtede at gjennebrude.

Sidtil ere alle de Folkebevægelser, som vi have seet at forandre

og tytte Forholdene i Europa, umiddelbar udgangne fra Østen. Men den Folkebevægelse, som hernæst følger, og som i sine Virkninger ei er iblandt de mindst merkkelige, udgik nærmest fra Norden og foraarfagedes ved Sammenstødet imellem de tvende Hovedstammer af den germaniske Folkeklasse.

Den østligere af disse var i Volgaegnene ved Alanernes Anfald bleven splittet, og en Deel af den havde taget Veien mod Norden. Dette var den norrøne Stamme. Langs Floden Dvina, ovenom de store russiske Indsøer, i det Hele paa Nord siden af Tschuderne, kom den omtrent 300 Aar før Chr. deels over den botniske Bugt, deels nord om samme til den skandinaviske Halvøss nordligere Egne. Sviarne satte sig ved Østersøen; de egentlige Nordmand — den stærkere Green — udbredte sig i Vest for Kjælen nordenfra over Norge, som de ved Begyndelsen af vor Tidregning havde besat til dets sydligste Grændse.

Den skandinaviske Halvøss sydlige Deel var imidlertid over Østersøen tagen i Besiddelse af tydske Goter. De tvende germaniske Stammer mødtes saaledes atter her efter en lang Adskillelse og den norrøne begyndte snart at trænge ind paa den tydskes Grænser. De tydske Goter vege, da Trykket fra Norden blev dem for haardt, efterhaanden tilbage over Østersøen til deres Forbandt paa Tydslands Nordkyst og ved Beirelen. Imellem Aar 100 og 30 efter Chr. udbredte den norrøne Stamme sig ikke alene over de skandinaviske Halvøss sydlige Deel, men og over de danske Øer. De til den modsatte Side undvigende Goter sammentrængte først i det Indre af det nuværende Polen, hvorfra de trykkede og overttydske Folkefærd imod det romerske Riges Grændser; siden brøde de selv ind over disse, besatte Dacia og udbredte sig i det 4de Aarh. som det herskende Folk over Landene imellem Østersøen og Dorthes Hav, imellem Donau og Don. Den Hærelse, som herved frembragtes, strakte sig ikke alene til de overttydske, men ogsaa til de nederttydske Folkefærd; og den forøgedes ved den norrøne Stammes fortsatte Fremtrængen i Landene paa Østersøens nordvestlige Side.

Til denne almindelige Gjæring i den tydske Folkestamme kom i mod Slutningen af det 4de Aarhundrede efter Chr. et mægtigt St

449 450

fra Osten. De vilde Huner, en turanisk Folkestamme, nær beslægtet med Nutidens Mongoler, havde allerede fra Begyndelsen af vor Tidregning vist sig i Nyggen paa Alanerne i Egnene paa det kaspiske Hav's nordøstlige Side¹). De vare imidlertid i de følgende 300 Aar knap bemærkede af de europæiske Folkeskær. Men imod Slutningen af det 4de Aarh. vendte de sig mod Vesten og styrkede med uimodstaaelig Kraft over Alanerne ved Volga. Disse vege over Don og væltede sig i Flugten ind paa Goterne, som atter maatte søge sin Redning deels ved at trække sig mod Vesten, deels ved at overskride Donau og tage sin Tilflugt paa romersk Grund. I denne almindelige Tummel gjenembrøde de tydske Folkeskær ogsaa det romerske Riges Grændser ved Rhinen, og Burgunder i Syd, Franker i Norden trængte ind i Gallia.

De slaviske Bønder havde allerede benyttet Goternes Tog imod Sydost til i det 2de Aarh. efter Chr. at besætte de blottede Egne ved Weixelens Munding. Lettiske Stammers Udbredelse i Litauen og det østlige Preussen bidrog til deres videre Fremrykken mod Vesten, og Hunernes Indfald gav hertil et endnu kraftigere Stød. Fra nu af spredte de sig med hurtige Skridt langs Østersøens Østlyst over det nordøstlige Tyskland, der meer og meer forlodes af de andre tydske Beboere, hvilke drog sig mod Syd og Vesten.

Til al den foregaaende Forvirring kom endelig i Midten af det 5te Aarh. den huniske Konge Attilas merkverdige Tog, der mægtig bidrog til at omstyrte de tidligere bestaaende Forholde i det midterste, sydlige og vestlige Europa. Men Forvirringen havde nu ogsaa naaet sit høieste Punkt. Efter Attilas Død og Hunernes Tilbagestriden mod Osten begyndte i det 6te Aarhundrede Gjæringen meer og meer at sætte sig, og en ny Tinges Orden at indtræde. De tydske Folkeskær, som havde sæstet Fod paa det vestlige romerske Riges Grændser, begyndte, efter at have omstyrret den sidste svage Rest af dette Rige, at ordne sig i forskellige Stater. Ostgoterne og siden Longobarderne stiftede Riger i Italien; Frankerne og Burgunderne ligesaa i Gallien; Westgoterne i Sydgalien og Spanien; Bandalerne i Nordafrika. I selve Tyskland dannede

¹) Hunmann Unters. über d. Gesch. d. östl. Eur. Völker S. 24 f.

overtydskte Allemanner, Svever og Bairer Stater i Syden, medens i Nordvest de nedertydskte Folkfærd med Saxonerne i Spidsen sluttede sig nærmere sammen og dannede saaledes en Dæmning mod Slavernes videre Udbredelse paa denne Kant.

Disse vare imidlertid trængte frem lige til Elben, og deres Tryk fra Østen paa de her boende Saxoner, i Forening med den norrøne Stammes Fremstriden fra Norden i de tydske Vitters og Anglers Bopæle paa den jydsk Halvø, havde allerede i Tidsrummet fra Midten af det 5te til Midten af det 6te Aarhundrede bevirket den store angelsaxiske Udvandring til Britannia, ved hvilken denne Øs sydlige Deel i Stedet for den ældre keltiske fik en ny tydsk Befolkning. Men hermed satte Bevægelsen sig ogsaa i disse Egne. Eideren blev den stadige Grændse imellem den norrøne og den tydske Stamme; og mod Østen fortrængte denne sidste efterhaanden, skjønt langsomt, Slaverne fra største Deelen af deres nyerhvervede Besiddelser paa Østersøens Sydkyst.

I det vestlige Europa vare saaledes de store Folkevandringer til Ende; thi Nordmændenes Toge i Tidsrummet imellem det 8de og 11te Aarhundrede, — skjønt de foranledigede nye Staters Oprettelse (særlig saakaldte danske Riges i England og ostmanniske i Irland, Hertugdømmet Normandies i Frankrige, Kongeriget Siciliens i Italien og det russiske Riges blandt Slaverne) og heller ikke for Resten vare uden Indflydelse paa de Folkfærdes Udvikling, hvilke de rammede, — havde dog mere Charakteren af almindelige Erobringstoge end af egentlige Folkeflytninger. De kunne overhoved blot betragtes som driftige Foretagender af enkelte Krigerflokte, der mest søgte Eventyr og Bytte. I de nyoprettede Stater antog derfor ogsaa Erobrerne meget snart de Overbundnes Sprog og Seder, og smeltede inden een eller to Menneskealdere saa godt som ganske sammen med disse.

Ovenstaaende korte Oversigt over Gangen i Europas Befolkning vil lette os den sidste Deel af nærværende Undersøgelse, — Besvarelsen nemlig af det Spørgsmaal: Var Norge befolket før den norrøne Stammes Indvandring? og i saa Fald af hvilke Folkfærd?

Iydelige Vink i Historien have ladet os slutte, at nærmest tydske Jøllførd og før dem keltiske have været den norrøne Stammes fergængere som Beboere af Danmark og det sydlige Sverige; -- men hvorvidt dette ogsaa har været Tilfældet med Norge og det nordlige Sverige, derom lader Historien os i en fuldkomnen Uvisshed. Her maa vi søge Hjælp fra en anden Kant.

Det er noksom bekjendt, at der i alle de tre nordiske Nigter Tidstret anden af Jorden opgraves en Mængde Fortidslevninger, hvis Alder for en stor Deel maa antages at stige høit op over hine Landes Historie. Disse Oldsager, der fortrinlig findes i de hendsøde Slægters Grave og for det meste bestaa af Redskaber og andre Ting, der i Livet have tjent til Nytte eller Prydelse, kunne, idet de betegne de Folkets Leveemaade og Dannelsestrin, hvilke de have tilhørt, tillige ved Sammenligninger brede Lys over deres Folkeslægtskab. Vel er det først i de nyeste Tider, at man har begyndt at betragte hine Sager fra et saadant Standpunkt med fornøden Kritik, og det er høist sandsynligt, at en fortsat Sammenligning, understøttet af Naturvidenskaberne, vil oplære meget, der endnu er dunkelt; imidlertid synes det allerede opdagede at hjemle enkelte Slutninger, som for nærværende Undersøgelser er af høi Vigtighed.

De i Jorden fundne Oldtidslevninger kunne henføres til tre Hovedklasser.

I. Den første indeholder Sager fra en Tidsalder, da Bearbejdelsen af Metallerne endnu var ubekjendt i Norden, men Indbyggerne til de Redskaber fortrinlig betjente sig af Steen, som de imidlertid vidste med stor Færdighed at behandle. Smykkerne fra denne Tidsalder findes at være af Been eller Hav. Gravstederne ere Jordhøie, i hvis Indre det egentlige Gravkammer almindelig udgjør en langagtig Fiirkant; Stene opreiste ved Siden af hinanden danne Væggene og andre rettoverliggende Taget; en Steenlægning fra en af de lange Vægge til Høiens Yderkant danner paa en Maade Kammerets Indgang, saaledes at det Hele omtrent faar Udseende af et Halvkors eller romerstaf, en Omstændighed, der har givet flere Oldtidsforskere Anledning til at benævne disse Grave Halvkorsgrave. Ubrændte Menneskebeindrader, findes flere i hver Grav, findes i en liggende eller siddende Stilling

www.libtool.com.cn

langt Gravkammerets Vægge, og hos disse Beenrader findes tillige med Steensfager undertiden raat arbejdede Krutter af brændt Leer. Hvad Steensfagerne for øvrigt angaar, da maa bemærkes, at de bære Prøget af snarere at have tjent til Redskaber for et af Jagt og Fiskeri levende fredeligt Folk, end til Vaaben for krigerste. Stammer¹⁾.

II. Den anden Klasse omfatter Sager fra en Tidsalder, da Nordens Beboere kjendte Brugen af Kobberet, men ei af Jærnet. Her finder man allerede sterkt i Dine faldende Spor af betydeligt Fremskridt i Dannelsen. Det er ikke nok, at man har forstaaet at arbejde Kobberet; man har ogsaa forstaaet at hærde det ved Tilfætning af Tin og behandle dette Blandingsmetal (Bronce) for det tilføjede Niemed med en ikke ringe Grad af Kunstfærdighed og Smag. Vaabene — Sverd, Spyd, Stridsøxe og Skjold — fremtræde her som usejlbare Vidner om, at Folket har været krigsvant; og velarbejdede Redskaber samt Stykker af Høusgeraad, ligesom og skønne Smykker af Bronze og Guld (Sølv synes endnu at have været denne Tidsalder fremmed), vise os det tillige som førende et mere ordnet høusligt Liv og som pragtstænde. Gravstederne, som indeholde disse Broncefager, ere af en anden Beskaffenhed end de fra Steenalderen. Gravkammeret er i sig selv meget mindre, skjønt det ofte dannes af store Stene. Det indeholder ved Siden af Vaaben, Redskaber og Smykker ogsaa Afkeurner af Leer, hvilke vidne om Egenes Forbrænding som en i denne Tidsalder vedtagen Skik.

III. Den tredje Klasse tilhører en Tidsalder, da Jærnet var

¹⁾ Over denne Klasse af Oldfager findes nøagtige Beskrivelser og Afbildninger i Nordisk Oldskrift for Oldkyndighed I 421—439, og i Professor S. Nilssons Udkaft til Jagtens og Fiskeriets Historie paa den skandinaviske Halvø, en Indledning til hans skandinaviske Fauna, hvilkens Afhandling, forsaavidt den angaar bemeldte Oldfager, ogsaa findes oversat i Urda, et norsk antikvarisk-historisk Tidsskrift I 249—273. Professor Nilsson har især Fortjeneren af at have med stor Skarpsindighed og Brug af de forskjellige Steenredskaber gennem Sammenligning med lignende Stykker, der endnu anvendes i det daglige Liv hos vilde Folket i Amerika og paa Sydhavssøerne. Han har endnu yderligere udviklet sine Meninger om denne Gjenstand i sit fortjenstfulde Skrift Skandinaviske Nordens Urinvånere, (udkommet i tre Hefter Christiansstad 1838—39). Med Hensyn til Lydfland findes fortrinlige Oplysninger om denne Klasse af Oldfager i G. C. F. Lischs Friderico-Franciscum (Leipzig 1837).

skjend og brugtes til de almindeligste Waaben og Redstaber, medens derimod Kobberet og Bronzen kun anvendtes til Smykkesager og sjældnere Stykker af Huusgeraad. Først i denne Tidsalder fremtræder med Bestemthed Sølv et som almindelig brugeligt. Gravstederne, hvori denne Klasse af Oldsager forekommer, ere store Høie af Jord eller sammenkastede Stene, i hvilke der findes et Gravkammer af meget forskjellig Størrelse, ofte tømret af Træ. Ligene findes undertiden at have været hvalagte ubrændte, oftest at være brændte, og i saa Tilfælde Asten samlet i Kruffer af Steen eller Leer. De med den Døde medlagte Gjenstande — Waaben, Redstaber og Smykker — ere mange og meget forskjelligartede; de vidne i det Hele om en mere mangesidig Kunstfærdighed end de fra den næst foregaaende Tidsalder. Denne Klasse af Oldsager strækker sig ind i ikke alene den historiske, men ogsaa den kristelige Tid, medens de tvende andre maa ansees med Hensyn til bort Norden som forhistoriske.

Med disse tre Klasser af Oldsager opstaar naturligtvis først det Spørgsmaal: ere de Levninger efter een og samme Folkestamme paa forskjellige Trin af Dannelse? eller ere de Levninger fra flere Folkstammer, hvilke den ene efter den anden have dannet Nordens Befolkning?

De hidtil bekjendte Erfaringer synes afgjørende at tale for den sidste Mening. Der findes nemlig intet bestemt Spor til en gradvis Overgang fra den ene Dannelsestilstand til den anden. Skulde de ommeldte Klasser af Oldsager antyde en Udvikling af Dannelse hos een og samme Folkestamme, da maatte en vis Siendommelighed sees at gaa igjennem dem alle. Dette er imidlertid ikke Tilfældet. Enhver, der med Opmerksomhed betragter de indbyrdes samsvarende Stykker fra de tre Tidsaldere, vil lettelig i de mest almindelige opdage en Forskjellighed i Form, Indretning og Forziring, der ingenlunde kan ansees for udelukkende betinget af den forskjellige Materie, hvoraf de ere forfærdigede. En Kniv, en Spydspids eller en Pileod fra Steenalderen er i Formen siensynlig forskjellig fra de tilsvarende Stykker i Kobberalderen; og sammenligner man atter Sverdet, Spydodden og Kniven fra sidstnævnte Tidsalder med det Tilsvarende i Jernalderen, da vil man finde Uligheden næsten endnu meer i Dine faldende. Her-

langs Grabkammerets Bæge,
 med Steensager undertiden
 Hvad Steensagerne for
 Præget af snarere at har
 steri levende fredeligt

II. Den anden
 Nordens Beboere
 Her finder man
 Fremstridt i
 arbejde Robb
 af Tin og
 Diemed

til saa høi Grad af Sandsynlighed, som man
 erie synes at kunne vente, godtgjort, at
 lappiske Folkefærd (efter hans Benævnelse
 oppborættede Stamme eller Polarstammen); Kobber- eller Bronce-
 sagerne derimod keltiske. Hans Grunde for denne Paasta
 deels hentede fra selve Oldsagernes Bestaffenhed, deels fra Grav
 nes Indretning, i hvilke de findes, deels endelig, og det fortrinlig, fra
 den paafaldende Lighed, som Hovedstallerne fra begge disse Tider
 have med Hovedstallerne af endnu tilnærende Folkefærd af den
 lappiske og keltiske Klasse¹).

De tydske Oldgranskere have vistnok i Almindelighed en anden
 Mening med Hensyn til de her omhandlede tre Klasser af Oldsager,
 hvilke ogsaa findes i deres Fædreland, især i Nordtyskland. De
 antage dem vel for Levninger efter tre paa hinanden følgende Folke-
 klasser; men idet de lade den første Klasse (Steensagerne, der egentlig

¹) Alt dette findes udsærlig og nøiagtig udviklet i S. Nilsons ovennævnte
 Skandinaviske Nordens Urinvånare. De Sammenligninger imellem
 ældre og yngre Hovedstaller, som han med Hensyn til den første Klasse har
 anstillet, ere saa mange og i Resultaterne saa bestemte, at de formæntlig selv
 Urbeboernes lappiske Herkomst udenfor al Tvivl, endogsaa i Mangel af an-
 dre Beviser. Hvad den anden Klasse angaar, da kunde maaffæ siges af de
 Sammenligninger imellem Hovedstallerne endnu ere for saa til deraf at udbrage
 bestemte Slutninger; men her ere blot Sammenligninger ikke heller at anse
 for andet end en hyderligere Bekræftelse paa hvad man af andre Grunde, som
 nedenfor nærmere skulle berøres, i denne Sag med Sikkerhed kan slutte.

i Beg
 radvis Dv
 Nordens
 ved
 S

Bestemte
 og fra denne sidste for
 en anden tidligere have Debet bort

er
 Bestemte
 og fra denne sidste for

en anden tidligere have Debet bort

til saa høi Grad af Sandsynlighed, som man

erie synes at kunne vente, godtgjort, at

lappiske Folkefærd (efter hans Benævnelse

opperborættede Stamme eller Polarstammen); Kobber- eller Bronce-

sagerne derimod keltiske. Hans Grunde for denne Paasta

deels hentede fra selve Oldsagernes Bestaffenhed, deels fra Grav

nes Indretning, i hvilke de findes, deels endelig, og det fortrinlig, fra

den paafaldende Lighed, som Hovedstallerne fra begge disse Tider

have med Hovedstallerne af endnu tilnærende Folkefærd af den

lappiske og keltiske Klasse¹).

De tydske Oldgranskere have vistnok i Almindelighed en anden

Mening med Hensyn til de her omhandlede tre Klasser af Oldsager,

hvilke ogsaa findes i deres Fædreland, især i Nordtyskland. De

antage dem vel for Levninger efter tre paa hinanden følgende Folke-

klasser; men idet de lade den første Klasse (Steensagerne, der egentlig

¹) Alt dette findes udsærlig og nøiagtig udviklet i S. Nilsons ovennævnte

Skandinaviske Nordens Urinvånare. De Sammenligninger imellem

ældre og yngre Hovedstaller, som han med Hensyn til den første Klasse har

anstillet, ere saa mange og i Resultaterne saa bestemte, at de formæntlig selv

Urbeboernes lappiske Herkomst udenfor al Tvivl, endogsaa i Mangel af an-

dre Beviser. Hvad den anden Klasse angaar, da kunde maaffæ siges af de

Sammenligninger imellem Hovedstallerne endnu ere for saa til deraf at udbrage

bestemte Slutninger; men her ere blot Sammenligninger ikke heller at anse

for andet end en hyderligere Bekræftelse paa hvad man af andre Grunde, som

nedenfor nærmere skulle berøres, i denne Sag med Sikkerhed kan slutte.

til kommer den allerede antydede Forskjel i Begravelsesmaaden Gravstedernes Indretning, hvori heller ikke nogen gradviis Overgaa synes at finde Sted. Endelig har en af vort Nordens berømte Naturkyndige, den svenske Professor S. Nilsson, ved nøiagtig at undersøge Menneskehovedskaller fra de tvende første Tidsaldere, fundt disse saa væsentlig forskjelligt baade indbyrdes og fra Hovedskaller af den Folkeklasse, som nu danner det skandinaviske Nordens herskende Befolkning, og hvilken det tredie Slags Oldsager beviseligen tilhører at han ikke har taget i Betænkning paa det Bestemteste at erklære dem for Levninger af tvende indbyrdes og fra denne sidste forskjellig Folkeklasser, hvilke den ene efter den anden tidligere have beboet vor Norden.

Nilsson har videre, til saa høi Grad af Sandsynlighed, som man i en saadan Materie synes at kunne vente, godtgjort, at Steenoldsa gerne tilhøre lappiske Folkefærd (efter hans Benævnelsesmaade den hyperboræiske Stamme eller Polarstammen); Kobber- eller Bronzeoldsagerne derimod keltiske. Hans Grunde for denne Paaastand er deels hentede fra selve Oldsagernes Bestaafenhed, deels fra Gravstedernes Indretning, i hvilke de findes, deels endelig, og det fortrinlig, fra den paafaldende Lighed, som Hovedskallerne fra begge disse Tidsalder have med Hovedskallerne af endnu tilhørende Folkefærd af den lappiske og keltiske Klasse¹⁾.

De tydste Oldgranskere have vistnok i Almindelighed en anden Mening med Hensyn til de her omhandlede tre Klasser af Oldsager hvilke ogsaa findes i deres Fædreland, især i Nordtydskland. I antage dem vel for Levninger efter tre paa hinanden følgende Folkeklasser; men idet de lade den første Klasse (Steenfagerne, der egentlig

¹⁾ Alt dette findes ubestemt og nøiagtig ubestemt i S. Nilssons ovennævnte Skrift Skandinaviske Nordens Urinvånere. De Sammenligninger imellem ældre og yngre Hovedskaller, som han med Hensyn til den første Klasse har anstillet, ere saa mange og i Resultaterne saa bestemte, at de formeentlig sæt Urbeboernes lappiske Herkomst udenfor al Tvivl, endog saa i Mangel af andre Beviser. Hvad den anden Klasse angaar, da kunde maaskee siges, at høi Sammenligninger imellem Hovedskallerne endnu ere for saa til beraf at udbringe bestemte Slutninger; men her ere blot Sammenligninger ikke heller at anføre andet end en hyerligere Bekræftelse paa hvad man af andre Grunde, se nedenfor nærmere skulle berøres, i denne Sag med Sikkerhed kan slutte.

have hjemme i de af Tydsterne saakaldte Hünengraber, hvilke fuldkommen svare til Nordens saakaldte Halvkorsgrave) tilhøre en Urbefolkning af uvis Herkomst, henseere de den anden Klasse (Kobber- og Broncesagerne) til de germaniske Beboere, og endelig den tredie (Jærnsagerne) til den slaviske Befolkning, hvilken, som ovenfor er viist, var den herskende i det nordlige, især nordøstlige Tydskland fra det 5te til det 12te Aarhundrede efter Kristus¹⁾.

Imod denne Mening tale imidlertid, foruden det allerede anførte, flere saare vigtige Grunde. Hvad nemlig den anden Klasse angaar, findes i Historien intet Spor til, at de germaniske Folkelærd, som Tydsklands Befolkning, have brugt Kobberet til Vaaben og Redskaber; Tacitus's Udsagn maa endog saa overbevise os om, at, idetmindste til hans Tid, Jærnet har været det almindelig brugelige haardere Metal blandt Tydsterne²⁾. Derimod omtale flere gamle Historieforfattere udtrykkelig, at Kelterne lige til henimod Begyndelsen af vor Tidregning brugte Sverd, Hjelme, Spyd og flere Vaaben af

¹⁾ Denne Mening er udfølet af Lisch i hans ovenomtalte Werk *Friderico-Franciscicum*, der indeholder en med gode Afbildninger ledsaget Beskrivelse over den vigtige Oldsamling i Ludwigslust i det Mecklenburg-Schwerinske.

²⁾ Jeg er saa langt fra med Lisch (*Friderico-Franciscicum* p. 36—40) at kunne anfæ Tacitus's Udtryk som noget Vidnesbyrd for de gamle Tydsters Brug af Kobberet til Vaaben, at jeg meget mere netop deri finder et afgjørende Bevis for, at Jærnet har været deres Metal. Vi ville betragte Tacitus's egne Ord. Efter at han har omtalt Sjældenheden af ædle Metaller blandt Germanerne og den Uden Britis, som største Delen af Folket satte herpaa, siger han (*Germ. 6*): *Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Rari gladii aut majoribus lanceis utuntur. Hastas vel ipsorum vocabulo framasas gerunt, angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent.* At Forfatteren her beviser sin Paaastand „at Germanerne ei havde Overflod paa Jærn“ af den sparsomme Anvendelse, de gjorde deraf til deres Vaaben, forekommer mig at være saubendbart. De brugte sjælden, siger han, Sverd eller store Spyd (naturligvis i hans Tanke, fordi der til disse Slags Vaaben udfordredes meget Jærn); derimod brugte de mindre Spyd med en smal og kort Jærnsod. I denne Sammenhæng at forklare Udtrykket *ferrum*, som bruges om Døden paa *framae*, ved en Dø af Kobber eller Bronze (hvilket Lisch gjør), eller i det Hele at slutte fra Germanernes Sparsomhed i Anvendelsen af Jærnet til deres hyppigere Brug af Kobberet, — forekommer mig i høieste Grad tvunget, for ikke at sige urimeligt, saa meget mere som Tacitus hærken paa dette Sted, eller, saavidt jeg har kunnet opdage, nogensteds i hele sit Skrift om *Germania* nævner et Ord om Brugen af Kobber eller Bronze hos de gamle Tydtere.

Kobber¹⁾). Desuden er det en bekendt Sag, at Vaaben af Bronce, fuldkommen lignende dem, som man finder i Nordtysklands og det skandinaviske Nordens Gravsteder, ogsaa opgraves, og det hyppig, i Norditalien og Sydfrankrige — altsaa i Lande, hvor man veed, at den germaniske Folkeklasse ikke har været førend i en Tidssalder, da Broncen overalt i Europa til saadant Brug, som det her omhandlede, var veget for Jærnet; men hvor man tillige veed, at den teltiske Folkeklasse fra urgamle Tider har været bosat²⁾). — Man har saaledes al mulig Grund til at ansee denne Klasse af Oldsager for ugermanisk, for ei at tilhøre Tydskerne, men derimod deres Forjængere Kelterne.

Hvad den tredie Klasse angaar, da vil endog kun et løseligt Blik paa de i Nordtysklands Gravhøie saa hyppig forefundne saakaldte slaviske eller vendiske Oldsager lettelig overbevise os om, at disse paa det nøiagtigste ligne de Oldsager fra Jærnaldere, som i stor Mængde opgraves over hele det skandinaviske Norden. Til de Sværd, Spyddodder, Gravurner o. s. v., der ere tagne af nordtyske Gravhøie, og hidtil ere holdne for vendiske, kan man opvise Sidestykker i Mængde af den mest paafaldende Lighed fra alle Egne af Norge lige nord til Finmarken, — Sidestykker, hvoraf flere maa antages at være fra en Tidssalder ganske nær den kristelige³⁾). Men en almindelig slavisk Befolkning i Norge, og det til en saadan Tid, vil vist Ingen antage, der har den ringeste Kundskab til de nordiske Aigers Historie og til deres Beboeres Sprog baade i Fortid og Nutid. Med Hensyn til de saakaldte vendiske Gravsteder og Oldsager i Nordtyskland finder altsaa aabenbare en Wildfarelse Sted blandt de tydske Oldtyndige. Ligesom den her omhandlede Klasse af Oldtidslevninger i vort Norden maa antages for overhoved at tilhøre den germaniske Folkeklassens norrøne Stamme, saaledes maa den i Tydskland

1) Diodorus Siculus V 30, jfrt. med de Beskrivelser over de gamle Gallers Rustning efter Polybius og Strabo, som leveres i Mannerts Geogr. d. Gr. u. Römer II 1 49 f. og i Ukerts Geogr. d. Gr. u. Römer II 2 215—217.

2) Nilssons Skandinaviske Nordens Urinvånare S. 6.

3) Man sammenligne Lischs Beskrivelse af de saakaldte vendiske Oldsager i hans Friderico-Francisceum p. 81—100, og de derhen hørende Afbildninger, med hvad der i den norske Oldsamling i Christiania findes af norske Oldsager, og man vil meget snart opdage Ligheden.

tilregnes samme Folkeklassens tydske Stamme; — noget, som desuden bestyrkes derved, at i en egte tydsk Grav fra hedenst Tid, nemlig i den frantske Konge Ghilderiks i Tournai (fra Slutningen af det Ste Karh. efter Chr.), lignende Jærnsager ere fundne¹). Hvorvidt der imellem begge disse germaniske Hovedstammers hedenstke Oldtidslevninger skulde findes visse bestemte Skjelnerker, maa overlades en fortsat nsiagtig Granstning og Sammenligning at afgjøre. Umuligt er det vist ikke, stjønt den store Lighed, som i saa mange andre Henseender finder Sted imellem begge Stammer, lader formode, at Grændselinien i denne Henseende neppe kan være synderlig skarp.

Men er man nu først kommen paa det Nene med, hvilke Folkeklasser hine forskellige Arter af jordfundne Oldtidslevninger tilhøre, saa har man tillige i dem ikke alene ubedragelige Vidner om, paa hvilket Strøg disse Folkeklasser i Fortiden have særdets, men ogsaa — naar man tager Hensyn til, hvorvidt de forskellige Oldsager paa ethvert Sted forefindes mere eller mindre hyppig — en Maalestok, hvorefter man kan bedømme, om hiin eller denne Egn har været tæt eller tyndt befolket af hver især.

I Henseende til den ældste Klasse af Oldsager, nemlig Steensagerne, lære de hidtil gjorte Erfaringer, at de forefindes i hele det skandinaviske Norden — de allernordligste Egne maastee undtagne — ligesom udenfor samme i Nordtydskland, Nordfrankrige og paa de britiske Øer. Det sydlige Sverige (Götaland) og Danmark udgjøre imidlertid, saavidt hidtil bekjendt, det Strøg af vort Noeden, hvor Steensagerne forekomme i størst Mængde, og hvor man hyppigst finder de ovenberørte saakaldte Halvkorsgrave, der ere Steensalderen egne. I Norge og Nord sverige (Svealand) findes vistnok ogsaa Steensagerne, og det, hvad Norge angaar, fast i alle Landskaber lige nord til Finmarken²); — men de findes her saare adspredte, aldrig i større Samlinger paa eet Sted og overhoved sammenligningsvis i meget ringe Mængde. Man har heller ikke i sidstnævnte Lande, raibdt vides, endnu stødt paa nogen ordentlig Halvkorsgrav. — Disse

) See Montfaucon Monuments de la monarchie Française I 5—17 med tilhørende Afbildninger.

) Urba, et norsk antikvarisk-historisk Tidsskrift I 262 Not. 34.

Omstændigheder give Anledning til at slutte, at den Folkeklasse, hvem hine Oldsager tilhøre, nemlig den lappiske, imedens den var paa det Dannelsesstrin, som Oldsagerne antyde, har, hvad det skandinaviske Norden angaar, havt sit Hovedsæde i Østersølandene, hvorimod den enten dengang kun i meget ringe Antal har holdet til i nordligere Egne, eller, hvad der maaskee er rimeligere, først har spredt sig hid efter at være oprykket og uddreven fra sine ældre Boliger; — i hvilket sidste Tilfælde det uden Tvivl blot har været svage Levninger af den, der have undgaaet en fuldkommen Udryddelse ved at drage sig mod Norden.

Med Kobber- eller Broncesagerne forholder det sig omtrent paa samme Maade. De have ligeledes i vort Norden deres egentlige Hjem i det sydligere Dele, i Danmark og Götaland, medens de i de nordligere Egne maa regnes blandt Sjældenheder og det endog i høiere Grad end Steensagerne. De ere fundne enkeltviis i forskellige baade nordlige og sydlige Egne af Norge, baade ved Kysten og inde i Landet; men ikkun paa den sydbestlige Kyst har man — saavidt hidtil bekjendt — stødt paa et Par Gravsteder fra Kobberalderen, og selv disse, efter de deri forefundne Sager at dømme, fra Kobberalderens sidste Periode¹⁾. Man har saaledes ogsaa om den Folkeklasse, som Kobbersagerne tilhøre, nemlig den keltiske, Grund til at slutte, at hvis den nogensinde har havt hjemme i Norge og Svealand, da har det været yderst svage Forgreninger af den, som har strakt sig hid; — men de Levninger efter den, hvilke i disse Lande hidtil ere fundne, ere vistnok ikke flere, end at de meget godt kunne skrives fra enkelte Handelsbesøg, Vikingetog, Skibbrud eller lignende Tilfælde.

Betragtningen af vore Oldtidslevninger maa saaledes ikke alene bestyrke hvad vi ovenfor, veiledede af Historien og Sprogene, have fundet os berettigede til at slutte om Gangen i Europas Befolkning i det Hele; — den lader os endog følge denne med Hensyn paa det skandinaviske Norden mere i det Enkelte.

Medens den lappiske Urbefolkning var eneraadende i Nordeuropa, maa vi antage dens Hovedsæde at have været i Landene om Øster-

¹⁾ Nord. Tidsskr. f. Oldt. I 415 ff.

sjæn. Hvorvidt den tillige strakte sig i betydelig Mængde over Nordfrankrige og de britiske Øer, vil muligen nærmere Undersøgelse af disse Landes Oldsager i Fremtiden oplyse. Paa den skandinaviske Halvø naaede den rimeligviis den Gang ikke videre end over de sydligere lavere Egne (Götaland), medens derimod de nordligere (Norge og Svealand) endnu vare fuldkommen ubeboede. Overhoved maa vistnok disse Urbeboeres Antal i Forhold til de vide Strækninger, som af dem vare besatte, og til sammes nuværende Befolkning, antages for at have været saare ringe; og paa hvilket lavt Dannelsesstrin de have staaet, sees tilfulde af de dem tilhørende Oldtidslevninger.

Kelterne have upaatvivlelig allerede i deres ældre Hjemsteder i Asien hævet sig til en langt høiere Dannelse. Alle de Oldsager af Kobber eller Bronze, som man hidtil i Europa har opdaget, og som man har Anledning at tilskrive Kelterne, vidne allerede om en Kunstferdighed, der ei har kunnet opnaaes uden gennem mange forudgaaende Trin af Udvikling, gennem en heel Række af Erfaringer og Svælse. Man maa altsaa slutte, at Kjendskaben til Kobberet og Kunsten at forarbejde det til Vaaben og Redskaber hos dem er ældre end deres Indvandring i Europa, — følgelig ogsaa, at de allerede i deres ældre Hjemsteder have været vant til et krigersk Liv. Begavede derhos med en stærk Begemsbygning, maatte de under deres Udbredelse fra Osten let overvælde de baade med Hensyn til Land og Legeme langt svagere lappiske Urbeboere, hvilke, ukrigerske af Charakter og ubekjendte med Brugen af Metaller, ovenikjøbet vare tyndt spredte over et vidtløftigt Strøg og altsaa vanskelig kunde forene deres Kræfter til Forsvar. Det lave Dannelsesstrin, paa hvilket Urbeboerne have staaet, lader os formode, at de aldeles ikke, eller idetmindste høist ufuldkomment have forstaaet Skibsfarten. Hvor Hæbet hindrede deres Undersøgelse, blev saaledes efter al Sandsynlighed en fuldkommen Udryddelse meget snart deres Lod; — og saavidt Kelterne i deres Fremtrængen naaede hen, er uden Tvivl den ældre lappiske Befolkning bleven optrykket med Nøde.

Det er ovenfor bemærket, at den keltiske Indvandring med Hensyn til Europa i det Hele deler sig i tvende Afdelinger, nemlig en ældre gallisk og en yngre kimbrisk. Hovedstrømmen af den gal-

www.libtool.com.cn

liste Indvandring maa antages omtrent at have fulgt Donaufoden opad og saaledes at være gaaet fra Ost mod Vest igjennem det midterste Europa, udstyvende Grene baade mod Syden og Norden. Hvo-vidt disse have strakt sig i den sidste Retning — om ogsaa til det skandinaviske Norden — lader sig vanskelig bestemt afgjøre; usandsynligt er det dog ikke, at Galler, om end maastee i ringe Mængde, ogsaa her have været Forløbere for Kimbrerne, hvilke, som ovenfor er viist, maa anses for at have dannet Hovedbestanddelen af det Nordens ligesom og Nordtysklands keltiske Befolkning. Den kimbriske Folkestrøm synes i sin Bevægelse mod Westen at have fulgt en nordligere Retning end den galliske. Betragter man derhos Udgangspunktet, nemlig Egnene i Nord eller Nordvest for det sorte Hav, bliver det rimeligt, at den er gaaen til Østersøens Sydkyst og langs denne skredet frem først mod Vest, og siden, hvor Anledning gaves, imod Nord, — at den altsaa over det nuværende Danmark har udbredt sig til det sydlige Sverige. Paa den jydsk Halvø og de danske Øer har Landenes Beliggenhed været mindre gunstig for Urboerne til i en Hast at undvige Anfaldet af de sterkere Indvandrende. Man kan umulig tiltro dem saa stor Kyndighed i Søfarten, at de skulde have vovet sig over Nordsøen til Norge eller England. Den lappiske Urbefolkning i Danmark er saaledes uden Tvivl bleven aldeles udryddet af Kelterne, uden forsaaridt mindre Høbe af dem have kunnet undfly til sine Stamsforbandte i det sydlige Sverige. Men ogsaa herhen have Kelterne fulgt dem i Hælene og fortsat Udrøddeskampen imod dem. Her gaves imidlertid lettere Anledning for de Angrebne til at undvige; og nu først er det rimeligt, at de Lapper, som vare undgangne Kelternes Sværd, have tyet til den skandinaviske Halvø's nordligere Skov- og Fjeldegne, og spredt sig — dog vistnok ikke i betydelig Mængde — over det nuværende Norge og Svealand.

Uf en saadan Tingenes Gang kan man uden Vanskelighed forklare sig paa den ene Side, hvorledes Medstaber af Flint, en Steenart, som Norge selv ikke frembringer, kunne findes i dette Land; — de er nemlig bragte did ved lappiske Flygtninger fra sydligere Egne; — og paa den anden Side, hvorfor Oldtidslevningerne efter den lappiske Urbefolkning i den skandinaviske Halvø's nordlige Dele (i Nord

for Götaland) ere saa faa, findes saa adspredte, og overhoved ikke staa i Berøring med saadanne faste Mindesmerker af Bygningskunst, som Götaland, Danmark og Nordtyskland frembyde i Halvkorsgravene; — thi paa de førstnævnte Steder finde vi kun Levninger efter en allerede oprykket og fra hinanden sprængt undvigende Folkestamme, medens vi paa sidstnævnte see Spor af denne Folkestamme i dens fulde Kraft og hele Eiendommelighed.

Kelternes Hovedsæde i vort Norden har været i de samme Egne, som før dem Lappernes; men neppe have de første — fra deres afsladte Oldtidsminder at dømme — hverken i Tidstrummet af deres komstrende Herredømme eller under deres Fortrængelse strakt sig længer imod Nord end Götalands Grændser. Ogsaa denne Omstændighed kunne vi let forklare os ved at betragte Retningen af den tydske Indvandring.

Ved den tydske Folkestammes Bevægelse fra Osten maa man, som ovenfor viist, antage, at den nedertydske Green af samme er gangen i Spidsen, og at den saaledes ved den endelige Bosættelse har faaet sit Sæde længst imod Vest eller Nordvest. Den gotiske Green har fulgt efter i en noget nordligere Retning, besat Kysten ved Beizels og Oders Udløb og derfra over Østersøen udbredt sig til det skandinaviske Norden. At dette har været Gangen i Gøtternes Udbredelse, maa vi slutte deraf, at den jydsk Halvøss sydligere Egne ligesom det Tilsvarende af Tydskland netop var de nedertydske Folkesæds Hovedsæde, — hvorfor vi ei med Næmnelighed kunne antage nogen gotisk Indvandring ad denne Vej. Men forholder dette sig saaledes, da bliver uden Tvivl Götaland og Skaane de Dele af vort Norden, som Gøterne først over Østersøen have besat, og den Götland deres allerførste Standpunkt i dette nye Hjem, fra hvilket de siden efterhaanden have udbredt sig over de danske Øer og den jydsk Halvøss nordlige Deel, overalt fortrængende Kelterne. Det Stød, der fordrev disse fra det skandinaviske Norden, udgik altsaa fra Osten, og deres Undvigelse maatte, deels som Følge heraf, deels paa Grund af Landenes Beliggenhed og andre Omstændigheder, snarest tage en vestlig Retning. Er nemlig den ovenfor yttrede Formening rigtig, at Kelterne over Jylland og de

www.libtool.com.cn
 danske Øer have udbredt sig til den skandinaviske Halvøes sydlige Egne, saa bliver det ogsaa sandsynligt, at de her i deres senest vundne Besiddelser mindst have befæstet deres Herredømme og mindst været i Stand til at modstaa den kraftfulde tyske Folkestamme i dens Fremstriden. Men den letteste Veie for Kelterne til at undvige var her den over Sundet til deres Stamforbandte i det nuværende Danmark; og først senere, da de ogsaa i disse Egne bleve trykkede ikke alene fra Østen af Goterne, men ogsaa fra Syden af nedertyske Folkeskæder, maatte de over Havet søge et fjærnere Tilflugtssted. Med den Dannelselse, som Oldtidsminderne vise os Kelterne at have besiddet under deres Ophold i vort Norden, maa vi antage, at Søfarten her dem ikke længer har været i sin første Barndom. De keltiske Beboere af Danmark have haft Forbindelser med Kelterne paa de britiske Øer, og til disse have de, fortrængte fra deres Bopæle paa Nordsøens vestlige Side, efterhaanden søgt hen. Norges nøgne og bjergfulde Kyst maatte for dem kun have lidet Indbydende, saa længe som det frugtbare Britannia aabnede dem et Tilflugtssted.

Det er af Pytheas's Efterretninger klart, at Kelterne i Britannien i det 4de Aarh. før Chr. have kjendt Norge under Navnet Thule (d. e. Nørlets Land) som beboet, og at de have besøgt det. Enkelte keltiske Gravsteder paa den norske Kyst kan man altsaa let forklare sig uden at antage nogen keltisk Befolkning af Landet. Vidt adspredte Hobe af vilde Finlapper paa det laveste Dannelsesstadium, levende af Jagt og Fiskeri, have uden Tvivl endnu den Gang udgjort de eneste egentlige Beboere, og Kelterne have kun besøgt Kysterne for at tilhandle sig Skindvarer.

Det staar nu kun tilbage at bestemme det indbyrdes Forhold imellem de tvende Hovedstammer af den germaniske Folkelasse med Hensyn til Norge. Den store Lighed, der i aandelig saavel som i legemlig Henseende stedse har fundet Sted imellem disse, og som naturligvis maa antages at have været større, jo længere man kommer tilbage i Tiden og jo meer man nærmer sig begges fælles Udspring, forbyder os her — hvilket allerede ovenfor er yttret — at søge i jordsfundne Oldtidsminder Besvarelsen af Spørgsmaalet, om den tyske Stamme

1) See ovenfor S. 156.

www.libtool.com.cn
 igesom i Danmark og Gøtaland saaledes ogsaa i Norge og Svealand har dannet Befolkningen nærmest før den norrøne Stammes Jædvandring. Besvarelsen ligger imidlertid tildeels i hvad tidligere er udviklet.

Er der nemlig Grund til at antage, at den store Bevægelse, der bragte den germaniske Folkeklaſſe i det Hele fra det indre og østlige Rusland til nordligere og vestligere Egne, har taget sin Begyndelse ved Aar 400 før Chr.¹⁾, og er det viist, at ved Slutningen af det 4de Aarhundrede før Chr. keltiske Kimbrer endnu havde det nærende Danmark inde, og at de tydske Goter først efter denne Tid have sat sig fast paa Østersøens Nordside²⁾, betænker man derhos, at Goternes Udbredelse før det første har taget sin fortrinlige Retning mod Westen, og at Menneſkealdere maa være hencundne, før de have kunnet ganske fortrænge et stridbart Folk, som Kimbrerne, fra de danske Der og Jylland; — saa bliver der viistnok kun liden Sandsynlighed for, at de til samme Tid, som deres Hovedkraft virkede i disse Egne, tillige skulde have udbredt sig i nogen betydelig Styrke mod Norden. Men allerede før Christi Fødsel maa vi, efter hvad ovenfor er viist, antage, at den norrøne Stamme har strakt sig over hele Norge lige til dette Lands sydligste Grændse³⁾. Ved Østøsten og den Række af store Bænder og tætte Støve, der i Øst for denne Egv endnu over eet Aartusinde senere end den Tid, hvorom her er Tale, dannede en næsten uigjennemtrængelig Skillevæg imellem Gøtaland og de nordfor beliggende Egne, ophøre alle Minder om det gotiske Navn. Der er altsaa al Grund til at antage, at vi her have den egentlige Grændse for den tydske Stammes Udbredelse mod Norden, — en Grændse, som i det Høieste enkelte Smaahobe af den have overſtredet for at nedsætte sig langs den nærmeste Kyst af Nordøen, hvor de imidlertid i saa Tilfælde snart igjen ere blevne fortrængte af den sig udbredende norrøne Befolkning.

Betragte vi nu endelig under Get, hvad der her med Hensyn til Fjnlapper, Kelter og tydske Goter som vort Nordens Beboere

¹⁾ See ovenfor S. 203.

²⁾ See ovenfor S. 173.

³⁾ See ovenfor S. 220.

www.libtool.com.cn

**Nordmændenes Religionsforfatning i
Hedendommen.**

www.libtool.com.cn

... og de ...
... og de ...
... og de ...
... og de ...
... og de ...

... i ...
... (Christiana 1847. 8.)

... og de ...
... og de ...
... og de ...

... og de ...
... og de ...
... og de ...

... og de ...
... og de ...
... og de ...

... og de ...
... og de ...
... og de ...

... og de ...
... og de ...
... og de ...

... og de ...
... og de ...
... og de ...

gamle Gude- og Heltefagn. allerede besidder en udførlig Fremstilling af Nordmændenes Hedendoms Myther, der kan tjene dem til Vejledning som ønske at kjende disse i deres Enkeltbed og ikke have Leilighed til opsoge dem i selve de gamle Kildekrifter, til hvilke jeg blot har henv. Udtvningen af Troeslærens Myther er naturligviis lempet af disse Fremstilling og derfor ligeledes kortfattet. I Skildringen derim af Religionsforfatningen, saadan som denne fremtraadte Nordmændenes offentlige og private Folkeliv, har jeg troet burde være udførligere, deels fordi en klar og grundig Opfatning her synes mig at være af fortrinlig Bigtighed for Enhver, der vil lære Nordmændenes Folkecharakter i Hedendommen ret at kjende, deels ogsaa fordi denne Gjenstand hidtil er bleven mindre udførlig og omhyggelig behandlet.

Maatte nærværende Skrift med dets vistnok mange Ufuldkomheder nyde det Held at vinde mine Landsmænds Bifald, vilde dette være den største Opmuntring for mig under mine Bestræbelser for ved lignende Arbejder at oplære andre Dele af det norske Folks Fortids Liv.

Indledning.

Nordmændene vare før deres Obergang til Christendommen og saa langt tilbage i Tiden, som Historien formaar at følge dem, Tilhængere af en Religion, som almindelig benævnes Asetroen efter Aserne¹), de Guder, om hvilke den lærte. Denne Aserreligion maa i sin eieendommelige Skikkelse antages at være fremspiret med den germaniske Folketklasse, og i sine Grundbestanddele at være nedartet og udbredt gjennem denne Folketklasses tvende Stammer — den norrøne og den tydske —, saaledes at dens Hovedlærdomme vare fælles for begge, Kjønt den i sin videre Udvikling udentvivl hos hver enkelt af dem har fulgt en særegen Retning.

Til at oplære Asetroen i dens tydske Form ere Hjelpekilderne, om end ikke ganske ringe, dog vanskelige at benytte, da de ere vidt adspredte og deels maa søges i høist forvanskede Folkesagn, deels i Striftr fra Middelalderen, hvor de leilighedsviis findes indstude, og hvor man ofte mindst skulde vente at træffe dem²). I sin norrøne Form

¹ Jeg veed vel, at efter de almindelige Bogstavovergange fra vort ældre til vort nyere Sprog Navnet åss Filt. æsir burde gaa over til Aas Filt. Aaser eller Afer; men da Formen As og Afer nu engang har vundet Gærd i Brug en ikke alene overalt i Norden, men ogsaa udenfor, saa har jeg fundet det betænkeligt at forlade den. Hvad Benævnelsen Asetro angaar, da er den ikke ret gammel. Nordmændene selv benævnte i de første Aarhundreder efter Christendommens Antagelse deres Hedendoms Tro almindelig den gamle Tro, den gamle Skik (sorn trúa, sorn sidr) i Modsetning til Christendommen, som de kaldte den nye Tro.

² Jacob Grimms Flib og Starpsindighed har i hans ypperlige Verk Deutsche Mythologie spredt et nyt Lys over denne Gjenstand.

derimod er Asetroen langt bedre bekendt. Man har nemlig her til si Beileddning ikke alene flere religiøse Kvad, digtede medens Asetroen endnu blomstred, men endog et heelt Troessystem, rigtignok optegnet den kristelige Tidsalder, men dog, efter alle Kjendetegn, uden at d kristelige Begreber have hant nogen synderlig Indflydelse paa, eller væsentlig forvansket Fremstillingen.

Kvadene findes i den Samling, som almindelig benævnes da ældre Edda eller Sæmunds Edda, hvilket sidste Navn den b erholdt, fordi man har antaget Islændingen Sæmund den frode d. lærde (f. 1056 † 1133) for Samleren. Troessystemet findes i d yngre Edda, ogsaa kaldet Snorres Edda efter den formodede Fo fatter eller Samler, den berømte Sagamand Snorre Sturlassøn (f. 117 † 1241).

Paa disse Kildekrifter er efterfølgende kortsatte Fremstilling a Asetroens religiøse Lærdomme støttet. Men til en Skildring a Nordmændenes Religionsforfatning i Hedendommen hører naturligt ikke blot en Fremstilling af den herskende Troes Dogmer; den maa ogsaa omfatte en Udtydning af disse, forsaavidt en saadan med nogenlunde Sikkerhed kan gives, og endelig et Billede af Religionen, saadan som den fremtraadte i Livet: i Gudsdyrkelsen og d religiøse Indretninger, i Folkets Forestillinger om Guderne, i det bededste Dvertro i det Hele.

Hvad Asemmythernes Fortolkning angaar, da have flere a den nyere Tids Lærde deraf store Fortjenester, og deres Arbejder er i denne Deel af Fremstillingen stadigen benyttede, skjønt ingenlunde flabist fulgte.

De vigtigste nyere Bøger, der fremstille Asemmytherne med deres Fortolkning, ere følgende:

Finu Magnusen: Oversættelse af den ældre Edda 1821—23. 4 B. 8vo — Edda-Lære 1824—26. 4 B. 8vo; Lexicon mythologicum, tilføjet den 3de Deel af den store arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda.

M. F. S. Grundtvig: Nordens Mythologie eller Sindbilled- og Historisk-poetisk udbillek, 2den Udg. Kbhvn. 1832.

M. Hammerich: Om Ragnaroks Mythen og dens Betydning i oldnordiske Religion. Kbhvn. 1836.

- www.libtool.com.cn
 N. M. Petersen: Danmarks Historie i Hedenold. Kbhvn. 1834—37. 3 D.; Arelæren findes omhandlet i 3de Deel.
- G. O. Geijer: Svearikes Håfder. 1 D. Stockh. 1825, og hans Svenska Folkets historia. Örebro 1832—36, hvor Arelæren omhandles i 1ste Deel.
- F. J. Mone: Geschichte des Heidenthums im nördlichen Europa 1822—23. 2 D. 8vo; Arelæren omhandles i første Deel.
- Jac. Grimm: Deutsche Mythologie. Göttingen 1835; anden forbedrede Udgave. Göttingen 1844.
- B. A. Munch: Nordens gamle Gude- og Helte-Sagn. Christiania 1840.

For Skildringen af det religiøse Liv afgive vore gamle norst-islandste Sagaer en herlig Kilde, hvilken hidtil neppe er udtømmende benyttet.

Det er Asetroen, saadan som den af Nordmændene i Norge og paa Island opfattedes og hylledes, hvilken de oldnorske Kildestrifter egentlig fremstille. Det er ogsaa under denne Form, den her vil blive betragtet. Man har vistnok ingen Grund til at betvivle, at jo de to øvrige Grene af den norrøne Folkestamme, Sviarne og Danerne, i Hovedsagen have bekjendt sig til samme Tro, fulgt samme religiøse Skikke og havt samme religiøse Indretninger; men i det Enkelte kjender man dog ikke de svenske og danske Forholde i denne Henseende med Sikkerhed. Her mangle nemlig paalidelige indenlandske Kilder; og stjønt de norst-islandste Oldstrifter ikke sjælden handle om hedenste religiøse Forholde i Sverige og Danmark, saa skeer dette dog overhovedet kun leilighedsviis, og desuden næsten altid saaledes, at Opfatningen kiensynlig er norst, og Skildringen altfor meget lempet efter det i Norge Bestaaende, til at man af den tør uddrage afgjørende Slutninger.

Efterfølgende Fremstilling vil altsaa nærmest omfatte de religiøse Forholde under Hedendommen i Norge og paa Island, og som ovenfor antydet dele sig i tre Hovedafsnit: det første indeholdende Asetroens Læresætninger; det andet Arelærens Uddyldning; det tredie Asetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

I.

www.libtocolib.com Afetroens Læresætninger.

1. Verdens Tilblivelse.

I Tidens Ophav var der tvende Verdener: i Syden var Muspel (Muspell), lys og luende; for den raader Surt (Surtr), som med sit Flammesverd sidder ved dens Grændse; — i Norden var Niflheim (Nifheimr), kold og mørk, med Brønden Hvergelmer (Hvergelmir) i sin Midte, hvor Dragen Nidhugger (Nidhöggr) bor. Mellem disse Verdener var Ginungagab (Ginungagap) — det jvelgende Dyb, stille som den vindløse Luft. Fra Hvergelmer udstrømmede iiskolde Edderaer (Elivágar). Rimet af dem mødte i Ginungagab Muspels Gnister; da belivedes Rimdraaberne ved Hedens Kraft¹⁾, og Jøtunen Ymer (Ymir) tilblev, der igjen af sig selv afledte en Slægt af onde Jøtner, Rimthurser eller Bergriser²⁾.

Med Ymer tilblev Koen Audhumla, af hvis Melk han næredes. Koen slikkede de salte Rimklumper; da fremkom Bure, et stort, skjont og mægtigt Bøsen. Hans Søn var Bør, og dennes Sønner med Jøtunkvinden Bestla, Bøltorns Datter, vare Odin (Óðinn), Vile (Vili) og Ve (Vé). Odin blev Fader til de skjønne og lykkeser, Himmelenes og Jordens styrende Guder; derfor kaldes han Af fader (Alfadir)³⁾.

Børs Sønner dræbte Ymer, og i hans Blod druknede hele Rimthursernes St på eet Par nær, som undkom, og fra hvem nye Jøtunætter stammede. Børs Sønner førte den fældede Ymer midt ud i Ginungagab; de dannede Jorden af hans Krop, Søen af hans Blod, Bjergene af hans Been og Træerne af hans Haar; af hans Hovedskalle skabte de Himmelen, som de hvælvede høit over Jorden og prydede med Gnister fra Muspel; men Hjernen spredte de i Luften, og af den bleve de tungsindige Skyer. Rundt om Jordens Skive lode de det dybe Hav strømme, og ved dets yderste Strande toge de undforre

¹⁾ eller efter en anden Læsem. i d. y. Edda: „ved dens Kraft, som udseer Heden.“

²⁾ Den yngre Edda Gylfaginning 4—5; den ældre Edda Völuspá 3. Vafprismál 28—33.

³⁾ D. y. Edda Gylf. 6.

Jotner Boliger i Jötunheim (Jötunheimr) og Utgaard (Útgardr). Til Bern mod dem dannede de blide, skabende Magter af Ymers Dienbryn et Hegn om den indre Jord, en Borg kaldet Midgaard (Midgardr). Fra Himmelen til Jorden lagde de Broen Bifrøst eller Regnbuen ¹⁾.

Den sorte og dunkle Nat (Nótt), der stammede fra Jotnerne, blev ved Afesønnen Delling (Dellingr) Moder til Dag (Dagr), der var Søn som sin Fader. Odin satte Moder og Søn paa Himmelen og bød dem at kjøre hvert Dagn over Jorden. Nat kjører foran med Hesten Nifare, som hver Morgen dugger Jorden med Skummet af sit Bidsel. Dag følger efter med Hesten Skinfare, hvis Mantel spreder Lys om Luft og Jord ²⁾.

Aferne skabte Sol (sóll) og Maane (máni) af Gnister fra Kuspel, men satte Mundilfares Børn til at kjøre deres Bogne over Himlen. Datteren kjører Solens Vogn, men Sønnen Maanens. De ile skyndsomt afsted; thi tvende Jotner i Ulvham forsøge Sol og Maane for at sluge dem ³⁾.

Dverge (dvergr Flt. dvergar) vare livnede som Madiker i Ymers Kjød. Paa Gudernes Bud fik de Menneskeforstand og Menneskeudseende; men deres Bolig var i Jorden og Stenene. Fire Dverge ere af Guderne satte til at bære Himlen. Ved Himlens nordlige Ende sidder Jotunen Hræsvelger (Hræsvelgr) i Orneham, hans Vingeflag volde Stormen ⁴⁾.

Endnu var der ei Mennesker paa Jorden. Engang gif de tre Aser, Odin, Høner (Hœnir) og Loder (Lódur) ved Svæns Bred. De fandt her tvende Træer og skabte af dem de første Mennesker, Manden Ask (Askr) og Kvinden Embla. Odin gav dem Mand, Høner Forstand og Loder Blod og fager Farve. Det nyskabte Par fik af Aferne Midgaard til Bopæl, og fra Ask og Embla stammer den hele Menneskeslægt ⁵⁾.

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 7. 8. 13. 15; d. æ. Edda Vafpr. 21. Grænnism. 40—41

²⁾ D. y. Edda Gylfg. 10; d. æ. Edda Vafpr. 11—14.

³⁾ D. y. Edda Gylfg. 11; d. æ. Edda Grænnism. 37—39.

⁴⁾ D. y. Edda Gylfg. 8. 14. 18; d. æ. Edda Völuspá 9—16. Vafpr. 36—37.

⁵⁾ D. y. Edda Gylfg. 9; d. æ. Edda Völuspá 17—18.

www.libtool.com.cn

2. Verdens Opholdelse.

Usten Yggdrasil (Yggdrasil) er det herligste af alle Tdets steds grønne Grene omfatte al Verden. Det spirer fra tre der. Den ene er i Brønden Hvergelmer i Nifheim, paa den g Dragen Nidhugger; den anden Rod er i Jotunheim; den tredie Uferne i Himlen. I Ustens Top sidder en meget vidende Orn; i Grene løbe 4 Hjorte, der bide dens Løv; men op og ned ad Stamme farer Echornen Ratatosk (Ratatoskr), der bringer Ni ord mellem Ornen og Nidhugger. Under den Rod, som spirer i Jotunheim, er den vise Jotun Mimers Brønd. Her glemmes i Die, som han pantfattede for en Drif af Brønden; og hver M drikker Mimer af sit glimrende Horn den Mjød, som strømmer Odins Pant. Under den Rod af Usten, som spirer fra Himlen, er hellige Urdarbrønd (Urdarbrunnr), ved hvilken Guderne i sted er, og hvorhen de hver Dag drage over Bifrøst. Ved denne l have de tre store Nørner (nornir Ekt. norn) sit Sæde: U Urd (Urdr), Verdande (Verdandi) og Skuld (Skuld). De Træet ved at oversøe dets Stamme med Brøndens rensende Vand uddele Livet og raade for Stjebnen. Deres Udsendinger, snart snart onde, ledsage Mennesket fra Fødselen til Døden, og stat Held og Uheld. Intet kan røkke Nornernes Dom ¹⁾.

3. Guderne og Gudeboligerne.

I Himlen er Ufernes Bolig, Asgaard (Ásgarðr). I Midte er Idavold (Íðavölr), Guderens Samlingssted, og i Høisæde, Hlidskjalf (Hlidskjálf), hvorfra han skuer ud over Verdener. Men over Ufernes Himmel strække sig høiere Himle, den høieste staar den uforgjængelige guldtællede Gal Gimle (G klarere end Solen ²⁾).

Odin eller Alfader (Alfadir) er den høieste og ældste af U hans Hustru er Frigg (Frigg), Fjergyns Datter; fra dem nedsta Ufernes Ukt. Odins Hal er den store Valhal (Valhöll).

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 15—16; d. æ. Edda Völuspá 19—22. Grimm. 30. Átlam. 46. Hamðism. 31.

²⁾ D. y. Edda Gylfg. 14 17; d. æ. Edda Völuspá 62.

danne dens Loft, med Skjolde er den tækket, og med Brynjer ere dens Bente prydede. Did og til Vingolf (Vingólf), Gudindernes Hal, indbyder Odin alle vaabenbidte Mænd, alle i Strid Faldne; derfor kaldes han Valfader (Valfadir) d. e. de Faldnes Fader, og de af ham Indbudne kaldes Einherjer (Einherjar). Deres Skjæmte er det hver Dag at stride og fælde hinanden; men de livne om Aftenen op igjen og ride forligte hjem til Valhal, hvor de møttes med Flest af Galtens Sørimner (Særimnir), og hvor Valkyrier række dem Njød. Ved Odins Side staa tvende Ulve, Gere og Freke; paa hans Skuldre sidde to Nævne, Hugin og Munin, hvilke jevnlig flyve ud og vende tilbage med Tidender fra den hele Verden. Hans Hest er den graa, ottefodede Sleipner. Odins Nævne ere mangfoldige; thi aldrig kaldte han sig med samme Navn, naar han for iblandt Folkene¹).

Thor (Þórr) er den anden af Aserne, en Søn af Odin og af dennes egen Datter, Jord (Jörð). Han er den stærkeste af Guderne; hans Bolig er Thrudvang (Þrúðvangar) eller Thrudheim (Þrúðheimr), hans Hal det uhyre store Bilskirner. Til ham komme Trælene efter Døden. Thor kjører i en Kjerre, der drages af to Gjedebukke, og kaldes derfor Ugethor (Óku-Þórr). Han kaldes og Floride (Hlórriði) d. e. Ildkjøreren. Fjeldene bæve og rebne og Jorden brænder under hans Vogn. Ild luer af hans Dine, naar han bredest. Styrkebeltet (megingjörð) fordobler hans Afkraft. Stedsse strider han mod Jotnerne, der stjælte for hans Hammer, Mjølner, smedet af kunstige Dverge. Hans Hustru er Sif, der har Guldhkaar. Drengen Thjalf og Vigen Høskva, to Sødsfænde, ledsage ham paa hans Reiser²).

Balder (Baldr) er en Søn af Odin og Frigg. Han er saa skøn, at Alt lysere af ham; han er elsket af Alle og en Trøster for de Ulykkelige. Hans Hustru er Nanna og hans Bolig Breidablik, hvor intet Ureent findes³).

¹) D. y. Edda Gylf. 14. 20. 36. 38—42; b. α. Edda Grimmm. 8—10. 18—20. 22. 25—26. 48. Vafprn. 40—41.

²) D. y. Edda Gylf. 9. 21. 42. 48. Skálda 4. 17. 18. 35; b. α. Edda Völuspá 30. Grimmm. 4. 24. Harbarðsl. 24. Hýmiskv. 4. 36. Hamarsheimt 21. 27 o. fl. Et. Egisdrekka 55. 57.

³) D. y. Edda Gylf. 22. Skálda 5; b. α. Edda Grimmm. 12.

R. Rejser. Samlede Afhandlinger.

Njörd (Njörðr) fødtes i Vanahheim (Vanahheimr) blar vife Baner (Vanir), men optoges blandt Aserne, da Banerne Forlig med disse gave ham som Gidsel og sit Høner i 6 Njörd raader for Vindens Gang, stiller Sø og Ild og uddele dom blandt Mennefkene. Ham skal man paakalde til Søfart og fangst. Hans Hustru er Skade (Skadi), Jotunen Thjassess' Men Njörd og Skade enes ei sammen. Njörd bor i Nóatún ved Søen; Skade holder til i sin Faders Bopæl, Tíheim (Prymheimr), hvor hun farer paa Ski i Fjeldene og Dyr med sin Bue¹⁾.

Frey (Freyr) er Njörds Søn og raader for Regn og 6 og Jordens Frugtbarhed. Ham skal man paakalde til gode Na Fred og Rigdom. Han er blid og god; ei volder han Nogen men løser de Bundne af deres Lænker. Hans Bolig er Ál (Álheimr). Han kjører med Galten Gullinburste, eller seil det herlige Skib Skidbladner, et Verk af Dvergene. For Jotundatteren Verd (Gerðr), som han elskede, bortgav han si Sverd, og derfor er han vaabenløs i Asernes sidste Kamp²⁾.

Tyr (Týr), den Genhaandede, er den djærveste blandt 9 ham skulle tappre Mænd paakalde³⁾.

Brage (Bragi), den sidstjeggede, Odins Søn, er Skaldeti Gud; hans Kone er Idun (Idunn), der gemmer de 6bler, af Guderne vide for aldrig at ældes⁴⁾.

Heimdall (Heimdallr), den hvide 6s med de gyldne Læni Jotunnens Søn, er Gudernes Vogter og bor paa Himinb der hvor Broen Bifrøst naar Himmelen. Han er aarvaagnet Fuglen og seer 100 Mile fra sig. Naar han blæser i sin Gjallarhorn, da gjenlyde alle Verdenes⁵⁾.

De øvrige Aser ere: Den blinde, kraftfulde Hød (Höðr), Odins 6

1) D. y. Edda Gylfg. 23; d. æ. Edda Vafþrm. 28—39. Grimm. 11.

2) D. y. Edda Gylfg. 24. 37. 43. 49. Skálda 35; d. æ. Edda Egisdr. : Grimm. 5. 43—44. Skirnismál. Hyndlul. 29.

3) D. y. Edda Gylfg. 25; d. æ. Edda Egdr. 37—40.

4) D. y. Edda Gylfg. 26. Skálda 10.

5) D. y. Edda Gylfg. 17. 27; d. æ. Edda Hyndluljóð 34—35. Grimr Egdr. 48.

6) D. y. Edda Gylfg. 28. Skálda 13.

10 11

www.libtool.com.cn
 Vidar (Vidarr) med Jærnstoen, Odins Søn med Jotunkvinden
 Grid (Gridr), kaldes den tause As. Han er næst Thor den ster-
 keste, og bor i det øde Landvide (Landvidi)¹⁾. Ale (Ali) eller
 Vale (Vali), den siffre Skytte, er en Søn af Odin og Rind (Rindr),
 født i de vestlige Sale²⁾. Ull (Ullr), Thors Stifføn, er Jagtens
 og Skiløbningens As, paakaldes for Held i Evkamp og har sin Bo-
 lig i Ydal (Ydalir)³⁾. Forsete (Forseti), Balders Søn, jebner
 alle Trætter mellem Guder og Mennesker; han bor i Glinet
 (Glinair), hvis Sølvtag hviler paa gyldne Støtter⁴⁾.

Af Asynjerne (ásynja Flt. ásynjur) eller Gudinderne er Frigg
 den høieste, Fjergyns Datter, Odins Hustru; hendes Bolig er Fen-
 sal (Fensalir)⁵⁾.

Næst hende er Freyja (Freyja), Njörds Datter, Freys Søster,
 Kjærlighedens Gudinde. Evende Katte drage hendes Vogn. Hendes
 Bolig er Folkvang (Fólkvangar), hendes Sal Sefskrymner.
 Naar hun rider til Strid, eier hun Hælften af de Faldne med Odin.
 Hendes Mand, Od (Ódr), for langt bort; Freyja græder gyldne Taa-
 rer af Længsel efter ham. Hun kaldes Vanadis, d. e. Vanegud-
 inden, og nævnes ellers med mange Navne, som hun fik, da hun for
 blandt utjendte Folkfærd for at søge sin Od⁶⁾.

Saga bor i det store Søkkvabet (Sökkvabekkr), under tjø-
 lge Bølger; der drikker hun og Odin hver Dag af gyldne Kar⁷⁾.

Der er foruden disse flere Gudinder af ringere Verdighed, deels
 i Friggs, deels i Freyjas Tjeneste⁸⁾.

Valkyrjer (valkyrja Flt. valkyrjur) udsendes af Odin til hver
 Kamp, for at kaare Gjesten til Valhal og stifte Seieren. I deres Tal
 er Skuld, den yngste af Nornerne. Omgivne af Lynglands ride de

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 29. Skálda 11. 18; d. æ. Edda Egdr. Inbl. Grímm. 17.

²⁾ D. y. Edda Gylfg. 30. Skálda 12; d. æ. Edda Baldrsdr. 11. Hyndl. 28.

³⁾ D. y. Edda Gylfg. 31. Skálda 14; d. æ. Edda Grímm. 5.

⁴⁾ D. y. Edda Gylfg. 32; d. æ. Edda Grímm. 15.

⁵⁾ D. y. Edda Gylfg. 20. 35.

⁶⁾ D. y. Edda Gylfg. 24. 35; d. æ. Edda Grímm. 14.

⁷⁾ D. y. Edda Gylfg. 35; d. æ. Edda Grímm. 7.

⁸⁾ Gir, Gefjon, Fulla, Sjöfn, Lofn, Vaar, Vör, Syn, Hlyn, Snotra, Onaa, og
 desuden Sol, Jord og Rind, ere de Gudinder, som ikke allerede ovenfor ere
 nævnte. D. y. Edda Gylfg. 35—36.

i blodige Brunjer med straalende Spyd gennem Luft og over Hav. Naar deres Heste ryste Manerne, falder Dug i de dybe Dale, Hagl i de høie Skove ¹⁾).

Havets Herster er Dger (Ægir), ogsaa kaldet G y m e r (Gymir) og Hler (Hler). Han er en Jotun, men dog Asernes Ven. Naar disse besøge ham, da oplyses hans Hul med stinnende Guld. Hans Hustru er Ran (Rán). Hun eier et Net, hvormed hun opfanger de Søfarende. Dgers og Rans Døttre ere Bølgerne; de ere de Seilende siendste og stræbe at vælte Skibene ²⁾).

4. Det Ondes Udbredelse. Verdens Forfald.

I Verdens første Tilværelse var der en herlig Fredens Tid blandt Guder og blandt Mennesker. Men Jotunkvinder kom til Aeggaard, og Aserne forbandt sig med dem; da spildtes Lyfsaligheden, Luften forgiftedes af Ondskab, og Strid begyndte i Himmelen og paa Jorden for at vedbare til begges Undergang. Jotnerne angribe Aserne snart med Magt, snart med List; ikkun Thors Kraft formaar at tvinge dem ³⁾).

Anstifteren af de største Ulykker, som have rammet Guder og Mennesker, er Loke (Loki) eller Lopt (Loptr). Han er af Jotunkvinder, men optagen blandt Aserne og allerede i Tidens Morgen Odins Fætterbroder. Han er fager af Ansyn, men ond i Sind. Han kaldes Asernes Bagtaler, flegst Lumskheds Ophav, en Skjændsel blandt Guder og Mennesker. Han ledsagede Aserne, og disse benyttede ofte hans Kraft og List; men endnu oftere virkede han i Ledtog med Jotnerne til Asernes Fordærvelse ⁴⁾).

Loke aplede med Jotunkvinden Angerbode (Angrboda) i Jotunheimtrende Børn: Fenrisulven (Fenrisúlfr), Midgaardssormen (Midgardssormr), ogsaa kaldet Jordslangen (Jörmungandr), og Hel (Hel)

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 36; d. æ. Edda Helgakv. Hjörvarðssonar 28. Helgakv. Hundb. I 15. II Till. mellem 3 og 4.

²⁾ D. y. Edda Bragarædur 55. Skálda 33. 61; d. æ. Edda Ægisdr. Juhl. Hymiskv. 1—3. Helgakv. Hundb. I, 28—30.

³⁾ D. y. Edda Gylfg. 14. 42. Bragar. 56. Skálda 17; d. æ. Edda Völuspá 8. 25—30.

⁴⁾ D. y. Edda Gylfg. 33. 45—48. Bragar. 56: d. æ. Edda Ægdr. 9 og forresten det hele Digt Hamarsheimt.

er Døden. Aserne vidste, at dette Lokes Afkom skulde volde dem en Ulykke. Derfor bandt de Ulven paa en øde Holme, og satte et ved i dens opspilede Gab. Midgaardsormen kastede de i det dybe vand, hvor den omslynger hele Jordskiven og bider sig i sin Hale. Den Hel nedstyrtedes i Niflheim, og Alfader bød, at Alle, der døde af alder og Alderdom, skulde fare til hende. Hendes Bolig, Helheim (Helheimr), er stor, men strækkelig. Selv er hun halv blaableg og halv hvid, alvortig og grum af Udseende¹⁾.

Den største Sorg voldte Loke den hele Verden, da han ved sin Svigter døde Balder den gode. Aserne vidste, at Fare truede Balder, og Frigg, hans Moder, tog Ed af den hele Natur, at Intet skulde dræbe ham. Men hun forglemte en spæd Kvist, Mistelteen (Mistilteinn). Denne oprykkede Loke, og overtaler den blinde Hød til at dræbe den paa sin Broder Balder som for Spøg. Loke styrer selv Lokes Hånd, og Balder fældes. Aserne forstumme af Sorg og Rædsel. Endelig sender Frigg Odins Svend, Hermod (Hermódr), til Høi for at udløse Balder af Helheim, og Hel lover at frigive ham, hvis hele Naturen begræder hans Død. Det gjør den ogsaa: Mennesker, Dyr, Jorden, ja selv de haarde Stene græde. Kun en gammel Jernvævsvinde vilde ikke græde, og Hel beholdt sit Bytte. Men denne Jernvævsvinde var den omskabte Loke, der har afstedkommet mest ondt for alle Aserne. Balders Hustru, Nanna, døde af Sorg og blev begravet paa sin Mandes Ligbaal; men Odins Søn Vale, stjønt kun en ung mand, dræbte Balder ved at dræbe Hød, hans Banemand²⁾.

Forfulgt af Aserne flygtede nu Loke op paa et Fjeld, hvorfra han kunde se til alle Verdenskanter, og naar han saa Aserne nærme sig for at dræbe ham, skabte han sig i en Læres Lignelse og skjulte sig i en Fos. Den Hel Odin saa ham fra Vidstjalf, og Aserne fangede ham. De bandt ham nu ved hans egen Søns, Nares, Lærme over tre skarpe Steenklæder i en mørk Hule, og Skade fæstede en Edderorm over hans Hoved, hvis Gift stedse skulde dryppe ned over hans Ansigt. Sigyn, hans tro Hustru, staar hos ham og holder et Bækken under Edderormens Raaberne; men naar det er fuldt, og hun gaar bort for at tømme det,

¹⁾ D. 4. Edda Gylf. 33—34; d. α. Edda Egd. 38—41.

²⁾ D. 4. Edda Gylf. 49; d. α. Edda Völuspá 36—37. Baldrsdr. Hyndlul. 28.

da drypper Edderet ned i Lokes Ansigte, og da vrider han sig, saa hele Jorden bæver. Deraf kommer Jordstjælv. Der skal Loke ligge i Baand til Verdens Undergang¹).

5. Gudernes og Verdens Undergang.

Engang skal Verden forstyrres, og Aserne gaa under i Ragnarøkt (Ragnarökkr) eller Gudernes Mørke. Vorende Fordærvelse og Strid i Verden forkynder denne store Begivenheds Nærmelse. Vintrene rase uden mellemkommende Sommer med vilde Storme, Sneefog og Mørke. Sol og Maane sluges af de forfølgende Jotunulve, og Himmelen besprænges med Blod. De klare Stjerner forsvinde, Jorden bæver, og Fjeldene styrte sammen med Bragen. Da slides alle Baand og Lænker, og Fenrisulven vorder løs. Midgaardsormen vrider sig i Jotunraseri og søger til Land over de oprørte Bølger. Skibet Naglfar flyder og bærer over Havet Rimthursernes Hær, anført af Jotunen Hrym (Hrymr). Den løste Loke kommer ogsaa i Spidsen for Høls Elarer. Fenrisulven farer frem med opspærret Gab, der fylder Rummet mellem Himmel og Jord; Midgaardsormen ved dens Side knyser Edder over Luft og Hav. Ved dette Gny revner Himmelen, og gennem Abningen fremride Muspels Sønner i straalende Fylking. I Spidsen er Surt, omgiben af Luer; hans Flammesverd stinner klarere end Solen. Alle søge de frem til Kamppladsen, den uhyre Slette Vigrid (Vigrid).

Nu reiser Heimdal sig og blæser sterkt i Gjallarhornet. Alle Guder samle sig til Thinge. Yggdrasils Aft stjælv, og Aft i Himmelen og paa Jorden er opfyldt med Rædsel. Aser og Einherjer væbne sig og drage til Kampen. Odin rider i deres Spids og møder Fenrisulven; Thor kæmper ved hans Side mod Midgaardsormen. Fenrisulven strider mod Surt, men falder, da han intet Sverd har. Loke og Heimdal fælde hinanden. Thor dræber Midgaardsormen, men kvæles i dens Edder. Fenrisulven sluger Odin, men falder selv for den stærke Vidar, som splitter dens Gab. Da slynger Surt sin Jld over Verden. Røg hvirvler om det alnærende Træ, de høie Luer lege mod Himlen, og den forbrændte Jord synker i Havet²).

¹) D. y. Edda Gylf. 50. Skálda 33; d. æ. Edda Völuspá 38. Egisd. Slatn.

²) D. y. Edda Gylf. 13. 51; d. æ. Edda Völuspá 32—35. 44—56. Vafspr. 18. 52. 53.

6. Gimle og Naastrønd. Verdens Gjenfødsel.

Det guldtækkede Gimle, der straalte klarere end Solen, forgaar ei i den store Verdensbrand. Did skulle efter Ragnarøk alle Gode samles for at nyde Glæde evindeligt. De Onde derimod skulle nedstyrtet til Naastrønd (Náströnd), Ligstranden, der omgiver Hørgelmer. Der skulle de vade i tunge Edderstrømme og pines af Dragen Nidhugger¹⁾.

Verden er heller ikke for stedse tilintetgjort. En ny Jord, evig grøn og fager, skal opstige af Havet. Med Vidar og Vale, der have overlevet Branden og Vandfloden, forene sig Thors Søner, Rode og Mague, som have sin Faders Hammer; ogsaa Balder og Hød vende tilbage fra Høls Boliger. Alle sammen indtage de Asernes gamle Sæde paa Idavold. Solen har, før den slugtes, født en Datter, der ligesaa stjern som den selv vandrer sin Moders Bane i den fornyede Verden. Lif og Lifthraser (Lifhrasir) have skjult sig under Branden og havt Morgenduggen til Føde; fra dem skal nedstamme en ny Mennefteslæggt. Alt Ondt skal ophøre, og ingen Sorg eller Nøie mere herske paa den gjenfødte Jord²⁾.

Da kommer den Mægtige fra oven, han som raader for Alt, hvis Navn man ei tør nævne; han kommer i sin Vælde til den store Dom, neddysker Trætter og stifter en hellig Fred, som skal vare evig. Na den skumle Drage, den edderspraglede Nidhugger, bortflyver over Sletten, bærende Lig paa sine Vinger³⁾.

II.

Afselærens Udtydning.

7. Om Afselærens Fortolkning i Almindelighed.

Om Afselærens Oprindelse og Betydning har der været og er endnu meget forskellige Meninger.

Hvad dens Bæsen i det Hele angaar, da betragte Nogle den som en oprindelig monotheistisk Lære, der ved den menneskelige

¹⁾ D. y. Edda Gylfg. 17. 52; d. æ. Edda Völuspá 42—43. 62.

²⁾ D. y. Edda Gylfg. 53; d. æ. Edda Völuspá 57—61. Vafprn. 44—47.

³⁾ D. æ. Edda Völuspá 63—64. Hyndlul. 41.

Forstands Udsteielse er udkartet til en polytheistisk. Man søger da dens første Grundvold enten i en umiddelbar guddommelig Åbenbaring, meddeelt Mennesket ved dets første Tilblivelse, og sølgelig fælles for alle Folkeslag og alle Religioner; — eller i en renere Religion, som i en fjærn Oldtid har været egen for den iraniske eller indoeuropæiske Folkeæts første Stamsfædre, og som under mange Forvansninger og Udartninger er nedarvet gennem Vitens forskjellige Grene, saaledes at Grundlaget meer og mindre tydelig skimter igjennem alle derfra stammende Folkeslags hedenske Religions systemer; hvorledes da igjen denne iraniske renere Urreligion er opstaa — om ved en umiddelbar Åbenbaring eller ved Menneskeaaendens stigende Udvikling — kommer ei i Betragtning. Andre antage, at Arelæren som et for sig bestaaende Heelt, har udviklet sig hos den germaniske Folkklasse selv fra Polytheismens laveste Standpunkt til et religiøst System, hvori Polytheismen er paa Veie til at bukke under for monotheistiske Ideer, til hvilke lysere Hoveder blandt Folket ved egen Aandens Kraft og gennem Polytheismens naturlige Fremstriden efterhaanden have hævet sig.

Med Hensyn til den reelle Gjenstand for Arelærens Myther, da have Nogle søgt denne i den germaniske Folkklasse og navnlig den norrøne Stammes Historie, — Andre Naturens Fænomener i Almindelighed, — Andre endelig i Menneskets eenslige Natur, især fra dens moralske Side betragtet. Der har saaledes udviklet sig en historisk, en fysisk og en ethisk Fortolkning; dog har sjælden nogen Fortolker fulgt een af disse Retninger aldeles udelukkende, de fleste have forenet dem, dog saaledes at een er den forherskende.

Med Hensyn endelig til Arelærens ydre Form, da har Nogle den som en gennemført Allegori, hvis Billeder, selv i det mest Enkelte, de stræbe at føre tilbage til Virkeligheden, medens Andre ikkun søge at udrede Mythernes Hovedideer af den poetiske Iklædning, hvorimod de ansee det forgjæves at ville forsøge Billedet gennem alle Phantasiens Fregange.

Spødv nu det første Slags Meningsforskjel angaar, da peger en vis Grundlighed mellem alle bekjendte Religionsystemer, tilhørende Fol-

ksefærd af den iraniske *U*, hen til en for dem fælles Oprindelse. Asetroens Lære om Verdens og Gudernes Tilbliven, Striden mellem det Gode og Onde, Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødselse, har, naar man ei altfor strengt holder sig til Billederne, i hvilke den udtales, en umiskjendelig Lighed med de gamle indiske og mediske Myther om samme Gjenstand, — en Lighed, som man neppe kan fyldestgjørende forklare sig uden af deres Udspring fra en fælles Kilde. Man maa altsaa antage, at den germaniske Folkklasse, da den løste sig fra de beslagtede Folkklasser som et selvstændigt Heelt, allerede havde opfattet — ihvorvel uklart — hine Ideer, hvilke den siden har udalt og videre udviklet overensstemmende med sin eiendommelige Folkekarakter, samt forbundet med en paa egen Verdensanskuelse bygget Gudelære, der efterhaanden — idetmindste hos den store Masse — har fordunklet de monotheistiske Ideer og ladet dem træde i Baggrunden for Polytheismen. Asetroen i sin Eiendommelighed synes saaledes at være fremspiret hos den germaniske Folkklasse af visse religiøse Grundideer, fælles for hele den iraniske Folkætt.

Hvad det andet Slags Meningsforskjel angaar, da er den historiske Fortolkning af Asetæren meget gammel. Antagelsen af en historisk Odin og historiske Aser, af et jordist Aesgaard i Egnene ved Tanais o. s. v. har uden tvivl sin første Grund i Nordmændenes og Islandsingernes Stræben at give den for deres Staldkunst saa vigtige Asetære en saadan Bending, at den uden Anstød for Christendommen kunde mindes og af Staldene benyttes. Snorre Sturlassøns Anseelse gav denne Fortolkning Indpas hos det 18de Aarhundredes Historiegranskere, der dog ei lode sig nøie med een historisk Odin, men antog tre eller fire efter hinanden følgende, og betragtede Aserne snart som et Folk, snart som en Prestekaste, der fra Tanaisegnene var indvandret i Norden. En strengere Kritik af vore gamle historiske Kilder har i de nyeste Tider afdækket disse Bildfarelser og derved givet den egentlige historiske Fortolkning af Asetæren Dødsstødet. Den physiske Fortolkning af Asetroens Myther er derimod bleven den forherstende, og synes ogsaa af sig selv at maatte frembyde sig for Enhver, der fordomsfrigt betragter dem. Selv de mythiske Navne pege tydelig i denne Retning. Asetæren udtaler et kraftfuldt og fantasirigt, men udannet Folks Opfattelse

af Guddommen gennem dens forskjelligartede Virksomhed i Naturen, dets Opfattelse af det Oversandselige under legemlig og menneskelig Skikkelse.

Hvad endelig det tredje Slags Meningsforskjel angaar, da synes det at ligge i Charakteren af de allerfleste Afslærens Mytther, at de ere Allegorier, fremstillende Ideer, som have været klare for den, der først fremsatte dem, og ifkun ere ikklædte en sandelig Dragt for at gjøres fattelige for Mængden; — at man altsaa ei kan forfølge Billedet til det yderste, for deri at søge en reel Betydning. Billedet maa her i de allerfleste Tilfælde antages fremstaaet med selve Ideen, og at være fast ligesaa væsentligt som denne. Det har saaledes idelig født af sig andre Billeder, som kunne være Grundideen uvedkommende, og til hvilke man forgyæves udstrækker sin Fortolkningskunst, for deri at lægge en dybere Betydning.

Til disse Anstuelser af Afsetroen i det Hele støtter sig den efterfølgende Fortolkning af dens enkelte Hovedmytther.

8. Om Skabelseslæren.

Afsælæren antager tvende Urverdener: Jldens Verden — Muspell eller Muspellheimr¹⁾ — i Syden, hvilket i Eddaerne ogsaa betegner: for oven, og Taagens eller Mørkets Verden — Niflheimr²⁾ — i Norden eller for nedent. I den første throner Jldvæsenet Surtr³⁾; i den andens dybeste Afgrund, Hvergelmir⁴⁾ —

¹⁾ Navnet Muspell er i selve sin Dannelse dunkelt; maaffee kan det uledes af mügr, Mængde, og spell, best. med Verbet spilla, Fordærvelse, og saaledes egentlig betegne Mængdens Fordærvelse, med Hensyn til denne Verdens Medvirking til Menneskeverdens Undergang. Navnet er af J. Grimm påvist ogsaa i det Oldtydske under Formerne: muspilli, mudspelli, som betegne en Verdensbrand, hvilken merkkelige Omstændighed synes aabenbart at antyde, at den tydske Folkestamme i Heddommen har i Hovedsagen haft den samme Lære om Verdens Undergang — og altsaa rimeligvis ogsaa om dens Oprindelse — som den norrøne. — Deutsche Mythol. (1844) S. 525 og 568 jfr. m. 767—774.

²⁾ Af nifl forældet, Lybsterens nebel, Taage.

³⁾ For Svertir, nærmest af sverta, sværte, saaledes kaldet paa Grund af sin ildagtige, svindende og forbrændende Natur, samt af sin Virksomhed ved Verdens Undergang.

⁴⁾ Hverr Kjebel, ogsaa: heb Rilbe.

den gamle Kjebed — vor Dragen Nidhöggr¹⁾ — Mulmbugger — Urvæsener, hvert i sin Natur svarende til den Verden, i hvilken det hersker; det første lyst og belivende, det andet mørkt og døvende. Fra Laageverdenens dræbende Kulde — Edderaerne Elivágar²⁾, Hagelstrømme — opstige Himdunster. Disse møde i det Verdenerne mellemiggende, uhyre vide, tomme Rum — ginunga gap³⁾, Svælgenes Dyb — Jdverdenens Gnister. Det døde, kolde Stof belives ved Jdens Kraft, og den uhyre, uformelige Jøtun⁴⁾ Ymir⁵⁾ — Brusende — fremstaar, den første chaotiske Verdenskrop. Den avler af sig selv flere lignende, rimkolde, steenartede og uformelig store Væsener: hrimþursar⁶⁾, Himtrolde, bergrisar⁷⁾, Bergtrolde. I Alle er det Onde overveiende. Alle tilhøre de nærmest Mørkets og Kuldens Verden. Det er kun et lavere legemligt Verdensliv, som rører sig i dem.

Men et bedre, skjønt dyrist Væsen — Koen Audhumla⁸⁾ — er tilblevet med den første Himjætun som hans Amme. Denne Kraft, som nærer det chaotiske Verdenslegeme, fremkalder tillige ved sin forædlende Virksomhed — den sliker Himklumperne — et høiere aandeligt Verdensliv, der udvikler sig gennem flere Led — Buri, den Fødende, Burr, den Fødte⁹⁾ — indtil det vinder Styrke nok for at beseire det chaotiske Stof — dræbe Ymer og hans Affom.

Det seirende høiere Verdensliv er Guddommen selv, der nu fremtræder som skabende Magt i en trefoldig Skikkelse, som Mand, Villie

¹⁾ Af höggva, hugge, og enten nid, Næmørke, eller nid, Ondskab; i sidste Tilfælde bør Navnet læses Nidhöggr og oversættes: den med Ondskab huggende.

²⁾ El Hing, Hagelilling, vågr Strøm.

³⁾ Gin Svælg, gina gabe.

⁴⁾ Navnet jötunn Hlt. jötunn staar ubestvølv i Forbindelse med eta, æde; de tilsvarende oldtydske Benævnelser ere angelsaxisk eoten, og rimeligvis nedertydske etan, høit. ezan, gottisk itans. Deut. Myth. S. 485—86.

⁵⁾ Ymja larme, bruse.

⁶⁾ Pura af uvis Oprindelse, maastee besl. m. purr, tør. Det tilsv. angelsaxiske Navn var þyrs, det høitdydske durs el. turs, det gotiske rimeligvis þaurs. Deut. Myth. S. 487—89.

⁷⁾ Risi, Kjempe, af risa, reise sig, stige i Veiret, med Hensyn til deres Størrelse.

⁸⁾ Eller Audhumbla. Dette Navn er i sin Betydning aldeles dunkelt. Noget have villet ublede det af audr Rigdom og hám Vædske, saa at det skulde betyde den Vædsferige; Andre af audr, øde, og hám, Mørke: det øde Mørke, Urnatten.

⁹⁾ Begge Navne af bora føde.

eller Kraft og Hellighed — Brødrene Óðinn, Vili og Vé. Anden beliber, Willien ordner, Helligdommen bortfjærner det Urene og Onde¹⁾. Det er imidlertid kun i Verdens Skabelse, at disse tre Væsener fremstilles som samvirkende. Vile og Ve omtales ei siden; de smelte atter sammen med den altomfattende Verdensaand, med Ódin. Han er Verdens Grundvæsen, den almægtige As, han ene er Afader, fra hvem alle de øvrige høiere, verdensstyrende Væsener, Aserne, stamme²⁾.

Med Skabelsen adskilles Elementerne — Jmers Krop udstyffes —, og det organiske Liv begynder. Men de chaotiske Magter, skjønt overvundne, ere ei tilintetgjorte, — en Jötun undkommer, og fra ham stamme nye Jötunætter. Forstyrrende og døvende Kræfter spores overalt i Naturen; de ere Yttringer af Jötnernes fiendste Sind mod Aserne, og af deres Stræben at tilintetgjøre disses Verk. Jötnerne have maattet fly til de Jordstiven omgivende yderste Ørkener — Útgårdr, den yderste Gaard —, og her have de sit egentlige Hjem — Jötunheimr; men de snige sig dog ogsaa indenfor det Hegn, som Aserne have dannet til Vern for Jorden, indenfor Midgaard³⁾. De bo ogsaa her i de ry Fjelde, i de iisklædte Fjeller og i de golde Ørkener, — overalt, hvor nogen Ufrugtbarhed hersker. Deres Virksomhed spores i ødelæggende Storme, — voldede af Jötunørnens Vingeflag i Norden⁴⁾ — den spores i Winterkulde, Sne og Is, i alle de Naturens Kræfter, som ere Frugtbarheden og Livet fiendste.

Den levende Verden var altsaa Asernes Verk. Jorden, liggende som en rund Skive i dens Middelpunkt, stod under deres særdeles Be-

¹⁾ Óðinn -- Angels. Woden, Nedert. Wödan, Høit. Wuotan, Got. rimelgotts Wödans — staar aabenbare i Forbindelse med ved, öd, vada, vade, gennemtrænge, og med ódr, Sind, Forstand; betegner Anden som Alt gennemtrængende. Deut. Myth. S. 120. — Vili ligefrem Willie, Vé: Helligdom. — jfr. Petersens Danm. Hist. III 111—114.

²⁾ Benævnelserne áss Hlt. æsir — de tilsvarende tydske rimelgotts: Angels. æs Hlt. æs, Høit. og Got. ans Hlt. anseis. Deut. Myth. S. 22 — forekommer mig med størst Rimelighed at sættes i Forbindelse med vasa, den ældre Form for vera, være, og oprindelig at betegne Væsen, om Guderne brugt i udmærkede Betydning. Jfr. Petersens Danm. Hist. III 106—7.

³⁾ Midgård, den midterste Gaard eller Indhegning, modsat Útgård.

⁴⁾ Denne Stormørns Ravn, Hræsvelgr, betegner: Elgsvælger, af hræ, Elg, og svelgja, svølge.

flyttelse. Stundom sigte de hid ned fra deres Himmelboliger, og da danner Regnbuen — Bifröst¹⁾, den bævende Bei -- deres Bro.

Forestillingen om Natten som Dagens Moder svarer til den øvrige Lære om Verdens Tilblivelse. Mørket er det Oprindelige, i det tumlede sig Ymer og hans Æt. Natten tilhørte altsaa Jotnerne. Med de lyse Aser fremgaar først Dagen, som en Søn af den jotnættede Nat og af Asefønnen Dellingr, Morgenrøden²⁾.

De lysende Himmellegemer vare Gnister af Muspel, satte af Aserne paa Himmelhvælvet for at stifte Tiden. Og saa disse ere de chaotiske Maagter forhadte. Sol og Maane faa aldrig Hvile i deres Løb for de forfølgende Jotnuldø, der ville sluge dem.

I Jordens Indre vægte Kræfter sig, der vare Levninger af det chaotiske Liv — Dverge³⁾ fremmykrede som Madiker i Ymers Kjød. Aserne forædlede dem — gave dem Mennekestikkelse og Mennekestofstand —, men bandt dem dog til det mørke Jordens Dyb, hvor de spæle med Metaller og smide dem. Man forestilte sig dem mørke som deres Hjem, derfor kaldtes de og svartålfar — sorte Aander — og deres Boliger i Jorden Svartålfahheimr.

Eddaerne omtale ei Dyrenes Skabelse, hvilken dog Aseføren vistnok har sluttet umiddelbart til Beraternes. Menneket er Staberverkets Skæ og fuldkomneste Frembringelse⁴⁾. Ved Menneket's ligesom ved Verdens første Tilblivelse fremtræder den skabende Guddomskraft i en trefoldig Stikkelse. De tre Aser, Odin, Høner og Loder skabe det første Mennekestepar af tvende Aftræer, deraf Navnene Askr og Embla⁵⁾, og hver meddeler dem en Gave, stemmende med hans eget Væsen. Odin giver dem Aand (önd), det aandelige Liv; selv er han Verdens Aand, af hvilken Menneket's er en Afglands. Høner⁶⁾,

¹⁾ Sammensat af bifa, bæve og röst, Bei.

²⁾ Dellingr f. doglingr, Diminutiv af dagr.

³⁾ Dvergr f. dverggr af ubekjendt Rod; Angl. dverg, Gøtt. tuerc, Got. rime-ligilic dvarigs. Deut. Myth. S. 415.

⁴⁾ Den yngre Edna lader vel Dvergene skabes efter Menneket, men Bølsufpaa har den omvendte Ordren, som derfor synes at burde fretrækkes.

⁵⁾ Askr betegner ligefrem Aftræ: Betydningen af Ordet embla er uvis, rimeligvis er det blot en anden Benævnelser paa Asten, maaskee nærmest paa det Slags, som Bønderne endnu ansee for Høntæret.

⁶⁾ Høner's Betydning som Lysets Guddom lader sig vistnok ikke strengt bevise.

Lysen, giver Forstanden (ødr), Sjælens Lys. Loder¹⁾, Jlden giver dem det varme Blod og den blussende Farve og dermed tillig den brændende Sandfelighed. Aserne gave Menneftene, sine Yndlings flabninger, Bolig paa den midterfte, mod Jotnerne befæftede Jord, Midgaard; denne blev derfor ogsaa kaldet Mannheimr, Menneftene Hjem eller Verden.

Hermed er Skabelsen til Ende. Den levende Verden faaar fuldt bragt, vernet af de blide Afer, fra hvem dens Liv er udgaaet, tru og angreben af de kolde, mørke Jotner, der ville gjenvinde fit gamle Herredømme. Kampen mellem Godt og Ondt er fremspiret med felt Verdenslivet, og ender først i dets Undergang.

9. Om Yggdrasil.

Den hele levende Natur fremstilles i Billedet af Alfen Yggdrasil. Navnet er dunkelt, men synes rigtigst at forklares: Yggs d. e. Odins Hest, Vogn eller Sæde²⁾. Den levende Natur anfaars for bevæget og styret af Guddommen, der i den havde sit Sæde som Aanden i Legemet. Navnet er, saaledes tydet, fuldkommen stemmende med den oldnorste Skaldkunstis Smag; og Mythen om Yggdrasil er, som det synes, heel igjennem en digterisk Allegori.

Verdenstræet spirer af tre Rødder. Den ene stikker fra Hbergelmer, Verdensstoffets Urvæld i Afgrunden; den anden fra Jotunheim, fra de raade Verdenstræfters Dyb; den tredie fra Afernes Himmelsbolig, fra det aandelige Verdenslivs Kilde. Billedet stemmer med Skabelseslæren. I Træets Top sidder en Orn, uidentifikt Aandens eller Livets Billede; ved dets Rod i Hbergelmer ligger Midhugger, Mørkets og Dødens Drage; men Ekhornen Ratatosk³⁾ løber op af

Navnet Hœnir faaar endnu uforklaret; thi Magnufens Formodning, at det skulde være for Heidnir, Opklarereren, maa forkastes af Syroggrunde.

1) Navnet Lódur faaar aabenbare i Forbindelse med det tybste lodern og betegner den blussende Jld. At derved det samme Væfen betegnes, som ellers kaldes Loki eller Loptr, kan neppe betvivles.

2) Yggr, et af Odins mange Navne, betegner enten den Frygtelige, Strælfugende, eller den Betænksomme; drasil eller drösil af draga egentlig: den der drager, bærer, dernæst: Hest, Vogn eller Sæde.

3) Ratatoskr, et Navn af ubekjendt Betydning; dets første Deel synes at være raat at finde Veit; hele Navnet kunde maafee betegne: den er flug til at finde V

ned ad Stammen og bringer Avindsord mellem Ornen og Dragen; — sridende Kræfter røre sig i Naturen, og falsk Ondskab sniger sig med sin Dagtaalelse gennem Mennekelivet og forstyrrer dets No. „Åsten Yggdrasil“, heder det i gammelt Digt, „taaler mere Ondt, end Noget fatter: Hjorte bide dens Løv, dens Stamme muldner, og Nidbugger gnaber dens Rod.“ De levende Stabninger suge Naturens nærende Kraft; dens Frembringelser tørres og dø, naar deres Tid er omme; og hvad der er verst, det onde Urbæsen gnaber paa dets dybeste Rod. Men Træets Stamme overføres med Himmelbrøndens hellige, rensende Bænde, og Yggdrasil staaer, alle sine Lidelser uagtet, stedse grønt; — Naturens Liv opholdes og forynges ved de himmelske Magters Forsorg. Grundtanken er ogsaa her den store Kamp, som gaar gennem Verdenslivet, Kampen mellem Mand og Materie, mellem Godt og Ondt, mellem Liv og Død.

Under den Verdenstræets Rod, der skyder fra Jætnernes Hjem, er en Brønd, kaldet efter sin Vogter Mimers Brønd, hvor Wiisdommen eller rettere Kundskaben er skjult. Navnet Mimir betegner den Kyndige¹⁾. Jætterne, som ældre end Aserne, skuede dybere end de i Forgangenhedens Mærke. De havde seet Asernes og Verdens Tilblivelse; de forudsaa derfor ogsaa deres Undergang. Om begge Dele maatte Aserne søge Kundskab hos dem, — en Tanke, som udtales mangesteds i de gamle Mytkevad, men ingensteds klarere end i Valuspaa, hvor en blandt Jætterne fostret Bala eller Spaakvinde foreslilles at opstige fra Dybet og afløre Fortid og Fremtid for Guder og Menneker. Det er altsaa denne Dybets Wiisdom, som Jætten Mimer gemmer i sin Brønd. Himmelyguden Odin selv maa hente den hos ham, og dette skeer i Nattens Stund, naar Solen, Himlens Die, er neddalet bag Jordstivens Mand i Jætnernes Verden. Da speider Odin Dybets Hemmeligheder, og hans Die er der pantsat for den Drik, han erholder af Kundskabens Brønd. Men i Morgentidens Glands, naar Solen atter stiger op fra Jætnernes Verden, da drifker Kundskabsbrøndens Vogter af gyldne Horn den klare Mjød,

¹⁾ Det synes nemlig at være samme Ord som det angelsaksiske meomor, kyndig, og kan ligeledes sammenlignes med det latinske memor; uidentisk betegnebrødet fortrinssvils: kyndig i det Forgangne.

der strømmer over Odins Pant. Himlen og Underverdenen meddel hinanden gjensidig deres Wiisdom¹⁾).

Den egentlige Modsatning til Brønden Hvergelmer i Afgrunden nederste Dyb danner Urdarbrønd i Himlen, ved hvis hellige Vand Verdensstræet opholdes. Den vogtes af tre høie kvindelige Væsener Urd, Verdande og Skuld — Fortid, Nutid og Fremtid²⁾ — og har sit Navn efter det første og høieste. Disse Væsener kalde under Tre Norner³⁾. De ere Tidens og Skjebnens Gudinder; — det første udtaler deres enkelte Navne tydeligen; i sidste Egenkab har uidentivl deres almindelige Navn fortrinligen været dem tillagt. Som Tidens Gudinder ere de Yggdrasils Opholdere. Tid og jordist Tid tænktes uadskillige, derfor ere Nornerne ogsaa Livets Styrrere og Skjebnens Uddelere. For Menneskeslægten ere de Fødselsgudinder, og den yngste af dem, Skuld, som Valkyrje, tillige Døds-gudinde. Deres Udsendinger følge Mennesket gennem hele hans Liv; de forestilles at sno hans Skjebnes Traad ved hans Fødsel, og med den afmaale Grænserne for hans Virkekreds i Livet⁴⁾.

De Love gave,
Liv de udfaareb'

for Livens Børn,
Mændenes Skjebne.

— heder det i Völuspaa⁵⁾ om de tre store Norner. Deres Bestemmelser (lög) ere ubrødelige Urlove (orlög), deres Tilskikkelser (sköp) uundgaaelig Nødvendighed (naudr).

Om Forholdet mellem disse Væsener og Aserne udtaler Aelæren

¹⁾ Ved en uklar og sandsellig Opfattelse af denne Mythe fremkom Forestillingen om Odin som eenstet.

²⁾ Urd er substantivisk Form, svarende til den adjektiviske vordinn eller ordinn, vorden, fuldbragt, af verda skee, blive. Verðandi, skeende, blivende, af samme Rod. Denne Form af Navnet bør uidentivl foretrakkes for den anden Urd, ledes forekommende Verandi, værende. Den første Form fremstiller Nutiden som fremstridende, den anden derimod som stillestaaende. Skuld, det Ulfomende, af skulu, skulle, betegner ogsaa: Skyld, Blikt, og Navnet betegner hende saaledes tillige som Døds-gudinde.

³⁾ Navnet norn, fl. nornir, er af usikker Oprindelse. Man har villet sætte det i Forbindelse med snora eller nera, en ældre Form af snúa, sno, tvinde; det skal da antyde Nornernes Virksomhed som de, der snoede eller spandt Skjebnens Traad. Denne Ublebning af Navnet er meget antagelig, skjønt ikke sikker. Petersens Danm. Hist. III 129.

⁴⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hundb. I, 1—4.

⁵⁾ D. æ. Edda Völuspá 20.

fig kun dunkelt. Den synes at fremstille Nornerne som fostrede blandt Jotnerne¹⁾ og uafhængige af Aserne. Disses Domsted er ved Urdarbrønd. Deres Domme fældes altsaa under Nornernes Ofsigt. Aserne maa selv bøje sig under Nornernes Love; ogsaa de omfattedes af Tiden, de vare fødte og skulde dø. Forresten var visse Forholdet mellem Tid og Evighed, Gudkraft og Skjebne for Afsdyrkerne, som før saa mange Hedningefolk, en dunkel Gaade, som de vel vovede at gruble over, men ei formaaede at løse. Det dannede en Selvmodsigelses Spire i deres Gudelære, som kraftigen maatte opfordre dybere Tænkende til at strække Blikket ud over de forgyænelige Aser, og mindes, om end dunkelt, Folkets Arvelod fra en renere Tro.

Mythen om Yggdrasil, i dens Heelhed betragtet, er en af de mest oplyste i Afselæren. Her fremtræder en klar og dyb Tanke, der har gjennemstuet Asetroens inderste Væsen og sammentrængt dens hele Hovedlære i et eneste herligt Billede.

10. Om Afselærens mythiske Verdensinddeling.

Heimr betegner i det norske Oldsprog først Hjem, og dernæst Verden som alle Væsners Hjemsted eller Bolig. Navnet har saaledes en dobbelt Betydning: en videre, nemlig Indbegrebet af alt Tilværende, og en engere, nemlig Bolig for en vis større eller mindre Arts af Væsener. I den videre Betydning brugtes Navnet rimeligvis ikke i Hedendommen, hyppigen derimod i den engere. Begrebet om en Allverden tabte sig hos Afsdyrkerne i Forestillingen om flere uafstaaende Verdener, af hvilke hver især tænktes som Bolig for en særskilt Klasse af Væsener.

At Afselæren har antaget ni saadanne Verdener (heimar), fremtyder klart af flere Steder i de gamle Eddadigte²⁾; men hvorledes de have været benævnte eller tænkte beliggende mod hinanden, er mindre sikkert, og derom ere ogsaa Fortolkernes Meninger meget deelte. Følgende Orden synes mest stemmende med de gamle Kilder:

¹⁾ D. æ. Edda Vafprædm. 49.

²⁾ D. æ. Edda Völuspá 2. Alvissm. 9. Vafpr. 43.

R. Revier. Samlede Afhandlinger.

www.libtool.com.cn

1. Muspelheimr, den øverste Ildverden, Surtis Nige; i den høieste Egne synes man at have tænkt sig Gimle beliggende ¹⁾).

2. Godheimr, Gudernes Verden, eller Åsgarðr, Afernes Gaart den egentlige Himmel, som tilsyneladende danner en Hvælving over Jorden. I denne Verdens Midte er Idavöllr d. e. Virksomheden (Slette ²⁾), Afernes Samlingssted. Her staar Odins Høisæde, hvi Navn Hliðskjálf ³⁾ andensteds betegner Taarn, og som altsaa uden tvivl tænktes at indtage Himmelhvælvets høieste Punkt.

3. Vanahaimr, Vanernes Verden, Luften eller det ifkun af Stjerne opfyldte Rum mellem Himmelhvælvet og Jorden.

4. Mannheimr eller Midgarðr, Menneftenes Verden, Jordens runde Skibe, omslynget af Verdenshavet. Navnet Midgarðr synes ofte brugt som mere omfattende, nemlig tillige indesluttende Himmelhvælvingen, eller idetmindste dens nedre Rand, hvilken da vel tænktes at danne Hegnet eller Borgmuren mod Jotnerne.

5. Álfheimr, Lysalfernes Verden, Jordens frugtbare Overflade og de nærmeste Luftstrøg.

6. Svartálfaheimr, Svartalfernes eller Dvergenes Verden, Jordstivens Indre.

7. Jötunheimr, Jotnernes Verden, de Jordstiven omgivende Fjeldørkener. Denne Verden tænktes nedadheldende, især mod Norden. Den sættes snart indenfor Verdenshavet, snart — og det vistnok oprindelig — udenfor samme som en det omfattende Rand ⁴⁾. Den

¹⁾ Dette synes at maatte uleedes af d. y. Edda Gylf. 17. Naar det nemlig her anføres som Aarsagen til, at Gimle ikke forgaar i den almindelige Verdensbrand, at der er en anden Himmel, Andlangr (den vidt aandende) i Syd over for Mennefteverdenens Himmel, og ovenfor den igjen en tredje Himmel, Vidbláinn (den vidt blaaende), hvor Gimle er; — saa laaber det som om man har tænkt sig Andlangr som en Himmel mellem Godheim og Muspel, og Vidbláinn igjen som Himmelen for Muspels Verden, og Gimle altsaa som liggende paa denne sidstnævnte Verdens høieste Punkt.

²⁾ Id, Virksomhed.

³⁾ Navnet synes besleget med hlið, Led, Port; i d. æ. Edda Atlakv. 14 synes Ordet liðskjálfar at betegne Taarne. J. Grimm tror, at Ordet egentlig her forklares ved et Bindue (en Taarnglugge) eller ved en Portbænk, og at skjålf saaledes svarer til det angf. scylfe, der skal have Betydningen af en Bænk. Hliðskjálf skalde altsaa egentlig været tænkt som en Port eller et stort Bindue paa Himmelen med et deri anbragt Sæde. Deut. Myth. S. 124.

⁴⁾ Jfr. d. y. Edda Gylf. 51 med d. æ. Edda Hýmiskviða.

tænktes da stilt fra Mannheim ved Havet, ligesom fra Godheim ved en Na, Iking (den Oprørte?)¹⁾, der aldrig tilfrøs.

8. Helheimr, Dødens Verden, Underverdenen, Solig for Dødningerne, halir. Til den gif Veien fra de øvre Verdener, Helvegr, i Nord ned gennem Jotunheim over Naen Gjöll (den klingende eller stinnende — Nordlyset?); Broen over den, Gjallarbrú, var tækket med lysende Guld.

9. Niflheimr, Taageverdenen.

Den første og sidste af disse Verdener vare Urverdener, som tænkttes at ligge udenfor det egentlige jordiske Verdenssystem, til hvilket Aserne hørte.

Forresten have vistnok Forestillingerne om disse forskjellige Verdener og deres indbyrdes Forhold været uklare og vakkende i selve Hødenommens Tider. Andet kunde man ei vente af et lidet oplyst Folk, i Tider, da overhovedet Kjendskabet til Naturen var kun saare ringe. Senere forsøgedes Forvirringen, da de Lærde begyndte at søge disse Verdener paa Jorden og bryde sin Hjerne med at udfinde passende Sgner, hvortil de her kunde hense dem²⁾.

11. Om Guderne.

Forklaringen af Asetroens Guder og de egentlige Gudefagn er en af de vanskeligste Opgaver i Lærens Fortolkning, og her meer end nogensteds maa man uden tvivl vogte sig for at søge en gennemført Allegori. Vistnok ere Guderne overhovedet en Opfattelse af Naturens Kræfter under visse Personligheder; men da man ei har formaaet at tænke sig Naturkraften udenfor Personligheden, saa er denne sidste i sin sandelige Form ofte bleven det Væsentlige. Alle Asetroens Guder ere iklædt en menneskelig Form, forestilles tænkende, handlende, ja lidende som Mennesker; ifkun ere de idealiserede med Hensyn til baade legemlig og aandelig Kraft, og tænkte som mindre indskrænkede ved Tid og Rum end de jordiske Mennesker; — og under denne menneskelige Skif-

¹⁾ H el. af betegner ellers Eivöl, men den oprindelige Betydning synes at have været Vakkelse, Urolighed.

²⁾ Magnusens Meninger om disse Verdener findes fremsatte i hans Eddalære III 179 ff.; Peterdens i Daan. Gist. III 122—24. Med den Sigtens stemmer nærværende Fremstilling.

www.libtool.com.cn

kelse og tildeels menneskelige Virksomhed er Naturkraften, som let kan tænkes, heel ofte forglemt af Skaldene i deres Gudesagn. De holdt vistnok fast ved de egentlig betegnende Egenstaber i enhver Guddoms Personlighed, men gabe derhos mangan Indbildningskraftens Udsteelse Indpas i deres Beretning blot for at gjøre denne mere tiltrækkende. Dette var dog uden tvivl mest Tilfælde i de vidtløftigere Gudesagn, ved hvilke vi i denne sammentrængte Fremstilling af Afsæeren ei have kunnet opholde os.

Overskuer man derhos Afsæerens Guderække med Opmærksomhed, vil det være Enhver klart, at ikke alle Guder ere lige væsentlige for Troessystemet i dets Heelhed og indre Sammenhæng. Nogle danne saa at sige uundværlige Drivestjædre i den hele Verdensbevægelse, medens andre kun fremtræde ved et enkelt Punkt i denne, og da mere som en Hjælpkraft, hvilken Forstningen har fremsledet og ifkædt Personlighed for at fuldstændiggjøre en Tankerække, end som en uafhængig Kraft, der selv har skabt sin Personlighed. Til den første Klasse høre: Odin, Frigg, Thor, Njord, Frey, Freyja, Valder, Loke og tildeels vel ogsaa Heimdal og Dger; til den anden derimod: Tyr, Hød, Bale, Vidar og den hele øvrige Skare af guddommelige Væsener, af hvilke flere aabenbare kun ere tilblevne for at sandfælgiggjøre Gødgudernes Virksomhed i visse Retninger eller for at danne forbudende Mellemled i et større Gudesagn. Denne anden Klasse af Guder frembyder ofte — naar Allegorien ikke ligger klart i Dagen — den største Sværlighed for Fortolkeren.

Guderne benævnes i Afsæeren paa flere Maader: 1. god (Ett. god n. g.) Guder — Navnet er af ubis Oprindelse. 2. æsir (Ett. áss; Hunk. ásynja), Aser, Væsener i udmerkende Betydning; Benævnelsen bruges ofte mere indskrænkende om den fornemste Klasse af guddommelige Væsener. 3. tívar (Ett. tívorr, tívr, tír), herlige Væsener (tírr betyder Hæder); en anden Form af samme Navn er uden tvivl det sjældnere díar, hvoraf dísir (Ett. dí) Gudinder ¹⁾. 4. váar

¹⁾ Benævnelsen tívar forekommer i d. æ. Edda Vafprn. 40. 42. Grimm. 5. Hamarsh. 14 o. fl. Et, ofte ogsaa i Sammensætninger som valttívar, ~~vælgte~~ el. herlige Guder, sigttívar, Selerguder. Ordet díar forekommer ikke i noget egte Eddadigt; thi det saakaldte Hrafnagaldr Óðins, hvor det findes, maa uden tvivl anses for en Frembringelse fra senere Tider.

(Ett. véorr) hellige Væsener, af vé Helligdom¹⁾. 5. regin, Kræfter, Magter. 6. bönd (Flt. af band, Baand), de Forbundne, i Fællesskab virkende. 7. höpt (Flt. af hapt, Hefstning), de Sammenheftede. — Af disse Benævnelser ere de tre første de almindeligst forekommende. Alle disse Navne for Guderne i Almindelighed antyde, forsaavidt deres Rod kjendes, de Egenstaber, som man tillagde dem. De to sidste ere merkkelige, fordi de udtrykke Tanken om Gudernes inderlige Sambirksom i Verdensstyrelsen.

Odins Betydning som Verdens Mand og Himlens Gud er allerede udviklet. Han benævnes Alfader — Alsadir, Allfödr — som det Væsen, fra hvem Naturens Liv og de heri sig aabenbarende Kræfter, Guderne, tænktes udstrømmede. Han kaldes Slægternes Fader — Aldasadir — med nærmere Hensyn paa Menneskene som hans Stabninger. Han nævnes endelig Valfader — Valfadir — som Krigens Gud, i hvilken Egenstab han var de Faldnes Fader, ligesom disse igjen vare hans Udvalgte — valr²⁾ —, hans kaarede Søner — óskasynir. Det var naturligt, at Folkefærd, hvis største og hæderligste Sysfel var Krig, saa i Verdens høieste Gud fortrinligen Krigens Gud. Det er ogsaa vist, at Odin især i denne Egenstab opfattedes af de hedenske Nordmænd, idetmindste af den store Mængde. Paa Krigsguden henpege derfor en stor Deel af de mangfoldige Navne, der tillagdes ham (i Grimnismaal opregnes ikke mindre end 52)³⁾; skjønt vistnok den Lære, at Odin „aldrig kaldte sig med samme Navn under sin Færd iblandt Folkene“, nærmest betegner Verdensaanden som den, der paa uendelig mange Maader aabenbarer sig i Naturen. — Beskrivelsen af Valha⁴⁾ passer til Krigsgudens Væsen, ligesom Einherjernes⁵⁾ — de udvalgte Heltes — Lidsfordriv. Odins toende Ulve — Geri, den Graadige, Freki, den Hefstige — udmærkede ham i samme Egenstab. Hans Navne derimod — Huginn, den

¹⁾ D. a. Edda Hýmiskv. 39.

²⁾ Ordet valr, der betegner de i Strid Faldne, staar aabenbare i Forbindelse med velja, vælge, udvælge.

³⁾ D. a. Edda Grimim. 46—54; d. y. Edda Gylfg. 3.

⁴⁾ Valhöll, af det ovenomtalte Ord valr, betegner enten: den udvalgte, hellige Hal, eller: de Udvalgtes, de Faldnes Hal.

⁵⁾ Navnet einherjar maa uledes af einn, een, eneste i sit Slags, og herjar, Krigere, besægtet med herr og herja.

eller Kraft og Hellighed — Brødrene Ódinn, Vili og Vé. Manden beliber, Willien ordner, Helligdommen bortfjærner det Urene og Onde¹⁾. Det er imidlertid kun i Verdens Skabelse, at disse tre Væsener fremstilles som samvirkende. Vile og Ve omtales ei siden; de smelte atter sammen med den altomfattende Verdensaand, med Odin. Han er Verdens Grundvæsen, den almægtige As, han ene er Afader, for hvem alle de øvrige høiere, verdensstyrende Væsener, Aserne, stamme²⁾

Med Skabelsen adskilles Elementerne — Jmers Krop udstyffes — og det organiske Liv begynder. Men de chaotiske Magter, skjønt overbundne, ere ei tilintetgjorte, — en Jötun undkommer, og fra han stamme nye Jötunætter. Forstyrrende og døvende Kræfter spores overalt i Naturen; de ere Yttringer af Jötnernes fiendste Sind mod Aserne, og af deres Stræben at tilintetgjøre disses Verk. Jötnerne have maattet fly til de Jordstiven omgivende yderste Ørkener — Útgarðr, den yderste Gaard —, og her have de sit egentlige Hjem — Jötunheimr; men de snige sig dog ogsaa indenfor det Hegn, som Aserne have dannet til Bern for Jorden, indenfor Midgaard³⁾. De bo ogsaa her i de ry Fjelde, i de iisklædte Fjæller og i de golde Ørkener, — overalt, hvor nogen Ufrugtbarhed hersker. Deres Virksomhed spores i ødelæggende Storme, — voldede af Jötunørnens Wingslag i Norden⁴⁾ — den spores i Winterkulde, Sne og Is, i alle de Naturens Kræfter, som ere Frugtbarheden og Livet fiendste.

Den levende Verden var altsaa Asernes Verk. Jorden, liggende som en rund Skive i dens Middelpunkt, stod under deres særdeles Be-

¹⁾ Ódinn -- Angelf. Vóden, Nebert. Wódan, Hølt. Wuotan, Got. rimeligvið Vóðans — skaar aabenbare i Forbindelse med veð, óð, vada, vade, gennemtrænge, og med óðr, Sind, Forstand; betegner Manden som Alt gennemtrængende. Deut. Myth. S. 120. — Vili ligefrem Willie, Vé: Helligdom — jfr. Petersens Danm. Hist. III 111—114.

²⁾ Benævnelsen áss Flt. æsir — de tilsvarende tydske rimeligvið: Angelf. ós Flt. ós, Hølt. og Got. ans Flt. anseis. Deut. Myth. S. 22 — forekommer mig med størst Rimelighed at sættes i Forbindelse med vesa, den ældre Form for vera, være, og oprindelig at betegne Væsen, om Guberne brugt i ubemærkede Betydning. Jfr. Petersens Danm. Hist. III 106—7.

³⁾ Midgarðr, den midterste Gaard eller Indhegning, modsat Útgarðr.

⁴⁾ Denne Stormørnens Navn, Hræsvelgr, betegner: Eigsvelger, af hræ, Eig, og svelgja, svælge.

styttelse. Stundom stige de did ned fra deres Himmelboliger, og da danner Regnbuen — Bifröst ¹⁾, den bævende Bei — deres Bro.

Forestillingen om Natten som Dagens Moder svarer til den øvrige Lære om Verdens Tilblivelse. Mørket er det Oprindelige, i det tumlede sig Ymer og hans Æt. Natten tilhørte altsaa Jotnerne. Med de lyse Aser fremgaar først Dagen, som en Søn af den jøtunættede Nat og af Afsønnen Dellingr, Morgenrøden ²⁾.

De lysende Himmellegemer vare Gnister af Muspel, satte af Aserne paa Himmelhvælvet for at stifte Liden. Ogsaa disse ere de chaotiske Magter forhadte. Sol og Maane faa aldrig Hvile i deres Løb for de forfølgende Jotunulve, der ville sluge dem.

I Jordens Indre rørte Kræfter sig, der vare Levninger af det chaotiske Liv — Dverge ³⁾ fremmylrede som Madiker i Ymers Rjød. Aserne foræblede dem — gave dem Mennekestikkelse og Mennekeforstand —, men bandt dem dog til det mørke Jordens Dyb, hvor de lysle med Metaller og smide dem. Man foresilte sig dem mørke som deres Hjem, derfor kaldtes de og svartålfar — sorte Mander — og deres Boliger i Jorden Svartålfheimr.

Eddaerne omtale ei Dyrenes Skabelse, hvilken dog Afsælæren vistnok har sluttet umiddelbart til Berternes. Menneket er Skaberverkets Høje og fuldkomne Frembringelse ⁴⁾. Ved Menneket ligesom ved Verdens første Tilblivelse fremtræder den skabende Guddomskraft i en trefoldig Skikkelse. De tre Aser, Odin, Høner og Lod er skabere det første Mennekepar af tvende Aftetræer, deraf Navnene Askr og Embla ⁵⁾, og hver meddeler dem en Gave, stemmende med hans eget Væsen. Odin giver dem Mand (önd), det aandelige Liv; selv er han Verdens Mand, af hvilken Menneket er en Afglænde. Høner ⁶⁾,

¹⁾ Sammensat af bifa, bæve og röst, Bei.

²⁾ Dellingr f. deglingr, Diminutiv af dagr.

³⁾ Dvergr f. dverggr af ubekendt Rod; Angs. dverg, Høtt. tuerc, Got. rime-lygllis dvarigs. Deut. Myth. S. 415.

⁴⁾ Den yngre Edda lader vel Dvergene skabes efter Menneken, men Bølsuppa har den omvendte Orden, som derfor synes at burde fretrækkes.

⁵⁾ Askr betegner ligefrem Aftetræ: Betydningen af Ordet embla er uvis, rimeligvis er det blot en anden Benævnelse paa Asten, maaskee nærmest paa det Elags, som Bønderne endnu ansee for Huntræet.

⁶⁾ Høners Betydning som Lysets Gubdom lader sig vistnok ikke strengt bevise.

og Vaner om en Strid mellem to Religionspartier, Ildtilbedere og Vandtilbedere, hvilken Strid endtes dermed, at begge Religioner blandedes, Vandguddomme, Vanerne, optoges blandt Ildguddommene, Aserne, og dyrkedes ved Siden af disse¹⁾. Snarere kunde man maaskee tænke paa en Kamp mellem et vandrende, krigerisk, og et fredeligt, agerdyrkende og søfarende Folk, hvilken endte med en Sammensmeltning af begge. Grunden til at Vanerne oftere betegnes som vise — visir Vanir, vis regin — er ubekjendt.

Njördr²⁾ er Luftens og de milde Vindes Gud og som saadan Beskytter af Søfart og Fiskeri. Hans Bolig er ved Havet i Noatún — Skibenes Eng³⁾. Hans Hustru derimod, Jotundatteren Skadi — den Skadevoldende — er Vinterstormens og den barske Fjeldvinds Gudinde. Hendes Yndlingsbolig er Þrymheimr — det buldrende Hjem⁴⁾ —, de høitliggende stormfulde og sneedækkede Fjeld egne, hvor kun Jægeren paa sine Ski finder Næring. Overenskomsten mellem dem, at bo 9 Nætter i Þrymheim og 3 i Noatun, peger hen til det høie Norden, hvor uroligt Veir og vinterlige Storme herste den større Deel af Aaret.

Njörds Børn Freyr og Freyja ere Frugtbarhedens Guddomme; den første med Hensyn paa Jorden, den anden med Hensyn paa Menneffene. Deres Navne have i det Oldnorske ligesom i Aare af de gamle germaniske Sprog betegnet Herre og Frue; men ubestemt er det dog, om denne Betydning er den oprindelige, eller om den ikke

¹⁾ Geijer Svea-Nikes Håder I 354—366.

²⁾ Navnets Ublebning er ubekjendt. Magnusen har sat det i Forbindelse med næra, nære, og troet, at det egentlig betegne Næreen; men Sproggrunde synes at tale imod denne Fortolkning. Snarere skulde man tro, at Navnet stod i Forbindelse med Verbet njörva, sammenhefte, og egentlig har betydning: Sammenbinderen, Sammenhefteren, med Hensyn til at Njörd paa en Maade dannede Baandet mellem Aser og Vaner. Grimm tror, at den til Navnet Njördr svarende gotiske Form har været Nairpus, og i andre tydske Sprogarter Nirdu, Nird eller Nerd, samt at dette Navn og denne Guddom egentlig stikker i Tacitus's Nerthus, hvilket, efter hans Mening, er den rette Læsemaade for Hertha. Deut. Myth. S. 197. 229. Hans Grunde til at foretrække den første Læsemaade for den sidste, hvilken synes ligesom at pæge paa airpa, erda, eorde, jörd, Jorden, betragtet som Gudinde, ere mig ikke indlysende.

³⁾ Nórr, Skib og tún, Eng. Hjemmemark.

⁴⁾ Þrymr, Bulder; þrymja, buldre, sufe.

snarere er at udele fra den store Anseelse, i hvilken hine Gudsomme tidlig stode hos de germaniske Folkestammer. Man har al Grund til at formode et Grundslægtskab mellem disse to Gudenavne og enten frór, rolig, mild, fró Rolighed, Hvile, eller ogsaa frjóf eller frjó, Frø, Sæd; i første Tilfælde skulde de da betegne den Mildhed, man tillagde disse Bæfener; i andet Tilfælde skulde de betegne dem som Frugtbarhedens Givere¹⁾.

Frey tjører med sin guldbørstede Galt — Sindbillede paa Agerens Frørigbed — ; eller han seiler paa sit luftige Skib — Skidbladnir²⁾ — paa de lette Skyer. Han bor i Alfheim og hersker over Lysafærne — ljósálfar —, de blide Aander, der omhvæve den frugtbare Jord. Hans Kjærlighed til Jotunnøen Gerðr — den Omfluttende, Omfavnende —, udtrykker Frugtbarhedens Længsel efter at meddele den vinterlige Jord sine Betsignelser³⁾. Han bortgiver, for at naa sine Længsels Maal, sit gode Sverd, og er derfor ene vaabenløs blandt de krigerste Aser, — Jorddyrkningen er Fredens Sysel; den trives kun, hvor Vaabnene hvile.

Freyjas Bolig er Folkenes Marker — Fólkvangar —, hendes Hæl har Rum for mange Sæder⁴⁾; Kjærlighedens Gudinde færdes blandt Menneskene og omfatter med sin Gudekraft deres talrige Slaver. Hun tjører med Ratte, Sindbillede paa indsmigrende Kjælnhed og hændelig Lyst. Hendes Egtmands Navn Óðr betegner Sind, Forstand, men ogsaa vild Begjerlighed. De mange Navne, som tillagdes hende, naar hun fór blandt Folkene, antyde de mange Maa-

¹⁾ I det Gotiske fulde egentlig det til Frey svarende Navn være Fráus eller Fravia, men i Redet herfor findes Fráuja i Betydningen Herre. I det gamle Høitydske forekommer Fró og i det Angelsaksiske Fréa i samme Betydning. Det til Freyja i Betydningen Frue svarende Ord findes kun i det gamle Høitydske, nemlig frouwa, frówa. I det Gotiske maa det antages at have været fráujo. J. Grimms Deut. Myth. S. 190—200. 276—77.

²⁾ Navnet maa udtales af skid, Hæl, og blad, Blad, og betegner egentlig det Skib, hvis Hæle kan lægges sammen som Blade; det udtrykker den Egenkab, som tillagdes dette Skib, nemlig at det var stort nok til at rumme alle Aserne, men derhos saa kunstigen gjort, at det, naar man ei skulde bruge det, kunde vikles sammen som en Dug og bæres i Lommen. D. h. Ebba Gylf. 43.

³⁾ Petersen Danm. Hist. III 178.

⁴⁾ Dens Navn Sessrymair, af sess, Sæde, og rýma, gjøre Plads, rumme, betegner egentlig: den Sæderumme, eller den der har leblige Sæder.

der, paa hvilke Kjærligheden aabenbarer sig i Mennekelivet. De øvr Gudinder, hvilke Afsæeren nævner som Kjærlighedens og Egtefæls Beskytterinder — Sjöfn, Lofn og Vár — tænktes uden tvivl alle af Freyjas Udsendinger og Undergivne.

Aserne Valder, Hød og Vale staa i den nærmeste Forbindelse med hinanden; men deres Betydning uledes bedst af Mythen Valders Død, under hvilken de skulle omtales.

Tyr er den krigerske Djerpheds, Tapperhedens Gud; Bragi er, hvad Navnet selv antyder, hvilket er paa det nærmeste slægtet med Ordet bragr, Poesi, — Skaldkunstens Gud. Begge ere Odins Sønner og betegne ogsaa i Grunden kun særegne Yttringer af Odins Væsen. Som Krigens Gud vælter han det vilde Maa som Landens Herre fremstilles han selv som Skaldkunstens Opfinder (Idunn³) — den Virksomme — betegner maaskee oprindelig Naturens frodige Sommerliv; for Aserne er hun Forryngelsens Gudinde. Hendes Forbindelse med Brage hentyder paa Skaldens Hverv at sø evige store Bedrifter.

Saga er, som Navnet ligefrem antyder, Fortællingens, Historiens Gudinde. Hendes Bolig er Sökkvabekkr⁴) — den sænkende, dybe Bæk — Tidens og Begivenhedernes Strøm, hvor Odin — Manden — besøger hende og glædes ved hendes belærende Tale. Heimdallr er blandt de Guder, hvis Betydning er saare dunkel. Navnet kan maaskee uledes af heimr og dallr f. døll, behagelig, og betegne Verdens Lyst. Navnet paa hans Bolig, Himinbjörg, betegner Himmelbjerg, eller Himlens Frelse⁵). Himelighvis har han været tænkt som Regnbuens Guddom, skjønt de mange besynderlige Egenskaber og Navne, som tillægges ham, neppe deraf alene kunne forklares⁶.

¹) Navnet Tyr er uden tvivl det samme som Tivorr s. o. f. Hertil skalde, efter Grimms Mening, hos Angelsaxerne Tir, og hos de øvrige tydske Folkes Gudenavnene Zio og Eor eller Er have svaret. Deut. Myth. S. 175—18

²) Til Bragi svarer i det Angelsaxiske Brego. Deut. Myth. S. 215.

³) Navnet er beslægtet med id, Virksomhed, idinn, virksom.

⁴) Af sökkva, synke og sænke, samt bekk, Bæk.

⁵) Den første Deel af Ordet er himinn Himmel, den anden Deel enten bjarg Bjerg, Berg, eller björg Hl. bjargir, Hjælp, Redning.

⁶) Jfr. Petersen Daum. Hist. III 187 ff., hvor en anden Ublebning af Navnet fremsættes, ligesom og hos Grimm Deut. Myth. S. 213—215.

Ikke mindre dunkelt er Vidars Væsen. Navnet Vidarr synes lettest at forklæres ved Seiervinder (f. Vinnarr, af vinna, overvinde), og sigter da til hans Seier i Gudernes sidste Kamp. Maafsee betegner han altsaa den Gjenfødselsens Kraft, der tænktes at hvile i Jorden. Derfor var han en Søn af Odin og Jotunkvinden — af Aand og Materie; derfor var hans Bolig Landvidi¹⁾ — den vide Jord; derfor var han den tause, ubirksomme As i Verdens nærværende Tilstand. Først i dens Fald fremtræder han i sin Styrke, seirende over Mørkets og Odelæggelsens Magter, og bor siden i den gjenoplivede Verden²⁾.

I det høie Norden er Vinteren, skjønt Naturen ligger i Dvale, en vigtig Årstid for Folkets Nørelse. Det er saaledes ikke underligt, at de hedenste Nordmænd tænkte sig en af Aserne at forestaa denne Årstid og begunstige den menneskelige Virksomhed i samme ved at give godt Vinterføre og opfinde Midler til med Lethed at færdes over Is og Sne. Denne Gudsdom er Ullr. Navnet betegner: den Uldebe eller Uldhvide³⁾. Hans Bolig er Ydalir — den kolde Vædes Dale⁴⁾.

Forseti betegner efter Navnet: Forsidder, Formand. Han er Rettes Forsidder eller Leder, Retfærdighedens Gud. Hans Boligs Navn, Glitnir, betegner: den Skinnende⁵⁾. Han er Baldrs, den rene Afs, Søn. Da Ustyldigheden veg bort fra Verden, efterlod den Retfærdigheden for at indtage sit Sted.

Navnet Valkyrja betegner Valens, eller de Faldnes Udlærereinde⁶⁾. Valkyrjerne tjente Odin og vare Strids- og Døds-guðinder. De ere Væsenet, der sandseliggjøre Odins Virksomhed som Krigens Gud.

¹⁾ Af land og vidi, Vidhed, Vidde.

²⁾ Vidar er bleven forklaret paa høist forskellige Maader. Magnusen seer i dette Væsen et Billede paa det Fænomen, som benævnes Typhon eller Ekypumpen, en Fortolkning, der har meget imod sig. Petersen udleder Navnet Vidarr af vidr, Træ, Skov, og antager ham for de ulgjennemtrængelige Skoves Behersker og at betegne Naturens Uforgjængelighed og uforfrænkkelige Kraft. Danm. Hist. III 175 — 178. Mone antager, at han betegner Evigheden. Gesch. des Heidenth. I 476.

³⁾ Ull, Uld.

⁴⁾ Af Yr eller år, kold Regn.

⁵⁾ Af glita, skine. Forsete dyrkedes af Friserne, og hans Navn blandt dem var Fosite. Deut. Myth. S. 210 - 212.

⁶⁾ Af valr, de Faldne, og kjöra = kjösa, faare.

Det Væsen, der ansaaes for Havets Gud, benævnes med ti Navne: Egir — den Frygtelige (ægja, at skræmme), Hlér — den som giver Ly (hlé, Læ, Ly), og Gýmir — den skjulende (geyma gjemme); de betegne Havet i dets Oprør, og i dets Blidhed, og for et Dække over Dybet. Hans Hustrus Navn, Rán — Ran eller den Ranende — betegner Havet som trævende sine Offere af Menneskeliv og Skatte. Dger og hans Slægt henhørte vistnok ikke blant Aserne, men ansaaes ligesuldt som mægtige Guddomme, hvis Venstefelste Aserne søgte. At de gamle Sagn lade Dger ved Asernes Befehl oplyse sin Hal med stinnende Guld (lýsigull), har uden tvivl Hensyn til Morilden (opr. marellr d. e. Havild)¹⁾.

Nordmændene tænkte sig tolv af Aserne som de fornemste, og ligesom dannende et Guderaad; men hvilke disse vare, siges ingensted med Bestemthed. I det gamle Digt Grimnismaal²⁾ opregnes ogsaa fortrinsviis tolv Gudeboliger, og i den yngre Edda³⁾ tolv Navne, med hvilke Odin især betegnedes. Denne Fremhævelse i Gudelæren af Tallet tolv har forekommet flere Fortolkere at pege hen til de hedenske Nordmænds Marsinddeling og Beregning af Solens Gang. De tolv Aser skulde da være Forstandere hver for sin Maaned, de tolv Odinsnavne skulde være Maanedsnavne, og de tolv Gudeboliger betegne de tolv Himmeltegn, som Solen aarligen gennemløber. Magnusen er gaaet endnu videre og har henført de 52 Odinsnavne, som opregnes i Grimnismaal⁴⁾, til Arets 52 Uger, de 73 Dvergenavne, som forekomme i Völuspaa⁵⁾, til en anden Arets Inddeling i 73 Fimter

1) Efter J. Grimms Formodning skulle denne Guddoms tybste Navne have været: got. Ógeis, høit. Uogi eller Uoki, angelsk. Ege. Deut. Myth. S. 216—219.

2) D. æ. Edda: Grimn. 5—17. Ordenen, i hvilken disse Gudeboliger her opregnes, er: 1. Ýdalir (Ull), 2. Álfrheimr (Frey), 3. Valaskjálf (Vale), 4. Sókkvabekkr (Saga), 5. Gladsheimr, eenskyldigt med Valhöll (Odin), 6. Þrymheimr (Esfabe), 7. Breidablik (Balder), 8. Himinbjörg (Høimdal), 9. Fólkvangr (Freyja), 10. Glitnir (Forsete), 11. Nóatún (Njord), 12. Landrís (Bidar). Thors Bollg, Þráðheimr, nævnes ogsaa og for de øvrige, men på en saadan Maade, at den, ibetmindste efter Digtets nuværende Form, ikke medhører i Rækken.

3) D. y. Edda Gylf. 3.

4) D. æ. Edda Grimn. 46—54.

5) D. æ. Edda Völuspá 10—16.

12 43

www.libtool.com.cn
 eller Afslut paa 5 Dage, og endelig de 13 Valkyrjenavne i Grimmismaal ¹⁾ til Solaarets 13 Maanestifter. Herpaa har han bygget en fuldstændig hedenst Kalender, indrettet efter Solaaret ²⁾. — At de hedenste Nordmænd have deelt Aaret i 12 Maaneder, er temmelig sikkert, og at Solbtallet i Afselæren staar i Forbindelse med denne Aarsinddeling, er høist rimeligt; at de ogsaa have benyttet en Tidsinddeling af 5 Dage (likt), har megen Sandsynlighed for sig; men at de skulde have forstaaet at beregne Solaaret nøiagtigen, og overhovedet haat de tydelige Begreber om Himmeltegnene og Solens Forhold til disse, som den af Magnusen opstillede hedenste Kalender forudsætter, — synes meget tvivlsomt.

12. Om Verdens Forfald.

Nærmest efter Verdens Skabelse sætter Afselæren en Fredens Tid blandt Guder og Mennesker. Men den forsvandt i Himmelen, da Aserne lode Jotunvæsenet indsnige sig i deres Midte, ja forbandt sig med dem for at tilfredsstille sin Lyst, eller for at benytte deres Kræfter til egen Fordeel; herved svækkede de sin Gudemagt og gabe sine Fiender Mod til at begynde den store Kamp, som skulde vare til Verdens Undergang. Ogsaa paa Jorden forsvandt den skyldfrie Fredens Tid, da Menneskene lærte Guldet's Jotunkraft at kjende, og til den satte sin Hu og Fortæring. Da vrededes Guderne, Odin stjød et Spyd over Folkene, og Strid begyndte paa Jorden. Dette er uden tvivl Meningen af Völuspås forresten saare dunkle Udtryk om denne Gjenstand ³⁾. Overdreven Begjærlighed tænktes altsaa som Aarsagen til Gudkraftens Svækkelse og til Menneskenes indbyrdes Splid.

Som Ansifter af det Onde baade blandt Guder og Mennesker fremstiller Afselæren Loke. Dette Væsen har aabenbare baade en fysisk og en moralsk Betydning, nemlig Ild og Synd eller syndig Begjærlighed. Til den sidste sigter maaffee nærmest Navnet Loki — Lokkeren, best. med lokka at lokke, skjønt derhos dets Slægtskab

¹⁾ D. æ. Edda Grimm. 36.

²⁾ See Magnusens Overs. af den ældre Edda I, i Fortolkningen af Grimmsmaal, og hans Specimen calendarii gentilis ved Slutningen af den arnamag-

naanske Udgave af den ældre Edda III.

³⁾ D. æ. Edda Völuspá 25—28.

med logi, Lue, er umiskjendeligt¹⁾. Til den første Betydning henpege hans tvende andre Navne Lódur og Loptr, det første betegnende ham i Egenkab af den blussende og varmende jordiske Jld²⁾, det andet i Egenkab af Luftilden (lopt, Luft). Intet er naturligere, end at man tænkte sig den Guddom, der forestod den snart oplivende snart fortærende Jld, som et blandet Væsen, svævende mellem de gode og onde Magter, mellem Aser og Jotner; og hermed er atter Lokes Betydning i moralsk Henseende givet. Han optræder i de gamle Gud-sagn som den fædste Forsører, hvis skønne og liblige Udvortes skjuler en ondskabsfuld Sjæl, og hvis glatte Tunge er fuld af Løgn og Bagtalelse.

Der stjæles ellers i den yngre Edda mellem tvende Væsener a dette Navn, nemlig Loki og Útgarda-Loki — den i Utgaard eller Jotunheim boende Loke. Den sidste skildres som en reen Jotun, rædsom i sit hele Væsen. Det lader som om man i ham har villet fremstille det pnyssifte og moralske Onde i dets nøgne Fælshed, medens man derimod i Loke, som han optræder blandt Aserne, har villet fremstille det i den forførte og tilsyneladende skønne Stikkelse, under hvilken det sniger sig om i Menneskenes Verden.

Med Jotunkvinden Angrboda — den Sorgbydende³⁾ — abler Loke de tre mod Aserne mest fiendste Væsener: Midgardssorm, Fenris-úlfr⁴⁾ og Hel. De to første udtrykke de forstyrrende Kræfter i Havet og Jordens Indre, hvilke vel til en Tid ere bundne ved Asernes Magt, men dog engang skulle sprænge sine Lænker og sambirke til Verdens Undergang. Hel — Døden — er den forstyrrende Kraft i Menneskenaturen, der uden Skaansel kalder dens legemlige Deel til sin

¹⁾ Nærmest synes visnok Navnet Loki at ligge Hoben lyk, láka, luffe, slutte, ende; det skulde, hvis man uledebe det lige heraf, betegne: den Luffende, Sluttede. Merkelig er det, at man i angelsaxiske Digte finder omtalt en ond Aand under Navnet Grendel, hvilket synes at være samme Ord som grindel, en Slaa. Skulde dette Navn maaskee være blevet til som en Forklaring af eller Ombytning med et andet Navn, der i Formen har svaret til Loke jfr. Deut. Myth. S. 220—228.

²⁾ See ovf. 8de Stykke.

³⁾ Angr, Sorg, og byð, bjóða byde.

⁴⁾ Navnet Fenrir synes at maatte uledebe af fen, Dynd, Dyb, og i og for sig at betegne det samme som med Tillæg af úlfr, nemlig: Dybets Ulv, D fra Jordens Dyb fremgaende Uhyre.

den med pletfri Ufkyld forbundne aandelige Kraft. Den blinde Hödr er da den legemlige Kraft med dens blinde jordiske Stræben¹⁾. Denne, ledet af Synden — Loki —, dræber ubevidst Ufkyldigheden, og med den dør Lyften og Virksomheden til det Gode — Nanna²⁾. Dræb-
 hevnes af den hastig vaagnende Eftertanke, — Hödr fældes af Vali³⁾. Men den rene Ufkyld er forsbunden af denne Verden, og vender mere tilbage, skjønt hele Naturen begræder dens Tab. Først i de gjenfødte Verden skal den herste paany.

Det lykkedes Aserne at stille sin Hevntørst paa Loke og at faa ham selv fængslet i Afgrunden, ligesom de før havde fængslet hans Yngel; men Fordærbvælsens og Dødens Sæd var nu engang udsaaet i Verden og spirede frodigen. Aserne forudsaa fra nu af Verdens og deres egen Opøsning, mod hvilken de vel kunde kjæmpe, men som de ei formaade at afvende.

13. Om Tilstanden efter Døden.

Ufelseren udtaler med Bestemthed Mennefsjælens Udødelighed forbunden med en Gjengjældelsestilstand hiinsides Graven. Det er derhos ikke usandsynligt, at den har tænkt sig Mennefsket i det Hele oprindelig skabt til Udødelighed, og Legemets Opøsning i Døden at have sit Forbillede i Balders Død, og ligesom denne at være et Bort af Lokes Ondskab.

Men skjønt Troen paa Sjælens Udødelighed stod fast, vare dog Forestillingerne om Tilstanden efter Døden dunkle og vakkende. Forholdet mellem Ddin og Hel, mellem Godheim og Helheim dannede her en Knude, som man vistnok paa forskellige Maader stræbte at løse.

- 1) Den egentlige Betydning af Navnet Hödr (Gen. Hadar, Dat. Hedi) er ukendt. Hvorvidt det kan sættes i Forbindelse med haudr, der i det oldnorske Digtersprog betegner Jord, er meget tvivlsomt. Sikkertere derimod synes det i Forbindelse med et gammel-høitydsk Ord hadu, der forekommer i flere Sammensætninger af Mandnavne (Hadupraht, Hadumar o. fl.), og med et angelsaxisk Ord heado, der hyppig forekommer i Sammensætninger, i hvilke det synes at betegne Kampe og maafee ogfaa Styrke. Deut. Myth. S. 204.
- 2) Navnet Nanna staar i Forbindelse med nenna, nanne, have Lyst til, eller overvinde sig til noget.
- 3) Vali staar i Forbindelse med velja, vælge, og synes ligefrem at betegne Vælgeren. Navnet kunde saaledes passende anvendes paa det Væsen, der tænkes at udtrykke Eftertanken eller Forstanden.

The text in this section is extremely faint and largely illegible. It appears to be a list or index of names and titles, possibly including entries like 'The Book of...' and 'The History of...'. The text is arranged in several columns, typical of a printed book's layout.

Mening lader Gyvind Staldespilder i sit Haakonarmaal Valkyrjen sige:

Nu styrkes Guders Skare, med Hør saa vældig
da de Haakon have hjem til sig hentet.

Men fordi de Vaabendøde tænktes kaldede til Einherjernes Starer, var det derfor ikke sagt, at Hel berøvedes al Andeel af deres Væsen, eller omvendt, at hver dens Sjæl, som døde Straadød, udelukket fra Himlen maatte følge Legemet til Høls Boliger. At det var Dyden i det Hele, ei Tapperheden alene, som skulde lønnes i et andet Liv, og at det var Ondstaben og Lasten, som skulde straffes, — derom vidner tydelig det gamle hedenste Digt Völuspaa, naar det siger, at i Gimle skulde de dydige Starer (dyggvar dróttir) nyde Glæde evindeligt, medens i Naastrønd Meenedere, Mordere og de som forføre Andres Hustruer skulde vade i de tunge Edderstrømme¹⁾. Thi om end Talsen her egentlig er om Tilstanden efter Ragnarokk, saa maa dog antages, at man har havt lignende Begreber om den foreløbige Mellemtilstand for de Døde.

Man har sikkert troet, at den Dydiges Sjæl, om end ikke Vaabendøden havde løst den fra Legemet og hævet den blandt de egentlige Einherjers Tal, dog fandt Bolig i Himlen — i Valhal, i Vingolf eller i Folkvang. Den hedenste Skald Thjodolf af Hvin lader Kong Vanlande fare til Odin, skjønt Hel kvalte ham²⁾; og Afsedyreren Egil Skallagrimssøn tvivler ei om, at Odin har optaget hans druknede Søn i Godheim³⁾. Til Himlen tænktes ogsaa ædle Kvinders Sjæle efter Døden at henfare; der fandt de Bolig hos Freyja⁴⁾, og Mærnes Mander hos Gefjon⁵⁾, Naar Freyja siges stundom at dele de Faldne med Odin, da antydes maastee derved den Mening, at de Faldne, som i Livet havde havt elskede Hustruer, skulde gjenforenes med disse hos Freyja.

Paa den anden Side har man ligesaa vist tænkt sig, at Gudsforagt og Nedrigheid kunde udelukke endog den Tappreste fra Valhal.

1) D. æ. Edda Völuspá 42—43. 62.

2) Snorre Yngl. s. 16.

3) Kvadet Sonartorrek Str. 20 i Egils s. 80.

4) Eg. s. 80.

5) D. y. Edda Gylf. 35.

Sagaen lader saaledes den ivrige Afsdyrker Haakon Jarl sige om den djærve men onde Grapp, som havde forført sin Belgjærers Datter og brændt et Tempel: „Den Mand, som har gjort dette, mon vorde bortviist fra Valhal og aldrig komme der“¹⁾).

Ufelærens Mening synes altsaa egentlig at have været den, at sjønt Mennesket var deelt mellem Odin og Hel, saa var dog hveris Andeel af hans Væsen i Døden større eller mindre efter Bestaffenheden af hans Virken i Jordlivet. Den Dydiges og Lappres Aand havde Kraft til i Døden ogsaa at have den bedre Deel af sit legemlige Væsen med sig til Himlen; af ham fik Hel kun Støvet. Men den, hvis Aand Ondskab og usel jordist Begjerlighed havde fjærnet fra Himlen, blev med sit hele Væsen Høls Bytte; hans Sjæl var ei kraftig nok til fri at opsvinge sig i Gudernes himmelske Boliger, men droges i Dybet af det Støv, ved hvilket den stedse havde klæbet. Udentvivel har Forestillingen om Hel som halv hvid og halv blaa-bleg netop i denne Tanke sin rette Rod. For den Gode viiste Døden sig som en lys, frigjørende Guddom, for den Onde som en mørk og straffende.

Naar de Drukne forestilles at komme til Mans Haller, saa træder her Havgubinden i Høls Sted; Mans Bytte var Legemet, Aanden bevæde sig ogsaa da til Himlen²⁾).

Den Lære, at Trælene efter Døden skulde komme til Thor³⁾, udtrykker sandsynligviis den Tanke, at deres Aander ei formaaede at sige med de fribaarne Heltes til de høiere Himmelboliger, men maatte dvæle ligesom paa Halvveien i de lavtsvævende Styer under Thors strenge Herredømme; — en Menneskesølelsen krænkende Tanke, men fuldkommen stemmende med Tidsalderens og Folkets Anskuelse.

14. Om Verdens og Gudernes Undergang og Gjenfødselse.

Guldsalderens Forsvinden, Balders Død og Lokes Fængsling frem-

¹⁾ Njals s. 89.

²⁾ Friðþjófs s. 6; Eyrbyggja s. 54; ifrt. m. Egils s. 1. c.

³⁾ Sfr. 3die Stykke.

stilles som forlængst forbigaaet; Blikket i Fremtiden møder strax Ragnarøkk — Gudernes Mørke¹).

Den store Modsatning, som gaar gennem Verdenslivet, skal hæbe i en endelig Kamp, hvori de stridende Kræfter gjensidigen ødelægge hin anden. Dette er en Grundtante i Asetroen. Og at hiin Verdenskam har staaet levende for de hedenste Nordmænds Mand, derom vidne de stærke Farver, i hvilke Valaen, der taler i Digtet Vøluspaa, stilleden, — derom vidner end mere den oftere udtalte Forvisning, at hvilket, som faldt paa Valen, kaldtes af Odin, for engang i Einherjernes Rækker at kæmpe med i den afgjørende Strid mod Mørkets Magter.

Ragnarøkk er et Udbrud af alle chaotiske Kræfter, en Kamp mellem disse og den bestaaende Verdensorden. Ild, Vand, Mørke og Død volde i Forening Verdens Forstyrrelse. Aserne og deres Fiender fælde hinanden indbyrdes, den høieste Idhersters Surtis Luer fuldende Omvæltningen, og den sidste Levning af den forbrændte Jord synker i Havet.

Men ligesom de tændte Urverdener, Muspell og Nifheimr, staa urokkede, saaledes er heller ikke den jordiske Verden for evig tilintgjort i Ragnarøkk. Naar den store Omvæltning er fuldbragt, opflyder Jorden af Havet, gjenfødt og rensed fra det Døde, til Bopæl for en ny med kraftigt Liv begavet²), lykkelig Mennefteslægt. Med den foryngede Jord optræder ogsaa en forynged Slægt af Aser. De Verdensbranden overlevende Vidar og Vale forene sig med deres fra Verdens Herredømme frigivne Brødre Valder og Hød, og indtage i Egnighed deres fælles Faders Odins Boliger. I Thors Sted træder hans Sønner Módi — Modets Giver — og Magni — Styrtens Giver³) —, der have arvet deres Faders Hammer — hans albtvingende Kraft. Men da skal tillige en Gud, høiere end alle Aser, aabnbare sig for at beherske Verden i Egnighed. Efter hans Dom indtræder først den evige Løn og den evige Straf for de Hedenarnes

¹) Regin, Gubekraft, Guber (jfr. Et. 11); røkk, Mørke.

²) Dette udtrykke Navnene paa den nye Slægts Stammaer og Stamfader, nemlig Lif, Eiv, og Lifprasin, den som haardnakket holder paa Livet, af hvar haardnakket.

³) Módr, Mod; megin, Styrt.

www.libtool.com.cn
 udsædige Sjæle: de Gode hæves til den høieste Lyshverden — Gimli¹⁾); de Onde følge Mærkets Drage, der med Døden paa sine Vinger flygter til Dybet for aldrig mere derfra at reise sig.

Neppes har dog Læren om Gjenfødselen og den høieste Guds Komme til den store Dom staaet saa levende for Afedyrternes Blik som Læren om Ragnarøff. Hvad der laa hiinsides den store Verdensbrand, var dem en mørk Gaade, som kun Faa vovede sig til at udgrunde. Maaskee har man i hiin høieste Gud dunkelt anet det samme mægtige Væsen, fra hvem Verdenslivets første Gnist udgik, som var i sin Ildhimmel, før Verden og Aferne tilbleve, og som skulde slynge Dødelæggelsens Ild over dem i Ragnarøff; men denne Aelse har været forbunden med bange Følelser, og derfor turde man ei udtale den store Verdensdommers Navn²⁾.

15. Overblik.

Opfatter man nu til Slutning med et Overblik Afslærens Hovedtræk, da bliver Følgende Summen af det Hele:

Bed Hedens og Kuldens gjensidige Paavirkning er den første uordnede men kraftige Verdenskrop tilbleven som en uformelig Jøtunkittelse. Af denne have høiere Kræfter udviklet sig, der ved Mandens Magt have besejret den raa Rjæmpemasse og af den skabt Himmel og Jord, den egentlige Verden med dens Beboere, blandt hvilke Mennesket.

Guderne eller Aferne ere disse Naturens ordnende Kræfter, isærte Personlighed. De styre den af dem skabte Verden; dog staa ved deres Side Skjebnens og Tidens mægtige Gudinder, de store Norner, der holde Verdensbygningen, det altomfattende Verdensstræ.

¹⁾ Navnet Gimli staaer i Forbindelse med gimr (gimsteinn), Edelsteen, funklende Steen, og betegner saaledes: den straalende Vølg. Naar J. Grimm anseer Gimli for en Dativform af Gimill, hvilket han tror er samme Ord som himill, en ældre Form for himinn, Himmel, og støtter denne Mening derpaa, at Gimli i Eddaerne kun forekommer som Dativ (Deut. Myth. S. 783), saa fæller han heri, da Gimli forekommer paa to Steder i den yngre Edda (Gylg. 3 og 17) som Nominativform.

²⁾ Jeg kan ikke andet end hylde Magnufens Mening, at den høieste Gud, hvis Komme Dødsloos og Gynkluluf forkynde, er Surt, skjønt jeg vel veed, at de fleste øvrige Fortolkere af Afslæren forkaste den. Jfr. Deut. Myth. S. 784—85; Vølges Svær. Hæfder I Till. til S. 336.

Verdenslivet er en Kamp mellem de gode og lyse Guder paa ene Side, og det chaotiske Stofs Afspindninger, Jøtnerne, Naturens fi styrrende Kræfter, paa den anden. Denne Kamp udstrækker sig og til Menneskets Væsen. Manden er udgangen fra Guderne, Legemet i hører Jøtnernes Verden; de stride med hinanden om Herredømm Seirer Manden ved Dyb og Tapperhed, da gaar Mennesket efter den til Himlen for at kæmpe i Forening med Guderne mod de on Magter; men seirer Legemet, og lænker det Manden til sig ved Svahed og lav Begjærlighed, da nedsynker Mennesket efter Døden til Jøtnernes Verden i Dybet, og slutter sig til de onde Magter i Kamp mod Guderne.

Verdenslivets Strid skal ende sig i en sidste Kamp, i hvilken de stridende Magter indbyrdes fælde hinanden, og den af Guderne slagt Verden med dem gaar under. Men den skal gjenfødes forherliget og renset. En evig Gud, større end alle Aser, skal optræde som dens Styre og som de Hedenarnes strenge Dommer. For hans Magt skal de Onde for steds bortvige.

Det Hele er en Kamp mellem Lys og Mørke, Mand og Materii Dyb og Lyst, — en Kamp, som dog i den store Verdensombæltning skal endes med det Godes Seier over det Onde.

III.

Afetroens Fremtræden i Nordmændenes Folkeliv.

16. Religionens Tjenere.

Troen paa høiere Væsener, der lede Naturens Kræfter og Menneskets Skjebne, maa altid hos Menneskene virke en Stræben efter at gjøre sig disse Væsener gunstige, og maa saaledes frembringe en Guddyrkelse. Jo mere menneskelige man forestillede sig Guderne, des mer sandselig maatte ogsaa deres Dyrkelse blive, og det gik vel med Afetroen Tilhængere som med saa mange andre Hedninger, at Dffringer, Gaveløfter og Ceremonier af Mængden ansaars som Guderne fuldt saa velbagelige som en retskaffen Wandel. Saadanne hellige Handlinger var altid meer eller mindre symboliske, da de skulde udtrykke og stemme

med den dyrkede Guddoms formeentlige Bæsen og Egenstaber. De maatte derfor stee efter visse Regler, hvis Overtrædelse endog troedes at kunne opirre Guddommen, og saaledes virke det Modfatte af hvad man ønskede. Men det var ei altid Menigmands Leilighed fuldkommen at kjende disse Regler; den næiere Kundskab om dem blev en Sag for de i Religionen mere Indviede, som igjen maatte veilede det øvrige Folk, eller rettere, paa dets Begne udføre de hellige Handlinger, der udgjorde Gudsdyrkelsen. Saaledes opkom en Klasse af Gudetjenere eller Prester, der ansaaes at staa Guderne nærmere end det øvrige Folk, og paa en Maade være Mellemmand imellem begge.

Presterens Indflydelse blev imidlertid meget forskjellig, alt efter som den Religion, hvis Tjenere de vare, i sin Charakter var meer eller mindre hemmelighedsfuld.

I mange af Oldtidens hedenste Religioner vare kun enkelte Læresætninger almeenkendte, medens de fleste omhyggeligen holdtes skjulte af Presterne, der da udgjorde en egen fra det øvrige Folk strengt affondret Stand. I disse Religioner fremtraadte Presterne selv som overnaturlige, hemmelighedsfulde Bæsen, der troedes at holde det øvrige Folks Skjebne i sin Haand; og i jo høiere Grad dette var Tilfælde, des større var naturligviis deres Indflydelse paa den raa Mængde. En saadan Indretning tilkjendegiver gjerne, at Gudelæren oprindelig var Folket fremmed. Den antyder i det Mandelige, hvad en Herrestand eller et strengt Lensvæsen antyder i det Verdslige, nemlig Landets Arbeoeres Undertrykkelse ved indvandrede Fremmede.

I andre hedenste Religioner derimod fandt ingen saadan forskællig Hemmelighedsfuldhed Sted; Prestestanden var ei strengt affondret fra det øvrige Folk, og Forskjellen mellem Prest og Lægmand blev i Grunden kun den almindelige Forskjel mellem den meer og den mindre Dylyste. Dette Forhold vidner overhoved om en med verdslig Frihed forbunden aandelig Uafhængighed hos det hele Folk.

Til det sidste Slags Religioner hørte upaatvibelig Asetroen. Enhver Religion har sine Mysterier, der egentlig aldrig kunne blive almeenkendelige; og dette har vel ogsaa været Tilfælde med den her omhandlede. Men disse Mysterier have i den sikkerligen ikke været mange, og derfor var heller ikke nogen stor Hemmelighedsfuldhed og deraf føl-

gælde streng Affondring Asepresternes Særkjende. Kongerne og Høvdingerne vare tillige Gudernes Prester, og udførte i Almindelighed Gudstjenestens Stikke i Folkets store Forsamlinger paa den mest aabenlyse Maade; — et Beviis blandt flere for, at Asetroen ei, hvad Mange have troet, er indført blandt Nordmændene eller paatungen dem ved en Koloni af fremmede Prester, længe efter at Folket allerede havde affondret sig fra beslægtede Stammer som et eget Heelt, men at den i sin første Spire er medbragt af Folket selv fra ældre Opholdssteder, og siden frit har udviklet sig hos det i det nye Hjem.

Snorres Beretning i de 13 første Kapitler af Ynglingasaga om Odins og hans Følges Ankomst til Norden kan ei betragtes for andet end en med hans Tidæalders Anskuelse stemmende, men i Grunden høist forfeilet Fortolkning af de gamle Eddamythier. Beretningen sammesteds om de 12 diar eller dróttnar, der forestode Offeringerne tilligemed Aettersgangen i det gamle Asgaard og siden fulgte Odin til Norden¹⁾, hviler udentvivel paa samme Grundvold. Navnet diar er sikkert det samme som tivar, hvilket, som ovenfor omtalt²⁾, var en Benævnelse paa Guderne. De 12 diar ere saaledes, hvilket ogsaa Snorres egen Beretning giver al Anledning til at tro, intet andet end de 12 Aser, der fortrinlig æredes. Som et Prestekollegium ere de kun til i Snorres Fortolkning af Mytterne; og da denne Benævnelse, hverken hos samme Forfatter senere eller i andre af Nordmændenes paalidelige Digte eller Oldsagaer, forekommer anvendt paa Asernes Prester, saa bliver det høist tvivlsomt, om den i denne Betydning virkelig nogensinde har været brugt.

Underledes forholdet det sig med den anden Benævnelse dróttnar. Ordet dróttinn, Flt. dróttnar, bruges hyppigen i det gamle Norse i Betydningen Herre. I ældste Tider skal dette Navn have været eget for Folkets øverste Styrere, der tillige vare Retten's Forstandere og Yppersteprester; men allerede tidlig skal det have givet Plads for det siden brugelige Hædersnavn konungr, Konge³⁾, — en Forandring,

¹⁾ Yngl. s. 2. 6.

²⁾ Jfr. ovfr. 11te Stykke.

³⁾ Efter Snorres Beretning 20 Mennestealdere før Harald Haarfager, eller ~~over~~ trent i det 3die Aarhundrede e. Chr. Yngl. s. 20.

der efter Nøgles Mening antyder, at fra denne Tid den verdslige Verdighed hos Landsstyrerne blev den overveiende, istedet for at tilforn den aandelige havde været det, eller at Krigeren hos dem begyndte at fortrænge Presten¹⁾. Benævnelsen dróttnar synes altsaa engang virkeligen at have betegnet Afetroens Prester, dog rimeligviis kun forsaavidt de tillige vare Folkets øverste Styrere; den er imidlertid gangen af Brug længe før den Tid, da Historien kaster noget klart Lys over Nordmændenes Hedenkab, hvilket, som bekjendt, først er imod dets Slutning.

Et tredie Navn, som tillægges Afetroens Prester, er godar eller hogodar. Navnet godi maa udledes af god, Gud, og betegner Gudernes Tjener, Prest; hofgodi (dannet af hof, Tempel, og godi) betegner: Tempelprest eller Tempelforstander. Benævnelsen Gode var almindelig paa Island. Denne D var allerede i Hedendommen deelt i 4 Fjerdinge; i hver Fjerding var oprindelig 3 Thingsogn, og i hvert af disse igjen 3 Hovedtempel (höfudhof). Den, der bestyrede et saadant Tempel, kaldtes Gode og var tillige Hovding og Retsbestyrer i Heredet²⁾, og i denne Egenkab gjaldt han — hvilket tydeligen sees af mangfoldige Steder i Sagaerne — ligesaameget som i Egenkab af Prest. Hans Verdighed og den dermed forbundne Virken kaldtes paa Island godord, og tiltraadtes ved en hellig Handling, idet den vordende Gode slagtede en Bødder og dypede sine Hænder i dens Blod (at rjóða sik í goda blóði³⁾). Den vedblev som verdslig efter Christendommens Indførelse paa Den lige til dens Underkastelse under Norges Konger. At denne Verdighed og dette Navn, som de fleste andre religiøse og retslige Indretninger paa Island, er overført did fra Norge, derpaa kan man ikke tvivle, skjønt Navnet Gode yderst sjælden i Sagaerne udtrykkelig omtales som brugeligt i sidstnævnte Land. En af Islands Landnamsmænd, Thorhadd den gamle, siges at have været Hofgode paa Mæren i Throndheim⁴⁾; men ellers, naar Forstanderne for Hedendommens hellige Skikke i Norge omtales, heder det almindeligen kun om dem: at de forestode Templerne (varðveittu

¹⁾ Geisjer Svea R. Håfver I 495.

²⁾ Landnámabók IV 7 (Íslendinga sögur I. 1843).

³⁾ Ljósvotn. s. 4 (Ísl. s. II. 1830.)

⁴⁾ Landn. IV 6.

hof)¹⁾; at de raadede mest for Dffringerne (réðu mest fyrir blótum)²⁾; at de opholdt Dffringerne (héldu upp blótum)³⁾, uden at noget eget Verdighedsnavn tillægges dem som Præster. Aarsagen hertil er uden tvivl den, at i Norge Herseren eller Heredets Høvding altid tillige var Gode, men almindelig benævntes med det første Verdighedsnavn som det anseeligere. Paa Island derimod brugtes ikke Hersernavnet, hvorfor Godenavnet her traadte i dets Sted, betegnende Heredsforstanderen baade i hans prestelige og verdslige Kald. Ligesom i Norge Herserverdigheden egentlig var arvelig, saaledes var ogsaa Godordet paa Island at betragte som en Eiendom for enkelte Slægter.

Skjønt saaledes i Norge Herserne som Goder vare Aftroens egentlige Præster, saa forestode dog ogsaa andre høiere verdslige Høvdinger den offentlige Gudsdyrkelse. Kongerne eller Jarlerne ledede ofte de store Dfferfester, hvortil alle Indbyggerne af større eller mindre Dele af Landet søgte, og havde Forsædet ved de dermed forbundne Dffergjestebud⁴⁾. Man troede, at Kongernes Iver i at dyrke Guderne bragte Folket Held, ligesom at Forsømmelighed i denne Henseende fra deres Side drog Fordærvelse over det hele Land, voldte onde Aaringer og Hungerensnød. For saadan Forsømmelse maatte Kong Olaf Tretelgja i Vermeland bøde med Livet⁵⁾; derimod tilskrev man Haakon Jarls Iver for Aflernes Dyrkelse den Frugtbarhed, som efter mange Aaar vendte tilbage i Norge, da han blev Landets Styrrer⁶⁾. Forresten kunde Enhver i sit Hjem dyrke de Guddomme, han mest ærede; det var derfor intet ualmindeligt, at den rige Bonde havde ved sin Gaard sit eget Hof eller Tempel, hvor han da selv forrettede prestelig Tjeneste⁷⁾.

Ogsaa Kvinder have forrettet Dffringer og udført andre hellige Skikke henhørende til Afsedyrkelsen⁸⁾; ja man finder endog, at de paa

1) Lndnb. V 8; Eyrbyggja s. 3.

2) Snorr. s. Hák. góða 19.

3) Snorr. s. Ól. Tr. 75.

4) Friðþ. s. 9; Snorr. s. Hák. g. 16. 18.

5) Snorr. Yngl. s. 47.

6) Snorr. s. Ól. Tr. 16.

7) Ól. s. Tr. i Fornm. sögur 145. 201; Droplaugesfunernes S. 26.

8) Friðþ. s. 9; Kristni s. 2.

www.libtool.com.cn
 skand stundom forestode Hof. En saadan Prestinde kaldtes gyðja
 ler hofgyðja¹).

Goderne eller Presterne maatte sørge for Troeskærdommene's Be-
 aring og Forplantelse, hvilket i hine Tider skede ved mundtlig Over-
 øvering fra Slægt til Slægt. Det er rimeligt, at de ved høitidelige
 heiligheder foredroge Troeskærdommene offentlig og oftest udentviol i
 Digte. Navnet pulr, Taler (beslægtet med pylja, fremfige en udenad-
 lært Formular), som paa flere Steder forekommer i den ældre Eddas
 Digte²), var Benævnelser paa en saadan Lærer, der under sit Fore-
 drag pleiede sidde paa et udmerket Sæde, pularstóll³). Troeskærdom-
 mene selv benævnes i de gamle Digte hyppig rúnar eller stafir⁴).
 Den første Benævnelse betegner oprindelig Tale, den anden Skrift-
 tegn, hvilken sidste Betydning Ordet rúnar ogsaa senere fik. I Old-
 tiden synes dog begge Benævnelser almindelig at være brugte som eens-
 tydende om den mundtlig foredragne og i Mindet bevarede Lære. Flere
 af den ældre Eddas mythologiske Digte ere udentviol Læredigte, be-
 stemte til at foredrages enten ved Offerhøitider for den samlede Mængde
 eller ved vordende Religionstjeneres Underviisning. Den idelige Brug,
 Skaldkunsten gjorde af Asetroens Myther for at danne sine Digter-
 billeder, viser, at Skindskaben om Troeskæren har været udbredt blandt
 Folket; derfor kunde ogsaa disse fra Asetroen hentede Prydelser ei alene
 vedligeholde sig i Digtkunsten, men endog være Menigmand forstaaelige flere
 Aarhundreder efter den Religions Undergang, af hvilken de vare laante.

17. Aserne, Gjenstand for Nordmændenes Dyrkelse.

Alle Asetroens Guder have vistnok været tilbedede og dyrkede af
 de hedenske Nordmænd; men kun enkelte af dem ere paa en saadan
 Maade omtalte i de gamle historiske Efterretninger, at man kan gjøre
 sig en nogenlunde klar Forestilling om, hvorledes deres Bæsen opfat-
 tedes af Folket, og i hvilken Egenkab hver enkelt fortrinlig dyrkedes.

Odin dyrkedes især som Stridens Gud, som Seierens Til-
 biler; derfor heder det, at man ved Offerfesterne helligede ham det

Vápnárð. s. 5; Lúdnb. IV 10.

D. æ. Edda Hávam. 79. 135. 143; Vafþrm. 9.

D. æ. Edda Hávam. 111.

D. æ. Edda Hávam. 112; Vafþrm. 155.

første fyldte Horn til Seier¹⁾). Man troede, at han glædede sig ved Menneſkenes Kamp, der bragte ham Helte til Valhal; og derfor tillagdes ham ofte Skylden for Heltens Fald af disſes Banemænd. Saaledes ſiger Dag Hognesſøn, da han vil undſkyldes for ſin Søſter Sigrun, der forbander ham, fordi han havde dræbt hendes Mand Helge Hundingſbane:

Rafende er du, Søſter!
og affindig,
at du forbander
egen Broder.

One volber Odin
al Ulykken;
thi han mellem Svogter
Striden vakte²⁾.

Før Kampen begyndte, henviſte de Stridende hinanden til Valhal, og man indviæde den fiendtlige Hær til Odin ved at ſkyde et Epyd over den, en Handling, der upaatvibelig havde ſit Forbillede i Mythen om Odin, ſom ſelv vakte den første Kamp i Verden ved at ſlynge et Epyd iblandt Folkene³⁾). Før man tiltraadte et Tog eller begyndte et krigerſt Foretagende, ſøgte man ned Dffring at vinde Odins Biſtand. Saaledes fortælles om Haakon Jarl, da han havde forkaſtet den ham paatvungne Chriſtendom, og paa ſin Hjemreiſe til Norge fra Jylland ved Storm dreves ud af ſin Kurs hen til Øſtergotlands Kyſter, at han landede der og foretog en ſtor Dffring. Under Dffringen kom to Nafne flyvende og ſtrege høit. Da tyktes Jarlen vide, at Odin havde modtaget Dfferet, og vilde give ham Lykke til Strid. Han opbrændte derfor alle ſine Skibe, og banede ſig med ſin Hær med væbnet Haand Veien gennem hele Gøtland tilbage til Norge⁴⁾.

De faldende Kjemper glædede ſig i ſin Dødsſtund ved at ſtulle paa Odins Indbydelse henfare til Valhal for der at drikke Øl med Aſer, ſom den gamle Skald lader Ragnar Lodbrok ſynge i Ormegaardaa:

Hjem byde mig Aſer,
ſom fra Herjans Hal
mig Odin har tilſendt;
glad ſkal jeg Øl med Aſer

i Høſfædet drikke;
lebne ere Livets Timer,
lebende ſkal jeg dø⁵⁾.

¹⁾ Snorr. s. Hák. g. 16.

²⁾ D. α. Ebba Helgakv. Hundb. II 32.

³⁾ Hervarar s. 5; Eyrb. s. 44; Forám. s. V 250; Völuspá 28.

⁴⁾ Snorr. s. Ól. Tr. 28.

⁵⁾ Krákumál 29.

Det fortælles oftere i de gamle Sagn, at Odin aabenbarede sig før eller under Slagene, enten for at skaffe sine Yndlinger Seier, eller for selv at sætte et Maal for deres jordiske Seierbane og bortkalde dem til sig.

Odin laante Dag Høgnessøn sit Spyd, for at denne dermed kunde fælde Helten Helge Hundingsbane, hvis Mand derpaa fandt den hæderligste Modtagelse i Valhal. „Odin“, heder det, „bød ham at raade for Alt med sig¹⁾.“

Som en gammel eensiet Mand med sid Hat paa Hovedet aabenbarede Odin sig i Kong Volsungs Hal, og kaarede dennes Søn Sigmund til sin Yndling ved at skjenke ham et Sverd. Sigmund var en seierrig Helt; men da hans Time var kommen, aabenbarede Odin sig atter for ham i samme Skikkelse midt under et Slag og holdt sit Spyd for hans Sverd. Sverdet brast, og Sigmund blev haardt saaret liggende paa Balpladsen. Hans Hustru vilde læge ham, men han afflog hendes Hjælp. „Odin“, sagde han, „vil ei, at jeg oftere skal svinge Sverdet, siden det nu brast; jeg har stredet saalænge som det var hans Vilje²⁾.“

Den danske Konge Harald Hildetand var fra Barndommen af indviet til Odin, og blev siden gennem hele sit Liv ledet af denne Gud til Seire. Men i hans høie Alderdom indvirkede Odin ham i Kamp med hans Brodersøn, Sigurd Ring, styrede selv i Krigshøvdingen Bruns Skikkelse den blinde Konges Vogn i det store Slag ved Braaballabede, og dræbte endelig sin Yndling med dennes egen Kølle under Slagets Tummel³⁾.

Da Styrbjørn Sviakappe (Sviarnes Kjempe) angreb sin Farbroder, den svenske Konge Erik Seiersæl, henvendte denne sig til Odin og offrede sig selv til ham for Seier. I Skikkelse af en stor Mand med sid Hat aabenbarede Odin sig for ham, rakte ham et Mør og bød ham styde dette over Styrbjørns Hær med de Ord: „Odin eier Eder alle!“ Erik gjorde, som han bød; men Møret blev til et Svyd i Luften, idet det fløi over Fiendernes Hær, Styrbjørn og hans Folk bleve slagne med Blindhed og begravne ved et Fjeldstred⁴⁾.

¹⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hundb. II.

²⁾ Völsungas. 3. 11. 12.

³⁾ Saxo Gramm. VII. VIII.

⁴⁾ Styrb. þátr 2.

Ogsaa udenfor Striden troedes Odin stundom ved en voldson Død at kalde sine Yndlinger til sig. Hørdalands Konge Vikar var som det synes, allerede fra Moders Liv indviet eller givet til Odin¹⁾ Han blev en mægtig og seiersæl Konge, men fældedes omsider af sin egen Fostbroder Starkad efter Odins Tilskyndelse. Da nemlig Vikar og Starkad engang paa et Sætog holdtes tilbage ved Modvind, ud forskede man Marsagen hertil og fik vide, at Odin fordrede en Mand af Hæren. Der blev trukket Lod, og Lodden traf Vikar. Alle bleve forskædede, og man besluttede at overlægge Sagen den følgende Dag. Men om Natten aabenbarede Odin sig for Starkad i dennes Fosters faders Høfshaaresgranes Skikkelse, bød ham sende sig Vikar og gav ham et Spyd, der syntes at være en Rørstengel. Dagen efter raadslag man om Vikars Døring, og paa Starkads Tilskyndelse besluttede man at foretage den for et Syns Skyld. Kongen steg op paa en Træstub, og Starkad lagde ham om Halsen en Kalvetarm, hvis anden Ende var fæstet om en spæd Furubjst. Derpaa berørte Starkad ham med Røret og sagde: „Nu giver jeg dig til Odin!“ Men i samme Die- blik styrtedes Stubben bort under Vikars Fødder, Tarmen om hans Hals blev til en stærk Vidje, Kvisten, der rejste sig med Kraft, klyn- gede ham op i Træet, og Røret i Starkads Haand forvandlede til et Spyd, der gjennemboede Kongen²⁾.

Naar det i Sagnene hedder, at Odin aabenbarer sig, da siges han at gjøre dette i Skikkelse af en aldrende, alvorlig og eensøiet Mand, oftest i grøn, blaa eller spættet Kappe med sid Hat paa Hovedet og Spyd i Haanden³⁾.

Skjønt Odin i Afsæren fremstilles som den høieste af Aserne, saa synes dog Thor, især blandt Norges og Islands Indbyggere, at have indtaget en ringere Plads i Folkets Tilbedelse. Herom vides baade den Omstændighed, at Templer for ham alene, eller i hvilke han fortrinlig dyrkedes, saa hyppigen omtales i de gamle Sagaer, og tillige den faste Fortrøstning, som ikke alene enkelte Nordmænd, men endog hele norste Landskabers Indbyggere under Hedenkabet siges at

¹⁾ Hálfs s. 1.

²⁾ Gautreks s. 7.

³⁾ Völs. s. 3. 11. 17; Norna-Gests s. 6; Hálfs s. 1; Snorr. s. Ól. Tr. 74; Háv- bogen I 375; Harðar s. 14.

have sat til ham fremfor nogen anden Guddom. Tempel for Thor fandtes paa Den Moser ved Hordaland¹⁾, paa Naudsø ved Naumudal²⁾, paa Thorsnes paa Island³⁾, ved Hinthorp i Gudbrandsdalen⁴⁾; han dyrkedes fortrinlig i Hovedtemplet paa Mære i Indre-Throndeheim⁵⁾ og paa mange flere Steder i Norge⁶⁾. Gudbrandsdølerne havde deres hæieste Fortrøstning til Thor⁷⁾. Da Thorolf Mosstrarstegg vilde forlade Norge, raadspurgte han Thor, om hvorhen han skulde drage, og Thor viiste ham til Island⁸⁾. Paa Thors Anviisning valgte ligeledes Nordmanden Kraaku-Freidar Bostad paa denne Ø⁹⁾, og det samme gjorde Helge den magre, som fra Suderøerne drog derhen¹⁰⁾.

De, som i Striden satte større Lid til egen Kraft, end til Odins Beskyttelse, dyrkede Thor som Kraftens Giver, og helligede ham ved Offergjestebudene det første fyldte Horn. At dette stede ved at gjøre Hammertegn over Hornet, sees af den bekjendte Fortælling om Kong Haakon Adalsteinsfostre, der i Offergjestebudet paa Lade gjorde Korsets Tegn over det til Odin viiede Horn, en Handling, som Sigurd Jarl forklarede saaledes, at Kongen gjorde som Alle, der troede paa egen Kraft og Styrke: han viiede Hornet til Thor ved Hammerens Tegn¹¹⁾. Det er ei usandsynligt, at Thors Hammertegn ogsaa anvendtes ved de hedenske Nordmands Egteskaber som en Indvielse af Egteskabets Forening¹²⁾, ligesom og ved deres Begravelser, hvilket sidste havde sit Forbillede i Mythen om Thor, som selv viiede Balders Ligbaal med sin Hammer¹³⁾. Hammertegnet skulde i begge disse Tilfælde

¹⁾ Eyrb. s. 3.

²⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. I 150.

³⁾ Eyrb. s. 4.

⁴⁾ Snorr. s. Ól. helg. 118.

⁵⁾ Snorr. s. Ól. Tr. 76; Ól. s. Tr. i Fornm. s. II 167.

⁶⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 201 o. fl. St.

⁷⁾ Snorr. s. Ól. helg. 118.

⁸⁾ Eyrb. s. 4.

⁹⁾ Ldab. III 7.

¹⁰⁾ Ldab. III 12.

¹¹⁾ Snorr. s. Hák. góð. 18.

¹²⁾ D. æ. Edda Hamarsh. 30.

¹³⁾ D. y. Edda Gylf. 49.

bortstræmme onde Jotunvæsener og hindre dem fra at forstyrre Egtefolkernes huuslige Fred og de Dødes Skyggers Ro i Graven.

Thor paakaldtes ligeledes af dem, der skulde brydes. Da Jærlændingen Thord, der ellers var meget øvet i Bryden, skulde prøve sig mod sin raske Landsmand Gunnlaug Ormstunga, paakaldte han i Fodveien Thor. Gunnlaug slog imidlertid ligesuldt Benene bort under ham og kastede ham saaledes til Jorden, men vred med det samme sin egen Fod af Led¹⁾. Iær dyrkede man dog, som det synes, Thor for i ham at have en Beskytter mod Trolde og onde Magter af Jotunnatur, hvilke troedes at have sin Bolig i Fjelde og paa øde, vilde Steder; fra disse Magter skulde han ogsaa efter et gammelt Sagn have befriet Norges Beboere; intet Under altsaa, at han særdeles dyrkedes i dette Land²⁾.

Thor troedes stundom at aabenbare sig for Menneskene. I en rødfjægget Mand's Stikkelse viiste han sig i den svenske Helt Styrbjørns Leir, da denne havde paakaldet hans Hjælp mod sin Farbroder Erik Seiersæl, hvem Odin beskyttede³⁾. Som en ung rødfjægget Mand, stor af Væxt og stjern af Ansigt, sterk og smidig i Bryden, aabenbarde han sig for Kong Olaf Trygvessøn og fortalte denne, hvorledes han i Oldtiden, da Nordmændene paakaldte hans Hjælp, havde med sin Hammer knust tvende Trolkvinder, der plagede dem⁴⁾. Thors røde Skjæg skulde uidentivt antyde Tordengudens ildagtige Væsen.

At Njörd har været Gjenstand for Nordmændenes ivrige Dyrelse, kan allerede sluttes deraf, at han troedes at beskytte Søfarer, med hvilken vore Forfædre saameget sysselsatte sig; det heder ogsaa om ham i et af de gamle Eddadigte, at „han raader for Templer og Offersteder i Mængde⁵⁾.“ Njörd og hans Søn Frey nævnes i Nordmændenes hedenste Gudsformular⁶⁾; de anraabes i et Digt af Egil Skallagrimsøn om at ville fordrive Erik Blodøxe og Dronning Gunnhild af Norge⁷⁾; de fremstilles af den samme Skald i hans Ari-

1) Gunnl. s. Ormst. 10.

2) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 213.

3) Styrb. p. 2.

4) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 213.

5) D. æ. Edda Vafsprádm. 38.

6) Lndnb. IV 7.

7) Egils s. 58.

www.libtool.com.cn
 bjarnardrápa som „Nigdoms Givere“¹⁾, og den meget Nige sagdes at være „rig som Njerd“²⁾.

Endnu hyppigere ere de Spor, som i vore gamle Sagaer findes til Freys, Frugtbarhedsgudens, udbredte Dyrkelse blandt Nordmændene. I Thronheim var der i Olaf Tryggvessøns Dage et Tempel, i hvilket Frey blev ibrigen dyrket. Da Kongen, efter at have omstyrket Gudens Billede, bebreidede Bønderne deres taabelige Afgudsdyrkelse og spurgte dem, hvori Frey havde ubviist sin Magt, svarede de: „Frey talede ofte med os, forudsagde os det Tilkommende og stjente os gode Mæringer og Fred“³⁾.

Den norste Høvding Ingemund Thorsteinsøn, der i Harald Saarfagers Dage nedfattede sig i Batsdalen paa Island, byggede ved sin Gaard et Tempel, der synes især at have været helliget Frey. Denne Gud havde nemlig paa en Maade anvist ham Bostad; thi ved at grave for sine Ondvegesfuler eller Høisædespiller gjenfandt Ingemund i Jorden et Freys Billede, som han i Norge havde mistet⁴⁾.

— Islendingen Thorgrim paa Søbol var en ivrig Dyrker af Frey og holdt Offergjæstebud til hans Ære ved Vinternat. Da Thorgrim var død og helligt, fæstede aldrig Sneen sig paa hans Gravhaug, og dette troede man kom af Freys Yndest: „Guden havde ham saa kjær for hans Offeringer, at han ei vilde, der skulde fryse mellem dem“⁵⁾.

I Nærheden af Gaarden Tveraa i Gysafjord paa Island var et Tempel for Frey, og Gaarden blev derved saa hellig, at ingen Sagfærdet der turde opholde sig: „Frey tillod det ikke“. Da Høvdingen Thorfel den høie blev fortrængt fra Tveraa af Olum Gysjølfsøn, almindelig bekendt under Navnet Vigaglum, ledede han, før han flyttede bort, en gammel Dre til Freys Tempel og sagde: „Frey! længe har jeg sat al min Lid til dig; mange Gaver har du modtaget af mig og vel lønnet dem; nu giber jeg dig denne Dre, for at du skal lade Olum engang fare bort af Tveraa Land ligesaa meget imod sin Vilje, som

¹⁾ Arimb. dr. 18 i Eg. s. 81.

²⁾ Vatsd. s. 47.

³⁾ Flatsbogen I 400 ff.

⁴⁾ Vatsd. s. 10. 15.

⁵⁾ Gisl. s. Súrss. 15. 18.

nu er Tilfælde med mig. Gib du mig et Tegns paa, at du modtager Gaven!" I samme Dieblig brølede Dren høit og faldt død til Jorden. Thorkel ansaa det for et godt Tegns og flyttede bort lettere i Mode. Glum blev siden paa sine gamle Dage indviklet i en farl. Drabsfag, der endte med, at han maatte afftaa Iveraa til den Drettes Søn. Natten før han red til Thinget, hvor denne Sag skulde afgjøres, drømte han, at han saa Frey sidde paa en Stol ved Abred. den; hans afdøde Frænder bønfuldt Guden om, at Glum ei maatte blive bortdreven fra Iveraa, men Frey svarede dem kort og vredt; thi han mindedes nu Dren, som Thorkel den høie havde skjenket ham. Efter denne Drøm og den paafulgte tvungne Bortflytning hævdede Glum ei længer Frey saameget som før¹⁾.

I Templet ved Upsal i Sverige stal Frey tilligemed Odin og Thor have været fortrinligen dyrket²⁾; og at man i enkelte Landstaber i Sverige har sat sin mest Bid til ham, ja troet, at han stundom aabnbarede sig i menneskelig Skikkelse, derom vidner den vistnok isvigtigt temmelig udsmykkede Fortælling om Nordmanden Gunnar Helming, der i Sverige udgav sig for Frey³⁾.

Hesten holdtes, som det synes, for et af Frey yndet Dyr. Ved hans Tempel i Thronheim siges at have været Heste, som han eiede⁴⁾. Om Islændingen Rafnel Freysgode berettes, at han elskede Frey over alle andre Guder, og skjenkede ham Halvdelen med sig i alle sine bedste Eiendomme. Denne samme havde en bruun Hest, som han kaldte Freyfare (Frey's Hest), og hvem han elskede saa høit, at han gjorde det høitidelige Løfte at dræbe den, som red denne Hest imod hans Vilje, et Løfte, som han ogsaa opfyldte⁵⁾. En anden Islænding, Brand, havde en Hest ligesledes kaldet Freyfare, hvilken han gjorde saa meget af, at man holdt for, at han troede paa den som paa en Guddom⁶⁾.

Med Svinet har maastee det samme været Tilfældet som med

¹⁾ Viga-Gl. s. 5. 9. 26.

²⁾ Adam. Brem. de situ Daniæ 233 (IV 26). Navnet Fricco, som her forekommer, kan vel neppe betegne nogen anden Gud end Frey.

³⁾ Öl. s. Tr. i Fornm. s. 173.

⁴⁾ Flatsbogen I 401.

⁵⁾ Hrafnk. s. Freysg. 4. 6. 11.

⁶⁾ Vatsd. s. 34.

www.libtool.com.cn

datteren Borgny anraaber Frigg og Freyja om at lønne Oddrun der har staaet hende bi i hendes haarde Fødselsmerter og hjulpet ti hendes Forløsning¹⁾. Da Kong Herer og hans Hustru anraabte Guderne om Afkom, heder det, at Frigg og Odin hørte deres Bønn og stjente dem en Søn²⁾. Den hørdste Konge Alfrets Dronning Signy paakaldte Freyja, da hun skulde kappes med Kongens anden Hustru Geirhild i Olbrygning. Da Kongen nemlig maatte stille sig ved den ene af dem formedelst deres Uforligelighed, havde han erklæret at ville beholde den, som bryggede det bedste Öl. Signy kom alligevel tilkort for sin Medbeilerinde; thi denne paakaldte Odin, der før havde aabenbaret sig for hende i en vis Høtts Stikkelse, og da han gav hende sit Spyt til Gjær, blev Geirhilds Öl bedre³⁾.

Frigg og Freyja som de høieste af Afsynjerne have uden tvivl været fortrinlig dyrkede; deres Billeder siges i et Tempel paa Island at have siddet i Høisædet ligeover for Thors og Freys⁴⁾. Da den til Christendommen nyombvendte Islænding Hjalte Skeggesøn vilde udtrykke sin Foragt for de hedenste Guder, kaldte han i en Bise Freyja en Tæve⁵⁾; og Hallfred Baudraadeskald nævner i et Vers, som han paa Kong Olaf Trygvessøns Opfordring gjorde for at vise sit christelige Sindelag, Freyja blandt de Guder, som han havde forladt for Kristus⁶⁾.

18. Ringere Guddomme, Gjenstand for Dyrkelse.

Foruden de egentlige Afer bleve ogsaa visse ringere Guddomme, der dog fra Aftroen havde deres Oprindelse, af de hedenste Nordmænd ærede og tilbedte. Af denne Klasse høiere Væsener var Difer, Landvætter og Afer.

Navnet disir (Eft. dis) betegner egentlig Gudinder, men bruges især om et eget Slags overnaturlige Væsener, der ogsaa ofte forekomme under Benævnelserne hamingjur (Eft. hamingja), Lyflegudinder, og fylgjur (Eft. fylgja), følgende, ledsagende Mander. De vare nær be-

1) D. æ. Edda Oddrúnargrátr 10.

2) Völs. s. 2.

3) Hálf s. 1.

4) S. af Dropl. sonum ms. 26.

5) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 217.

6) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 170.

fløgtede med Valkyrjerne og Nornerne, især dog med de sidste, hvis Udsendinger de egentlig anfaaes for at være. Man forestilte sig dem som kvindelige Væsener, der oftest beskyttende, undertiden ogsaa forfølgende, ledsagede det enkelte Menneske eller hele Slægter gjennem Jordelivet. De aabenbarede sig ved vigtige Leiligheder snart for det vaagende Øie, snart i Drømme; i hvilket sidste Tilfælde man og benævnte dem Drømmekoner (draumkonur).

Da den islandste Høvding Thorstein Ingemundssøn paa Hof i Vatsdalen var buden til Gjest af en trylletyndig Kvinde, Groa, der boede i hans Nabolag, drømte han før Gjestebudet tre Nætter i Aad, at „den Kone, der havde fulgt ham og hans Frænder“, viiste sig for ham og forbød ham at fare. Han adlød hende og blev hjemme tillige med sine Benner. Men den samme Dag, da Gjestebudet skulde have været, begravede et Fjeldstred, fremkaldet ved Groas Trolddom, hendes Huus¹⁾.

Den berømte og mægtige Islænding Vigalum drømte en Nat, at han stod paa sin Gaard Tveraa og saa en Kvinde gaa sig imøde, saa stor, at hendes Skuldre naaede Fjeldtoppene paa begge Sider af Dalen; og denne Drøm udtydede han saaledes, at nu var hans Morfader den norske Hersker Vigfus død, men Konen var dennes Lykke (hamingja), der gif høiere end Fjeldene, og nu opflog sin Bolig hos Glam²⁾.

Da Hallfred Wandraadestald laa dødelig syg paa sit Skib, saa man en Kone gaa langs med Skibet. Hun var anseelig af Skikkelse og iført Brynje; hun gif over Bølgerne, som var det paa Landjorden. Hallfred saa til hende og merkede, at det var hans Følgekone (Skjytsaand); han sagde til hende: „Du erklærer jeg mig skilt fra dig“. „Vil du tage mod mig?“ spurgte hun Thorvald, Hallfreds Broder. Han benegtede det. Da sagde Hallfred den yngre, Skaldens Søn: „Jeg vil tage mod dig“³⁾.

Om den haabefulde islandste Yngling Thidrande Hallssøn hed det endog, at han blev dræbt af sin Vets Diser. Det var nemlig

¹⁾ Vatsd. s. 36.

²⁾ Viga-Gl. s. 9.

³⁾ Ragnufens Eddalære IV 45 efter Hallfreds Saga (Kap. 11).

tort før Christendommens Indførelse paa Island, at Thidrandes Fad Hall ved Vinternat holdt et Gjestebud (udentvielt et Offergilde Disernes Fre) paa sin Gaard Hof i Alptafjorden. Spaamand Thorhalle, der var blandt Gjesterne, forbød Enhver at gaa ud i Natten; thi saadant vilde drage Ulykke efter sig. Da Alle vare gaaet til Sengs, blev der tre Gange banket paa Døren; men Ingen agtede det uden Thidrande, der laa Døren nærmest. Han troede det var Gjester, der ankom, sprang op ved den tredie Banken og gik ud med sit Sverd i Haanden. Da han i Førstningen Intet blev var, fjærnt han sig noget fra Døren; men nu hørte han Hestetrampen, og saa tre fortlødte Kvinder med dragne Sverd ride fra Norden, og ni Kvinder i lyse Klæder paa hvide Heste ride fra Sunden over Marken. Han vilde nu ind; men de fortlødte Kvinder kom i Veien for ham og at grebe ham; han forsvarede sig tappert, men faldt omsider. En Stur efter vaagnede hans Fader og savnede ham. Man søgte Thidrand og fandt ham snart liggende haardt saaret; han fortalte sit Syn og døde om Morgen. Den vise Thorhalle forklarede hele denne Begivenhed som et Varsel for en Troesforandring. Kvinderne havde været hans Hets Diser; de sorte havde yndet den gamle Tro, som snart skulde forsvares; de havde villet have en Skat af Hættens, før de forlode den; derfor havde de dræbt Thidrande, hvem de lyse Diser for gjæves havde søgt at forsvare. Men disse samme lyse Diser skulde blygte Slægten, naar den havde antaget den nye Tro¹⁾.

Islendingen Gisle Sursøn fortalte selv, at han havde tre Drømmener; den ene var stedse venlig mod ham, den anden spaaede ham altid ilde. Da han stakkede om fredløs og ulykkelig, aabenbarde den sidste sig oftest for ham og vilde bestænke ham med Blod; den første trøstede ham dog undertiden og viiste ham engang sin Bolig, hvor hun lovede ham et lykkeligt Ophold efter Døden²⁾.

Naar et Menneskes Lykke dalede, da tilstrebtes dette hans Diser Brede eller Kraftløshed, og da sagde man, at hans Diser vare døde og havde forladt ham. I Halls Saga, i den poetiske Ordverling imellem Hallskjæmpen Utstein og den danske Ulf den røde, siger den første-

¹⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 215.

²⁾ Gisl. s. Súrss. 22. 24. 30. 33.

Dp skulle vi staa,
 ud skulle vi gaa,
 stærkt skulle vi
 vore Skjolde ryste;

jeg tror vore Diser
 hjælmbedakte
 hld ere komne
 til Danemark.

vortil Ulf svarer:

Døde monne alle
 Ederis Diser være;

Held er veget
 fra Halsis Kjemper! ¹⁾

I det gamle Eddadigt Grimnismaal siger Odin til Kong Geirrød,
 rar før denne falder i sit eget Sverd:

Jeg veed dit Liv er ledet,
 dig Diserne ere brede ²⁾.

I Atlamaal siger Glaumbør til sin Mand Gunnar, hvem hun ved
 fortællingen om sine uheldbarslende Drømme forgyæves søger at bringe
 ra den Reise, paa hvilken han fandt sin Død:

Jeg tror, at dine Diser
 dig have alt forlagt ³⁾.

Naar det oftere i Sagaerne heder, at en mægtig Mand giver
 in Lykke (hamingja, gipta) til En, som han bortsender i farlige
 Frinder, eller som han i det Hele vil vel — et Udtryk, der endog i
 kristelige Tider var brugeligt —, da gjorde man sig vel oprindelsen
 ved den Tante, at det ene Menneskes Diser i saadant Tilfælde for
 Tid eller for bestandig ogsaa toge den anden under sin Varetægt.
 Da den islandste Høvding Høskuld paa sin Dødsfeng stiftede sit
 hods mellem sine Sønner, men ei kunde lade sin uegte Søn Olaf,
 vem han elskede høiest, gaa i lige Arv med sine øvrige Sønner mod
 isles Vilje, saa stjente han ham, foruden nogle kostbare Klenodier,
 n og sine Frænders Lykke (gipta); han vidste vel — lagde han
 l — at den ogsaa allerede havde taget Plads hos Olaf ⁴⁾. Da den
 rste Konge Olaf Haraldsøn sendte sin Stallare Bjørn i et van-
 ligt Grunde til Sverige, bad Bjørns Ledfager Islændingen Hjalte
 leggesøn, der dog var Christen, at Kongen vilde give dem sin Lykke

Hálfs s. 15.

D. æ. Edda Grimm. 53.

D. æ. Edda Atlam. 25.

Laxd. s. 28.

Snorr. s. Ól. helg. 68.

(hamingja) med paa deres Færd; og Kongen svarede, at han skul gjøre dette, hvis det ellers havde noget at betyde¹⁾.

Udtryffene kynfylgja (Slægtsfylgje) og ættarfylgjür, som undertiden i Sagaerne forekomme i Betydning af den Klogskab eller Kraft, i var en eller anden Slægt egen²⁾, peger hen til Troen paa ledsagen og beskyttende Aander som Ophav til Slægtens fortrinlige Egenstabe.

Da Troen paa saadanne Diser eller Skytsjudinder var saa almindelig blandt de hedenske Nordmænd, var intet naturligere, end at man ved Dyrkelse søgte at beholde og bestyrke disse Væseners Gunst. Her til sigtede udentvivl de saakaldte disablöt eller Dise=Ofringer, som paa mange Steder omtales i Sagaerne, og som synes især at have været holdne om Høsten ved Vinternat. Om de sognste Konger Hælg og Halvdan, Beles Søner, heder det, at de vare til Dise=Blot i Balderhages Tempel, da Fridthjof bragte dem Skatten fra Detturerne, og som en Deel af samme Tempel omtales en egen Bygning under Navn af disarsalr d. e. Disesal³⁾. Upsalakongen Adils to af Dage derved, at hans Hest styrte under ham, da han ved et Disblot red om i Disesalen⁴⁾. Alfild, en Datter af Kong Alf Alfheim, blev bortført af Starkad, da hun ved et stort Diseblot som hendes Fader en Høst holdt, om Natten bestænkte Altrene med Blod⁵⁾. Den norske Konge Erik Blodøse og hans Dronning Gunhild holdt Diseblot paa en Kongsgaard paa Atlesen ved det vestlige Norge⁶⁾; og om den norske Herse Vigfus heder det, at han ved Vinternat holdt stort Gjestebud og Diseblot, hvilken Høstid alle hans Folk skulde erindre⁷⁾.

Til denne Klasse af Guddomme maa man udentvivl henregne Par Væsener, der flere Gange omtales i vore gamle Sagaer som Gjenstand for Dyrkelse, uden at man dog finder dem nævnte blandt de egentlige Guder; det er Søstrene Thorgerd Hørgabrud og Yggdrasil. Om Thorgerd, der oftest nævnes, heder det, at hun var en Datter

¹⁾ Sn. s. Ól. helg. 68.

²⁾ Völs. s. 4; Þorbj. s. Hreb. 8.

³⁾ Fridþ. s. 5. 9.

⁴⁾ Snorr. Yngl. s. 33.

⁵⁾ Hervar. s. 1.

⁶⁾ Eg. s. 44.

⁷⁾ Vigagl. s. 6.

en Konge Haulge (den Hellige) efter hvem Haalogaland skal have faaet sit Navn. Baade Fader og Datter-bleve dyrkede ved Ofreinger, og Haulges Gravhaug var oplasket i verlende Lag af Guld og Sølv, og af Muld og Steen¹⁾. Denne Fortælling antyder vel neppe andet, end at Thorgerd var en Guddom egen for Haaleygerne, eller rettere for den fra Haalogaland stammende merkelige *Æt* af Ladejarler, altsaa deres *Dis* eller *Slyts*gubinde. Af den berømteste Mand af denne *Æt*, Haakon Sigurdsøn Jarl; finder man, at hun er bleven særdeles dyrket. Til hende, heder det, offrede han under Slaget mod Jomsvingingerne sin sybaarige Søn for at erholde hendes Hjælp. Hun indfandt sig ogsaa i et rasende Haglveir fra Norden, og Fienderne troede at see baade hende og hendes Søster Yrp paa Jarlens Skib; en Piiil fløi fra hver deres Finger, og hver Piiil blev en Mand's Bane²⁾. I Gudbrandsdalen dyrkedes hun og Yrp tilligemed Thor i et Gudehus, som Haakon Jarl og Høvdingen Gudbrand eiede i Fællesskab³⁾. I det vestlige Norge havde hun ligeledes et Tempel, paa det prægtigste indrettet, i hvilket samme Haakon Jarl tilbød hende med den hvieste Grefrygt⁴⁾. Endog paa Island dyrkedes Thorgerd tilligemed flere Guder i et Tempel ved Olvusbund, og ansaaes som en *Slyts*mand for Høvdingen Grimkel og hans Slægt, der stammede fra Orkaadal⁵⁾. Thorgerds almindelige Tilnavn Hørgabrúdr betegner Altrenes eller Offerstedernes Brud (af hörgr Altet, Offerfreds), og antyder hendes formeente Hellighed; hun benævnes og Haulgabruðr, hvilket Tilnavn udentvibit betegner Haaleygernes Brud eller Gubinde.

Benævnelsen fylgja, der ofte, som af det Foregaaende viser sig, var eenstydende med dis eller hamingja, brugtes ogsaa, og det endnu hyppigere, om et Slags Væsener, som i Dyrskikkelse troedes at ledsage, eller egentlig gaa forud for Menneskene. Man har udentvibit tænkt sig disse Fylgjer som ringere Mander, end de egentlige Diser eller Hamingjer, og der findes neppe noget Spor til, at de have været Gjenstand for Dyrkelse. Hvert Menneske troedes at have sin Dyr-

¹⁾ D. y. Edda Skálda 44.

²⁾ Jónsv. s. Rbh. 1824. 14; Fornm. s. XI 134; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 90.

³⁾ Njáls s. 89.

⁴⁾ Færoyinga s. 23.

⁵⁾ S. af Herði 1. 18.

fulgje, og man finder oftest, at man har tænkt sig Dyret paa Maade svarende til Menneskets Charakter eller Stilling. Listige Fjendes saaledes at have Ræve til Fylgjer; vilde Krigere: Ulve; kraftfulde Høvdinge: Orne, Orer, Bjørne eller andre sterke Dyr¹). De Mennesker som havde kraftfulde Fylgjer, vare vanskeligere at beseire og mere frygtede, end de, der havde svage. „Brødrene have sterke Fylgjer (rammar fylgjur)” sagde den islandste Troldmand Thorolf om Ingemunds Sønnen fra Hof, da han forudsaa, at disse vilde angribe ham²). Ligeledes sagde Oldingen Bifil, da det i Drømme var ham aabenbaret, at Kong Frode nærmede sig hans Bolig for at opsoge sin Brodersønner, Groar og Helge, hvilke Bifil skjulte for hans Efterstræbelse: „Store og mægtige Fylgjer ere hidkomne til Den!”³) De vise Islændinge Einar Gyjolfssøn drømte, at han saa en heli sterthornet Dre gaa opad Gyjaffjorden, og da den kom til Gaarde Mødrubold, gif den til hvert Huus, og omsider til Høisædet, hvor de faldt død ned. Einar sagde, at Drømmen var betydningsfuld, og det var en Mand's Fylgje, som havde viist sig. Samme Dag to ogsaa hans Broder Gudmund den mægtige hjem fra en Reise til Gaard Mødrubold og døde pludseligen, kort efter at han havde sat sig i Høisædet⁴).

Fylgjerne viiste sig oftest i Drømme. I Eddadigtet Atlam's hvor Rostbera fortæller sin Mand, Høgne, sine uheldbarlende Drømme siger hun blandt andet: „Mig tyktes gjennem Huset der fløi en Or jeg troede, at Atles Ham det var⁵).” Da Dronning Aud fortalte sin Mand, Kong Nørel, at hun havde drømt om en Hjort, der blev dræbt af en Drage, da sagde Nørel: „Du har seet Kongers Fylgjer”⁶

Fylgjerne viiste sig især som Forbud for de Menneskers Kommelse hvem de tilhørte, og pludselig sterkt Søvnighed troedes at behude de Bæseners Nærmelse. Det heder saaledes om Troldmanden Svani, han gispede og sagde: „Nu nærme sig (søekja at) Osfrifs Fylgjer”⁷

¹) Njals s. 23. 62; Völs. s. 34; Örvar-Odds s. 4; Þorst. Vik. s. 12 o. m. fl. €

²) Vatsd. s. 30.

³) Hrólfs s. Kr. 2.

⁴) Ljósvetn. s. 21.

⁵) D. æ. Edda Atlam. 19.

⁶) Sögubrot 2.

⁷) Njals s. 12; Finnoga s. ram. 41.

Undertiden saaes ogsaa Fylgjerne af Menneſter i en vaagende Tilſtand, men det var da kun af dem, der vare begavede med en overnaturlig Sands. Der fortælles om den viſe Iſkending Njal, at han en Nat ei vilde lægge ſig til at ſove, men gik urolig ud og ind. Da man ſpurgte ham, hvoraf dette kom, ſvarede han: „Mangt bæres mig for Die; jeg ſeer mange grumme Fylgjer af Gunnars Fiender.“ Samme Nat blev ogsaa hans Ven Gunnar af Hlidarende angreben af ſine Uvenner¹⁾. Da Drengen Thorſtein, ſiden kaldet Drefod, engang løb ind paa Gulvet i ſine Foſterforældres Huus og der faldt, begyndte en viis Olding, Geiter, ſom juſt var tilſtede, at lee. Drengen ſpurgte ham om Marſagen, og han ſvarede: „Jeg ſaa, hvad du ikke ſaa: en Hvidbjørnunge løb foran dig ind i Stuen, og over den faldt du.“ Af dette Syn udlede Oldingen, at Thorſtein var af fornemmere Et, end man almindelig antog²⁾.

Hvad Diſerne vare for det enkelte Menneſte og den enkelte Slægt, det troedes Landvættene (landvættir, Landsſtytsaander; af vættir eller vætt, Væſen, Mand) at være for hele Landſtaber og diſes Indbyggere, dog ſaaledes at de egentlig vare bundne til Stedet, ikke til Befolkningen, med hvilken de kun ſtode i Forbindelſe, forſaavidt den beboede en viis Egn.

Det er hviſt rimeligt, at de hedenſke Nordmænd have tænkt deres Fædreneland under en af Uſernes, maatte Thorſ, særdeles Beſtyttelſe, og at det er denne Skytsgud, Stalden Egil Stallagrimſøn mener ved den Land-Uſ, hvis Fiendſkab han i et Digt ſønſter over Kong Eric Blodøre³⁾. Landvættene derimod vare ringere Væſener, der beſtyttede Landets mindre Dele, og af hvis Gunſt Indbyggernes Lykke i hvi Grad afgang. Man var derfor omhyggelig for ikke at forſtyrre Landvætternes No. Derfra ſkriver ſig den Beſtemmelſe, der indtog den førſte Plads i Iſlands hedenſke Love, „at Ingen ſkulde have Skib i Havet med Hoveder paa Forſtavnen; men hvis man havde det, da ſkulde man tage Hovederne af, før man kom Landet i Syne, og ei

¹⁾ Njals s. 70.

²⁾ Fornm. s. III 113. — Om Diſer og Fylgjer findes fortræffelige Oplyſninger i Magnuſens Eddalere IV 35—49.

³⁾ Eg. s. 58.

seile til Landet med gabende Hoveder og opspilede Tryner, at ei Landvætterne derved skulde skræmmes." Et en lignende Tro har fundet Sted i Norge, derom vidner Egil Skallagrimsøns Fremfærd, da han vilde hegne sig paa Kong Erik Blodøre og Dronning Gunnhild. Han gik op — heder det — paa en Ø ved Norges Kyst, nedstak en Hæsfeltang i en Klipperevne, som vendte mod Landet, og fæstede et Hestehoved paa Stangen. „Her," sagde han derpaa, „reiser jeg en Nidstang og vender Nidet mod Kong Erik og Dronning Gunnhild." Han vendte Hovedet mod Landet og vedblev: „Jeg vender dette Nid mod de Landvætter, som bebo dette Land, saa at de alle fare vildt omkring uden at kunne finde sit Hjem, saalænge indtil de have drevet Kong Erik og Dronning Gunnhild af Landet" ¹⁾). Landvætternes Fiendskab har man saaledes udentvivi troet forboldte Kong Eriks senere Ulykke, da han med Kone og Børn maatte flygte fra Norge.

Man troede paa den anden Side, at den Mand, som stod i Landvætternes Yndest, nød en særdeles Lykke. Saaledes fortæller der om Iskænderen Bjørn, en Søn af Landnamsmanden Molda-Gnup, at han gjorde Forbund med en Bjergaand (bergbúi), der aabenbarede sig for ham i Drømme, og fra den Stund af formeredes Bjørns Svag utroligen. Det hed desuden, at synske Mænd (ófreskir menn, Mand begavede med et overnaturligt Gyn) saa, hvorledes alle Landvætter ledsagede Bjørn, naar han drog til Thinge, og hans Brødre, naar de droge paa Fiskeri ²⁾).

Landvætterne troedes at være af forskjellige Stikkelser; somme steds var det store Dyr, sommesteds igjen Kjæmper. Da den danske Konge Harald Gormsøn havde i Tanke at angribe Island, sendte han — som det heder — i Forveien en tryllekyndig Mand did for at udspeide Landet. Troldmanden for i en Hvals Stikkelse, men fandt alle Fjelde og Høie paa Den fulde af Landvætter, baade store og smaa. Da han kom til Waapnafjorden og der vilde gaa op, mødte ham oppe fra Dalen en stor Drage med mange Orme og Padder i Følge, hvilke blæste Edder paa Troldmanden og nødte ham til at fly. Da han kom til Gyjafjord, fløi mod ham en Fugl saa stor, at dens

¹⁾ Eg. s. 60.

²⁾ Lndnb. IV 12.

www.libtool.com.cn
 Binger naaede Fjeldene paa begge Dalens Sider, og en Mængde store og smaa Fugle fulgte den. I Breidafjorden traf han en stor Tyr, der badede ud i Havet og brølede rædsomt; mange Landvætter ledsagede den. Ved Reykjanes saa han endelig en Bjerggrise med en Jernstav i Haanden, dens Hoved kneisede over Fjeldtoppene og mange Jøtner fulgte den. Beretningen om disse Dens mægtige Skytsaander skal have bidraget sit til at affrætte Kong Harald fra det paatænkte Jølandstog¹⁾.

Landvættene har man ganstke vist i Norge og paa Island hyppigst tænkt sig som henhørende til Jøtnernes Æt, og da som fortrinnsviis boende i Fjeldene. At betragte Jøtunvæsener paa en vis Maade som Landets endnu virksomme Urbesiddere med Hensyn til den døde Natur, var fuldkommen stemmende med Æstroens Læresætninger; og at man, sjønt man overhovedet erkjendte Jøtnerne for onde Væsener, alligevel ved et Slags Dyrkelse stræbte at gjøre sig den enkelte af dem til Ven, inden hvis Omraade man boede, og hvis Indflydelse man idelig troede sig at føle, — dette var kun en naturlig Følge af Hedningens sedvanlige Opfatning af overnaturlige Væsener i Almindelighed og disses Virksomhed i Menneskelivet.

Det tredje Slags ringere guddommelige Væsener, som de hedenske Nordmænd dyrkede, var Ælfene (álfr, Mand, Flt. álfar). Troen paa dem hviler aldeles paa Ælfæren, der fremstiller Ælfer som Beboere baade af det Jorden nærmest omgivende Luftstrøg og af Jordens Indre. De første kaldtes egentlig Lysælfer (ljósálfar), de sidste Svartælfer (dökkálfar²⁾); men begge Klasser ere uidentivt tidlig i Folketroen bleve blandede, og man forestillede sig almindelig, som det lader, de jordiste Ælfer hverken som sorte eller som onde. Man troede, at de i sit hele Væsen og Udseende lignede Menneskene, og at de havde sin Bolig i Hauge. De viiste sig stundom og ansaaes for at kunne virke baade Gavn og Skade for de Mennesker, der boede i deres Nærhed. Man søgte derfor at vinde deres Venstabs ved Offeringer (álfablót) og ved Tjenester, naar de kunde forlange det.

Da Jøslændingen Thorbard Gysteinsøn var bleven haardt saaret

¹⁾ Snorr. Ól. s. Tr. 37.

²⁾ D. y. Edda Gylf. 17.

i en Holmgang med Kormat Dgmundsøn, og hans Saar banstelig vilde læges, henvendte han sig til en vis Thordis Spaakone for at søge Raad. Hun sagde, at kort derfra var en Haug, i hvilken Alfser boede. Han skulde faa Blodet af den Dre, hvilken Kormat efter almindelig Skik havde slagtet som et Offer efter Holmgangen; med dette Blod skulde han bestænke Haugen og tillige gjøre Alfserne et Gjæstebud af Kjødet; da vilde han blive helbredet. Hendes Raad blev fulgt, og Thorbard kom hastig igjen til sin Færlighed¹⁾. — Da den helles Stald Sigghvat vilde paa sin Reise gjennem Gøtaland have Natetely paa en Gaard, men Huusmoderen, der stod i Døren, forbad ham at komme ind, da der just blev holdet „Alfeblot“ eller offeret til Alfserne²⁾. — I Gangerolfs Saga, der rigtignok er et Eventyr digtet i det 14de Aarhundrede, men dog i enkelte Stykker kan oplyse ældre Tiders Seder og Tænkemaade, findes ogsaa et Træk af Alfetroen. Da Sagaens Helt Rolf længe har forfulgt en Hjort, som det er ham paalagt at fange, kommer han omsider mod Aftenen til en Dyrpning i Skoven, og seer her en stjern græsbevoren Haug. Da han nærmer sig den, aabnes Haugen, og en aldrende Kvinde i blaa Raabe træder ud. Hun beklager Rolf for den forgjæves Nøie, han har havt, men lover at staffe ham Hjorten, som hun eier, hvis han vil følge hende ind i Haugen og hjælpe hendes Datter, der i 19 Dage har ligget i Fødselsmerter og ei kan blive forløst, før et virkeligt Mennekte (mennækr madr) rører ved hende. Rolf fulgte Alfekonen og kom ind i et stjært Herberge. Den syge Kvinde blev forløst, da han berørte hende, og han erholdt til Gjengjæld Hjorten samt en Guldring³⁾.

Udentvivel ere oftest Diserne, og undertiden maaskee ogsaa Landvætterne, blevne regnede til Alfernes Slægt.

Alfetroen har vedligeholdt sig indtil vore Tider i Norge og paa Island i Troen paa Hulder- eller rettere Huldefolk (stjulte, usynlige Folk), ligesom i Danmark i Troen paa Ellefolk.

19. Gudebilleder.

Nordmændene havde, som de fleste andre hedenske Folkeslag, Billeder af deres Guder. Hensigten med disse Billeder var udentvivel

¹⁾ Korm. s. 22.

²⁾ Snorr. Ól. s. helg. 92.

³⁾ Gøngu-Hr. s. 15.

ndeligen den at anstueliggjøre Gudernes Egenstaber og derved fæste Indagten hos den mindre Dplyste. Men senere blev Billedet, idetmindste i den større Hob, forvevlet med selve Guddommen, anseet for belibet og besjælet af denne, og saaledes Gjenstand for den Dyrkelse, som egentlig skyldtes det høiere Væsen, hvilket derved skulde betegnes. Saaledes skod Billeddyrkelsen hos Nordmændene som hos saamange andre Folkere, og blev en rig Kilde for den groveste Dvertro.

Hvor raa end den bildende Kunst hos vore hedenste Forfædre ma antages at have været, i Sammenligning med hvad den var hos Grækerne og Romere, og hvad den nu er hos Europas dannede Folkelag, saa var den dog vist allerede tidlig tilstrækkelig til at danne i en eller anden Materie en Bignelse af den legemlige Form, under hvilken man tænkte sig de forskjellige Guder. Disse Gudebilleder vare, som et synes, almindelig af Træ, stundom af Metal, men vistnok sjælden af Steen. De kaldtes god, Guder, eller skurdgod, udskarne Guder; og skriver denne sidste Benævnelse sig maastee fra de christelige Tider, da man søgte at kaste al mulig Foragt paa Afgudsdyrkelsen. Ingen aabne Billeder ere bevarede, som med Visshed kunne antages for Levninger fra Afdyrkelsen, hvilket vel deels har sin Grund i de første Christendoms læreres Iver for at tilintetgjøre alle Gudebilleder, deels i den mindre varige Materie, af hvilken disse oftest vare dannede, deels i det ventvise ogsaa i Mangelen paa virkelig Skjønhed hos dem, idet de nemlig, naar Troen paa deres Hellighed var borte, ei længer som blotte Kunstværker kunde begeistre. Det er saaledes af gamle skriftlige Efterretninger alene og især af vore Sagaer, at vi kunne øse nogen Kundskab om den nærmere Beskaffenhed af vore hedenste Forfædres Afdsbilleder.

Naar disse omtales, da beskrives de altid som værende i Menneskelignelse, snart i fuld Størrelse, snart mindre, af Udseende og med Tiltributer svarende til de Guders formeentlige Væsen og Egenstaber, som de skulde forestille. De store Billeder, der havde deres Plads i Templerne, vare ofte behængte med Klæder og Kostbarheder, og stode almindelig paa en Forhøining eller et Fodstykke, stallr eller hjallr, og tillige synes at have tjent som Alter. Stundom havde man ogsaa

www.libtool.com.cn
 Gudebilleder i Forstavnen paa Krigsstibene, maastee som et Slæ
 Gallion. Mindre Billeder bar man hos sig som Amuleter.

I det gamle Tempel ved Upsal vare, efter Adam af Bremen
 Vidnesbyrd, Billeder opstillede af Thor, Odin (Wodan) og Fre
 (Fricco). Den Førstes Billede havde den fornemste Plads i Midten
 de to Andres stode hvert paa sin Side. Thor var forestillet med
 et Scepter (udentvivl Hammeren) i Haanden; Odin, som Krigens Gud,
 var bekvæmet, og Frey, i Egenkab af Frugtbarhedens Gud, var af
 billedet som en Priapus¹). Odins Billeder omtales ellers ikke særtil
 i Sugaerne; men desto hyppigere Thors. I Hovedhofet eller Temple
 paa Mæren i Indre Thronheim indtog Thors Billede den fornemst
 Plads. Billedet var stort og rigt prydet med Guld og Sølv. Gu
 den var forestillet siddende i en prægtig Kjærre, for hvilken to kunst
 gen udarbejdede Gedebukke af Træ vare spændte. Baade Kjærren o
 Bukkene stode paa Hjul, og om Bukkenes Horn var slynget en Kjed
 af Sølv, med hvilken man drog det hele Billede. Alt skal have været
 saa vel gjort, at det rakte Kong Olaf Trygvessøns Forundring, da
 han traadte ind i Templet²).

I et Hof paa Hundthorp i Gudbrandsdalen stod et stort, meget
 hædret Thorsbillede; det var af Træ, huult indvendig og i Mennes
 skelignelse; det var smykket med Guld og Sølv, havde en Hammer i
 Haanden og stod paa en Forhøining (hjalr). Dette Billede førte
 Bønderne med megen Høitidelighed ud mod Olaf den hellige, da han
 kom til Gudbrandsdalen for at christne dem; men Olaf lod en af sine
 Mænd knuse det³). Et Thorsbillede af Træ stod blandt flere
 Afgudsbilleder, alle paa Forhøininger (stallar), i et Hof i Thron
 heim, hvilket en rig Bonde, Finn, eiede⁴). I det Hof i Gudbrand
 dalen, som Haakon Jarl og Dalegudbrand eiede tilsammen, var Thor
 forestillet paa en Kjærre og prydet med Guldringe. Sammensteds var
 og Haakons Skytsgudindes, Thorgerd Hørgabruds, Billed
 siddende Stilling, saa stort som et vorrent Menneske, med Fald
 Slags Hovedtsi) paa Hovedet og en Guldring paa Armen. If

¹) Ad. Brem. de situ Daniæ 233 (IV 26).

²) Flatsb. I 320.

³) Snorr. Ól. s. helg. 118—119; Ól. s. helg. i Fornm. s. IV 107—108.

⁴) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 202. 203.

Thorgerds Søsters, Billede fandtes der ogsaa, og havde ligeledes en Guldring paa Armen¹⁾. I et andet Tempel, som Haakon Jarl eiede, stod Thorgerd Hørgabruds Billede paa en Forhøining (stallr); det var prægtig smykket og havde en Guldring paa Armen²⁾. I Baldersbøgetemplet i Sogn siges der at have været mange Afgudsbilleder, blandt hvilke Balders udtrykelig nævnes³⁾. Mange Afgudsbilleder omtales ogsaa i et Tempel ved Olvesband paa Island⁴⁾. I et andet Tempel paa Island, tilhørende en vis Berse, sad Frey og Thor i Høisædet, og ligeover for dem Frigg og Freyja; disse Gudebilleder vare iførte Klæder og Prydelser af Guld og Sølv⁵⁾. Grit Haakonssøn Jarl havde i Begyndelsen af Svolderlaget Thors Billede i Forstavnen paa sit Skib, men lod det siden borttage og et Kruccifir sætte i Stedet⁶⁾. Fostbrødræfaga omtaler en Stol, paa hvis Benner eller Sidesolper Thors Billede med Hammer i Haanden var afslaaet⁷⁾. Et meget anseet Freys Billede af Træ fandtes i et Tempel i Thronheim, hvilket Billede Kong Olaf Trygvessøn sønderhuggede i Bøndernes Paasyn⁸⁾. Den agdiste Konge Rjostve den rige, der stred mod Harald Haarfager i Hafsrøfjorden, havde en Lod, paa hvilken Guden Frey var afbildet i Sølv. Dette Klenodie, som han holdt i stor Ære, faldt efter Slaget i Kong Haralds Hænder, og han bortstjenkede det til sin Ven, Høvdingen Ingemund Thorsteinsøn, der siden bar Billedet i en Pung og holdt det høit i Ægt⁹⁾. Dette afstøbte Billede har rimelighviis været baaret som en Amulet, og det samme har uden tvivl ofte været Tilfælde med de Guldbrakteater, som man finder i Grabhauger og i Jorden, paa hvilke Menneske- og Dyrbilleder, hvis Betydning det nu er umuligt at bestemme, findes, og som tillige ere forsynede med en Hempe for at fæstes i Halskjeder.

Der omtales ogsaa Billeder af Deig eller Leer i Menneske-

¹⁾ Njals s. 89.

²⁾ Førey. s. 23; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 184.

³⁾ Fridþ. s. 9.

⁴⁾ Harðar s. 18.

⁵⁾ Dropl. s. s. ms. 26.

⁶⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 252—253.

⁷⁾ Fóstbr. s. 38.

⁸⁾ Flatsþ. I 400 ff.

⁹⁾ Vatasd. s. 9—10.

lignelse, hvilke endnu efter Christendommens Indførelse vare Gjenstaaende for hemmelig Dyrkelse¹⁾.

Hvor stor isørigt Overtroen med Hensyn til Afgudsbillederne blev været hos mange af de hedenste Nordmænd, derom vidne flere Træf Sagaerne, ihvorvel man ogsaa maa tilstaa, at de første christelige Bønderes egen Overtro og blinde Iver kan have frembragt adskillig Overtredelse i disse Beretninger. For Thors Billede i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag Mad, og troede, at Guden fortærede denne²⁾. Om Thorgerd Hørgatruds Billede fortælles, at det tilkjendegav Haakon Jarl Gudindens Velbehag med hans Offere ved at bære sin Arm saaledes, at han kunde faa aftrukket den ene Guldring, som prydede samme³⁾. Et Thors Billede paa Naudsøy ved Naumudal beskrives som saaledes fortryllet (magnat) ved Offeringer, at det kunde tale med sin Dyrker, Naud, og ledsage ham omkring paa Den, at det kunde frembringe Storm ved at puste i Skjegget, ja at det kunde trække Krog med Kong Olaf Tryggvessøn over en Ild, i hvilken Leg det dog kom til kort, styrtede i Ilden og fortæredes⁴⁾. Da Dalegudsbrand saa sit Tempel opbrændt og Gudebillederne liggende uftadte ude paa Marken, udbrød han: „Stor Magt er vore Guder giben, at de selv ere gangne ud af Ilden!“ Haakon Jarl derimod var her mindre forblindet: „Guderne,“ sagde han, „have ikke gjort dette; et Menneske har opbrændt Huset og baaret Guderne ud.“ Ugjerningen var ogsaa begaaet af en Islænding Grapp, der en Tid havde opholdt sig hos Gudbrand⁵⁾. Om Islændingen Grimkel heder det, at han saa Gudebillederne i sit Hof ifærd med at flytte bort fra deres Sæder af Misnøie med hans Søn Hærd⁶⁾. Om et Freysbillede i Sverige skal Bønderne der have havt den Tro, at det havde egtestabelig Omgang med en Kvinde, der opvartede det⁷⁾.

Der gaves ellers foruden de egentlige Afgudsbilleder et Slags

1) „Matblót eða leirblót gort í mannslíki af leiri eða af deigi.“ *Alþre Gætt. Th. Christenret* 24 (i Norges gamle Love I 383).

2) Snorr. Ól. s. helg. 118.

3) Færey. s. 23; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 184.

4) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 145. 150.

5) Njáls s. 79.

6) Hærdar s. 18.

7) Ól. s. Tr. i Fornm. s. 173.

hellige Billeber, der i Hedenstabet fandtes i enhver Nordmands Huus, nemlig de saakaldte Dndvegesfuler (öndvegissúlur) eller Høisædespiller, stundom ogsaa, som det synes, benævnte Setstokker (setstokkar). Dette var to høie tilhugne Træstolper, af hvilke een stod paa hver Side af Huusbondens Høisæde, og hvis nederste Under vare nedgravne i Jorden¹⁾. Dndvegesfulerne ansaaes for særdeles hellige, man kan næsten sige for et Slags Huusguder. Det var en almindelig Skik blandt de Nordmænd, der forlode deres Fædreland for at nedsætte sig paa Island, at medtage Dndvegesfulerne fra deres gamle Hjem, og naar de fik Island i Sigte, da at kaste dem overbord, og siden vælge Bostad, hvor de fandt dem drevne i Land. Saaledes gjorde Ingolf, den første Nordmand, der tog fast Bolig paa Island²⁾. Om Landnamsmanden Bjørn Ketilsøn fra Sogn heder det, at, da han ved Ankomsten til Island fandt sine Dndvegesfuler drevne ind i en Vig, det syntes ham, at Bostad der var ham anvist³⁾. Samme Anvisning fulgte ogsaa hans Søster Aud i at vælge sin Bolig⁴⁾. Landnamsmanden Thord Hrappsøn havde allerede i 10 til 15 Aar boet paa Islands østlige Side, da han fik spørge, at hans Dndvegesfuler vare drevne i Land paa Dens vestlige Kyst; og strax folgte han sin Gaard for at flytte did⁵⁾. Egedan gjorde en anden af Islands Landnamsmænd, Bodmund den gamle fra Vors⁶⁾. Da Erik Arde, der fra Jæderen var dragen over til Island, havde laant en anden Islænding, Thorgest, sine Setstokker — hvilket Navn vel betegner det samme som Dndvegesfuler — og ikke kunde faa dem tilbage, gav dette Anledning til en Strid, der kostede mange af begges Tilhængere Livet, og omsider voldte Eriks Landsforviisning og Nedsættelse paa Grønland⁷⁾. Hallstein Thorolfsøn, der nedsatte sig i Islands vestlige Deel, offrede til Thor og gav ham (indviede i hans Tjeneste?) sin Søn, for at Guden skulde sende ham Dndvegesfuler; da,

¹⁾ Vatsd. s. 15.

²⁾ Lndnb. I 8.

³⁾ Laxd. s. 3.

⁴⁾ Laxd. s. 5; Korm. s. 2.

⁵⁾ Lndnb. I 10.

⁶⁾ Lndnb. IV 5.

⁷⁾ Lndnb. II 14.

heder det, drev det op paa hans Grund et Træ, 63 Alen langt 2 Favne tykt, af hvilke ikke alene han, men hele det nærmeste Nabo, fik Dndvegesfuler ¹⁾).

Det er sandsynligt, at ofte en eller anden Guds Billede har været udfaaaret paa Dndvegesfulerne, og at dette har bidraget noget til de Udfrygt, man bar for dem. Man finder idetmindste, at dette har været Tilfælde med de Dndvegesfuler, som undertiden fandtes i Templerne. Saaledes berettes det, at Thors Billede var udfaaaret paa de ene af de Dndvegesfuler, som havde staaet i Thors Tempel paa De Moser i Norge, og efter hvis Anviisning den islandste Landnamsmand Thorolf Mosstrarfegg tog Bolig ²⁾).

20. Hellige Bygninger.

Af hellige Bygninger, bestemte til Gudernes Dyrkelse, omtales et Slags som almindelige, nemlig Hørg og Hof.

Hørg (hörgr Fkt. hörgar) nævnes ofte i de gamle Digte, Saer og Love ³⁾, men beskrives ikke nøie; dog stielnes det fra Hof, hvilket sidste var Benævnelsen for de egentlige Templer ⁴⁾. Hørgene vare — saavidt stjønnes — et Slags Steenaltare eller af Stene indhegnede Dffersteder under aaben Himmel. De vare helligede visse Gudomme, ansaes maastee stundom, naar de bestode af enkelte Stene, for Gudebilleder, og oversmurtes ved Dffringerne med Blod. Saaledes heder det i Eddadigtet Hyndluljod, hvor Freyja indføres talende om sin Yndling Ottar:

Hørg han mig satte	med friskt Dreblob
opført af Stene,	han dem bestænte;
nu ere de Stene	altid troede Ottar
vordne til Glar;	paa Afsnjer ⁵⁾ .

Om Kongedatteren Alfild heder det, at hun blev bortført af Starlad, da hun ved en Dffring til Diserne om Natten besmurte Hørgen med

¹⁾ Lndnb. II 23.

²⁾ Eyrb. s. 4.

³⁾ Lndnb. II 16; Örvarodds s. 29; ældre Gulath. 2. 29.

⁴⁾ D. æ. Edda Völuspá 7; Vafprn. 38; Helgakv. Hjörv. 4.

⁵⁾ D. æ. Edda Hyndlul. 10.

Blod¹⁾. Vi see rimeligviis endnu Levninger af saadanne Hørger i mange af de Steensætninger, som findes baade i Norge og dets Nabolande. Især er det sandsynligt, at de Steenkrede, der bestaa af store oventil noget tilspidsede og i maadelige Mellemrum fra hinanden opstillede Stene, have henhørt til dette Slags Offersteder, og Stenene maastee forestillet de der dyrkede Guders Billeder. Deslige Offersteders store Simpelhed berettiger isvrigt til at antage dem for en ældre Indretning end de egentlige Templer²⁾.

De hedenste Nordmænds Templer benævntes almindeligst hof; de kaldtes ogsaa godahús (Gudehuse) eller blóthús (Offerhuse). Ingen af disse Bygninger staar nu, saavidt vides, tilbage, ei engang Ruiner af dem, der kunne give os Begreb om deres Indretning; thi Christendommens første Udbredere vare omhyggelige for at faa enhver saadan Bygning ødelagt, eller idetmindste omdannet til en christen Kirke, under hvilken Forvandling den ældre Form snart blev ukjendelig. Man maa saaledes lade sig nøie med gamle Beskrivelser, og af disse findes i vore Sagaer nogle temmelig fuldstændige.

Da den norste Høvding Thorolf Mosstrarstegg forlod Norge for at nedfætte sig paa Island, nedrev han det Thors Tempel paa Den Kloster, som han havde forestaaet, og medtog det meste af Tømmeret, samt Mulden under den Forhøining, paa hvilken Thors Billede havde siddet. Da han var kommen til Island, og der efter Thors Anviisning — egentlig efter Anviisning af Templets Ondvegesfuler, paa hvilke Thors Billede var udslaaret³⁾ — havde taget Bolig ved Thorsnes paa Breidafjordens sydlige Side, lod han her reise et stort Hof af samme Tømmer og rimeligviis i samme Form som det nedtagne Tempel paa Kloster. Døren til dette Hof var paa Sidevæggen nær den ene Ende; indenfor Døren stode Ondvegesfulerne, og i dem vare Nagler, der kaldtes Gudenagler (reginnaglar), men om hvis Betydning der isvrigt ingen Oplysning gives. Indenfor dette Huus var et andet, ligt Thoret i de christelige Kirker, og her stod midt paa Gulvet en

¹⁾ Herv. s. 1.

²⁾ Om Betydningen af Navnet hörgr kan ellers eftersees Glossariet til første og anden Deel af den arnamagn. Udgave af den ældre Edda, samt Ihre Gloss. Sviog. under Ordet Hörgr.

³⁾ Jfr. 1 Dde Stykke.

Forhøining (stallr) og et Altar (rimeligviis en Forhøining, der tillig tjente til Altar), paa hvilket laa en Ring uden Sammensøining (hring, mótblauss) af to Drens Bøgt; ved den skulde alle Eder aflægges, og den skulde Høvdingen have paa Haanden (eller Armen) ved alle Sammentomster. Paa Forhøiningen skulde ogsaa staa en Lautbolle (Dfserblods-Bolle) og deri en Lautteen ligesom en Stæntekost, med hvilken man skulde stænke af Bollen det Blod, der blev kaldet Laut, og var af de Dyr, som bleve Guderne offrede. Rundt omkring Forhøiningen vare Gudebillederne opstillede i det mindre Huus (afhusit). I Nærheden var en Domring, i hvilken Mennesker bleve dømt til at offres; og i denne Ring stod Thorsstenen, over hvilken de bleve knuste (deres Ryg knækket?), der skulde offres. Endnu længe efter Christendommens Indførelse troede man at see Blodspor paa Stenen¹).

Den islandske Høvding Thorgrim, en Søn af Nordmanden Helge Bjola, var en stor Blotmand. Han lod paa Kjalarnes i det sydvestlige Island reise i sin Gaardsmark (tún) et Hof 100 Fod langt og 60 Fod bredt; Thor blev der mest hædret. Templet var indeni bygget rundt som en Hue (altsaa med hvælvet Loft), det var overalt tjeledet (behængt med Tapeter) og forsynet med Vinduer. Thors Billede stod i Midten, de andre Guder paa begge Sider. Foran Thor stod en Forhøining (stallr), gjort med megen Kunst og ovenpaa bedækket med Jærn. Paa den brændte en Ild, som aldrig maatte slukne, og som kaldtes viet Ild; der laa ogsaa en stor Ring af Sølv, som Hofguden skulde have paa sin Arm ved alle Sammentomster, og ved hvilken Alle skulde sverge. Paa denne Forhøining stod desuden en stor Bolle af Kobber, i hvilken man lod Blodet rinde af de Dyr eller Mennesker, der bleve givne til Thor. Dette kaldte de Laut og Lautbolle, og deraf skulde stænkes over Folk og Fæ. Det Offrede skulde benyttes til Gjestebud; men de Mennesker, der bleve offrede, styrte des (efter at være dræbte) i en Sump, som var udenfor Døren og kaldtes Blotsumpen (blótkelda)²).

Af den første af disse Beskrivelser, der uden tvivl er meget ~~er~~ verdig, seer man, at der i de gamle Nordmænds hedenske Templer ~~h~~

¹) Eyrb. s. 4. 10; Lndnb. II 12.

²) Kjalnes. s. 2.

eret — idetmindste undertiden — gjort Forstjæl paa det indre Allerhelligste, hvor Gudernes Billeder vare opstillede, og paa det ydre af Templet, i hvilken, uden tvivl den rummeligste, Deel man naa antage, at Offergjæstebudene ere holdte. Det er vel derfor denne idtnevnte Deel af Templet, der andensteds i Saaerne beskrives som indrettet til at have Ild brændende langs Gulvet, over hvilke Rjød-tjelderne hang, og paa begge Sider af hvilke Sæder vare indrettede for de i Offergjæstebudet Deeltagende¹⁾. Denne ydre Deel af Templet bliver uden tvivl samme Bygning, som paa andre Steder kaldes Disarsal. Denne beskrives nemlig i Fridthjofs Saga som høiest blandt Balderhagetemplets Bygninger, og som indrettet til Gjestebud med Ild langs Gulvet og Sæder paa Siderne²⁾. I Ynglingasaga beskrives Disarsalen ved Templet i Upsal som saa stor, at Kong Adils red omkring i den³⁾. Det var ogsaa nødvendigt, at den Bygning, i hvilken alle Bønder af store Bygdelag forsamledes til Offergjæstebud, maatte være meget rummelig⁴⁾. Iøvrigt er det vel muligt, at denne Indretning især har været egen for de offentlige Templer, der vare fælles for Indbyggerne af hele Fylker eller større Dele af Landet; men at de mindre Templer, der ofte kun vare at ansee som private Rønds Huuskapeller⁵⁾, have været indrettede paa en anden Maade og kanske mere i Overeensstemmelse med det andet af de forhen beskrevne.

Man finder ellers omtalt høie Skidgaarde eller Planteberker omkring Templerne⁶⁾, og Metalringe i Tempeldørene, rimeligviis til at trække dem op og igjen ned. I Ladetemplets Dør var en Ring, som antoges for at være af Guld, men som dog siden opdagedes at være indvendig af Kobber⁷⁾.

Uden tvivl vare Hofene i Norge, ligesom alle andre Bygninger i dette Land i den ældste Tid, opførte af Træ; idetmindste finder man

¹⁾ Snorr. Håk. s. Góð. 16.

Fridþ. s. 5. 9.

Snorr. Yngl. s. 33.

Snorr. Håk. s. Góð. 16; Ól. s. Tr. 72.

Njáls s. 83; Ól. s. Tr. i Fornm. s. 146. 201.

Fridþ. s. 1; Dropl. s. s. ms. 26.

Snorr. Ól. s. Tr. 66.

aldrig noget Tempel af Steen der udtryffeligen nævnet. Om Nordmændene udenfor Norge, i Sverige, Danmark eller andre Lande, have reist deres Templer af en varigere Materie, er uvist.

Naar der paa flere Steder tales om, at Templerne, især de mindre, vare indvendig tjældede eller behængte med Tapeter¹⁾, saa er heri intet urimeligt; thi saadan Prydelse brugtes hyppigen i Oldtiden i de norske Høvdingers Huse. Men naar det, som f. Ex. om det Tempel, i hvilket Haakon Jarl dyrkede Thorgerd Hørgabrud, heder, at det var indvendig giret med Indlægninger af Guld og Sølv, samt forsynet med saamange Glarglugger eller Vinduer, at der ingensteds var nogen Skygge²⁾, da hører vel dette til senere Tiders Udsmykkelse af de gamle Sagn. Ikke heller bør man blindt hen fæste Lid til Adam af Bremens og hans Scholiasts prægtige Beskrivelse af Templet i Upsal; thi idet den Første taler om det som overalt udgiret med Guld (saaledes maa man vel forstaa „totum ex auro paratum“), og den Anden fortæller om det stedse grønne Træ, som fandtes ved det, saa synes Begge af Uvidenhed at have overført Mytherne om det guldtækkede Valhal og om den stedse grønne Alf Yggdrasil paa den sidste berømte Leaning af Nordmændenes hedenske Gudsdyrkelse³⁾.

Templerne vare undertiden helligede een enkelt, men langt oftere flere Guddomme⁴⁾; der omtales endog et Tempel i Gautland, i hvilket der fandtes 100 Gudebilleder⁵⁾, en Angivelse, som dog synes overdreven. Men selv naar i et Tempel mange Guder dyrkedes, saa var der alligevel oftest een eller et Par, som indtog den første Rang; og det er forhen anmerket, at i Norge og paa Island Thor sedvanligen nød denne Ære⁶⁾.

Templerne ansaaes for fredhellige, for Steder, inden hvis Vægge eller paa hvis Grund ingen voldsom Handling maatte foretages. Denne Helligdom udtryktes i det gamle Sprog ved Navnet *vö;* den, der krænkede den, kaldtes vargr i véum d. e. en Varg eller Ulo

1) Kjaln. s. 2; Dropl. s. s. 26.

2) Færey. s. 23; Dropl. s. s. l. c.

3) Ad. Brem. de situ Daniæ 133 (IV 26).

4) Jfr. Et. 17. 18. 19.

5) Jónsv. s. 12 i Fornm. s. XI ffret m. Öbb Munk's Öl. s. Tr. 12 (Fornm. s. ~~X~~)

6) Jfr. 17de Et.

helligdommen, og var fredløs for Alle. Man finder i Sagaerne et Træk af de gamle Nordmænds Udfrygt for Templerne. Om i store Hellighed, der hvilede over Templet i Baldersbage i Sogn, ovenfor talt¹). Da Islændingen Hrapp havde opbrændt det Tempel i Gudbrandsdalen, som Haakon Jarl og Dalegudbrand eiede i Fælleskab, erklærede Jarlen dette for en Gjerning, der for stedse vilde slutte Ophavsmanden fra Valhal²). Den tilforn oftere nævnte landste Landnamsmænd Thorolf Mosstrarslegg ansaa hele Nesfet Thorsens, der havde faaet sit Navn, fordi Thors Billede der var drevet i sand, og fordi Thors Hof der var bygget, for helligt. Grunden maatte ikke besmittes hverken ved Blod udøst i vred Hu (heiptarblóð), eller derved at Mennesker paa den forrettede sin Nødtørst; dette sidste maatte skee paa et Stjer ved Kysten. Især var Thorolf Udfrygter et eenligt Fjeld paa Nesfet, som han kaldte Helgafell, og i Allet han troede Bolig beredt efter Døden for sig og sin Æt; til dette maatte ingen Mand see, førend han havde toet sig, og det var et risted baade for Mennesker og Kvæg. Thorolf satte et Heredsthing først paa Nesfet. Efter hans Død vilde nogle af de Thingsegende omage sig ud paa Stjeret for at forrette sin Nødtørst; herover sked en Kamp imellem disse Gjenstridige og Thorsnesingerne; Thinget blev besmittet med Blod, og dette gav Anledning til, at Thinget blev flyttet høiere op paa Nesfet, da den Grund, paa hvilken det før havde været, nu ei kunde ansees for helligere end enhver anden³). Da den norske Høvding Thorhadd den gamle, der var Hofde paa Mæren i Throndheim, drog over til Island, nedtog han i orveien Hofet og førte med sig Hofsmulden (Mulden under Tempels Grund), samt Sulerne (Øndvegesulerne). Han nedsatte sig i Stodvarfjord paa Islands østlige Kyst, og lagde Mærens Helligdom Marinar helgi) over hele Fjorden. Han lod intet levende Væsen træde der, undtagen det Kvæg, han behøvede at slagte til sin Huusoldning⁴).

Det var ikke tilladt at bære Vaaben i Templerne. Da Kong

¹ Jfr. 17de St.

Njáls s. 89.

Eyrb. s. 4. 9. 10.

Landn. IV 6.

Olaf Trygvessøn gik ind i Hofet paa Mæren, heder det, at de af hans Mænd og af Bønderne, som fulgte ham, vare vaabensløse; ifkun Kongen selv havde en guldbeslagen Stav eller Hammer i Haanden¹⁾. Nordmanden Rasn maatte overlade den islandste Høvding og Hofgode Ingemund et herligt Sverd i Bøder, fordi han, fordybet i en Samtale med Høvdingen, af Uagtsomhed var gaaet med Sverdet i Haanden ind i det Hof, som denne forestod i Vatsdalen. „Gi er det Stik,“ sagde Ingemund til ham, „at bære Vaaben i Hofet; og du vil vende udsat for Gudernes Brede, hvis du ei bøder.“ Det var sikkrest, lagde han til, at Rasn gav ham Sverdet, og saaledes overlod ham at formilde Gudernes Brede²⁾.

Templerne vedligeholdtes deels ved Indkomster af Jordegods, der var dem tillagt, deels ved den saakaldte Hofstold eller Tempeltold (hofstollr), en Afgift, som Alle, der søgte til et vist Tempel, maatte erlægge til dette. Af første Slags synes den saakaldte Uppsalaand, d. e. Upsals Eiendom, i Sverige at have været; det var Besiddelser, der tilhørte Templet i Upsal og dets Forstandere, Kongerne samsteds³⁾. Saadanne Tempeljorder omtales ogsaa paa Island. Det heder nemlig om Goden Jorund Rasn'søn, der reiste et Hof paa sin Gaard Svertingstad i Islands østlige Fjerding, at han tilegnede sig et stort Stykke Land, som endnu ei var taget i Besiddelse, og lagde det til Hofet⁴⁾. Hofstolden eller Tempelafgiften var almindelig paa Island, ligesom efter al Rimelighed ogsaa i Norge, og lignes ved den Eiende, der i den christelige Tid erlagdes til Kirkerne⁵⁾. Templets Forstander eller Forstanderinde, Hofgoden eller Hofgydjen, oppebar Afgiften, samt benyttede den og Tempelgodset, men skulde til Gjengjæld sørge for Templets Vedligeholdelse⁶⁾.

Man maa antage, at flere Templer i Norge, endog Hovedtemplet, der søgtes af hele Fylkers Indvaanere, egentlig have været visse Høvdingers private Eiendom, der først have reist dem samt været

1) Ól. s. Tr. i Form. s. II 167; Flatsbogen I 319 ff.

2) Vatsd. s. 16.

3) Snorr. Yngl. s. 12 ifret m. Ól. s. helg. 76.

4) Lndnb. V 3.

5) Lndnb. IV 7.

6) Eyrb. s. 4. 10; Vápnfirð. s. 5.

deres Forstandere, Hofgoder, og i hvis **Alt** dette Forstanderskab eller Prestedømme siden har været arveligt. Det bliver da forklarligt, hvorledes saadanne Høvdinger kunde have Naadighed til at nedrive Templer og flytte dem med sig, naar de selv forlode Landet, hvilket vi ovenfor have seet var Tilfælde baade med Hofet paa Mæren i Thronheim, der dog synes at have været et Hovedtempel for Indthrønderne, og med Hofet paa Moster¹⁾.

21. Den hedenske Gudstjeneste.

Dffringer, eller i det gamle norrste Sprog blót, ansaaes af de hedenske Nordmænd for det kraftigste Middel til at vinde Gudernes Gunst og afvende deres Vrede. Disse Dffringer vare almindelig blodige, og bestode i Drab eller Slagtning af levende Skabninger under visse høitidelige Ceremonier, hvilke dog i de gamle Efterretninger ei nærmere beskrives²⁾. De Dyr, som ved de større offentlige Offerfester sedvanligt offredes, vare Oxer, Heste, Faar og Sviin. Offerdyrene gjødedes i Forveien, for at de kunde naa en betydelig Størrelse og faa et godt Udseende³⁾. De slagtedes af Goden eller Tempelforstanderen⁴⁾, og i Almindelighed, som det synes, foran Afgudbillederne⁵⁾. Blodet, der kaldtes Laut (hlaut), samlede i en Kelle, kaldet Lautholle (hlautbolli); denne var, som det lader, almindelig af Kobber og havde sin Plads i Templet paa det fornemste Alter⁶⁾. Ved Hjælp af Stænkofte, de saakaldte Lauttæner (hlauttænar), besmurtes (rjóða) Altrene og Hofets Bægge med dette Laut eller Offerblod, ligesom det og udstænketes (stökkva) over den til Dffringen forsamlede Menneftængde⁷⁾. Gudebillederne, der, som ovenfor anmerket, oftest vare af Træ, indsmurtes, rimeligviis med Fedtet af Offerdyrene, gnedes med Duge, og bagedes ved den langs Tempel-

¹⁾ Lndnb. IV 6; Eyrb. s. 3.

²⁾ Ublebningen af Ordene blót og blóta er uvis. Flere have villet sætte dem i Forbindelse med blöd, Blob, men dette forkastes, og ubestvøl med Grund, af J. Grimm, Deut. Myth. S. 31—33.

³⁾ Snorr. Yngl. s. 30; Herv. s. 14.

⁴⁾ Lndnb. IV 7.

⁵⁾ Ö. s. Tr. i Fornm. s. II 173.

⁶⁾ Eyrb. s. 4; Kjaln. s. 2.

⁷⁾ Snorr. Hák. s. göð. 16.

gulbet brændende Id, hvilken Forretning man finder har været udført af de ved Festen forsamlede Kvinder¹⁾).

De offentlige Offerfester vare forbundne med høitidelige Gjestebud (blótveizlur, Eft. blótveizla, maaftee ogsaa gildi²⁾). Paa nogle Steder betoistedes disse af Goden eller Tempelforstanderen, som til Gjengjæld havde Nyttten af Templets Eiendom og oppebar Tempelskatten eller Hofstolden³⁾. Dette synes at have været almindeligt paa Island, hvor sedvanlig Hofene vare Godernes private Eiendom⁴⁾. Paa andre Steder derimod, og dette synes at have været almindeligt i Norge, bestredes Offergjestebudene ved Sammenstud af de til et vist Hof søgende Bønder, der da medbragte til Gildet Æl og allehaande Madvarer; dog kunde det ogsaa her hænde, at en eller anden rig og mægtig Høvding, der tillige var Tempelforstander, ene overtog Betøiningen ved et Offergjestebud, hvilken Mundhed da blev høiligen priset⁵⁾. I Norge synes efter Harald Haarfagers Tid Overophyret med alle offentlige Offeringer og dermed forbundne Gjestebud at have tilkommet Kongen; han indtog derfor ogsaa Høisædet ved Offergilderne, naar han i dem var tilstede; i andet Fald forestod en eller anden Høvding dem paa hans Vegne⁶⁾. Undertiden gif Forstanderskabet for et vist Fylke eller større Landstabs Offerfester verebviis om til et vist Antal (tæll) af de gjæveste Bønder; men dette var dog maaskee en Undtagelse fra den almindelige Skik, og sandt først Sted, da Kongerne og deres Mænd vare faldne fra Afetroen og havde antaget Christendommen⁷⁾. Den gamle Skik i Fylkesforfatningens Tid har uden tvivl været den, at Herseren i Egenkab af Gode forestod de offentlige Offergilder i sit Hæred, eller hvor flere Hæreder eller endog Fylker sloge sig sammen til Offering, da samtlige derbørende Hersere, dog saaledes at den, ved hvis Hof Offergildet holdtes, havde Forsædet. Var Konge eller Jæt tilstede, da indrømmedes dem vistnok altid Hæderspladsen i Gildet;

1) Fridh. s. 9.

2) D. æ. Edda Völuspá 27.

3) Eyrb. s. 4. 10.

4) Vatnád. s. 41.

5) Snorr. Hásk. s. góð. 16.

6) Snorr. Hásk. s. góð. 16—18.

7) Snorr. Ól. s. helg. 115.

de egentlige Offerforstandere vare de neppe, med mindre deres Konger Jarldomme var udsprunget af en overprestelig Verdighed, hvilket intet var Tilfælde paa sine Steder i Norge, ligesom man veed, at det var Tilfælde med Upsalakongerne i Sverige¹⁾.

Offergildet fulgte efter den egentlige Offering. Rjødet af Offerene — ogsaa af de offrede Heste — blev nu sødet i store Rjedler, som hang over Ildene langs Hofets Gulv, og siden fortæret af de tilfæstede Forsamlede, hvilke ligesom ved andre Gjestebud sadde langs Hofets Sidevægge paa begge Kanter af Ildene. De fyldte Drikkehorn (hull) bleve baarne om eller mellem Ildene (of elda), rimeligviis til Guds Slags Renselse, og Offergildets Forstander viede (vigja) dem ligesom af Offermaden (blótmatr). Man drak først Odins Horn til Ræder og Magt, — eller de, som satte Lid til egen Kraft og Styrke, Thors Horn —; dernæst Njörds Horn og Freys Horn for gode Aringer og Fred. Derpaa pleiede Mange at drikke Brages Horn, og hvilket høitidelige Løfter bleve afslagne, og endelig Horn for sine døde gjæve Frænder. Alle disse høitidelige Skaaler kaldtes minni eller Mindeskaaler og udbragtes af Offerforstanderen, hvilket i det gamle Sprog hed: „at mæla fyrir minni“ d. e. at tale for Skaaalen²⁾.

Den offentlige Offering omfattede saaledes tvende Hovedhandling, nemlig først Slagtingen (högg, at höggva), og den dermed forbundne Blodbesprængning (at rjóða, stökkva), hvilket alt, som det der, foretoges Festens første Nat; — og dernæst Offergildet, og hvilket de viede Skaaler vare Hovedsagen, og under hvilket Gudeledernes Indsmøring synes at have fundet Sted.

Tre Gange om Aaret holdtes store Offerfester, ved hvilke Bønderne af mindre eller større Landsdele samlede sig til det fælles Hovedmælt. Den første af disse Offerfester holdtes ved Vinternat, ved Begyndelsen af Gormaaned, eller efter vor Regning i Midten af Oktober, i hvilken Maaned den 14de endnu i Norge benævnes Vinternat og regnes for Vinterens Begyndelse. Denne Offerfest kaldtes vetrnáttablót eller blót imóti vetri d. e. Vinternats Offering eller

¹⁾ Frithj. s. 9; overhovedet jfr. 16de Stykke.

²⁾ Snorr. Hák. s. göd. 16—18.

Offring mod Vinteren, og man sagdes da at byde Vinteren velkommen (at fagna vetri). Man offrede da for et godt Aar (til års), hvilket vel i Norge især gjaldt en god Vinter, der for dette Land var og er af saa stor Vigtighed¹⁾.

Den anden store Offerfest holdtes ved Midvinters Tid (midr vetr) d. e. ved Begyndelsen af de Gamles Thorremaaned, eller efter vor Regning i Midten af Januar, i hvilken Maaned Nordmændene endnu kalde den 12te Nitvet. Denne Offring kaldtes almindelig midsvetrar blót d. e. Midvinters Offring, eller Jól, jólablót d. e. Juul, undertiden ogsaa Porrablót efter Maaned, i hvilken den høitideligholdtes. Den tog sin Begyndelse Midvintersnat (midsvetrarnátt), hvilken paa Grund af den da foretagne store Offerflagtning benævntes höggunátt d. e. Hugges- eller Slagtenatten, og den varede 3 Dage, eller efter den gamle Udtrykksmaade 3 Nætter. Den lader til at have været Nordmændenes høitideligste Offerfest, og man blotede da for at erholde Fred og Frugtbarhed (til års ok fridar). Om Juleaften var det Skik at fremlede en Frey helligt Galt, der kaldtes Forsoningsgalt (sónargölr); paa den lagde de Tilstedeværende sine Hænder, idet de afslagde høitidelige Løfter (heistrengingar)²⁾. Denne Omstændighed saavel som ogsaa det, at Juleblotet siges at have været for Fred og Frugtbarhed, gjør det høit sandsynligt, at Festen fortrinlig har været til Freys Ære³⁾.

Den tredje store Offerfest holdtes ved Sommerens Begyndelse, rimeligviis ved Sommerdags Tid, hvilken efter Nordmændenes baade

¹⁾ Snorr. Yngl. s. 8; Ól. s. helg. 115.

²⁾ D. æ. Edda Helgakv. Hjörvardss.; Herv. s. 14.

³⁾ Med Hensyn til Julen kan eftersees Snorr. Yngl. s. 8; Hák. s. göd. 15 og 19; Ól. s. helg. 114 og 115, samt Ól. s. Tr. i Fornm. s. 162 ifrt. med 166 og 166; af hvilke Steder det er indlysende, saavel at Juul og Midvintersblót have været een og samme Fests, som at den hebenste Juul har været holdt i Januar, altsaa senere end den christne, der som bekjendt begynder 25de Decem-ber. Magnusen har imidlertid paa flere Steder, f. Gr. i sin hebenste Kæ-lander, udgivet som Anhang til 3die Deel af den arnamagnæanske Udgave af den ældre Edda, antaget Juul for en fra Midvinters- eller Thorreblót for- skjellig Fests. — Julefesten falder ogsaa upaatvilelig sammen med den Fests, som Procopius omtaler, at Thullterne (d. e. Nordmændene) høitideligholdt ved Solens Tilbagekomst, naar den ved Midvinters Tid i 40 Dage havde været under Horizonten. Proc. de bell. Got. II 15.

ldre og nyere Kalenderberegning indfalder ved Midten af April. Denne Dfferfest kaldtes blót at sumri d. e. Dffring mod Sommeren, eller sigtblót d. e. Seieroffring, et Navn, som den erholdt, fordi man da offrede for Seier og Lykke paa de Krigs- eller Vitingesage, hvilke man i forestaaende Sommer skulde foretage¹⁾. Rimeligvis har altsaa denne Ffest fortrinlig været til Odins Ære.

Nogle have ogsaa antaget en stor Dfferfest hos de hedenste Nordmænd ved Midsommers Tid²⁾; men hertil findes neppe i Sagarne nogen tilstrækkelig Grund. Vel omtaler Snorre paa et enkelt Sted midsumarsblót; men her er aabenbare en Wilderede i Beretningen, og det er egentlig en Midvinters-, ei en Midsommersoffring, hvorom Talsen er³⁾.

At de hedenste Nordmænd have haft flere mindre Dfferfester foruden de anførte tre store, er sandsynligt; men at ville bestemme Tiden for dem, fører kun til en Mangfoldighed af Gissninger, der ganske mangle fast Grundvold⁴⁾.

Menneskeoffringer (mannablót) vare ei usædvanlige; dog var det i Almindelighed Træle og Forbrydere, der bleve offrede⁵⁾. Dffringen af Mennesker udførtes enten ved at slagte dem ligesom andre Dfferdyr, samle Blodet i Lauthopperne og siden sænke Digene i et Vand eller i Aaer⁶⁾; eller ogsaa ved at knuse Dfferets Hage over en skarp Steen⁷⁾; eller endelig ved at styrte det ud over en steil Klippe i Afgrunden⁸⁾. Kun i sjældne og saare vigtige Tilfælde offredes Fribaarne til Gudderne; men da vare Dffrene endog undertiden Høvdinger eller Høvdinders Børn. Saaledes berettes om Upsalakongen Hun, at han offrede sine 9 Sønner til Odin for at forlænge sit Liv⁹⁾. Den vermelandste Konge Olaf Trætjelgja blev indebrændt af sine Undersaatter og saale-

¹⁾ Snorr. Yngl. s. 8; Ól. s. helg. 115.

²⁾ Magnusen i hans Specimen calendarii gentilis i 3de Deel af den arnam. Udg. af den ældre Edda, S. 1086 o. fl. Et.

³⁾ Snorr. Ól. s. Tr. 72, ifft. m. Ól. s. Tr. i Fornm. s. 162. 165. 166 og Flatsbogens I 317 ff.

⁴⁾ Jfr. Magnusen Specimen calendarii gentilis.

⁵⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 165. 228.

⁶⁾ Kjaln. s. 2.

⁷⁾ Eyrb. s. 10.

⁸⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 228.

⁹⁾ Snorr. Yngl. s. 29.

des offret til Odin, for at et haardt Uaar skulde ophøre¹⁾. Om der ibrige Afedyrter Haakon Jarl heder det endelig, at han under Slaget med Jomsbilingerne i Hjørungabaag offrede sin syvaarsgamle Søn Erling til Thorgerd Hørgabrud, og lod sin Træl Skopte Karf dræbe Drengen paa den Maade, som Jarlen selv forestrev²⁾.

Til Menneſteoffringerne maa ogsaa regnes den Skik at riste Blodsørn (rista blóðörn) paa den fangne Fiende. Dette bestod deri, at man med et Sverd skar Ribbenene fra Nygraden og igjennem det aabne Saar uddrog Lungen, hvilken det da hed man skjenede Odin til Seier³⁾.

Den grusomme Skik, som de norske Visinger i Hedendømmet havde, at kaste smaa Børn i Luften og gribe dem igjen paa Spyddodderne⁴⁾ (henda börn á spjóta oddum), er maaskee ogsaa ei blot at ansee som et Udbrud af den raaeste Krigervilddhed, men tillige som et Slags Menneſteoffring.

I Almindelighed betragtede vel Seierherren alle i et Slag faldede Fiender som et Offer, han havde skjenket Odin⁵⁾, og det synes undertiden at have været Brug, for at gjøre dette Offer end mere egentligt, at bestryge Altrene med Blodet af de første Høvdinge blandt de Faldne⁶⁾.

Af blodige Selboffringer omtales i Sagaerne to Slags. Det første er Merken med Spyddod (at marka sik geirsoddi), en Skik, hvorved den paa Sotteseng døende Afernes Tilbeder indbiede sig til Odin. Skikkens Indførelse tilskrives Odin selv⁷⁾; men hvorvidt den har været almindelig, vides ikke. Næmeligviis skulde den træde istedet for Vaabendsøden paa Slagmarken og saaledes aabne den Døende Udgang til at optages i Einherjernes Rækker. — Det andet Slags Selboffring bestod i, at den, der var bleven gammel eller kjed af Livet, nedstyrtede sig fra en steil Klippe og saaledes henfor til Odin. Dette

1) Snorr. Yngl. s. 47.

2) Jómsvík. s. 44 i Fornm. s. XI 135.

3) Flatsbogen I 223; b. æ. Ebba Sig. kv. Fafnb. II 26; Ragn. s. Lbr. 18; Norna-Gests s. 6.

4) Lndnb. V 11; Friðp. s. 11.

5) Jfr. 17de Stykke.

6) Herv. s. 12.

7) Snorr. Yngl. s. 10.

omtales kun paa eet Sted, nemlig i Kong Gautreks Saga. Det fortælles nemlig her, at en affides boende Familie i Vester-gotland havde en Høi og steil Klippe, kaldet Ethernisstapi (d. e. Vætklippe), ved sin Gaard, og fra denne Klippe nedstyrtede sig alle Gamle af Vættan, eller de som ingen Udsigt havde til at ernære sig uden at falde de Øvrige til Byrde; „de døde saaledes,“ heder det, „uden al Sot og henføre til Ddin¹⁾.“ Vel er Gautreks Saga i det Hele et Eventyr, men enkelte meget gamle og vistnok egne Sagn ere hist og her indblandede i den, og deriblandt er udentviol den her anførte Beretning, som neppe bør anses for blot Digt.

Der gaves ogsaa Menneskeoffringer, der ei medførte den Dffredes Drab, idetmindste ei for Diebliffet. Dette var nemlig, naar et Menneske enten gav sig selv, eller af sine Forældre, undertiden allerede i Moders Liv, blev givet til en af Guderne, d. e. indviet til denne Guds Tjeneste, udentviol som sammes Hofgode eller Prest. Om Høvdingen Gudbrand, efter hvem Gudbrandsdalen skal have faaet Navn, heder det saaledes, at han af sin Fader Naum blev givet Guderne, og hans oprindelige Navn Brand paa Grund heraf forandret til Gudbrand²⁾. Den ivrige Thorsdyrker Thorolf Mostraflegg paa Island, om hvem ovenfor er talt, „gav sin Søn Stein (som det synes at fra Fødselen af) til Thor, sin Ven, og kaldte ham Thorstein“³⁾. Om denne Thorstein igjen fortælles der, at da han fik en Søn, som ved den hedenste Overøsning med Vand erholdt Navnet Grim, „gav han ham til Thor, bestemte ham til Hofgode og kaldte ham Thorgrim“⁴⁾. Den haaleystige Høvding Gyvind Kinnrifa, Kong Olaf Tryggvessøns Samtidige, var fra Fødselen af givet Ddin. Da Kong Olaf havde fanget ham — siges der — og hverken ved gode Ord eller Trusler kunde bevæge ham til at lade sig døbe, lod han tilsidst sætte et Bælfen med Gløder paa Gyvinds Mave for ved denne strækkelige Piinsel at tvinge ham. Men Gyvind var endda ubevægelig. Da hans Bug omsider revnede ved Heden, bad han, at man vilde tage Bælfenet bort; han ønskede at tale nogle Ord, før han døde. Kongen spurgte atter,

¹⁾ Gautr. s. 1—2 i Fornald. s. III.

²⁾ Fund. Nor. 1 i Fornald. s. II 6.

³⁾ Eyrb. s. 7.

⁴⁾ Eyrb. s. 11.

om han vilde tro paa Christ? „Nei,” svarede han, „jeg kan ikke modt Daaben, om jeg end vilde. Min Fader og Moder kunde ei faa Bøtt før de toge sin Tilflugt til tryllekyndige Finner. Disse sagde, at de skulde able Barn, hvis de under Ed vilde love, at dette Barn lige til sin Dødsdag skulde tjene Thor og Odin. De gjorde som Finnerne raadede. De avlede mig og gavede mig til Odin. Saasnart jeg kunde raade mig selv noget, fornyede jeg deres Løfte. Jeg har siden i al Hengivenhed tjent Odin, og er bleven en mægtig Høvding. Nu er jeg faa mange Gange gjentaget givent til Odin, at jeg hverken kan eller vil svige ham.“ Med disse Ord paa Læben døde Gyvind¹⁾. — Da den svenske Konge Erik Seiersæl stod rede til at levere sin Brodersøn Styrbjørn et Hovedslag og frygtede meget for Kampens Udfald, gik han om Natten til Odins Hof og gav sig selv til Guden for at erholde Seier, dog saaledes at han endnu skulde have 10 Aar at leve i²⁾. Vel heder det, at denne samme Kong Erik 10 Aar efter døde Sotdød³⁾; men i Almindelighed har det vist været de hedenske Nordmænds Tro, at de, der vare givne eller havde givet sig selv til Odin, maatte dø en voldsom Død, eller idetmindste merkes i sin Dødsstund med Spyddoden. Leirekongen Harald Hildetand og Hørdalands Konge Wikar, der begge fra Fødselen af vare givne Odin, endte ogsaa begge sit Liv ved en voldsom Død, den første, som det hed, for Odins egen Haand, den anden efter Odins særdeles Anstiftelse⁴⁾.

Foruden ved Offering af levende Væsener, troede man ogsaa at kunne vinde Gudernes Gunst ved Gaver (fórn) til Templer og Gudebilleder, ligesom og ved Bønner og dermed forbundne Løfter (heit). Saaledes heder det om Haakon Jarl, da han vilde udbirke Sigmund Prestersøn Gudinden Thorgerd Hørgabruds Beskyttelse, at han først kastede sig ned for Fødderne af hendes Billede og laa der længe. Siden stod han op og sagde til Sigmund, at de skulde bringe hende en Offergave (fórn) af noget Sølv og lægge dette paa Fodstammelen foran hende. Men da Billedet endda ikke vilde give det forlangte Tegns paa sin Velvillie, kastede Jarlen sig anden Gang ned for det, og da

¹⁾ Ól. s. Tr. i Fornm. s. 204.

²⁾ Styrb. hátt 2 i Fornm. s. V 250.

³⁾ Ól. s. Tr. 38 i Fornm. s. I 61.

⁴⁾ 3fr. 17de Stykke.

fædede han Taarer. Nu først gav Billedet det forønskede Tegn, nemlig at slippe en Guldring, som det bar paa Armen, og som Jarlen vilde tage af det for at stjenke Sigmund¹⁾. For Thors Billede i Templet ved Hunthorp i Gudbrandsdalen satte Bønderne hver Dag 4 Leber Brød med behørigt Kjød til, og troede, at Guden fortærede denne Mad, naar den blev opædt af det Utsi, der havde Tilhold i det store hule Træbillede²⁾. Da den hedenske Islænding Hallfred Baudraadefald ønskede sig hastig bort fra Norge, som Olaf Trygvessøn just dengang holdt paa at christne, enedes han og hans Stibsfolk om at gjøre Løfter (heit) til Guderne for at faa Bør til et eller andet hedensk Land, og de lovede at give Guds (fé) og 3 Sold³⁾ Ol til Frey, hvis de fik Bør til Sverige, til Thor eller Odin, hvis de kom tilbage til Island⁴⁾. Meningen med denne Gave var vel den, at med det lovede Ol skulde holdes Gjæstebud og drikkes Slaaler til de nævnte Guders Ære. I en haard Winter paa Island holdt Reyfðslerne et Møde hos Hofguden Ljot paa Tveraa, og bleve enige om at gjøre Løfter for at erholde bedre Veirligt. Ljot vilde, at man skulde love Gaver til Hofet, og saa lade udsætte nyfødte Børn og dræbe gammelt Folk. Men en from Høvding Askel gjorde Forestillinger herimod; det var bedre, sagde han, at love til Staberens Ære at give Guds til de Gamles Underholdning og Børnenes Dyfstring. Askels menneketjærlige Raad blev ogsaa fulgt⁵⁾. Bønner vare overhovedet forbundne med Offeringerne, og troedes at maatte fremføres med en vis Forsigtighed, hvorfor man uidentviølt mest holdt sig til visse Formularer, der vare sammensatte af de i Religionen dybest indviiede Prester⁶⁾. Naar man vilde bede ret ibrigen, kastede man sig ned foran Gudebilledet med Ansigtet mod Jorden⁷⁾.

At ogsaa Renselser have hørt blandt de hellige Skikke ved de hedenske Nordmænds Gudstjeneste, beviser hvad ovenfor er anført

¹⁾ Færoying. s. 23.

²⁾ Snorr. Ólafs s. helg. 118—119.

³⁾ såld, et Maal omtrent svarende til en Tønde.

⁴⁾ Ól. s. Tr. 154 i Fornm. s. II 15.

⁵⁾ Vémundar s. 7 i Ísl. s. II 248.

⁶⁾ D. æ. Edda Hávamál 145—146.

⁷⁾ Kjalnes. s. 4; Harðar s. 37.

om det hellige Helgafell paa Island, til hvilken Klippe Ingen maatte see, førend han havde toet sig¹⁾). Ikke alene Vand men ogsaa IJ ansaa de uidentvibl for et Henselsesmiddel; deraf den Skik i Offergjestebudene at bære de fyldte Horn omkring eller imellem IJdene, som man tømte dem. IJden betragtedes i det Hele med Færefrygt, og man tilegnede og helligede sig Landeiendomme ved at omsfare dem med brændende IJ, idet man nemlig enten gik eller red omkring Stedet imod Solen (andsøelis) d. e. fra Vest mod Øst med en luende Brand²⁾).

22. Dyrkelse af Afdøde og af Naturgjenstande.

Det var ei blot Aserne og de med dem beslægtede aandelige Væsener, som de hedenske Nordmænd gjorde til Gjenstand for deres Dyrkelse. De findes ogsaa at have sat sin Fortrøstning til og dyrket afdøde Mennesker og levende eller livløse Naturgjenstande.

Enkelte ædle og dygtige Mænd, der i levende Live havde virket meget godt i sin Kreds, bleve undertiden efter Døden tilbedte som Skytsaander for det Land eller den Egn, hvori de havde levet og gaaet. Saaledes skal Kong Olaf Gudrødsføn, der var Konge paa Vestfold og boede paa Gaarden Geirstad, efter sin Død være bleven dyrket af sine fordums Undersaatter; man offrede paa hans Gravhaug og kaldte ham Geirstadaálfr d. e. Geirstadsaanden³⁾). Om en anden Nordmand, Grim Kamban, den første, der skal have taget fast Bolig paa Færøerne, heder det ligeledes, at man „efter hans Død blotede til ham formedelst den Yndest, hvori han stod⁴⁾.“ Om Svenstjerne fortælles der endelig, at de paa den Tid, da Ansgarius forkyndte Christendommen i Sverige, forøgede sine Guders Tal ved at optage blandt dem — som det hed paa Grund af en høiere Aabenbaring — en af sine afdøde Konger, Erik, hvem de indviede et eget Tempel, og til hvilke Tjeneste egne Prester bleve bestillede⁵⁾). Saadanne forgudede Afdøde ansaaes uidentvibl oftest som et Slags Landvætter.

Et efter vore Begreber langt grovere Afgudereri drevede Entel-

¹⁾ Jfr. 20de Stykke.

²⁾ Hænsnaþóris s. 10; Vigagl. s. 26; Lndnb. III 6. V 1. 3.

³⁾ þátr af Ólafi Geirstada-álfi.

⁴⁾ Lndnb. I 14.

⁵⁾ Rimburtus vita Ansgarii 23.

idet de tilbade og forlode sig paa visse deels levende deels livløse Naturgjenstande.

Man finder paa enkelt Sted omtalt, at levende Menneſker ere bleve dyrkede, et Afguderi, som de Chriſtne anſaa for det aller afflyelligſte, men ſom viſtnok har været yderſt ſjældent¹⁾.

Flere Spor derimod finder man af Dyrdyrkelse.

Den Tro, ſom Enkelte havde til Hefte, er tilforn berørt²⁾. Den lader ſig forklare, naar man betænker, at Heſten uden al Tvivl var et Frey helliget Dyr, og alſaa kan have været dyrket ſom denne Guds Sindbillede.

Ligeledes omtales Dyrkelse af Orer og Rjør. Den norſke Høvding Gaarel, der levede paa Olaf Tryggveſſens Tid og boede paa Hein, beſtyldtes ſaaledes for hemmeligen at blote til en overmaade ſtor og ſterk Dre, ſom han eiede³⁾. — En Konge Gyſtein i Ufal, der levede paa Ragnar Lodbroks og dennes Sønners Tid, ſkal have ſat ſtor Tid til en Ko, ſom kaldtes Sibilja (den ſtedſe brølende?); den blev ſterkt blotet, heder det, og Ingen kunde taale at høre dens Brølen. Derfor pleiede ogſaa Kongen at lade den gaa foran ſin Hær, naar han drog mod ſine Fiender⁴⁾. — Om den norſke Fylkeſtonge Dgvald, efter hvem Gaarden Dgvaldsnes paa Karmoen har ſaaet Navn, fortælles, at han iſær blotede til en Ko, hvilken han førte med ſig hvorſomhelſt han for til Søs eller Lands, og hvis Melk han anſaa for et Lægemiddel. Da han døde, blev Koen lagt i en Haug nær ved hans egen⁵⁾. Maaſkee have ſaadanne hellige Rjør været Sindbilleder paa den mytbifte Ko Nudhumla, til hvis Dyrkelse man dog iøvrigt intet Spor finder.

Smaa Metalbilleder baade af Hefte og Orer findes i hedenſte Grabhauger i Norge, og maa uden Tvivl anſees ſom Levninger af diſſe Dyrs Dyrkelse.

Da den norſke Høvding Floke Vilgerdsſøn lavede ſig til at drage fra Rogaland for at opſøge Iſland, anſtillede han et ſtort Blot i

¹⁾ Ól. s. Tr. 173 i Fornm. s. II 77.

²⁾ Sfr. 17de Stykke.

³⁾ Háttr þorst. Uxafóts 13 i Fornm. s. III 132.

⁴⁾ Ragn. s. Lodbr. 8.

⁵⁾ Snorr. Ól. s. Tr. 71; Ól. s. Tr. 197 i Fornm. s. II 138.

Smørfund, og blotede til eller indviede ved Offering tre Ravne, for disse skulde vise ham Vei. Efter deres Anvisning stal han ogsaa have fundet det Land, han søgte¹⁾. Flokens Offer maa man vel antage har egentlig været til Odin; dennes Fugle, Ravnene, skulde dog for vise ham Vei.

Med Hensyn til Dyrdyrkelsen blandt de hedenske Nordmænd det forøvrigt ingenlunde klart, hvilke Begreber man dermed har fornet: — om man har tænkt sig en Guddom paa en Maade inkarneret i Dyret, — eller om man har betragtet det som blot indviet til en vis Guddom, — eller om man endelig har tænkt sig det ved visse Tryllemidler begavet med overnaturlige Kræfter. Udentviol har Dyrdyrkelsen oftest været betragtet fra et af de tvende sidstnævnte Synspunkter og jævnlig staaet i den nærmeste Forbindelse med Troen paa Trolddom.

Uf livløse Ting finder man Hauger, Stene, Lunde og Føsser omtalte som Gjenstande for Enkeltes Dyrkelse.

Blot til Hauger maa ei have været ganske sjældent; thi i den ældre Gulathingslovs Christenret forbydes det udtrykkeligen ved Siden af Blot til hedenske Guder og Hørgar²⁾. I den forresten fabelagtige Saga om Ketil Høng omtales en Narhaug (århaugr d. e. Frugtbarhedshaug), til hvilken Indbyggerne i Gestrekaland (Gestrikeland i Östergötting) blotede for at faa gode Aringer, og paa hvilken Sneei ei sættede³⁾. Udentviol have saadanne hellige Hauger enten været Begravelsessteder for Mænd, der efter Døden ere blevne forgudede, eller været anseede som Boliger for Alfer⁴⁾.

Den islandske Landnamsmand Gybind, en Søn af Lodin Dugl fra Haalogaland, siges at have blotet til nogle Stene, kaldede gullsteinar, der merkede Grændsen for hans Eiendom i Flateyjarðal i Færølands nordlige Fjerding⁵⁾. Islændingen Thorstein Guldknap havde sit Blothuus en Steen, som han blotede, og for hvilken han kastet sig ned paa Jorden, naar han tilbad den⁶⁾. — Der berettes endel

¹⁾ Lndnb. I 2.

²⁾ Gld. Gth. 2. 29.

³⁾ Ket. H. s. 5 i Fornald. s. II.

⁴⁾ Jfr. 18de Stykke.

⁵⁾ Lndnb. III 17.

⁶⁾ Harðar s. 37.

111 112

www.libtool.com.cn

at ved Gaarden Giljaa i Vatsdalen i det nordlige Island stod en stor Steen, til hvilken Gaardens Eier Kodran Gilfsøn og hans Frønder blotede; de sagde nemlig, at i den boede deres Marmand (ármadr), hvilket Navn vel skal betegne: en Mand, der giver gode Maringer eller Frugtbarhed. Om denne Steen siger videre Sagnet, at den rebnede, da den blev bestænk't med Vieband af Biskop Fridret, der havde fulgt Kodrans Søn Thorvald Vidfærlé fra Lydsland til hans Fædrene's, for der at prædike Christendommen¹⁾. En saadan Alf eller beskyttende Mand som den sidstnævnte har man vist altid tænkt sig som boende i de tilbedte Stene.

Nordmanden Thorer Snepil, der nedsatte sig i Fnjostkadalen i Island's nordlige Fjerding, blotede til en derbærende Lund, efter hvilken hans Gaard kaldtes²⁾.

Om Islænderingen Thorstein Haudnes, der var en stor Blotmand og desuden fremsynet, heder det, at han blotede til en Fos, som faldt ved hans Gaard, og lod alle Levninger kastes i Fosken. Den samme Nat, som han døde — fortælles der — styrtede alle hans Faar, af hvilke han eiede over 2000, sig ud i Fosken og omkom³⁾. Man har endnu paa mange Steder i Norge den Tro, at et Væsen, som almindelig kaldes Fossegrim, har sin Bolig i Foskerne. Denne Overtro er ganske vist en Levning af Hedningernes Tro paa et lignende Væsen, hvilket da maa have givet Anledning til Fossedyrkelsen.

Efter Alt hvad ovenfor om Dyrkelsen af livløse Gjenstande blandt de hedenske Nordmænd er anført, har man al Grund til at antage, at dette Afguderi har staaet i den næieste Forbindelse med Troen paa Alf'er, og egentlig er oprunden af denne.

23. Ed; Evetamp og Berserksgang; Ordalet eller Gudsdomme.

Ligesom de hedenske Nordmænd satte Nettergangen i det Hele i nær Forbindelse med Religionen, og saa at sige under Gudernes Beskyttelse, fra hvilke de tænkte sig al Lov og Ret oprindeligen udsprun-

¹⁾ Kristni s. 2 jfret. m. Ól. s. Tr. 131 i Fornm. s. I.

²⁾ Lndnb. III 17.

³⁾ Lndnb. V 5.

gen, — saaledes forestilte de sig dog især ved visse retslige Handlinger Guderne selv mere umiddelbart at optræde som Vidner eller som Dommere. Af saadanne Handlinger vare Eden og Tvekamp de vigtigste.

Eden (eidr) blev af de hedenske Nordmænd betragtet som en meget hellig Handling. Den høitidelige Ed aflagdes i et Tempel eller thi Ting. Den Svergende kaldte een eller flere af Aserne til Vidne, idet han holdt i sin Haand den saakaldte Alterring (stallahringr), der i Forveien var dyppet i Blodet af en offeret Dre. Alterringen skulde være af Sølv (eller vel ogsaa, naar Leilighed var dertil, af Guld), uden Sammenføjning (mótlauss) og veie idetmindste 2 Dorer (Unzer); den skulde findes i ethvert Hovedhof og have sin Plads paa Alteret (stallr), — deraf dens Navn. Naar Hofgoden, der tillige var Hæredshøvding, indfandt sig paa Ting eller i Forsamlinger, hvor han skulde optræde som Rettens Forstander, da bar han denne Ring paa Armen, for altid at have den ved Haanden i paakommende Tilfælde af Eds Afslæggelse. At sverge saadan Ed kaldtes: „at aflægge Ed paa Alterringen“ (vinna eid at stallahring) eller „at aflægge Tempel Ed“ (vinna hofseid)¹).

Der findes paa to Steder i de gamle Sagaer, nemlig i Landnamabok og i Vigaglums Saga, temmelig fuldstændig Oplysning om de hedenske Nordmænds Edsafslæggelse.

I Landnamabok, hvor Taler er om de hedenske Love paa Island, heder det: „En Ring af 2 Dorerø Bøgt, eller større, skulde ligge i hvert Hovedhof paa Alteret (á stalla)²); den Ring skulde Goden have paa sin Arm til alle de Lagtving, som han selv skulde forestaa (heyja), og der i Forveien dyppe den (rjóða eg. farve den rød) i Blodet af den Dre, som han selv blotede. Hver den Mand, som det havde Sager at afgjøre for Retten (hurkti lögskil af hendi at leys at dómi), skulde først aflægge Ed paa denne Ring og nævne sig to eller flere Vidner: „Jeg nævner det Vidne,“ skulde han sige, „at jeg aflægger Ed ved Ringen (at ek vinn eid at baugi), Lovet, hjælpe mig

¹) Eyrb. s. 4. 16. 44; Kjalnes. s. 2; Dropl. sona s. 6; Lndnb. IV 7; Viga-G s. 25.

²) Jfr. 20de Stykke.

jaa (saafandt) Frey og Njörd og hiin almægtige Æs (Odin), som jeg saaledes skal søge — eller verge, eller bære Vidne i, eller dømme — denne Sag, som jeg veed rettest og sandest og mest overeensstemmende med Loven, og opfyldte alle lovlige Forpligtelser (ok öll lögmæt skil af hendi leysa) med Hensyn til de Sager, som jeg faar med at gjøre, medens jeg er paa dette Thing" ¹⁾).

Bigaglums Saga fortæller, hvorledes den islandste Høvding Glum Gjulfóson (Bigaglum) aflagde Ed paa, at han ei havde begaaet et Drab, hvorfor han bestyldtes. Han var dømt til at aflægge Eden ved 3 Hof i Gylfjafjord, nemlig i Hofene i Djupadal, paa Gnipafell og paa Tveraa. „Da han med sine Vedsagere," heder det, „kom til Hofet i Djupadal, gif 6 Mand med Glum ind i Hofet. Den Mand, der stulde aflægge Tæmpeled (vinna hofseid), tog i sin Haand en Sølvring, som var dyppet (rodinn d. e. rødifarvet) i Blodet af den Dre, der var offeret; og denne Ring stulde ei veie mindre end tre (rigtigere to) Drer. Da tog Glum saaledes til Orde: „Jeg nævner Ægrim som Vidne og Gísfur som andet Vidne, at jeg aflægger Tæmpeled ved Ringen (at ek vinn hofseid at bauzi), og erklærer for Æs (ok segi ek þat æsi — Odin?), at jeg ei var der tilstede, og at jeg ei der begif Drab, og at jeg ei der blodfarvede Od og Eg, hvor Þorvald Krok fik Bane (at ek varkat þar ok vákat þar, ok randkat þar odd ok egg, er Þorvaldr Krókr fékk bana). Agter nu paa Eden, I, som ere Viismænd og her tilstede!" — Denne Eds-aflæggelse kan tillige tjene til Exempel paa den Underfundighed, som ved slige Leiligheder undertiden blev begaaet; thi Glum, der virkelig havde øvet det Drab, hvorfra han ved Ed stulde frigjøre sig, havde listigen søiet sine Ord paa en saa tvetydig Maade, at de næriere granskede netop indeholdt en Tilstaaelse af Drabet. Tvetydigheden, der ligger i Brugen af Partikelen at, hvilken i det gamle Sprog baade betegner: ikke, og: ved eller tilstede ved, — kan ei udtrykkes i Oversættelse. Vidnerne fandt Edsformularen, som Glum brugte, noget sedvanlig, men merkede dog ei Listen, førend en klogere Høvding en Stund efter viiste dem, hvorledes de vare førte bag Lyset. Drabs-sa-
n mod Glum blev atter optagen paa Althinget, og han maatte for
) Ldnb. IV 7.

at undgaa Fredsløshed afftaa Halvdelen af sin Gaard som Bod til **Dræbtes Søn**¹⁾.

Den første af disse ovenanførte Edsformularer har uden tvivl Hedendommen været den brugelige for Retten ei alene paa **Island** men og i Norge, hvorfra hiin **Os** Beboere have medbragt den. **Frey Njard** og **Odin**, der sandsynligviis betegnes ved den almægtige **As**, have altsaa været de Guddomme, som man almindelig kaldte til Vidne i Eden; undertiden har man dog ogsaa blot nævnet **As** eller **Odin**, som af den anden Formular sees.

Udenfor Retten brugtes andre Eder, idet man svor ved visse Gjenstande, hvilke man ansaa for hellige eller for Sindbilleder paa noget Helligt. Saadanne Eder nævnes paa forskjellige Steder i de gamle Eddadigte, f. Ex. Ed ved **Skibsbordet**, ved **Skjoldranden**, ved **Sverdet's Eg**, ved **Lyne's lyse Vand** (**Lyndil**?), ved den sydhældende **Sol** (**Middagsfolen**?) og flere deslige Ting. Da **Bólund** vil sikkre sin Brud, **Kong Niduds Datter**, for hendes Faders Overlast, fordrer han en Ed af Kongen, at han ei skal tilføie hende noget Ondt:

Før skal du mig alle	og Sverdet's Eg —
Eder sverge,	at du ei plager
ved Skibet's Bord	Bólunds Kone,
og Skjoldet's Rand,	eller min Brud
ved Hestet's Bog	Døen volder ²⁾ .

Sigrun bebrejder sin Broder **Dag**, at han har brudt sine Eder mod hendes Mand **Helge**, i følgende Ord:

Dig skulle alle	ved det lyse
Eder ramme,	Lyne's Vand
som du Helge	og ved Havet's
svoret har —	folde Steen ³⁾ .

Da **Gudrun** **Gjufesdatter** minder sin Mand **Atle** om de Eder, han havde brudt mod hendes Broder **Gunnar**, siger hun:

Saa gaa det dig, Atle !	Eder ofte svorne
som Gunnar du holdt	og forðum givne —

¹⁾ Vigagl. s. 25.

²⁾ D. æ. Edda **Völ.** kv. 31.

³⁾ D. æ. Edda **Helgakv.** Hundb. II 29.

ved sydhelbende Sol, ved Hvilstedets Dække
ved Selergubens Bjerg, og ved Ulls Ring¹⁾.

Hvorledes de i disse Edsformularer forekommende Udtryk skulle forklares, om egentligen eller billedligen, det er vel umuligt at afgjøre.

Undertiden forekommer ogsaa som en Edsformular, at den Svergende ønsker sig i onde Magters Bold, eller at Ulykke maa ramme ham, hvis han lyver. Saaledes heder det om Kong Atles Sendemand Binge:

Svor da Binge,
han skaante sig kun Ibet:
Ham Iøtnerne eie,

hvis for Gder han Ioi,
og Galgen hans Krop,
om Fred han vil bryde!²⁾

I nekampen benævnte de hedenste Nordmænd paa to Maader, dels Holmgang (hólmanga), dels Enekamp (einvigi), Benævnelser, mellem hvilke der undertiden stjelnes, men som dog oftere bruges i Flæng.

Holmgangen havde uidentivt sit Navn deraf, at den oprindelig foregik paa smaa Holmer, dels for at de Skjæpende kunde være mere uforstyrrede og mindre udsatte for, at Andre skulde blande sig i deres Kamp eller stille dem mod deres Villie, dels for at Kamppladsen kunde have en naturlig Grændse, udenfor hvilken ingen af de Skjæpende var istand til at vige. Senere traadte andre kunstigen begrænsede Kamppladse i Holmens Sted, hvilke dog beholdt samme Navn, og tillige, som det synes, saa ofte det lod sig gjøre, lagdes paa en mindre Ø.

Holmgangen fandt Sted efter en foregaaende Udfordring (at skora á hólm; at skora á til hólmöngu), ved hvilken Tiden og Stedet for Kampen fastsattes, idet den Udfordrende tillige erklærede sin Modstander, hvis han ikke sød Udfordringen, for hver Mand's Niding, d. e. for et Menneske, hvem Enhver, som vilde, ustraffet kunde bespotte³⁾).

Stikkene, som iagttoges ved selve Holmgangen, beskrives forskjelligt; uidentivt have de ogsaa i det mindre Bessentlige været betydelig

¹⁾ D. æ. Edda Atlakv. 30.

²⁾ D. æ. Edda Atlamál 31.

³⁾ Egils s. 57; Korm. s. 21; Herv. s. 4; Vatsd. s. 33.

forforskjellige til forskjellige Tider, og rimeligviis i mange Maader hængige af de Kjømpendes, især den Udfordrendes eget Godtfinden. Et Par af de udførligste Beskrivelser over saadanne Tvekampe *Ku*, her efter Sagaerne meddeles.

Islændingen Egil Skallagrimsson kom i Kong Haakon Adalsteins fostres Tid paa en Reise i Norge til Gaarden Blindheim paa Der Hød ved Søndmøre, hvor en ung Lendermand Fridgeir tilligemed hans Moder Gyda boede. Han fandt hos dem en venstabelig Modtagelse og forblev paa Blindheim i flere Dage. I denne Tid bemærkede han paa hele Hufets Folk, men især paa Fridgeirs Søster en stor Bedrøvelse; dog først, da han stod rede til at reise, aabenbarede Gyda ham Karfagen. En Mand ved Navn Ljot den blege, en almindelig forhadt Berserk og Holmgangsmænd, havde beilet til Datteren, og da han fik Afslag, udfordret Fridgeir til Holmgang. Den følgende Dag skulde han komme til Holmen paa Den Borl, og Gyda bad nu den øvede Kjømp Egil, at han vilde følge hendes Søn did. Egil lovede dette, og forblev denne Dag over paa Blindheim. „Om Kvelden kom Fridgeirs Venner, der havde bestemt sig til at følge ham; der var mange Menneker samlede om Natten og et stort Gjestebud. Men Dagen efter beredte Fridgeir sig til Reisen og mange Mænd med ham; Egil var i hans Følge. Der var da godt Reiseveir. De drog af sted og kom til Den. Paa det Sted, hvor Holmstebnen skulde være, strakte sig kort fra Søen en fager Bold; paa den var Holmstedet afmerket og Stene lagte i Ring udenom. Nu kom Ljot did med sit Folk og beredte sig til Holmgangen; han havde Sverd og Skjold. Ljot var en meget stor og sterk Mand, og da han gik frem paa Bolden til Holmstedet, da kom Berserksgang over ham; han begyndte at hyle fælt og bed i sit Skjold. Fridgeir var ikke stor; han var smækket og skjøn af Ansigt, men ikke sterk; han havde heller ikke nogenstunde været med i Strid. Da Egil saa Ljot, kvad han en Vis, i hvilke han yttrede, at Kampen ei vilde løbe vel af for Fridgeir; han se vilde møde den frygtelige Kjømp, der bidende i Skjoldets Rand kaldte Guderne¹⁾. Ljot saa Egil og hørte hans Ord. „Gaf hid Holmen,“ sagde han, „du store Mand! og kjæmp med mig, hvis

1) De Tryllesange, der skulde beskytte Kjømpere i Strid, bleve sungne um

ar saa megen Lyft dertil. Det passer sig langt bedre, end at jeg
 kulde kjæmpe med Fridgeir; thi jeg forsøger ei min Hæder ved at lægge
 jam til Jorden." Egil svarede ham i en Vise, at han modtog Udfor-
 ringen. Derpaa beredte Egil sig til Holmgang med Ljot. Han havde
 det Skjold, som han var vant til at bære, og var omgjordet med et
 Sverd, som han kaldte Nader (Dylen); Dragvandil (saaledes kald-
 tes det Sverd, han almindelig brugte) havde han i Haanden. Han
 gik ind over det Merke, der begrændsede Stedet, hvor Holmstevnen
 skulde være; men Ljot var da ikke endnu rede. Egil rystede Sverdet
 og load en Vise, i hvilken han truede sin Modstander. Da kom Ljot
 frem paa Kampvolden og opsigter Holmgangsloven, „at den stedse skal
 bære Nidingsnavn, som viger udenfor de Merkestenene, der ere satte i
 Ring om Holmgangsstedet." Siden løbe de ind paa hinanden, og Egil
 hugger til Ljot, men denne bødede af med Skjoldet. Egil hug nu
 det ene Hug efter det andet, saaledes at Ljot intet Hug kunde faa
 gjort imod. Han veg baglæns for at faa Huggenum; men Egil var
 ligesaa hastig efter ham og sparede ei paa Huggene. Ljot for da ud
 over Merkestenene og vide om Volden. Saaledes løb den første Kamp
 af, og Ljot begjerede Hvile. Egil lod saa være; de stode stille og
 hvilede sig. Det var Holmgangslov paa den Tid, at naar En fordre-
 de noget af en Anden, og Udfordreren seirede, da skulde han have som
 Seiersløn (sigtmål) det, han havde fordret; men blev han overvunden,
 da skulde han løse sig med saameget Gods, som kunde være bestemt;
 men hvis han faldt paa Holmen, da havde han forbrudt al sin Eien-
 dom, og den, der fældede ham paa Holmen, skulde da arve ham. Egil
 bød Ljot gjøre sig rede: „Seg vil, at vi nu skulle faa en Ende paa
 denne Holmgang." Ljot sprang da hurtig op. Egil løb mod ham,
 hug strax til ham og gif ham nu saa nær paa Livet, at han for til-
 bage og blottede sig, idet Skjoldet gled fra ham. Da hug Egil til
 Ljot; Hugget rammede ovenfor Knæet og tog Foden af. Ljot faldt
 og var strax død. Ljots Død blev kun lidet beklaget; thi han havde
 været et saare uroligt Menneske. Han var svenst af Æt og havde
 ingen Frænder i Norge. Han var kommen did og havde erhvervet sig

Skjoldet, det vil sige idet man satte Munden til Skjoldets Rand, maaffee for
 at gjøre Lyden sterkere D. æ. Edda Hávam. 157.

Gods ved Holmgange, idet han nemlig havde fældet mange gode Bønder, hvilke han havde givet Balget imellem Holmgang eller Afstaae af Jorder og Odel. Han var paa denne Maade bleven grundrig baade paa Land og Løssøre¹⁾.

Egil Skallagrimssøn havde til samme Tid en Arv at fordre i Norge, hvilken en vis Atle den korte sad inde med paa Grund af en uretfærdig Dom af Kong Erik Blodsøxe. Da Erik nu var fordreven af Landet, troede Egil, at han maaskee kunde drive sin Ret igjennem, og begab sig derfor til Atles Gaard Aft paa Den Færing ved Hordaland for at fordre Arven. Atle negtede at udrede den, men modtog Egils Stevning til Gulathing for der at faa Sagen paadømt. Begge indfandt sig ogsaa virkeligen til Thinget. Egil fordrede nu Arven; men Atle tilbød Tylftered eller Ed af tolv Mænd for, at han intet Gods, Egil tilhørende, havde i sin Varetægt. „Da Atle gif til Retten (dóm) med dem, der skulde aflægge Eden for ham, gif Egil imod ham og sagde, at han ei vil modtage hans Eder for sit Gods: „Jeg vil hyde dig en anden Lov, den nemlig, at vi skulle gaa paa Holm her paa Thinget, og den der seirer have dette Gods.“ Det, som Egil sagde, var ogsaa Lov og gammel Sedvane, at hver Mand nemlig havde Ret til at fordre en Anden til Holmgang, hvad enten han saa stude verge eller søge sin Sag. Atle sagde, at han ei vilde afflaa Egil Holmgang. Siden toge Atle og Egil hinanden i Haanden og kom indbyrdes overeens om, at de skulde gaa paa Holm, og at den Seirende skulde eie de Jorder, hvorom de trættede. Derpaa ruste de sig til Holmgangen. Egil gif frem og havde Hjælm paa Hovedet, Skjold for sig og et Spyd (kesja) i Haanden; men Sverdet Dragbandil sæste han ved sin høire Haand. Det var Holmgangsmændenes Skik at indrette sig saaledes, at de ei behøvede at drage deres Sverd paa Holmen, men derimod kunde lade Sverdet følge Haanden, saa at det strax var tilrede, naar man vilde bruge det. Atle var ligedan rustet som Egil. Han var vant til Holmgang, desuden sterk og meget modig. Der blev fremledet en stor og gammel Dre; denne blev kaldet Blotnød (blót-naut), og den Seirende skulde dræbe det (høggva). Undertiden var det eet Nød, undertiden lod ogsaa hver af de Tvende,

¹⁾ Eg. s. 67.

som gik paa Holm, fremlede sit. Da de vare rustede til Holmgangen, løb de mod hinanden og stjæde først sine Epyd; men intet af dem fæstede sig i Skjoldet, de bleve begge staaende i Jorden. Derpaa greb de til sine Sverd; de gik fast ind paa hinanden og stiftede Hug. Atle og ikke tilbage. De hug tidt og haardt, og snart bleve Skjoldene ubrugbare. Da Atles Skjold var blevet meget fordærvet, kastede han det, greb Sverdet med begge Hænder og hug rasst. Egil hug til ham over Arsen, men Sverdet bed ikke; han gav det andet og tredje Hug, og det var ham let at faa Hug paa Atle; thi denne havde intet Vern. Men stjønt Egil svang Sverdet af al Kraft, saa bed det dog ikke, hvor han end hug. Egil seer nu, at det ei saaledes kunde nytte; thi hans Skjold begyndte at blive ubrugbart. Han slap da Sverdet og Skjoldet, løb ind paa Atle og fattede ham med Hænderne. Nu merkede man, hvo der var stærkest. Atle styrte paa Ryggen; men Egil kastede sig grue ned over ham og bed hans Strube isønder. Saaledes løb Atle sit Liv. Egil sprang hurtig op og didhen, hvor Blotnødet stod, greb med den ene Haand i Flabben og med den anden i Hornet og bred saa haardt om, at Fødderne paa Dyret kom i Weiret og Halsbenet gik isønder. Egil tilegnede sig derpaa alle de Jorder, om hvilke Trætten havde været¹⁾.

Ellers var, som det synes, oftest Holmgangen forbunden med langt færre Omstændigheder, end de her beskrevne.

Den islandste Skald Kormak Dymundsøn var forbitret paa en af sine Landsmænd Berse, almindelig kaldet Holmgangsberse, fordi denne havde egtet en Kvinde Steingerd, som Kormak elskede. Han ordrede derfor Berse til Holmgang om en halv Maaned paa Leidholm Middalen. Da den bestemte Tid kom, ride begge til Mødet, hver med 15 Mænd. Mange havde ogsaa samlet sig for at see paa denne Kamp. „Nu blev der taget en Feld (et Slags stor Kappe) og bredt under deres (Kormaks og Berses) Fødder. Berse sagde: „Du ordrede mig til Holmgang, Kormak; men jeg byder dig Gnekamp (sivigi). Du er en ung og lidet prøvet Mand; Holmgangen er forbunden med Banffeligheder, men Gnekampen aldeles ikke.“ Kormak gde: „Ei mon jeg slaaes bedre i Gnekamp; jeg vil prøve Holm-

gangen og i Alt maale mig med dig." „Du raader nu," siger Berse. Det var Holmgangsløve (hólmgöngulög), at Felden skulde være 5 Ellen imellem Skjæderne (Snipperne) med Løkker i Hjørnerne; i disse Løkker skulde man sætte Trænegler (hælar) med Hoved paa den ene Ende, hvilke kaldtes tjösnur. Den, der gjorde Tilberedelserne, skulde gaa hen til Tjösnerne saaledes, at han saa Himmelen imellem sine Been og holdt i sine Drelapper, idet han fremsagde en Bøn (formåli, Formular), som siden er optagen i det Blot (den Offerbøn), der er kaldet tjösnuþlot. Der skulde være 3 Afstæter (reitar) rundt om Felden, hver een Fod bred, og udenfor dem 4 Stænger; disse kaldes höslur, og den Vold er hæsklet (þar er völr haslaðr), som saaledes er indrettet. Hver af de Stridende skal have tre Skjolde, og naar det er forbi med dem, da skulle de træde ind paa Felden, om de og i Forveien ere vegne ud af den; fra den Stund af skal man alene forsvare sig med sine Vaaben (Angrebsvaaben). Den skal hugge først, som er udfordret. Hvis den ene bliver saaret, saaledes at der kommer Blod paa Felden, da er man ei pligtig til at kæmpe længer. Hvis man stiger med den ene Fod udenfor Hæsklerne, da viger man (ferr maðr á hæl), men stiger man udenfor med begge, da styr man (rennr). En Mand skal holde Skjoldet for hver af de Stridende. Den, der bliver mest saaret, skal betale i Holmløsning (hólmlausn) 3 Mark Sølv. Thorgils holdt Skjoldet for sin Broder Kormak, men Thord Arndis søn for Berse. Berse hug først og kløvede Kormaks Skjold; denne gjengjældte Berse paa samme Maade, og saaledes hug de 3 Skjolde isønder for hinanden. Da skulde Kormak hugge; han hug til Berse, men denne bødede af med Hviting (Navnet paa Berse's Sverd). Skøfnung (Kormaks Sverd) tog Odden af Hviting, men Odden sprang mod Kormaks Haand og saarede ham let paa Tømmelfingeren, saaledes at Knoglen kløvnede, og der kom Blod paa Felden. Derpaa gif man imellem dem og vilde ei, at de skulde slaaes længer. Da sagde Kormak: „Dette er en ringe Seier, som Berse har vundet ved mit Uheld, skjönt vi nu skilles." Berse forlangte Holmløsning, og Kormak lovede, at den skulde blive ham betalt¹⁾.

Betragter man nærmere disse tre Beskrivelser af Holmgange, saa

¹⁾ Korm. s. 9—10.

seer man let, at det finder betydelige Forstjelligheder Sted imellem de to første og den sidste, idet hine skildres som langt simplere, denne derimod som forbunden med flere Vanskeligheder. Man seer ogsaa af den sidste Skildring, at man har skjælnet mellem Enekamp og Holmgang, og at det da egentlig var sidstnævnte Slags Tvekamp, der var forbunden med saa mangfoldige Omstændigheder.

Da Enekampen var den simpleste, er det ogsaa rimeligt, at den er den ældste; den er lidt efter lidt bleven gjort mere kunstig, saa at de Kjømpende kunde faa bedre Veilighed til at lægge deres Kraft og Øvelse for Dagen. Tvekampen synes imidlertid altid at være bleven kaldet Holmgang, naar den brugtes for Retten, hvad enten den nu var af det simple eller kunstigere Slags. Saaledes maa vistnok de to ovenfor efter Egils Saga beskrevne Holmgange ansees for mere at nærme sig Enekampem.

Hvad der udgjorde Egenhederne for Enekampen, i engere Betydning tagen, var uden tvivl, at Rummet, i hvilket de Kjømpende bevægede sig, var mindre indskrænket, at de havde Lov til at bruge flere Slags Vaaben end Sverdet alene, og at de selv bare deres Skjolde¹⁾. Egenhederne ved den kunstige Holmgang vare derimod: at Kampen skulde foregaa paa en udbredt Feld eller Kappe²⁾, at de Kjømpende havde Lov til at benytte 3 Skjolde hver, og i Almindelighed ei selv bære dem, men hver havde en af sine Venner til at holde Skjoldet for sig, hvilken da kaldtes hans Skjoldsvend (skjaldsveinn)³⁾, at man kun brugte Sverde, og det af en vis Længde, til Kampen⁴⁾, og at man ordentlig verlede Hug.

Begge Slags Tvekampe vare, naar de brugtes for Retten, afpassede efter visse Love, der, førend Kampen begyndte, fremsagdes af den Udfordrende⁵⁾; begge medførte den Ret for den Udfordrede at give det første Hug⁶⁾, og at kunne stille en Mand i sit Sted, hvis han selv

¹⁾ Eg. s. 67. 68.

²⁾ Korm. s. 10; Kjalnes. s. 9; Þorst. Vík. s. 16. 21.

³⁾ Svarfd. s. 9; Vém. s. 19; Víga-Gl. s. 4; Korm. s. 12. 14; Ket. s. Hængs 5.

⁴⁾ Korm. s. 14.

⁵⁾ Eg. s. 67; Ket. s. Hængs 5; Svarfd. s. 9.

⁶⁾ Þorst Vík. s. 4; Víga-Gl. s. 5.

R. Reuser. Samlede Afhandlinger.

havde Betænkelse ved at møde¹⁾); begge vare forbundne med D, fring af een eller tvende Drer, som Seierherren slagtede²⁾); ende sig synes ogsaa Holmløsningen, eller den Overvundnes Frikjøbelse for en vis forud bestemt Sum — almindelig 3 Mark Sølv, ofte ogsaa mere —, at have været sælles for begge³⁾). Undertiden lagde den Udfordrende, naar Kampen slutte afgjøre Besiddelsen af Gods, for ret at vise sin Uegennyttighed, ligesaa mange Penge imod, som de, hvorpaa han gjorde Fordring⁴⁾).

Som Udfigelser fra de sedvanlige Skikke maa man uden tvivl ansee det, naar de Kjømpende undertiden stode paa hver sin Fæld, udenfor hvilken de da ikke maatte vige saa meget som en Fingerbred⁵⁾); eller naar En kjømpede mod Flere, een efter den anden, paa samme Holmstevne⁶⁾).

Endnu et eget Slags Holmgang eller Tvekamp var den saakaldte Kargang (kerganga). Den bestod deri, at de stridende Parter lode sig indeslutte i et foroven tildækket Kar og her i Mørket veksle Høj eller Stik, men bødede af med et Kjevle, som de holdt i Haanden. Denne Kamp findes kun beskrevet paa et eneste Sted i Sagaerne, og maa saaledes vel ansees for at have været sjælden. Fortællingen er følgende:

„Da Islændingen Thorgils, kaldet Orrabeins Stifføn, paa en Handelsreise kom til Upland i Svithjod, opholdt han sig der Winteren over hos en rig Bonde Thronð, der havde en Datter Sigrid. Til hende beilede en Mand ved Navn Mandbid, et ondt Menneſte men en stor Kjømpe. Thronð afflog ham Giftermaalet. Da bød Mandbid Thronð det Slags Holmgang, som kaldes Kargang; da skal man slaes i et Kar, som oventil er dækket, og have Kjevle i Haanden. Thronð vilde heller kjømpe, end give sin Datter til en saa ond Mand. Thorgils sagde da til Thronð: „Du har gjæstfrit bevertet mig, jeg

1) Eg. s. 67; Viga-Gl. s. 4.

2) Eg. s. 68 jfrt. m. Korm. s. 22. 24.

3) Eg. s. 67 jfrt. m. Korm. s. 1. 10; Gunnl. s. Ormst. 11; Kjalnes. s. 9; Svarfd. s. 9; Viga-Gl. s. 4.

4) Njåls s. 8.

5) Svarfd. s. 9.

6) Herv. s. 5.

og saa lønne dig som forskyldt; jeg vil kjæmpe med Randvid i dit ed." Thrond modtog Tilbudet. Thrond havde Sverdet Jardsnaut (et Sverd, som han havde fundet i en underjordisk Gang); indvid havde et meget tyndt alenlangt Kjevle i Haanden. Nu blev irret dækket. Randvid bad Thorgils stikke først; thi han var den forbrede. Han gjorde saa, rammede Kjevlet, saa at det sprak isønder, saarede Randvid i Bugen. Denne sagde da: „Giv mig nu Sverdet; men hav du Kjevlet, da skal jeg stikke til dig med Sverdet." Mig tykkes nu," siger Thorgils, „som om dette intet Kjevle er." Et efter døde Randvid. Han havde stolet paa sin Trolddom; thi han havde fældet mangen Mand i saadan Holmgang¹⁾.

Kargangen har noget tilfælles med den endnu i de seneste Aarhundreder blandt Bønderne i nogle af Norges Fjeldbygder brugelige eltespænden, ved hvilken de tvende kjæmpende Parter lode sig vinde sammen i et stort, dertil indrettet Belte og verlede Stik med olleknive. Til dette Slags Tvekamp finder man neppe noget Spor i gamle Sagaer.

Der gaves, som allerede i ovenanførte Beskrivelser er antydet, i den Slægt Mennekter, der gjorde sig Holmgang til en Næringsvei, til en Rigdomskilde; og dette var især de saakaldte Berserker (berserkr, Fst. berserkir), om hvilke her derfor noget nærmere maa siges.

Ved Navnet Berserker betyngedes Mænd, der stundom, især i Tidens Hede, overfaldtes af et vildt Raseri, der for Dieblirket forblede deres Kraft og gjorde dem usølsomme for legemlig Smerte, og tillige døde al Mennekelighed og Fornuft hos dem og gjorde dem glubende Dyr lige. I denne Tilstand — heder det i de gamle Beskrivelser — trødne deres Ansigt og skiftede Farve; de vare snart grøge, snart blaa, og Haaret rejste sig paa deres Hoved; de vare rasende som Hunde eller Ulve, sterke som Bjørne eller Tyre; de hylede som de Dyr, bede i Manden paa deres Skjolde og nebhug alt hvad der røvede dem, ofte uden at stjelne mellem Ven eller Fiende, ja uden at røbe deres egne Børn eller nærmeste Frænder, hvis disse kom dem i en. Hverken Jld eller Staal — troede man — kunde da bide

¹⁾ Lamanna s. 14.

paa dem; med Rædsel saa man dem vade gennem Ild og styrte sig paa blottede Baaben ligesom for Lyst. I Striden fore de frem brynde løse, i den bare Serk eller Kjortel, deraf udentvibul deres Navn, Dette deres Maseri kaldtes Berserksgang (berserksgangr) og saaes udentvibul af de ivrige Afedrykere som en Indflydelse af Stridens Gud Odin²). Berserksgangen indfandt sig dog ikke under Kampen alene, men ogsaa ofte under anstrengende Arbejder, da de Mennesker, der angrebes af den, udrettede Ting, som ellers syntes ugjørlige for menneskelig Kraft³). Den fremkaldtes i det Hele, naar Berserksgangen Lidensfælethed og især hans Brede vattes⁴). Naar Berserksgangen havde udraaset, paafulgte en stor Sløvhed og Kraftløshed, hvilken ofte varede i flere Dage⁵).

Hos enkelte, forresten rolige Mennesker var Berserksgangen en virkelig Sygdom, der til visse Tider, endog uden givne Anledning, overfaldt dem. Den beskrives at have begyndt med Skjelven, Klappen i Tænderne og Kulde i Legemet, hvorpaa fulgte en stor Hidfighed, der endelig gik over til et fuldkomment Maseri, under hvilket den Syge ikke skaanede nogen af sine Omgivelser. Naar Sygdommen havde forladt ham, var han igjen rolig som tilforn. Saaledes heder det om Jældeningen Thrymketil: „at der var store Feil ved hans Sind, og Nogle ansaa det for en Sygdom. Det kom nemlig over ham i hver halve Maaned, at Skjelven angreb hans Legeme, saaledes at hver Tand i hans Hoved klappede, uagtet man søgte at skaffe ham al den Lettelse, som muligt var. Med denne Skjelven og Kulde fulgte stor Hidfighed; han skaanede da Intet, som omgav ham, hvad enten det var Væg, Stof, Stav eller Menneske; ja om der var Ild i Veien for ham, saa gik han over den. Han rev Bordklædning og Dørarme af Huset, naar han kunde komme til dermed. Men naar Maseriet forlod ham, da var han atter blid og rolig“⁶). Det var intet Under, at i saa-

¹) Snorr. Yngl. s. 6; Njals s. 104; Eg. s. 27. 40; Vatsd. s. 46; Ól. s. Tr. 132 i Fornm. s. I; Svarfd. s. 7; Herv. s. 3—5; Örvar-Odds s. 14; Dropl. sona s. 19.

²) Snorr. Yngl. s. 6.

³) Eyrb. s. 28; Lndnb. III 20.

⁴) Eg. s. 40.

⁵) Eyrb. s. 28; Eg. s. 27; Hrólfs s. Gautr. s. 16.

⁶) Dropl. sona s. 3.

anne Tilfælde Berserksgangen ansaaes for et stort Meen; man inder endog, at de, der angrebes deraf, have gjort Løfter til Guderne for at vorde befriede fra denne Plage¹).

Berserkerne kaldtes af vore Forfædre med et andet Navn: hamramir menn og deres Naseri: at hamast²). Disse Udtryk antyde uden tvivl de Gamles Begreber om Berserksgangens Væsen. Ordet hamr betegner nemlig i det gamle norske Sprog: Ham, ydre Skikkelse. Det bruges ogsaa undertiden for at betegne den Dyrfylgje, der troedes usynlig at ledsage ethvert Menneske som et Slags lavere Skytsaand³). Dyrfylgjen udtrykte, som før er sagt, paa en vis Maade det Menneskes Charakter, som den ledsagede. Vilde, lidenskabelige Mennesker troedes saaledes at have vilde og frygtelige Dyr til Fylgjer. Naar deres Lidenskabelighed i den Grad overvældede dem, at den gjorde dem rasende og berøvede dem Fornuftens Brug, da troede man uden tvivl, at Dyret traadte i Menneskets Sted, at det gik ind i Menneskets Ham eller Skikkelse, men virkede med sin eiendommelige Styrke og Ubændighed. Derfor sagde man om den, der angrebes af Berserksgang, „at han ei var eenhamet“ (ekki einhamr) d. e. at et andet sterkere Væsen virkede under hans menneskelige Udvortes⁴). Overtroen i denne Henseende gik vel endog undertiden saavidt, at man troede, at Mennesket i Naseriets Dieblit antog selve den udvortes Skikkelse af Dyret tillige med dets indre Væsen og dets Kræfter⁵).

Krigeriske Høvdinge søgte at drage Berserker til sin Hær, for derved at gjøre sig saa meget mere uimodstaaelige og frygtede af sine Fiender. Saaledes siges Harald Haarfager at have haft Berserker i sin Tjeneste, hvilke kaldtes Ulfhedner (úlhednar), fordi de bare Uvæpelse over deres Brynjer; deres Plads var i Stabnen paa Kongens Skib, da den under Striden var mest udsat for Fiendernes Angreb⁶). Berserkerne kunde ogsaa være brugbare for Høvdinge, der havde Folk nok til at holde dem i Uve, naar Berserksgangen kom over dem i

) Vatsd. s. 30. 37.

¹ Eg. s. 25. 40.

² Fr. 18de Stykke.

Eyrb. s. 28.

Löndb. V 5; Hrólfs s. Kr. 50. 51, i Fornald. s. 1.

Snorr. Har. s. Härf. 9 jfrt. m. Fagrskinna 7 og Vatsd. s. 9.

Utide¹⁾. Men for Mængden vare Berserkerne en Skræk, og de nyttede den Rædsel, der stod af dem — og som de naturligtviis stræbte at forstørre ved at bestyrke Overtroen om deres Ufaarlighed — for at tiltvinge sig Alt, hvad de ønskede af de Svagere. En Udfordring til Holmgang var nemlig strax rede fra Berserkens Side, naar hans uforstammede Fordringer om Guds eller Kvinders bleve afflagne, og hans vilde Maseri forenet med Dvælse i de Færdigheder, som til en Dvælkamp udfordredes, sikrede ham som oftest et heldigt Udfald af Kampen. De, der saaledes gjorde Holmgangen til en Erhvervskilde, kaldtes almindelig Holmgangsmænd (holmgöngumenn); deres Tal var i Hedenstabet ei ubetydeligt, og de vare en sand Plage for fredelige Bønder, hvem de fandt en Lyst i ved enhver gunstig Leilighed at forurette²⁾.

Uagtet det saaledes er vist nok, at Holmgangen udartede til et Værktøi for den laveste Egennytte, Hævnlyst og Ondskab, saa er det dog tillige udenfor al Tvivl, at den oprindelig var en religiøs Skik, hvis Grundidee var, at Guderne ved Udfaldet af Kampen vilde tilkjendegive, hvo af de stridende Parter der havde Retten paa sin Side. Derfor var den, endog paa en Tid, da dens religiøse Betydning maa antages at være traadt noget i Baggrunden, som oftest forbunden med Offeringer, Bønner og andre religiøse Handlinger. Holmgangen var altsaa egentlig en Gudsdom, nøie forbunden med Aftroen hos Nordmændene forsvandt den ogsaa, idetmindste aldeles som retslig Handling, med denne Tro, skjønt hos mange andre med Nordmændene beslægtede Folkeslag, navnlig hos de tydske, Dvælkampen gik over fra den hedenske i den christelige Rettergang. I Norge var det de christne Jarler Erik og Svein Haakonssønner (1000—1014), der, endnu før Christendommen paa meget nær var almindelig indført i Landet, fik Holmgangen afløst, idet de tillige fastsatte Fredløshedsstraf for de Holmgangsmænd og Berserker, der foruroligede Bønderne³⁾. Paa Island, hvor allerede i Aaret 1000 Christendommen ved en Folkebeslutning paa Althinget var gjort til Landsreligion, blev Holmgang afløst efter, ligeledes ved en Folkebeslutning, afløst, i Anledning af

¹⁾ Eyrb. s. 25.

²⁾ Vatsd. s. 46; Svarfd. s. 7; Viga-Gl. s. 4. 6; Eyrb. s. 8. 28; Grettis s.

³⁾ Grett. s. 21.

saadan Tvekamp mellem to fornemme islandske Ynglinger, Skaldene Hunnlaug Ormstunga og Skald-Nafn. Da Kampens Udfald nemlig var ubestemt, og de Stridende vilde fornøje den, lagde deres mægtige Frænder sig imellem og fik al Holmgang ved Lov forbuden¹).

En anden retslig Skik hos de hedenste Nordmænd, der endnu tydeligere angiver sig som en Gudsdom, skjønt den langt sjældnere omtales end Holmgangen, er den at gaa under Jordstrimmel (ganga undir jarduarmen) for at rense sig fra Bestyldninger, bevise sin Paastands Ret eller sit Udsagns Sandhed. Skikken benævnes i det gamle Sprog — rimeligviis med et for alle lignende Skikke fælles Navn — skirsla d. e. Renselse eller Frigjørelse for Bestyldning. Den findes bestreben i Lardøla Saga. „Det var,“ heder det her, „en Maade at frigjøre sig paa (pat var skirsla) i hine Tider, at man skulde gaa under Jordstrimmel (at ganga skyldi undir jarduarmen), idet nemlig en Strimmel Græstovr blev opstaaen af Marken, saaledes at Torvens Gæder vare faste ved Jorden; men den, der skulde frigjøre sig (så maðr er skirsluna skyldi fram flytja), skulde gaa derunder. Hedningerne ansaa det ikke mindre for en Samvittighedsfag, naar de skulde udføre saadant, end de Christne nu ansee det, naar lignende Frigjørelsesmaader (skirslur) blive anvendte (f. Gr. Jærnbyrd). Den, der gik under Jordstrimmelen, blev frifunden, hvis Torven ei faldt over ham.“ Fortællingen i ovennævnte Saga viser ogsaa, hvor stor Frygt Hedningerne havde for at indlade sig paa dette Frigjørelsesmiddel, naar de ei vare med sig selv fuldkommen overbeviste om deres Sags Retfærdighed. Da nemlig en fornem Islænding Thorstein Surt ved et uheldigt Tilfælde var druknet med sin Familie, opstod Spørgsmaal om, hvorledes Arven efter ham skulde fordeles mellem hans Frænder. En vis Thorkel Trefil, hvis Kone, Gudrid, var nær beslægtet med Thorstein og desuden havde en Søster blandt de Drukne, vilde gjerne have hele Arven. Han undertjødte derfor den eneste fra Skibbrudet komne, en vis Gudmund, til at erklære, at de Drukne vare døde en saadan Orden, at Gudrids Søster, der døde sidst, var bleven deres Les Arving. Hele Arven skulde da efter hendes Død tilfalde Gudrid. Gudmund havde imidlertid, førend han blev undertjød af Thorkel,

Gunnl. s. Ormst. 11.

www.libtool.com.cn
 fortalt Omstændighederne anderledes; dette rygtedes og vakte Tvivl hos de andre Arveberettigede om Retmæssigheden af Thorkels Paastand. De fordrede altsaa, at Gudmund skulde underkaste sig den omtalte Prøve for at bekræfte Sandheden af sit senere Udsagn. Prøven maatte gaa for sig. Men da Thorkel var sig bevidst, at det ikke hang saa rigtig sammen med den hele Sag, og han derfor frygtede et uheldigt Udfald af Prøven, overtalte han tvende Mænd til, i det Dødblik Gudmund skulde krybe under Torven, at lade som de kom i Slagsmaal, og kaste hinanden over Torven, saaledes at de Omstaaende tydeligen kunde see, at den faldt ved deres Skyld. Planen blev heldig udført. Netop som Gudmund var kommen under Græstovstrimmelen, begyndte det aftalte Slagsmaal, og begge de Stridende faldt over Torven, der naturligviis styrtede sammen over Gudmund. Thorkel opfordrede nu de Tilstedeværende til at afgive deres Erklæring om Prøven, og disse, der for største Delen vare hans Venner, erklærede som med een Mund, at Prøven vilde have løbet heldig af, hvis den ei var bleven forstyrret. Herved blev det, og Thorkel tog Arven¹⁾.

Gang under Jordstrimmel forbandtes undertiden med Eds Afslagselse, hvilket f. Ex. var Tilfælde, naar to eller flere svore sig i Fostbroderlag²⁾). Man brugte undertiden ved den Leilighed at gaa under tre Græstovstrimler³⁾). Dette samme anvendtes ogsaa som et Ydmyghedstegn, i hvilket Tilfælde den første Torvstrimmel skulde være saa høit hævet, at den naaede til Kvelen, den anden skulde naa til Høften, den tredie til midt paa Laaret⁴⁾.

Endnu maa her til Slutning nævnes et Slags hedenst Gudadom, der findes omtalt paa et enkelt Sted i de gamle Eddadigte, nemlig Friggjærelse for en Bessyldning ved at optage Stene af en togende Kjedel med den blotte Haand uden at skade Haanden. Da Kong Atles Dronning, Gudrun, -- heder det -- blev besyldt for utilladelig Dronninggang med en Konge Thjodrek, der opholdt sig ved Atles Hof, forlangte hun at frigjøre sig paa den omtalte Maade. Prøven foregik med Høitidelighed. Den syvende Kjedel blev indviet af en i saadanne Tilfælde

¹⁾ Laxd. s. 18.

²⁾ Gisl. s. Súrss. 6.

³⁾ Fóstbr. s. I.

⁴⁾ Vatsd. s. 33.

tyndig Konge, som dertil var hentet, og 700 af Kong Atles Mænd vare tilstede i Salen, hvor Prøven foregik. Gudrun optog Stenene af den sydende Kjædels Bund med ufladt Haand, og blev frifunden. Atles Frille Hertja derimod, som havde anklaget Dronningen, brændte sin Haand, da hun skulde underkaste sig samme Prøve, og blev til Straf for sin Bøgn druknet i en Myr¹⁾.

Denne hele Begivenhed, hvis der ellers er noget historisk i Fortællingen, skulde imidlertid være foregaaet blandt tydske Folketærd. Blandt dem kan altsaa denne her nævnte Gudsdom have været brugelig i Hedenommen, og fra dem bleven de hedenste Nordmænd betjendt, uden at man dog deraf kan slutte, at den tillige hos disse har været anvendt. Først i de christne Tider finder man med Bestemthed, at Nordmændene have optaget dette Ordal (ketilfang eller ketiltak)²⁾, der hos Tydterne, som flere Skikke af samme Slags, var overført fra Hedenstabet i Christendommen.

24. Trolddom.

Troen paa Trolddom (fjölkyngi, görningar)³⁾ var almindelig blandt de hedenste Nordmænd, og havde sin Grund i selve Afelæren, der fremstiller Trylkekunster som Asernes Opfindelse.

Man stjernede imellem to Slags Trolddom: Galder (galdr) og Seid (seidr).

Navnet galdr maa udledes af Ordet gala, at synge; det betegnede altsaa et Slags Trolddom, der forrettedes ved magiske Sange (gala eller kveda galdra)⁴⁾. Dens Oprindelse og Udbredelse tilskrives Aserne og især Odin, som derfor ogsaa benævnes Galders Fader (galdrs fadir)⁵⁾. Mennefter, der dreve denne Kunst, kaldtes galdrasmidir eller galdrasmen⁶⁾. Runerne indtog i dette Slags Trolddom

¹⁾ D. æ. Edda Gudrúnarkv. III.

²⁾ Eidsvøathingss Christenret 42, Norges gl. Love I S. 389 o. fl. St.

³⁾ Ordene fjölkyngi og fjölkunnigr ere dannede af fjöld, Mængde, og kunna, kunne, Fortaa, betegne altsaa ligefrem: mangfoldig Kundskab, og: den der forstaar meget. Ordet görningar, Eft. görningr, kommer af göra, gjøre, handle, og betegner egentlig: Gjerninger, Handlinger.

⁴⁾ D. æ. Edda Baldrs draumar 3. 4.

⁵⁾ D. æ. Edda l. c. 3.

⁶⁾ Snorr. Yngl. s. 7.

fortalt Omstændighederne anderledes; dette rygtedes og vakte Tvivl hos de andre Arveberettigede om Retmæssigheden af Thorkels Paastand. De fordrede altsaa, at Gudmund skulde underkaste sig den ovenomtalte Prøve for at bekræfte Sandheden af sit senere Udsagn. Prøven maatte gaa for sig. Men da Thorkel var sig bevidst, at det ikke hang saa rigtig sammen med den hele Sag, og han derfor frygtede et uheldigt Udfald af Prøven, overtalte han tvende Mænd til, i det Dødblik Gudmund skulde krybe under Torven, at lade som de kom i Slagsmaal, og kaste hinanden over Torven, saaledes at de Omstaaende tydeligen kunde see, at den faldt ved deres Skyld. Planen blev heldig udført. Netop som Gudmund var kommen under Græstorvstrimmelen, begyndte det aftalte Slagsmaal, og begge de Stridende faldt over Torven, der naturlighviis styrtede sammen over Gudmund. Thorkel opfordrede nu de Tilstedeværende til at afgive deres Erklæring om Prøven, og disse, der for største Delen vare hans Venner, erklærede som med een Mund, at Prøven vilde have løbet heldig af, hvis den ei var bleven forstyrret. Herved blev det, og Thorkel tog Arven¹⁾.

Gang under Jordstrimmel forbandtes undertiden med Gds Afslagselse, hvilket f. Ex. var Tilfælde, naar to eller flere svore sig i Fostbroderlag²⁾. Man brugte undertiden ved den Leilighed at gaa under tre Græstorvstrimler³⁾. Dette samme anvendtes ogsaa som et Ydmyghedstegn, i hvilket Tilfælde den første Torvstrimmel skulde være saa høit hævet, at den naaede til Arelen, den anden skulde naa til Høften, den tredie til midt paa Laaret⁴⁾.

Endnu maa her til Slutning nævnes et Slags hedenst Gudsdom, der findes omtalt paa et enkelt Sted i de gamle Eddadigte, nemlig Frigjærelse for en Betslydning ved at optage Stene af en kogende Kjedel med den blotte Haand uden at skade Haanden. Da Kong Atles Dronning, Gudrun, -- heder det -- blev bestyldt for utilladelig Droggang med en Konge Thjodrek, der opholdt sig ved Atles Hof, forlangte hun at frigjøre sig paa den omtalte Maade. Prøven foregik med Høitidelighed. Den sydende Kjedel blev indviet af en i saadanne Til-

¹⁾ Laxd. s. 18.

²⁾ Gisl. s. Súrss. 6.

³⁾ Fóstbr. s. I.

⁴⁾ Vatsd. s. 33.

132 133

lyndig Konge, som dertil var hentet, og 700 af Kong Atles Mænd vare tilstede i Salen, hvor Prøven foregik. Gudrun optog Stenene af den sydende Kjedels Bund med ufstadt Haand, og blev frifunden. Atles Frille Hertja derimod, som havde anklaget Dronningen, brændte sin Haand, da hun skulde underkaste sig samme Prøve, og blev til Straf for sin Vagn druknet i en Myr¹⁾.

Denne hele Begivenhed, hvis der ellers er noget historisk i Fortællingen, skulde imidlertid være foregaaet blandt tydske Folkfærd. Blandt dem kan altsaa denne her nævnte Gudsdom have været brugelig i Hedenommen, og fra dem bleven de hedenste Nordmænd bekjendt, uden at man dog deraf kan slutte, at den tillige hos disse har været anvendt. Først i de christne Tider finder man med Bestemthed, at Nordmændene have optaget dette Ordal (ketilfang eller ketiltak)²⁾, der hos Tydsterne, som flere Stkke af samme Slags, var overført fra Hedenstabet i Christendommen.

24. Trolddom.

Troen paa Trolddom (fjölkyngi, görningar)³⁾ var almindelig blandt de hedenste Nordmænd, og havde sin Grund i selve Afsæren, der fremstiller Tryllekunster som Afernes Opfindelse.

Man skjelne imellem to Slags Trolddom: Galder (galdr) og Seid (seidr).

Navnet galdr maa udledes af Ordet gala, at synge; det betegnede altsaa et Slags Trolddom, der forrettedes ved magiske Sange (gala eller kveda galdra)⁴⁾. Dens Oprindelse og Udbredelse tilskrives Aferne og især Odin, som derfor ogsaa benævnes Galders Fader (galdrs fadir)⁵⁾. Mennesker, der dreve denne Kunst, kaldtes galdramiðir eller galdramenn⁶⁾. Runerne indtog i dette Slags Trolddom

¹⁾ D. æ. Edda Guðrúnarkv. III.

²⁾ Gidsfathings Christenret 42, Norges gl. Love I S. 389 o. fl. St.

³⁾ Ordene fjölkyngi og fjölkunnigr ere dannede af fjöld, Mængde, og kunna, kunne, forstaa, betegne altsaa Iigefrem: mangfoldig Kundskab, og: den der forstaaar meg et. Ordet görningar, Gtt. görningr, kommer af göra, gjøre, handle, og betegner egentlig: Gjeringer, Handlinger.

⁴⁾ D. æ. Edda Baldrs draumar 3. 4.

⁵⁾ D. æ. Edda l. c. 3.

⁶⁾ Snorr. Yngl. s. 7.

en vigtig Mads som magiske Figurer, og det lader, som om Galdermanden oftest under Afhyngningen af Galderen eller Trylleformularer tillige har tegnet eller ristet visse Runefigurer, afpassede efter de Birtninger, man vilde have af Trolddommen¹⁾. Ofte benævnes selve Tryllefangen eller Trylleformularen Runer (rúnar). Man troede ved saadanne Galdre at kunne beskytte mod Baaben, løse Lænker, læge Saar og Sygdom, døve Ild og Storm, vinde Kvinders Kjærlighed og opvække Døde for af dem at udforske det Tilkommende²⁾. I den ældre Edda findes flere Digte, der, rigtignok paa en for os temmelig dunkel Maade, omtale, ja vel og indeholde saadanne kraftige Kvad tilligemed Lærdomme om Runernes magiske Brug; f. Ex. Rúnatalsháttir Óðins, der udgjør Slutningen af Hávamál, Grógaldr, Sigrdrífumál o. fl. Paa sidste Sted især opregnes en heel Deel magiske Runer: Seierruner (sigrrúnar) at riste paa Sverdet for Seier; Óruner (ólrunar) at riste paa Drillehornet, paa Bagen af Haaenden og paa Neglen for at vinde Kvinders Kjærlighed; Bjergruner (bjargrúnar d. e. Nedningsruner) at riste inden i Haaenden, naar man vilde hjælpe Barselkvinder; Brimruner (brimrúnar d. e. Brændingsruner) at riste paa Skibets Stavn og Norblad til Beskyttelse mod Svæns Hafen; Limruner (limrúnar d. e. Kvisruner) at riste paa Bark eller Træ for at blive heldig Løge; Måalruner (málrúnar), der skulde give Beltafenhed til Thinge; Húruner (hugrúnar), der skulde stjente Forstand³⁾. Ved alle disse Runer seer man tydeligen af Digtet, at der menes magiske Sange og Betegning med magiske Figurer anvendt i Forening som Tryllmiddel. Hvor stor Tro man har havt til disse Formularers og magiske Tegns Kraft, viser en Fortælling i Egils Saga. Dronning Gunnhild vilde i et Gjestebud skade Egil, og lod ham i den Hensigt række giftblandet M. Men Egil, som havde Mistanke til Drikken, ristede Runer paa Hornet, stal sig i Loven (det Indre af Haaenden) med sin Kniv og bestrøg Runerne med Blodet; da

¹⁾ D. æ. Edda Sigrdrífum. 9.

²⁾ Dette Slags Galder benævntes valgaldr, ubestvøl fordi det især troedes at være anvendeligt paa de i Strid Faldne (valr). D. æ. Edda Baldrs draumar 4.

³⁾ D. æ. Edda Sigrdrífum. 5—19.

heder det — sprak Hornet, og Driften styrkede paa Gulvet¹⁾. an maatte imidlertid være meget varsom i Brugten af disse Tryllesler; thi i en Fusters Haand, der ei vidste ret at anvende dem, ede man de kunde blive farlige. Dette fremlyser af et andet Sted samme Saga. Egil traf — fortælles det her — paa en Reise i Norge en Bondedatter liggende heftig syg. Forældrene sagde, at de søgt Hjælp hos en Bondegut i Nabolaget, og han havde ristet mer for at helbrede hende; men hun var kun derved bleven slettere. Egil dersøgte nu Sengen, hvori hun laa, og fandt under Hovedgjerdet et valsfinstykke, paa hvilket Runer vare ristede. Han læste dem og vidt, at de vare forfælede. Han skavede dem af, brændte det Afstykke i Ilden og ristede nye Runer, hvilke han lagde under Hovedpu- 1. Strax vaagnede Pigen som af en Søvn og blev frisk igjen²⁾. Hver Hænder til Galder og Runer blev i det Hele i Hedendommen ei seet for noget uædelt, naar det ei anvendtes til uædle Diemed.

Ravnet seidr, ogsaa undertiden skrevet seydr, staar maastee i Forbindelse med sjöda at syde, luge, og skulde isaaafald egentlig betegne Trolddom, der øvedes ved Røgning af visse Gjenstande, som Overtroen tilskrev Tryllekraft³⁾. Hvilke disse Ting have været, vides nu ikke mere; det har naturligviis i Oldtiden været en Hemmelighed for de i Kunsten Indviiede⁴⁾. Til Udøvelsen af Seid (at sida⁵⁾, eska seid) hørte mange Omstændigheder. Den øvedes mest om Natten⁶⁾; og de der øvede den, sadde under Tryllehandlingen paa en Forhøining kaldet Seidhjall (seidhjallr). Seiden var ogsaa forbunden med Tryllesang

¹⁾ Eg. s. 44.

²⁾ Eg. s. 75.

³⁾ Saaledes forklares almindeligviis Benævnelsen. Der kan imidlertid næres Tvivl om seidr, Trolddom, er ganske samme Ord som seydr, Røgning, uagtet vel et fjærnere Slægtskab kan tænkes mellem dem, jfr. J. Grimm Deut. Myth. S. 988. Vore gamle Kildeskrifter sige neppe nogensteds udtrykkelig, at Seid øvedes ved Røgning.

I den gamle Borgarthingskriftenret 16 nævnes Haar, Padderfædder (frauda foster?) og Menneskenegle som Ting, henhørende til Trolddoms Udøvelse. Norges gl. Love I 351. Maastee har man her nogle af de Gjenstande, som anvendtes ved Seiden.

Snorr. Yngl. s. 16. 17.

Orvar-Odds s. 2.

eller Galder¹⁾, og Lyden af denne Sang var stjern at høre. I Laxdøla-Saga beskrives en saadan Tryllehandling. Den islandste Høvding Rut Herjulfsson laa i Uenighed med sin Frænde Thorleif Høstuldsøn. Denne sidste ønskede at skade Rut, og benyttede sig hertil af sin Huusmand Kottel og dennes Hustru Grima, hvilke begge vare meget tryllefyndige. „Kottel og Grima droge om Natten til Ruts Gaard og anstillede en stor Seid. Da Seidsangen (seidlæstin) begyndte, vidste de, som vare inde i Huset, ei ret hvad dette skulde betyde; men Sangen var stjern at høre. Rut ene kjendte denne Sang; han forstod Enhver at see ud af Huset i denne Nat og bad Alle at holde sig vaagne, saavidt de kunde, da vilde dette ingen Skade volde. Alligevel sovne alle, Rut vaagede længst, men sovne dog ogsaa omsider. Raare hed Ruts Søn, dengang 12 Aar gammel, den haabefuldeste af hans Børn og meget elsket af Faderen; for ham blev Trolddommen øvet; han kunde derfor ikke sove stort, men blev mere og mere urolig. Endelig sprang han op og saa ud; han nærmede sig Seiden og faldt død ned.“ Rut hevne siden hans Død ved at lade Kottel og Grima stene²⁾).

Med Hjælp af Seid troede man at kunne volde Uveir og allehaande Skade³⁾, omskabe sig i Dyrelignelser⁴⁾ og sætte sig i Stand til at forudsige tilkommende Ting⁵⁾. Den synes mest at have været anvendt til at volde Dødt og ansaaes for en langt uædlere Kunst end Galder. Dens Oprindelse tilskrives dog Gudinden Freyja, og den øvedes, som det lader, mest af Kvinder, nemlig de saakaldte Seidkvinder (seidkona Flt. seidkonur⁶⁾). Hvor stor Afsty Mangel, endog i Hedendommen, bare for dette Slags Trolddom, viser Kong Harald Haarfaagers Fremfærd mod sin egen Søn Ragnvald Rettilbein, hvem han lod dræbe, fordi han befattede sig med Seid⁷⁾.

Flere Arter af Trolddom nævnes i de gamle Sagaer uden ud-

¹⁾ Laxd. s. 35.

²⁾ Laxd. s. 37.

³⁾ Laxd. s. 35.

⁴⁾ Fridp. s. 5.

⁵⁾ Örvar-Odds s. 2.

⁶⁾ Snorr. Yngl. s. 4. 7.

⁷⁾ Snorr. Har. s. Härf. 36.

ffeligen at hventregnes til noget af de to ovenomtalte Hovedslags, med alle de dog uden Tvivl for det meste have staaet i nærmere eller nærmere Forbindelse. De vigtigste skulle anføres.

Synsforblindelse (sjónhverfingar, af sjón Syn og hverfa ide) bestod deri, at man ved Trolddomskunster blændede Folks Dine, ledes at visse Gjenstande forekom dem at være noget ganske andet, end de virkelig vare. Dette Slags Trolddom finder man ofte omtalt i de gamle Sagaer som anvendt, naar tryllekyndige Folk vilde skjule sig for fiendtlig Efterstræbelse, eller forfærde hans Modstandere.

Søgende saa da — heder det — et Dyr, en Kiste eller en anden Gjenstand eller livløs Gjenstand der, hvor den Person, som de søgte, virkelig befandt sig, medens de paa den anden Side troede at see Hæder væbnede Mænd komme den Efterstræbte til Hjælp, der hvor der i virkeligheden kun kom en Flok Kjør eller Faar. Den Tryllekyndige troedes ogsaa paa samme Maade ogsaa med Hensyn til sig selv at kunne blinde Andres Dine. Hvis de Eftersøgende imidlertid enten sønderbrød den livløse Ting eller dræbte det Dyr, under hvis Skikkelse de søgte den virkelige Gjenstand, da oplaredes deres Syn, og de saa nu den Person i sin sande Skikkelse at ligge død. Visse Mennesker troedes ogsaa at være af en saa kraftig Natur, at deres Dine forbleve ublændede ved denne Trolddom¹).

I nær Forbindelse hermed stod den ligeledes i Sagaerne ofte omtalte Usynliggjørelse, naar den Tryllekyndige ved sine Kunster bestred, at han selv, eller hvilke Andre han vilde, aldeles ikke kunde ses. Han sagdes da at gjøre Hyllehjælm (gera huliðshjælm) for sig selv eller Andre²). Saadan Usynliggjørelse beskrives undertiden som fremvirket ved et Slags Støv af Udseende som Aske, hvilket den Tryllekyndige udsprede over og omkring dem, han vilde skjule³).

Ligesaa almindelig var Troen paa virkelige Omstøbninger, især Dyrskikkelser. Saadan Omstøbning kunde enten paaføres Andre til deres Skade, som det til Exempel fortælles om den tryllekyndige Dronning Hvit, at hun af Had til sin Stifføn, der havde forsmaaet hen-

Hardar s. 25; Eyrb. s. 20; Lndnb. III 14.

Snorr. Ól. s. Tr. 70.

Snorr. Har. s. Hárf. 34; Ól. s. Helg. 143.

des Kjærlighed, forvandlede denne til en Bjørn ved at slaa ham med en Ulvehandste¹⁾; eller den kunde paatages af den Tryllekyndige selv, for at han i sin Tryllestikkelse lettere og hastigere kunde komme til fjærne Steder. Dette sidste Slags Omstøbning forekommer oftest nævnt i Sagaerne, og at færdes paa saadan Maade kaldtes hamför, gandreid, eller at renna göndum²⁾. Det menneskelige Legeme troedes da at ligge som dødt, eller i en Tryllesøvn, medens Sjælen indsluttet i en Hvals, en Sølhunds, en Falks eller hvilket som helst andet Dyr's Skikkelse, der kunde findes bekvemtest for Tryllereisens Hensigt, sværmede om paa ganske andre Steder. Man maatte da nøie vogte sig for at nævne Troldmandens Navn, eller vække det sovende Legeme; thi da forstyrredes den hele Trolddom, og Manden nødtes til at vende tilbage i sin rette Bolig. Tilføiedes der den paatagne Skikkelse eller, som den ogsaa kaldtes, Ham noget Ondt, da rammede dette det virkelige Legeme³⁾. Kvinder, som paatog sig saadanne Trylleferder under Omstøbning, kaldtes Hamløbere (hamhleypur, Eft. hambleypa)⁴⁾. Enkelte Kvinder troedes at kunne omstabe sig til Marer (mara eller kveldrida) og i denne Skikkelse kvæle Mennesker i Søvne, eller ved Nattetider tilføie dem anden Skade⁵⁾. Man antog endelig ogsaa Muligheden af, at Mennesker indbyrdes kunde stifte Udscende (skipta litum)⁶⁾. Under alle saadanne Omstøbninger synes det imidlertid, som om man har tænkt sig Dinene — denne Afglands af Menneskets Sjæl — at forblive uforandrede⁷⁾.

Et andet Slags Tryllesøvn end den ovenomtalte, i hvilken selve Troldmandens Legeme laa, medens hans Sjæl færdedes i en paatagne Skikkelse, troedes de Tryllekyndige at kunne paaføre Andre ved at

1) Hrólfs s. Kr. 20.

2) Ordet hamför kommer af hamr, Ham, hvre Skikkelse, og betegner: Færd i en paataget Ham. Ganir betyder Ulv, Drage, og overhovedet Trolddyr; gandreid betegner saaledes Riden paa Trolddyr, og renna göndum, at reise eller færdes paa saadanne.

3) Vatsd. s. 12; Fóstbr. s. 37; Háv. s. Ísf. S. 56; Friðp. s. 6. 8.

4) Eg. s. 62.

5) Snorr. Yngl. s. 16; Eyrb. s. 16. I Gidsiva Christentret er fastsat Straf for Kvinder, der ribe Folf. Norges gl. Love I 403.

6) Völs. s. 27.

7) D. α. Ebba Sig. kv. Fafnb. III 36; jfrt. m. Völs. s. 27; Laxd. s. 18; Hrólfs s. Kr. 26.

0

dem med en saakaldet Svintorn (svefnhorn). En saadan søvn, troede man, kunde ikke løses, saalænge Svintornen liggende paa den Fortrylledes Legeme eller blev siddende i hans r¹).

Noogle Trylletyndige troedes at have saadan Kraft i sine Dine, ved det blotte Blik kunde i Kampen døve Sverd²), og ellers Diekast bringe Jorden til at stjelbe og væltes om, svide Græsgjære sine Fiender vanvittige af Rædsel, saaledes at de løb som Dyr, ja vel endog saa omstøbtes til Umælende (i det gamle : verda at gjalti, egentlig blive til Sviin). Naar man vilde denne sidsnævnte Trolddom ret virksom, hørte det til at sætte et i de unaturligste Stillinger, for at gjøre sit Udseende saa mere rædsomt, og det kom da meget an paa, at den der øvede ommen fik see sin Modstander først; fandt det Ombendte Sted, Trolddommen sin hele Kraft. I Vatsdølasaga beskrives en st Troldkvinde Ljot i et saadant Trylleoptog. Hendes Søn if havde dræbt Høvdingen Ingemund af Hof. Dennes Sønner hevne sin Faders Død, og begave sig i den Hensigt til Ljots . De kom did just som Heren var ifærd med at anstille et Blot : beskytte sin Søn, og det lykkedes dem at gribe Hrolleif, som rslod Baaningehuset for at gaa ind i Blothuset. Idet de nu færd med at dræbe ham, blev En af dem var Ljot, der nærmede m i den forfærdeligste Skikkelse. Hun havde kastet den ene Fod Hovedet og gif baglænds (paa en Fod og en Haand?) med Anfremstulket mellem Benene; hendes Diekast var sælt og trolds= Dette Syn hindrede imidlertid ikke Brødrene i at fuldføre Hrolleifs Ljot selv blev derpaa greben. Det havde været hendes Hentilstod hun nu — at vende op og ned paa hele Egnen og stille runds Sønner ved Forstanden, saaledes at de skulde løbe affin= paa Beiene med de vilde Dyr; og dette var skeet, hvis hun havde Die paa dem, før de paa hende; men nu havde deres Lykke væ= nde for mægtig. De dræbte Ljot³). — Da den islandste Høv=

α. Edda Sigrdr. m.; Hrólfs s. Kr. 7; Göngu-Hr. s. 24. 25.

urfd. s. 8.

tsd. s. 26 ffrt. m. Gullþóris s.

ding Olaf Paa overrumplede den farlige Troldmand Stigande sovende, lod han trække en Belg over hans Hoved, for at ikke hans Blik, naar han vaagnede, skulde volde Nogen Skade. Der var imidlertid et lidet Hul paa Belgen, og gjennem dette kastede Stigande sine Dine paa en ligeoverfor liggende Stjøn og græsrig Lid. Strax var det som om en Hvirvelvind brød løs over denne Plet og vendte op ned paa Jorden, saaledes at der fra den Tid aldrig mere vorte Græs. Stigande blev stenet ihjel af Olaf og hans Mænd ¹⁾. — Samme Forsigtighed som den her omtalte skal ogsaa den berøgtede Troldkvinde Gunnhild, senere Erik Blodøres Dronning, have brugt, da hun forraadte de tvende Finner, der havde oplært hende i Tryllekunster, og hvis Blik — heder det — var saa skarpt, naar de vare brede, at Jorden væltebdes om, og hvilket levende Væsen, der mødte dem, faldt dødt ned. Hun traal nemlig to Sælsbelge over deres Hoveder, medens de sov, og lod derpaa Kong Eriks Mænd dræbe dem ²⁾.

Tryllemad og Trylledrik omtales paa flere Steder baade i de gamle Eddadigte og i Sagaerne. Man troede, at ved Hjælp af saadan Spise eller Drik Mennefters Sindelag kunde forandres, Mod og Grumbhed vækkes, eller Forglemmelse bevirkes. Kjødet og især Hjertet og Blodet af visse stærke og vilde Dyr — f. Ex. af Ulve — anvendt som Spise, nævnes som Middel til at gjøre Mennefter modige og grusomme ³⁾. Til Trylledrik sammenblandes en Mængde Ting, som Overtroen tillagde magist Kraft; dertil brugtes ogsaa Runer, deels læste som Trylleformularer over Drikken, deels udentibitl ogsaa kastede i den ristede paa Træ eller Been ⁴⁾. Ved Trylledrik forståes eller ofte Giftdrik ⁵⁾.

Paa Fortryllelse af Klæder og Vaaben troede man ligledes stærkt. Klæder bleve fortryllede deels for at siltre den, der bar dem, mod Saar, deels for at volde ham Skade eller Død. Om Hørdingen Thorer Hund siges, at han hos Finnerne lod sig gjøre flere Keenskofter (hreinbjalkar), der vare saaledes fortryllede, at intet Vaab-

¹⁾ Laxd. s. 38.

²⁾ Snorr. Har. s. Hárf. 34.

³⁾ D. æ. Edda Brynh. kv. 4 jfrt. m. Völs. s. 30.

⁴⁾ D. æ. Edda Guðrúnarkv. II 21 24.

⁵⁾ Snorr. Har. s. Hárf. 44.

ben bed paa dem; og i Slaget ved Stiklestad beskyttede en af disse Koster ham mod Olaf den helliges Sverd, da Kongen hug ham tvært over Herderne. „Sverdet bed ikke; det syntes kun som om Støv røg af Reenskosten“¹⁾. — Den ortsigste Jarl Harald Haakonssøn døde, som der fortælles, ved at isøre sig en fortryllet Klædning, der var virket af hans egen Moder og dennes Søster, men bestemt for hans Stifbroder Paal Jarl²⁾. — Sverd, heder det, bleve undertiden saaledes fortryllede, at Lykke i Kamp altid ledsagede de Mennesker, der førte dem, og at Saar, som dermed bleve givne, ei kunde læges uden ved at bestryges med en saakaldet Livsteen (lifsteinn), som fulgte Sverdet. Ved Brugen af saadanne fortryllede Sverd, naar de skulde gjøre den rette Virkning, maatte mange Ting iagttages. Saaledes maatte f. Ex. det berømte Sverd Sköfnung, der var optaget af Nolf Krakes Gravhaug, ei drages i Kvinders Naasyn, eller saaledes at Solen skinnede paa Hjaltet, da det ellers tabte noget af den det egne Kraft³⁾.

Tryllekyndige Kvinder pleiede undertiden at overfare med Hænderne Legemet paa den, der skulde drage i Kamp, for saaledes at udfinde, hvilket Sted der var mest udsat for at saares. Man troede, at de paa saadant Sted kunde føle en Knude, og der blev da sørget for et særdeles Beskyttelsesmiddel her. Merledes ingen Knude, da meente man, at der heller ingen Fare var forhaanden⁴⁾.

Et eget Slags Trolddom var den saakaldte Udesiddin (útisetá, at sitja úti), der bestod i, at den Tryllekyndige sad ude om Natten under aaben Himmel og ved visse magiske Handlinger, som nu ei længer kjendes, oftest vel ved Galder, troedes at fremkalde Trolde (vekja upp tröll) eller opvække Ufdøde for at raadspørge dem⁵⁾. Det var især for at udforske det Tilkommende, at denne Trolddom øvedes. En Fremmanen af Døde, som just ikke havde denne Hensigt, men som dog skulde opklare en Begivenhed, i hvilken man mistvivlede om at faa

¹⁾ Snorr. Ól. s. helg. 204. 240.

²⁾ Orkney s. C. 144.

³⁾ Laxd. s. 57. 58; Korm. s. 9.

⁴⁾ Heidarv. s. i Ísl. s. I 277 (1843); Vémund. s. 5; Fóstbr. s. 14; Kjalnes. s. 9; Korm. s. 1.

⁵⁾ Snorr. Yngl. s. 7; Hásk. s. Herdabr. 16.

R. Rejser. Samlede Afhandlinger.

Lys ved naturlige Midler, beskrives i Færeyinga Saga. Færøboeren den listige Thrond i Gata, der vel havde ladet sig tvinge til at modtage Daaben, men som dog i Hjertet var rambedenst, vilde efterspore, hvorledes den berømte Helt Sigmund Brestersøn var kommen af Dag om han var druknet, da han selv tredie ved Svømmen vilde redde sig for Thronds Efterstræbelser, eller om han havde naaet Land og her var bleven dræbt. I denne Hensigt — fortælles der — lod han i Fleres Nærværelse store Ild optænde i Ildskaalen eller Ildhuset, lod fire Grinder sætte sammen i en Firkant (om Ilden), og lod riste (i Jordgulbet) ni Affatser (reitar) paa alle Sider udenom Grinderne. Derpaa satte han sig paa en Stol mellem Ilden og Grinderne, og forbød de Tilstedeværende at tale til sig. Da han havde siddet saaledes en Stund, kom Gjenfærdene af Sigmunds to Ledsgere, den ene efter den anden, ganske vaade hen til Ilden, varmede sig og gik atter ud. Endelig kom Sigmund selv, blodig og med sit Hoved paa Haanden; han stod en Stund paa Gulvet og forlod saa atter Stuen. Nu reiste Thrond sig, stønnende af Mødighed, og erklærede sig ifølge Synet overbeviist om, at Sigmunds Ledsgere vare druknede, men at han selv havde naaet Land og der fundet en voldsom Død¹⁾.

Trolldmand — troede man — kunde ogsaa af visse Dyr hente stor Hjælp. Saaledes omtales hyppig den Kunst at tyde Fuglens Røst som en kilde til vigtige Opdagelser²⁾. Kragen var i denne Henseende en Fugl af megen Betydning³⁾, og at det samme har været Tilfælde med Navnen, lader sig af Mythen om Odins tidendebringende Ravn slutte. Ratten nævnes ogsaa som et af Trolldmand særdeles elsket Dyr. Den trylkekundige Islænding Thorolf Stegge i Vatsdalen fortælles at have havt ikke mindre end 20 store sorte Ratter, der tappert forsvarede sin Herre, da han blev overfalden af Ingemunds Søner af Hof, og gave 18 Mænd nok at bestille⁴⁾.

Uagtet det blandt Nordmændene ikke manglede paa Folk, der for medelst et meer end almindeligt Bekjendtskab med Naturens Kræfter indbildte sine overtroiske Samtidige, at de vare Trylkekundige, saa vare

¹⁾ Færeyinga s. 40.

²⁾ Ragn. s. Lohbr. 8; Völs. s. 19.

³⁾ Snorr. Ól. s. Kyrr. 9.

⁴⁾ Vatsd. s. 28.

Finnerne allerede i en fjærn Oldtid anseede for de første Mæ-
 re i Trolddom, hos hvem endog undertiden de Norste, der vilde
 vandre sig videre i Kunsten, formelig gik i Skole. Den beryg-
 tede Dronning Gunnhild, der i sin Ungdom blev sendt til Finmarken
 at lære Hereri, kan tjene til Exempel. Tryllekyndige Finner bleve
 hentede og tagne paa Raad, naar nogen vigtig Tryllehandling
 skulde udføres. Især ansaaes de for dygtige til at paatage sig de
 kaldte Hamfærder eller Tryllereiser under Omstabling¹).

I Hedendommen bleve tryllekyndige Folk ofte forfulgte²), ja til-
 talt for Retten og straffede efter Lov og Dom³); dog skede dette ei
 almindelig, fordi de søvede Trolddom, men fordi man troede at kunne
 overbevise dem om at have voldet Staden ved deres Trolddom. Det
 tales som almindelig Brug at stene skadelige Troldmænd og Trold-
 kvinder.

Det var ikke at vente, at Christendommen strax skulde kunne ud-
 røddes den hos Nordmændene dybt indgroede Tro paa Trolddom, og
 saameget mindre, som ikke alene de første christne Lærere, men ogsaa
 de Geistlige gennem hele Middelalderen vare ligesaa overbeviiste
 Trolddoms Tilværelse som Hedningerne. Forskjellen var kun, at
 christendommens Lærere ansaa den for en Uffhyelighe, et Djævelens
 verk, som man endog ved de haardeste Midler burde stræbe at hemme,
 mens Ufetroen derimod fremstillede den som en Kundskab meddeelt
 af Hænnestene af Guderne selv, en Kundskab som følgerlig itkun ved Mis-
 brug blev strafverdig. Om de christne Læreres Tro paa Trolddom
 i Jber for at faa den udryddet vidne noksom de Straffebestemmelser,
 som i saa Henseende findes i de gamle norske Kirkelove⁴). Men hvor
 langt end Kirkelovene forbyde al Udøvelse af Trolddom, saa vedbleve
 dog mange Nordmænd endnu en god Stund efter Ufetroens Fald at
 lære Hereri for en Kunst, som det var gavnligt at lægge sig efter⁵).

Snorr. Ól. s. Tr. 37; Vatsd. s. 12.

Lndnb. III 20; Eyrb. s. 20.

Eyrb. s. 16.

Ældre Gulathinglov 28. 29, i Norges gamle Love I 17—18; ældre Bor-
 garthings Christenret 16, sammesteds 350—351.

Fóstbr. s. 14.

25. Udforskning af det Tilkommende; Spådom.

I næste Forbindelse med Trolddom stod Udforskningen af det Tilkommende.

De hedenske Nordmænd troede, at der gaves Midler, hvorved man kunde formaa Guderne til at give deres Villie tilkjende, eller aabenbare, hvad der ellers efter Naturens Orden maatte være skjult for den menneskelige Forstand. Saadan Udforsken benævntes deels frétt (Fritten, Udsørgning), og det at foretage den kaldtes at ganga til fréttar (at gaa til Udforskning); deels spá eller Fst. spár (Spådom), og det at benytte den at spyrja spá (at udsørge Spådom), eller at hlýða spám (at lytte til Spådomme)¹⁾.

Angaaende Maaden, hvorpaa saadan Udfritten af det Tilkommende fandt Sted, give vore Oldskrifter ei synderlig Oplysning. Det synes at have været almindeligt, at den Spørgende, under Paakaldelse af en eller anden Guddom og under Dffring til samme, enten udbad sig til Svar et Tegn, som han overlod til Guden selv at bestemme, og som han erkjendte i et eller andet til samme Tid indtræffende merkeligt Tilfælde, hvilket han da fortolkede saaledes, som det efter Omstændighederne forekom ham rimeligt; — eller han fastsatte selv Tegnet, hvorved Guddommen skulde svare ham.

Den første Maade seer man, at den ivrige Afedyrter Haakon Jarl har brugt, da han før sit dristige Tog gennem Gøtland anstillede et Blot til Odin, og fortolkede det som et Tilsagn af Guden om Held paa Toget, da to Havne under Dffringen kom flyvende og gjaldede høit²⁾. Da den islandste Høvding Thorkel den høie anraabte Guden Frey om Hævn over sin Fiende Viga-Blum, og tillige forlangte et Tegn paa at Guden havde bønhørt ham, ansaa han det for et gunstigt Svar af Frey, da i det Samme den Dre, han havde fremledet som Offer, med et sterkt Brøl styrtede død til Jorden³⁾. — Den sidste Maade findes derimod anvendt ved de udvandrende Nordmænds Valg af Bopæl i fremmede Lande efter de hellige Indveges-

¹⁾ Lndnb. I 5. III 12; Eyrb. s. 4; æld. Borgarth. Christenret 16, i Norges af. Love 1 351; ældre Gulath. L. 28, samst. S. 17.

²⁾ Snorr. Ól. s. Tr. 28.

³⁾ Viga-Gl. s. 9.

s Andviisning. De troede nemlig, at den Gud, de i Forveien havde kaldt, førte Sulerne til et Sted, hvor lykkeligt Bosted var dem og s (Et forundt¹).

Af samme Bestaaffenhed var ogsaa den betydningfulde Maalning, man brugte ved Opførelsen af et nyt Huus, for at udforske, hvad der i dette ventede den tilkommende Beboer. Man maalede nemlig Grundbolden gjentagne — almindelig maaskee tre — Gange, og en nøie Merke til, om der blev nogen Forskjel i Maalet (Almetalved de senere Opmaalinger fra hvad det var ved den første. Blev et større, da troede man det varslede en vopende Bestand for den Beboer; men fandt det Modsatte Sted, da troede man, det gaa til agters med ham²).

Den anden af de ovennævnte Maader at raadspørge Guderne paa sig i det Hele at have været den almindeligst brugte. Der omtales ogsaa to Slags Udforskning, der maa henføres til denne Klasse, nemlig ved Blotspaan (blótspánn d. e. Offerspaan) og ved Spaans-Lodder (hlotar eller hlutar), begge uidentificeret i Grunden med Lodkastning, men øvet paa forskjellig Maade.

At raadspørge Guderne ved det første Slags Drakel benævntes (eller blótspán d. e. at fælde Offerspaan³). Skjønt dette i vore Skrifter oftere omtales, saa beskrives dog ingensteds de nærmere Omstændigheder derved. Man maa altsaa her lade sig nøie med rimelige Gissninger, hvortil det gamle Navn, sammenholdt med Beskrivelser af lignende Maader at raadspørge Guderne paa, anvendte af Folket, der vare nær beslægtede med Nordmændene, kan lede.

Udtrykket fælde Blotspaan synes antyde, at Udforskningen bleven foretaget ved Kastning af indviede Spaaner eller Stykker.

Man finder Lodkastning (Romernes sortilegium) anvendt som Beskæftigelse hos mange af Fortidens hedenske Folkeslag: hos Grækere, Rømerne, Skytther, Alaner, Germaner o. fl. Om de med Nordmændene beslægtede Tydskeres Maade at spaa af Lodkastning findes

¹ Eyrb. s. 4.

² Form. s. 2.

³ Landnab. III 8; Herv. s. 11; Gautr. s. 7.

www.libtool.com.cn

Underrøtning hos Tacitus: „De (Germanerne) lægge flittig Merke til Barsler og Lodkastning (sortes). Den seddanlige Udfærd med Lodkastningen (sortium consuetudo) er simpel. En af et Frugttræ huggen Green skjæres i smaa Stykker (sarculos, Kviste), som merkes hver med sit Tegn og kastes paa Slump ud over et hvidt Klæde. Derpaa gjør Statens Prest, hvis Raadspørgningen angaar det Offentlige, men Huusfaderen selv, hvis den angaar det Private, en Bøn til Guderne, tager, med Dinene løstede mod Himmelen, hver Kvist tre Gange op, og forklarer dem efter det i Forveien paafatte Merke.“²⁾ Om Alanerne heder det hos Ammianus Marcellinus: „De udførte det Tilkommende paa en forunderlig Maade; de samle nemlig Pilekviste (virgas vimineas), der ere nogenledes rette, sprede dem paa en bestemt Tid under hemmelighedsfulde Tryllesange, og vide nu fuldkommen, hvad de betegne“²⁾. Meningen af det Sidste er uidentibsl den, at de efter Kvistenes Udspredding af deres indbyrdes Stilling spaaede det Tilkommende.

Seer man nu, ved Forklaringen af det gamle norske Udtryk „at fella blótsþán,“ hen til disse Beskrivelser, saa maa det vistnok blive høist sandsynligt, at anførte Udtryk netop betegner en Spaadoms- lodkastning som den blandt Germaner og Alaner brugelige. Lægger man derhos Merke til de hedenste Nordmænds Brug af Runerne og disse Tegns Beskaffenhed, saa vinder den fremsatte Formodning endnu mere Styrke, ja gaar næsten over til Bished.

Om Runernes Brug i Trolddom som magiske Tegn er ovenfor talet; at de ogsaa have været anvendte til den med Trolddom saa nær beslægtede Spaadoms-kunst, kan neppe omtvives. Enhver Runefigur har et Navn, der tillige betegner en eller anden Gjenstand af Bølgthed i Livet, hvilken man kunde ønske eller frygte, angaaende hvilken man altsaa gjerne maatte ville udførte Guderne. Saaledes heder f. Ex. A (A) ár, Aar, Frugtbarhed; I (I) iss, Is; F (F) fé, Fæ, Gods o. s. v. Alle Runer ere desuden dannede ved en Sammenspøining af rette Streger; deraf uidentibsl deres Navn stafir d. e. Stave. Naar man nu udspreddte en Deel rette Træsplaner eller Pinde, da kunde disse næget

¹⁾ Taciti Germ. 10.

²⁾ Ammian. XXX 2.

let komme til at falde i en saadan Stilling mod hinanden, at de dannede Runefigurer, og af disses betydningsfulde Navne kunde man igjen udlede en Spaadom. Siden har man udentvibl kunstlet lidt mere paa Sagen, idet man har ristet eller tegnet en Rune paa hver af de Spaarier, man til Udforskningen vilde anvende. Ved at udsprede dem og siden, enten efter Germanernes Maade i Blinde optage dem enkeltviis, eller overflue deres Stilling mod hinanden i det Hele, kunde man lettelig sammensætte Spaadomme, hvormed den Tids Overtro maatte finde sig ærdeles fyldestgjort¹).

Saaledes har da udentvibl de hedenste Nordmænds Spaadom ved Blotspaan været bestaen. At de derved tillige have paaaldet Huderne og brugt magiske Sange eller Galdre, ligesom Germanerne og Kanerne gjorde, er høist sandsynligt.

Det andet Slags Udforskning, nemlig ved Spaadomslodder, findes næiere bekræftet i Sagaerne. I de tre udførligste Beretninger, man har, om Jomsvikingernes Angreb paa Norge fortælles nemlig, hvorledes Haakon Jarl for at vinde Stalden Einar, senere kaldet med tilnavnet skálaglamr, stjælede ham en kostbar Spaadomsvegt ved tilhørende Lodder. Den tydeligste Beskrivelse af dette Spaadomsredskab og Maaden at bruge det paa lyder saaledes: „Siden siger Jarlen (Haakon) en god Skaalevegt (skálrir góðar), som han stæde; den var gjort af brændt Sølv og heel forgyldt; med den fulgte to Begtlodder (met), det ene af Guld, det andet af Sølv, paa hvilke beggder var anbragt et Billede (ifølge de andre to Beskrivelser: et Menneskebillede); de kaldtes hlotar (ifølge de andre: hlutar) og vare i Grunden Lodkastningslodder (hlotir, eller paa Latin: sortes), som Folk den Tid pleiede have. En stor Kraft laa heri forborgen, og i alle Tilfælde, der syntes Jarlen at være af Bigtighed, brugte han disse Lodder. Han pleiede at lægge dem i Skaalerne og bestemte (med det samme), hvad hver af dem skulde merke for ham; og stedse, naar Lodderne gik godt (naar Udfastningen løb vel af), og den kom op som han vilde, da var den Ud, der betegnede hvad han ønskede, urolig i Skaalen og væltede sig

¹ Jfr. Magnusens Afhandling om Runernes Brug ved Spaadom, i hans Oversættelse af den ældre Edda III 76—96.

lidt i den, saaledes at der ved fremkom en Klang. Dette Klenodie giver Jarlen Einar, og han bliver glad derover¹⁾).

Denne Skildring, skjønt ingenlunde i enhver Henseende fyldestgjørende, giver et Begreb om de hedenske Nordmænds Spaadomslodder. Man maa uden tvivl tænke sig begge Lodderne at have været aldeles lige tunge, og Begten, hvorpaa de kastedes, meget fin og let bevægelig. Den ene lod man betegne hvad man ønskede, den anden hvad man ikke ønskede. Man tænkte sig sandsynligviis, at det vilde indtræffe, som den Lod, der gik i Beiret, betegnede; og hvilken af Lodderne dette blev, kom da an paa det blotte Tilfælde. Det Menneskebillede, som siges at have været præget paa Lodderne, skulde sandsynligviis betegne den Guddom, af hvem man æskede Svar gennem Lodkastningen. Den særdeles Kraft, som laa i Haakon Jarls Spaadomslodder, stat ud mest i den Klang, man indbildte sig at høre i Skaalen, naar det gode Lod kom op.

Man søgte ogsaa Oplysning om det Tilkommende hos Mennesker, der, formedelst en dem givne høiere Sands og oftest tillige ved Hjælp af Tryllemidler, troedes at kunne gennemskue Skjebnens skjulte Raad.

Fremsynede Mænd (menn framsýnir, menn forspáir) omtales hyppigen i vore gamle Sagaer. Deres Gave til at forudsee og forudsig visse Ting ansaaes overhoved for medfødt. Hvad der bragte dem i Ny var uden tvivl som oftest en skarp Forstand, en mere end sedvanlig Kjendskab til Naturen, et dybere Blik i Menneskenes Charakter og en opmærksom Jagttagelse af Fortids og Samtids Begivenheder i deres Marsager og Følger. Mere udfordredes ikke i hine uoplyste Tider for at komme i Anseelse som Spaamand eller Spaavinde, helst naar en vis naturlig eller paatagen Hemmelighedsfuldhed og en klog Benyttelse af Omstændighederne kom til. Saadanne Fremsynede troedes at have en Forudfølelse af vordende vigtige Begivenheder, og at kunne see paa et Menneskes Ansigtstræk og Lader, hvorledes dets Skjebne vilde blive. At begge disse Slags Spaadomme ofte kunde flaa ind, falder ei saa underligt, naar man betænker paa den ene Side

¹⁾ Jómsvik. s. 42, i Fornm. s. XI 128—129; Jómsvik. s. (Rbhv. 1824) 14; Flatsbogen I 188 f.

den nøie Forbindelse mellem Fortid og Fremtid, og paa den anden, hvor stærkt i Umindelighed Charakteren hos Folk af mindre Dannelse udtaler sig i Ansigtstrækkene, og hvor sedvanligt det derhos er, at et Menneskes Sindelag bereder dets blidere eller ublidere Skjebne. Hvad der kunde mangle de formeentlige Spaadomme i Nøiagtighed, det udfyldte Tidsalderens Overtro, der tidt, naar Begivenhederne allerede vare indtrufne, derefter uvilkaarligen lempede de Ord, ved hvilke Seeren skulde have forudforkyndt dem; hans Nygte vorte saaledes stundom uden hans egen Medvirken; Samtiden lyttede til enhver Udladelse af ham som til et Orakelsvar, og Eftertiden tillagde ham Spaadomme, som rimeligviis aldrig ere komne over hans Læber¹⁾.

Mange af Hedendommens Fremsynede troede rimeligviis selv formedelt et vist Sværmeri, at de virkelig havde høiere Aabenbaringer; men der gaves uidentvivel ogsaa mange, der vare sig den sande Sammenhæng med deres Spaadoms gave fuldkommen bevidste. At disse sidste imidlertid sjælden modarbejdede Overtroen med Hensyn til deres overnaturlige Sands, er let at begribe. Deels var den Anseelse, som Nygten om deres Spaadoms evne skjente dem, altfor tillokkende; deels dreves de af lavere Bevæggrunde. En god Spaadom blev nemlig oftest vel belønnet, ligesom en ond Spaadom var et herligt Middel til at indjage Skræk der, hvor Hævn og Skadefryd ei paa bedre Maade kunde tilfredsstilles²⁾.

De, som gjorde sig sin formeentlige Spaadoms gave til en Erhvervskilde, toge gjerne sin Tilflugt til Trolddomskunster for at forsøge sin Anseelse. Galder, Seid, Hamsærd, Udesidden og lignende magiske Handlinger vare da de Midler, hvorved de indbildte Folk, og maastee ofte sig selv, at de fik sine Aabenbaringer. Alle saadanne Kunster troedes at volde den, der foretog dem, ikke liden Anstrengelse, og maatte derfor godt betales³⁾. Finnerne og Finnekonerne vare ogsaa i at udforske det Tilkommende anseede for særdeles dygtige⁴⁾.

Af dem, der blandt Nordmændene i Oldtiden gave sig af med at forudsig det Tilkommende, vare især merkkelige de saakaldte Valaer

¹⁾ Njåls s. 1. 128; Viga-Gl. s. 12; Laxd. s. 33. 76.

²⁾ Viga-Gl. s. 12; Örv. Odds s. 2.

³⁾ Orkn. s. 100—102; Ljósvefn. s. 21.

⁴⁾ Vatsd. s. 10. 12.

(vala eller völva, *Flt.* völur) eller Spaakvinder (spákonur) for- medelst den overordentlige Afgtelse, de i Almindelighed nød. Balaer omtales allerede i den ældre Eddas Digte, af hvilke det merkeligste endog tillægges en saadan Spaakvinde og deraf har sit Navn, nemlig Völuspá d. e. Balaens Spaadom. Det lader som om de undertiden ere blevne kaldte Nornier, og de ansaaes da vistnok for et Slags høiere, halv guddommelige Væsener, for legemlige Aabenbaringer af de underordnede Nornier, der, ifølge Afetroen, udsendtes fra de tre store Skjebnegubinder ved Urds Brønd for at afmaale de enkelte Men- nesters Liv og bestemme deres Skjebne, den de altsaa tillige kunde for- udforkynde¹). Saa høit et Begreb om Balaerne har man dog neppe altid havt og mindst i Hedendommens sidste Tider; men alligevel an- saaes de stedse for høist merkkelige Væsener, der i det ringeste troedes at staa under de store Norniers særdeles Bestyttelse og af dem at mod- tage Aabenbaringer. Man lyttede derfor ikke alene med Begjerlighed til deres Spaadomme, men glædede sig ogsaa over deres gode Ønsker og frygtede deres Forbandelser; thi begge Dele tillagde man en over- ordentlig Kraft. Man gjorde sig af den Marsag al mulig Umage for at stemme den Bala, man vilde raadspørge, gunstig for sig og sit Huud. Balaen vandrede efter Indbydelse om fra Gaard til Gaard, og overalt kappedes man om at vise hende Hæder under hendes Ophold og begave hende rigeligen ved hendes Bortfærd. Hendes Klædedragt og Udfærd var beregnet paa at vække Opmerksomhed. Et udmertet Sæde maatte beredes hende der hvor hun kom, og Tryllehandlinger, som Seid og Galder, bleve øvede som foreløbige Midler for at aabne hendes Seerblif.

Thorfinn Karlsefnes Saga indeholder en meget udførlig Beskrivelse over en saadan Bala og hendes hele Optog, da hun besøgte Thortel, en anseet Høvding blandt de norste Nybyggere paa Grønland i Heden- dommens sidste Tider. „Paa den Tid“, heder det, „var der stort Uaari paa Grønland; de, som havde faret til Ubygderne (paa Jagt og Fi- skeri), havde kun faaet lidet formedelst Uveir og Uføre; Nogle var blevne aldeles borte. Der var en Kone der i Bygden ved Navn Thorbjörg; hun var en Spaakvinde (spákona) og blev kaldet den lille

¹) Norna-Gæsts s. 11.

lala (litil vólva). Hun havde haft ni Søstre, af hvilke hun var den eneste gjenlevende. Thorbjørg havde for Skik at fare omkring i Hjestebud om Vinteren, og de indbøde hende mest, som sønskede Underretning om sin Skjebne og om vordende Mæringer. Da Thorkel var den bedste Bønde i Bygden, syntes det at paaligge ham at erhverve sig Kundskab om, naar det Aar, som herskede, skulde ophøre. Thorkel yder da Spaakvinden til sig og bereder hende en god Modtagelse, saaledes som Skik var, naar man ventede en saadan Kvindes Komme. Hønden blev beredt for hende; det skulde stoppes med Hønsfejeder; det blev lagt i Høisædet, da hun kom om Avelden med den Mand, der var udsendt for at modtage hende. Da var hun saaledes klædt: hun havde over sig en blaa Kaabe til at sammenhegte (tuglamöttull), sat i Manden med Stene fra øverst til nederst (alt i skaut ofan). Om Halsen havde hun Glasperler. Hun havde paa Hovedet en sort ammekinds Kyse (kofri), indeni foret med hvidt Ratteskind. Hun havde i Haanden en Stav med Knap paa, der var beslagen med Messing og Knappen besat med Stene. Hun var omgjordet med et hunisk belte (hánskan linda), og ved dette hang der en stor Pung, i hvilken hun gjemte de Trylleredsfaber (töfr), som hun behøvede til at erhverve sig sin Kundskab. Hun havde paa Fødderne lodne Kalbestinds Sko med lange og sterke Tvenger, i hvis Ender der sad store Messingnapper (látúns knappar). Hun havde paa Hænderne Ratteskinds Håndster, indvendig hvide og lodne. Da hun kom ind, ansaa Alle det for Skyldighed at hilse hende med Grefrygt; hun gjengjældte deres Hilsen i Forhold til, hvorledes hun syntes om hver især. Thorkel tog den kloge Kone (vísinda-konunni) i Haanden og ledede hende til det Sæde, som var hende beredt. Han bad hende kaste sine Dine paa Jorden (renna augum yfir) Hjord og Fæ og Huus; hun talte kun lidet om det Hele. Om Avelden bleve Bordene fremsatte, og nu skal fortælles, hvilke Retter bleve lavede for Spaakvinden. Der blev kogt Grød for enden af Gjedemelk (kíða-mjólk); men hendes Mad blev tillavet af Hjertenerne af alle de Slags Dyr, som der paa Stedet gaves. Hun havde Messingsfæ og Kniv af Kobber med Stæft af Hvalrostand og et dobbelt Hølf (knif tannskeptan tvihólkadan af eiri); dens Dør var afbrudt. Da Bordene vare borttagne, gaar Thorkel Bønde hen

til Thorbjerg og spørger hende, hvorledes hun syntes om Huset og om Folkenes Opførsel, samt hvor snart hun fik Aabenbaring om det, som han havde spurgt hende om, og som Folk ønskede at vide. Hun svarer, at hun ei kunde forkynde dette før om Morgenens efter, naar hun havde sovet der om Natten. Siden, tidlig om Morgenens, blev Alting saaledes indrettet for hende, som om hun skulde øve Seid. Hun bad nu, at man vilde skaffe hende Kvinder, som kunde den Trylleformular (fræði), der udfordredes til Seid, og som kaldes vardlokur (Magtfreds); men der fandtes Ingen, som kunde den, skjønt der blev spurgt efter paa de nærmeste Gaarde. Da siger Gudrid (en ung Pige, som var tilstede): „Hverken er jeg trylletyndig eller nogen viis Kvinde; dog lærte min Fostermoder mig paa Island en Formular, som hun kaldte Vardlokur.“ Thorkel siger: „Du er visere end jeg troede.“ Gudrid svarede: „Denne Formular og den Udfærd, som hører til den, er saaledes bestaaende, at jeg ei kan være med at udføre den; thi jeg er en Christen.“ Thorkel svarer: „Du kunde hjælpe os dermed, uden dog derfor at stude dig selv; jeg vilde gjerne skaffe Thorbjerg hvad hun behøver.“ Han bad nu Gudrid saa længe, indtil hun endelig lovede at opfylde hans Ønske. Nu sad Thorbjerg paa Seidhjallen, og Kvinderne sloge en Ring om den; Gudrid sang Kvadet saa skjønt og vel, at Ingen af de Tilstedeværende syntes at have hørt en fagre Sang. Ogsaa Spaatvinden syntes, at Sangen var skjønt at høre, og talte hende for den, da den var tilende. „Nu,“ siger Thorbjerg, „har jeg eftertænkt, hvorledes det vil gaa baade med Sygdommen og Haringerne; og Meget er nu blevet klart for mig, som før var dulgt baade for mig og Andre.“ Hun forudsagde nu, heder det videre, at Hungerensnøden og Sygdommen, som rasede, begge Dele vilde forsvinde til Vaaren. Gudrid spaaede hun til Gjengjæld for den beviiste Tjeneste en saare lykkelig Fremtidsstjebne, og at en berømt Æt (Sturlungernes Æt paa Island) fra hende skulde nedslaa. Derefter gik Alle, den Ene efter den Anden, hen til Spaatvinden og adspurgte hende om de vordende Ting, som de ønskede at vide; og hun gav dem tydelige Svar. Kort efter blev hun indbudet til en anden Gaard og for did; men hendes Forudsigelser om Hærfærdens opfyldtes aldeles¹⁾.

¹⁾ Porfinns s. karlsefn. 3.

Sandheden af denne Beskrivelse bestrykes ved de — rigtignot langt udfærdigere — Beretninger, man i andre Sagaer finder om Valaer. saaledes fortæller Örvar-Odds Saga om Valaen og Seidkonen Heid Norge, at hun for omkring i Gjestebud ledsaget af 15 Dreng og Piger; hun forudsagde Naringernes Bestaffenbed og Mennekens ljebne. Da hun efter Indbydelse kom til Bonden Ingjald, gif denne ide selv imøde med alle sine Mænd. Efter Aftensmaaltidet, da Hus Folk vare gangne til Sengs, gav Valaen og hendes Ledfagere sig Færd med den natlige Seid (før til nåttfarsseids). Om Morien efter traadte Husets Folk, den Ene efter den Anden, for hendes ede og lyttede til hendes Spaadomme. Efter tre Dages Ophold for n bort med rige Gaver¹). Man seer heraf, at det har været Skif øve Seid om Natten, førend den høitidelige Spaadom skulde gaa : sig om Morgen. De mange Dreng og Piger, der ledsagede rid, skulde uidentvigt danne Kredsen om Seidhjallen og affynge Seidngeng (vardlokur). En Valas Antog i Norge har naturligviis kun t være langt prægtigere og mere ærefrygtbydende, end i det fattige j lidet bebyggede Grønland. — Vatsdøla-Saga skildrer den islandske paaakvinde Thordis som saa høit anseet, at hun endog ofte paa Thimeme valgtes til Voldgiftsmand i de vigtigste Sager. Hendes Dragt var en sort Hættekappe (kuff), og hendes Stav, Högnodr, troedes at vbe den Kraft, at naar man med den tre Gange berørte en Mands emste Kind, da vakte den Glemsomhed hos ham, men skjenkede ham Kindet tilbage, naar man siden slog med den paa det høire Kind²). Staven (seidstafr, völr) synes i det Hele at have været en Valas nemste Verdigheidsstegn, der endog skulde følge hende i Graven³). logle have ogsaa formodet, at Navnet Vala staar i Forbindelse med slr, en Stof⁴).

Endnu maa til Slutning tales nogen om de hedske Nordmænds ro paa Drømme og Varsler.

Alle Drømme, der syntes noget usædvanlige, gaves en Betyd-

Örvar-Odds s. 2.

Vatsd. s. 44.

Lard. s. 76, hvor Varianten seidstafr synes at være en rigtigere Lesemaade end den i Texten optagne seidstafr.

§ Magnusens Overs. af d. æ. Eda I 5.

ning, og de Menneſter, ſom anſaaes for at beſidde færdeles Gaver til at fortolke dem, kaldtes draumspekingar d. e. Drømvife. Fortolkningen var imidlertid ſom ofteſt ſaare vilkaarlig, og ſandſynligt er det vel, at ſtørſte Delen af de betydningſfulde Drømme, ſom Sagaerne vide at berette om, ere opdigtede, eller idetmindſte meget udpyntede, efter at den Begivenhed, ſom de ſiges at have varſlet, allerede var indtraffet¹⁾. Om Fylgjernes betydningſfulde Aabenbarelse i Drømme er ovenfor talet²⁾. Man var ofte meget uenig om, hvorledes en Drøm ſkulde fortolkes; et Exempel kan tjene til at oplyſe, hvor vællende Drømmetydningen ſom ofteſt var. En iſlandſk Høvding Thorkel Silfra drømte Natten før et Møde, paa hvilket han ventede at blive valgt til Gode i Vatsdalen, at han red igjennem Dalen paa en rød Hest ſaa hurtig, at Hestens Been neppe rørte Jorden. Han fortolkede Drømmen, ſom om den ſigtede til den nye Verdighed, han havde i Vente. Hans Kone derimod var af en anden Mening: „En Hest,” ſagde hun, „kaldes med et andet Navn mar, men mar betegner ogſaa en Mands Fylgje, og det ſom er blodigt ſynes rødt.“ Hun forklarede iſølge heraf Drømmen ſaaledes, at Thorkel vilde blive dræbt paa Mødet, hvilket ogſaa ſkede³⁾. Det var ellers en meget gammel Overtro, at man ikke paa alle Steder havde lige betydningſfulde Drømme. Hvad der bares En fore, naar han ſov i et ganſke nyt Huus, troedes at fortjene færdeles Opmerkſomhed⁴⁾. Nogle pleiede ogſaa, for at ſaa Aabenbaringer i Drømme, at ſove i en Svineſti. Fortællingen om Kong Halfdan Svarte, ſom paa denne Maade fik Underretning om ſin Væls vordende Storhed, er bekjendt⁵⁾.

Om Varſler (fyrrburdir), der ſkulle have baarets Folk fore i vaagen Tilſtand baade i Syner og paa andre Maader, findes ligeledes mange Fortællinger i Sagaerne. Nogle Varſler, meente man, gjentog ſig for Begivenheder af ſamme Art. Saaledes troedes det at betegne en nær foreſtaaende voldſom Død, naar man ſaa ſin egen Fylgje blodig. Den viſe iſlandſke Høvding Njaal ſagde til ſin Arbeidsſlat

¹⁾ Laxd. s. 33; Flatsbogen I 67. 99; d. α. Edda Atlam. 14—25, o. m. fl. St.

²⁾ Jfr. 18de St.

³⁾ Vatsd. s. 42.

⁴⁾ Flatsb. I 99.

⁵⁾ Snorr. Hálfd. s. Sv. 7.

hord, da denne syntes at see en Gedebul ligge blodig paa Gaarden: Dette er hverken en Gedebul eller noget andet; men du er en feig Mand (en Mand, som snart skal dø), og du mon have seet din Fylgje¹).“ Det samme var Tilfældet, naar En syntes at see Blod istedet for Blod paa Bordet, eller, naar den ham tiltænkte Deel af Maden forandret²). Det var en almindelig Tro, at der, som Varsler for en nærestaaende blodig Strid, stundom dryppede Blod af Ører, Sverd eller Spyd, eller at det da sang høit i disse Vaaben, idet man vilde gribe dem for at væbne sig³). Til dette Slags Varsler kan man og hentynde den saakaldte Urdarmaane (urðarmáni), der troedes at forudforbynde en stor Dødelighed paa det Sted, hvor den viiste sig. Dette syn beskrives i Eyrbyggja-Saga: „En Kveld,” heder det her, „da Folket saas paa Frodaa (en Gaard i det vestlige Island) sad om Ilden, blev der en var paa Huusveggen en halv Maane. Alle, som vare i Huset, kunde see den. Denne Maane gif baglæns og mod Solen omkring Huset, og forsvandt ikke, saalænge Folket sad ved Ilden. Thorodd (Huusbonden) spurgte Thorer Drafod, om hvad dette vel bebudede. Thorer svarede, at det var Urdarmaane, og at den varslede Mandes Død. Hver Aften en heel Uge igjennem viiste denne Maane sig“⁴). Navnet Urdarmaane synes vise, at man har anseet den for et Tegn fra Kornerne, eller fra den første af disse, Urd.

Andre Varsler, troede man, vare egne for enkelte merkkelige Begivenheder. Saadanne omtales idelig i Sagaerne, og det hører som oftest til ved Beretningen om ethvert noget meer end almindeligt Tilfælde i det offentlige eller private Liv, at et eller andet Varsel anses som forudgaaende. Snart omtales Aabenbaringer af overnaturlige Væsenes, der i betydningsfulde men forblommede Kvad forudforbyndte det, der skulde indtræffe. Snart bestode Varslerne blot i merkkelige Synes i Luften eller paa Jorden⁵).

Endelig tog man ogsaa ofte Varsler af ganske naturlige Tilfælde, hvilke man da udtvøbte efter visse faste Regler med Hensyn til de

Njáls s. 41.

Heiðarvíga s. 1—2.

Njáls s. 73. 80.

Eyrb. s. 52.

Laxd. s. 67; Njáls s. 126. 128. 134. 158; Eyrb. s. 61; Víga-Gl. s. 19.

Omstændigheder, hvortil man befandt sig. Saaledes, naar man drog ud i Strid, ansaa man det for et godt Varsel, hvis man saa en Ravn følge sig, eller man blev tvende Mænd var, der stode i Samtale, eller man hørte en Ulv tude; hvis man derimod, idet man gik til Kampen, snublede, da ansaaes det for at varsle Uheld¹⁾. Naar En faldt for Baaben og faldt forover, da antog man dette for et Varsel om, at han skulde blive hevet; og Hevnen, troede man, vilde ramme den, som stod lige foran ham, idet han faldt²⁾.

26. Anden Dvertro.

Foruden Troen paa Trolddom og Spaadom herskede ogsaa megen anden Dvertro blandt de hedenste Nordmænd, hvilken stod i nærmere eller fjærnere Forbindelse med Religionen.

Først maa i denne Henseende lægges Merke til de forskjellige Slags overnaturlige Væsener, hvormed deres Indbildningskraft befolkede Fjeldene, Jordens Indre og Havet, Væsener, der kun for en Deel ovenfor ere omtalte, nemlig for saavidt som de enten i Afselæren forekomme i en høiere mythiske Betydning, eller de vare Gjenstande for Folkets Dyrkelse.

De frygteligste og kraftigste af disse Væsener vare Jøtterne, som ogsaa kaldes Niser, Thurser, Trolde, Bergboere, og hvis Kvinder benævnes Troldekoner og Gyger. Om disse Væseners mythiske Betydning er allerede talet i det Foregaaende³⁾. Man forestillede sig dem som uformelige Kjæmper af et mørkt og fælt Udseende. Deres sedvanlige Bolig, meente man, var i de vilde Fjelde. Ofte forestillede man sig dem vistnok som Menneskenes Fiender, hvilken Forestilling nærmest stemmer med Maaden, hvorpaa de fremtræde i Afselæren; men stundom, troede man ogsaa, kunde Menneskene gjøre sig dem til Venner, og disse Bergboere vare da trygge Beskyttere for Gaard og Fæ⁴⁾. De troedes at sky Solens Lys, og naar Solen overraskede dem, medens de vare udenfor deres Fjeldboliger, forbandledes de

¹⁾ D. a. Edda Sigurd. kv. Fafn. II 20 - 24.

²⁾ Eg. s. 21.

³⁾ Jfr. St. 12 og 18.

⁴⁾ Lndab. IV 12.

) 161

Steen¹⁾. Troldkonerne forestilles oftest at aabenbare sig ridende på Ulve med Orme til Bidsel²⁾).

Et eget Slags Thurs eller Trold omtales under Navnet Brunn-gi, der troedes at opholde sig ved Kilder eller Bække, som vældede af Fjeldet³⁾. Navnet betegner: En som lader sit Vand i Brønne, og synes saaledes antyde, at man har tilskrenet dette Slags olde Oprindelsen til mineralste, ilde smagende og ilde lugtende Kilder. Dette stemmer ogsaa med Mythen om Havets Saltthed som fremgaaet ved Jætunvæsen⁴⁾.

Man antog, at Thurser og Mennesker kunde indgaa egtestabelig forbindelse med hinanden, og heraf en blandet Slægt opstaa, de saadete Blendinger (blendingar, Eft. blendingr), der da beholdt noget af sin Charakter og sit Udseende, der mindede om den dobbelte Hærast⁵⁾. Ved siden gennem flere Slægter at forenes med Mennesker, de disse Blendingers Thursvæsen meer og meer tabe sig. En saadan Hærførelse har man uden tvivl tillagt de Mennesker, hvem man gav Navnet Halvtrolde (håltkroll)⁶⁾. Et kjæmpemæssigt, fælt Udseende og et vidt Sindelag kan have givet Anledning til en saadan Forestilling, helst naar disse Egenstaber ligesom vare arvelige gennem flere Generationer i en Slægt.

En umiddelbar Affødning af Afslæcten var ogsaa Troen paa Dverge som Beboere af Jordens Indre og især af store eensligstaaende Stene. De ansaaes for at være store Kunstnere til at bearbejde Metallerne. Udmerket gode Vaaben sagdes at være udgangne fra deres Hænder (derjordske Bertsteder⁷⁾). Dvergene taalte ligesaa lidet Sollyset som stjernerne; de bleve til Steen, hvis de udenfor sine Boliger naedes af solens Straaler⁸⁾. Man troede ligeledes, at naar man traf en Dverg udenfor hans Steen, da kunde man ved Hjælp af Staal, som man kunde stulde kaste mellem ham og Stenen, spærre hans Bolig for ham,

D. æ. Edda Helgakv. Hjörv. s. 30; Grettis s. 68.

D. æ. Edda Helgakv. Hjörv. s. i det presaiske Tillæg; d. y. Edda Gylf. 49. Hálfs s. 5.

D. y. Edda Skálda 43.

Grettis s. 64.

Eg. s. 1; Ket. s. Høngs 1.

Hervar. s. 2.

D. æ. Edda Alvissm. 36.

R. Keyser. Samlede Afhandlinger.

og derved sætte sig istand til at aftvinge ham hvad man vilde¹⁾. **D**an i det nordste Oldsprog benævnte **Echo Dvergmaal** (dvergmál) saa er det høist sandsynligt, at man antog den for bebirtet ved de Fjeldet boende Dverge, der efterabede den Lyd, de hørte udenfor.

Skjønt Dvergene i Afselæren have en saare vigtig mythisk Betydning, saa synes de dog ligesaalidet som Jotnerne i Almindelighed at have været Gjenstand for de hedenske Nordmænds Dyrkelse. Kun forsaavidt stundom en Jotun eller Dverg ansaaes for en vis Gaards eller et vist Landstabs Styksaand, kunde han blive dyrket i Egenkab af Landvætte²⁾. Det samme kunde ogsaa være Tilfælde med Væsener af Dvergeæt, naar de betragtedes som enkelte Menneskers eller Slægters Diser³⁾.

Med Hensyn til andre overnaturlige Væsener, der levede i Folketroen, lader Forbindelsen med Afselæren sig ikke bestemt paavise. Saa-danne er Havmænd, Havfruer, Nøkk, Fingalkn og Drager.

Havmanden benævntes marmennill. Hans Skabning findes i bestreben. Det merkeligste ved dette Væsen var dets Spaadoms gave. Man troede nemlig, at naar man var heldig nok til at opfiske en Havmand af Søen, da kunde man tvinge ham til at forudsige Ens Skjebne. Marmennilen kunde ogsaa — troede man — leve en Tid paa Landjorden, men den fandt intet Behag i dette Liv, og stundede efter sit Hjem i Havet⁴⁾.

Havfruen — margýgr — beskrives af Skabning som Kvinde til Beltestedet, men som Fisk nedentil. Den troedes at varsle Held eller Uheld for de Søfarende. Naar den nemlig, efter at have hævet sig over Havfladen, atter dukkede under, saaledes at den vendte sig mod Skibet, da bebudede det Uheld; vendte den sig derimod fra Skibet, idet den dukkede, da bebudede det Held⁵⁾. Hvad Dvertroen med dette Væsen imidlertid angaar, da maa bemærkes, at den muligens er af en fremmed og sydlandsk Oprindelse, og at det er Sirenen, som

¹⁾ Hervar. s. l. c.

²⁾ Lndab. IV 12; Snorr. Ól. s. Tr. 37; Kristni s. 2, jfrt. med Ól. s. Tr. 181 i Fornm. s. I.

³⁾ D. y. Edda Gylfg. 15.

⁴⁾ Hálf s. 7; Lndab. II 5.

⁵⁾ Ól. s. helg. 35 i Fornm. s. IV.

ri fremtræder, dog paa en Maade formet efter Nordmændenes Be-
teber.

Nøkken (nykr) beskrives som en Hest af abildgraa Farve, der
væde sit Tilhold i ferske Vand, paa hvis Bredder den undertiden
ifte sig. Den skulde være overmaade sterk og lod sig undertiden
ge af Mennesker og bruge til Arbejde om Dagen; men naar Solen
faldt ned, sled den sig af Sæletsiet og søgte igjen ud i Vandet. Saa-
ledes fortælles om en af Islands Landnamsmænd, Audun Balesøn,
han en Høst saa en abildgraa Hingst løbe fra Hjarðarvatn til nogle
hans Heste. Audun tog den graa Hest, spændte den for en Elæde,
og ellers droges af to Orer, og kjørte alt sit Hø sammen med den.
Efter den var god at behandle midt paa Dagen, men da det led mod
Aften, steg den i Jorden lige til Hovstjægget, og efter Solens Ned-
gang sled den alt Sæletsiet, løb til Vandet og saaes ei mere siden¹⁾.
Men et lader ellers, som om man, idetmindste i den kristelige Middel-
alder, har forestillet sig Nøkken som et Væsen, der kunde paatage sig
at angaa de Stikkelse²⁾. Baade i Norge og paa Island tror man
endnu paa dette Væsens Tilværelse, og beskriver det i Almindelighed
ligeledes som det beskrives af de Gamle. Paa Island kaldes det nu
for Tidens foruden nykr ogsaa vatnhestr eller nennir³⁾.

Finngalkn er et Uhyre, som oftere nævnes⁴⁾, men ikke nærmere
beskrives uden i de yngre æventyrlige Sagaer. Det skulde ifølge disse
have haft Menneskehoved med store Tænder, en Dyrekrop med svær
Hale, forfærdelige Kløer og et Sverd i hver Klo⁵⁾. Men disse Be-
skrivelser synes mere at være udgangne af Sagaskriverens Indbildnings-
kraft, ledet ved Udmalningen af lignende Uhyrer i sydligere Folkeslags
Mytter, end at være støttede paa noget gammelt fra Hedendommen
hvarede Sagn, skjønt vistnok allerede Hedningerne have tænkt sig et over-
naturligt Væsen af dette Navn at være til.

Dragerne vare efter de ældste hedenske Forestillinger intet andet
end et uhyre stort Orme, med hvilket Navn — ormar, Gætt. ormr —

1) Lndab. II 10.

2) D. y. Edda (Raffs Udg.) S. 317.

3) Olafsens og Povelsens Reise I 55.

4) F. Gr. Njals s. 120.

5) Orvar-Odds s. 19—20.

de ogsaa i ældre Skrifter oftest benævnes. Man havde den Overtro at Ormen, især den saakaldte Lyngorm (lyngormr, uidentbiól svarend til Lindormen i de danske og tyske Sagn og Sange fra Middelalderen) ved at lægges paa Guld vorte tilligemed Guldet. Saaledes forholdt det sig med den Orm, der efter Sagnet omslyngede den gøt Kongedatter Thoras Borg, og som Ragnar Lodbrok dræbte¹⁾. Dybt pig antog man disse indbildte Uhyrer for Omflabninger af gjerrige Mennesker, der selv havde isært sig denne Tryllestikkelse for i Sikkerhed at ruge over sit Guld. De sagdes da tillige at bære Nædsels-hjælmen (Egishjálmr), hvormed de bortstrømmede fra sig alle Levende. Saaledes beskrives Fafner i det gamle Sagn, hvilket et af Eddadigene behandler²⁾. Saaledes siger ogsaa et noget yngre Sagn om Jómsvikingen Bue Digre, der i Slaget i Hjørungabaag styrtede sig overbord med sine to svære Guldkister, „at han forbandlede sig til en Orm paa Hæbets Bund, og rugede der over sine Statte“³⁾. I senere Tider tænkte man sig disse Orme som vingede Drager (flugdrekar), rimeligviis efter at man i sydligere Lande havde hørt Sagn om saadanne Uhyrer.

Dybt indgroet hos de hedenske Nordmænd var Troen paa Gjengangere og deres Spøgeri (aptrganga, Flt. aptrgöngur, reimleikar), og denne Tro stod aabenbare i den næieste Forbindelse med deres Forestillinger om Tilstanden efter Døden. Hvad man maa antage for Aftroens egentlige Lære herom, er ovenfor udviklet. Sjælen tænkte man sig at vende tilbage til sit Udspring, til Himlen og de der boende Guder, medens Legemet og det dermed forbundne grovere Liv vandrede til Hæls eller Dødens Boliger. Hermed forbandt sig ganske naturlig den Tro, at den Afdødes Sjæl kunde fra Gudernes Verden igjen besøge Jorden, for ved Nattetider at forene sig i Grabhaugen med den fra Helheim løsgjivne legemlige Skygge. Den Afdøde kunde saaledes stundom vise sig i den sig aabnende Grabhaug i samme Stikkelse, som han havde havt i Livet. Det gamle Eddadigt om Helge Hundingsbane lader denne Helt, kaldet ved sin efterladte Hustru Sigruns Sorg, om

¹⁾ Ragn. s. Lodbr. 1—2.

²⁾ D. æ. Edda Fafnismál, jfrt. m. Völsunga s. 18.

³⁾ Jómsvik. s. 49 i Fornm. s. XI.

Natten komme fra Balhal. Sigrun seer ham med alle hans Døds-
saar i den aabne Grabhaug; hun gaar ind til ham, og de dvæle der
sammen Natten over. Men ved Daggry rider han igjen paa sin blege
Hest tilbage til Balhal; han skal være der, før Hanens Galen vækker
Einherjerne¹⁾). Naar de Døde saaledes ved Nattetider lode sig see i
de aabne Grabhauger, stundom omgivne af Ildsluer, eller af et klart
Lys uden Skygge, — da sagdes Høls Port at være aabnet; da havde
Høel læsladt det Begemlige, for at forenes med den fra Balhal til
Grabhaugen ankomne Sjæl²⁾). Saadanne Gjengangere troedes uden-
tvivl i Almindelighed at være uskladelige og kun at vise sig for at trøste
kjære Gjenlevende eller give dem gode Raad. Naar Drukne de viiste
sig som Gjengangere ved det Gravøl, som de Efterlevende holdt til
deres Minde, da ansaa man endog dette for et godt Tegn; de Afdøde
havde da fundet en venstabelig Modtagelse hos Man³⁾).

Anderledes troede man derimod det forholdt sig med de Menne-
ster, hvis Sjæl Foragt for Guderne forenet med Ondskab og en nedrig
Tænkemaade havde gjort overdige til Gudeverdenens Glæder. Deres
hele Væsen blev ved Døden Høls Bytte, og de bleve, naar de forlode
Grabhaugen, frygtelige Gjengangere, hvis Lyst det var at plage de Le-
vende. Det hed, at naar de saaledes viiste sig, da vare de sterkere og
langt fælere, end de havde været i levende Live. De viiste sig kun om Nat-
ten, naar Solen ei lyfte. Om Dagen laa det usorraadnede Begeme
blaat og opsvulmet, men dødt og roligt i Graven. Den eneste Kraft,
som det da troedes have, var den, at det kunde gjøre sig saa tungt,
hvis man vilde flytte det, at der behøvedes Løftestænger for at hæve
det i Weiret, og sterke Ører sprængte sig ved at drage det bort. Ved
Midvinter i Juletiden huserede alle Gjengangere verst; ved høieste
Sommer derimod merkede man intet til dem. De dræbte — troede
man — de Mennester, som de under deres Gjengangervandring kunde
faa fat paa, eller skræmte dem idetmindste fra Forstanden; og kun saa
Levende vare modige nok til at bove og kraftige nok til at udholde en
Kamp med dem. Selv om den Levende gif af med Seiren, kunde dog

1) D. æ. Edda Helgakv. Hundb. II 38—47.

2) Hervarar s. 7; Njáls s. 79.

3) Eyrb. s. 54.

siden den blotte Grindring af det sæle Syn gjøre ham for hele hans Levetid mørkræd, hvor stor Helt og Kjæmpe han end forøvrigt kunde være. Det bedste Middel til at blive af med saadanne flemme Gjester — meente man — var at opgrave deres Lig, brænde det til Aske og sprede Asken i Søen, eller at afhugge Ligets Hoved og lægge sammen mellem dets Been¹⁾. Man troede udentvivl, at Legemet var saadant Døde nødvendigt, for at de kunde fremtræde blandt de Levende; naar man berøvede deres Sjæl dette Middel til at virke med, da kunde den ei mere volde Menneffene nogen Skade, men maatte forblive i sin Bolig i Helheim.

Der findes ogsaa omtalt en anden Maade at blive besværlige Gjengangere kvit, nemlig at sagsøge dem med alle lovlige Formaliteter for den Uro, de voldte, og bortvise dem ved en ordentlig Dom. Retten blev da sat i Hoveddøren paa det Huus, hvor Spøgeriet fandt Sted. I Eyrbyggja Saga, som er meget rig paa Træk af den hedenste Overtro, findes Beskrivelse over en saadan Rettergang, der skal være holden paa den islandste Gaard Frodaa, hvor en heel Flot af Gjengangere i længere Tid indfandt sig hver Aften og stræmte Hufets Folk bort fra Jden, for selv at faa Sæde ved den. Udvæisningsdommen, heder det, blev fældet over hver af Gjengangerne især, idet man udtrykkeligen nævnte ham ved Navn, og Gjengangeren maatte da affæd ud gennem den modsatte Dør, hvor nødig han end vilde.

Det var en Følge af de Begreber, man gjorde sig om Tilstanden efter Døden, at man medgav den Døde i Graven ei alene nyttige Medskaber, hvormed han kunde syse, naar ved Nattetider Anden hjem søgte Legemets Bolig og for en Stund isørte sig sin aflastede jordiske Skikkelse, men ogsaa Guld og Prydelser, hvormed han kunde glimre i Høls Haller, eller herlige Baaben, med hvilke Anden, der aldrig tænkes ganske berøvet al legemlig Form, kunde fremtræde paa en verdig Maade i Balhal. Disse Kostbarheder, som, naar de vare meget rige, troedes at røbe sig ved natlige Ild brændende over Haugen (hangeldar)²⁾, loffede ofte dristige Mennefter til at opbryde og rane Gravene.

¹⁾ Eg. s. 88; Grettis s. 20.

²⁾ Laxd. s. 24; Eyrb. s. 34. 63; Grettis s. 34—37; Svarfd. s. 30; Ans s. Bogsv. 5.

da maatte ogsaa disse Haugbrydere være belavede paa en haard D med Haugboen (haugbúi) eller den Begravedes Gjenfærd, der den troedes at unde nogen Levende sine Kostbarheder. Først naar var saa heldig at saa Gjenfærdets Hoved afbugget og lagt dem dets Been, erholdt man Hellighed til at bemægtige sig Gravens Statte. Den store Fordeel, som et saadant Haugbrud lovede, de imidlertid, at man lukkede Dinene for Faren ved Foretagendet, vel tillige for det Urigtige, som man uden tvivl troede der laa i, des at forstyrre den Dødes Ro²). Flere Beskrivelser over fryg- e Kampe med Haugboere findes i Sagaerne³), der i det Hele inde en Mængde mærkelige Træk af de gamle Nordmænds Tro paa ngangere.

En meget gammel Døvertro maa endnu til Slutning nævnes, den lig, at Mennesket kunde gjenfødes (vera endrbornir), at Man kunde flytte fra et Legeme, naar dette var dødt, ind i et andet for det at fødes paa ny. Saaledes troede man, at Helten Helge rvarðsøn var gjenfødt i Helge Hundingsbane, og den Førstes reffe, Svaaba, i den Sidstes Elskede, Valkyrjen Sigrun; saaledes de man og, at den hellige Olaf var den gjenfødte Olaf Geirstada-⁴). Beslægtet hermed og ligeledes af hedenst Oprindelse synes den at have været, at tvende Mennesker kunde have een Mands Liv; ltsaa begge maatte dø i samme Stund⁵).

27. Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeand.

At Asetroen har øvet en mægtig Indflydelse paa alle de Folkes Character, som have været dens Tilhængere, er aabenbart. d Nordmændene angaar, da behøves blot til Overbeviisning herom mmenlignende Blik paa Troeskæren og paa Folkelivet i Heden- nen, saadant som Sagaerne skildre os det. Hermed er det dog sagt, at Folkecharacteren i Get og Alt er stabt af denne Tro,

¹. α. Edda Sigdrifum. 33—34.

arbar s. 14: Grettis s. 20.

². α. Edda Helgakv. Hjörv. s. og Helgakv. Hundb. II; Ól. s. helg. 63 i ornsm. s. IV.

ar. s. harðr. 123 i Fornm. s. VI.

www.libtool.com.cn

at Folkets Dyder og Udyder i den ene have sin Grundkilde. Da maatte man nemlig tænke sig de germaniske Folkelærd og navnlig den norrøne Stamme at have modtaget Arelæren som et saa at sige fuldfærdigt Religionsystem. Men dette er vistnok ikke den rigtige Forestillingsmaade. Den har ved sin Udførelse fra et større Heelt ifkun omfattet Troen i dens Grundspire, hvilken siden har udviklet sig videre i eiendommelig Retning, paavirket af Folkelivet og dets ved ydre Omstændigheder fremkaldte Arelser, men til samme Tid ogsaa tilbagevirkende paa det, og dette i stedse høiere Grad, eftersom Troen selv i sin Udvikling antog et skarper Præg. Man maa altsaa her tænke sig en levende Berelbirkning mellem Religion og Folkeliv paa samme Maade som mellem Sjal og Legeme.

Naar man saaledes til Exempel finder med Rette, at Asetroens Lære om Odin som Balfader, om Balhal og om Einherjerne indeholder en kraftig Bælden til krigerisk Daad, saa maa man ikke derfor tænke sig, at den krigeriske Land, der saa kraftig aabenbarede sig hos de germaniske Folkelærd i Almindelighed og hos de norrøne i Særdeleshed, netop af denne Lære har sit Udspring, og at denne Lære selvfølgelig hører til Religionens egentlige Grundlag. Snarere maa man forestille sig, at den visse Folkelærd iboende legemlige Kraft, sat i Bevægelse ved tilfældige ydre Omstændigheder, ved fiendtlig Rivning med andre Folkelærd og mellem dem selv indbyrdes, har fra først af fremkaldt den krigeriske Land, at denne igjen har afprøvet sig i Troelæren, og at endelig Troen, efter at have modtaget dette karakteristiske Indtryk, atter har virket tilbage til at vedligeholde og end mere opflamme hien Land.

Asetroens Indflydelse paa Nordmændenes Folkeand maa altsaa sees fra et ganske andet Standpunkt end senere Christendommens. Asetroen var den enkelte Klasse af Folkelærd og det enkelte Folk saa at sige medfødt, idet den fra visse Grundspirer havde udviklet og forment sig med selve Folkelivet, dette saagodtsom ubevidst. Christendommen derimod meddeelte Folket som en i sig fuldendt Religionslære, bestemt for alle Jordens Folkelærd, hvilken ved sin egen guddommelige Kraft banede sig Vej til Overbevisningen og gennem denne virkede paa Folkeandens i en af selve Religionens oprindelige Bæsen udpeget Retning.

besidder Lov og Vid, medens han lever; thi onde Raad har Mæste ofte hentet af Andens Bryst." „Eget Bo er bedst, skjønt lidet det er. Enhver er Herre i sit Hjem. Eier man kun to Gjeder og et vidjættækt Huus, det er dog bedre end Bøn." „Blodigt er Hjertet hos den, som skal tigge sig Mad i hvert Maal." „Marke skal den opstaa, som Arbeidere har faa, og see til sit Verk; Mangt hindrer den, som Morgen bortsover; den halve Rigdom beror paa Raasthed" ¹⁾. — Streng Overholdelse af Ed og Ord. „Det andet jeg dig raader, at Ed du ei sverger, uden sand den er; grumme Baand Tryghedsbrud omspænde; elendig er den, som bryder sit Ord" ²⁾. — Oprigtighed og Trofasthed, men tillige Forsigtighed i Venskab og Kjærlighed; Opoffrelse for den prøvede Ven, men Forstillelse mod den falske, og Kamp til Døden mod den uforsønlige Fiende. „Sin Ven skal man være en Ven, ham og hans Ven; men Ingen bør være sin Vens Fiendes Ven." „Har du en Ven, hvem du vel tror, og vil du godt af ham nyde, dit Sind skal du blande med hans, Gaver med ham verte og tidt ham besøge." „Men har du en Anden, som du ei tror vel, og vil du dog godt af ham nyde, fagre Ord skal du tale, men falskelig tænke og Løgn med løs Tale gjengjælde." „Bryd aldrig ubefindigen med din Ven; Sorg æder Hjertet, hvis du ei har En, hvem du kan aabne din hele Hu." „Alt er bedre end utro at være; ei er den Ens Ven, som Alt efter Munden ham snakker." „Gjør din Vens Ulykke til din egen; men gib ei dine Fiender Fred." „Vælger du dig en god Kvinde til forlystende Samtaler og til at have Glæde af, fagert skal du love og fast lade blive." „Møens Ord bør Ingen tro, ei heller Konens Tale; thi paa rullende Hjul deres Hjerter blev skabt, og Ustædighed lagt i deres Bryst" ³⁾. — Ugtelse for Alderdommen. „Ad den graahaarede Taler aldrig du lee! ofte er godt, hvad de Gamle tale; ofte fra den strumpne Belg komme fornuftige Ord" ⁴⁾. — Gjestfrihed, Gævmildhed og Belgjørenhed mod den Fattige. „Id behøver den, som ind er kommen og er told om sine Knæ; Mad og

¹⁾ Hávam. 5. 6. 9. 10. 35. 36. 58.

²⁾ D. æ. Edda Sigdrífum. 23; jfr. Völuspá 43.

³⁾ D. æ. Edda Hávam. 41—45. 83. 120—122. 125. 128.

⁴⁾ Hávam. 135.

der har den Mand behøv, som over Fjelde har faret." "Vand over den, som til Maaltid kommer, Haandklæde og gjeftfri Indbyde, et velbilligt Sind, Ord og Gjensvar." „Med Vaaben og Klæstulle Benner hinanden glæde. Sivende og Gjengjældende ere gft Benner, hvis Alt gaar godt." „Udfjæld ei Gjesten og jag ham paa Dør! Gjør vel mod de Fattige!"¹⁾ — Klog Forsigtighed Ord og Handling. „Den varsomme Gjest, som til Maaltid kommer, ler ei med Ord, lytter med Ore, skuer med Øie; saa føler den øge sig for." „Fuldnot taler den, som aldrig tier med ufornuftighed; fremfusende Tunge, hvis den ei tømmes, tidt galer sig selv til retræd." „Fra sine Vaaben paa Marken man et Fodsbred ei vige; ubist er at vide, naar paa Veie ude Spydet behøves"²⁾. — Maahold ikke alene i Nydelsen af sandfælige Goder, men ogsaa i Brugen af sin Magt. „Verre Byrde paa Veien Ingen bærer, end umaaligt Drit." „Glemsels Heire over Drickelag svæber og stjæler Nændsstand." „Hjorden veed, naar hjem den skal, og gaar da fra Græsseg; men utlog Mand aldrig fjender sin Maves Maal." „Sin Magt er klog Mand bruge til Naade! Det han finder, naar blandt Tappren kommer, at Ingen er raskest af Alle."³⁾ — Tilfredshed og underhed. „Glad og gavmild skulde hver Mand være indtil sit Ende." „Ingen Got er verre, end den, med Intet at være tilbeds." „Hjemme glad bør Huusbonden være, gjeftfri og klog."⁴⁾ — Rbarhed og Slebenhed i Dmgang. „Ei Mø skal du lokke, er Mands Kone, eller til Raadhed dem egge." „Vaaben glor, naar Gjest han kommer, mumler eller hænger; faar han sig en Drik, s hele Sind er aabent." „Toet og møet bør til Thing man ride, man end ei er stadfælig klædt; ved Sko og Brog bør Ingen sig rme, ei heller ved sin Hest"⁵⁾. — Omhu for at vinde sine edmenneskers Velvillie, især for at omgive sig med en fast ds af hengibne Frænder og tro Benner. „Det Træ hentørker, i Torpet staar, ei dækker det Bark eller Bar; saa er den Mand,

Hávam. 2—4. 40. 47. 136.

Hávam. 7. 28. 37; jfr. ogsaa 6. 23. 30. 61. 64.

Hávam. 11. 12. 19, jfr. 13. 18. 20; Sigdrdm 24; Hávam. 63.

Hávam. 14. 94. 102.

Sigdrdm. 32; Hávam. 16. 60, jfr. 29. 32. 34.

som Ingen elsker, hvi skal han længe leve?" „Sjælden Bautaften staar Veien nær, med mindre Frænde den reiser efter Frænde.“ „Mod dine Frænder ulastelig vær! hevn dig ei, om de dig Uret gjøre; det siges de Døde at gavne“¹⁾. — Omhyggelig Behandling af den Dødes Lig. „Dødes Lig du bjerger, hvor paa Jord du dem finder, hvad enten de ere sotsdøde eller sødsøde eller vaabendsøde Mænd. Haug man opføre for den Hedensarne, to Hænder og Hoved, kjæmme og tørre, før i Kiste han lægges, og ønske ham søl at sove“²⁾. — Ihu-kommelse af de jordiske Goders Forgjængelighed, og i Forbindelse hermed Stræben efter et godt Lov og efter en Berømmelse, der kan strække sig ud over dette Liv og bevares i et kjærligt og æret Eftermæle. „Saa er Rigdom, som Diets Blik, den er uslidigt af Venner.“ „Guds forgaar, Frænder dø, selv døer man ogsaa; men et hædret Navn døer aldrig for den det erhverved.“ „Guds forgaar, Frænder dø, selv døer man ogsaa; men eet veed jeg, som aldrig døer: Dommen om enhver Død“³⁾.

Disse Lovregler have naturligtviis været forskjellig opfattede og paa forskjellig Maade bragte i Udøvelse. Men i det Hele finde vi dem at afspeile sig i Nordmændenes Folkecharakter, saadan som Historien lærer os den at kjende under Hedendommen. Tapperhed, Klogskab og Uafhængighedsfølelse ere dens lysende Træk, skjønt Tapperheden ofte udartede til Krigervildhed, Klogskaben til Forstillelse og Uafhængighedsfølelsen til Selvraadighed. Finder man paa den ene Side ophøiet Selvbeherstelse, opoffrende Trofasthed i Venstabs og Kjærlighed, ædelmodig Gjestfrihed og Gævmildhed, Sands for Ret og retslig Orden, saa seer man ogsaa paa den anden ubøielig Haardhed, grum Hengjerrighed, frastødende Overmod, vidtberegrende Egennytte og overdreven Hængen ved Rettens Former. Et koldt og ubevæget Ydre dækkede ofte det af de bitterste Sorger sønderrevne, af de vildeste Lidenskaber oprørte Sind. Lydelige Udbrud af Glæde som af Smerte ansaaes for uverdige. Faa Ord, men kraftig Handlen priisttes, og Klagen taug for at Hønnen kunde ramme des sikkrere og tungere. Under

¹⁾ Hávam. 49. 71, jfrt. m. 1. 62; Sigdrdm. 22.

²⁾ Sigdrdm. 33—34.

³⁾ Hávam. 75—77.

en rolig, ligegyldig Mine skjultes de mest indgribende og dybt lagte Planer, og den sande Mening kom først i det afgjørende Dieblif for Dagen. Overhovedet hvilede vistnok et Præg af Stivhed, Ufølsomhed og Selvgodhed over Folkekarakteren; men dette Præg gjaldt mere dens Yderside end dens indre Væsen, var mere Frugten af en overveiende Klogskab end af et ondt Sindelag; og gennem alle dens Feil fremlyser en Høihjertethed, der forædlede Kraften og stillede Hæder i Livet og i Eftermælet som den menneskelige Virkens høieste Maal.

28. Afetroens Forfald.

En historisk Fremstilling af Afetroens Udvikling lader sig ikke give. Ligesom dens Oprindelse er indhyllet i fuldkommen Dunkelhed, saaledes er ogsaa dens høieste Glandsstid os ubekjendt, og det er egentlig kun i dens Forfald og Undergang, at Historien lærer os den at kjende som fremtrædende i Folkelivet og virkende paa samme. Hvilke Omvæltninger og Forandringer dens Lærebygning i de mange Aarhundreders Løb, medens Troen af Nordmændene hylledes, muligens har undergaaet, vide vi ikke; men at disse Forandringer ei have været ganske ubetydelige, og end mere at Troen til forskjellige Tider har været høist forskjellig opfattet, snart med større Varme og mere Hensyn til dens dybe Grundideer, snart med mere Kulde og med nærmere Hensyn til dens ydre Form, til dens billedlige Indklædning, — dette lader selve Troens Væsen formode.

Den Tro, der hendirger Mennesket til dybsindig Grublen, der ligesom stræber at affondre det fra den endelige Verden for at nedsenke det i Bestuelsen af det Evige, kan holde sig gennem Kartusinder i usvækket Kraft endog under voldsomme udvortes Afsættelser. Men en saadan Tro var ikke Afetroen. Det er tværtimod klart, at denne, i den Form vi kjende den, nødvendig maatte hendirge sine Tilhængere til et bevæget Liv, eller meget mere rive dem saa godt som ubillaarlig ud i Verdens vildeste Tummel. Historien viser os ogsaa, hvorledes de tydste Folkeskær tidligere, og senere hen Nordmændene, opildnede af denne Tro, udviklede en krigerisk Kraft og Djarvbed, der rystede Europas ældre Samfundsorden i dens Grundvolde; — hvorledes store Skarer af Nordmænd ved denne Tro dreves til et Vikingeliv, der intet

Hjem, ingen No og kun saa blidere Følelser kjendte; og hvorledes Krigeraanden hos dem mod Hedendommens Slutning opblusede til en Wildhed, der saa at sige fortærede sig selv.

Men i dette bevægede Liv, som Asetroen, om end maastee ikke fra først af fremkaldte, saa dog kraftig nærede, laa en virksom Spire ikke alene til Forandringer i selve Troeslæren, men fremfor alt til Omvæltninger i dens Tilhængeres religiøse Anskuelser, — Omvæltninger, der i Tidens Løb maatte drage dens Forfald og Undergang efter sig.

Wikingelivet og den uafbrudte Krigersfærd fjærnedede mange af Folkets Høvdinge og store Skarer af dets Mænd i lange Tider fra Hjem og Folkehelligdomme, og gjorde dem efterhaanden fremmede og ligegyldige for disse, medens de imidlertid kom i Berøring med Folkesfærd af anden Religion og andre Sæder. Mange vendte tilbage med Foragt i Hjertet for sin Fædreneuro og som Fritænkere, der havde vant sig til at stole paa egen Kraft alene. For hver ny Slægt, som opvorte i det vilde Wikingeliv, blev Troen kraft- og betydningsløse. Man fremtræde i sin Krigervildhed af Bane og ved Exempels Magt, men ikke længere umiddelbart drevet af Længsel efter Asernes Samfund og Balhals Glæder. Og lod man end ikke Troen ganske fare, saa var det dens ydre Bæsen, dens sandfælige Form, hvorpaa man heftede Opmerksomheden. Det var til Gudebilleder og Blot, Spaadomskunst og Trolddom, man satte sin Lid, og det var den tykkeste Overtro, som dannede Modsatningen til Fritænkeriet. Det vilde og af allehaande Lidenskaber oprørte Liv, som ogsaa forplantede sig til Hjemmet og mod Hedendommens Slutning vandt Overhaand overalt i Norden, kunde ikke være nogensomhelst velordnet Religionsforfatning gunstig; og Asetroens Grundvold undergravedes saaledes af den samme Mand, som den selv havde hjulpet til at vække, og som den selv kraftigen havde næret.

I denne Tilstand finde vi altsaa Asetroen i det Tidsrum, da Historien først ret lærer os den at kjende, — i dens sidste Tilværelsesperiode. Det er Fritænkeri og dyb Overtro, som vi her finde stillede ligeoverfor hinanden. Medens man paa den ene Side dyrkede Stof og Steen, Dyr og afdøde Mennesker, troede Afgudsbillederne be-

g ødslede med blodige Offere endog af Menneſter, ſaa gaves den anden Side Mange, der levede uden Gud og letſindigen ſin Fortrøſtning til egen Kraft og Styrke¹⁾. Biſtnef tænkte dybere. De forkaſtede Fleerguderiet og ſatte ſin Lid til et ziejte Væſen, „til den, ſom havde ſtabt Solen og Alt hvad der Paa dette høiejte Væſen troede Norges førſte Enkelonge, Haarfager²⁾. Den iſlandſke Høvding Thorfel Maane lod Banefot bære ud i Solens Straaler og anbefalede ſig til den, ſom hade ſtabt Solen. Han havde og, heder det, ført et dydigt Liv ſom den bedſte Chriſten³⁾. Iſlændingen Thorſtein Adſøn ſagde til ſine Brødre, at deres afdøde Fader viſt vilde vil at nyde godt for ſin Fromhed „hos ham, ſom har ſtabt Sol og Verden, hvo han ſaa er;“ og dette ſamme Væſen, hvilket han kaldte „det mægtigſte,“ paakaldte han, for at hans Broder ſkulde friet fra Berfeksgang⁴⁾. Aſelæren ſelv, med ſine ikke utydelſer af et Væſen høiere end alle Aſer, maatte vække ſaadanne tanker hos den fromme og dybsindige Tænker, der følte Ledetidens grove Dvertro uden derfor at ville give Slip paa enſtigionens Trøſt. Men diſe Enkelte kunde intet bidrage til at bryde den faldefærdige Aſetro; de vare tværtimod de, ſom haſtigſt ſøgte at bevare den, da de lærte Chriſtendommen at kjende.

Det hjalp ikke, at ivrige Aſedyrkere fremſtillede de Ulykker, der kom over dem ſomme En eller Anden af hine Fritænkere, ſom Straf, fordi de havde afvædet Guderne den ſtyldige Dyrkelse⁵⁾. Det hjalp ligesaa liden nyt at fornegte den Overbærenhed med anderledes Troende, ſom troede ſig ſelv at have været et Særkjende for Aſelærens Tilhængere, og Lovens Strengthed mod dem, ſom vilſte Ringeagt mod Guderne⁶⁾. I den Tid Chriſtendommen naaede Norden, fyldeſtjorde Aſetroen over den dybere tænkende Deel af det Folk, ſom i Navnet var Tilhængere, og den kunde derfor ikke længe beſtaa Kampen mod den nye Tro, da denne førſt med Kraft og Iver blev forkyndt.

¹⁾ s. 23; Lndnb. I 7. 11; Ól. s. Tr. 235 i Fornm. s. II 265; Laxd. Snorr. Ól. s. helg. 227. ²⁾ Snorr. Hár. s. harf. 4. ³⁾ Lndnb.

⁴⁾ Vatsd. s. 23. 37. 46. ⁵⁾ Lndnb. I 7. ⁶⁾ Ól. s. Tr. 142. Fornm. s. I og II.

www.libtool.com.cn

**Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling
i Middelalderen.**

www.libtool.com.cn

Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen.

Forelæsninger, holdne i første Semester 1845 som Indledning til en historisk Fremstilling af Norges Rets- og Statsforfatning i Middelalderen. Trykte i Tidsskriftet „Nor“ 3die Bind 4de Hefte S. 1—65).

Første forelæsning.

erge som Stat er egentlig ikke ældre end fra Midten af det 9de Hundrede. Den norrøne Folkestamme eller Nordmændene i de fleste Betydning — saaledes benævnte sig i Modsætning til anden Folkestamme af samme Rod, nemlig den tydske, hvilken benævnte den sudrøne eller Sydmændene — havde forhen dannet Mængde Smaa-stater uden noget forenende politisk Bånd. Det kun fælles Sprog og fælles Religionsbegreber, der lod Stammen føle sig som et Heelt i Modsætning til fremmede Folkfærd. Ifølge ved ovennævnte Tid ordnede sig dens tre Grene: Nordmænd og deres Betydning, Sviar og Daner — hver til et eget Rige, jo mere indvortes Fæsthed det vandt, desmere affondrede sig fra de andre. Hvert af disse tre Riger, Norge, Sverige og Danmark, var i sin Oprindelse en Forbundsstat, en ved indre Udvekslinger bevirket Forening af en Mængde mindre Stater, under fælles Overhoved, men dog med Behold af en vis Selvstændighed for hver enkelt, hvis Spor først sildig tabte sig i den store Udsæthed. Ethvert Riges Statsforfatning var bygget paa den gamle Samfundsorden i de smaa Stater, ved hvis Forening den var bleven et. Men denne ældre Samfundsorden med dens Forskjelligheder og de enkelte Smaa-staters Vedkommende havde igjen udviklet sig deels

af Folkestammens Charakter, deels og især af de Forholde, i hvilke den indtraadte under sin Udbredelse over Nordens Lande. En Udsigt over disse Forholde er saaledes nødvendig for at opfatte Samfundsbordens rette Grundlag og forklare sig dens senere Udvikling.

Den norrøne Folkestamme udspringer af samme Rod som den tyske: tilsammen udgjøre begge en stor Folkeklasse, den germaniske, hvilken fra Osten af er indvandret til og har udbredt sig over de europæiske Lande, som den har behersket eller endnu behersker. Dens mægtige Indflydelse paa Europas Forholde er noksom bekjendt. Den gav Stødet til Omvæltninger, af hvilke det nyere Europas politiske Forfatning gennem mange Gradationer har udviklet sig. — Germanen var besjælet af en krigerisk Aand; og den mest levende Følelse for personlig Frihed, forenet med en høi national Selvfølelse, udgjorde Grundtræet i hans Charakter. Hans krigeriske Aand opfordrede ham til, naar Modstand stillede sig i Veien for hans Fremstræben, at træde i Forbund med sine Landsmænd for ved Vaabenmagt at betvinge Modstanden. Men paa den anden Side virkede hans Følelse for personlig Frihed, at ethvert saadant Forbund blev løst, og at han under fredelige Forholde foretrak en isoleret patriarkalsk Levefaade for et fastere knyttet Statssamfund. Den nationale Selvfølelse lod ham endelig foragte den undertvungne Fremmedes personlige Rettigheder ligesaa dybt som han stattede sine egne høit. Denne almindelige Charakter hos den germaniske Folkeklasse udtalte sig naturligviis paa en høit forskjellig Maade i Samfundsbordens, alt eftersom de germaniske Folkfærd optraadte som Erobrere eller som Nybyggere. Hvor de germaniske Folkfærd optraadte erobrende, hvor de undertvang ældre faste Landsbeboere, der opstod Adelskab og Livegenskab, en fri Herrestand skarpt modsat ufrie Bønder; de germaniske Indvandrede dannede udelukkende Staten og eiede Jorden, medens de langt talrigere Undertvungne som Livegne maatte dyrke den. I Forbindelse hermed udviklede sig ogsaa Lensvæsenet med dets Gradationer, idet den vandrende Krigshærs Forhold overførtes paa Staten. Saadan var den Forfatning, som den første Deel af den germaniske Folkeklasse — nemlig den tyske Stamme

4
 - ved sin Udbredelse i Europa fremfaldte. — Men ikke overalt prætraadte de germaniske Folkesærd som Erobrere af Lande med en ældgammel fast Befolkning; og hvor saadant ikke fandt Sted, udviklede deres Samfundsorden sig i en anden Retning. Dette var uendtvivl Tilfældet med den mindre germaniske Stamme, den norrøne, i de Egne af det skandinaviske Norden, hvor den tidligst afsatte sig.

Vel maa det ansees som sikkert, at flere af de Lande, som nu udgøre de tre nordiske Riger, have haft Beboere længe før den norrøne Stammes Indvandring. I Danmark og den sydlige Deel af det nuværende Sverige har endog tre forskellige Folkestammer, den ene efter den anden, været dens Forgjængere; først nemlig en Urbefolkning af vilde Jægere og Fiskere, uendtvivl af en med de nuværende inner beslægtet Stamme, dernæst mere dannede Kelter, og endelig endelig af den tydske Stamme, især af dens gotiske Green. Men disse er der Grund til at antage, at de to sidstnævnte ikke have nået sine Bopæle længere mod Nord end til Norges og det egentlige Svealands sydlige Grændser, medens den første derimod dog maaskee især efter at være voldsomt oprykket fra sine sydligere høliger — ogsaa har spredt sig over Skandinaviens nordligere dele. Netop disse Egne var det at den norrøne Stamme først afsatte ved sin Indvandring i Norden, idet en Green af den, Sviarne, afsatte sig ved Nælaren, medens en anden, Nordmændene, søgte Bolig i det nordenfjeldske Norge, hvorfra den efterhaanden udbredte sig over det øvrige af Landet. Paa ingen af disse Steder forefandt de Indvandrede nogen fast bosat Befolkning. Finnerne vare kun omflakkende Wilde, der udryddedes eller fortrængtes i affidesliggende Udyrkener af de mere dannede og kraftige Nybyggere. Den norrøne Stamme gik saaledes her til Besiddelsen af et forhen ubebygget om end ikke ganske ubefolket Land, hvor de Forholdene englede, som hos den tydske Broderstamme dannede Grundlaget for Livegenskab, Herrevælde og Lensvæsen. I de Dele af Norden, hvor den norrøne Stamme fandt sit tidligste Hjem, i Norge og Svealand, fandtes ingen ældre jorddyrkende Beboere, som Grøderne kunde dele mellem sig som Livegne tillige med Jorden hvortil

de vare bundne. Her behøvede ei Herren i sin befæstede Borg at søge Sikkerhed mod de store Hobe af trælbundne Landmænd, der kun ved Frygten holdtes under Naget. Her fremstod derimod en Befolkning af frie Bønder. Navnet Bønde blev her et Hædersnaavn, der udtrykte det højeste Maal af borgerlig Frihed, medens det i den af Tydsterne beherskede Deel af Europa næsten overalt nedsant i Bønder, blev en Betegnelse for Ufrihed og Underkuelse. Af dette Forhold udviklede Samfundsbordenen sig.

Den norrøne Stamme holdt sig imidlertid ikke inden ovennævnte Grændser. Den udbredte sig i Tidens Løb videre mod Syd over Lande, som den tydske Stamme havde besat, nemlig over det sydlige af det nuværende Sverige og over hele Danmark. Sjønt det maa antages, at en stor Deel af disse Landes tydske Befolkning efterhaanden har vejet for den fra Norden indtrængende Folkestrøm og dannet Hovedmassen af de vandrende Slaver, Goter og Angelsaxer, der stiftede Stater paa det romeste Riges Ruiner, — saa var denne Udflytning dog sikkert ikke allesteds saa almindelig, at Landet derved ganske rømmedes for de Nyindvandrede. Den norrøne Stamme indtraadte saaledes her i Forholde mere lignende de føromtalte tydske, og disse bleve ikke uden Indflydelse paa den Samfundsborden, som i dens sidst erhvervede Bopæle udviklede sig. Netop derved synes Danerne at have modtaget dets særegne Præg som den tredie Green af Stammen, idet de i sine Lande ikke alene kom til at danne en Herrestand i Modsetning til den undertvungne ældre Befolkning, men ogsaa paavirkedes af denne baade med Hensyn til Sprog og Levemaade.

Den naturlige Samfundsborden hos et Folk paa dets første Dannelsesstrin er en paa Familielivet grundet patriarchalsk Forfatning. Flere indbyrdes beslægtede Ætter slutte sig sammen om den mægtigste blandt dem og see i dennes naturlige Overhoved det hele Familieforbunds Forstander. Dette er Samfundsbordenens Grundlag, paa hvilket igjen mere omfattende Foreninger bygges. En saadan Forfatning maa antages at have været fælles for hele den germaniske Folkelasse i dens ældre Hjemstavn i Østen, og begge dens Hovedstammer medtog den paa sin Vandring. De

droge frem i Høbe, hver dannende en Kreds af beslægtede og forbundne Familier — almindelig, som det synes, et Antal af Hundrede (120); og flere af disse Høbe holdt sig atter til indbyrdes Understøttelse nær sammen i en større Flok. Hos den tydske Folkestamme antog denne Forfatning, paa Grund af Stammens fiendtlige Stilling til andre krigeriske og mægtige Folkeskær, tidlig et militært Præg; hos den norrøne Stamme vedligeholdte Forfatningens patriarkalske Væsen sig længere uforstyrret, endog efter dens Bosættelse i den skandinaviske Halvøes nordlige Egne. — Norges og Svealands urgamle Inddeling i Fylker eller Folklande, hvert omfattende flere Hæder eller Hundreder, hviler paa denne Forfatning. Stammen er nemlig indvandret i mange adskilte Flokke, hver omfattende flere mindre Høbe eller Kredse af forbundne Familier. Den videre Forening benævntes Folk (fólk); den engere Hær (herr) eller Hundrede (hundrad), hvilke sidste to Benævnelser ere eenstyvende. Ved Besættelsen af Landet fandt hvert Folk sit Folkland eller Fylke, og i dette igjen hver Hær sit Hæred (herad). Eftersom Forbindelsen mellem Hærene hos eet Folk var løsere, hos et andet fastere, fremstod en skarper eller mindre skarpt betegnet Hæredsinddeling. Undertiden traadte flere Folk i en nærmere indbyrdes Forbindelse, som da almindelig benævntes Þjóð eller Folkeskær; et saadant dannede Svíarnes flere Folk, og de benævntes derfor som et Heelt: Svíþjóð eller Svíþjóð, hvilket Navn ogsaa udstræktes til deres Land. Stundom kunde det vel hænde, at flere Folk smeltede ganske sammen til eet, eller at eet splittede sig i flere. — I det nu Indvandringen og Bebyggelsen foregik paa ovennævnte Maade, folkevæis og hærveis, og det uden at møde nogen kraftig Modstand, saa overførtes den vandrede Stammes patriarkalske Samfundsorden uforandret paa dens nye Forholde som fast bosat. Hver Familiefader i Hæren tog Land som Odde d. e. fri Eiendom (ódal) for sig og Sine, og blev Bonde (bóndi, búandi) d. e. bosat Mand i Hæredet. Han var fri Herre paa sin Eiendom, i sit Huus og over sit Tyende, hvoriblandt og efter Tidens Skik besandt sig Træle, oprindelig Krigsfanger af fremmed Folkeskær og deres Afkom. Derhos vedblev Høbedet for den mest anseede Æt i Hæren at betragtes som alle

Heredsbøndernes Formand. Navnet for Hænderhaveren af denne arvelige patriarkalske Verdigbed var: Herser (hersir) d. e. Her eller Heredsforstander. Han var Heredsboernes Ansører i Krig og tillige Forstander for deres Gudstjeneste og den dermed nærforbundne Retspleie, paa een Gang verdslig Høvding og Prest, i hvilken sidste Egenkab han ogsaa benevntes: Gode (godi). Herseren stod saaledes i Spidsen for Heredsstyrelsen, dog ikke anderledes end som den første blandt sine Lige. Heredsbønderne, forsamlende til Thing (hing), havde den afgjørende Stemme i alle Hereds Anliggender. Ved denne Samfundsborden i den engere Kreds hævdedes ikke den videre Forening. Fylket vedblev at betragtes som et større Heelt, og dets Anliggender afgjordes paa Forsamlinger af alle Fylkets Bønder — Fylkesting, eller i ældre Tider maastee Als herjar-Thing (alle Hæres Thing) — under Ledning af samtlige Folkets Herse. — Saadan maa Norges Fylkesforfatning antages oprindelig at have været. Hvert Fylke dannede et Statsforbund med en demokratisk-patriarkalsk Forfatning. Folket bestod af frie Bønder; ufrie eller livegne Bønder gaves ikke, men vel Huustræle, hvilke betragtedes som sine Herres Eiendom.

Hvor længe denne oprindelige Samfundsborden hos Nordmændene har staaet ved Magt, vides ikke. Ved den Tid, da Historien kaster sit Lys over Forholdene i Norge, sees Fylkesstyrelsen i Almindelighed at have antaget et mere monarkisk Præg, dog saaledes at den ældre Forfatning endnu tydelig skinner igjennem de senere Afændringer. Man finder nemlig allerede da Kongedømmet og Jarledømmet som Herseverdigheden overordnede idetmindste i Navnet, og Konger eller Jarler i Spidsen for de fleste Fylker.

Anledningen til, at en Magt fremstod i Fylket overordnet Herseverdigheden, maa uden tvivl søges deels i en naturlig Udvikling af den ældre Fylkesforfatning, deels i ydre Forholde, især efter at den norrøne Stamme var optraadt som erobrende.

I hvert Fylke var, som ovenanført, almindelig flere Herse, nemlig een for hvert af de Hereder, hvilke Fylket indbefattede. Uagtet ¹¹

visnok Fylkesstyrelsen oprindelig forestodes af disse Hersere i Forening, saa var der dog Omstændigheder, som i Tidens Løb maatte give Gen af dem et Slags Forrang for de øvrige. Religiøse og krigeriske Forholde vare udentvivel her samvirkende.

Ligesom hvert Hered havde sin Helligdom, sit Tempel (hof), der forestodes af Herseren som Gode, og ved hvilket tillige Hereds-mændene havde sit Thingsted, saaledes synes det af disse Templer, ved hvilket Fylkestinget holdtes, at have været anset som en Helligdom for det hele Fylke. Den Herse, der forestod dette Tempel, blev naturligviis betragtet ikke alene som sit eget Hereds, men ogsaa som hele Fylkets Gode (d. e. Prest og Retsforstander), og var saaledes den første af Fylkets Hersere.

Derhos var Fylket et Forbund af Hereder til Forsvar mod ydre Fiender. I Krig, som sikkerlig ofte opstod mellem Fylkerne indbyrdes, tiltrængtes en Fylkesansfører. At en af Fylkets Hersere helst valgtes hertil, var naturligt, ligesom og at fortrinnsviis den af dem valgtes, der allerede som Gudstjenestens og Retspleiens Bestyrer havde Forrangen.

Paa denne Maade kunde da den øverste Ledning af Fylkets almindelige Anliggender komme i een Mand's Hænder. Visnok maa en saadan Fylkesforstanders Myndighed antages at have været hvist indskrænket baade ved hans Medhersere og ved Folket, men hans Stilling blev dog i flere Henseender de øvrige Herseres overordnet, og Verdigheden maatte i Tidens Løb vinde større Anseelse og Fasthed derved at den, i Lighed med Heredsforstanderskabet, nedarbejdes i en vis Herseæt. I allerede i Norges første historiske Tidsalder ganske forældede Verdighedsnavne, Drotten og Fylker (dróttinn, fylkir), synes at vidne om en Verdighed som den ovenomtalte. Drotten var i de ældste Tider Benævnelse for Sviarnes øverste Styrrer. Fylker er kun tilbage i de gamle Skaldedva som et Navn for Kongen. Det første har udentvivel betegnet Fylkesforstanderen nærmest i Egenkab af øverste Prest og Retsforstander; det sidste i Egenkab af øverste Stridskæpving.

Men uagtet et Slags monarkisk Centralmagt saaledes i enkelte Fylker har kunnet udvikle sig af selve den ældre Samfundsorden,

ja endog saa, som Tilfældet var i Svithjod med Drottinen i Ups ^{al} danne Middelpunktet i et videre Folkeforbund, — saa er dog neppe heri Oprindelsen at søge til Kongenavnet og det egentlige Kongedømme. Dette udsprang uidentivt af senere ydre Forholde.

Ifølge et gammelt Sagn opkom Berdighedsnavnet konungr først i de danske Lande samtidig med de der af den norrøne Stamme stiftede Riger, og blev senere ogsaa blandt Sviarne og Nordmændene antaget af Folkenes øverste Styrere. Det er altsaa opkommet under den norrøne Stammes Forhold som erobrende eller herskende inden den tydske Folkestammes Enemæker; og den Magt, som Navnet udtrykker, har her først udviklet sig. Navnet selv tilhører ligesaa vel den tydske som den norrøne Sprogstamme (Oldn. konungr; Gl. Høit. chuninc; Gl. Sar. kuning; Anglsar. cyning). Det maa udledes af kon (eller kyn), Slægt, og betegner saaledes, ligesom det forældede konr, egentlig en Mand af Slægt, en høibyrdig Mand. Det synes oprindeligt at have været tillagt de Anførere, som i Spidsen for udbvandrende Krigsflaarer grundede den norrøne Stammes Herredømme i forhenværende tydske Lande. Disse Anførere vare uidentivt oftest af Hærseæt (hersakyn), og kunde paa Grund heraf fortrinnsviis kaldes Slægtbaarne eller Høibyrdige. Deres ledsagere vare mest yngre Sønner af Familierne, udløste af den fædrene Odel, for at ei denne allfor meget skulde udstykses, og bundne til sin Fører ved et engere Fjenesforhold. Det Navn, som nu engang var disse Færere tillagt i Egenkab af Krigshøvdinge, beholdt de efter at være blevne Styrere af vundne, ofte vidtløftige Riger; og den Anseelse og Magt, som nu ledsagede Navnet, lod det snart i Folkemeningen forbunkle de ældre, af mindre Glands og Myndighed omgivne Berdighedsnavne.

Hos Sviarne ombyttedes blot det ældre Navn Drottin med det nyere og anseeligere Konge. I Norge kan vel ogsaa i enkelte Fylker noget lignende have fundet Sted med den Hærseæt, der stod i Spidsen for Fylkesstyrelsen; men at dette ikke var det Almindelige, derom synes Kongedømmets særegne eenklige Stilling i de fleste af Norges Smaaastater at vidne.

Den norske Fylkestonge optræder mere som Hærfører end som Landsstyrer. Naar det ei gjaldt Fylkets Børn mod ydre Fiender, strakte hans Myndighed sig ikke videre end over den Skare af Krigere, der dannede hans Huusfinde og Følge; Hærserne vare fremdeles Fylkesbøndernes Formænd og Ledere.

Men Fylkestongerne vare desuden ei de eneste, der bære Kongenavn. Norges Kystland udsendte over Søen en sand Drimmel af Konger. Mangen af disse eiede kun paa Landjorden en Gaard, hvor han kunde sidde Winteren over med sine Mænd for i No at fortære det om Sommeren paa Sotoge bundne Bytte. Ja den rette Sotonge eiede ikke en Fodbred Jord; Skibet var hans Hjem, Habet hans Rige.

Af disse Forholde synes fremlyse, at Kongenavnet oprindelig er indbragt i Norge ved Krigshøvdinge, som paa sine Toge i fremmede Lande havde antaget det. De beholdt det efter sin Hjemkomst, hvad enten nu den bundne Kriegerhæder bragte dem i Spidsen for et Fylke som dets øverste Hærfører d. e. Fylkestonge, eller de, uden noget saadant Kald, sloge sig til No i sin Hjemstavn, eller de endelig vedbleve herfra at drive sin krigeriske Syssel paa Habet. Saaledes kunde især i Norges Kystlande denne Mængde af Konger fremstaa, og deres Tal forøgedes derved, at en Konges Verdighedsnavn almindelig nedarvedes paa alle hans Sønner.

Den krigeriske Mand, som rørte sig hos Nordmændene i Norge fuldt saa sterkt som hos deres Stammebrødre i Nordens andre Lande, maatte ganske naturlig lade dem opfatte den af Kriegerhæder omstraaede Høvdinges Stilling med et Slags Fortjærlighed og derfor indrømme Kongen den første Rang, om end ikke den største Magt i Stats-samfundet. Kongedømmets Ophævelse over Hærserverdigheden betegner saaledes i Norges Fylker det Tidspunkt, da Krigshøvdingen i Folkets Mening vandt Fortrinnet for Religionens og Ret-tens Forstander, da Krigens Syssel sattes over Fredens.

Hvad Jarledømmet angaar, da er der al Sandsynlighed for, at det skylder de samme Forholde sin Oprindelse som Kongedømmet, og at det ligeledes egentlig betegner en krigerisk Verdighed, men Kongedømmet underordnet. Overført paa Landsstyrelsen sees det ogsaa meget sjælden — som Tilfældet var i Ladejarlernes Æt i det nord-

ligste Norge — at betegne en selvstændig, arvelig Myndighed, medens det derimod i Almindelighed kun betegner en Embedsmyndighed, udøvet paa Kongedømmets Begne og ifølge dets Fuldmagt.

I Norge er det udentvivl først gennem et længere Tidsløb og ved en Nedrivning af Kongedømmet gennem flere Slægtled, at Grændsen mellem dette og dets Hjælpemagt Jarledømmet paa den ene Side, og Herferverdigheden paa den anden som hine underordnet, er bleven skarpt affrukten, og Kongenævnet forbeholdt den Kongebaarne, man kan næsten sige som en udelukkende Ret. Der var dog ogsaa Egne, hvor, lige til det norske Riges Oplysning som samlet Stat, ingen Magt erkjendtes som Herferverdigheden overordnet; saaledes i Gudbrandsdalen, maastee ogsaa hos Thrønderne.

Fylkeskongedømmet i Norge maa altsaa overhovedet antages fremkommet ikke ved nogen jævn Udvikling af den oprindelige patriarkalst-demokratiske Samfundsborden, men heller ikke ved noget voldsomt, forstyrrende Indgreb i samme; — det er fremstaaet ved Siden af den, og det fandt i sin senere overordnede Stilling netop i hiin Samfundsbordens Bæsen sin naturlige og sterke Stranke.

Anden forelæsning.

Jeg har i det Foregaaende stræbt at forklare, hvorledes den Samfundsborden fremstod i Norge, som vi der i de ældste historiske Tider forefinde, — hvorledes der Fylkes- og Heredsforfatningen, Folkefriheden, den patriarkalst-demokratiske Styrelse med Herfere i sin Spidse, og endelig Kongedømmet med det underordnede Jarledømme, — alt har udviklet sig af den norske Folkestammes ældste historiske Forholde under dens Indvandring i det skandinaviske Norden og under dens Udbredelse over de Lande, hvor den nu er bosat. Hvad hidtil er fremsat, maa derhos ansees som et Forsøg paa at tydeliggjøre sig Samfundsbordenens Tilstand hos Nordmændene i deres forhistoriske Tid. Bistnol har i denne Fremstilling ofte Misninger og endnu oftere Slutninger fra senere, bekjendte Forholde maattet træde i den historiske Bisheds Sted; men dette er

Historiegrænserens almindelige Skjebne, naar han vil forfølge Udviklingen af et Folks Samfundsorden op til dens tidligste Stadier. Og dog er der ikke mange Stater, hvor de oprindelige Forholde skinne klarere igjennem senere Tiders betydelige Afændringer, end netop i den norske. Norge havde desuden i denne Henseende det Held, at da dets ældste Samfundsorden ved det norske Riges Oprettelse som samlet Stat var paa Veie til at undergaa en Hovedforandring, — denne Samfundsorden med de til Island udvandrende, misnøiede Nordmænd overføres til denne fjærne, eensliggende De, for der endnu i et Par Aarhundreder at fortsættes og selvstændig udvikle sig. Islands Forfatning i de første Aarhundreder efter dets Bebyggelse fra Norge er saa at sige en historisk Afspæiling af Moderlandets i et ældre, tildeels forhistorisk Tidstrum.

Vi vende os nu til den Tid, da Historie og Love tale tydeligere. Dette Tidstrum begynder med de norske Fylkers Forening til en samlet Stat, med det norske Riges Opkomst ved Midten af det 9de Aarhundrede. Men før vi gaa over til at omtale denne vigtige Begivenhed, skulle vi med et hurtigt Overblik opfatte Norges indre Tilstand paa den Tid da den indtraadte.

Norge omfattede 28 Fylker, af hvilke ethvert endnu dannede en selvstændig Stat. I nogle af dem var vel indtraadt en Udbykning i flere smaa Riger, hvert under sin Konge, medens enkelte andre vare forenede med hinanden, under een og samme Konge, eller uden noget saadant Overhoved, blot ved et indbyrdes Forbund; men i alle Tilfælde betragtedes ligesuldt hvert Fylke som et for sig bestaaende Heelt. Med faa Undtagelser erkjendtes Kongedømmet for den høieste Verdigheid i Staten, dog betragtedes det i Grunden blot som en arvelig Hærførerverdighed, ikke som Middelpunktet for den indre Landsstyrelse. Denne hvilede derimod hos Herskerne, hvilke, som Bøndernes Høvdinger, med en arvelig patriarkalsk Myndighed og under demokratisk Former, foretode Gudstjenesten og Retspleien hver i sit Hæred. Bønderne vare deels Odelsbønder eller Haulder, hvilke eiede sin Jord som Odal d. e. som fuld Eendom uden Erkjendelse af Nogens Overieendomsret, deels Leilændinger, hvilke leiede Andres Jord til Brug. De sidste vare min-

dre anseede, men dog i alle Maader frie Mænd. Tilsammen dannede de Folket, og havde, forsamlede paa Thing, den afgjørende Stemme i alle offentlige Anliggender. Trælene vare Huustræle, betragtede som sine Herrers Eiendom, og itkun i denne Egenkab under Lovens Bestyttelse; men ved Frigivelse eller Løstjøbning kunde de erholde personlig Ret, og deres Afkom gaa over i de fuldkomne frie Mænds Tal.

Dette er Grundtrækkene i den Samsfundsorden, som bestod i Norges Fylker nærmest før deres Forening til en samlet Stat. Hvoledes denne Forening foregik og hvilke Forandringer i Samsfundsordenen derved nærmest bevirkeles, bliver nu Gjenstanden for vor Opmerksomhed.

Bed Midten af det 7de Aarhundrede kom den fra Upsal fordrevne Ynglinge-Væt til Norge. Den grundlagde her i Landets sydlige Deel et Rige, der snart ved gunstige Familieforbindinger og tildeels ogsaa ved lykkelige Krige hævede sig til Anseelse og Indflydelse i Biken og den sydlige Deel af Oplandene. Dets egentlige Kjerne var Vestfold (det nuværende Jarlsbergs og Laurviks Amt) og Aumafylke (det nuværende Akerhuus Amt og noget af Hedemarens Amt). Kong Halfdan Svarte gav det ved Midten af det 9de Aarhundrede en større Betydning. Han ikke alene udvidede dets Grændser i det sydlige Norge og knyttede dets herbværende Bestanddele nærmere sammen; men han bragte ogsaa et heelt Fylke i det vestlige Norge, nemlig Sogn, under sit Herredømme. Det store Bæst at forene hele Norge til een Stat var imidlertid hans Søn, den berømte Harald Haarfager, forbeholdt.

Harald udførte det ved Baabenmagt. Efter først at have indlemmet i sit Rige de Dele af Biken og Oplandene, som endnu manglede ham, drog han med en Hær nord over Dovrefjeld. Han erobrede først Throndhjem (Prændheimr), hvis 8 Fylker rimeligviis allerede dengang dannede et Folkeforbund, og derpaa de nordfor liggende Fylker. Han betragtede siden Throndhjem som sit Riges Middelpunkt og sit Kongedømmes Hovedsæde. Norges vestlige og sydvestlige Fylker, dette Fosterland for de egne Søkonger, maa endelig ogsaa høre sig under ham, og Seieren i det store Søslag i 9

mes, Høvdingerens patriarkalske Myndighed tilintgjøres, hele Landsstyrelsen overhovedet sammentrænges i Kongedømmet. Vel hævede ikke Harald Beboerne af sit oprindelige Nige paa de erobrede Fylkers Beføstning; tvertimod det erobrede Thronhjem gjorde han til sit Niges Middelpunkt. Hans Seier gav saaledes ikke Anledning til Opkomsten af nogen Herrestand i Staten. Men han vilde have hele Landet betragtet som Kongens Eiendom, eller efter de gamle Sagaers Udtryk: han tilregnede sig al Odal i Landet. Bønderne skulde besidde sin Jord ikke som Odelsmænd eller fuldkomne Giere, men med Erkjendelse af Kongens Overeiendomsret, som hans landskylddydende eller skattepligtige Leilændinger. I hvert Fylke skulde Landsstyrelsen øves paa Kongens Vegne ved en af ham bestiftet Jarl. Under denne skulde igjen de i Fylket værende Hersere lyde, som kongelige Embedsmænd, hvilke til sit Underhold havde en vis Deel af Kongedømmets Gods, men derfor ogsaa stode i et fuldkomment Tjenesteforhold til Kongen.

Dette var ifølge Sagaernes eenstemmige Vidnesbyrd Haralds Plan. Var den kommen til Udførelse, var med det samme den ældre Samsundsorden fra Grunden af omstyrtet, og paa dens Ruiner rejst et Enevælde — man kan næsten sige — uden Stranker og uden Ansvar. At Planen var der, have vi ingen Grund til at betvivle; men dens Udførelse mødte, al Haralds Kraft uagtet, uovervindelige Hindringer.

Haralds Fremgangsmaade kunde ikke andet end vække et retfærdigt Misnøje, og det for største Delen netop hos dem, som, ved at unddrage Fylkeskongerne sin Hjælp, havde bidraget til deres Undergang og Enevældets Seier. Herserne fandt sig stufede i Haabet om en større Uafhængighed, og Odelsbønderne saa sin dyrebareste Rettighed krænket. Over hele Landet lød aabenlydt den Klage, at Harald gjorde alt Landsfolket til sine Træle. Men at bringe nogen stor Forbindelse istand mellem de Misnøiede, hvilken kunde byde Kongens Herstelsyge Epidemien, var ikke let; deels fordi Norges Fylker endnu vare fremmede for en kraftig Samvirken, deels fordi Harald overalt havde vidst at erhverve sig enkelte formaerende og hengirne Benner,

deels endelig færdi hans store Egenstaber og glimrende Seire havde grundfæstet den Tro hos Mængden, at hans Lykke var uimodstaaelig. Norges mange misnøiede Stormænd valgte derfor en anden Udvei. De forlode Landet med talrige Skarer af Tilhængere, der knyttede sin Skjebne til deres. De yngre og mere krigerste af dem forsøgede Søkongernes Hære, eller optraadte selv som uafhængige Viskinger for at herje paa fremmede Landes Kyster. Endnu flere søgte med Familie, Venner og Undergivne et nyt Hjem. Jæmteland og Herjedalen bleve bebyggede af udbandrede Nordmænd; ligesaa Færøerne og tildeels de stotske Øer. Men fremfor Alt var det Island, som just ved denne Tid var opdaget af Nordmændene, der skjenede Mængden af de Udbandrede et Tilflugtssted. Til denne af Naturen kun sparsomt udstyrede Ø flyttede mange Høvdinger af Norges mægtigste og mest anseede Slægter med Familie, Tyende og rørligt Gods; ja de førte endog med sig over Havet Mulden under sine Templer, for i sit nye Hjem at kunne reise dem igjen paa en hellig Grund. De agtede Flytningens Uleiligheder og de nye Bopæles Fattigdom for Intet mod den Visshed, at have fundet paa hiin affondrede Ø et Fristed, hvor ingen Herskers Overmagt skulde forstyrre deres Uafhængighed.

Disse Udflytninger fra Norge, der skulle have været i henved 60 Aar, vidne tilfulde om hvor dybt indgribende i Landets ældre Samfundsorden Haralds Styrelsesmaade var i Folkets Dine. De vakte endog omsider Kongens Frygt for, at hans Rige derved skulde ødelægges. Det er høist sandsynligt, at netop Erkjendelsen af disse skadelige Følger af hans Regjeringsystem har mægtig bidraget til at rokke Haralds faste Ungdomsvillie og lade ham i sine mere fremstridende Aar frafalde dens Gjennemførelse i den oprindelig paatænkte Udstrækning. Han maa derhos have indseet, at den Orden og Fred, som han forresten ivrigt ønskede at tilveiebringe i Rigets Indre, vanskelig kunde haandhæves uden gennem Vedligeholdelsen af de ældre, Folket tilbante Former. Dette tilsammentaget frembragte uden Tvivl et større Aaadehold i Haralds Regjeringsgrundfætninger og formilbede disses Virkninger med Hensyn til Folkets Stilling.

Saameget er sikkert, at den Statsforfatning, som det var

Haralds oprindelige Plan at grunde, aldrig traadte i fuld Kraft. Ja de Indretninger, som han i den senere Deel af sin lange, syttiaarige Rigsstyrelse foretog, gave endog Stødet til en saa stærk Tilbagestriden mod de ældre Forholde, at selve Statens Eenhed atter truede med at gaa tabt.

Harald havde nemlig med sine mange Hustruer, for det meste Døttre af Landets mægtigste Høvdinger, et stort Antal Sønner, hvilke han lod opfostre i Landets forskjellige Dele hos deres mødrene Frænder. Da disse Sønner vorte til, fik han vedtaget som Landslov, at de alle efter ham skulde arve Kongenavnet, og hver en Deel af Riget, dog under en Overkonge som øverste Styret. Siden lod han endog saa Delingen virkelig træde i Kraft, idet han forbeholdt sig selv Overkongens Myndighed med Ret til at bestemme, hvilken af hans Sønner heri skulde følge ham.

Dette var et aabenbart Tilbagestrid til Fylkeskongedømmet og Rigets Splittelse. Indstiftelsen af en Overkonges Verdigheid viiste sig snart utilstrækkelig til Enevældets Opretholdelse i dets fulde Kraft og Uindskrænkethed. Da Harald udlaarede en af sine yngre Sønner, Erik, kaldet Blodsø, til hiin Verdigheid, vakte hans øvrige Sønner voldsomme Uroligheder, og Harald oplevede at see Riget sønderrevet ved indvortes Krige, og den stolte Bygning, som hans Ungdoms Seierbindinger havde reist, i hans Alderdomsdage nærme sig sin Sammenstyrning.

Men disse indre Uroligheder, disse Kampe mellem Haralds Sønner, skjønt de i mange Maader fremkaldte en forvirret, løvløs Tilstand i Landet, vare dog ikke uden gavnlig Indflydelse til atter at hæve den sunkne Folkefrihed og med det samme den ældre patriarchalske Magt i Samfundet. De indbyrdes stridende Konger trængte til Bøndernes velvillige Bistand, og der kunde under saadanne Omstændigheder ikke længer blive Tale om en Udøvelse af Kongedømmets Myndighed over Land og Folk i den Udstrækning, som Harald Haarfager oprindelig havde havt for Die. Jarlerne forsvandt næsten overalt som kongelige Statholdere i Fylkerne, -- Haralds Sønner taalte dem ikke; men med det samme løsnede Herferne sig meer og meer fra deres Tjenesteforhold til Kongedømmet, for derimod

atter at nærme sig til det gamle patriarcaliske Forhold som Bøndernes Høvdinger og Folkets Talsmænd.

Saadan var Norges indre Stilling, da Harald Haarfager i Aaret 933 døde. Hans lange Regjeringsvirksomhed danner det første hovedvendepunkt i Udviklingen af Norges Samfundsborden. Skjønt — som vi have seet — de af ham paatænkte Statsindretninger ikke vandt uldkomment Grundfæste og ikke heller gennemdreves i fuld Udstrækning, saa vare dog hans Planer og Regjeringshandlinger ikke uden nægtig Indvirkning paa Norges fjærnere Fremtid. Norge var aamlet til et Heelt, og skjønt Baandet, som sammenholdt dets Fylker, endnu var løst og usikkert, saa vare dog Nordmændene under Haralds lange Regjering bleve vante til at ansee sig som Medlemmer af det videre Statsamfund end det blotte Fylke. De vare bleve vante til at betragte Norge som et Rige og sig selv som Norgesnænde (Noregsmenn); og denne Tanke, der aldrig siden udsluktedes, som den end stundom midlertidig fordunkledes, indlemmede og oprettedt Norge i Staternes Række.

Tredie Forelæsning.

Vi have betragtet Harald Haarfagers Virksomhed til det norske Riges Oprettelse; vi have seet hans Planer til at grundfæste sit Werk og disses Planers nærmeste Følger; vi skulle nu henvende vor Opmerksomhed paa de fjærnere Følger af Haralds Foreningswerk og se, hvorledes Norge som Stat videre udviklede sig og endelig efter nogen Tid vandt Fasthed paa den af ham lagte Grundvold.

Den af Haralds Sønner, hvem Faderen havde indsat til sin Efterfølger i Overkongens Verdighed, Erik Blodøxe nemlig, manglede ei Villie til at opretholde Enevældet. Men Faderens store Egenskaber fattedes ham. Harald besad med al sin Herkesyge og Udsonnede Egenraadighed tillige en Sjælsro og Beskedenhed, der forenet med en skarp Forstand fænglede Folket til ham i Værdigt under selve hans Folkesfriheden trængende Fremfærd. Erik derimod var vel skøn og tapper, men hans Tapperhed plettedes ved Grum og nedrig List, og hans Sjæls Svaghed bragte ham i hans onde

og forhadte Dronnings, Gunnhilds Ledebaand. Nordmændene taalte ei af ham, hvad de havde taalt af hans store Fader. Ved at dræbe den ene efter anden af sine Brødre indbildte vel Erik sig at komme sit Maal, Gnevældet over Norge, nærmere; men i Virkeligheden vakte han kun derved meer og meer Folkets Uvillie og Foragt.

Da ankom til Norge i 934 den yngste af Harald Haarfagers Sønner, Haakon, der var bleven opfostreret i England af Kong Adalsteen og derfor kaldtes Adalsteensfostre. Han havde hidtil ingen Deel høvt af Riget og fordrede nu sin Ret. Han henvendte sig til Thrønderne og lovede, at hvis han blev tagen til Konge, da skulde Bønderne gjenerholde sin Odel og blive Odelsbaarne til sin Jord. Dette Løfte virkede som et Trolddomsord. Med Jubel toges Haakon til Konge, og strax, siige Sagaerne, løb Rygtet „som Id i det tørre Græs“ over hele Norges Land, at Thrønderne havde taget sig en Konge, der i Alt lignede Harald Haarfager, undtagen deri, at Harald havde gjort alt Folket til Træle, medens Haakon derimod vilde give det dets Odel tilbage. Folket reiste sig som een Mand. Man kappedes om at erkjende Haakon for hele Norges Konge, og Erik Blodøxe maatte, forladt af baade Høvdinger og Almue, rømme Landet med sin Slægt.

Denne almindelige Iver, denne første frivillige Samvirken af hele det norske Folk fremkaldtes ved Løftet om, at Folket skulde gjenerholde sin Odel. Dette viser tilfulde, i hvilken høi Betydning man opfattede denne Ret, hvilken siden stedse vedblev at agtes som en af Grundstøtterne for Norges Lykke, selv efter at dens oprindelige Begreb under forandrede Forholde var traadt i Baggrunden, og Navnet kun heftede ved en af dens maaſtee mindre væsentlige Bestanddele, Gjenløsningsretten. I sin Tidsalders Anskuelse medførte, at man i Folkets Odelsret saa Folkefrihedens Grundlag. Erkjendelsen af Folkets Odel, af Folkets fulde Eiendomsret til det Land, det beboede, var jo tillige en Erkjendelse af, at al Magt i Staten udgik fra Folket, at den øverste styrende Myndighed udøvedes af Kongedømmet ikke ifølge en ved Erobring vunden landsherrelig Ret, men ifølge en Ret, der frivillig var det overdraget af Folket, en Ret, der havde sine lov-

bestemte Grændser, hvilke, engang fastsatte ved Overenskomst mellem Folk og Konge, ikke fra nogen af Siderne vilkaarlig maatte overstrides.

Betragter man den første Forhandling mellem Kong Haakon og Nordmændene fra dette Synspunkt — og saaledes maa den betragtes af den, som sætter sig ind i Tidens Aand — vil man ikke finde det underligt, at den gjorde et saa dybt Indtryk paa det hele Folk. Den var en Pagt mellem Folket og det af Harald Haarfager oprettede Kongedømme, hvorved dette ved Folkets frie Billie sattes i Spidsen for Landsstyrelsen, imod at det fra sin Side tilfikkrede Folket den samme Frihed og den samme Stilling i Statssamfundet, som det havde nydt og indtaget før Harald Haarfagers Dage.

Saaledes var da en Ligevegt tilveiebragt mellem Konge og Folk, og Norge som Stat havde i Kongedømmet erholdt en af Folket selv lovlig anerkjendt Samholdskraft.

Haakons senere Landsstyrelse svarede til dens Begyndelse og erhvervede ham Folkets udeelte Kjærlighed og Tilnavnet: den gode. Den udmerkedes ved tvende vigtige Statsindretninger, som ved Kongens Dikksomhed gjennem Lovens Veie bleve istandbragte, og som ikke lidet bidroge til at knytte Baandet fastere mellem Rigets Fylker og give det Hele mere Eenhed og Kraft. Ved den ene af disse Indretninger ordnedes Rigets Lovgivningsvæsen og Retspleie, ved den anden dets Forsvarsvæsen. Vi skulle nærmere betragte dem hver for sig.

Den ældre Fylkesforfatning medførte, at hvert Fylke egentlig havde sin Lov og sin uafhængige Retspleie. Fylkestyngtet var, som allerede forhen berørt, for hvert især dets øverste Domstol og, hvad dermed i de Tider altid forenedes, dets lovgivende Forsamling. Lighed i Retsvedtægter har rimeligvis tidlig i enkelte Dele af Landet fremkaldt en videre Forening mellem flere Fylker under samme Lov og med et for dem alle fælles Udsjærjar-Ting. Men saadanne Foreninger kunne ei antages at have været almindelige. De fleste Fylker stode upaatvibeligt endnu i denne Henseende isolerede, da Harald Haarfager forenede dem

under sit Kongedømme. Hans Enevælde synes imidlertid ikke at have frembragt nogen væsentlig Forandring i ovennævnte Tingenes Orden. Man maa vistnok antage, at han, i Overensstemmelse med sine Styrelsesgrundfætninger i det Hele, har underordnet baade Lovgivning og Retspleie Kongedømmets Magtfulde; men man finder intet Spor til, at han har benyttet denne for at bringe større Eenhed i hine Grene af Statsstyrelsen. Haakon derimod fik istandbragt, at alle Norges nordlige Fylker forenede sig med de 8 thrøndske under een Lov med et fælles Lagthing paa Frosta i Strinda fylke, og ligeledes, at alle Norges vestlige og sydvestlige Fylker indbyrdes forbandt sig paa samme Maade og vedtog et fælles Lagthing paa Gula paa Nord-Hordaland. Saaledes opstod de to Lagdømmer, Frostathingslagen og Gulathingslagen, hvert med sin særegne Lov, med Bibehold af de ældre Fylkesthing og Heredsthing som underordnede Folkeforsamlinger til Retspleiens Overholdelse i engere Kredse. Disse to Lagdømmer omfattede den Deel af Norge, som umiddelbart laa under Kong Haakons Styrelse. I den øvrige Deel af Landet raadede derimod endnu Fylkeskonger af Harald Haarfagers Æt; her kunde derfor Haakon kun virke middelbart i Egenstaaelse af Overkonger. Vel bestod i Norges sydsørlige Deel en ved Halfdan Svarte stiftet Forening af lignende Bestaaelse mellem nogle Fylker, der havde sit fælles Lagthing paa Eidsvold, paa Naumarke; dog bleve her disse Forholde ikke fuldkommen ordnede før omtrent 60 Aar efter Haakons Dage, under Kong Olaf den hellige, da Opplandene forenedes til et Lagdømme, kaldet Eidsivathingslag med sit Lagthing paa Eidsvold, og Viken, eller Norges sydsørlige Kystfylker, til et andet, kaldet Borgarthingslag med sit Lagthing i Borg eller Sarpsborg. Saaledes opstod paa den af Haakon den gode lagte Grundvold Norges Inddeling i fire Lagdømmer (lög), hvert med sin særegne Lov og sit Lagthing, det paa een Gang var øverste Domstol og lovgivende Forsamling for alle de Fylker, som Lagdømmet omfattede. Til en Forening af det hele Land under een Lov og een lovgivende Forsamling var Folket endnu ikke modent. Imidlertid tjente Indretningen, selv i sin Ufuldkommenhed, ikke blot til at forene hvert Lagdømmes Fylker

fastere, men ogsaa, idet den medførte Bestemmelser for Lagdømmernes retslige Forhold indbyrdes, til at levendegjøre den Forestilling, at alle Nordmænd, fra hvilken Deel af Landet de end maatte være, vare forpligtede til at see sine Tvistigheder Mand og Mand imellem afgjorte paa Rettens Bei og under Beskyttelse af en Magt, Kongedømmet nemlig, der omfattede hele Norge.

Et for Norge almindeligt Forsvarsvæsen kunde ikke finde Sted, saalænge som intet politisk Baand sammenholdt Landets Fylker, men disse meget mere ofte stode fiendtlige mod hinanden. Til hvert enkelt Fylkes Forsvar vare Fylkesmændene pligtige paa Opbud at følge Fylkestongen eller den øverste Styret, — men ikke udenfor Fylkets Grændser. Efter Norges Forening under Harald Haarfager synes denne vilkaarlig at have opbudet Folket til Krigstjeneste saa ofte og i den Udstrækning ham bedst tyktes. Dertil maatte han ogsaa ansee sig beføiet ifølge sin anmassede Ret som Landets Eiendoms herre, og ifølge den Magt, han i det Hele tiltog sig over sine Undersaatter. Med Haakon den godes Antagelse til Konge indtraadte, som allerede viist, et nyt Forhold mellem Kongedømmet og Folket, som udelukkede al Wilkaarlighed fra det førstes Side. Skulde der indføres et almindeligt Landebævn — og dette paafordrede Rigets Eenhed — saa maatte det ordnes ved en fast Overeenskomst mellem Kongedømmet og Bønderne. Dette skede ved Haakons Bestræbelser og svarende til Norges dengang bestaaende Forholde.

Norge var paa Landsiden affondret fra Sverige ved store, lidet befarne og for det meste usarbare øde Fjeld- og Skovstrækninger, og Sveriges folkerige Egne, dets egentlige Landstyrke, vare desuden langt fjærnede fra denne Rigernes Grændse. Fra den Side var saaledes Norge af Naturen temmelig sikket for Angreb. Derhos medførte i det Hele den almindelige Brug i Norden helst at krige til Søs. Disse Omstændigheder gjorde, at Kystforsvaret og Søkrigsvæsenet maatte betragtes som vigtigst for Norges Landebævn. Saaledes opfattedes ogsaa Sagen af Haakon.

Alle Fylker langs Norges Søstift bleve inddeelte, hvert i et vist Antal Skibreder, i det Hele 309. Hver Skibrede's Bønder skulde udruste og vedligeholde eet Skib, hvis Størrelse var forskjellig

bestemt i de forskjellige Dele af Landet. Dette fulde Antal Skibe, bemandede og provianterede efter fastsatte Regler, kunde Kongen udbyde til Leding (leidangr) eller Krigstjeneste under sin frie Naadighed, og føre dem hvorhen han vilde inden Rigets Grændser, i en Tid af to Maaneder om Aaret. Dette benævntes: Almenning. Det halve Antal, halv Almenning, kunde han føre udenfor Riget, dog ikke for længere Tid end ovennævnt. Vilde han overskride den løbbestemte Ledingslid, da maatte han dertil have Ledingsfolkets eller Bøndernes særskilte Samtykke. Forresten skulde i den Deel af Landet, som blev fiendelig angreben, alle vaabenføre Mænd, endog Erælene, være pligtige at lyde Opbud til Forsvar; og Loven bestemte, hvilke Vaaben enhver Mand, efter sin Stilling i Samfundet, altid skulde have. I Forbindelse hermed blev den ældgamle Indretning med Viter eller Varder paa Fjeldtopperne, hvilke antændtes for at forkynde Fiendeanfald, bragt i en løbbestemt Orden over det hele Land, saaledes at Hærbud eller Krigsbud med Hurtighed kunde gaa fra den ene Ende til den anden.

Denne Landevernsindretning maa, ikke mindre end Oprettelsen af de større Lagdømmer, ansees at have bidraget til at sammenknytte Norges Fylker. Igjennem den udtalte sig først bestemt deres Forpligtelse til, naar det gjaldt Forsvar eller Krig, da at staa alle tilsammen som et sluttet Heelt ligeoverfor Udlandet.

Begge Indretninger have upaatvilelig kraftigen samvirket til at holde en Enighed af Almeenaand i Live hos Nordmændene under de for Norges Eenhed og Selvstændighed saa uheldige Forholde, som indtraadte efter Haakon den godes Død 960; og denne Konges Landsstyrelse blev saaledes med Hensyn til Bedligholdelsen af Rigets Eenhed ikke mindre indflydelsesrig, end den var med Hensyn til Gjenoprettelsen af Folkets Frihed.

I meer end 50 Aar efter Haakon den godes Død var Norges indre Tilstand høist vakkende og forvirret. Kongedømmet havde i den allerstørste Deel af denne Tid, som sammenholdende Kraft i Staten, liden eller ingen Betydning.

Nærmest efter Haakon raadede Erik Blodøres Sønner, med Harald Graafeld i Spidsen, under en Fællesstyrelse som

29—31

Norges Dverkonger (960—75). De lode sig ligesom deres Fader lede af deres onde Moder Gunnhild, og vare som han forhadte af Folket. De havde ved Siden af sig flere Fylkeskonger af Harald Haarfagers Slægt i Viken og paa Dplandene, og maatte desuden deres hele Regjeringsstid igjennem kjæmpe mod Thrøndernes mægtige, tappre og underfundige Høvding, Haakon Jarl af Lade, hvis Fader de lumskeligen havde myrdet; og denne Haakon tilkøb sig omsider ved den danske Konge Harald Gormsøns Hjælp deres Rige.

Haakon Jarl, som ikke var af Kongeætten, antog ikke heller Kongenavn, men styrede med en Konges Myndighed den nordlige og vestlige Deel af Norge, nemlig Frostathing og Gulathing og Lagdømmer, medens flere Fylkeskonger af Harald Haarfagers Stamme raadede for Dplandene og Viken. Disse saavel som Haakon Jarl erkjendte en Tid lang den danske Konge Harald Gormsøns Overhøjhed, og en fremmed Konge var saaledes, i Navnet idetmindste, Norges Dverkong. Vel var hans Indflydelse i Norge liden eller ingen, og Haakon Jarl før sin Deel unddrog sig snart ganske hans Overhøjhed; imidlertid var dog Riget splittet, og Baandet mellem dets nordlige og vestlige Fylker, som Haakon Jarl styrede, paa den ene Side, og Viken og Dplandene under Fylkeskongerne, paa den anden, blev stedse løsere og løsere.

Efter Haakon Jarls Død (995) kom Dverkongedømmet igjen tilbage i Harald Haarfagers Æt, da Olaf Tryggvessøn blev taget til Konge over hele Norge og den danske Overhøjhed aflastet. Olaf besad stor Kraft og glimrende Hesteegenskaber; men hans Virksomhed i den indre Rigsstyrelse optoges saagodt som udelukkende af hans Bestræbelser for at indføre Christendommen; og for at naa dette Maal sparede han hverken List eller Grumhed. Dog vidste han at vedligeholde Folkets Kjærlighed, og Kongedømmet vilde rimeligviis have vundet sin Fasthed tilbage, om han havde levet længe. Men Olaf faldt efter en kort Regjering i Aaret 1000 i det berømte Søslag ved Svolder mod de forenede Konger af Sverige og Danmark samt Haakon Jarls to Sønner, Jarlerne Erik og Svein. Mellem alle disse blev nu Norge formeligen deelt, medens derimod de oplandske Fylkeskonger beholdt sine Riger, men under den danske Konges Overhøjhed.

Denne Norges Adspaltelse truede med at blive varig og tilintgjørende for dets Selvstændighed. Intet Spor af nogen Rigt sammenholdende Statsmagt var levnet. Jarlerne Erik og Svein, der foruden sin egen Andeel af Norge ogsaa havde modtaget Styrelsen af de danske og svenske Kongers Andele under disses Overhøihed, vare ædle og dygtige Mænd, dog, som det lader, uden varm Følelse for Norges Genhed. Høvede til sin Stilling ved fremmede Kongers Hjælp, bleve de sin Forpligtelse mod disse tro. De oplandske Fylkeskonger paa den anden Side sluttede sig nærmere sammen, næsten til en Fællesstyrelse; dog skede dette ingenlunde i den Hensigt at løsribe sig fra den fremmede Indflydelse, eller hæve nogen af deres egen Midte eller af Harald Haarfagers Slægt til Norges Overkonge, men heller for at opretholde den nærværende Tingenes Orden, ved hvilken de fandt sig vel. En langt fraværende fremmed Konges Overhøihed faldt dem mindre trykkende, end en norsk Overkonges ofte havde været.

Det norske Rige var saaledes sin Undergang nær; men det fandt en Redder i Olaf Haraldsøn, siden kaldet den hellige. Denne, en Sønnensøn af Harald Haarfager, havde, efter den Tids Kongesønners almindelige Skik, fra sit 12te Aar sværmet om paa Østøge under sin Fosterfaders Ledning. Da han var kommen til en moden Alder, vendte han (1014) hjem til Fædrelandet for at kræve sin Andeel af Riget. Lykken begunstigede hans Mod og Klogskab. Urtagen til Overkonge og erkjendt som saadan af de oplandske Fylkeskonger, unddrog han Norge fra den Overhøihed, som Kongerne af Sverige og Danmark nu i længere Tid havde øvet. Han bemægtigede sig først Jarlernes Deel af Riget. Derpaa, da Fylkeskongerne, som først havde hjulpet ham, siden indgik en hemmelig Forbindelse mod ham, ryddede han ogsaa dem afveien, bemægtigede sig deres Rige, og var nu Norges virkelige Enkonge.

Olaf besad ikke sin ældre Navnes Gaver til at vinde sine Undersaatters Kjærlighed; men han arbejdede med klar Bevidsthed og uroflig Fasthed mod et stort Maal; og benyttede han endog for at naa dette meget ofte Midler, som vor Tids Anskuelse med Ret fordømme, saa maa dette undskyldes som en Feil, der tilhørte hans Tidsalder

meer end hans Personlighed. Olaf kan med Rette kaldes det norske Riges anden Stifter.

Ved at affkaffe Fylkeskongedømmet for stedse gav han Bestyrelsen en Enhed og Kraft, som den ei havde besiddet siden Harald Haarfagers Dage. Men derhos holdt han fast ved de Grundsatninger, paa hvilke Forholdet mellem Kongedømme og Folk under Haakon den gode var blevet bygget. Han hævede Christendommen til Landsreligion og bragte med Folkets Indvilgning Landets Love i Samklang med den nye Tro. Han var Norges Christelige Lovgivnings første Ordner, og ved Overenskomst mellem ham og Folket blev Kongedømmets Ret ligeoverfor Folkets saaledes fastsat, som den siden i mere end 200 Aar bestod, idet man fra begge Sider henholdt sig til denne Overenskomst som til en hellig Pagt.

Olafs store Fortjenester af Norge formaade dog ikke at gjøre hans Bestyrelse elsket. Hans haarde Fremgangsmaade med at indføre Christendommen og hans Strengbed mod visse af Rigets overmægtige Stormænd vakte ham Fiender i selve Landet. Med dem forbandt sig Danmarks og Englands kloge og herskesyge Konge Knut den mægtige, og Olaf faldt i Slaget ved Stiklestad (1030) for deres fornede Kræfter.

Norge boiede sig endnu engang frivillig under fremmed Overhøjhed og modtog Knuts Søn Svein som Konge. Men de Danstes Herredømme, som dennegang var mere end blot i Navnet, øvedes med Overmod. Det krænkede ikke alene Folkets, nu til en mere levende Bevidsthed vakte, Nationalsfølelse, men ogsaa dets Ddel og personlige Frihed, og blev derfor snart yderst forhadet. Nordmændene angrede sit Oprør mod Kong Olaf og lappedes om at erkjende den faldne Konge som en hellig Martyr. De reiste sig allerede 1035 i Masse mod de Danste, dreve Kong Svein af Landet og hævede Olafs Søn Magnus paa Norges Kongestol.

Hermed var Norges Kongedømme paa ny reist paa den af Harald Haarfager, Haakon den gode og Olaf Haraldsøn lagte Grundvold, og det fastere end nogenfinde før. Thi nu havde fremmed Undertrykkelse først lært Nordmændene ret at statte deres Fædrenelands Gen-

hed og Uafhængighed, og at virke i kraftig Samdrægtighed til begges Opretholdelse.

Da det Folk, som havde fældet Kong Olaf, fæstede Helgenlorien om hans Hoved, helligede det dermed hans Verk, og erkjendte sig gjen- nemtrængt af den samme Bevidsthed, der havde ledet ham, nemlig at Norges Lykke hviler paa dets Selvstændighed.

Fjerde Forelæsning.

Vi have seet, hvorledes den norske Stat fremstod ved Harald Haarfagers Erobring, hvorledes den langsomt og usikkert udviklede sig i det første Halvandet hundrede Aar af sin Tilværelse, og hvorledes den endelig under Olaf den helliges Styrelse vandt Fasthed. De Dan- stes trykkende Herredømme, som fulgte paa Olafs Fald, var kun kort og forbigaaende; det efterlod ingen væsentlige Følger, men var i Grun- den gavnligt, forsaavidt det satte Almeenaanden i Bevægelse for at bryde Aaget og derved skjærpede Folkets Selvstændighedsfølelse.

Med Magnus den godes Regjeringsstiltrædelse 1035 begynder et hundredeaarigt Tidsrum, i hvilket Norges Samfundsborden under indvortes Ro og gunstige udvortes Forholde udviklede sig paa den under Olaf den hellige befæstede Grundvold med stadig Gang, uden store indgribende Forandringer. Den Gjæring, som omstøbte Norge fra en usammenhængende Masse af Smaastater til et politisk Heelt, til et Rige, havde nu sat sig. Statsstyrelsen havde vundet en fast Holdning og var indtraadt i lovbestede Former. Vi skulle nu, da vi have gjort os fortrolige med de historiske Begivenheder, der fremkaldte og befæstede denne Tingenes Stilling, med et Overblik stræbe at opfatte Samfundsbordenen, saaledes som den i det 11te og Begyndelsen af det 12te Aarhundrede fremtræder, førend dens videre Udvikling, ved flere sammenslødende vigtige Omstændigheder, antog en ny Retning. Og vi ville saameget hellere dvæle et Øieblik ved Betragtningen af Norges Samfundsborden i dette Tidsrum, som den netop da frembyder de stærke Eiendommeligheder, og fordi vi, ved klart at opfatte den paa dette Stadium af dens Udvikling, sætte os i Stand til lettere at forstaa dens senere Afændringer, om end disse kun i største Korthed antydes.

Kongedømmet var den høieste styrende Magt i Staten og dannede dens Samholdskraft. Det havde at paasee Statens indre og ydre Sikkerhed, at sørge for Lovens Jagttagelse og Rigets Forsvar.

Kongedømmet var arveligt i Harald Haarfagers Æt, i dens mandlige Linie, uden Jagttagelse af Førstefødselsret og uden noget Fortrin for egne Fødsel, saaledes at alle en Konges Sønner, egnefødt og uegtenfødt, vare lige berettigede til Kongenavn og Andeel i Udøvelsen af den kongelige Myndighed. Dette grundede sig i ældgammel Seddvane før Norges Forening, og det stadfæstedes ved den af Harald Haarfager istandbragte Arvesølgelov. Denne medførte — som før er viist — en virkelig Deling af Riget mellem alle forhaandenværende Kongesønner, dog saaledes, at et Overkongedømme skulde danne Styrelsens Middelpunkt. Men efterat Olaf den hellige havde ganske ophævet Underkongernes eller Fylkeskongernes Verdighed, blev det en fast Vedtægt, at Kongedømmets Deelbarhed ei skulde drage nogen virkelig Landsdeling til Følge, men kun fremtræde i en Fællesstyrelse, saaledes at, naar der paa een Gang vare flere Arvinger til Kongedømmet, da skulde disse, med lige Deel i Kongenavnet og de Kongedømmet tilkommende Rettigheder, regjere i Forening. Saaledes udøvedes Landsstyrelsen af Magnus den gode og dennes Farbroder Harald Haardraade, medens de vare hinandens Medregenter, saaledes af Haralds Sønner, Magnus og Olaf Kyrre, saaledes endelig af Magnus Barfods tre Sønner, Sigurd Jorsalafarer, Gystein og Olaf. Paa denne Maade skulde Statens Eenhed opretholdes uden Krænkelser af den gamle fra Hedenold vedtagne Kongearvesølge.

Uagtet sin Arvelighed tiltraadtes imidlertid Kongedømmet først ved en høitidelig Erkjendelse fra Folkets Side. I hver enkelt af Landets fire Hoveddele eller Lagdømmer skulde de til Thing forsamlede Bønder undersøge den vordende Konges Arveret, og dernæst, naar denne var befunden at være i sin Orden, skulde de tilkjende ham de Rettigheder, der efter Loven tilkom ham som Konge. Denne Erkjendelse fra Folkets Side udtaltes i Form af en Dom, deraf den Lids Udtrykksmaade: at tildømme Kongen Riget efter Loven. Der-

paa meddeelte en Bønne ham paa Folkets Vegne Kongenavn med dertil hørende Ret. Kongen aflagde nu en høitidelig Ed, at ville overholde og bestyrke Landets Lov og Folkets Rettigheder; og Folket tilsvor igjen ham undersaatlig Lydighed (bøgnskapr). Naar dette var skeet, kaldtes han Konge og Folket hans Thegner (bøgnar) d. e. frie Undersaatte, og først nu kunde han løbigen udøve den kongelige Myndighed og Landsstyrelsen. Ved denne Kongens Antagelse havde i Regelen Thrønderne den første Stemme, og den afgaves paa en Forsamling af de 8 thrøndste Fylkers Bønder til Dre=Thing, saa kaldet, fordi det holdtes paa Dren eller Stranden ved Nidaros. Siden skulde Kongen gjennefare Riget for ogsaa i de øvrige Landsdele at blive paa samme Maade antagen.

Nærmest om sin Person havde Kongen et Antal udvalgte Mænd, der vare traadte i et engere Tjenesteforhold til ham, og benævntes hans edsvorne eller haandgangne Mænd, fordi de ved en særegen Trofalsbed vare gangne Kongen tilhaande d. e. indtraadte i hans Tjeneste. De benævntes almindelig under Get Kongens Hird (egentlig Bevogtning, Livvagt). Det oprindelige Forhold mellem Kongen og hans Hird var en Huusbondes til hans Thende; derfor var ogsaa den ældste Benævnelse paa disse Mænd Kongens Huuskarle, og i Fylkeskongernes Tid var det disse, som dannede Kongedømmets egentlige Styrke, da de udgjorde Kongernes Huustropper eller staaende Hær, der underholdtes og lønnedes af dem. Fra Harald Haarfaags Tid hævedes Kongens Hird til en større Anseelse, og efterhaanden opkom der flere Klasser i den, nemlig Hirdmænd, Gjester og Huuskarle, hvortil endnu i Olaf Kyrrs Tid kom to: Skutilfvende — egentlig Vordfvende — hvilke indtog den første Plads i Hirden, og Kertefvende, et Slags Pager. Der opstod ogsaa visse Embeder i Hirden, der med Tiden bleve de vigtigste Statsembeder, nemlig Stal-lare, et Slags Markfalk, og Merkefmand d. e. Fanebærer, hvilke to Embedsmænd allerede vare til i Hedendømmets Tid; de regnedes for Hirdens Anførere og benævntes senere tilligemed Skutilfvendene under Get Hirdstyrere (hirdstjórar). Drotseten eller Huushovmesteren var paa denne Tid endnu ringere i Verdighed, men blev i et sildigere Tidsrum Rigets første Embedsmænd. Hertil kom efter Chri-

stendommens Indførelse een eller flere Hirdprester, af hvilke den fornemste benævntes Kongens Kapellan. Denne besørgede foruden de gudstjenstlige Forretninger i Hirden ogsaa alle skriftlige Udfærdigelser paa Kongens Vegne, og var stundom derhos Kongens Fehirder eller Statmester. Af denne Stilling uddannede sig i en følgende Periode det vigtige Kantler-Embedet. Ikke alle til Hirden hørende Personer vare altid om Kongen; mange af dem vare spredte omkring i Landet i forskjellige Bestillinger paa Kongens Vegne, eller sad hjemme i Kongens Orlov, som det hed. Var der flere samstyrende Konger i Riget, da havde almindelig hver sin Hird. Forholdet mellem Kongen og hans Hird betragtedes som aldeles personligt og ansaaes derfor at ophøre med Kongens Død. Det var imidlertid sedvanligt, at den nytiltrædende Konge stadfæstede sin Formands Hird i dens Stilling, idet han modtog af den en ny Tjeneste-Eed; og dette skede paa et Hirdstevne eller Hirdmøde, som ordentligviis holdtes Dagen efter Kongens første Antagelse. Hirdens Pligter med Hensyn til dens Medlemmers Forhold indbyrdes og til Kongen indeholdtes i en egen Lov, Hirdlov eller Hirdskraa. Hvor anseet end Hirden, idetmindste dens øverste Klasse, var, saa gaves der dog endnu paa denne Tid mange Bønder, som sloge Foragt paa den bundne Stilling, i hvilken man indtraadte ved at optages i den.

Kongedømmets Indtægter (konungstekjur) vare af forskjellig Art. Den betydeligste var uden Tvivl af Kongedømmets store Jordegods omkring i det hele Land. Dette benyttedes paa forskjellige Maader: enten som Leieland d. e. til Bortbygning mod Landstyd, eller som Beitskeland eller Gjesteland d. e. til Overdragelse imod visse Bidrag til Kongens Underholdning paa hans Reiser i Landets forskjellige Dele, eller endelig som Kongsgaarde, til at drives for Kongens Regning ved hans Mænd eller Gaardsfogder. — En anden Indtægt var Ledingen (leidangr) og Visøren (viss eyrir). Ledingen som Skat til Kongedømmet havde sin Oprindelse fra Landevernsindretningen og var i dette Tidrum reen personlig. Kongen havde nemlig, ifølge hvad der var vedtaget i den før omtalte Overenskomst mellem Haakon den gode og Landets Bønder, Ret til at udbyde Krigstjeneste eller Leding i en vis lovbestemt Udstrækning

hvert Aar, — fuld Leding eller Almanning i Tilfælde af fiendtligt Angreb paa Riget, halv Leding endog naar dette ikke fandt Sted. Naar nu intet virkelig Krigsudbud behøvedes, saa opbar Kongen ligesuldt den Proviant og den Pengeydelse, som Bønderne efter lobbestemte Regler og efter Mandtalsligning ellers skulde have leveret til Krigsfolkets Underhold. I de indre Dele af Riget, hvor Ledingsloven ikke gjaldt, der traadte Visøren i Stedet, som en ligeledes een Gang for alle bestemt Skat, udentvivl ogsaa udredet efter Mandtalsligning. Det laa nemlig i den Tids Begreb om Bøndernes Ddel, at ingen Jordeiendom var skattepligtig til Kongedømmet, undtagen Kongedømmets eget Jordegods, hvilket betragtedes som dets Ddel. Begge de nævnte Skatter gjorde saaledes Fyldest for personlig Tjeneste, og maatte isølge heraf udlignes efter Mandtal, ikke efter Eiendom. En tredie Indtægt var den saakaldte Sagøre (sakeyrir) d. e. Bøder til Kongedømmet for visse Lovovertrædelser. — Disse tre Indtægter vare udentvivl de vigtigste. Hertil kom endnu Landøre eller Told af fremmede Handelskibe, som besøgte Norge, samt desuden nogle flere mindre betydelige. Oppebørselen af Kongedømmets Indtægter var i dette Tidrum almindelig overdragen Kongens Aarmænd eller Gaardsfogder, senere hans Syselmænd. Anvendelsen af alle dets Indtægter var, saavidt skjønnes, overladt Kongens uindstrænkede Naadighed. Med Hensyn til de faste Eiendomme derimod synes tidlig at være skjelnet mellem Kongedømmets Gods og Kongens private Gods; af det første synes vel Kongen at have haft uindstrænket Brug, men uden dog at kunne afhænde det, idetmindste ikke længere end for sin egen Levetid. Naar flere Konger regjerede tilsammen, deltes Kongedømmets Gods og Indtægter mellem dem efter indbyrdes Overenskomst.

Paa de Reiser, som Kongen idelig gjorde omkring i Landet for at paasee Overholdelsen af den indre Orden, var det Bøndernes Forpligtelse at skyde ham og hans Følge. Iøvrigt havde de ikke at bidrage til hans Underholdning; denne besørgeedes nemlig af dem, som havde kongeligt Veitsegods eller Gjestegods til Benyttelse, samt af Kongens Aarmænd eller Gaardsfogder. De mange Kongsgaarde rundt om i Landet tjente paa saadanne Reiser til Opholdssted for Kongen.

Jarledømmet vedligeholdtes som den Kongedømmet nærmeste herdighed, hvilken dog ikkun af Kongen kunde meddeles, og hvis Omraade afhang af hans nærmere Bestemmelse. Verdigheden var saaledes ikke arvelig, ei heller knyttet til Bestyrelsen af en vis andsdeel. Fra Olaf den helliges Tid blev det fast Vedtaget, at der ei skulde være mere end een Jarl ad Gangen i Norge. Oftefter var i det her omhandlede Tidsrum Jarledømmet ubesat. Underdes forholdt det sig med Jarledømmet over Norges Skotland, og herfor: dette var nemlig at betragte som et Arvelsen af Norges kongedømme.

Herferverdigheden, hvis oprindelige Myndighed ved Harald aarfagers Enevælde fik et haardt Anæf, hævede sig atter efter hans Dage til en Stilling i Statssamfundet, som ei med Hensyn til Indvirkelse paa Landsstyrelsen var stort ringere end i Hedenold. Den indvirkede vel i et nyt Forhold til Kongedømmet og mistede desuden ved kristendommens Indførelse sin prestelige Betydning, men beholdt ligevel derfor endnu i lang Tid sin egne patriarkalske Charakter. Harald aarfagers Hensigt var — som allerede ovenfor er sagt — den, at bringe Herferne i et fuldkomment Tjenesteforhold til Kongedømmet, at omdanne dem til dets Embedsmænd. Derfor tvang han dem til at give sine haandgangne Mænd og satte dem under Jarlernes Opseende; men indrømmede dem derhos, til Opretholdelse af deres Verdighed og som et Slags Embedsløn, kongeligt Beistandsland. Denne sidste anstændighed gav Anledning til, at Herferne fra nu af fremtraadte der et nyt Navn, nemlig som Lendermænd d. e. Mænd begavede sig Kongedømmets Land eller Jordegods; — og saaledes maa vi i Fremtiden henvænde dem. — Uagtet det aabenbart var Haralds oprindelige Plan ganske at undertrykke Verdighedens patriarkalske Karakter og derved med det samme dens Arvelighed, saa var dog dette vanskeligt at bringe til Udførelse, og det blev ganske vist heller ikke udført. Da nu Forholdene efter Haralds Død efterhaanden forandrede sig, saa indtog Lendermændene Herfernes gamle Stilling med Hensyn til Bønderne, uden derfor at give Slip paa de Fordele, som deres nye Stilling til Kongedømmet i visse Henseender gav dem. Dog blev deres Forhold som Bondehovedinger nu atter det overbeviende

og fordunklede for længere Tid næsten ganske deres Forhold som Kongedømmets tjenstbundne Mænd.

Lendermandsverdigheden vedblev i Grunden at være arbejlig i de gamle Herferætter, skjønt den i Formen meddeelttes af Kongen. Det var en Sjældenhed i dette Tidsrum, at Kongen ved Meddelelsen af Lendermandsverdigheden gif udenfor de saakaldte Lenderbaarne. Det ansaaes i Grunden for en Selvfølge, at efter en Lendermands Død en af hans Sønner, og fortrinsviis den ældste, blev hans Eftermand i Verdigheden; men Verdighedsnavnet og den dermed følgende Ret og lobbestemte Veitsle maatte overdrages ham af Kongen, hvorved han med det samme blev Kongens haandgangne Mand. Var Sønnen umyndig ved Faderens Død, meddeelttes Verdigheden ham, som det lader, først med den myndige Alder. Kongen kunde fratage en Lendermand hans Veitsle, men ikke hans Verdighed og dertil hørende personlige Ret, undtagen naturligviis i det Tilfælde at Lendermanden begif en Handling, hvorved han blev unddraget Lovens Beskyttelse f. Ex. Bandsforræderi. Hver enkelt Lendermands Virkekræds var forresten ikke skarpt afmaalt. Han var den naturlige Høvding for sit Hereds Bønder og deres Talsmand og Forsvarer mod Indgreb fra Kongemagtens Side. Hvad Vigtighed han kunde erhverve i en videre Kreds, beroede paa hans personlige Egenstaber og andre tilfældige Omstændigheder. Hans Myndighed støttede sig ganske til Bøndernes Velvilje mod ham og hans Et. Paa den anden Side betragtedes Lendermændene som Kongens naturlige Raadgivere, og i denne Egenstabs vare altid nogle af dem, efter Kongens Kaldelse, i hans Hird, hvor de da indtog den første Rang næst efter Jarlen og regnedes med blandt Hirdstyrerne. De ansaaes derhos som Rigets Styrere i Tilfælde af Kongens Fraværelse eller Umyndighed. Lendermændene indtog saaledes, som det sees, en overordentlig vigtig Plads i den norske Samfundsbordens: de dannede en patriarcalisk Magt i Staten, der paa een Gang var et Organ for Folkevillien, en ledende Kraft for Folkefrihedens Yttringer, og tillige et forbindende Led mellem Kongedømmet og Folket, et naturligt og folkeligt Kongens Raad.

Folket som Statsmagt dannedes af Landets frie Mænd. Trælene vare nemlig fremdeles betragtede som værende udenfor

Statsfamfundet, som sine Herrer's blotte Eiendom. Trælen kunde alligevel ved Frigivelse eller Løskjøbning indtræde i Statsfamfundet, men i en underordnet og afhængig Stilling for sin egen Person; hvorefter hans Afkom — dog først gennem flere Led — kunde rykke op i en fuldkommen fri Mands Stilling. Christendommen bidrog paa forskjellige Maader til at lette Trælens Kaar og befordre deres Overgang i de frie Mænds Samfund; og inden Midten af det 13de Aarhundrede var Trældommen ganske ophørt i Norge.

Det frie Folk benævntes almindelig efter dets vigtigste Bestanddeel: Bønder. Dets Rettigheder i Staten vare meget omfattende og udøvedes paa dets Forsamlinger eller Thing. Disse vare af forskjellige Omraade. Det som omfattede den engeste Kreds var Heredsthinget, d. e. Forsamling af alle et Hereds Bønder paa et bestemt Thingsted. Dette samlede saa ofte en Heredsmand paafordrede det. Dernæst var Fylkestthinget d. e. Forsamling af alle Fylkets Bønder til Afgjørelse af Anliggender, som enten angik det hele Fylke, eller et af dets Hereder, men da ikke havde kunnet afgjøres paa dette Heredsthing paa Grund af Thingmændenes ulige Meninger. I Thronhjem, hvor ingen egentlige Heredsthing gaves, var Fylkestthinget den engeste Forsamling af Folket, og Thing af to, fire eller alle otte Fylkers Bønder vare der de videre Forsamlinger, der afgjorde, hvad ei de engere havde kunnet enes om. Høiest blandt Folketsforsamlingerne stode Landets 4 Lagthing: Frostathing, Gulathing, Eidsivathing, Borgarthing. Hvert af disse holdtes kun een Gang om Aaret, og dertil vare naturligviis ikke alle Lagdommets Bønder pligtige at møde, men kun et vist Antal Nevndarmænd af hvert derved hørende Fylke, hvilke udnævntes af Lendermændene og de kongelige Mænd i Forening, og udstyredes af de Hjemsteddende. Folket dannede ellers forskjellige Klasser. Øverst stode Haulderne eller Odelsbønderne og deres Æt; de dannede Rækken af Landets Beboere og dets egentlige Eiermænd. Til deres Klasse henførtes Lendermands- eller Herfer-Ætterne. Den næste Klasse udgjorde Bønder uden Odal og deres Æt. Derpaa fulgte de Frigivnes Klasse. Ingen af disse Klasser var imidlertid saa afsluttet, at jo en Overgang fra den ene til den anden gennem flere Led kunde

www.libtool.com.cn

finde Sted. Forskjellen mellem Klasserne tilkjendegaves i Loven ved den enhver tilkommende personlige Ret, det vil sige: ved Størrelsen af den Bød, En tilkom for Overlast paa hans Person. — En anden Afdeling i Folket frembragte i Løbet af dette Tidrum Kjøbstædernes Diploms, da man nemlig derved kom til at skjelne mellem Herredsmænd og Kjøbstadsmænd. Disse sidste fik efterhaanden sin egen Byforfatning og Bylov, den saakaldte Bjarkløret. Hos dem traadte Bymøder (mót) i Stedet for Thingene paa Landet. Alle bosatte Kjøbstadsmænd regnedes til Haaldernes Klasse. Kjøbstæderne i Norge vare imidlertid endnu altfor ubetydelige til at deres Beboere skulde kunne øve nogen merkelig Indflydelse paa Statens Anliggender, eller danne nogen egentlig Stand. Heller ikke var dette sidste endnu Tilfælde med den kristne Geistlighed, som i det Væsentlige sluttede sig ganske til Bønderne.

Statsmagterne i den Tids Samfundsorden vare altsaa: Kongen, Lendermændene og Folket; men hver enkelt Omraade var ingenlunde bestemt afstukket, — hvilket ogsaa af det, som allerede er sagt, viser sig. — Den øverste styrende Myndighed hvilede vistnok, ifølge Overdragelse af Folket, hos Kongen; dog maatte han i dens Udøvelse væsentlig støtte sig til Lendermændene, eftersom det egentlige Embedsvæsen endnu kun var i sin Barndom. Kongen havde i Begyndelsen af dette Tidrum egentlig blot sine Marmænd til at paasee sine Rettigheder i de forskjellige Landsdele, hvor han ei selv var tilstede. Senere traadte i deres Sted de kongelige Syselmænd med større Myndighed, men som dog endnu ikke kunde maale sig med Lendermændenes, forsaavidt ikke Syselmanen selv hørte til disses Klasse, hvilket i senere Tider blev meer og meer almindeligt.

Den lovgivende og dømmende Myndighed hvilede saa godt som udelukkende hos Folket. Begge vare paa det Næreste forenede, og den første udgik paa en Maade af den sidste, — Lovene bleve til gennem Domme. — De 4 Lagthing vare Rigets lovgivende Forsamlinger, indbyrdes uafhængige, hvert alene for sit Lagdømme. Kongedømmet synes ikke meget at have blandet sig i Lovgivningen, uden alene hvor det gjaldt dets egen Ret; thi i denne

unde ingen Forandring gjøres, hvortil Udvidelse eller Indskrænkning, uden gennem Overenskomst mellem Konge og Folk. Tjæbstadlovgivningen og Kirkelovgivningen vare kun at ansee som fuldstændiggjørende Tillæg til de almindelige Landslove. — En vigtig Deel af Lovens Indhold udgjorde Bestemmelsen af Bøder for Krænkelser af Person og Eiendom; thi Dødsstraf og legemlig Revselse fandt i Regelen kun Sted for Tyveri. Bøden var egentlig kun en Frikøbelse fra Hevn og en Betaling for atter at naatte træde under Lovens Beskyttelse, naar man ved sine egne Handlinger havde unddraget sig denne. I Drabsfager var det de Ankjældendes Familier, der stode mod hinanden, og Bøderne erlagdes derfor efter en vis lobbestemt Fordeling af Drabsmandens hele Slægt til den Dræbtes Slægt. Desuden erlagdes i dette og mange andre Tilfælde en egen Bod til Kongen, som Lovens Opretholder.

Hvad den dømmende Myndighed angaar, da optraadte vel Kongen ofte som Voldgiftsmand, naar de stridende Parter dertil valgte ham, men neppe nogensinde som en af Loven anerkjendt Dommer. — Det var en almindelig Regel, at enhver Rets sag først skulde behandles og paakjendes i den engere Kreds, til hvilken begge eller den ene af Parterne hørte, det vil sige paa deres Herredsting, eller, i de Dele af Landet, hvor Herredsting ikke gaves, paa deres Fylkesting. Her undersøgtes og paakjendtes Sagen af visse blandt de forsamlede Thingmænd udvalgte Dommere, men deres Kjendelse blev først til en fuldgjældig Dom, naar den samtyktes af de tilstedeværende Thingmænd. Var Sagen paa denne Maade afgjort, kunde den ei gaa videre; men fandt en betydelig Meningsforskjel Sted mellem Thingmændene, da kunde den stebnes for en høiere Ret, nemlig til Fylkestinget, eller, hvor dette var første Instants, der til et Thing af flere Fylker. Her fandt nu den samme Fremgangsmaade Sted, og hvis endnu en betydelig Meningsforskjel gav sig tilkjende, da kunde Sagen endelig stebnes for vedkommende Lagthing i sidste Instants; og her dannede den saa kaldte Lagrette (lögrétta), bestaaende af 36 blandt samtlige Nevndarmænd udvalgte Lagrettemænd, den egentlige Ret.

Dette er en kortfattet Fremstilling af Samfundsordenen i Norge, saaledes som Historien og Lovene vise os den at have været i det ovenbetegnede Tidsrum, nemlig det første Aarhundrede efter dens Besættelse ved Olaf den hellige. Dens Mangler falde let i Øinene, helst naar den sammenlignes med nyere Tidens Statsindretninger; og disse Mangler virkede, som vi i det Følgende skulle see, under ugunstige ydre Omstændigheder og en forandret Landsretning, kraftigt til dens Forfald. Imidlertid var den vist i hiint Tidsrum og under Norges daværende Forholde heldbringende. Landet trivedes ved den og vandt en Kraft, som satte det istand til at udholde de Storme, som i det 12te Aarhundrede brøde løs over det og truede med at rokke dets Grundbold.

Femte forelæsning.

Ved den ovenfor skildrede Norges Statsforfatning i det 11te og 12te Aarhundrede var der een Feil, som strax falder i Øinene, og fra hvilken de indvortes Krige, der i det 12te og 13de Aarhundrede rystede Statsbygningen, drog sin første Oprindelse, — og denne Feil var: Kongedømmets Deelbarhed.

Vel maa det ansees som et Fremskridt til det Bedre, at Kongedømmets Deelbarhed ophørte i den Betydning, hvori den toges under Harald Haarfager og hans nærmeste Efterfølgere, da den medførte en virkelig Landsdeling mellem Kongerne; — men den Fællestyrelse, som traadte i Stedet, indeholdt dog ligesuldt en Spire til indvortes Uroligheder. At ingen saadanne af Betydenhed reiste sig i det første Aarhundrede efter Olaf den helliges Død, var ikkun en Følge af tilfældige Omstændigheder, og især deraf, at de fleste af de i dette Tidsrum indtrædende Fællesregjeringer hver for sig ikkun var af kort Varighed. Ganske andre Omstændigheder indtraadte ved Sigurd Jorsalafarers Død 1130, og nu traadte ogsaa det Mislige ved den gjældende Kongearbejdsret klart for Dagen.

Den Anledning til indvortes Splid, som en Fællestyrelse i og for sig medførte, foregedes endnu betydelig derved, at der i Kongearvefølgen ei skjededes mellem egne og uegtes Fødsel. I den norske

private Arvelov udelukkede fra ældgammel Tid den egtesfødte Arving en uegtesfødte med Hensyn til al Eiendom. Men paa den anden Side bestemte Loven, at det uegte Barn, naar det blot var født af en fri Moder, og erkjendt af Faderen, skulde nyde sin Faders personlige Ret d. e. regnes til den samme Klasse af Samfundet som Faderen og tage de samme Bøder for tilføiet personlig Overlast. Hørte f. Ex. Faderen til Hauldernes Klasse, saa regnedes og Sønnen dertil, om han end var avlet udenfor Egteskab og med en Moder af ringere personlig Ret, f. Ex. en frigiven Kvinde. Nu betragtedes Kongedømmet, endstjønt dertil hørte stort Odelsgods, alligevel nærmere som en arvelig personlig Ret, end som arveligt Gods; og det nedarbejdedes ølgelig efter de for den personlige Ret gjældende Grundføringer ligeaabel paa den uegtesfødte som paa de egtesfødte Sønner, naar kun de første vare erkjendte af Faderen. Tidligere var aldrig det Tilfælde indtruffet, at nogen Tvivl i sidstnævnte Henseende havde undet Sted. Men under Sigurd Jorsalafarer fremstod en paa Irland født Mand ved Navn Harald Gillechrist med den Paastand, at han var Kong Magnus Barfods Søn og Sigurds Broder, og tilkød sig at bevise denne Paastand ved det gloende Jærns Prøve, et Ordal eller en Gudsdøm, der med Christendommen var bleven indført som Beviisniddel netop i Tilfælde af tvivlsom Byrd. Kong Sigurd tillod ham at føre Beviiset; Prøven lykkedes, og Harald blev erkjendt for Magnus Barfods Søn. Da nu Harald, paa Grund heraf, ved Sigurds Død blev tagen til Konge af Folket tilligemed Sigurds Søn Magnus, saa var herved Beviismaaden med gloende Jærn kjendt gyldig fra Folkets Side i Tilfælde af tvivlsom Kongebyrd. Men dette var, om altsforsnart viiste sig, et Skridt, der satte Topmaalet paa Arvesølelovens Fordærvelighed. Det aabnede nemlig Udgang for hvilkensovelst driftig Lykkejæger til, naar andre Beviser for Kongebyrd manglede dem, da ved Hjælp af Jærnprøven at indtrænge sig i Kongedømmet. Heistelligheden, i hvis Haand Prøvens Udfald egentlig hvilede, var ikke ubestikkelig, og Partigjængere, som vilde understøtte en saadan Øvenyrers Fremtræden, manglede aldrig.

Saaledes udbrød ved Sigurd Jorsalafarers Død(1130) de indvortes Krige, som i meer end 100 Aar ødelagde Norge. Men det

var ikke disse alene, der fremkaldte Forandringer i Norges Samfundsorden; hertil virkede ogsaa Geistlighedens Stræben efter Stands-selvstændighed og Uafhængighed af Staten. Vi skulle nu betragte disse Omstændigheder hver for sig og søge at tydeliggjøre os deres Indflydelse paa Samfundsordenens videre Udvikling i det 12te og 13de Aarhundrede.

De indvortes Krige kunde ikke andet end svække Lovens Kraft og hyppig give Retten til Pries for Magten. I Førstningen vare de imidlertid at betragte mere som Kampe mellem de stridende Kongers haandgangne Mænd, eller mellem forskellige Krigerflokke og deres Høvdinge, i hvilke Kampe Folket i det Hele kun lidet blandede sig. Men mod Slutningen af det 12te Aarhundrede antog disse Uroligheder en fordærveligere Charakter. Landsfolket selv begyndte nu at splitte sig for at hjælpe det ene eller det andet af de kjæmpende Partier, og herved bleve disse ulykkelige Stridigheder mere indgribende i Samfundsordenen. Især var den berømte Sværrets Optræden i Birkebenernes Spidse for at vinde Norges Kongedømme ledsaget af voldsomme Mystelser i Rigets Indre. Sværrets Modstander, Kong Magnus Erlingsøn, talte paa sin Side saa godt som alle Rigets gamle Høvdingeætter, medens Sværrets Tilhang oprindelig var en Flok af raa Krigere uden nogen som helst Anseelse i Samfundet. Disse Mennesker, der havde deres Sverd og deres store Anførers Mand at talte for Alt, hævedes ved Sværrets endelige Seier til en udmerket Stilling i Staten, endog til Vendermænd, og dette skede naturligt paa de ældre Høvdingeætters Beforsning. Men disse nyfædte Høvdinge kunde, al deres personlige Dygtighed uagtet, ikke udfylde den Plads, som de ældre Høvdinge i Almuens Dine havde indtaget, og som var grundet i det ældgamle patriarchalske Forhold. De stode, som naturligt var, sin Anfører, nu Norges Konge, langt nærmere end Folket; de vare mere stillede til paa Krigerss Wiis at udføre hans Bud, end til at optræde som et frit Folks Talsmænd mod Kongemagtens Indgreb. Det var paa den anden Side heller ikke at vente, at Bønderne med Tillid og Hengivenhed skulde lægge sin Sag i Mænds Hænder, som de nylig havde seet brænde deres Gaarde og rane deres Gods, — om nu end Kongen noksaameget hævede dem, gjorde dem til

Lendermænd og udstyrede dem med Eiendom og Magt, der var de ældre naturlige Bondehøvdinge fratøvet. En forsøgt Embedsmyndighed maatte hos disse nye Lendermænd tjene til at opveie de ældres patriarkalske Anseelse, og derfor bleve de almindelig tillige udnævnte til Kongens Syselmænd. Det var nu egentlig kun i Egenstab af kongelige Embedsmænd, de udøvede sin Myndighed, — ikke i Egenstab af Bondehøvdinge, som Fortidens Herrer eller Lendermænd. Den selvstændige patriarkalske Magt i Staten, en Hovedbestanddel af den ældre Samsfundsorden, fik herved sit Hovedknæk og hængte sig aldrig meer til sin gamle Betydning. Men dette var et Stød, som ikke alene rammede de gamle Hovdingeætter, men ogsaa Folket i det Hele. Samholdskraften i dets Selvstyrelse i de engere Kredse blev nemlig derved svækket, og det Organ tabtes, hvorigjennem Folkevilien tilforn saa kraftigen havde udtalt sig; medens en Embedsmagt traadte i Stedet, der havde sin Rod i Kongedømmet, støttede sig til dette og arbejdede til dets Bedste. Og til samme Tid som Folket saaledes blev fjærnet fra sine naturlige Ledere, forstyrrede den bestandige krigeriske Lummel den gamle Orden paa Thingene, hvorved disse Anseelse og Kraft ogsaa kom til at dale. Disse sammensværende Omstændigheder, umiddelbare Følger af de indre Uroligheder, maatte ganske naturligt efterhaanden vende Folkets Blik mod Kongedømmet som den eneste Statsmagt, af hvilken Bestyttelse og Nedning var at vente. Kongemagtens Udvidelse blev saaledes ei blot begunstiget af ydre Omstændigheder, men vandt endog lidt efter lidt en Støtte i Folkemeningen.

Under de indbortes Uroligheder i Norge og tildeels begunstiget af disse udviklede sig hos den norske Geistlighed en den forhen ukjendt hierarkisk Aand. Dens Bestræbelser gik ud paa ikke alene at danne en selvstændig Stand i Samsfundet, men ogsaa at unddrage sig den verdslige Styrelse, ja vel endog at gjøre sig denne underdanig. Disse Bestræbelser begunstigedes af Tidsaanden i hele det romersk-katolske Europa. Geistlighedens Uafhængighed af den verdslige Magt (Immunitet) var fra Midten af det 11te Aarhundrede aabenlydt fordret af den romerske Pave, og Fordringen var allerede i større og mindre Udstrækning indrømmet i de fleste europæiske Stater. Derhos var

Grundfætningen udtalt om Verdens tvende synlige Hoveder: Paven og den romerske Keiser, af hvilke Paven, som Christi Stattholder paa Jorden, indtog den første Rang, medens Keiseren ifkun ved Paven paa Guds Begne, gennem Salvessen og Kroningen, indtog sin Verdighed som Jordens verdslige Overhoved. Den romerske Keisers verdslige Overherredømme blev, som bekendt, — steds en blot Idee, der aldrig fremtraadte i Virkeligheden. Pavens aandelige Overherredømme blev derimod efterhaanden anerkjendt overalt i det romersk-katholske Europa, og Anerkjendelsen deraf til Slutning betragtet som en Troessag, som en Skyldighed for enhver rettroende Christen. Det blev sølgelig Geistlighedens Pligt overalt, saa meget som muligt, at affondre sig fra det øvrige Statsamfund, for som et sluttet Heelt at sammentrænge sig om sit og Kirkens Hoved; — samt derhos af alle Kræfter at arbeide paa Virkeliggjørelsen af den Grundfætning, at den aandelige Magt i Verden, hvilken Kirken betegnede, og af hvilken Geistligheden paa Guds Begne var Ihændehaber, skulde beherske den verdslige, der betegnes ved Kongedømmet.

Den norske Geistlighed savnede længe de ydre Betingelser for at kunne optræde med Kraft til Virkeliggjørelsen af hine Ideer. Men da den først havde vundet nogen Rigdom og derved større Selvstændighed, og den derhos i Midten af det 12te Aarhundrede (1152) i Nidaros's Erkebiskop havde faaet en naturlig Anfører, — saa undlod den ikke at indtage sin Plads i Rækken af de romerske Grundfætningers Forfegtere. Men saalænge den ældre Samsfundsorden stod i sin fulde Kraft, var det ingen let Sag for Geistligheden at slaffe hine hierarchiske Grundfætninger Indpaa. Da derimod Samsfundsordenen under de indvortes Krige begyndte at valle, og da enkelte Landsstyrere begyndte at søge sin egen Fordeel i Fjæliighed med Hensyn til Geistlighedens Fordringer, — saa tog Sagen en anden Bending.

I Aaret 1161 fik den kloge Bøndermand, Erling Ormsøn, kaldet med Tilnavnet Skalle, ubivirket, at hans Søn Magnus, i Egenkab af Kong Sigurd Jorsalafarers Dattersøn, blev tagen til Norges Konge tvertimod den gamle Kongearvesfølge. Da nu det Uloblige heri laa klart for Dagen, fandt Erling det nødvendigt at søge

Geistlighedens Bistand, og Kroningen — ved denne Velighed for første Gang anvendt i Norge (1164) — maatte, som en gennem Kirken erhvervet guddommelig Stadfæstelse, bøde paa den Mangel i lovlig Henseende, der klæbde ved Magnus's Kongedømme. Herved havde Geistligheden opnaaet et af sine Hovedønsker. Kongedømmet var modtaget som en Gave af Gud gennem Geistlighedens Haand; og idet Magnus desuden formeligen tog sit Rige til Ven af den hellige Olaf, for at styre det som hans Vikarius, erkjendte han i Grunden Nidaros's Kirkes og dens Erkebiskops Overhøiheid. Norge havde saaledes nu en Konge af Guds Naade i den Betydning, som Datidens Geistlighed helst vilde have disse Ord forstaaede, nemlig: — af Kirkens Naade.

Denne glimrende Stilling indtog den norske Geistlighed imidlertid ikke længe. Da Evertter i 1177 optraadte som Magnus Erlingsføns Modstander, fordrede og erholdt han Kongedømmet som Kongesøn, ifølge den gamle Arvesølgelov; og han forkastede Magnus's Kongedømme som uretmæssigt, fordi det ikke støttede sig til Landets Lov. Han traadte saaledes strax i en aabenbar Kamp mod Geistligheden og dens tydelig udtalte hierarchiske Grundsætninger. Evertter havde vistnok en stor Fordeel deri, at han kunde støtte sin Ret til den fra gammel Tid i Norge lovhjemlede Statsform; men Omstændighederne gjorde det dog vanskeligt for ham strengt at slutte sig til den ældre Samfundsorden i dens Heelhed. Han havde nemlig i al sin Regjeringsstid at kjæmpe mod en afgjort Uvillie hos den langt overlegne Deel af sit Riges Indbyggere; og da han saaledes ikke kunde haabe at støtte sit Kongedømme paa Folkets almindelige Kjærlighed og frivillige Bistand, maatte han søge det befæstet ved selve Kongemagtens Udvidelse. Dette opnaaede han kun for en Deel ved sine Virkebeners Naaben. Han følte Nødvendigheden af at stille sin Kongeverdighed for Folkets Dine under Guds Bestyttelse, og han lod sig, ligesom sin Formand, høitideligen krone (1194) af Norges Biskopper, hvilke dog for største Parten saa godt som tvungne forrettede denne Handling. Det var heller ikke Evertters Mening at give Kroningen den Betydning, som Magnus Erlingsføn havde givet den, eller knytte den til lignende Indrømmelser. Han vilde ingenlunde, at Fol-

ket skulde ansee ham for at have modtaget Kronen af Geistlighedens Naade, eller Riget som et Len af Nidaros's Kirke. Han vilde derimod levendegjøre og befæste den Tanke hos Folket, at han af Gud var kaldet til og stadfæstet i Rigsstyrelsen, og at Ulydighed mod Kongen, som den af Gud beskikkede Øvrighed, var Ulydighed mod Gud selv. Denne Anskuelse af Kongedømmets Væsen forfegtede Evertter ved enhver given Anledning, og søgte heri et Vern ligesaavel mod Geistlighedens Angreb som mod Folkets Uvillie. Denne Anskuelse, saa lidet den end passede til Kongedømmets tidligere Stilling i Samfundet, fandt dog efterhaanden ogsaa Indgang hos Folket, og var kraftig medvirkende til at forberede i den offentlige Mening den afgjorte Dødsvegt i Staten, som snart skulde blive Kongedømmet til Deel. Geistlighedens hierarkeiske Stræben rakte her uvilkaarlig Haanden til Kongemagtens Udvidelse.

Det lykkedes saaledes ikke den norske Geistlighed at gjøre sig Kongedømmet underdanigt. Men den havde ikke desto mindre vundet Fordele, som vanskeligen atter kunde berøves den. Den var nu fremstaaet som Stand, som en afluttet Deel af Samfundet, hvilken fordrerede sine Særrettigheder; og den havde heri en Støtte i den over hele det romersk-katholske Europa herskende Folkemening. Den kunde nu ei tvinges tilbage i de gamle Forholde, i den Afhængighed af Konge og Folk, hvilken Landets Lov dog endnu opstillede som gjældende Statsorden.

Saaledes befandt da Norge sig ved Udgangen af det 12te Aarhundrede i en stor Gjæring. Nye Anskuelser med Hensyn til Samfundsordenen havde indtrængt sig, hvilke deels stode ligeoverfor de ældre i stærk Modfætning, deels havde paa en forvirret Naade blandet sig med disse. Betragtningen af Kongedømmet som en guddommelig Indstiftelse begyndte at gjøre sig gjældende til samme Tid, som Folkets Modstandskraft svækkedes og berøvedes den Støtte, hvilken den før havde havt i Lendermændenes patriarkalske Magt. Geistligheden affondrede sig som Stand fra det øvrige Folk, medens de Klasser, som dette tilforn havde dannet, meer og meer smeltede sammen, deels ved de Omvæltninger i Eiendom, som de indvortes Krige frembragte, deels ved Trældommens gradvise Ophør.

Den patriarchalske Magt i Samsundet var knækket og med det samme var det Baand brudt, som før havde opretholdt Hereds- og Fylkesforfatningen i en vis Selvstændighed under Erkjendelsen af Statens Enhed. Til disse nye Grundsætninger og nye Forholde passede ikke længer den gamle Lovgivning; den maatte undergaa en gennemgribende Forandring.

Denne af Tidsaanden og Tidsomstændighederne fremkaldte Lovreform forberededes i Sværers Sønnesøns, Kong Haakon Haakonsøns lange og til Slutning rolige og lykkelige Regjering (1217—63), under hvilken Gjæringen fik Tid til at sætte sig, og Forholdene lidt efter lidt udjevnedes og vandt Fasthed. Men Lovforandringen indtraadte dog først egentlig under Haakons Søn og Efterfølger Magnus (1263—80), som af dette Verk fik sit Tilnavn: Lagabøter d. e. Lovforbedrer.

Kong Magnus gjorde først paa hvert af Landets fire Lagthing Folket bekendt med de Hovedforandringer i Lovene, som han ansaa for nødvendige, og de Grundsætninger, hvorpaa de vare byggede. Da de foreslagne Forandringer havde fundet Folkets Bifald, blev han af dette bemyndiget til at indføre dem i Loven og forresten omarbejde denne i den Form, som ham syntes hensigtsmæssigst. Han tog nu de kloge og lovkyndigste Mænd i Landet paa Raad med sig og udarbejdede en ny, paa de fire ældre Love grundet almindelig Lovbog for det hele Land. Med denne indsendt atter Kongen sig paa alle Lagthing, lod den paa hvert især oplæse for Almuen og fik den lovtagen. De Afvigelser, der vare nødvendige for Kjøbstædernes Vedkommende, bleve indførte i en egen Bylov, hvilken blev antagen i de forskellige Byer paa samme Maade som Landsloven paa Lagthingene. Geistlighedens Forhold med Hensyn til Staten ordnedes ved en særskilt Overenskomst (af 1277), uden at dog nogen herpaa bygget ny Kirkelov eller Christenret for det første kom istand.

Hermed var da det nye Lovgivningsverk fuldført, og med dette maa man regne et nyt Tidsrum i Udviklingen af Norges Samsundsorden at begynde.

De Grundsætninger med Hensyn til Samsundsordenen i det Hele, som den nye Lov meer eller mindre ligefrem udtaler, ere i Hovedsagen

følgende: — Kongedømmet er udeleligt og arveligt efter visse i Loven bestemte Regler; — Kongen har sin Verdighed af Guds Naade, han er en af Gud beskikket Øvrighed, i hvilken Egenkab alt Folket er ham Lydighed skyldigt; han er Kilden for al verdslig styrende Myndighed, og øver den ved sine Embedsmænd, dog i Overensstemmelse med Loven, og uden Ret til at fordrø Andet af sine Underfaatter, end hvad gammel Overenskomst hjemler; — Loven er een for det hele Land, dog med Vedligeholdelse af de fire gamle Lagthing; — Folket deeltager som fra gammel Tid i den lovgivende og dømmende Myndighed paa Lagthingene, men Kongen har dog i begge Henseender en overordnet Myndighed; — som Kongen i verdslige Ting, saaledes er Geistligheden eller dens Hoveder Biskopperne i aandelige Ting den af Gud beskiktede Øvrighed.

Vi see her netop de Grundsætninger udtalte, som Forholdene ved det foregaaende Tidstrums Slutning havde fremlaldt. De vare saaledes ingenlunde Fostre af den nye Lovgivning eller af dennes Ophavsmands personlige Ærgjerrighed eller gunstige Stemning for Hierarchiet. De vare fremspirede paa en reen historisk Grundvold. Baade Konge og Folk fulgte igrunden kun Tidens Strøm. De adløde Tidsaandens Kald uden nogen ret klar Bevidsthed om hvad de fra enhver af Siderne vandt eller bortgav. Geistligheden var udentvivl den eneste Part i Sagen, som med Selvbevidsthed arbejdede mod et bestemt Maal.

Det falder let i Minene, at Kongedømmet ifølge den nye Lovgivning indtager en langt mere overordnet Stilling i Staten end efter den ældre. Folket derimod træder som Statsmagt mere i Skyggen, idet dets Indflydelse baade som lovgivende og dømmende Magt meget indskrænkes. Lovens Eenhed for det hele Rige var vistnok i mange Henseender et stort Gode; men da den ikke ledsagedes af nogen almindelig Repræsentations Indretning for det hele Folk, bar den i sig en Spire til den gamle Folkestyrelses Forfald, hvilket igjen drog i Følge med sig en vovende Eiegyldighed hos Landets Almue for de offentlige Anliggender og for Folkets naturlige Rettigheder. Idet der nemlig skulde være een Lov i Landet, men fire Lagthing eller lovgivende Forsamlinger, maatte jo ganske naturlig den egentlige lovgivende Myndighed tilfalde Kongen, som Lovens

øverste Hoved, og Lagthingene lidt efter lidt nedsynke til blotte raadgivende eller ansøgende Forsamlinger, der mest kun for Formens og gammel Vedtægts Skyld satte Stadfæstelsens Stempel paa Kongens Forordninger. Ogsaa Lagthingene som øverste Domstole tabte meget af deres Betydning, idet ved den nye Lovgivning meget af den dømmende Myndighed, som før udelukkende havde tilkommet Lagthinget, lagdes i Hænderne paa de af Kongens beskikkede Lagmænd.

Vi bør alligevel ganske vist ikke i Bedligholdelsen af de fire Lagthing see nogen dybt lagt Plan fra Kongedømmets Side til at splitte Folkevilliens Kraft og derved hæve sig selv til uindskrænket Enevælde. Ivertimod, der er al Anledning til at tro, at de fire Lagthing ene vedbleve for at føie Almuens Hængen ved de gamle Former. Indretningen var ærverdig ved sin Elde og ved de Minder om den gamle Fylkes- og Forbundsforfatning, som knyttede sig til den. Derfor havde Folket den kjær og sønstede den opretholdt, uden at indsee, hvor lidet den i Grunden under de nye Forholde svarede til sin oprindelige Bestemmelse eller fyldestgjorde dets naturlige Rettigheders Krav.

Norges Statsforfatning havde saaledes ved Magnus Lagabøters Lovreform antaget et streng-monarchist Præg, og i denne Retning vedblev den at udvikle sig under Magnus's tvende nærmeste Efterfølgere, hans Sønner Erik (1280—99) og Haakon (1299—1319), og især under den sidste. Han ophævede aldeles Lendermandsverdigheden og udslittede derved Mindet om den gamle patriarchalske Magt i Staten. Men denne Verdighed havde ogsaa tabt sin oprindelige Betydning. Vel havde Lendermændene, eller, som de fra Magnus Lagabøters Tid ogsaa betittedes, Baronerne, atter hævet sig til en vis Selvstændighed; men denne grundede sig nu paa deres Rigdom og paa et fast Samhold mellem dem selv indbyrdes, — ikke paa Folkets Deltagelse og Hengivenhed for dem som dets naturlige Høvdinger. Idet Haakon ophævede Lendermandsverdigheden, skadede han neppe Folkets Frihed. Lendermændene vare ei længer Folkets Mænd i gammel Betydning, og Udviklingen af deres Magt paa den Wei, de nu havde flaaet ind paa, kunde i Tidens Løb ligesaavel have ledet til Folkets Undertrykkelse som til Kongedømmets Indskrænkning. Alligevel er det utvivlsomt, at Kongedømmet vandt et større Omraade ved hiint Skridt af Kong

Haakon. At han derimod begunstigede Ridderverdigheeden, der var indført under Magnus Lagabøter og tillagt den første Klasse i Hirden, medførte ingen Fare for Kongedømmet, men bidrog snarere til at forsøge dets Glæde. Den bedre Orden, som Kong Haakon bragte i Embedsvæsenet, og den større Myndighed, han tildeelte sine Embedsmænd, var naturligvis ikke mindre til Kongedømmets end til Folkets Fordeel. Uagtet alt dette ingenlunde udsprang af noget planmæssigt Undertrykkelsessystem, saa var det dog ganske naturligt, at, idet Kongemagten fra alle Sider befæstedes, medens intet Skridt foretoges for at skaffe Folket gjennem en hensigtsmæssig Repræsentation Anledning til med Kraft at udtale sin Villie, — Folket meer og meer tabte af Sigte sin Ret til en afgjørende Deeltagelse i Statsstyrelsen, meer og meer vante sig til at see Staten i Kongedømmet, og Kongedømmet i Kongens Person alene.

I Norges Statsforfatning, saadan som vi see den under Kong Haakon Magnussøn ved Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, havde altsaa Kongedømmet antaget en afgjort Overvegt over enhver anden Magt i Staten. Selv Heiligheden maatte bøie sig under det i Lydighed, for saaledes at bevare sine bundne Særrettigheder. Men denne Kongedømmets store Magt var langt fra at være forhadet af Folket, eller i sine Ytringer Folkefriheden fiendsk. Den lod Folkets Liv bevæge sig i de gamle Former og støttede sig i Grunden umiddelbart paa Folkets Hengivenhed og Tillid. Udsprunget af en fri Indvilgelse fra Folkets Side var det et Kongedømme efter Folkets Sind, et Kongedømme som den almindelige Mening blandt den Tids Nordmænd fordrede det.

Kong Haakon Magnussøn døde 1319 uden at efterlade sig Sønner, og hans treaarige Dattersøn Magnus Erikssøn af den svenske Folkungeæt blev nu tagen til Norges Konge efter Rigets Arvesøgeløb. Magnus blev i samme Aar ogsaa Sveriges Konge ved Valg. Denne Omstændighed ledede imidlertid ikke til nogen nærmere Forbindelse mellem Norge og Sverige, og Foreningen under samme Overhoved opløstes igjen, da Kong Magnus i 1355 aftraadte Regjeringen i Norge til sin yngre Søn Haakon, medens han overdrog Sverige til sin ældre Søn Erik.

Kong Magnus Erikssøns lange Mindreaarighed (1319—1332) og senere hans Stilling som Konge i Sverige tillige, hvilken gjorde at

han ofte for længere Tid ad Gangen maatte være borte fra Norge, var vistnok gunstig for Opkomsten af et Høvdingevælde i Norge, et Sideskifte til hvad der allerede fandt Sted baade i Sverige og Danmark. Den Rigsstyrelse af 12 Mænd, som Kong Haakon før sin Død havde forordnet under sin Dattersøns Mindreaarighed, ombyttedes snart (1323) med en mere aristokratisk, i hvilken Kongens Drotsete stilledes som Formand med næsten kongelig Myndighed, medens Biskopperne og Kongens haandgangne Mænd, nemlig Ridderne og de Høiere i Hirden, stillede sig ved denne Rigsforstanders Side som et Rigets Raad. Denne Formynderregjering styrede dog i Kongens Navn og uden at tilegne sig nogen Kongedømmets sideordnet Myndighed. Da Magnus selv antog sig Rigsstyrelsen, traadte Rigsraadet atter i Baggrunden. Stjont det vedblev i Navnet, var det dog i Virkeligheden ei andet end et Kongens Raad, som han selv valgte sig, og hverken fra Folkets eller Kongedømmets Side erkjendtes det for en selvstændig Statsmagt. Folket tænkte sig fremdeles Statsstyrelsen som udgaaende fra Kongen alene, og saaledes vedblev det at være, indtil i 1387 Kong Olaf Haakonsøns Død og i 1397 Foreningen mellem de tre nordiske Riger i Kalmar bragte Norge i en ganske ny Stilling.

Ideen at danne et mægtigt Statsforbund i Norden ved en Forening mellem de tre nordiske Riger var ved denne Forenings første Afsluttelse langt fra ikke klar for de egentlige Stiftere, end mindre for Folket i de tiltrædende Riger, og allermindst udentvivel for det norske Folk, hvis Tiltrædelse i Grunden var bestemt ved et blot Tilfælde. Den Konge nemlig, som alle tre Riger ved Kalmarforeningen valgte til sit fælles Hoved, Erik af Pommern, var allerede siden 1389 Norges særskilte Konge ifølge Rigets Arvesølgelov.

Overensstemmende med Foreningens Mand skulde nu vistnok Norge blive et Valgrige ligesaavel som Sverige og Danmark, og Unionskongen for Fremtiden vælges ved Overenskomst mellem alle tre Riger. Men denne Valgindretning var og blev Nordmændene fremmed. Den almindelige Mening hang stedse ved Begrebet om Kongedømmets Arvelighed efter Landets Love, og denne Mening fandt Unionskongerne alt for ofte sin personlige Fordeel ved at opfriske.

Det laa videre i Foreningens Mand, at Unionskongen skulde repræsentere selve Foreningen, medens ved Siden heraf hvert enkelt Rige, som selvstændigt, skulde repræsenteres af en egen Statsmagt, nemlig et Rigsraad. Et saadant havde nu allerede Sverige og Danmark hver for sig, beklædt med en Myndighed, der satte det istand til at udfylde Kongens Plads og verne om Rigets Selvstændighed, — en Myndighed, som fandt sin faste Støtte i tvende privilegerede Stænder, Adel og Geistlighed, og i den historiske Udvikling af begge Rigers Statsforfatning. I Norge derimod udgjorde Kongedømmet i det sidste Aarhundrede den eneste virkelige Samholdskraft i Staten, Middelpunktet, hvorom den hele Statsmaskine dreiede sig. I det Unionen, saa at sige, berøvede Norge dets Kongedømme, satte den i Stedet en Indretning, som ingen sand Deeltagelse fandt i den offentlige Mening, der endnu i Norge udtaltes af Bønderne. Det norske Rigsraad, som nu skulde repræsentere og verne om Rigets Selvstændighed, dannedes af Nidaros's Erkebiskop og Landets øvrige Biskopper, Repræsentanter for Rigets eneste privilegerede Stand Geistligheden, samt en Deel Verdslige, der udmerkedes enten ved deres Embedsstilling eller deres Stilling i Kongens Hird eller Hof. Men denne Statsmagt hverken erkjendtes af Landets ældre Lovgivning, eller var bleven oprettet ved Folkets udtrykkelige Samtykke.

Allerede Magnus Lagabøters Lov hjemlede Erkebiskoppen af Nidaros, i Tilfælde af at Kongedømmet ved Mangel paa Arveberettigede blev ledigt, et Slags Rigsforstanderskab; og ved Unionen blev han virkelig paa en Maade den norske Regjerings stadige Hoved. Hans høie Stilling, der desuden støttede sig til en rig og anseet privilegeret Stand, gav ham vistnok en ikke ringe Indflydelse paa Folket; dog var det ubant for dette at see en Geistlig i Spidsen for Rigets verdslige Anliggender. Det kunde desuden neppe undgaa Nordmændenes Opmerksomhed, at Erkebiskoppens og Geistlighedens Forhold til Paven ofte fjærne deres Stands Interesse fra Statens og ofte forlebede dem til at lade denne vige for hiin. De geistlige Rigsraader kunde saaledes ikke besidde Folkets udeelte Tillid.

Hvad de verdslige Rigsraader angik, da grundede disses Berdig-

hed sig — som før sagt — hverken paa Folkets Valg eller paa deres Stilling som Repræsentanter for en anerkjendt og privilegeret høiere Stand i Samfundet, men blot paa deres Stilling som Kongens Embedsmænd eller Hofmænd. Fra Kongedømmet, det vil nu sige: fra Unionskongen, maatte de i Folkets Dine laane al deres Myndighed.

Det norske Rigsraad var saaledes ingenlunde stiftet til at danne en mægtig Samholdskraft i Staten, der kunde udfylde det gamle norske Kongedømmes Plads til at verne om Rigets Selvstændighed. Langt fra at sammentrænge sig om Rigsraadet som det rette Organ for Rigets Selvstændighed, gif det norske Folk enten sit Rigsraad forbi, henvendende sig til Unionskongens Personlighed, eller ogsaa lod det sin Kraft fortæres i indvortes Splittelse. Men det første var ikke stort bedre end det sidste. Unionskongens Interesse var en ganske anden end den fordums norske Konges. For Unionskongen var Norges Selvstændighed og Nordmændenes Frihed en temmelig ligegyldig Sag. Bestyttede han den, saa var det mest, fordi han deri saa sin Persons eller sin Families Fordeel; men for denne var han ogsaa rede til at opoffre den, som virkelig Christian den 3die gjorde i 1537.

Naar man tager Hensyn til alle disse Omstændigheder, saa kan det ei vække nogen stor Forundring, at Kalmarunionen bragte Ulykke over Norge og omsider gjorde det til sit medforbundne Riges Danmarks Undergivne, og det uagtet Norge ved Foreningens Tiltrædelse efter al Sandsynlighed kunde maale sig med Danmark baade i indre Kraft og i Statens Hjælpemidler. At Norge nedfandt til den ubetydelige Stilling, det under Foreningen med Danmark indtog, var en Følge af en slet ordnet og efter Forholdene ikke afpasset Statsforfatning, samt af en derved fremavlet Egegyldighed hos Folket for dets offentlige Anliggender.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

Norges Rigsvaaben og Flag.

www.libtool.com.cn

Historisk-heraldisk Undersøgelse angaaende Norges Rigsvaaben og Flag.

(Særskilt trykt. Christiania 1842. 8.)

Et Riges Flag staar i saa mangehaande Berørelser med dets Vaaben, at man i en historisk Undersøgelse vanskelig kan stille det ene fra det andet; og da Flaget af Mange antages for at have sin Oprindelse fra Rigsvaabenet, saa er det formeentlig den rette Orden at begynde med dette sidste og forfølge det igjennem dets Udvikling og Forandringer, for siden at see, hvorledes Nationalflaget har dannet sig.

I denne Orden vil jeg altsaa gaa frem i nærværende historiske Undersøgelse, der gjælder Norges Rigsvaaben og Flag.

Norges Rigsvaaben.

Det er almindelig og vistnok med god Grund antaget, at Brugen af heraldiske Vaabenmerker skriver sig fra den germaniske Folketklasse, under hvilken jeg indbefatter Nordmændenes Stamme.

Allerede Tacitus beretter om sin Tids Tydske, at de betegnede sine Skjolde med de udvalgte Farver¹⁾. Hvad Nordmændene angaar, da finde vi i vore ældste historiske Efterretninger, at ogsaa deres Høvdinge bemalede sine Skjolde med forskjellige Farver og Figurer.

Saadanne Skjoldemerker vare imidlertid i sin Oprindelse blot personlige Kjendetegn; først i en sammenligningsviis meget nyere Tid gif de over til at blive Familiemerker, og endelig til Rigs- eller Territorialvaaben.

¹⁾ Germ. 6.

Drugen af faste Familiebaaben eller Familiestjoldemerker kan ei med Sandsynlighed føres høiere op i Tiden end til det 11te Aarhundrede, eller til Begyndelsen af Korstogene. Et Aarhundrede senere begyndte i de fleste europæiske Riger den regjerende Kets Baabenmerke at betragtes som Rigsbaaben.

Saaledes finder man først de gyldne Lilier i blaat Felt som Frankriges Rigsbaaben fra Kong Philip Augusts Tid (1180—1223); de tre gyldne Leopardter i rødt Felt som Englands fra Kong Richard Løvehjertes Tid (1189—1199); den røde Løve i gyldent Felt som Skotlands fra Kong Vilhelms Tid (1165—1214); og Ornen som det tydske Rigsbaaben skriver sig omtrent fra samme Tidspunkt.

Hvad Norges tvende Naboriger angaar, da synes deres Rigsbaabener ligeledes at være opkomne i denne samme Periode. Det danske Baaben, tre blaa Leopardter (eller Løver) i et med røde Hjertes bestrøet gyldent Skjold, findes først i Kong Baldemar 2dens Segl (1202—1241). I Sverige begyndte ogsaa i det 13de Aarhundrede tre gyldne Kroner i blaat Felt at bruges som Rigsbaaben, skjønt endnu overlende med den gyldne Løve, springende over tre Strømme i blaat Felt, hvilket sidste i sin Oprindelse synes at have været Gøtarikes, eller egentlig den derfra stammende Folkungeæts, Baabenmerke. Om det Baltende i Drugen af det svenske Rigsbaaben skal jeg senere hen udførligere tale.

At Norges Rigsbaaben skulde være betydelig ældre end noget af de ovennævnte Rigers, synes der ikke at være nogen gyldig historisk Grund til at antage. Naar Bergraad Petersen i sin Afhandling over det norske Baaben¹⁾ anfører, at den norske Konge Olaf Trygvæsson i sit røde Skjold havde afbildet en gylden Løve, da grunder dette sig paa en Feiltagelse, idet nemlig paa det Sted i Vardölafaga, hvortil hans nærmeste Kilde, Schønning, henholder sig, ikke er Tale om bemeldte Kong Olaf, men om den islandste Høvding Olaf Paa, der levede i det 10de Aarhundrede²⁾. Paalideligere er derimod den Beretning, som i flere af vore Oldsagaer findes om Kong Magnus Barfod, at han i det Slag paa Irland, hvori han tilfattede Livet, bar et rødt Skjold

¹⁾ Trykt i den Constitutionelle 1836. No. 101. Tilleg.

²⁾ Laxd. s. 21.

ed en gylden Løve, og en rød Sillekjortel med en gul Løve foran bag¹⁾. Jeg tror imidlertid, det vil være dristigt af denne Beretning at slutte til det norske Rigsvaabens Tilværelse paa Magnus arfods Tid. Sikkertere bliver det vel at ansee ovenbestrebne Kong Magnus's Vaabenmerke for endnu at være blot personligt, saalænge man kan paapege nogen stadig Brug af samme Merke af de nærmest efterfølgende norske Konger.

Fra Kong Haakon Haakonssøns Regjeringstid (1217—1263) derud kan Løven med Bestemthed paavises som Norges stadige Vaabenmerke, idet den nemlig findes baade i denne Konges Søns og Medretns, Kong Haakon den yngres, og i hans anden Søns og Efterands, Kong Magnus Lagabøters (1263—1280) Majestætssegl, i en paa Bagsiden til Hest afbildede Konges Skjold. Det er imidlertid, hvad disse Kongers Segl angaar, endnu ubestemt, om Løven i Skjoldet har været kronet, og om den har baaret Øren; de hidtil kendte Aftryk ere for utydelige eller for meget bestadigede til at man med Sikkerhed kan bedømme dette. Men fra Kong Erik Magnussons Tid (1280—1299) findes stadigen i Rigsseglet ligesom og paa Mynnerne Løven i Vaabenet baade kronet og med Øre, altsaa i Hovedsagen saaledes afbildet, som den senere stedse har været fremstillet i Rigsvaabenet²⁾.

Segl fra Kongerne Erik Magnusson (Prestehader) og hans Broder Haakon Magnusson (1299—1319) forekomme under flere gamle bergamentsbreve, saa vel vedligeholdte, at man kan gjøre sig en fuldstommen bestemt Forestilling om Rigsvaabenets Udsende i deres Regjeringstid. Disse Segl fremstille paa Forsiden Kongen paa sin Throne, og paa Bagsiden enten Kongen til Hest med et fremad vendt Vaaben-skjold, eller og blot et stort Vaabenskjold. I begge Tilfælde er Skjoldet triangulært med de tvende Sider noget udadbøjede efter den Tids almindelige Brug, og undertiden omgivet med en Rand af Stjerner, flere dog uden nogen saadan. Skjoldet er udeelt og indeholder kun en Figur nemlig en mod Høire vendende kronet Løve, fremadstridende

¹⁾ Snorre Magnus Barfods Saga 26.

²⁾ Carstens „om det norske Vaabens Ophøst og Forandringer“ i det Kjøbenhavnske Videnskabselskabs Skrifter. Ny Samling I 156—209.

i opret Stilling og holdende i begge Forlabber en almindelig Strids-
 øre med ret Staff. Skjoldets Felt er i et af Kong Eriks Segl
 overstrøet med Roser, ellers i Almindelighed uden Zirater. Skjoldet er
 ikke bedækket af nogen Hjelme og har heller ingen Skjoldholdere, hvor
 det staar særskilt. Aldeles ligedan er Waabenet paa disse tvende Kon-
 gers Mynter¹⁾.

I Kong Magnus Eriksøns norfke Segl (1319—1355) fremstilles
 Norges Waaben ganske paa samme Maade som i hans tvende nærmeste
 Formænds. Norges under bemeldte Konge stedfindende Forbindelse
 med Sverige findes ei at have foranlediget nogen Forandring med
 Hensyn til noget af de forenede Rigers Waaben, eller nogen Sammen-
 smeltning af dem i eet Waabenskjold, skjønt hvert Riges særskilte Segl
 i det Hele antyder Rigerens Forening under samme Konge og fuld-
 komne Lighed i Rettigheder. I Magnus's norfke Segl nemlig (af
 hvilket et særdeles vel vedligeholdt Aftryk findes under et Brev af
 1322 i vort Universitets Diplomsamling)²⁾ forestilles paa Forsiden
 Kongen paa sin Throne med Krone, Scepter og Rigsæble, og paa hans
 venstre Side lige overfor Rigsæblet et triangulært Skjold, hvori den
 gøstiske Løve springende over tre Strømme; paa Bagsiden et stort
 triangulært Skjold, hvori den norfke kronede Løve med Øren; i Seglets
 latinste Omkrift, der indeholder Kongens Titel, nævnes Norge først.
 I hans svenske Segl fremstilles paa Forsiden Kongen paa sin Throne
 ligesom i det norfke, og ved hans venstre Side et triangulært Skjold
 med den norfke kronede Løve; paa Bagsiden et stort Skjold af samme
 Form med den gøstiske Løve over de tre Strømme; i Titelen nævnes
 Sverige først.

Kong Haakon Magnussøn den yngres (1355—1380) norfke Segl
 forekommer sjældn ubestådiget. Det eneste nogensunde vel konserverede
 Aftryk, som jeg har seet, fremstiller paa Forsiden et til Høire heldende
 triangulært Skjold med Løven paa den forhen bekkrevne Maade, og
 ovenover Skjoldets opstaaende venstre Spidse en lukket Hjelme og til
 Hjelmtegn Løven, ligesom i Skjoldet, men omgiben af 5 Straaler;
 paa Bagsiden er ingen Figur.

¹⁾ Afbildninger hos Carstens og i Diplomatarium Arnemagnæanum 2den Deel.

²⁾ Nu i Rigsarkivet. Trykt i Dipl. Norv. I No. 166.

www.libtool.com.cn
 Kong Olaf Haakonssøns (1380—1387) norfke Segl har ogsaa blot een Side og fremstiller Kongen paa sin Throne og ved hans høire Haand det norfke Vaaben, paa samme Maade fremstillet som i de førnævnte Kongers Segl, ved hans venste det danfke Vaaben med de tre Leopardter; begge Vaabenfjolde lige store, triangulære, uden Hjælm eller Skjoldholdere.

Det norfke Vaaben i Tidrummet 1280—1387, d. e. indtil Norges Forening med Danmark og Sverige i Kalmarunionen, var altsaa uforandret et triangulært Skjold, hvori en opret fremadskridende kronet Løve med en ligestafet Stridsøkse i begge sine Forlabber. Til nogen Kvadrering eller anden Deling af Skjoldet findes intet Spor, ligesaa lidet som til flere sammensiede Vaabenfigurer eller forenede Vaabenfjolde.

Spørgeres nu om Farverne, da maa vel indrømmes, at hverken Segl eller Mynter derom give nogen Oplysning; og de kunne heller ikke give det, da den saakaldte Schræbering, hvorved Farvene tilkjendegives ved Streger eller Punkter, i den her omhandlede Periode endnu ikke var brugelig (den skriver sig først fra den tidligere Halvdeel af det 17de Aarhundrede). Der er imidlertid paa den anden Side Intet, som antyder, at nogen Forandring i Farverne senere er foregaaet, eller at disse nogenfinde have været anderledes end de nu ere og kunne paavises med Bestemthed at have været lige fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. Man maa desuden erindre, at i Magnus Lagabøters Gulathinglov¹⁾ bestemmes, at hver Mand, som eiede indtil 6 Mart Sølv, skulde eie et rødt Skjold, — en Bestemmelse, som temmelig ligefrem synes antyde, at den røde Farve paa Skjoldet allerede dengang var den nationale, og følgelig den, som ogsaa dannede Feltet i Rigets eller Kongens Vaabenfjold. Men var nu Rigsvaabenets Felt rødt, saa burde efter den dagjældende heraldiske Regel, at hvor Feltet er farvet, der skal Figuren være af Metal; og ombendt, — Løven enten være af Guld eller Sølv (d. e. gul eller hvid); og at man af disse Metaller foretrak Guldet, lader sig let forklare af Hensyn baade til dettes Fortrin i Verdi, og til Løvens naturlige Farve. Om det allerede da har været vedtaget, at Drens Blad skulde være af Sølv, hvilket senere findes, lader sig ikke bestemme.

¹⁾ Landevernsbalken 11.

www.libtool.com.cn

Det vil formeentlig af det hidtil Anførte være klart, hvorledes Norges Rigsbaaben var beskaffet ved Begyndelsen af Kalmarunionen. Denne Union frembragte, som bekjendt, en Forvirring i det norske Riges gamle Forholde, og var heller ikke ganske uden Indflydelse paa Rigtets Baaben, idetmindste paa dettes Sammenstilling med de tvende øvrige forenede Rigers.

Efter en kort Mellemregjering, i hvilken Dronning Margreta, den danske Konge Baldemars Datter og den sidste norske Konge Olaf Moder, stod i Spidsen for Rigsstyrelsen (1387—1389), blev den pommerke Hertug Eric, ifølge den norske Arvefølgelov, antagen til Norges Konge. Hvorledes han har brugt Norges Baaben i sit Segl og paa sine Mynter, førend han i Maret 1397 blev alle de tre nordiske Rigers Konge, er hidtil ikke oplyst. Men fra sidstnævnte Aar af finder man, at han i sit Majestætssegel, paa Forsiden, har ført et stort Skjold, firedeelt ved et Kors, og med et Middelskjold; i de øverste Kvarterer, til Høire de danske 3 Leopardter, til Venstre de svenske 3 Kroner; i de nederste Kvarterer, til Høire en Løve (den norske?) og til Venstre den vendiske Drage, i Middelskjoldet den norske Løve i samme Skikkelse som i de ældre norske Kongers Baabenskjold. At det norske Baaben har sin Plads i Middelskjoldet, maa vistnok udledes deraf, at Eric betragtede Norge som sit Arverige, medens han i de tvende andre Riger var Valgkonge. Paa Seglets Bagside findes enten et Kors eller 3 Kroner, — det Sidste efter de Svenskes Paastand, i Seglet for de Breve, som angaa Sverige¹). Om Eric for sine norske Breve har brugt noget særegent norsk Segl, og i saa Fald hvorledes det har været beskaffet, har jeg ikke af de Dokumenter, som hidtil ere komne mig for Die, kunnet udfinde.

De Segl af Erics Efterfølger, Kristoffer af Bayern, hvilke i Afbildning findes ved Slutningen af Nefens Frederik d. 2dens Krønike, maa antages for at være hans danske Segl, da hverken Norges eller Sveriges Baabenmerker deri sees. At han altsaa har brugt et eget norsk Segl, er rimeligt; men noget Aftryk eller nogen Afbildning af dette har jeg hidtil ei stødt paa.

Den svenske Konge Karl Knutsøn under sin fortvarende Regjering

¹) See Afbildningerne ved Enden af Nefens Frederik den 2dens Krønike.

i Norge (1449—1450) førte et for Norge og Sverige fælles Segl, hvori et med Kors kvadreret Skjold, i hvis første og fjerde Kvarter de svenske 3 Kroner, og i andet og tredje den norske Løve med Øren noget krumkastet; i Middelskjoldet hans Familievaaben, en Baad¹⁾.

De følgende Unionskonger, Christian 1ste, Hans og Christian 2den, have, saavidt jeg har formaaet at opdage, ikke brugt noget eget norsk Segl, men et fælles for alle de tre forenede Riger, i hvis Vaabenskjold, der ved et Kors er deelt i 4 Kvarterer, det norske Vaaben almindelig har sin Plads i det tredje Kvarter, nemlig det nederste til Høire; medens i de tvende øvre Kvarterer findes til Høire det danske og til Venstre det svenske Vaaben, og i 4de Kvarter den vendiske Drage; i Middelskjoldet, der ogsaa er kvadreret, det slesvig-holsteenske Vaaben, og i Hjerteskjoldet det oldenburgske. Ifkun i Christian 1stes Segl før han blev Sveriges Konge findes det norske Vaaben i andet Kvarter. Det norske Skjoldemærke har forøvrigt her ifkun undergaaet den Forandring, at Løven har faaet en mere forover heldende Stilling, og at Ørens Skaf er bøiet og saaledes forlænget, at det rækker hen under alle Løvens fire Been; — en Stilling, som siden er bleven vedligeholdt. Paa enkelte norske Mynter fra disse Kongers Tid findes det norske Vaaben særskilt og indeholder heller ikke da noget uden Løven med krumkastet Øre.

Da Kong Christian 2den 1531—1532 opholdt sig i Norge, findes han ved sine, Norge udelukkende vedkommende, aabne Breve at have benyttet det ovenbestrevne Unionssegel, — en Omstændighed, der tilfulde synes at overtøye om, at Norge dengang intet særskilt Rigssegel har haft.

Med Christian 2dens Forjagelse i 1523 traadte, som bekjendt, Sverige ud af Unionen. Kong Frederik 1ste findes at have benyttet et for Norge og Danmark fælles Majestætssegel, indeholdende 8 særskilte Vaabenskjolde, af hvilke det oldenburg-delmenhorstiske indtager den midterste Plads, og de øvrige ere ordnede rundt om dette saaledes, at lige ovenfor samme findes et Skjold med et simpelt Kors, til Høire af dette sidste det enkelte danske Vaaben, og til Venstre det norske, indeholdende Løven alene med den krumkastede Øre. Ellers findes denne

¹⁾ Schæffer: de insignibus regni Sueciæ Pag. 90.

Konge hyppigt at have beseglet sine norske Breve med det slesvig-holsteenske Waaben, hvilket han brugte kvadreret uden Kors, med den norske Løve i første Kvarteer for at udtrykke sin Paastand, at være Arving til Norge.

De Breve fra den her omhandlede Periode, hvilke ere udfædte af det norske Rigsraad, ere alle, saavidt jeg har kunnet udfinde, beseglede med de enkelte Rigsraaders Segl, uden at noget Rigssegel er vedhængt.

Uf dette om Unionstiden Anførte vil fremlyse, at Norges særskilte Waaben under Rigets Forening som selvstændigt Rige med Danmark og Sverige og siden med Danmark alene ingen anden Forandring har undergaaet fra hiin ældre Form, end at Løven har faaet en mere fremadbrøjet Stilling, og Drens Skæft er blevet krumt og udstrakt under alle Løvens fire Labber; — en Stilling, som forresten hverken er saa udtryksfuld eller saa heraldisk rigtig som den ældre. Til nogen Kvadrering af Skjoldet eller Optagelse i samme af andre Skjoldemerker findes her ligesaa lidt som i det ældre Tidrum det ringeste Spor.

Med Christian 3dies Regjeringstiltrædelse (1537) foregik en Forandring i Norges hele Forhold til Danmark, og fra nu af blev der naturligtvis langt mindre end under de foregaaende Unionskonger Spørgsmaal om noget eget norsk Majestætssegel. I Christian 3dies tidligere for begge hans Riger fælles Segl forekommer et kvadreret Waabenstjold, hvor det norske Waaben indtager det 2de Kvarteer, nemlig det øvre til Venstre, istedetfor i de tidligere Unionswaaben de svenske 3 Kroner, hvilke nu for det første bleve udeladte. Men senere hen, efter 1548, optog Christian de tre Kroner i Waabenet, dog saaledes, at han lod Norges Waaben beholde den Plads, han engang havde givet det, nemlig i 2det Kvarteer, medens derimod de 3 Kroner nu fik Plads i det 3die. Dette Skridt af Christian foranledigede de bekjendte langvarige Tvistigheder mellem Danmark og Sverige om Brugen af Waabenmerket de 3 Kroner. De Svenske paastode nemlig, at den danske Konge dem til Fornedrelse og for at tilkjendegive sine Forandringer paa Sverige havde usurperet det svenske Waaben; de Danske derimod paastode, at de 3 Kroner aldrig havde været Sveriges udelukkende Waaben,

men at det var et Unionsbaaben, indført ved Kalmarunionen, hvilket ethvert af de tre engang forenede Riger havde lige Ret til at føre, og hvilket altsaa den dansk-norske Konge, der regjerede over tvende af disse Riger, uden nogen Usurpation mod Sverige kunde føre sammenstillet med sine øvrige Baabener som et historisk Merke paa den fordums Forening mellem de tre nordiske Riger.

Fra begge Sider fremsatte man Grundene for sin Paaastand. At opregne disse her i deres Udførlighed vilde blive for vidtløftigt; de findes fremstillede i Schæffers ovenciterede Werk, og jeg vil her kun fremstille dem kortelig i deres Hovedpunkter.

De Danske havde væsentlig ifkun een nogenlunde antagelig Grund at anføre for sin Paaastand, og det var den, at Dronning Margreta og Erik af Pommern undertiden havde brugt et Segl med 3 Kroner alene, hvilket nu paaastodes at have været et Unionssegl. Sveriges rette Baaben, sagde de, var Løven springende over tre Strømme, medens de 3 Kroner var indført deri som et blot Unionsmerke.

De Svenske bevarede denne de Danstes Beviisgrund med den Paaastand, at naar Dronning Margreta og Kong Erik saaledes som anført havde brugt de 3 Kroner alene i sit Segl, da var dette ved Breve, der vedkom Sverige udelukkende eller fortrinnsviis. Derimod beviiste de med ugjendrivelige Grunde: — 1) At de tre Kroner havde været Sveriges principale Baaben allerede længe før Unionen, — noget som tilstrækkelig kan godtgjøres baade af Segl og Mynter, uden at man derfor behøver at gaa ind paa de Dverdrivelsler, hvori mange svenske Lærde have gjort sig skyldige med Hensyn til dette Baabenmerkes Ælde. Vel maa det indrømmes, at der har været i ældre Tider nogen Vælsken i det svenske Baabens Stikkelse, og det er sikkert, at Kongerne af Folkungeætten i sine Segl fortrinnsviis brugte som Skjoldmerke Løven over de 3 Strømme; men baade er Spor til, at enkelte ældre svenske Konger have brugt 3 Kroner i sine Segl, ligesom og i enkelte af Folkungen Kong Magnus Ladelaas's Segl de 3 Kroner findes stillede udenom Baabenskjoldet med Løven over Strømmene, hvorhos paa Folkungekongernes Mynter de 3 Kroner idelig forekomme paa den ene Side, indesluttende Kongens Navnehiffer, medens paa den anden Side findes afbildet et Skjold med Løven over de tre Strømme, — og, hvad der

er det vigtigste, det er udenfor al Modsigelse, at Kong Albrecht (1363—1389) gjennem sin hele Regjeringstid brugte som sit Riges Vaaben baade i Segl og paa Mynter de 3 Kroner alene. — 2) At under Unionen de 3 Kroner vare baade af de Svenske selv anseede for at være Sveriges principale Vaaben, og af Unionskongerne erkjendte herfor; — noget som ligesaa ugiendribelig lader sig bevise dels deraf, at de Svenske i denne Periode brugte de 3 Kroner i sit Rigsbanner og i sit særegne under Rigsforstanderne anvendte Rigssegel, hvori netop dette Merke forekommer ganske alene, — dels deraf, at Unionskongerne i sine Majestætssegel anbragte de 3 Kroner Plads i Vaabenstjoldets andet Kvarteer, uden noget andet Vaabenmerke for Sverige, og udelode dem ganske af Vaabenet i flere Perioder, naar de ei vare erkjendte og kronede som Sveriges Konger. — Endelig 3) at, i Erkjendelse af dette Merkes sande Betydning, baade Kong Fredrik den 1ste og Kong Christian den 3die, i dennes tidligere Regjeringaar, havde udeladt de 3 Kroner af deres Majestætsvaaben, og derhos ladet upaataalt, at Sveriges Konge, Gustav Vasa, lige fra sin Regjeringstiltrædelse 1523 havde ført i sit Segl de 3 Kroner som det egentlige Sveriges Vaaben kvadreret med Løven over de tre Strømme som Gøtarikes Vaaben.

Naar disse Grunde fra begge Sider veies mod hinanden, maa det formeentlig være indlysende for enhver Upartist, at Retten i den omhandlede Strid var paa de Svenskes Side. Alligevel vilde de Danske ikke lade sig overbevise eller opgive sin Anmasselse. Striden blev fra Aar til Aar mere heftig og blev omsider een blandt de væsentlig medvirkende Aarsager til Udbruddet af den nordiske Syvaarskrig mellem Danmark og Norge paa den ene Side og Sverige paa den anden (1563—1570). Denne Krig endtes ved Freden til Stettin den 13de December 1570.

Da det nu er Fleres Mening¹⁾, at ved denne Fredsslutning ikke alene Brugen af de 3 Kroner i Sveriges og Danmarks Vaabener reguleredes, men at ogsaa en Ret indtraadte for Norge til at optage de 3 Kroner som et historisk Merke paa Kalmarunionen i sit særegne

¹⁾ Saaledes Bergraad Petersens i hans oven citerede Afhandling i den Constitutionelle for 1836 No. 101. III.

Rigsbaaben, og at dette herved skulde have undergaaet en Hovedforandring, som med Hensyn til dets Skikkelse endnu skulde have Retsgyldighed, — saa maa den Artikel i Fredstraktaten, som angaar denne Gjenstand, nærmere betragtes.

Ordene i det paa Tydsk affattede Fredsdokument lyde, hvad nærværende Sag angaar, som følger:

„Art. 4. Nachdem auch zwischen ihren Kön. M. unter andern fürnemlich deßhalb Streit und Irrunge fürgestanden, daß die Kön. M. zu Schweden der dreyer Cronen, als des Königreichs Schweden Zugehörend eigen Wapen und Schildzeichen, allein zu gebrauchen besugt seyn, und der Kön. M. zu Dännemarck keiner Gerechtigkeit daran geständig seyn wollen, — die Kön. M. zu Dännemarck aber die drey Cronen nicht vor des Königreichs Schweden eigen, sondern vor aller dreyer Reiche, Dännemarck, Schweden und Norwegen gemein Wapen gehalten, und dieweil Ihr Kön. M. zwei derselben Königreiche, Dännemarck und Norwegen, und die Kön. M. zu Schweden allein derselben eins unter ihrem Gewalt und Gebiete hätte, sich von deßwegen zu dem Gebrauch der dreyen Cronen mehr, oder ihr so viel als die Kön. M. zu Schweden berechtiget zu seyn geachtet; — so haben wir vor gut, und zu Erhaltung Freundschaft und Nachbarschaft dienlich erachtet, dieweil beyder Ihrer Kön. Mai. Hern Vätter, weyland König Christian 3. zu Dännemarck und Norwägen ꝛc., und Kön. Gustaff zu Schweden, beyde hochmilter Gedächtniß, bey ihrem Leben die drey Cronen im Wapen geführt, daß beyde ihre Kön. M. hinführ gleicher Gestalt solche drey Cronen ins gemein führen solten, doch daß sich darab kein Theil zu des andern Königreichen oder Landen einiger Herrschaft anmassete. Nachdem aber die Kön. Schwedische Gesandten sich darauf erkläret, daß sie solches einzugehen kein Anbefhlich hätten, und ob wir wol darüber noch andere mehr Mittel fürgeschlagen, doch dieselbige, etliche von dem einen, etliche von dem andern Theil nicht haben angenommen werden wollen; so ist leztlich diese Sache durch uns dahin behandelt, daß die Kön. Dännmärckische und Schwedische Abgesandten

beyderseits, von ihrer gnädigsten Könige und Herrn wegen, angenommen, gewilliget und versprochen, das Ihre Kön. W., derselben Nachkommen und Erben, auch beyder Reiche, Stände und Verwandten, einer gegen den andern von wegen der Gerechtigkeit mehr berührtes Wapen der dreyer Cronen, zu ewigen Zeiten keinen Krieg oder unnachbarlichen Willen anfangen, noch auch nichts Thätliches oder Feindliches fürnehmen, sondern sich vermöge dieses zwischen Ihren Kön. W. behandelten, beschlossenen und aufgerichteten, für und für währenden Friedens, freundlich und nachbarlich verhalten wollen. Damit aber diese Sache nicht in der Ungewißheit und Unrichtigkeit bleibe, und künftiglich dadurch wiederum Unruhe und Wiedermärtigkeit erregt werde, so haben die Kön. Gesandten beyderseits, im Namen und von wegen ihren gnädigsten Könige und Herrn, und auf entfangenen Gewalt und Befelich diesen Articul zu der Röm. Käys. Mai., des Churfürsten zu Sachsen u. — als von beyden Kön. Theilen in gemein und besonders hiezu benenter und erwehlter willkürlichen Schiedsrichter, endlichen Spruch und Erkändnüss gestellet, und in dieselbe mächtiglich compromittiret und bewilliget.

Nu følger en vidtløftig Fremstilling af de Former, som med Hensyn til disse Voldgiftsmænd skulde iagttages; derpaa fortfares:

„In Mittlerzeit aber, und so lang bis dieser Gerechtigkeit halber von der Röm. Käys. Majest. Chur- und Fürsten obenangeregter Gestalt endlich erkandt und erkläret, sollen die Kön. W. zu Dännemarc und Schweden beyderseits das Wapen der dreyen Cronen unverhindert führen und gebrauchen, und damit, wie es von beyder Ihrer Kön. W. Herren Vättern, weiland König Christiano und Gustavo, auf Ihre Kön. W. bracht, und in dem Stande, darinn es jeziger Zeit noch ist, gelassen werden, und sich beyderseits Ihre Kön. vor sich, auch ihre Nachkommen und Erben, einer des andern Königreichs Wapen (ausserhalb des, was der dreyer Cronen halber oben ver-

meldet, und zu rechtlicher Erkändtnüß aufgefeset) hinfort nicht gebrauchen, jedoch daß auch hiedurch einem und dem andern Theil an seinen Probationibus des obberührten, zu rechtlichem Erkändtnüß gestalten Streits halber nichts benommen¹⁾."

Hovedindholdet af denne Fredsartikel er altsaa: at Tvisten om Brugen af de 3 Kroner underkastes fra begge Sider visse udvalgte Boldgiftsmænds Kjendelse; og at indtil en saadan Kjendelse faldt, begge Konger maatte føre de 3 Kroner i sit Baaben, paa den samme Maade som de ved nærværende Freds Afslutning førtes, uden dog derpaa at grunde nogensomhelst Fordring den Ene paa den Andens Land og Riger; — men at forresten begge Konger og deres Efterkommere skulde afholde sig fra at bruge den Ene den Andens Kongeriges Baaben.

Tvisten om Brugen af de tre Kroner i Baabenet kan følgerig ingenlunde siges at være afgjort ved Stettinerfreden. Heller ikke kom den til de udnævnte Boldgiftsmænds Afgjørelse, og Sagen blev, skjønt idelig bragt paa Bane, dog udsat fra Tid til anden²⁾. Først ved Freden til Knærød mellem Gustav Adolf og Christian 4de i 1613 kan Sagen siges at være kommen til en endelig Afgjørelse. Den Artikel i Fredsfordraget, der handler herom, lyder som følger:

„Art. 2. Iligemaade efter som baade før det stettinske Fordrag og siden altid haver været Tvist imellem Rigerne om det Baaben, de 3 Kroner, hvilket Sveriges Konger formene at være det rette svenske Baaben eller Skjoldmerke. Men vi tværtimod holde det for et Unionsbaaben, som begge Rigerne til at føre ligestor Rettighed og Jus haver. Da ere vi saaledes om denne fornævnte Irring overeens kommen, at den fornævnte Disputation om de 3 Kroner skal være herefter afflaftet og aldrig igjen repeteres af Efterkommere Konninger i Danmark (og Sverige), men være begge Rigers Konninger over Danmark og Sverige frit fornævnte Baaben, de 3 Kroner, at føre og bruge til evig Tid. Dog at vi og vore Efterkommere Konninger i Danmark ikke med det fornævnte Baaben,

1) Resen Fredr. 2den Krøn. S. 375, ffv. S. 238, hvor det Samme findes i dansk Oversættelse.

2) Scheffers ovenciterede Verk Pag. 219—241.

de tre Kroner, skulle tilholde sig nogen Jus eller Rettighed til Sveriges Rige; men dermed at holdes ved den Renunciacion, som det stettinske Foredrag formelder¹⁾.

Jeg overlader nu til Retskyndige at bedømme, hvorvidt Udtrykkene i bemeldte tvende Fredsfordrag hjemle Norge en bestemt Ret til at føre de 3 Kroner i sit Vaaben. Mig forekommer den Sag idetmindste meget tvivlsom. Saameget er vist, at de Svenske aldrig, hverken i Ord eller Brug, have erkjendt de 3 Kroner i sit eget Vaaben for et Unionsmerke, men stedse have anset dem, efter ovennævnte Fredsslutninger som forud, for Sveriges principale Vaaben.

Hvad nu angaar de Afbildninger af Norges, Sveriges og Danmarks Rigsvaabener, hvilke Bergraad Petersen har meddeelt i sin ovenciterede Afhandling, og som, ifølge hans Mening, ere Kopier af de ved Fredsforhandlingerne til Stettin fremlagte Tegninger af de 3 Rigers Vaabener, saaledes som de dengang vare bestafne, og som de ved bemeldte Fredsslutning antoges at skulle forblive uforandrede i Fremtiden, — da maa bemerkes: 1) at hverken Fredsdocumentet selv eller de historiske Beretninger om Fredsslutningen, hvilke ere komne mig for Die, omtale nogen saadan Fremlæggelse af Vaabentegninger; — 2) at Norges Vaaben, i den Skikkelse som det der er afbildet, aldrig enten før eller siden forekommer hverken i Segl eller paa Mynter; — 3) at hverken Sveriges eller Danmarks Vaaben her har den Skikkelse, som det ellers har i Segl og paa Mynter nærmest før og efter bemeldte Fredsslutning; — og endelig 4) at, om end saadanne Tegninger ved Fredsforhandlingerne til Stettin virkelig skulde være fremlagte (hvorum der som sagt maa næres den højeste Tvivl), da kunne de saaledes bestafne Rigsvaabener, efter vedkommende Artikels Ord, umulig antages ved den afsluttede Fred at have erholdt en Anerkjendelse, der gjorde dem stabile og uforanderlige.

Jeg veed vel, at det er Fleres Mening, at der er en historisk Hjemmel for, at det fuldstændige norske Rigsvaaben fremstillede, ligesom i Bergraad Petersens omtalte Afbildning, et hvidt Vilie- eller Kløverkors, der deelte det røde Felt i 4 Kvarterer, af hvilke Øven med Øren indtog det øverste til Høire, og Islands, Færøernes og

¹⁾ Slanges Christian 4des Hist. S. 336.

Grønlands Vaabenmerker de tre øvrige; — denne Mening maa jeg derfor omhandle noget nærmere.

Det hvide Kors benævner man St. Olafs Kors, og antager det at have sin Oprindelse som Vaabenmerke fra Slaget ved Stiklestad, i hvilket Olaf den hellige, efter Sagaernes Beretning, lod sine Stridsmænd til Kjendtegn drage hvide Kors paa deres Hjelme og Skjolde. Men herved maa bemærkes: 1) at det efter Beretningens Sammenhæng er tydeligt nok, at Korstegnet her var det væsentlige, ikke Farven, og at den hvide Farve rimeligviis brugtes af de ringere Stridsmænd, fordi den var lettest at erholde, medens derimod Kong Olaf selv, i dette Slag ligesom tidligere i Slaget ved Nesjar, i hvilket han tilkjæmpede sig Norges Kongedømme, udtrykkelig siges at have baaret et hvidt Skjold med gyldent Kors. — 2) At et saadant hvidt Kors, saavidt mig bekjendt, i senere Tider aldrig findes omtalt, hverken i Sagaerne eller vore andre historiske Kilder, som et Merke for de norske Konger eller deres Stridsmænd, med mindre man vil uddrage en saadan Slutning af Birkebenernes almindelige Krigsraab: „Frem Kristmænd! Korsmænd! den hellige Kong Olafs Mænd!“ — hvoraf man dog vel i det Høieste ifkun kan slutte, at Birkebenerne i Kampen betegnede sig, til Adskillelse fra sine Fiender, med et Kors, uviist af hvilken Farve. — Endelig 3) at selve Benævnelsen: St. Olafs Kors, saavidt mig bekjendt, ingen anden historisk Hjemmel har end den, at et Kors af ovenbestrevne Form, men uviist af hvilken Farve, mellem tvende fravendte Dyr førtes i Midaros's Erkebispedømmes Segl og Mynter ved Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, dog heller ikke tidligere, hvilket de mange endnu tilværende Erkebistopsigiller fra forskjellig Tid noksom godtgjøre.

Hvad Vaabenmerkerne for de tre norske Statlande angaar, hvilke efter den anførte Mening skulde findes i Skjoldets andet, tredie og fjerde Kvarteer, da tror jeg, at deres Tilværelse før ved Midten af det 16de Aarhundrede vanskelig lader sig bevise. Fra Frederik 2dens Tid finder man dem paa Sigiller og senere ogsaa paa Mynter, baade særskilte og indlemmede i det store dansk-norske Kongevaaben, men aldrig, saaledes som i Bergraad Petersens Tegning, kvadrerede sammen med den norske Løve, tværtimod i det fuld-

www.libtool.com.cn
 stændige Majestætsbaaben altid adskilte fra den norfke Løve og i et andet Kvarteer.

Jeg kan følgerig ikke andet end ansee den formeentlige historiske Hjemmel for det ved et hvidt Kors firedeelte norfke Rigsvaaben med Norges og Statlandenes kvadrerede Vaabenmerker for at hvile paa den allerbageste Grundvold.

Naar Norges Vaaben under de dansk-norfke Konger fra Christian den 3die i Segl og paa Mynter forekommer særskilt, da indeholder det aldrig mere, end hvad det indeholder som Kvarteer i det samlede Majestætsbaaben, nemlig Løven med den krumskafte Dre, — i hvilken Stikkelse det er forplantet til vore Tider.

Efter min Formening er der saaledes ingensomhelst historisk Hjemmel for noget andet norfke Rigsvaaben end det nu brugelige, nemlig: et udeelt rødt Skjold, hvori en mod Høire vendende gylden kronet Løve, holdende en Dre med gyldent Staft og Blad af Sølv. Den eneste Forandring i dets nuværende Stikkelse, som maaskee kunde synes passende og historisk hjemlet, vilde det være, om man gjengav det dets Form før Kalmarunionen, saaledes at Skjoldet blev mere triangulært, Dren ligeskafet, og Løven fik en mere opretstaaende Stilling med Dren i de tvende Forlabber og hævet som til Hug. En saadan Forandring vilde, i mine Tanker, gjøre Vaabenet smukkere, udtrykfuldere og mere heraldisk rigtig. At der tilføiedes Skjoldholdere, f. Ex. to Løver, eller, efter Bergraad Petersens Forslag, en Løve og en Bjørn, kunde maaskee være i sin Orden.

Da Norges og Sveriges indbyrdes Forhold synes at udtræbe, til Brug ved Udfærdigelsen af Dokumenter, der angaa begge Rigers fælles Anliggender, et Majestætssegel, der tillige er et Unionssegel, og som udtrykker Rigerens fuldkommen sideordnede Forhold i Unionen, saa maa jeg med nogle faa Ord berøre, hvorledes, efter min Formening, et saadant Segl efter andre forenede Rigers Exempel heraldisk rigtig kunde indrettes.

Den heraldiske Brug hjemler i denne Henseende 3 Hovedformer:

1) Et kvadreret Skjold, med det ene Riges Vaaben i 1ste og 4de Kvarteer, det andet Riges i 2det og 3die. Saaledes brugtes Englands og Frankriges Vaabener i det engelske Majestætssegel kvadrerede

17 18

med hinanden fra Edbard Idies indtil Jakob 1stes Tid; saaledes Sveriges og Norges i Kong Karl Knutsøns ovenbestrebne Segl, Polens og Lithauens i det gamle polske Vaaben, Svearikes og Gøtarikes i det nuværende svenske Vaaben, Kastiliens og Leons i det spanske o. fl.

2) Et efter Længden ligedeelt Skjold, med hvert af Rigerens Vaaben i sin Halvdeel. Saaledes brugtes Englands og Skotlands Vaabener i Dronning Annas storbritanniske Majestatssegl efter Rigerens Union i 1706.

3) To fuldkommen lige, ved Siden af hinanden stillede Skjolde, hvert med det ene Riges Vaaben. Saaledes brugtes Frankrigs og Navarras Vaabener af de franske Konger af den bourbonste Linie indtil Revolutionen.

Uf disse 3 Maader forekommer mig den sidste at være langt at foretrække for de tvende andre, hvad enten man nu vil give de to Skjolde en fælles Krone, eller, hvad der vel er det rigtigere, lade hvert af dem have sin særegne Krone. Den høire Side (fra Skjoldholderen at regne), hvilken i Heraldiken ansees som den fornemste, kunde formentlig uden Anstød mod Nationalfølelsen indrømmes det større og mægtigere Rige.

Norges Flag.

Flag i Nutidens Betydning, nemlig en Dug af een eller flere bestemte Farver, hvorved et Skibs, Kjøbstibs eller Krigstibs, Nationalitet betegnes, er ligesaa lidet i Brugen som i Navnet gammelt i Norden.

Vel førte fra ældgamle Tider Nordmændene farvede eller forgyldte Fløie (vedrviti d. e. Weirviser) paa Mastetoppen af sine Skibe, ligesom de og brugte til Søs som til Lands at hæve i Weiret et Skjold af en vis Farve for at tilkjendegive, om de kom som Venner eller Fjender, nemlig i første Tilfælde et hvidt, i sidste et rødt; — men Intet af dette svarer til de nyere Tiders Brug af Flag.

Mere nærmer sig hertil de Gamles Merker eller Faner. Det var nemlig lige fra en fjærn Oldtid Skit blandt Nordmændene som blandt mange flere Folketærd, at enhver Høvding af nogen Betydning lod i

Krig bære foran sig et vist Merke til et Foreningstegn for sine Stridsmænd, og dette bestod oftest i et paa en lang Stang heftet Stykke hvidt eller farvet Løi, dannet i en vis Form eller besat med visse Figurer, som Høvdingen selv valgte. Var man til Søs, havde dette Merke eller denne Fane sin Plads i Forstavnen paa Høvdingens eget Skib. Efter at Norge var blevet samlet til eet Rige, blev Brugen af Merke eller Fane et Verdighedstegn for Kongerne og Jarlerne. Fra den Tid af, at Norge fik sit bestemte Rigsbaaben, maa man vistnok antage, — stjønt dette intetsteds, saavidt mig bekjendt, udtrykkelig berettes — at Kongernes Merke eller Fane har fremstillet Rigsbaabenet, og som tilforn havt sin Plads i Forstavnen paa Kongeskibet. Men dette var endnu ikke Flag i Nutidens Betydning, idet det ifkun var et Merke i Krig og for Høvdingens Person, men ikke noget Tegn paa Nationaliteten for Handelskibe.

At Flag i denne sidste Betydning har været brugt af Nordmændene før Kalmarunionen, lader sig neppe bevise. Hvad hidtil som Beviis har været anført af flere Værde, grunder sig paa lutter Bildfarelser og Misforstaaelser af Kildekrifternes Ord¹⁾.

Det samme, tror jeg, gjælder om Kalmarunionens første Tider. Hvad denne Periode angaar, veed jeg vel, at man almindelig paabe- raaber sig Albert Krangk's Beretning i hans *Norvagia* lib. VI c. 12; men naar man med Opmærksomhed granstjer Stedet i dets hele Sammenhæng, bortfalder formeentlig dets Beviiskraft, hvilket ogsaa Justitiarius Berg antager paa nysciterede Sted S. 525 Not. 2. — Efter at nemlig Krangk har fortalt, at Christian af Oldenburg efter Kristoffer af Bayern blev de tre nordiske Rigers Konge, siger han: „*Norvagia quoque tum pacem habuit. Inventus est tamen ex militibus quidam Olauus Nicolai, quem ferunt rebus novis clam studuisse. Conspicua est uxor ejus navigare velo purpureo, cui inerant arma Norvagiæ,*“ d. e. „Norge havde ogsaa da Fred. Dog fandtes der af Ridderne en vis Olaf Nicolaus'søn (eller Niels'søn), hvem man beretter hemmeligen arbejdede paa at vække Uroligheder. Hans Hustru

1) G. L. Wadens Undersøgelse om Flags Udsigt i Norden, med Justitiarius J. G. Bergs Anmerkninger, i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie II 514—529.

saaes at seile med et purpurfarvet Segl, hvori Norges Baaben." Derpaa beretter Forfatteren, at denne Olaf Nielsøn faldt de tydske Handlende i Bergen besværlig, og da disse antog, ifølge Udtrykkene i et kongeligt Brev, at det ei vilde fortryde Kong Christian, om de tugtede Olaf for hans Overmod, saa vakte de et Opløb mod ham i Bergen og dræbte ham (1455).

For det første bliver her Spørgsmaal om Betydningen af det latinske Ord velum. Den almindelige er som bekendt: Seil, og det var aldeles stemmende med den Tids Brug, at føre farvede Seil med Vaabenmerker i. Der er i saa Fald her aldeles ikke Tale om Flag. Dernæst, om man nu end vil tage velum i den usebvanligere Betydning: Flag, mon man da af nærværende Sted kan udlede noget Beviis for den daværende Brug af et norsk Nationalflag af det her beskrevne Udseende, ogsaa anvendt paa Handelskibe? Jeg tror det ikke. Havde nemlig saadant været Tilfælde, hvad usebvanligt, anstødeligt, overmodigt eller mistænkeligt kunde der da være deri, at Olaf Nielsøns Frue for med dette Flag? — og det er det jo netop som Fortællingen antyder. Men antager man derimod, at Retten til at føre Rigets Vaaben som Merke (enten i Skibsseil eller Fane) endnu, efter ældre Tiders Brug, var indskrænket til Kongens Person, eller den Mand, som Kongen havde givet Overansværelsen eller Overbefalingen paa sine Begne, saa er Krang's hele Fortælling klar og tydelig. Brugen af Norges Konges eller Riges Høihedsmerke — man maa antage uden Kong Christians Indvilgelse — var en Usurpation, som maatte vække Kongens Vrede og hans Mistanke om, at Brugeren, der havde været en Tilhænger af Christians Medbeiler til Norges Rige, Karl Knutsøn, havde oprørske Planer fore.

Dette Beviis for et norsk Nationalflags Tilværelse i det 15de Aarhundrede maa saaledes ansees for ugyldigt.

Da man nu, saavidt hidtil bekendt, ikke finder Navnet Flag — et Ord, som upaatvivlelig er laant fra det tydske Sprog — anvendt af Nordens Skribenter førend henimod Slutningen af det 16de Aarhundrede, eller i dets anden Halvdeel¹⁾, saa bliver det vel høist sand-

¹⁾ See oven citerede Vadens Afhandling S. 527—28 med Just. Bergs Not. 2.

synligt, at heller ikke Brugen af Flag i Nutidens Bemærkelse er syn-
 derlig ældre i noget af de tre nordiske Riger, skjønt man vistnok finder
 baade Brugen og Navnet (vloghel og vlugh) hos de tydske Hanse-
 stæder Hamburg og Lübeck allerede ved Slutningen af det 13de
 Aarhundrede¹).

Jeg tror sølgelig, at man uden Betænklichkeit kan antage, at Bru-
 gen af Flag ikke er indført i Norden førend ikke alene efter Kalmar-
 unionen, men ogsaa efter Ombæltningen i 1537, der bragte Norge i et
 aldeles underordnet Forhold til Danmark.

Spørgsmaalet bliver nu, hvorvidt Norge, da Brugen af Flag
 indførtes, fik sit særegne Nationalflag, eller om det fik fælles Flag
 med Danmark. Til dette Spørgsmaals Besvarelse mangle imidlertid
 bestemte Data, og man maa nøies med Formodninger.

Naar man tager Hensyn til de forhaandenværende Omstændigheder,
 saa maa man vissefælig indrømme, at der kun er saare liden Næm-
 lighed for, at den Tids dansk-norske Konger, hvilke paa enhver Maade
 søgte at undertrykke Norges Nationalitet og bringe den i Forglemmelse
 baade hos Udlændingen og hos Folket selv, — at de skulde have ind-
 rømmet Norge et særegt fra det danske forskjelligt Nationalflag. Man
 maa ogsaa oprigtig tilstaa, at i hidtil bekjendte Mindesmerker intet Spor
 findes til et saadant.

Det er, som bekjendt, Fleres Mening, at indtil ved Begyndelsen
 af det 18de Aarhundrede, ja vel indtil Midten af samme, da ved For-
 ordning af 11te Juli 1748 det danske, eller rettere dansk-norske Flag
 bestemt reguleredes — det danske Flag var gult med blaat Kors, det
 norske derimod rødt med hvidt Kors, og at først i Utleedning af
 ovennævnte Forordning det gule Flag ganske afløstes, og det røde,
 egentlig det norske, blev fælles Flag for begge Riger. Gyldige Be-
 visser for denne Paastand have imidlertid hidindtil ei været fremførte,
 og flere end een Omstændighed tale formeentlig mod dens Rigtighed.

Man siger: „hvorfra skulde vel de Danske have faaet den røde
 og hvide Farve i sit Flag, da dog disse Farver ere fremmede for de-
 res Rigsvaaben, der fremstiller 3 blaa Leopardter i gyldent Felt? —
 I det norske Rigsvaaben derimod findes det røde Felt, og det hvide

¹) Saml. til det norske Folks Sprog og Historie V 618—19. Note 4.

Kors er St. Olavs Kors, som Norge fra ældgamle Tider har ført i sit Merke.”

Hvad det saakaldte hvide eller sølverne St. Olavs Kors i Norges Vaaben angaar, da maa jeg henholde mig til hvad jeg ovenfor har anført om den fuldkomne Mangel paa historisk Hjemmel for dets Tilværelse. Hvad Farverne angaar, da indrømmer jeg vistnok deres Uovereensstemmelse med Farverne i det principale danske Vaaben. Men hvoraf bevises, at Farverne i Flag og Vaaben netop skulle sammenbære? — Den vedtagne Brug blandt Europas søfarende Nationer taler ei for en saadan Paastand. Frankriges Nationalflag var under Bourbonnerne, som bekendt, hvidt, medens Vaabenet var et blaåt Felt med gyldne Lilier. England har hyppigen brugt et hvidt Flag, eller hvidt med rødt Kors, uagtet Rigsvaabenet er gyldne Leopardter i rød Grund. Holland har i to Aarhundreder idetmindste stadigen havt sit Nationalflag trefarvet med Rødt, Hvidt og Blaat, Hjønt Vaabenet har været en gylden Løve i rødt Felt. Flere lignende Exempler kunne anføres. — Flaget i Almindelighed har upaatvivselig sin Oprindelse af en dobbelt Kilde, nemlig deels af Rigs- eller Kongefanen, hvori Rigsvaabenet, hvilken efter ældgammel Seddvane skulde have sin Plads i det Skib, paa hvilket Kongen selv var ombord (deraf den nyere Tids Kongeflag, hvori efter vedtagen Skik Rigsvaabenet findes i Midten), — deels af de Signaler, som baade i Fred og Krig heisedes paa Skibene, og i hvilke Farverne; der i det Fjærne vare meget mere isinesfaldende end Figurerne, vare det egentlig betegnende. Disse Signalflag var det vel især, som efterhaanden gik over til Nationalflag, og deraf kan man lettelig forklare sig baade Farvernes Uovereensstemmelse med Rigsvaabenets, og derhos den Omstændighed, at een og samme Nation eller Stat meget ofte har flere Flag, saaledes t. Ex. Storbritannien et rødt, et hvidt og et blaåt, i hvilke kun Unionsmerket er fælles.

Desuden maa man vel merke, at det hvide Kors i rød Grund, som nu kvadrerer Danmarks Rigsvaaben, ingenlunde er nyt i dette. Jeg lægger naturligtviis ingen Vægt paa selve Fabelen om det himmelfaldne Danebrog, en rød Fane med hvidt Kors, som skal have hjulpet den danske Konge Baldemar den 2den til Seiren over de hedenste Ester i Mæret 1219; — men saameget er vist, at Arild Hvitfeld, der skrev

www.libtool.com.cn

sin Danmarks Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede, idet han under Aar 1219 beretter om hiin Fane, udtrykkelig siger, at fra den herledes det hvide Kors i Danmarks Vaaben. Et saadant hvidt Kors fandtes altsaa i det danske Vaaben paa Arild Huitfeldts Tid. Og at det fandtes der allerede fra det 16de Aarhundredes Begyndelse, det vise de Afsbildninger og Beskrivelser af de danske Kongers Christian den 3dies og Christian den 2dens Vaabener, som findes i det franske heraldiske Verk „La vraye et parfaite science des armoiries. Paris 1664“ Pag 593 og 611—12. I begge er nemlig Hovedstjeldet kvadreret ved et stort hvidt Kors i rød Bund, eller med røde Kanter. Hertil kommer, at Petrus Varvus Rosæfontanus (Hans Ebening den ældre), i sin „Historia Joannis regis Daniæ,“ udkommen 1560, beskriver den i Ditmarsken Aar 1500 tabte danske Rigsfane med disse Ord „vexillum regni albo et rubro in formam crucis discretum“ d. e. „Rigets Fane deelt ved Hvidt og Rødt i Stikkelse af Kors“¹⁾. De dansk-norske Konger havde altsaa beviseligen lige fra Begyndelsen af det 16de Aarh. i sit Vaaben og sin Fane ført et hvidt Kors i rød Bund; og at det Kors, som allerede tidligere, nemlig fra Eric af Pommerns Tid, deler Unionskongernes Vaaben, endogfaa naar Norges Merke deri ikke findes optaget, f. Gr. Kong Kristoffer af Bayerns²⁾, — at det har havt nogen anden Farve, derfor savnes idetmindste hidtil ethvert Beviis.

Endelig maa jeg anføre, at det ei var usebvanligt i Middelalderen, at eet og samme Rige havde tvende ganske forskellige Rigsfaner, af hvilke den ene ansaaes for mere hellig og almindelig var merket med Korsets Teg. Saaledes havde England foruden sin Fane med Rigets Vaaben ogsaa det saakaldte St. Georgs Banner, der var hvidt med et rødt Kors; Skotland havde foruden sit Banner med den røde Løve i gyldent Felt ogsaa en blaa Fane med et hvidt Andreaskors; den franske Driflamme, der var ildrød uden noget Kors, kan ogsaa regnes herhen. Disse Korsfaner have udentvivelig almindelig sin Oprindelse fra Korsstogene. Hvad urimeligt er der nu vel i, at Danmark

¹⁾ Jfr. Saml. t. det norske Folks Sprog og Historie IV 528, Justitiarius Berge Note.

²⁾ See Afb. hos Resen.

ligeledes kan have haft en saadan Korsfane, muligens ældre end detes Rigsbaaben og af andre Farver end dette? Kong Waldemar 2dens Tog til Estland var virkelig et Slags Korstog, og Sagnet har maaskee — al fabelagtig Udsmykkelse fraregnet — ikke Urret, naar det henfører den danske Korsfanens Oprindelse til dette Tog. Merkeligt bliver det derhos altid, at i den gamle danske Rjæmpeviser om Kong Erik Menveds Tog til Hostot i Maret 1312 hedder det om Kongens Riddere og Mænd: „de havde røde Baabenroede paa, derudi sade hvide Kors“¹⁾.

Man seer af alt dette, at Oprindelsen til et dansk Flag, rødt med hvidt Kors, meget vel lader sig forklare, uden at man behøver at antage det for laant fra Norge. En anden Sag vilde det være, om sidstnævnte Rige før Foreningen med Danmark virkelig havde ført et hvidt Kors i sit Baaben eller Banner; men dette er, som forhen anført, hidtil ubeviist, og, i mine Tanker, af de nu bekjendte Kilder ubeviseligt.

Angaaende noget ældre dansk Flag, som skulde have været guult med blaat Kors, har jeg af de for mig tilgængelige Kilder ingen Oplysning kunnet finde. I „Dictionnaire de Marine. Amsterdam 1722“ findes Beskrivelse og Afbildning af 1) et slesvig-holsteenskt Flag: rødt, splittet, med Slesvigs Baaben i Midten; 2) et dansk Flag: splittet, rødt med hvidt Kors; 3) et kongeligt dansk Flag (dansk Orlogsflag): splittet med Tunge, rødt med hvidt Kors; 4) et Flag for Bergen i Norge: uden Split, rødt med hvidt Kors og i Midten en hvid Kvadrat, hvori en rød Løve med et Sverd, omgivet af en grøn Krands; — noget dansk Flag derimod, guult med blaat Kors, findes hverken omtalt eller afbildet, ligesaa lidt som noget særstilt almindeligt norsk Flag. I et andet Værk med Titel: „L'art de batir les vaisseaux. Amsterdam 1719“ findes de ovennævnte Flag under samme Navne ligedan beskrevne og afbildede, og derhos et Flag, som kaldes: „Pavillon de Christian 5, roi de Danemarck“: uden nogen egentlig Split, men dog noget tilspidset i begge de ydre Hjørner, rødt med hvidt Kors og i Midten en hvid Kvadrat, hvori Kongens sorte Navnechiffer under en gylden Krone; — hvorimod her ligesaa lidt som i førstnævnte Værk

¹⁾ See Et hundrede udvalgte danske Viser. S. 270.

noget dansk Flag, gult med blaat Kors, eller noget særstilt almindeligt norsk Flag findes omtalt. Heraf maa da sluttes, at i alle Fald før Aar 1700, altsaa et halvt Aarhundrede før Forordningen af 1748, det gule Flag med det blaa Kors — hvis noget saadant dansk Flag virkelig nogensinde har været til — maa være ganske gaet af Brug, og at det røde Flag med det hvide Kors da har været det almindelige fælles Flag for Norge og Danmark. Ældre Afbildninger af det danske eller norske Flag har jeg ei hidtil kunnet finde. Ordene i den paabe- raabte Forordning af 1748 give forøvrigt ingen Anledning til at for- mode, at den har gjældet nogen Omregulering med Hensyn til Flagets Farve, men at der ved kun er tilfattet en Bestemmelse af Flagets Form og de forhen brugte Farvers indbyrdes Forhold.

Jeg maa selvfølgelig saalænge indtil gyldige Beviser for det Modsatte fremsføres, være af den Formening, at ligesom Norge før Kalmar- unionen ikke kan bevises at have haft noget egentligt Flag, i Ordets nuværende Betydning, saaledes har det heller ikke under Unionen med Danmark haft noget særegt Nationalflag, men benyttet et for begge Riger fælles Flag, rødt med hvidt Kors.

Af hvad jeg har yttret i ovenstaaende Undersøgelse om Be- staaenheden af Norges Vaaben og Flag i Fortiden, vil lettelig sees, at jeg i flere Punkter maa være uenig med det til Nor- ges nu forsamlede Storting indleverede og af Repræsentanten By- foged Finne vedtagne Forslag til Lov angaaende Kongeriget Norges Flag.

Naar det saaledes her i Præmisserne heder, at det ved Kund- gjørelse af 27de Februar 1814 bestemte norske Flag, rødt med hvidt Kors og gylden Løve i den øverste Firkant ved Flagstangen, „saavel med Hensyn til Form og Farve som til Vaabenmerke var Norges egentlige gamle og eneste historisk rigtige Flag.“ — saa er dette for- meentlig, efter hvad ovenfor er udviklet, en Paastand, som hidtil er

ubeviist, som vanskelig lader sig bevise, og som ikke har nogen høi Grad af Sandsynlighed for sig, saafremt ved ovenanførte Udtryk forstaaes, at dette Flag er norst i sin Oprindelse og et for Norge særegt ældre Nationalflag. Naar det fremdeles sammesteds siges, at dette Flag „ogfaa endnu er Norges eneste ved Lovskraft tilblevne og ved ingen senere Lov tilbagefaldte Flag,“ — saa maa de Retskyndige afgjøre Rigtigheden heraf, ligesom og af den senere hen fremsatte Paastand, at, ifølge Grundlovens § 111, hvor det heder: „dets (Norges) Drlogsflag bliver et Unionsflag,“ — skal „dette Flag (nemlig det ovenfor bestrebnne), og intet andet“ lempes til et Unionsflag.

Jeg maa være enig med Forslagets Præmisser deri, at det nu nærende saakaldte Unionsflag er upassende og for den norste Nationalfølelse krænkende, ligesom og deri, at det norste Nationalflag (nemlig det nu brugelige) bedst lempes til et Unionsflag ved deri at anbringe et Unionsmerke; — men naar der som saadant foreslaaes et i Midten af Korset anbragt blaat Skjold med 3 gyldne Kroner, da maa jeg ansee dette for aldeles upassende og historisk urigtigt. Ved Udtrykket: „Unionsflag“ maa vel Grundloven antages at mene: et Flag, der betegner den nu bestaaende Forbindelse mellem Norge og Sverige, — ikke et Flag, der betegner den forlængst ophævede Kalmarunion; og Andet end denne sidstnævnte Union kan vel ei de 3 Kroner betegne. Det vil desuden, som jeg haaber, af det ovenfor Udviklede fremlyse, hvor tvivlsom Norges Ret til at føre 3 Kroner i sit Vaaben maa ansees for at være, ligesom og hvor tvetydigt dette Merke vil blive, al den Stund Sverige — og det med fuld Ret — fører det samme som sit principale Vaaben. I mine Tanker bør Unionsmerket, efter Storbritanniens Exempel, dannes ved en Sammenstilling af begge de forenede Rigers Farver, og denne indføres i den ene Kvadrat (den øverste nærmest Flagstangen) af hvert Riges særegne Flag.

Nødvendigheden af, eller det historisk rigtige i, at i Handelsflagets øverste Kvadrat nærmest Flagstangen anbringes den gyldne kronede Løve med Øren, kan jeg ikke erkjende. Flaget er noksom betegnende uden denne heraldiske Figur, og den har, som ovenfor viist, hvad Flaget angaar ingen grundet Hjemmel i ældre Tidens Brug. I Unionsflaget

maa saadan Figur ligeledes ansees overflødig, ja den kommer endog til at staa i Veien, hvis omtalte Kvarter — hvilket synes mest passende — vælges til deri at anbringe Unionsmerket. I Kongeflaget derimod bør naturlighviis det norske Rigsvaaben anbringes, efter almindelig Brug, i Midten af Korset. Om noget samlet norsk Rigsvaaben kan efter min Mening ikke blive Tale, da jeg antager, at der ingen historisk Hjemmel gives for noget andet norsk Rigsvaaben end det enkelte: den gyldne kronede Løve med Øren i rødt Felt.

Christiania den 19de April 1842.

www.libtool.com.cn

maa saadan Figur ligeledes ansees overflødig, ja den kommer endog til at staa i Veien, hvis omtalte Kvarteer — hvilket synes mest passende — vælges til deri at anbringe Unionsmerket. I Kongeslaget derimod bør naturligviis det norske Rigsvaaben anbringes, efter almindelig Brug, i Midten af Korset. Om noget samlet norsk Rigsvaaben kan efter min Mening ikke blive Tale, da jeg antager, at der ingen historisk Gjæmme gives for noget andet norsk Rigsvaaben end det enkelte: den gyldne kronede Løve med Øren i rødt Felt.

Christiania den 19de April 1842.

T

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn